

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 09693

METODIK FUN YIDISHER
SHPRAKH UN LITERATUR

Hayyim Solomon Kazdan

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ח. ש. קאזדאן

מעטאדיק

פון

יידישער שפראך און ליטעראטור

ביי דער „געז. פאר יידישוועלטלעכע שולן אין ארגענטינע“

בוענאס איירעס, 1950

יאר פון באפרייער גענעראל סאן מארטין

**IMPRESO EN LA ARGENTINA
PRINTED IN ARGENTINE**

**Copyright by
CH. S. KAZDAN, New-York**

INDUSTRIA ARGENTINA

צום אַנדענק פון די אומגעקומענע
לערער אין די שולן פון דער
צענטראַלער יידישער שול־אַר־
גאַזאַציע אין פּוילן (צישאַ).

פון פארלאג

מיט א באזונדערער צופרידנקייט גיט דער פארלאג „יידבוך“ ארויס די „מעטאדיק פון דער יידישער שפראך און ליטעראטור“ פון ת. ש. קאזדאן, א לערנבוך וואס איז א זייער וויכטיקער בייטראג פאר די יידישע שולן אין דער גארער וועלט — ממש אן אוצר פאר לערער און שול-טוער.

די יידישע שול איז היינט צו טאג דאס קרוינעווערק פון דעם יידישן ישוב אין ארגענטינע, ווייל מיט איר איז פארבונדן די האפענונג צוצוגרייטן דעם יונגן דור ווי א המשך פון אונדזער לעבן.

בין גאר גרויסע אָנשטרענגונגען זענען ביי אונדז געמאכט געוואָרן, כדי צו בויען מאָדערנע און באַקוועמע בנינים פאַר די יידישע שולן. איצט שטאַרקט זיך דער ווילן צו פאַרטיפן זייער אינהאַלט און צו קרעפטיקן זייער נייסטיקן מַהות.

די יידישע שול איז אַרײַן אין אַן עפּאָכע, ווען די צאָל קינדער פון די היר געבוירענע עלטערן הייבט אָן ווערן אַ מערהייט און אויך די צאָל פון די היר געבוירענע לערער וואַקסט פון טאָג צו טאָג.

באַזאָרגן די יידישע דערציונגס-אַנשטאַלטן מיט דעם נויטיקן, צוגעפאַסטן לערן-מאַטעריאַל, אַרויסצוגעבן די געהעריקע האַנטביכער פאַרן יידיש-לימוד בכלל, איז דעריבער אַ דרינגענדיקע נויטווענדיקייט.

ווען קינדער קומען אָן אין שול מיט אַ פרעמדער שפראַך אין מויל און אָפט מיט געצײלטע יידישע ווערטער, מוזן די לערער אין די צוגאַב-שולן זיין בכוח ממש אַרויסצוכישופן פון יידיש אַלע זאַפטן און זיי אַריבערגיסן אינעם קינד. אַודאי, איז עס אַ זייער שווערע און אַהריותפולע אַרבעט — ממש אַ הייליקע מיסיע, ווייל עס גייט דער עיקר אין דעם, אַז דאָס יידישע קינד זאָל דורך דעם יידישן וואָרט אַריינזאַפן אין זיך אַלע שיינקייטן פון אונדזער פאָלק און דערפילן די נאַציאָנאַלע אידײען און סאַציאַלע האַפענונגען אינעם יידישן לעבן.

דער לימוד פון ליטעראטור מוז אין די יידישע שולן אויסגעברייטערט און פאַרטיפט ווערן. מ'קאָן נישט אָפקומען בלויז מיט לייענען אַ ליר, אַ דערצײ-לונג און איבערהערן אייניקע ביאָגראַפישע שטריכן פון אַ מחבר. דער לערער מוז אַריינדרײנגען אין דער לאַבאָראַטאָריע פון יידיש-ליטעראַרישן שאַפן, ער מוז פאַראַינטערעסירן און באַגײסטערן דאָס קינד מיט די שיינקייטן, וואָס די יידישע ליטעראַטור פאַרמאָגט.

די לערערישע ארבעט איז א הייליקע עבודה צו וואָס דער לערער מוז זיך
זוט צוגרייטן. ליידער פעלן דעם יידישן לערער אָפט אויס די נויטיקע האַנטבי-
כער, וואָס זאָלן אים צוהעלפן אין זיין טאָג-טעגלעכער ארבעט אין דער שול.
דער פּאַרלאַג „יידבוך“ וועט זיך באַמיען אויך אין דער צוקונפּט, אין דער
מעגלעכער מאָס, אויסצופילן אָט דעם בלויו.

**

און איצט אַ פּאָר ווערטער וועגן מחבר:

ה. ש. קאָזראַן איז געווען איינער פון די וויכטיקסטע אָנפירער פון דעם
יידיש-וועלטלעכן שול-וועזן אין פּוילן, איינער פון די פּיאָנערן פון דער יידישער
שול בכלל און פּאַרנעמט אַ גאָר בכבודיקן פּלאַץ צווישן אונדזערע פּיינסטע לע-
רער און קולטור-טוער.

זיין גאַנצ לעבן האָט ה. ש. קאָזראַן געווידמעט דער יידישער שול און
באַהאַנדלט שול- און קולטור-פּראָבלעמען. זיין בוך „די געשיכטע פון יידישן
שול-וועזן אין אומאַפּהענגיקן פּוילן“ איז אַ מאָנומענט פאַרן יידישן לעבן אין
אַמאָליקן פּוילן און איז אַ מאָנונג און אַ רוף צו המשך.

זיין איצטיק ווערק, וואָס מיר שטעלן צום רשות פון לייענער, איז אַ רעזול-
טאַט פון אַ גאַנצן לערערישן לעבן, אַ פּועל יוצא פון צענדליקער יאָרן יידיש-
וועלטלעכער שול אין מורח-אייראָפּע, פון דערפאַרונגען אין צפון-אַמעריקע און
פון באַקענען זיך מיט די פּראָגראַמען פון אלע טיפן שולן אין אַרגענטינע און
אין אַנדערע לענדער פון לאַטיין-אַמעריקע.

זאָל דאָ אויך דערמאָנט ווערן, אַז ה. ש. קאָזראַן איז אין משך פון לאַנגע
יאָרן געווען דער פּאַרויצער פון דער צענטראַלער יידישער שול-אַרגאַניזאַציע
(צישאַ) אין פּוילן, וואָס האָט אויך מעבר לים אינספּירירט פיל יידישע שולן
און צווישן זיי די „געזעלשאַפּט פאַר יידיש-וועלטלעכע שולן אין אַרגענטינע“.

**

אַרויסגעבנדיק די „מעטאָדיק פון דער יידישער שפּראַך און ליטעראַטור“,
דאָפן מיר און גלייבן צו האָבן געגעבן אַ וויכטיקן צושטייער צו דער פּאַרטי-
פונג פון יידיש- און ליטעראַטור-לימוד אין די יידישע שולן.

פּאַרלאַג „יידבוך“ ביי דער „געזעלשאַפּט

פאַר יידיש-וועלטלעכע שולן אין אַרגענטינע“

א פאר זוערטער פון מחבר

דער גורל פון מיין „מעטאדיק“ איז סימבאליש פאר אונדזער תקופה...
זומער 1939 האָט דער „י. כמורנער פאָנד ביי דער יידישער שול-אַרגאַני-
זאַציע אין פּוילן“ אַרויסגעלאָזט מיין „מעטאָדיק פון יידישער שפראַך“ (וואָר-
שע, 231 זייטן). די צישאַ-שולן האָבן דעמאָלט שוין געהאַט געענדיקט זייער
לערניאַר, און די הויפט-פאַרשפּרייטונג פון מיין בוך האָט געדאַרפט קומען
מיטן אָנהייב פונעם נייעם לערניאַר; דערווייל זענען נאָר איינצעלנע עקזעמ-
פּליאַרן פון מיין בוך צוגעשיקט געוואָרן צו פּריינט און אַרגאַניזאַציעס אין די
גרעסערע שטעט פון פּוילן, ווי אויך קיין אַמעריקע.

דער נייער לערניאַר איז פאַר די צישאַ-שולן שוין נישט געקומען מער...
געקומען זענען די גרויזאַמע מלחמה-געשעענישן... צוזאַמען מיט אַנדערע חברים
האַב איך דעם 6טן סעפטעמבער 1939 פאַרלאָזט וואַרשע. די גאַנצע אויסגאַבע
פון מיין „מעטאָדיק“ איז פאַרניכטעט געוואָרן — צוזאַמען מיטן לאַקאַל פון
צישאַ, צוזאַמען מיט איר לערערשאַפט און גאַנצן שולוועזן, צוזאַמען מיטן
פּוילישן יידנטום און זיינע קינדער...

און ווען איך האָב איצט באַשלאָסן אַרויסגעבן פון דאָסניי מיין „מע-
טאָדיק“ האָב איך ראשית כל געוואָלט דערמיט שאַפן אַן אַנדענק נאָכן שול-
וועזן און נאָך דער לערערשאַפט פון דער צישאַ. איך האָב דעריבער אויך אין
דער איצטיקער נייער אויסגאַבע איבערגעלאָזט דעם גאַנצן אַלטן טעקסט פון
דער „מעטאָדיק“ כמעט אַן ענדערונגען, ווייל, ווי איך האָב דאָס באַטאָנט אין
מיין פאַרוואָרט צו דער וואַרשעווער אויפלאַגע, איז מיין „מעטאָדיק“ געווען „א
רעזולטאַט פון קאַלעקטיוון באַהאַנדלען די פאַרשידענע מעטאָדישע פּראָבלעמען
אויף צענדליקער לערער-באַראַטונגען און קאַנפּערענצן“.

פון דער אַנדערער זייט אָבער האָב איך נישט געקענט זיך באַגנוגענען
בלויז מיטן טעקסט פון דער וואַרשעווער „מעטאָדיק“ אַזוי ווי זי איז: דער טיפּ
גאַנצע נאַרמאַלע שולן פון צישאַ איז כמעט מער נישט בנמצא אין יידישן לעבן.
אַ מעטאָדיק פון יידיש, וואָס גייט היינט אַרויס, דאַרף בעיקר האָבן אין זינען
די פאַראַנענע טיפּן צוגאַב- און טאַג-שולן אין די אַמעריקאַנער לענדער און אין
פּראַנקרייך און בעלגיע. די פּראָבלעמען פון די דאָזיקע שולן זענען, אמת, בעיקר
די פּראָבלעמען פון די יינגערע קלאַסן, און זייער מעטאָדיק איז אַ גאַנץ ספּע-

ציעלע. מיין בוך נעמט ארום די דאזיקע פראבלעמען אין גאר א קליינער מאס. מיין בוך פארנעמט זיך בעיקר מיט די פראבלעמען פון די עלטערע קלאסן עלעמענטאר-שול און פון די מיטלשולן וכדומה.

האב איך זיך דעריבער נישט באגנוגט בלויז מיט איבערדרוקן דעם אלטן טעקסט. איך האב צוגעגעבן נייע קאפיטלעך און פאראגראפן, צענדליקער און צענדליקער זייטלעך, וועלכע פארענטפערן די בארירטע פראגן — פון שטאנד-פונקט פון דער יידישער שול אין די אמעריקעס. איך האב דערביי אויסגענוצט מיין אייגענע פראקטיק אין די לעצטע יארן אלס לערער אין דער ארבעטער-רינג-מיטלשול און אין לערער-סעמינאר אין ניו-יארק. איך האב זיך באמיט צו באלויכטן אלע פראגן, הן געזעלשאפטלעך און הן פעדאגאגיש — פון יידיש-אמעריקאנער שטאנדפונקט.

אבער נאך אלעמען, זענען דאך פאראן א סך שולן (אין ארגענטינע, מעקסיקע, קאנאדע און ערגעץ אנדערש), וועלכע דערנענטערן זיך אין א געוויסער מאס צו דעם טיפ צישא-שולן, לויט זייער כאראקטער און לויט דער שפראך-באהערשונג פון זייערע תלמידים. פאר די דאזיקע שולן איז דער גאנצער אינ-האלט פון מיין ווארשעווער „מעטאדיק“ צוגעפאסט און באלערנדיק. פאר די דאזיקע שולן דארפן די אפהאנדלונגען און די מעטאדישע פראגן געהאלטן ווערן אויף דעם זעלבן ניווא און פארנעם, ווי פאר די לערער פון די צישא-שולן.

אט דאס אלץ האט געפירט צו דעם, אז די איצטיקע אויסגאבע איז א סך גרעסער פון דער ווארשעווער. זי איז צוגעפאסט צו די אויפגאבן פון די צוגאב-און טאג-שולן אין די אמעריקעס. חוץ דעם האב איך אויסגעבעסערט דעם פע-לער פון מיין ווארשעווער „מעטאדיק“, וועלכע איז זיך סומך געווען נאר אויף רוסישע, דייטשע און פוילישע מעטאדיסטן און פעדאגאגן. אין מיין איצטיקן בוך האב איך ברייט אויסגענוצט די פעדאגאגישע ליטעראטור אין דער ענגלישער שפראך, ווי אויך די יידישע פעדאגאגישע אויסגאבעס דא אין לאנד, וועלכע שפיגלען אפ די דערפארונגען און דערגרייכונגען פון די היגע יידישע שולן.

איך האף, אז מיין בוך וועט זיין נוצלעך פאר א פארשידנארטיקן ליינער: פאר די תלמידים פון די יידישע לערער-סעמינארן, וועלכע זענען טעטיק אין ניו-יארק, מאנטרעאל, מעקסיקע, פאריז, בוענאס איירעס; פאר די לערער וואס ארבעטן אין די שולן — די עלטערע לערער וועלן אפפרישן זייערע טאג-טעג-לעכע דערפארונגען, זיך אפגעבן א חשבון וועגן די פעולות און דורכפאלן אין זייער ארבעט; ווידער, די יינגערע לערער, אן דערפארונג, מעגן דאך אוודאי אויסהערן עצות און אנווייזונגען פון אן עלטערן חבר. אבער איך מיין, אז נישט נאר לערער מעגן אריינקוקן אין דעם בוך; אויך דער יידישער שרייבער און דער שול-טוער וועט דא געפינען א סך מאטעריאל וואס וועט האבן פאר אים גרויס אינטערעס פון טעארעטישן און פראקטישן שטאנדפונקט; אין א סך קא-פיטלעך באהאנדל איך אלגעמיינע פראבלעמען פון דער יידישער שפראך און ליטעראטור, ווי אויך פראגן פון יידישער דערציאונג און קולטור-שאפונג.

אוודאי, מעטאדיק קען נישט פרעטענדירן צו פארענטפערן אלע קשיות

און פראבלעמען פון דער שול-ארבעט. מעטאָדיק קאָן נישט פאַרבייטן די שול-פראַגראַם, דעם לערן-פלאַן-פאַרטייל אויף אַ גאַנץ יאָר, און אוודאי קען די מע-טאָדיק נישט פאַרבייטן די נויטיקע שול-מכשירים, לערנביכער און הילפס-ביכער. מיר מוזן זיך אַלע צוגעוואוינען צום געדאַנק, אַז אין סך-הכל האָבן מיר היינט איבער דער וועלט אַ גרויסע נעץ פון פאַרשידענע טיפן שולן, און זיי נויטיקן זיך אין אַ פּעדאַגאָגישן צענטער וועלכער זאָל זיי באַזאָרגן מיט געהעריקע לערנ-פּלענער, פּראַגראַמעס און שול-מאַטעריאַלן. מיר מעגן זיך היינט פאַרמעסטן אויף עפעס גרעסערס, ווי די קליין-אַרבעט וואָס ווערט געטאַן דורך באַזונדערע שול-קערפּערשאַפטן.

מיין מעטאָדיק, האָף איך, וועט סטימולירן די לערערשאַפט צו העכערע פע-דאַגאָגישע פאַרמעסטונגען אין דער אַרבעט, איך וויל מיט זיי טיילן מיינע לאַנג-יאַריקע דערפאַרונגען אויפן געביט פון יידיש-לימוד. אפילו איצט נאָכן חורבן פון מזרח-אַיראָפּעיִשן ייִדנטום, איז דער כוח פון דער יידישער שפּראַך גענוג שטאַרק און שעפּעריש. אין די פאַראייניקטע שטאַטן, אין אַרגענטינע, מעקסיקע א״א זענען לעבעדיק און שפרודעלדיק אַ סך קוואַלן פון אונדזער יידישן לשון. מיר קענען און דאַרפן זיי אויסנוצן אין דער שול-אַרבעט.

איך וויל האַפּן, אַז מיין מעטאָדיק וועט העלפן די יידיש-לערער אין זייער טאַג-טעגלעכער פּראַקטיק און אויך אין זייער אַפּשאַצן די ראַל און אויפגאַבן פון דער יידיש-וועלטלעכער שול איבער דער גאַרער וועלט.

איבערגעבנדיק די דאָזיקע אַרבעט מיינע צום דרוק, דריק איך אויס מיין אויפריכטיקן און האַרציקן דאַנק צו די חברים און פריינט פון פּאַלאַג „יידבוך“ ביי דער „געזעלשאַפט פאַר יידיש-וועלטלעכע שולן אין אַרגענטינע“ פאַר זייער באַ-שלוס אַרויסצוגעבן מיין „מעטאָדיק“ — פאַר זייער חברישקייט און אידעיש-געזעלשאַפטלעכער פאַרשטענדעניש צו פאַרווירקלעכן מיין טרוים און צו דער-פילן אונדזער אַלעמענס חוב צו דער צישאַ און איר לערערשאַפט.

ניו-יאָרק, יולי 1950.

ת. ש. ק א ז ד א ן

יידיש, שפראך און לשון מיינ,
וואונדער פון מיינ בלייבן זיין!
צווישן פרעמדע, דאָ צי דאָרט,
בויט מיינ היים אין יעדן אָרט...

וואו איך קום, אָפט מאַט און מיד,
קלינגט מיר אויף דיין הימיש ליד;
דורך מיינ פענצטער, וואו ס'זאָל זיין,
דרינגט דיין ליד אַרויס, אַריין...

און נישט ליד אַליין — דיין וואָרט
מאַכט מיר נאַענט ווייטסטן אָרט;
ווערט מיר ליב אוואו איך קום,
רינגלען ברידער מיך אַרום...

און נישט וואָרט — דיין בוך אַליין,
יידיש בוך, ווי ליכטיק, שיין!
פּרין, מענדעלע, ריי נאָך אַנאַנד —
שוועב איך מיט אין יידיש-לאַנד.

אברהם רייזען

די וועלט איז פול מיט ריידן,
עס רעדט דאָך יעדע זאָך:
יעדער אויף זיין שטייגער
און יעדער אויף זיין שפראַך.

און יידן רעדן יידיש,
אין אַלע, אַלע עקן וועלט.
אין אַפריקע אין הייסער
און אין סיבירער קעלט.

און יידן רעדן יידיש,
ווייל יידיש איז דאָך שיין,
איז גרינג אַ צווייטן יידן
פאַרשטיין ווי זיך אַליין.

די יידישע מוטערס באגלייט
איך האב מיט געבעטן מיט הייסע;
מאָרטירערינס שטילע און גרויסע
אין הייליקייט האָב איך געגרייט. — — —

און איינגעהיט איז פאַר דער אומה
געבליבן אַן אוצר אין מיר:
די פאַלקס־זעל — אַ פרישע אַ פרומע,
אַן אוצר אַן ערך און שיעור.

א לייענין

די מאכט און אַנמאכט פון מעטאָדיק

(אנשטאָט אַן אַריינפיר)

מען דאַרף נישט מיינען, אז מעטאָדיק — איז אַ פּולקאָמענער רעצעפט-בוך פאַר דער שול, און אויב דער לערער קוקט אַריין אינעם דאָזיקן שולחן ערוך גענוג אָפט און גענוג אויפּמערקזאַם, זיינען אַלע שול-פּראָבלעמען פאַר אים גע-לייזט. דער אמת איז: אין יעדער נאָרמאַלער 6-7 קלאַסיקער עלעמענטאַר-שול, מיט אַ גרעסערן לערער-פּערסאָנאַל און לערנפלאַץ, גייט אָן יעדער לערער אין די לימודים מיט זיין אייגענעם מעטאָדישן דרך. און אפילו יעדער איינער לערער דער גופא פאַר זיך ווענדט אָן אַמאָל איין מעטאָד צו אַזאַ לימוד און אַן אַנדער מעטאָד צו אַ צווייטן לימוד. מעטאָדיק — איז ניט קיין הלכה למשה מסיני. אין איינעם און דעם זעלבן לימוד — איז יעדער לערער פאַר זיך טאַגטעגלעך אַן עקספּערימענטאַטאָר, ער פּרוּווט אויס פאַרשיידענע וועגן און מעטאָדן, ער דערנאָנט איין מעטאָד מיט געוויסע שטריכן פון אַ צווייטן מעטאָד, ער האַלט ניט אויס אויף הונדערט פּראָצענט דעם איין-איינציקן אָנגענומענעם מעטאָד. ער טרעט פון אים אָפּ כּסדר — אַמאָל ביודעים און אַמאָל בלאַ יודעים. און מען דאַרף זאָגן, אז דאָס איז גראַד אַ גרויס גליק. לערעריי איז ניט קאָזאַרמע-דרילונג, לערעריי איז שפּעפּערישקייט. לערעריי איז לעבן. דער לערער מוז זיין פּילבאַר צו יעדן פּאַלשן גריליץ, וואָס באַקומט זיך ביים לערנען, ער מוז גלייך אויפן אָרט זוכן אַ וועג און אַ מיטל צו פאַרריכטן די מערכה. אַ לעקציע אין קלאַס איז נישט קיין פאַרשטייפּטע דעקּרעטירונג און אָנגעצויגענע סטרונע-ליניע, פון וועלכער עס טאָר נישט זיין קיין אָפּנייג. דער לערער מוז אויסנוצן פּרייהייט פון באַוועגונג. דער לערער מוז זיך צופאַסן צום עלעמענט קינדער, צו זייער צוגעגרייטקייט; שטימונגען פון קינדער און זייער באַציונג צום לערנען — זיינען נישט איינע און די זעלבע אין אַן ערשטן, אין אַ דריטן צי גאָר אין אַ זיבעטן קלאַס. עס קאָנען נישט זיין אומעטום די זעלבע מעטאָדן ביים לערנען; עס איז אַ גרויסער אונטערשיד צווישן אָנהייב לערניאָר און סוף זמן; און עס איז אַ אַוודאי אַ גרויסער אונטערשיד, וועגן וועלכן טייל פון לימוד עס גייט, ניט נאָר צווישן איין לימוד און אַ צווייטן; באַשטייט דאָך דער לימוד

פון יידיש, למשל, פון עטלעכע טיילן, (לייענען, אויסלייגן, גראמאטיק, קאמפאזיציע, ליטעראטור אד"גל.), און יעדער טייל פאָדערט זיין מעטאָדיק. דער קלאַס אין שול — דאָס איז ניט קיין געוועלכ מיט פּאָליצעס, אויף וועלכע די אַלערליי סהורות זענען אויסגעלייגט אין אַ באַשטימטער אָרדענונג; עס איז גענוג אַ האַנט אויסצושטרעקן, און דער ציל איז דערגרייכט.

היינט ווי באלד אזוי, וואָס זשע איז דער צוועק פון דער מעטאָדיק? צו וואָס באַדאַרף מען אינגאַנצן האָבן די מעטאָדיק? כדי זי נישט צו פּאָלען? כדי זי האַלטן פון נאַכגיין אין אירע אָנווייזונגען און האַלטן זיך ביים אייגענעם דרך?

און דאָך איז די מעטאָדיק פאַרן לערער אַ נויטיקע און אַ נוצלעכע זאַך. מעטאָדיק — דאָס איז אַ קאָמפּאַס, וועלכער פירט דעם לערער צו זיין ענדציל, דער קאָמפּאַס ווייזט די אַלגעמיינע ליניע, ריכטונג. ער קען נישט פאַרהיטן פון אַ שטורעם וואָס האָט זיך אין וועג אָנגערוקט, פון אַ געדריכטן נעפל צוליב וועלכן מען קען זיך ממש פון אָרט נישט רירן; ער קען נישט פאַרהיטן פון גריבער און בערג אויפן וועג, פון אָנקלאַפּן זיך אין אַ גראָבן בוים און פון אַנדערע ענלעכע שטרויכלונגען. דער קאָמפּאַס העלפט פונדעסטוועגן זייער גוט צום אָריענטירן זיך, וואו מען געפינט זיך אויף דער וועלט, צי גייט מען נישט אין פאַלשער ריכטונג; ער דערקלאַרט נישט אָפּצווייגן און פאַר דרייען זיך פונעם ריכטיקן וועג, אָדער נאָר, הילף, פאַרפירן אין אַ פאַרקערטער ריכטונג. און אזוי איז אויך די מעטאָדיק. זי מערקט אָן די צילן און אויפגאַבן פונעם געגעבענעם לימוד און זיין לערער; זי העלפט דעם לערער זיך צו אָריענטירן אין די מעלות און חסרונות פונעם לערנבוך, וועלכן ער האָט אין זיין רשות; זי העלפט אים אויסשמירן זיין אייגענעם באַוואוסטזיניקן דרך ביים „אויסלערנען“ די קינדער דאָס, וואָס דער לימוד האָט די אויפגאַבע צו טון. זי העלפט אים אַנאַליזירן די עלעמענטן און באַשטאַנדטיילן פונעם געגעבענעם לימוד, ברענגען זיי צו אַ געמיינזאַמען הסכם און תכלית, אויסבילדן פון זיי איין גאַנצקייט. זי העלפט אים פאַרבינדן זיין באַזונדערן און אָפּגעזונדערטן קעגנשטאַנד — מיטן סכום דערציונגראַן לערנונג-אויפגאַבן וואָס שטייען פאַר דער גאַנצער שול, ווי אויך פאַרבינדן זיין לימוד מיטן תוך און באַראַקטער פון אייגענעם פּאַלק און זיין קולטור. די מעטאָדיק גיט דעם לערער די הויפּט-אירעען, די אידעאָלאָגישע יסודות, אויף וועלכע ער דאַרף באַזירן זיין מאָגטענלעכע אַרבעט אין שול. מעטאָדיק האָט די אויפגאַבע צו שטויסן דעם לערער צו אייגענער זעלבשטענדיקער שעפּערישקייט, פון איר קען ער שעפּן אימפּולסן און אינספּיראַציע ביי זיין אַרבעט. זי דאַרף אים טרייסטן ביי זיינע דורכפאַלן און העלפן אויסגעפינען די סיבות פון די דאָזיקע דורכפאַלן.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

זי גיט אים אַ פּאָן אין האַנט, וואָס מיט איר קען ער זיך וואַרפֿן אין זיינע „שלאַכטן“ און אָנגרייפֿן.

מעטאָדיק — דאָס איז אַ קאָלעקציע אינסטרומענטן און רעגולאַציעס, וואָס דאַרפֿן באַנוצט ווערן אויף דער געגעבענער שטופֿע פֿונעם לימוד; דאָס זיינען יעצות און אָנווייזונגען ווי אזוי צו באַהערשן באַזונדערע שוועריקייטן און שטרױכלונגען; דאָס זיינען הילפֿס־מכשירים צום באַנוצן פֿאַר די אָדער אַנדערע דערגרייכונגען; דאָס איז באַוואוסטזיניקער אַנאַליז פֿון אַלע טיילן און טיילכעלעך פֿון דער גרויסער מאַשינעריע, וואָס טראָגט דעם נאָמען ייִדיש־לימוד, געשיכטע־לימוד וכדומה.

מעטאָדיק — דאָס איז אַ סעריע פֿון פּראָצעסן, וואָס זיינען אומפֿאַר־מידלעך אָדער שטאַרק געוואונטשן ביי דער אַרבעט. מעטאָדיק האָט ראַשית כל דעם ציל — דעם לערערס זעלבסטקאָנטראָל, אַרײַנלערנונג און פּאַרפֿולקאָר־מונג פֿון זײַן אַרבעט־סיסטעם, און אין אַ געוויסער מאָס איז מעטאָדיק — די „פּילאָזאָפּיע“ פֿון די לערנפּראָצעסן.

מעטאָדיק — דאָס איז דער אופן ווי אזוי די אַלגעמײַן־מענטשלעכע און די אייגענע ייִדיש־נאַציאָנאַלע דערציערישע אויפגאַבן צו דערגרייכן אויפֿן געגעבענעם לימוד; ווי אזוי די אייגנשאַפטן פֿון קינדערשער פּסיכיק בכלל, פֿון ייִדישן טעמפּעראַמענט און שפּערישקייט בפרט אויסצונוצן ביים געגעבענעם לימוד, אזוי אַז די אַלע אייגנשאַפטן זאָלן זיך קעגנזײַטיק באַדינען און מיטהעלפֿן. די מעטאָדיק דאַרף באַוואַרענען דעם לערער פֿון דער סכּנה, ער זאָל צוליב די פּילאָזאָליקע ביימער פֿון באַזונדערע פּראָבלעמען און געניטונגען אין שול, צוליב די באַזונדערע איינצל־אויפגאַבן און צילן — נישט פּאַרזען דעם „וואַלד“ פֿון דער גאַנצקײט, איינהײטלעכקײט, אויסגעהאַלטנקײט. מעטאָדיק — דאָס איז די ליניע און סיסטעם אין דער אַרבעט, דאָס איז דורכגעטראַכטער און צילבאַוואוסטער אופן און מאַניער פֿון אַרבעט, דאָס איז גלייכוואָג צווישן באַזונדערע טיילן פֿונעם לימוד פֿאַר זיך און צווישן אָט די טיילן און דעם אַלגעמײַנעם לימוד. דער לערער פֿון ייִדיש, למשׁל, ביים לערנען לײענען און שרײַבן, ביים לערנען דעם טעקסט־בוך אָדער דאָס באַזונדערע ווערק פֿון אַ שרײַבער, ביים לערנען גראַמאַטיק און העברעיִשע עלעמענטן, ביים פירן דיקטאַט צי קאָמפּאָזיציעס — האָט די אויפגאַבע נישט צו פּאַרלירן פֿאַר זיינע אויגן דעם אַלגעמײַנעם ציל און מהות פֿונעם ייִדיש־לימוד, דעם היסטאָרישן און היינטיג־צוטאָגיקן באַטייט און ווערט פֿון דער ייִדישער שפּראַך פֿאַרן לעבן פֿון פּאָלק און זײַן גײסטיקן אויסלעבן זיך. אַפּצוהײטן דעם לערער פֿון אַזעלכע סכּנות — צו דעם איז באַרופן די מעטאָדיק.

עס איז נאַטירלעך, אַז דער לערער זאָל מיטן לײף פֿון יאָרן אָנהײבן שפּאַר־

ה. ש. קאזדאן

נען אויף קאנסטרוקטיווע, אויסגעפלאסטערטע וועגן. שאפט זיך א געוויסע פארנליווערטקייט, סטערעאטיפישקייט, איינטאָניקייט אין זיין אַרט לערנען. קומט אים די מעטאָדיק צו הילף: זי וואָרנט פאַר דער סכנה פון פאַרשטיינערט־קייט, זי גיט אינציאָטיוו צו פאַרשידענע נייע אויספראַוואַונגען און איינפאַלן. זי וועקט און מונטערט, זי טראָגט אונטער אַ בוקעט פון וואַריאַציעס און דערפאַרונגען. דער לערער ווערט אָפגעפרישט, עס קומט אַ באַניינג אין זיין אַרבעט. עס דערוועקן זיך אין אים פרישע קוואַלן פון ליבשאפט צום לימוד און צו די קינדער, עס קומט אויף אין אים אַ נייער גלויבן אין די אייגענע שעפּערישע קרעפטן. פאַרשטייט זיך, אַן אומבאַדינגטער תנאי דערביי איז: די מעטאָדיק גופא, וואָס ווערט אונטערנגעטראָגן דעם לערער, זאָל פאַרמאָגן אין זיך גענוג רוח חיים, רירעוודיקייט, שעפּערישקייט; זי זאָל אַליין נישט אויסזען ווי אַ טרוקענער קאָדעקס פון כללים מיט סעיפים; זי זאָל אַליין נישט טראָגן דעם כאַראַקטער פון אַ טרוקענעם פאַרשטייפטן, פאַרגליווערטן „ספר פראַלניק“, פון אַ כלי־בוניק וואָס „אזוי הייס איך — און אלצדינג ווייס איך“. און אוודאי איז דאָס ריכטיק, ווען עס האַנדלט זיך וועגן דער מעטאָדיק פון דער פאָלקסשפראַך, וועלכע איז אַליין אַזאַ לעבעדיקער, קוואַלענדיקער אוצר פון שעפּערישקייט, בילדערישקייט, הומאָר און גלייכצייטיק פון פיקחות, פון טיפּער פּסיכאָלאָגישער פאַרשמענדעניש און נאַציאָנאַלער זעלבסט־כאַראַקטער־ריסטיק.

*
**

אָבער הויכשאַצנדיק דעם ווערט פון דער מעטאָדיק, טאָרן מיר פונדעסט־וועגן נישט פאַרנעסן, אַז די מאַכט פון דער מעטאָדיק איז סוף־כל־סוף באַגרענעצט. פאַראַן אָפט אַזעלכע שול־באַדינגונגען, ווען די מעטאָדיק אַליין איז פשוט אוממעכטיק, זי קען נישט גובר זיין די שוועריקייטן און מניעות וואָס די שול־ווירקלעכקייט האָט געשאַפן. און ווען עס איז אַזאַ מצב, דעמאָלט ווערט גאָר אפילו שעדלעך די אילוזיע, אַז מיטן כוח פון מעטאָדיק קען מען אַלץ איבערמאַכן, און אַז די פאַראַנטוואָרטלעכקייט פאַרן שלעכטן מצב אין שול טראָגן די לערער — אַלמאי זיי געפינען נישט אויס קיין נייע, גוטע מעטאָדן צו לערנען.

אַ פאַר אילוסטראַציעס צו דעם אַרויסגעזאָגטן געדאַנק וועלן שטאַרק צונויף קומען סיי די לערער, סיי די שול־טוער.
אַ גרויסער אבן נגף אין דער שול־אַרבעט איז... דער פאַראַנענער לערנבוך. לאַגיש וואָלט, פאַרשטייט זיך, דער לערנבוך געדאַרפט קומען נאָר פון איינעם, וואָס האָט גרויסע לערערישע דערפאַרונג, פאַרמאָגט אַ געזונטן מעטאָדישן חוש, גענוגנדיקע פּעדאַגאָגישע בילדונג. צום באַדויערן, קומט עס נישט שטענ־

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

דיק אזוי צוזאמען. דער מחבר פונעם לערנבוך איז זייער אָפט פשוט אַ פלינקער בעל־מלאכה. ער „מאַכט“ דעם לערנבוך צו דער געהעריקער צייט, שטעלט אים צו צום געהעריקן בעל־דעה, — און דער טעקסטבוך דערשיינט אין אַ מזלדיקער שעה. און איז ער איינמאָל אַרויס, קען מען שוין פון אים נישט פטור ווערן. עס גייען אַוועק יאָרן און יאָרן, און ער דרוקט זיך אַלץ אין נייע אויפלאַגעס. דער יידישער ביכער־מאַרק איז באַגרענעצט, קיין צופיל געלט מיטלען איז קיינמאָל נישטאָ, עס פעלט אויך איניציאַטיוו און פאַרמעסט אויף צו באַשטעלן אַ נייעם געהעריקן בוך. יעדער לערער קען אויך דערציילן פון זיין דערפאַרונג: ער נוצט אַן אַל־רבי, אַ לערנבוך, אַן אַרבעטסבוך פון יידיש, פון געשיכטע, אַ געקירצטע באַאַרבעטע שול־אויסגאַבע פון אַ ראָמאַן, פון אַ קלאַסיקער — און ער רייסט פון זיך די האָר. ער פילט און ווייסט — דער לערנבוך איז היינט מער נישט צוגעפאַסט נישט פאַר דער שול, נישט פאַר די קינדער, אָבער — שריי הי וקים! נישטאָ קיין עצה. און עס גייט אַוועק אַ יאָר נאָך אַ יאָר, און ער נוצט ווייטער דעם זעלבן בוך...

נאָך ערגער איז מיט מכשירים, וואָס פעלן אינגאַנצן. דער לימוד און די קינדער נייטיקן זיך אין אַ שול־ווערטערבוך, אין אַ סינאָנימע־בוך; אין אַ היסטאָרישן אַטלאַס צוזאַמען מיט אַ היסטאָרישן בילדער־אַלבום; עס פעלט אַ געקירצטער תנ"ך אין אַ גוטער לייכטער יידישער איבערזעצונג; עס פעלן אַל־באַמען און לאַטאַען, בילדער און טאַבעלן פאַר די קלענערע קינדער; עס פעלט אַ געשיכטע פון יידן אין אַמעריקע (אָדער אַמעריקעס); עס פעלן פלאַטן פון לידער און מעשיות, געזונגען און דערציילט פון טאַלענטירטע קרעפטן; עס פעלט אַ קינדער־און יוגנט־ענציקלאָפּעדיע; נישטאָ קיין שול־גראַמאַטיק און קיין סיסטעם־מאַטישער אַרבעטסבוך פון יידיש; עס פעלן נאָך אַ סך וויכטיקע זאַכן...

נו, שטעלט אויך פאַר די לאַגע פונעם לערער פון יידישער שפראַך, געשיכטע און ליטעראַטור ביי אַזעלכע אָט אומשטענדן. קען ער גובר זיין די אַלע פוסטע ערטער אינעם שול־לעבן בלויז מיטן כוח פון זיין מעטאָדיסטישן טאַלאַנט? ער לערנט אַ ווערק פון אַ באַקאַנטן שרייבער, אַ גאַנצן בוך; דאָס ווערק איז איבערגעלאָרן מיט העברעיִשע און גלאַט פאַרעלטערטע ווערטער און אויס־דרוקן; איז צעצויגן, מיט זייטיקע אומנויטיקע אָפּוויכונגען; האָט ריזיקאַלישע כצענעס, וועלכע רייצן די קינדער סעקסועל, רופן ביי זיי אַרויס נישט־פאַסיקע באַמערקונגען; אָדער דאָס בוך איז אינגאַנצן געווייכעט דעם יידישן לעבן־שטייגער פון דער אַלטער היים, אַ שטייגער, וואָס איז פרעמד די היגע קינדער און אומבאַגרייפלעך פאַר זייער פאַנטאַזיע, דערצו נאָך אַ שטייגער וואָס איז אַנגעזאַפט מיט טרויער און טרערן, מיט אומגליקן און אומנאַרמאַלקייטן. און דאָס אַלץ איז אַ צוגאַב־שול פון אַמעריקאַנישן שטייגער, אַ שול וואו דער תלמיד

ה. ש. קאזדאן

באזוכט נאָר אַ פּאָר געציילטע שעה אין וואָך, און לאָזט דערצו אַ סך אַרורך, און באַהערשט דערצו שוואַך, צי זייער שוואַך, דאָס ייִדיש־לשון. פרעגט זיך: וואָס קען ביי אַזעלכע אומשטענדן דער לערער אויפטון מיט זיין מעטאָדישן צוגאַנג, מיט זיינע גוטע שעפּערישע לערן־מעטאָדן, מיט זיין עמפּינדלעכקייט פאַרן קינדס שעפּערישקייט אא"וו? שטייט ער טאַקע אָפּט אַ פאַרצווייפלטער אין קלאַס און זעט נישט קיין עצה און קיין תּרופּה קעגן די אַלע שוועריקייטן און דעפּעקטן פּון דער שול־ווירקלעכקייט...

שול — איז אַ גרויסער קאָמפּלעקס. דער לערער איז טאַקע די נשמה פּון דער שול, — אָבער די נשמה קען זיך האַלטן נאָר אין אַ געזונטן גוף. דער צושטאַנד פּון דער שולס גוף — איז אָבער אָפהענגיק פּון דער אָרגאַניזאַציע וואָס איז דער אפּטרופּוס איבער דער שול, פּון איר אָנפירערשאַפט, פּון אירע אידעאָלאָגן און פּון אירע פּראַקטישע טוער. עס באַקומט זיך, אַז אויסער דער מעטאָדיק פאַרן לערער, דאַרף גאָר געשאַפּן ווערן און אָפּגעהיט ווערן אַ גאָר זוּכטיקע מעטאָדיק פאַר די שול־טוער און שול־בוייער. די טעכניק פּון זייער אַרבעט וועגט אָפּט אַריבער די לערן־טעכניק און מעטאָד־סיסטעם פּונעם לערער.

**

פּון דער אַנדערער זייט פּאַסירט אָפּט, אַז די מעטאָדיק פאַרגעסט זיך און מיינט, אַז זי איז אַלמעכטיק. עס שאַפט זיך אַ מין מעטאָדיק־נאַווה. און עס טרעפט, אַז זי פּרעטענדירט אפילו צו פאַרנעמען דעם פּלאַץ פּון דער שול־אידעאָלאָגיע. די שפּראַך־מעטאָדיק וויל אָפּט פאַרדעקן און פאַרשלייערן אַ שול־פּראַבלעם, וואָס איז בעצם גאָר נישט קיין מעטאָדיק־פּראַגע, נאָר אַ ריין־אידעאָלאָגישער ענין. זי מאַכט דעם אָנשמעל, אַז דער אידעאָלאָגישער קאָמ־פּראָמיס, וועלכן זי לייגט פאַר, איז גאָר אַרויסגערופּן פּון אָביעקטיווע ריין־מעטאָדיסטישע הנתות. די מעטאָדיק נעמט אויף זיך פּרעמדע חטאים...

מיר האָבן לעצטנס אין די פאַראייניקטע שטאַטן אַזאַ ביישפּיל. עס עקזיסטירט ביי געוויסע לערער אַזאַ געדאַנקען־גאַנג: מיר האָבן דאָ אין לאַנד אַ נייעם דור קינדער, וואָס קומט אין שול אָן ייִדיש־לשון. דאָס זענען קינדער, וואָס האָבן נישט קיין וואָרצלען, „עס איז אַן אָפּגעבראַכענער צווייג פּון אַ בוים, מען דאַרף אים ערשט פאַרפלאַנצן“, ווי איין לערער האָט זיך אויסגערדיקט. דערפּון קומט דער אויספיר: פאַר אַט די קינדער טויג נישט דער „דירעקטער מעטאָד“ — ייִדיש בייִדיש! אין בעסטן פאַל קען מען פירן דעם מעטאָד אויף די באַ־שטימטע שעהן ווען מען לערנט מיט די קינדער „לשון ייִדיש“; בכלל גענומען דאַרף מען זיך די ערשטע פאַר יאָר באַנוצן מיט דער הילף פּון ענגליש. די שול טאָר נישט „מאַכן שטום אַ לעבעדיקן נפש אויף צוויי יאָר, דורך אָפּנעמען

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

דאָס לשון אויף וועלכן עס רעדט". דער יידיש-לימוד פּאָדערט היינט אין אונדזער שול אַ נייע מעטאָדיק, מען דאַרף יידיש לערנען ווי אַ פּר ע מ ד ע ש פ ר אַ ך, לויט די קלוגע און געלערנטע מעטאָדן, ווי אזוי מען פירט ביי אלע אומות העולם פרעמדע שפראכן. אָט די מעטאָדן זענען וויסנשאַפטלעך, עקספּערִמענטאַל און פּסיכאָלאָגיש אויסגעפּאָרשט און באַגרינדעט. עס וועט זיין אַ כבוד און אַ דערגרייכונג פאַר יידיש איבערצונעמען די דאָזיקע קלוגע מעטאָדן...

אומזיסט די טירחה פונעם מעטאָדיסט!

די אידעאָלאָגיע פון דער שול איז דער קנין פון די שול־טוער, פון די אָרגאַניזאַציעס וואָס בויען די שול־נעץ, און א ו י ך פונעם לערער. אָבער ביים פּאַרמולירן די אידעאָלאָגישע יסודות פון דער שול דערשיינט דער לערער נישט ווי דער מעטאָדיסט, נאָר ווי דער אידעיש־געזעלשאַפטלעכער מיטגליד פון פּאַלק. און די אָקאַרשט־באַדירטע פּראַגע וועגן „יידיש בידיש“, אָדער יידיש בענגליש (אמת אויף די ערשטע מדרגות פון שול) טאָר בשום אופן נישט „געלייזט“ ווערן ווי אַ מעטאָדישע פּראַגע בלויז. פאַרקערט, עס איז דער הוב פון דער מעטאָדיק זיך צוצופאַסן צו דער נאַציאָנאַלער געזעלשאַפטלעכ־קייט, צו דער נאַציאָנאַלער אידעאָלאָגיע.

אווודאי איז די זאך געווען איינפאך פאַר דער יידישער שול אין ליטע־פּוילן, ווען יידיש איז געווען באמת און אין פולן זינען די מוטער־שפראך פון קינד. דער מעטאָדיש־פּעדאַגאָגישער מאַמענט איז דאָ צונויפגעפאַלן און געווען אין פולן הסכם מיטן נאַציאָנאַל־געזעלשאַפטלעכן אימפּעראַטיוו. אין אַמעריקע — איז די לאַגע אַנדערש, שווערער. אָבער דער גאַנצער זינען פון אונדזער שול־סיסטעם און פּראָפּאַגאַנדע, פון דער יידיש־וועלטלעכער שול בכלל, באַ־שטייט פאַרט אין דעם, אַז מיר זאָגן דעם קינד: דאָ — איז אַ שול מיט גאָר אַ באַזונדערער נאַציאָנאַלער אַטמאָספּער, יידיש איז דאָ נישט סתם אַ שפּראַך (און אוודאי נישט קיין פרעמדע שפּראַך), יידיש איז דאָ די צענטראַלע אַקס, דער באַזיס, די לופט, די נשמה. נאָר דורך יידיש קענען מיר אַרויסברענגען פאַר די קינדער די איינגנשאַפטן פון יידישן כאַראַקטער און אַרט דענקען, דעם יידישן ווייז און וואָרטשפּיל, די פאַרבונדנקייט מיט דורות אַלטער קולטור. נאָר דורך יידיש קענען מיר אַרויסברענגען דעם יידישן קרעכץ און טרערן־געוויין, דעם יידישן געלעכטער און פּריידיקייט, דעם גאַנצן ריטם פון דער יידישער נשמה. נאָר דורך יידיש פאַרקניפּן מיר און פאַרבינדן דאָס היינטיקע קינד מיט זיינע עלטערן און זיידעס, מיט זייער לעבנסשטייגער און זייער אַמאָל. נאָר דורך יידיש קענען מיר עפענען פאַר די קינדער די גרויסע פאַ־נאַראַמע פון יידישער ליטעראַטור, פון יידישער פּאָעזיע, זשורנאַליסטיק, טעאַ־

טער — הקיצור, פון גרויסער מאָדערנער, יידישוועלטלעכער קולטור־שעפּע־
 רישקייט, פון אַ פאַרצווייגטן יידישוועלטלעכן קולטור־אַרגאַניזם.
 אויף דעם באַסמאָנער שול־צוזאַמענפאַר פון אַרבי' רינג, 1946, האָט דער
 פּריציפּטיק פאַרשטאַרבענער ח' ש. מענדעלסאָן אין זיין רעפּעראַט „ די
 אויפגאַבע פון אונדזער שול אין דער אידישער קעגן־שארפּקייט און אָפּנקייט. וועגן די רעקאָמענדאַציעס אַריבערצוגיין ביים לערנען
 יידיש צו די מעטאָדן פון אַ פרעמד־שפּראַך האָט ח' מענדעלסאָן געזאָגט: „דער
 צוגאַנג, דוכט מיר, איז נישט קיין ריכטיקער. נאַציאָנאַלע שפּראַך ווערט נישט
 קיין פרעמד־שפּראַך, בפרט אין משך פון איין דור. נאַציאָנאַלע שפּראַך רעמלעט
 נאָך ערגעץ אין דער נשמה פון קינד. אפשר נישט דורך טאַגמענטלעכע ווער־
 טער, נאָר דורך ווערטלעך און זאַגעכצן, וואָס רעפּרעזענטירן געוויסע לעבנס־
 דערפאַרונגען. דאַרפן מיר זיך צו זיי דערגרונטעווען, דאַרפן מיר זיי זוכן.
 אָבער די פּאָזיציע פון פרעמד־שפּראַך איז נישט צום אָננעמען, ווייל זי גראַבט
 אונטער דעם יסוד פון דער שול“.

די גאַנצע הנחה פונעם יידיש־בענגליש־שטאַנדפּונקט איז פּאַלש. יידיש
 איז נאָך אַלץ אַ לעבעדיקע שפּראַך אין דער סביבה פון די אַמעריקאַנער יידי־
 שע שול־קינדער. זיי קומען אין שול מיט אַ היפּשן סכּום יידישע ווערטער,
 באַגריפּן, גלייכווערטלעך. אוודאי איז ביי זיי אין מויל יידיש נישט קיין לע־
 בעדיקע באַנוצטע שפּראַך. און דאָך איז זי אפילו ביי די וואָס רעדן נישט קיין
 וואָרט — נישט קיין פרעמדע שפּראַך. זי קלינגט זיי אין אויער, זי לעבט
 אין זייערע טיפּע באַהעלטענישן, זיי פאַרמאָגן אַ חוש פאַרן לעבעדיקן יידישן
 קלאַנג און וואָרט־שפּיל. אָבער, ווי געזאָגט, אפילו נישט דאָס איז דער עיקר.
 דער אמת איז: מיר ווילן האָבן אַ שול אין יידיש, מיר באַטראַכטן זי
 פאַר דער וויכטיקסטער טאַט צוליב אונדזער דערהיים. יידיש
 איז פאַר אונדז נישט קיין לערנמיטל, נאָר אַ לעבנסמיטל.
 יידיש איז דער זין און תּוך פון אונדזער מאָדערנער נאַציאָנאַלער באַוועגונג.
 מיט דער שול אויף יידיש קאָנקורירן עטלעכע טיפּן אַנדערע שולן אויף דער
 יידישער גאַס, וועלכע האָבן אויך אַ גרויסע צוציווננס־קראַפּט. אונדזער שול איז אַנד־
 דערש פון זיי. זאָלן מיר אונטערזען דעם צווייטן פון בוים, אויף וועלכן מיר
 זיצן? זאָלן מיר באַרויבן אונדזער שול פון איר נשמה און האַרץ? וועלן מיר
 מאַכן די ערשטע און איינדרוקפּולסטע שריט אין ענגליש — טאָ ווי אזוי וועט
 זיך באַציען צו אונדז דאָס קינד? וועלכע אַכטונג קען ער נאָך דעם האָבן צו
 יידיש און צו דער גאַנצער פּראָגראַם פון אונדזער שול? פּילט נישט אונדזער
 מעטאָדיסט, אַז ער איז אין דער לאַגע פון יענעם דאָקטאָר, וועלכער האָט

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

דורכנעפירט זייער געלונגען די אָפּעראַציע, אָבער... דער פּאַציענט איז געשטאַרבן?

ניין, מעג דאָ אפילו קומען די מעטאָדיק און פּעדאַגאָגיק אין אַ קאָנפּליקט מיטן נאַציאָנאַלן לאָזונג, מוז דער לערער־מעטאָדיסט זיך אונטערגעבן, פאַרבייגן זיין אויטאָריטעט און זיך צופאַסן צום נאַציאָנאַל־געזעלשאַפּטלעכן אימפּע־ראַטיוון. אונדאָי מיט דער הילף פון מעטאָדיק דאַרף ער זיך באַמיען צו פאַר־לייבטערן די לאַגע פאַר יענעם טייל קינדער וואָס רעדט נישט אָדער פאַרשטייט קוים יידיש; ער וועט זוכן פאַרשירענע אָרגאַניזאַטאָרישע און מעטאָדישע תּחבּולות און עצות, כדי וואָס גיכער אויסצוגלייכן דעם קלאַס קינדער לנגבי יידיש. אָבער שעפּערישקייט, אַקטיוויקייט, געזאַנג, שפּאַס, שפּיל, דאָס עצם לייענען און שרייבן — אַלץ וועט אָנגיין אויף יידיש. די קינדער וועלן פּילן — דאָס איז אַ יידישע שול! אַ שול אין יידיש! און אינסטינקט־טיוו אין זייער הינטערבאַוואוסטזיין וועט זיך איינפונדעווען ביי זיי די פאַר־שטענדעניש: פאַרוואָס דווקא יידיש?

זאָל די מעטאָדיק נישט נעמען אויף זיך די אויפגאַבע צו לייזן אַ שווערע און אָנגעווייטיקטע נאַציאָנאַלע פּראָבלעם. די אויסשמידונג פון דער יידיש־וועלטלעכער אידעאָלאָגיע איז אַן ענין, וואָס איז אַ סך ברייטער פון מעטאָ־דיסטישן צוגאַנג. אונדזער יידיש־וועלטלעכע שול מוז פאַרבלייבן אַ מאַניס־טישע שול. אירע אידעען קומען פון איין איינציקן קוואַל. זי קען נישט ציען איר יניקה פון עטלעכע באַזונדערע מקורים אויף אַמאָל. דערציונג קען נישט זיין עקלעקטיש. דערציונג איז גאַנצקייט, אויסגעהאַלטנקייט. סתם קאָמפּראָמיסן און לאַטעס — דאָס איז נישט קיין לייזונג פונעם פּראָבלעם. אונדזער שול איז געבויט געוואָרן אויף אידעאָליזם — סיי אין טעאָריע, סיי אין פּראַקטיק. און אידעאָליזם פאַרבלייבט אויך היינט איר הויפּט־כוח און אָוצר. דורך עקלעקטישער צוזאַמענמישונג טויטן מיר אָפּ דעם דאָזיקן אידעאָליזם. דורך פּריידיקן עקלעקטישע פּילאַרטיקייט טויטן מיר אָפּ דעם אידעישן יסוד פון אונדזער שול־באַוועגונג.

די מעטאָדיק טאָר נישט פּרעטענדירן צו פאַרנעמען דעם פּלאַץ פון דעק געזעלשאַפּטלעך־אידעישער שול־פּילאָזאָפּיע. אונדזער שול־וועלטאַנשויונג בלייבט נישט גערירט. די מעטאָדיק ווערט גערופן זיך צופאַסן צו איר. די שול־אידעאָלאָגיע איז פּרימאַר. די מעטאָדיק איז סעקונדאַר. בראשית איז דער שול־שטאַנדפּונקט, די שול־וועלטאַנשויונג, וועלכע איז אַ קינד און אַ טייל פון דער אַלגעמיינער יידיש־וועלטלעכער קולטור־נאַציאָנאַלער אידעאָלאָגיע, וועלכע האָט אַזוי רעוואָלוציאָן־ניזירט און באַפּרוכפּערט דאָס יידישע לעבן אין די לעצטע 150 יאָר.

ה. ש. קאזדאן

אזוי קומען מיר צום תוך און מהות פון דער מעטאָדיק בכלל און פון דער מעטאָדיק פון דער מוטערשפראך בפרט. די לעצטע איז נישט אנדערש ווי די מעטאָדיק פון אלע אנדערע לימודים. זי איז אונטערגעוואָרפן אונטער די אלגע- מיינע שטרעבונגען און אידעאלן פון דער מאָדערנער פאָלקשול. גלייכצייטיק איז זי אַ פראָדוקט פון די מאָדערנע וויסנשאַפטלעכע פאַרשונגען וועגן די פראָצעסן פון גייסטיקער אַרבעט ובפרט פונעם קינדס פעיקייטן, נייגונגען און פסיכיק.

די דאָקטרינע גיט די אלגעמיינע יסודות און כללים, ווי אזוי צו לערנען מיטן אַ קינד. זי באַמיט זיך אָנצוצייעכנען פאַרן לערער די אלגעמיינע בעסטע וועגן און די סיסטעם. ווי אזוי צו לערנען מיטן קינד. די מעטאָדיק זוכט וועגן ווי אזוי אַט די אלגעמיינע יסודות און כללים אָנצואווענדן צו דעם געגעבענעם באַזונדערן לימוד.

אזוי אַרום ווערט אָנגעצייכנט דער פלאַץ פון דער מעטאָדיק אינעם לערערס אויסבילדונג און צוגעגרייטקייט, אויך אינעם לערערס פראַקטיק. פאַרמאָגט נישט דער לערער קיין פעסטע און אויסגעהאַלטענע, מאָניסטיש געבויטע שול-אידעאָ- לאַגיע, — וועט אים נישט העלפן קיין שום קונצנמאַכעריי פון דער מעטאָדיק. עס קענען זיין ביי אונדז פאַרשידענע טיפן שולן, מיט פאַרשידענע שול-אידעאָ- לאַגיעס, — אָבער אויסגעהאַלטענע און גאַנצע אידעאָלאַגיעס. ערשט דעמאָלט קומט די מעטאָדיק — און זי הייבט אָן צופאַסן אַט די אידעישע סיסטעם צו דער טאַג-פראַקטיק, צו די אויסערלעכע שול-באַדינגונגען, צום געגעבענעם טיפ קינד דער און צו זייער צוגעגרייטקייט.

מעטאָדיק איז אַ מוז און אַ גרויס געווינס פאַרן לערער. ער מוז זיין מעטאָדיש געבילדעט. ער מוז „מעטאָדיש“ דורכטראַכטן און דורכאַרבעטן די גאַנצע פראָגראַם פון זיין לימוד, און ער מוז אויסגעפינען די בעסטע מעטאָדן אויף צו דערגרייכן די צילן און אויפגאַבן פון דער שול און פונעם לימוד, וועלכן די שול האָט אים אָנגעטרויט.

פאַראַן מעטאָדן און מעטאָדן. פאַראַן אַזעלכע, וועלכע מ'דאַרף אינגאַנצן באַזייטיקן און משלח זיין פון דער היינטיקער שול. פאַראַן ווידער אַזעלכע מעטאָדן, וועלכע מען דאַרף נישט אינגאַנצן אויסמיידן אפילו ביי מאָדערנער שול-אַרבעט. גראַד אין מעטאָדישן געביט — להיפוך צום אידעאָלאַגישן געביט — לאָזט זיך יאָ און עס איז אפילו אָפט געוואונטשן — נישט צו האַלטן זיך פעסט און פאַרשטייפט ביי איין איינציקן מעטאָד פון לערנען. גראַד דאָ קען ווערן אַ ברכה דאָס באַרגן פון פאַרשידענע קוואַלן.

אויסגעהאַלטן-עקסקלוזיווע אָנווענדונג פון איין איינציקן מעטאָד ביים געגעבענעם לימוד — קען פראַקטיקירט ווערן נאָר אין אַן איינצלנער עקספּערי-

מעטאָדיק פון יידישער שפּראַך און ליטעראַטור

מענטאַלער שול אָדער אין אַן עקספּערימענטאַלן קלאַס. אין דער נאָרמאַלער שול-אַרבעט קען זי נישט רעקאָמענדירט ווערן.

אין דער יידיש-וועלטלעכער שול האָבן מיר, אין פאַרשידענע פּעריאָדן און לענדער, געהאַט פּראַוואַן פון אַזעלכער עקסלוזיווקייט: עס זענען געווען פּראַוואַן צו פירן אַלע לימודים, און ראשית כל דעם גאַנצן לימוד פון יידיש, אויפן יסוד און מיט דער הילף פון דעם פּראָיַעקט - מ ע ט אָ ד. דער דאָזיקער וועג האָט נאָר גיך באַנקראַטירט. עס זענען געווען פּראַוואַן צו פירן דעם לימוד פון געשיכטע אויסשליסלעך מיטן מעטאָד פון עקספּעדיציעס, פון דאָקומענטן זאַמלונג און פאַרשונג. עס זענען געווען פּראַוואַן צו פירן דעם לימוד פון יידיש אויסשליסלעך לאַבאָראַטאָריש, אויף די יינגערע שטופּן — אויסשליסלעך אַקטיוו-מאָטאָריש. דאָס אַלץ האָט געגעבן שלעכטע רעזולטאַטן אין פּראַקטישן זין. דאָס האָט געפירט צו הינטערשטעליקייט אין פּרט פון מאַטעריעלע דערגרייכונגען.

אודא, באַקומט זיך, אַז ביים געגעבענעם לערער דאָמינירט אַ געוויסער מעטאָד אין זיין לערנען, ער גייט דורך ווי אַ רויטער פּאָדעם — אָפהענגיק פונעם לערערס פּעיקייטן און נטיות, פון זיין אייגענער צוגעגרייטקייט און מעטאָד דיסטישע „איבערצייגונגען“. בדרך כלל אָבער מוז געזאָגט ווערן, אַז דאָס אַנווענדן עטלעכע פאַרשידענע מינים מעטאָדן ביים לערנען — איז אַ גאַנץ גאַרמאַלע זאַך.

ביישפּילן: קען מען אין דער היינטיקער שול אינגאַנצן אויסמיידן דעם ע ו ו ר י ס ט י ש י מ ע ט אָ ד? קען מען אַבסאָלוט אויסמיידן דעם „ווער באַלויט שׂן“ מ ע ט אָ ד? מוז טאַקע, קען טאַקע אַלץ זיין געבויט אויף הונדערט פּראָצענט אַקטיווער מאָטאָרישקייט פון קינד און אויף דעם קאַנסעקווענטן אַרבעטס-מ ע ט אָ ד, — און טאָר מען טאַקע איינ-גאַנצן נישט אויסרעכענען אויף דער פּאַסיווער אויפּמערקזאַמקייט און אויפּנעם-פּעיקייט פון די קינדער? מען מען, טאָר מען אינגאַנצן נישט אָפּעלירן צום קינדס פּאַנטאַזיע, צו זיינע אינדיווידועלע עמאַציעס, — און פאַרקערט, טאָר מען, מען מען אַלץ באַזירן אויף דעם מעטאָד פון געוועלשאַפּט-נוצלעכער אַרבעט?

די אויפּגאַבע פון דער מעטאָדיק איז צו געפינען דעם וועג פון מאַקסימאַלער עקאָנאָמיע און „ריוח“ ביים לערנען. מעטאָדיק איז נישט קיין שפּיל אין אַריי-נעלקייט, זי איז נישט קיין שרייבערישע פּראָפּאַגאַנדע. מעטאָדיק — דאָס איז פאַרטיפּטע, ערנסטע אַרבעט, געבויט אויף סיסטעמאַטישער אָבסערווירונג און אַנאַליז. מעטאָדיק איז — לעבעדיקע שפּערישע אַרבעט, נישט קיין פאַר-גליווערטע דאָגמע, נישט דיקטירטע פון זייטיקע כוונות און פּראָגראַמען. מעטאָדיק — איז אויסן צו דערגרייכן וואָס בעסערע פעולות אין לערנען. זי

אין, אמת, נישט קיין עקזאקטע וויסנשאפט און זי אפעלירט צום געזונטן חוש פונעם לערער, זי באזירט זיך אויף זיין איניציאטיוו און אינטואיציע. אָבער זי גיט דעם לערער אַ ריכט־שנור, ביי וועלכן ער זאָל זיך האַלטן און מיט זיין הילף דערגרייכן די אָנגעצייכנטע צילן. מעטאָדיק לאָזט נישט דעם לערער בלאַנדזשען, זי העלפט אים בהדרגהדיק און קאָנסעקווענט גיין אין דער ריכטונג צום אָנגער צייכנטן ציל פון דער שול און פונעם געגעבענעם לימוד. מעטאָדיק לאָזט נישט דעם לערער זיך פאַרשיכורן מיט איינער אַ מאַניער פון לערנען, צו וועלכער ער איז סימפּאַטיש גענויגט און וועלכע איז ביי אים געוואָרן אַ צווייטע נאַטור; זי וועקט אין אים זעלבסטקריטישע באַציונג, זי וועקט אין אים אינטערעס צו אַנדערע וועגן און מאַניערן. מעטאָדיק וועקט דעם לערער צו זעלבשמענדיקער שעפּערישקייט, אָבער אויך צו קאָנסעקווענטער אַדורכפירונג פון פרעמדע דער־פאַרונגען און אָנווייזונגען, צו אָביעקטיווער אָפּשאַצונג פון דער איניציאטיוו און אינטוויציע פון אַנדערע לערער, טעאָרעטיקער און פּראַקטיקער.

יא, די מאַכט פון מעטאָדיק איז נישט אומבאַגרענעצט, אָפּטמאָל ווייזט זי אפילו אַרויס אוממעכטיקייט. אָבער אין דער זעלבער צייט פאַרמאָגט זי אין זיך אַ סך ערנסט און שעפּערישקייט, זי טראָגט אַ סך הילף און אָנווייזונגען, אַ סך מעלות און עצות טובות. מעטאָדיק איז אַ תורה, און עס לוינט זיך אין איר צו באַרטיפן.

די צילן פונעם יידיש-לימוד אין אונדזער שול

1. אין דער נאָרמאַלער פּאַלקשול אויף יידיש

אין יענע גליקלעכע יאָרן, ווען מיר האָבן אָנגעהויבן בויען די נייע יידישע וועלטלעכע פּאַלקשול, און שפעטער ווען מיר האָבן אין גאַנץ מזרח-איייראָפּע בראש מיט פּוילן אויפגעבויט אזא שול-סיסטעם, וואו אלע לימודים זענען גע- לערנט געוואָרן אין דער מוטער-שפּראַך פונעם יידישן קינד, וואו יידיש איז געווען דער נאַטירלעכער שול-אינסטרומענט און אלץ האָט געאַמעמט מיט אייגנאַרטיקן יידישן פּאַלקסלעכן, — אין יענע גליקלעכע יאָרן איז געווען לייכט און איינפאַך צו ענטפערן אויף דער פּראַגע: וועלכע צילן דאַרף דער לימוד פון יידישער שפּראַך זיך שטעלן אין דער דאָזיקער נאַטירלעכער פּאַלקשול. עס איז געווען נויטיק און עס איז געווען גענוג אָנצואווייזן די אלגעמיינדער ציערישע אויפגאַבן פון דער פּאַלקשול, פאַרבינדן זיי מיט די סאָציאַל-געזעלשאַפטלעכע צילן פון דערצינונג, און שאַפן פון זיי אַ נאַטירלעך איינס מיט די יידישע נאַציאָנאַל-דערצייערישע אויפגאַבן פון דער שול. יידיש האָט, אייגנטלעך, גע- האָט די זעלבע אויפגאַבן וואָס יערע מוטער-שפּראַך האָט ביי אלע אומות העולם, און יידן האָבן אין דעם פרט נישט געדאַרפט און נישט געקענט זיין קיין אויסנאַם.

אין דער ערשטער אויסגאַבע פון מיינ „מעטאָדיק“ האָב איך די פּאַרמוליר- רונג פון די צילן פונעם יידיש-לימוד אין אונדזער שול געבויט אויף אַט דן אַקאַרשט דערמאָנטע יסודות. די ווייטערדיקע פּאַראַגראַפן ווערן טאַקע דאָ איבערגעדרוקט אָן שינוים, ווייל יענע אלע מאָטיווירונגען און באַגרינדונגען פאַרלירן נישט זייער ווערט אויך אין אונדזער צייט און אפילו אין דער צוגאַב: שול פון די אַמעריקעס, וועגן וועלכער מיר וועלן רעדן אין צווייטן קאַפיטל. יעדער וואָס האָט זיך אין יענע יאָרן פאַרטראַכט אויף די צילן פונעם יידיש-לימוד אין דער נאָרמאַלער פּאַלקשול, האָט געהאַט פאַר זיינע אויגן יענע עלעמענטאַרע און אומדערשיטערלעכע הנחות, אויף וועלכע ד"ר ח' יי' ס

ז ש י ט ל א ו ו ס ק י און שפעטער אויך אנדערע האָבן באַזירט די נייע אידעאָלאָגיע פון יידישזום און קולטור־אויטאָנאָמיום. ד"ר זשיטלאָווסקי האָט אין זיין אַרבעט „ציוניזם אָדער סאָציאַליזם“, וועלכע איז געווען אָפּגעדרוקט אין בונדישן אָרגאַן „דער יידישער אַרבעטער“ (1898), אזוי פאַרמולירט די דאָזיקע גרונט־הנחות: „דאָס פּאָלק — דאָס איז זיין קולטור“; „די יידישע שפּראַך איז אונדז טייער און הייליק, ווי דעם דייטש די דייטשע, דעם רוסישע — די רוסישע און דעם אַלטן יודן זיין לשון קודש“; „ד"ר זשיטלאָווסקי דריקט דאָ אויס די האַפּענונג, אַז דער יידישער יונגער דור וועט מיט דער צייט קענען אויסבילדן „זיינע מענטשלעכע געפילן און זיינע פרייע געדאַנקען אין דער אַייגענער שפּראַך. דאָס וועט אים נאָך מער צובינדן צו זיין פּאָלק. אַלץ וואָס ער וועט אויפטון אין וויסנשאַפט און קונסט, וועט ער פאַרעפנטלעכן אויף יידיש... מיר יודן וועלן האָבן אונדזערע שולן און קלוג־איינגעפירטע חדרים. אונדזערע גימנאַזיעס און רעאַל־שולן, אפילו אונדזערע אייגענע אונדזערע ווערזיטעטן“.

שפעטער האָט ד"ר זשיטלאָווסקי פאַרבונדן דעם יידישן נאַציאָנאַלן פּרינציפּ מיט דער אידעע פון סאָציאַליזם. ער האָט געהאַלטן, אַז עס איז „דער חוב פאַר אַלע אונדזערע ריכטונגען צו לייגן אזוי פיל וואָג, וויפּיל עס איז נאָר מעגלעך, אויף דער איינפלאַנצונג און איינוואַרצלונג אין די נשמות פון דעם יונגן דור די הייסטע איבערגעגעבנקייט און באַגייסטערונג פאַר דעם סאָציאַליסטישן אידעאַל... ער מוז פאַר אונדז זיין הייליק און טייער נישט נאָר פון אַן אַלגעמיינ־מענטשלעכן שטאַנדפונקט. נאָר אויך דירעקט צוליב די נאַציאָנאַל־יידישע אינטערעסן, וואָס זענען אומצעררייסבאַר פאַרבונדן מיט אים. און וואָס שטאַרקער עס איז אונדזער גלויבן אין דעם צוקונפטיקן טריומף פון דעם סאָציאַליזם... אַלץ זיכערער דאַרף זיין אונדזער אויסבליק אויף דער צור־קונפט פון דער קולטור־ספּערע אין דער יידישער שפּראַך, און ממייל אַויך פון אונדזער גאַנצן דערציונג־סיסטעם.“ *

אַט אויף דער גאַנצקייט און איינהייט־סיסטעם — יידישע שפּראַך, וועלטלעכע קולטור און סאָציאַליזם — איז אויפגעבויט געוואָרן דער פּרעכ־טיקער בנין פון דער נייער יידישער שול. און ווען מ'האַט זיך גענומען פאַרמולירן די אויפגאַבן פונעם יידיש־לימוד אין דער דאָזיקער שול, איז געווען נאַטירלעך, אַז די זעלבע אַלגעמיינע פּרינציפּן זענען אויך געוואָרן די יסודות פונעם יידיש־לימוד.

אַנאַליזירנדיק די אויפגאַבן פונעם יידיש־לימוד אין דער נייער שול, האָבן

* שול־אַלמאַנאַך, פּילאַדעלפיע, 1935, ז"ז 6, 13-12.

איך אין מיין „מעטאדיק“ באהאנדלט: א) די אלגעמיינדער ציערישע אויפגאבן פונעם לימוד, ב) די נאציאנאלע צילן וואָס דער יידיש-לימוד דאַרף דערגרייכן, ג) זיינע סאָציאָל־געזעלשאַפֿטלעכע אויפגאבעס. אויף דעם יסוד האָב איך אויפֿגעקלערט און פּאַרמולירט די זעלבשטענדיקע ראָל, די זעלבסטצוועק־מיסיע, וואָס דער יידיש-לימוד האָט אין דער נייער שול.

עס איז געווען אויך פאַרן היינטיקן לייזער וויכטיק און נוצלעך זיך אָפֿצוגעבן אַ חשובן וועגן אַט די אלע יסודות פונעם יידיש-לימוד, פונעם דאָזיקן גרונט־לימוד — די פּאַלקשפראַך און מוטערשפראַך פון די קינדער. דאָס וועט זיין דער אינהאַלט פון אונדזער ערשטן קאַפיטל.

אינעם ווייטערדיקן צווייטן קאַפיטל וועלן מיר זען, ווי אזוי לאָזט זיך אָנווענדן די זעלבע פרינציפן אויך אין דער נישט־פולער יידישער צוגאַב־שול אין די אַמעריקעס און ערגעץ אַנדערש.

א) אלגעמיינדער ציערישע אויפגאבן

די צילן פונעם אונטעריכטן די יידישע שפראַך זענען די זעלבע, וועלכע עס האָט די יידישע פּאַלקשול בכלל. וואָרום אינעם אונטעריכט פון דער מוטערשפראַך פון די קינדער, דער שפראַך פון דער גאַנצער גאַנצער סביבה — איז איינגנטלעך קאָנצענטרירט אלץ, וואָס די שול דאַרף און קען געבן. די שפראַך איז דאָך דאָס הויפּט־געווער, מיט וועלכן די שול דערשלאָגט זיך צו אירע צילן, נאָר מיט איר הילף קענען די אויפגאבן פון דער שול דערגרייכט ווערן. די שפראַך דאַרף מען נישט אויפפאַסן אלס אַן אויסנווייניקסטע פּאַרעם, אלס אַן אויסנ־ווייניקסטן מיטל. ניין, אין דער שפראַך איז קאָנצענטרירט דאָס גאַנצע וועלט־באַנעמען און לעבנס־פאַרשטיין פונעם פּאַלק. זיין גאַנצע לעבנס־פּילאָזאָפיע, זיינע וועגן פון שאַפן און טרוימען, זיין לעבן־שטייגער און פּסיכאָלאָגיע. יידיש דאַרף ביים לערער אין די הענט ווערן יענער אינסטרומענט, דורך וועלכן מען דאַרף אַרויסבאַקומען די שענסטע און הערלעכסטע טענער פון קינדס נשמה און איר שאַפונג. דער לימוד פון יידיש דאַרף ווערן ביי די קינדער דער גע־ליבסטער און דער טייערסטער.

וואָס פאַר אַ צילן דאַרף זיך שטעלן דער לימוד פון יידיש?
די דאָזיקע צילן געהערן צו צוויי קאַטעגאָריעס: דאָס זענען פון איין זייט — אַלמענטשלעכע אויפגאבן, און צווייטעס אַלס אַ פֿאַרשפּאַרעטע אַרבעט, און דאָס האָט צו זען אין דער דאַרף אָבער געדענקען, אַז רעאַל און קאָנקרעט איז דאָך נישטאָ די שפּאַלטונג פון ייד און מענטש; ביידע קאַטעגאָריעס זענען איינגנטלעך איינע און די זעלבע זאך, און אונדזער מאָדערנע פּעדאָגאָגיק שאַפט פון די ביידע איין מעכטיקן שטראָם, וואָס פירט

צו דער אויסבילדונג פון א מענטש-בירגער מיט א פריי געמיט און א גאנצער נשמה.

אין וואָס באשטייען יענע אויפגאבן פון דעם שפראך-לימוד, וואָס ווערן געוויינלעך באַצייכנט אלס אַלגעמיינ-מענטשלעכע? דער נאָרמאלער, געזונטער מענטש דארף תמיד שטרעבן זיין גאנץ לעבן צו פארפולקאָמונג, צו דערנענטער-רונג צום איהעאל. דערצו איז נייטיק זיך צו לערנען פון אַלע ביי אַלע, פון אַלע שפּען פון לעבעדיקן קוואַל שטענדיקע אָנווייזונגען און טרייסטן, מוט און לעבנס-לוסט; דערצו איז אויך נייטיק צו שפּען פונעם בייבלישן פון אַלע אַרצות, וואָס עס האָבן געשאפן און שאפן די גאונים פון געדאנק און וואָרט. און דער הייליקער חוב פון דער פּאָלקשול איז איבערצוגעבן די, וועלכע זי דער-צייט, אַ שליסל צו די דאָזיקע אלע ארצות. די עטלעכע יאָר לערנען די מוטער-שפראך און אירע ליטעראַרישע פּאַרמען דארפן צוגרייטן דעם תלמיד, ער זאָל זיין פּעיק צו זעלבסט-בידונג, צו אַליין-שטודירן די אלגעמיינע און נאַציאָנאלע קולטור-ווערק. און עס איז קלאָר, אז נאָר די מוטער-שפראך איז ביכולת צו געבן די פּאָלקס-קינדער די מעגלעכקייט אַליין ווייטער שטודירן און זיך אנטוויקלען מיט דער הילף פון בוך.

אַבער אמתע בילדונג און אינטעליגענטישקייט פארמאָגט נישט דער, וואָס האָט זיך אַ סך אָנגעלייענט און אָנגעהערט, נישט דער, וואָס האָט אָנגעקליבן אַ סך קענטעניש, נאָר דער, וואָס פארמאָגט אַ קריטישע באַ-ציונונג צום אַרומיקן לעבן און זיינע דערשיינונגען, דער וואָס פארמאָגט קלאָרע אידעאַלן און שטרעבונגען, דער וואָס פארמאָגט זיין אייגענעם שטאנד-פונקט, פון וועלכן ער זעט אלץ קלאָר און באנעמט די גאנצע וועלט. און די גרונט-יסודות צו דעם אלעם מוז אוועקלייגן די שול און פריער פאַר אַלץ דער לימוד פון דער אייגענער שפראך און ליטעראַטור. פונקט ווי אין מאטעמאטיק און נאַטור-וויסנשאפט, מוז אויך דאָ אַלץ געלערנט ווערן אַזוי, אז דעם קינד זאָל נישט געגעבן ווערן אין אַ גרייטער און פאַרטיקער פאַרעם דאָס, וואָס דאָס קינד איז מסוגל אַליין צו אנטפלעקן. וואָס מער, אויב נישט אַלץ, מוז ער אַליין אַנטדעקן; עס טאָר דאָ נישט זיין קיין „מצות אנשים מלומדה“, קיין איינגע-חזרטע, געבאָרגטע תורה, געגלייבט אויפן וואָרט. עס מוז פון דעם תלמיד אויס-געאַרבעט ווערן אַ שטענדיקער און קריטישער באַאָבאַכטער, וועלכער נעמט דורך מיטן קוק אַלץ, וואָס קאָן פאַר אַן אנדערן אינגאנצן פאַרלירן ווערן. אין דעם אייגנטלעך דארף באשטיין די גאנצע דערציונג. ווער עס איז נישט פּעיק צו באמערקן, באַאָבאַכטן, קריטיש באהאנדלען, דער זעט אויך קיין מאָל נישט זיין מסוגל צו זעלבסט-קריטיק, צו זעלבסט-באַאָבאַכטונג און זעלבסט-פאַרפול-קאָמונג.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

און נישט נאָר דורך שאַרפן דעם מוח, דורך אַנטוויקלען דעם שכל, דאַרף עס דערגרייכט ווערן. ניין, אלע חושים מוזן אויסגעשאַרפט און אַנטוויקלט ווערן אין דער לעבעדיקער פּאָלקשוף, — און פריער פאַר אַלץ דאָס געפייל, דאָס נישמה-געפיל. אַלץ מוז באַקומען אַ ברייטע אַנטוויקלונג אין דער פּאָלקשוף, אַלע חושים מוזן טאַגטעגלעך געשאַרפט ווערן אויף פאַרשידנארטיקן מאַטעריאַל פון דער פּאָלקס-און ליטעראַטור-שפראַך. אין אַן אַטמאָספּער פון מילדקייט, פּאָלקס-ווייז און הומאָר וועט דאָ, אין דער אמתער לאַבאָראַטאָריע פון נייסט און כאַראַקטער, אויסגעשליפּט ווערן דער מענטש פון דער צוקונפט. דאָס זענען די אויפגאַבן פון דער מאָדערנער שול בכלל, דאָס מוזן ווערן די אויפגאַבן פון דער יידישער פּאָלקשוף. דער שפראַך-לימוד דאַרף זיין אַן אַוואַנגאַרד פון דער דאָזיקער דערצייערישער אַרבעט, ער דאַרף זיך שטעלן פאַר זיין ציל — „אויסצואַרבעטן“ דעם מענטשלידן מיט אַ געזונטן מוח און וואַרעם האַרץ, מיט שאַרפע חושים און לעבעדיק געפיל און מיט אַ פעסטן אַנטשלאַסענעם ווילן.

דער דאָזיקער אידעאַל פון דערציונג באַלייכט דעם וועג פון די גרויסע פּעדאַגאָגן שוין ביי אַ פּאָר הונדערט יאָר.

נאָך זש. זש. רוסאָ האָט אונדז געלערנט אין זיין „עמיל“: „געדענק שטענדיק, אז די אויפגאַבע פון בילדונג באַשטייט נישט אין דעם, מ'זאָל איבער-געבן דעם קינד אַ סך קענטעניש, נאָר אין דעם, מ'זאָל דערלאָזן אין זיין באַד-וואוסטזיין נאָר ריכטיקע און קלאַרע אידעען... די פּראַגע איז נישט אין דעם, מ'זאָל אים איבערגעבן וויסנשאַפט, מ'דאַרף נאָר לאָזן געבוירן אין אים דעם געשמאַק, קאָנען שטודירן, ווען דער דאָזיקער געשמאַק וועט זיך בעסער אַנט-וויקלען. אין דעם, בלי שום ספק, באַשטייט דער גרינטלעכער פּרינציפּ פון יעדער גוטער דערציונג.“

דער באַוואוסטער דייטשישער פּראָפּעסאָר א. רייז פּאַרמאָלירט די צילן פון דערציונג און בילדונג אזוי: „דער ציל פונעם לערנען באַשטייט נישט אין דער פּראָדוקציע פון פּילזייטיקע קענטענישן, נאָר אין געבוירן אַ פּילזייטיקן אינטערעס... סיי די דערציונג, סיי דאָס אונטעריכטן — ביידע דאַרפן אוינען דעם העכסטן ציל אין דעם, אז אינעם קינד זאָלן זיך די געזעצן פון עטיק אַלץ ענגער צוזאַמענקומען, פאַראייניקן זיך אין איין סיסטעם, וואָס נעמט אַרום דעם ווילן...“

און כמעט אידענטיש דריקן זיך אויס וועגן די אויפגאַבן פון דער דער-ציונג און בילדונג — אויך די פּעדאַגאָגן פון די לעצטע יאָרצענדליקער. דער רוסישער געלערנטער פּעדאַגאָג א. ניעטשאַיעוו פּאַרמאָלירט אזוי די

דערציאונג-פראבלעם: „מ'דארף מאכן דעם מענטש פעיק דורכצולעבן פארשידנ-
סטע עמאציעס, מאכן אים פעיק צו פרייען זיך און צו ליידן, אויפרעגן און בא-
רויגן זיך, האָפֿן, אַנטוישן און באַפֿרידן זיך... אַ נאַרמאַל געפֿיל באַטייט,
אַז דער מענטש באַזיצט די פֿעיקייט אַפּצושאַצן האַנדלונגען — פֿון אַ געוויסן
אַלגעמיינעם פֿרינציפּיעלן שטאַנדפּונקט. עס באַטייט די עקזיסטענץ פֿון אַ מער-
ווייניק איינהייטלעכער וועלט-אַנשויונג. דאָס דערציען אַ פֿינעם מאַראַלישן
געפֿיל פּאָדערט אַן איידעלע אינטעלעקטועלע אַנטוויקלונג, — אַ פֿעיקייט צו פֿאַר-
גלייבן, אַנטקעגנשטעלן, אורטיילן און פֿאַראַלגעמיינערן.“

ענדלעך, לאָמיר ברענגען די מיינונג פֿון אַ פֿעדאָגאָג, וועלכער האָט אין די
ערשטע יאָרצענדליק פֿון היינטיקן יאָרהונדערט, געהאַט אַ גאָר גרויסן איינפֿלוס
אויף דער אַנטשטייונג און אַנטוויקלונג פֿון דער נייער שול — פֿון פֿ. ג. אַ נ. ס.
ב. ע. ר. ג.: „דער ציל פֿונעם לערנען, — זאָגט ער אין זיין „פֿעדאָגאָגיק“, —
זענען נישט די עצם באַגריפֿן, נאָר דאָס א. ו. י. ס. ב. י. ל. ד. די באַגריפֿן, דאָס
איז ווייט נישט איינס און דאָס זעלבע. די זאך איז, בכו, נישט אינעם סתם
איינזאַפֿן מאַטעריאַל, נאָר אינעם אויסלערנען דעם געדאַנק צו פֿאַרוואַלטן מיטן
דאָזיקן מאַטעריאַל, נישט אין די פֿראַקטישע באַגריפֿן, נאָר אין דער פֿעיקייט
צו פֿאַרשטיין, צו מאַכן קלאָר און אַרומנעמען די לעבעדיקע פֿולקייט פֿון דער
אומבאַגרענעצטער ווירקלעכקייט. אָט די דאָזיקע פֿעיקייט צו קאָאָרדינירן, צו
כאַפֿן די שייכותן, צו אויסבילדן באַגריפֿן — דאַרף עס אַנטוויקלען און פֿאַר-
שטאַרקן אין אונדז די דערציאונג.“

צי קאָן מען אָט די אַלע צילן דערגרייכן דורכן יידיש-לערנען? צי איז די
יידישע שפּראַך, ליטעראַטור ביכולת מיטהעלפֿן דערגרייכן די דאָזיקע הויכע
אויסגאַבן?

אָודאי און אָודאי, — ענטפֿערן מיר.

איר באַהאַנדלט אין קלאַס אַ פּאָלקסווערטל. דאָס גלייכווערטל אַנטהאַלט
אין זיך אַ גאַנצע אידעע-וועלט, אַ באַזונדער געדאַנקען-אַפּשאַצונג, אַ מאַראַל-
לישע שיטה. באַציט זיך נישט פּאַרמעל צו דעם ענין, באַגונגט זיך נישט מיטן
פּאַרטייטשן די ווערטער — פּאַרנלייכט עס מיטן גלייכוואָרט פֿונעם זעלבן מין
פֿון אַנדערע פֿעלקער; טראַכט זיך אַרײַן אין דעם סאָציאַל-געזעלשאַפטלעכן אינ-
האַלט פֿון דעם גלייכוואָרט; לייגט פּאָר די קינדער זיך צו פֿונאַנדערפּרעגן אין
דער היים וועגן ענלעכע גלייכווערטלעך ביי יידן פֿון פּאַרשידענע קאַנטן; שטעלט
פּעסט די באַציונג פֿונעם מאַדערנעם יידיש צו דעם גלייכוואָרט; שטודירט דורך
אַלע וואַריאַנטן פֿונעם דאָזיקן גלייכווערטל. דעמאָלט האָט איר דאָך אַ טעמע,
וועלכע וועט באַרייכערן אייער תּלמיד אין אַלע פּרטים; דעמאָלט האָט איר דאָך
אַ פּראָגראַם פֿון אַרבעט, וואָס לערנט דעם תּלמיד צו באַאַכטן, אַנאַליזירן

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

און פילן; דעמאלט פארמאגט איר דאך אן אמתן דערציונג־שטאף, וואס שטאמט פון א נאטירלעכן, לעבעדיקן פאלקס־קוואל.

איר באהאנדלט אין קלאס אן איריאם, א פראווינציאלים. באציט זיך נישט פארמעל צום ווארט אדער רעדארט, באנגונט זיך נישט מיטן פירוש המילות. דרינגט אריין אין דער באזונדערער, פאלקלארישער, פסיכאלאגישער שאטירונג פונעם אויסדרוק; פארגלייכט אים מיט אנדערע איריאםס, פראַ-ווינציאליזמען פונעם זעלבן אינהאלט; שטעלט פעסט, אין וועלכער סאציאלער סביבה איז געבוירן געווארן אַט דער אויסדרוק; באַלייכט עס פון היסטאָרישן שטאַנדפּונקט; רופט אַרויס אַ גאַנצע ריי אַסאַציאַציעס און פאַרבייט דעם אויס־דרוק מיט אַ ליטעראַרישער פאַרעם צי מיט אַ פאַלקסטימלעך יידישער פאַר־רעם, — האָט איר דאָך דאָ אַ טעמע, וואָס גיט אייך די מעגלעכקייט מוסר זיין אייער תלמיד מעטאָדאָלאָגישע וועגן פון שאַפן, פון לערנען, פאַרגלייכן, שטור־דירן.

אַזוי איז מיט יעדן פאַלקסליד, פאַלקס־רעטעניש, פאַלקס־מעשהלע, גלייכ־ווערטל. לאָמיר דאָ דערמאָנען דאָס קלוגע וואָרט פונעם דיכטער מ א נ י ל י י ב אין זיין געדיכט „דעם גראַם“:

פאַראַן חכמים מענטשן,
וואָס לאַבן פון דעם גראַם;
זיי קרימען אים אַזש איבער:
„גראַם־שטראַם, אַ טאַראַראַם...“

נאָר יענע קלוגע מענטשן,
זיי האָבן דאָך אויך פיינט
פון קוואַל דעם ריינעם זילבער,
וואָס מורמלט ווען עס שיינט;

און אויך דעם ווינט פון זומער,
וואָס דורך די זאַנגען קלינגט;
און אויך ווען קינדער טאַנצן
און ווען דער פויגל זינגט,

דערפאַר — די קלוגע מענטשן,
זיי לעבן זייער לאַנג;
ווי טויבע אין אַ מדבר
אַן קלאַנג און אָן געזאַנג.

דאָס פּאַלק נאָר און די קינדער,
און דער פּאַעט — דער תּם;
אין פּשוטקייט פון האַרצן,
זיי האָבן ליב דעם גראַם.

דאָס פּאַלק — זיין ריינע חכמה
איז ווי די וועלט די גרויס;
דורך גראַם צו שיינע ווערטלעך,
זי שיינט נאָך מער אַרויס.

און קינדער — גאָטס רחמנות —
די צונג איז נאָך זיי יונג;
און גראַם — ער וועקט די קוואַלן
פון וואָרט פון זייער צונג.

און דער פּאַעט — דער זינגער —
דער גראַם איז זיין געווער;
צו וועקן ביי חכמים
און טויבע דאָס געהער.

דורך די קאנאַלן פון דער פּאַלקשאַפונג קאָנען מיר דערגרייכן אומגעהייער
גרויסע דערציערישע ווערטן. דורכן קלאַנג פון פּאַלקסוואָרט לערנען מיר באמת
די קינדער ליב צו האָבן

„פון קוואַל דעם ריינעם זילבער,
וואָס מורמלט ווען עס שיינט.“

מיר גיסן איבער אין די הערצער פון די קינדער דעם פּאַלקס „ריינע חכמה“,
וואָס איז „ווי די וועלט די גרויס“.

אַבער די פּאַלקשול האָט דאָך אויך צו טון מיט דעם קינסטלערי-
שן שטאַף פון אונדזערע אָנערקענטע מייסטער פון וואָרט
און פּערזאָנלעך און עס איז גאַרנישט אָפּצושאצן די דערציערישע ווערטן,
וואָס אונדזערע קינדער קענען שעפּן פון דער יידישער ליטעראַטור, און דורך
איר — אויך פון דער אַלגעמיינער וועלט-ליטעראַטור. די קונסטשאַפונג איז
מסוגל אויפצוהייבן די קינדער צו אַזעלכע הייבן, וואָס באמת קיין שום לימוד
קאָן דאָ נישט קאָנקורירן. דאָס זענען מעגלעכקייטן פון אַלזייטיקער און האַר-
מאַנישער אַנטוויקלונג, דערציונג.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

און נאָר דער, וואָס איז טויב און בלינד פאַר די רייכע פּאָעטישע און בילד־
דערישע אוצרות, וואָס ליגן באַהאַלטן אין אונדזער שפּראַך און ליטעראַטור,
קאָן זיך באַציען צום אונטעריכט פון יידיש, ווי צו אַ טרוקענעם לימוד, וועל־
כער קאָן נאָר טעכניש בעסער אָדער ערגער, אָרעמער אָדער רייכער אוועקגע־
שטעלט ווערן, און דערביי נישט איינזען דעם גאַנצן דער ציונגס־
ווערט פונעם דאָזיקן וואָרט שטאַף. מ'דאַרף זיין אָדער
אינגאַנצן אָפּגעריסן פונעם פּאָלק און זיין לעבן, אָדער זיין בכלל אַ טרוקענער
פּאַרמאליסט, וואָס ווייסט נאָר פון קנעלן און איינזוך, פון „האקן האַלץ“ מיט
די תלמידים, — מ'זאָל נישט פאַרשטיין, אַז דער לימוד פון יידיש איז אַ לאַ־
באַראַטאָריע, וואו דער פּעיקער לערער קאָן לאָזן אויסבילדן די איידלסטע זייטן
פון קינדס נשמה, קאָן אַרויסרופן די שענסטע אנטפּלעקונגען פון אירע אַקטיווע
נייגונגען און שעפּערישע אייגנטימלעכקייטן.

גייט צו מיט רעספּעקט און באַגייסטערונג צום לימוד פון יידיש, וועט
זיך דאָ פאַר אייך עפענען אַ נייע וועלט פון קיינמאָל נישט דערוואַרטע, ביז
איצט נאָך נישט אָפּגעשאַצטע רייכטימער. עפנט זשע אַ ברייטן וועג צו די
דאָזיקע רייכטימער פאַר אייערע תלמידים, וועלכע מ'האַט מיט אַזאַ צוטרוי
איבערגעגעבן אין אייערע הענט!

(ב) וועלכע נאַציאָנאַלע צילן זאָרף דער יידיש־לימוד דערגרייכן?

דאָ האַנדלט זיך בשום אופן נישט וועגן עפעס אַ נייעם עצם, וועגן אַ
באַזונדערן דערציונגס־וועג. פון קיין אייביקע „קאטעגאָריעס“, שטענדיקע
אַבסאָלוטן, וואָס קומען מיט אַ ספּעציעלן יידישן ריין־נאַציאָנאַלן
אינהאַלט, איין קעגנזאץ צום אלמענטשלעכן, קאָן קיין רייד נישט
זיין בכלל, און אין דער פּעדאַגאָגיק בפרט. מער נישט, ביי דער ערשטער
קאטעגאָריע צילן האָבן מיר געהאַט אין זינען דאָס קינד, פאַר זיך גענומען,
מיט זיינע פּעיקייטן און אייגנשאַפטן, אויסנווייניקסטע חושים און גייסטיקע
כוחות. פאַר דעם אַלעם האָבן מיר געשטעלט דעם אידעאַל פון פּולקאַמענהייט,
עס זאָל פונעם קינד געשאפן ווערן די האַרמאָנישע, אַלזייטיק אנטוויקלטע פּער־
זאָן. די פּערזאָן דאַרף דאָך אָבער זיין אַ גליד פון דער געזעלשאַפט, אַ קינד
פונעם היסטאָרישן קאָלעקטיוו, פון דער נאַציע.
פון דער אַרומיקער געזעלשאַפטלעכער נאַציאָנאַלער סביבה ציט דעם קינדס
נשמה איר שפע, און צו דעם זעלבן לעבן דאַרפן מיר דאָס קינד גרייטן. די שול
דאַרף זען, אַז מיט ליבשאַפט און איבערגעגעבנקייט פון איין זייט, מיט קלאָר־
קייט און באַוואוסטזיין פון דער צווייטער זייט, זאָל דאָס קינד זיין אָנגעבונדן

אין זיין פאָלק־סביבה, עם זאָל ווערן דער שותף און אַקטיווער מיטבויער פון דער צוקונפט פונעם פאָלק.

און דאָ מוזן פארן לערער פון יידיש קלאָר ווערן די באזונדערע אויפגאבן פון דער פאָלק־שול אינעם יידישן לעבן.

וועגן דעם נאַציאָנאַלן עלעמענט אין דער דערציונג שרייבט פראָפ' רייזן אזוי: „דער תלמיד דארף מיט דער צייט צוגעגרייט ווערן צו דער טעטיקייט אין לעבן; ער וועט דארפן נעמען אַ זעלבשטענדיקן אָנטייל אין דער אנטשיידונג פון די אויפגאבן, וועלכע עם שטעלט אים די היינטיקע צייט, און עם האנדלט זיך וועגן דער היינטיקער צייט פון זיין אייגענעם, און נישט פון קיין אַנדערן וואָסער־נישט־אויז פּרעמדן פאָלק... אָבער כּדי צו קאָנען צוטראַען צו אַ זעלבסט־טעטיקן אָנטייל אינעם מאָדערנעם לעבן פונעם אייגענעם פאָלק, דארף מען זיך פריער אַליין אויסלערנען פאַרשטיין דאָס דאָזיקע לעבן פּילזייטיק און אין אלע ריכטונגען... דער אינטערעס פונעם תלמיד דארף באקומען אַ געזונטע און צו גענלעכע שפייז דורכן אריינפיר אינעם נאַציאָנאַלן לעבן. עם האנדלט זיך, אויף זאָ אַז אַ אָפּן, וועגן אַן אַנאַליז פונעם נאַציאָנאַלן געדאַנקע־קרייז. נאָר אַז אַ אַנאַליז קען דינען פאַר אַ וועגווייזער ביי דער אָרגאַניזאַציע פונעם דער ציערישן אונטעריכט. דעם גאַנצן מאַטעריאַל פאַרן דערציונגס־לימוד דאַרף מען פריער פאַר אַלץ שעפּן פון דער אנטוויקלונג פון דער נאַציאָנאַלער קולטור.“

ווער קאָן איבערצייַלן די גרויסע שאַדנס און אומגליק, וואָס עם האָט אונדז, יידן, געבראַכט פאַר די לעצטע דורות דאָס, וואָס אונדזערע קינדער זענען דער־צויגן געוואָרן אויף פּרעמדער קולטור, אויפן „אַנאַליז פון אַ פּרעמדן נאַציאָנאַלן געדאַנקע־קרייז.“ דערצויגענע יאָרנווייז אין אַ פּרעמדער שפּראַך, אויף אַ פּרעמדער דער ליטעראַטור און קונסט, זענען דורות גאַנצע אָפּגעריסן געוואָרן פון פאָלק און זיין סביבה און אַריינגעשלידערט געוואָרן אין אַ תּוהרובוהו, וווּ זיי האָבן קיין רו נישט געהאַט. צעבראַכענע, צעניזוקטע האָבן זיי זיך אומבאַהאַלפּן גע־וואָרפן פון באַוואוסטזיניקער אַסימילאַציע צו האָפּענונגלאָזן שאָוויניזם, אַרומגע־בלאָנקעט ווי אייביקע בעל־תּשובּהניקעס, וואָס זענען פאַר קיינעם נישט יוצא. מ'האַט זיך געוואָרפן פון ראפּינירטן מהיפּית־זינגען צום קאַסמאָפּאָליטיזם און כּלומרשטן אינטערנאַציאָנאַליזם, און מ'האַט זיך אַרומגעטראָגן מיט גאַונישע געטאַטרוימען און קליינלעכע פּחדנישע האַרץ־קלאַפּענישן...

קיין חילוק נישט, צי די דאָזיקע דערציונג איז פאַרגעקומען אויף דער רו־סישער, דייטשישער, פּוילישער אָדער אפילו אויף דער העברעישער שפּראַך. אין לעצטן פאַל איז נאָר געווען מער טויטקייט און נישט־אויפּריכטיקייט, מער אַ קאַמפּסטיטל קעגן יידיש. איידער דער אָרנטלעכער מיין טאַקע איינצופלאַנצן די העברעישע שפּראַך. אינעווייניקסטע פאַראַכטונג צום פאָלק — דאָס איז

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

געווען דער הצד השוה אין די אלע פרעמד־שפראכיקע דערציונג־סיסטעמען, דאָס איז געווען, באַוואוסט אָדער אומבאַוואוסט, זייער הויפּט־סימבאָל.

און די נייע יידיש־וועלטלעכע שול האָט געזאָגט:

צו דער דאָזיקער לאַגע פון די עברדיקע דורות מוז נעמען א סוף! עס מוז אויפּגעהאָדעוועט ווערן אַ נייער דור מיט אַ געזונטן נאַציאָנאַלע באַוואוסטזיין און געפיל. די הויפּטראַגל דערביי דאַרף שפּילן די נאַטירלעכע מוטערלעכע יידי־שע שול מיט איר נאַטירלעכער פּאָלקשפּראַך און פּאָלקסלעבן.

און דער אידעאַל פון אונדזער נייער שול דאַרף ווערן: געבן די פּאָלקס־מאַסן אַן אמתע היינטוועלטליקע, אלזייטיקע און וועלטלעכע קולטור, און מאַכן די לעצטע פאר אמת נאַציאָנאַל נישט נאָר לויט איר שפּראַך און אינהאַלט, נאָר אויך לויט איר פארשפּרייטקייט אין גאַנצן פּאָלק.

דאָס קאָן טון נאָר די שול, וואָס איז געבויט אויף אמת־דעמאָקראַטישע פּרינציפּן און איז באַוואָפנט מיט די מאָדערנע מעטאָדן פון דער וויסנשאַפּטלעכער כער פּעדאַגאָגיק. בלויז די שול, וואָס ווייסט נאָר איין שפּראַך, די מוטער־שפּראַך, און איין גאַנצע וועלטלעכע קולטור, נאָר זי איז ביכולת צו דערגרייכן דעם אָנ־געמערקטן גרויסן אידעאַל.

יידיש און וועלטלעכקייט — דאָס איז א שארפער איינ־רייס מיט אליק, וואָס איז אָפּגעשטאַנען, נישט־דעמאָקראַטיש און נישט צוגע־פאַסט צו די ברייטע פּאָלקסמאַסן. די שול, וואָס אויף איר פּאָן איז אָנגעשריבן „יידיש און וועלטלעכקייט“, גייט מיטן שטראָם פונעם ווירקלעכן לעבן און סאַציאַלער אַנטוויקלונג; זי מאַכט אמת קולטורעל דאָס גאַנצע פּאָלק, זיינע אָפּ־געשטאַנענסטע שיכטן ציט זי אַרײַן אין דעם פּראָצעס פון קולטור־שאַפּונג; זי בויט אזא קולטור, וואָס מוז און וועט זיין אמת פּאָלקסטימלעך. יידיש און וועלטלעכקייט — דאָס איז אַ לאַזונג, וואָס איז פריי פון יעדער צביעות און סעקטאַנטישן שטעמפל, דאָס איז ביי אונדז דער לאַזונג פון פּאָלקהערשאַפּט...

אין דער יידיש־וועלטלעכער שול דאַרף אויסגעשמידט ווערן דער ליכטיקער, הערלעכער עתיד פון די פּאָלקסמאַסן. דאָ וועט אויסגעאַרבעט ווערן אַ נייער ייד מיט אַ נייעם כאַראַקטער און וועלט־באַנעמען. די שול מיט איר יידישער שפּראַך און דעם גאַנצן יידיש־לימוד דאַרף דערקלערן אַן אָפּענעם און באַוואוסטזיניקן קאַמף מיט די הויקערדיקע שפורן פון לאַנגער גייסטיקער קנעכטשאַפּט אין יידישן לעבן.

קומט אַרײַן אין דער נייער יידישער שול. עס קלינגט די שפּראַך פון דער מאַמען, פונעם שכן, דעם שוסטער און די חברים פון געסל. אויף דער עקס־קורסיע — ביים טייך, אין דאָרה, אין טעאַטער, — קלינגט פריי און הויך — יידיש. שוין דאָס אַליין מאַכט פונעם קליינעם יידל אַן אַנדער מענטש.

די שול, דער לערער פון יידיש בארייכערט דעם תלמידים יידישע שפראך, זי שמידט אויס צענטליקער נייע באגריפן און פארשטעלונגען און באשאפט פאר זיי ווערטער און אויסדרוקן. און עס פלאצן די ד' אמות פון ביזאָהעריקער גייס-טיקער ענגשאפט און דערשטיקטקייט. די איבערגעשפיצטע מוחות ווערן גע-לייטערט, די קרומע פלייצעס גלייכן זיך אויס, דאָס קורצזיכטיקע אויג ווערט שאַרף און קלאַר. א נייע וועלט עפנט זיך אויף מיט נייע פאַרבן, נייע געפילן און ברייטע האַרזיאָנטן.

איר טרעט צו צום שטודירן די יידישע ליטעראטור מיט אירע מוסטער-ווערק. פאַר די תלמידים גייט דורך אַ גאנצע ריי יידישע טיפן פון ווייטן און נאָענטן עבר, פונעם לעבעדיקן היינט. עס וועבט זיך דער קאָמפּליצירטער, פּיל-צייכנדיקער שטאַף פון יידישער פּסיכאָלאָגיע. אַלץ, וואָס עס האָט באַשאַפן דאָס פּאָלק אין קאָלקטיוון און אינדיווידועלן לעבן, איז דאָ איבערגעדיכט, אויס-געדריקט אין קלאַסישע פּאַרמען, און דאָס האַרץ און מוח פונעם תלמיד ווערט דאָ נאַטירלעך און אויפן שענסטן אופן דורך גאָלדענע פעדעס פון קונסט, פון אוממיטלעכער איבערלעבונגען באַהאַפטן מיטן דענקען און פּילן, מיטן לעבן פון דער פּאָלקסמאָסע; ער דערפילט זיך פאַר אַ לעבעדיקן טייל פון איר. אַן מיינ מוסר-זאָגן און טענדענציעזער מאַראַל, אַן שאַוויניסטישע דרשות און נאָר ציאָנאָליסטישע קינות, אַן פאַלשע ראַמאַנטישע התפעלות און געקניצלעטע, איר בערגעטריבענע עפעקטן — ווערט דאָ אויסגעאַרבעט דער נייער מין ייד, וואָס איז נאַטירלעך אַריינגעוואַקסן אין זיין סביבה, וואָס לעבט באַוואוסטזיניק מיט דער פּאָלקסמאָסע און שאַפט מיט איר צוזאַמען אַ נייע גאַנצלעכע און פּולקאַמע קולטור.

אַט אין דעם דאַרף זיין דער כוח פון יידיש. אַט דאָס דאַרף זיין דער רע-זולטאַט פונעם יידיש-לימוד אין דער נאָרמאַלער וועלטלעכער פּאָלקשול!
מיר דאַרפן שטרעבן צו דערגרייכן אין אונדזער שול יענעם הויכן ציל, וועלכער באשטייט אין דער „מיט באטייליקונג פון יעדן יחיד אינעם גייסטיקן לעבן פון זיין פאָלק — לויט זייער (דעם יחידים) בעסטע כוונות.“ (ה. וואַלגאַסט).
צו אַזאַ אַקטיווער און שעפּערישער מיטבאַטייליקונג אינעם גייסטיקן לעבן פון אונדזער פּאָלק — האָט די יידיש-וועלטלעכע שול געגרייט אירע שילער.

פאַרשטייט זיך, מען טאָר נישט פאַרגעסן אויף קיין איין מינוט וועגן די איבעריקע לימודים און זייער גרויסן דערצינגנס-ווערט. גרויס איז די ראָל, וואָס עס קאָן און דאַרף שפּילן — אין דער נאָרמאַלער שול — נאַטור-וויסנ-שאַפט און מאַטעמאַטיק, האַנטאַרבעט און צייכענען, אָבער תמיד וועלן אַלע לערער אין דער נאָרמאַלער יידישער שול אויסנוצן די רייכע אוצרות פון ווער-

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

טער און באגריפן, וואָס די קינדער האָבן אַרײַנגעבראַכט מיט זיך פון דער יידישער סביבה, און אלע, אויב זיי וועלן דאָס נאָר פאַרשטיין צו טון, וועלן זיי פון דאנען ציען גרויסע יניקה. וואָרום דאָ איז דער מקור פון טײַזנטער אַסאַציאַציעס, הונדערטער בליצן פון אויסדרוקן און אנטפלעקונגען, אויך פון אמתער אוממיטלכער אינטוויציע.

און נאָר דעמאָלט, ווען דער לערער וועט זיך אָפגעבן אַ קלאָרן דינ־זחשבוּן, וואָס די שול, דאָס קינד האָט צו דערווארטן פון זיין שפראַכלערנען, פון זיין יידיש־לימוד, — נאָר דעמאָלט וועט ער וויסן, ווי טייער צו האלטן די דאָזיקע איידעלע כלי און וואָס פאַר אַ געטראַנקען אין איר אַרײַנצוגיסן...

לאָמיר פאַרענדיקן דאָס דאָזיקע קאפיטל מיט די ווערטער פון איינעם פון די בעסטע שוויצאַרישע שפראַך־מעטאדיקער, וועלכער האָט געהאַט אַ טיפע פאַרשטענדעניש פאַר דער נאַציאָנאַלער דערציונג דורכן שפראַך־לימוד, דאָס איז ד"ר אַטאָפּאָן גריינער: „דער גייסט פון אַ פאַלקשפראַך, האָט שוין הערדער געזאָגט, איז אויך דער גייסט פון זיין ליטעראַטור. וועקט דעם שפראַכגייסט אין דער יוגנט און איר וועט אויפֿוועקן דעם זין פאַר דער נאַציאָנאַלער ליטעראַטור. פלאַנצט און אַנטוויקלט אין די ינגלעך און מיידלעך זייער אייגן שפראַכלעבן, זיי וועלן פילן און דענקן — נאַציאָנאַל. די ליבע צו אייגענער הייב, די ליבע צום אייגענעם פאַלק — דאָס איז בעיקר ליבע צו דער מוטער־שפראַך.“*)

און פאַרקערט, דורך ליבע צו דער מוטער־שפראַך — וועלן מיר פלאַנצן ליבע און צוגעבונדנקייט צו אייגענער סביבה, צום אייגענעם פאַלק.

פון פאַלק — צו יידיש, פון יידיש — צום פאַלק.

דעם באטייט פון יידיש פאַרן שול־קינד, פאַרן לערנען און דערציען דאָס קינד, האָט פאַרשטאַנען יעדער, ווער עס האָט זיך אויפֿריכטיק פאַרטראַכט אויף דער פראַגע.

אָנפאַנג די צוואַנציקער יאָרן פון אונדזער יאָרהונדערט, ווען דער סטיכ־שער פראַצעס פון בויען אַ גרויסע נעץ פון יידיש־וועלטלעכע שולן האָט איבער־געלעבט אין פּוילן, ליטע א"א זיין פּרעכטיקן באַרג־ארויף, האָבן זיך געהערט זייער אַ סך שטימען, וואָס האָבן פאַרהערלעכט די ראַל פון יידיש און פון דער

*) Dr. Otto von Greyerz — *Der Deutschunterricht als Weg zur nationalen Erziehung*, 1921, p. 28.

נייער שול אין דער מוטער־שפראך פון אונדזערע קינדער. איך וועל זיך דאָ באַנרענעצן בלויז מיט צוויי ציטאטן.

„געבענטשט איז דער לערער — האָט געשריבן נחום שטיף — און גליקלעך איז דאָס קינד, ווען דידאָזיקע אַרבעט ווערט געפירט אויף דעם קינדס שפראַך, אויף יידיש. דאָ איז אַלץ פאַראַן פאַרטיק. דער לערער און דאָס קינד פאַרשטייען זיך אויפן וואונק. וואָרום דאָס יידישע וואָרט איז ביי ביידן אַ לעבעדיק באשעפעניש; אין יעדן וואָרט ליגן צענדליקער בילדער, געפילן, דמונות... דאָס וואָרט איז דאָ אויסגעקנאַטן מיטן יידישן לעבן, מיט יידישן געדיל, מיט יידישער געשיכטע... ווען דאָס קינד לערנט היינטוועלטיקע זאכן אויף זיין מאַמע־לשון, איז עס ביי זיך אין שטוב, צווישן יידן אַרום, נישט קיין פרעמד דער... דאָס קינד ווערט נישט אָפגעריסן פון זיין שטוב, פון אייגענער טאַטע־מאַמע, פון יידן, אדרבא, די שול לערנט אים צו שעצן זיין שטוב, זיין סביבה, צו שעצן יידן בכלל.“*

אין אַ צווייטער שול־אַפּהאַנדלונג פון יענער צייט ליענען מיר: „די שול אויף יידיש דאַרף זיין פּאַלקסטימלעך אין בעסטן זינען פון דעם וואָרט, און ווייל זי איז פּאַלקסטימלעך, איז זי נאַציאָנאַל... ווייל מיט אַלץ וואָס זי גיט און מיט דעם אופן ווי זי גיט, דערנענטערט זי דאָס קינד צום פּאַלקס... זי איז נאַציאָנאַל מיט דעם, וואָס דאָרטן ווערט געלערנט אַלץ אויף יידיש, אויף דער לעבעדיקער שפראַך פון לעבעדיקן פּאַלקס... אַלץ איז אין דער איינהייטלעכער שול נאַציאָנאַל. זי ווערט נישט צעריסן אויף צוויי טיילן. מען קען נישט אָנד ווייזן, אַז אָט דאָס איז יידישלעך, יענץ איז אַלמענטשלעך. אַלץ איז אַלמענטש־לעך און יידישלעך איינינעם — די מוטער־שפראַך איז דער וויכטיקסטער אַנט־וויקלונגס־לימוד, די שעהן פון דער מוטער־שפראַך זענען די שעהן פון לער־נען דענקען און פילן.“**

ג) די סאַציאַל־געזעלשאַפטלעכע אויפגאַבע פונעם יידיש־לימוד אָבער דאָס קינד לעבט נישט נאָר אין אַ נאַציאָנאַלער סביבה, נאָר אויך אין אַ סאָציאַלער. די קינדער וואָס באזוכן די יידיש־וועלטלעכע שול, באַלאַנגען צו די שיכטן פון דער אַרבעטערשאַפט, אַרבעטנדיקער אינטעליגענץ, האָרעפּאָשניקעס, — צו יענע אַלע, וואָס לעבן פון אַרבעט, האָבן אַן אויסקוק אויף אַ צוקונפט פון אַ נייער גערעכטער וועלט, יענע אַלע שיכטן, וואָס האָבן זייער גורל פאַרבונדן מיטן אידעאַל פון דער אַרבעטער־באַוועגונג. די דאָזיקע סאַציאַלע שיכטן זענען אַליין אַ באַזונדערע „ראַסע“ אינעם יידישן פּאַלקס.

* ג. שטיף — יידן און יידיש, וואַרשע, 1920, ז"ז 25, 38.

** יודל מאַרק — איינהייטלעכע פּאַלקשול, קאָוונע, 1922, ז"ז 106-100.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

דאָס קינד פון דער יידיש-וועלטלעכער שול לעבט מיט אַט דער סאָציאלער סביבה. עס דערוויסט זיך — וואָס איז אזוינס הונגער און שטרייק, וואָס איז אזוינס קאָמף און אידעאָל. דאָס קינד איבערצייגט זיך, אַז סאָציאלער און נאַציאָנאַלער באַוואוסטזיין פאַלט אין יידישן לעבן צונויף.

און די שול טאָר נישט פאַרמאָכן די אויגן אויף די דאָזיקע דערשיינונגען. די שול קען נישט פאַרבאַהאַלטן פון די קינדער, אַז די יידיש-וועלטלעכע קולטור, וועגן וועלכער זי רעדט, דאָס איז די קולטור פון די אַרבעטנדיקע שיכטן פון פּאָלק, מיטן אַרבעטער-קלאַס בראַש. און דעריבער טאַקע דאַרף דער סאָציאלער כאַמענט שטאַרק אַקצענטירט ווערן ביים גאַנצן לימוד פון יידיש, נישט ווייל אַזוי „הייסט“ אונדזער אידעאָלאָגיע, נאָר ווייל דאָס שטימט מיט דער ווירק-לעכקייט, ווייל נישט טון דאָס — הייסט פעלשן דעם אמת וועגן מצב און אַפֿ-שטאַם פון דער יידיש-וועלטלעכער קולטור. די יידיש-וועלטלעכע שול באַקומט אַזוי אַרום נאָך איין וויכטיקע סאָציאַל-געזעלשאַפטלעכע אויפגאַבע, און צי מיר ווילן יאָ, צי מיר ווילן נישט — די הויפּטאַרבעט אין דעם פּרט לייגט זיך אויפן לימוד פון יידיש.

די דאָזיקע סאָציאַלע דערציונג, וועלכע מיר לייגן אַרויף אויפן לימוד פון יידיש, זעט אַכסאַנט נישט אויס ווי אַ קינסטלעכע זאַך. עס איז דאָס גליק פונעם קינד אין דער נייער יידיש-וועלטלעכער שול, וואָס אַלע אירע אויפגאַבן און די אויפגאַבן פונעם יידיש-לימוד בילדן אויס איין האַרמאָנישע גאַנצקייט: יידיש און וועלטלעכקייט, די נאַציאָנאַלע און סאָציאַלע דערציונג — דאָס אַלץ ציט יניקה פון איין קוואַל, פון די טיפע שיכטן פון דער פּאָלקסמאַסע. זי, די פּאָלקסמאַסע, איז נאַציאָנאַל לויט איר פּאַרעם און שפּראַך, זי איז וועלטלעך און סאָציאַל לויטן אינהאַלט פון איר לעבן און קאַמף. און עס איז דאָס גרויסע גליק פון דער יידיש-וועלטלעכער שול, וואָס זי איז נאַטירלעך מאָניסטיש; אַזוי זענען אויך — די צילן פונעם יידיש-לימוד.

פינף און צוואַנציק יאָר האָט עקזיסטירט דאָס יידיש-וועלטלעכע שולוועזן אין פּוילן, און פאַר די אַלע יאָרן הערט נישט אויף דער פּעדאַגאָגישער געדאַנק פון דער לערערשאַפט צו אַרבעטן איבער דער פּאַרמולירונג פון די צילן און אויפגאַבן פונעם יידיש-לימוד. אויף אַלע לאַנד-קאָנפּערענצן פון דער צישאַ-לערערשאַפט (1923, 1926, 1937) האָט מען זיך באַשעפּטיקט מיט דער דאָזי-קער פּראָבלעם און געזוכט די פּאסיקע אין אויסשעפּנדיקע פּאַרמולעס דערצו. און אין רעזולטאַט פון אַט דער קאָלעקטיווער 25-יאָריקער אַרבעט האָט זיך אויסגעקריסטאַליזירט אַ פעסטער און קלאָרער אינהאַלט פון די צילן פונעם יידיש-לימוד.

שוין אין דער רעזאָלוציע פון 1926 לייענען מיר:

„דער לימוד פון יידיש דארף העלפן צו דערגרייכן די אלגעמיינע דערציער־שע אויפגאבן, וואָס די יידישוועלטלעכע שול שטעלט זיך. גלייכצייטיק דארף דער לימוד פון יידיש שפּילן אַ זעלבשטענדיקע ראָל אין שול און פּאַרנעמען אין איר אַ צענטראַל אָרט“.

„דער ציל פון יידיש־לימוד איז אַריינצופירן דאָס קינד אין יידישן לעבן־שטייגער און קולטור־סביבה, און דורך דעם — אין דער אלגעמיינ־מענטשלעכער קולטור אין איר עסאָציאל־געזעלשאַפטלעכע פּראָבלעמען. דער לימוד פון יידיש האָט דעם ציל צו אָרגאַניזירן די עמאַציאָנעלע וועלט פון קינד, צו אַנטוויקלען אין קינד דאָס שפּראַכגעפיל און די פּאַרשטענדעניש פאַר סטיל: דאָס קינד דארף צוגעגרייט ווערן צו באַאָבאַכטן די יידישע שפּראַך און אירע אייגנאַרטן. עס דארף אַנטוויקלט ווערן זיין פעיקייט צו געניסן פון שפּראַך־שיינקייט. זיין ציל איז אויך צו וועקן באַוואוסטזיניקע באַציונג צו דער מוטער־שפּראַך און ליבע צו אירע שאַפונגס־פאַרמען“.

מיר האָבן בכן אין דער רעזאָלוציע אלע עלעמענטן, וועגן וועלכע מיר האָבן ביז אַהער גערעדט אין אונדזער אַרטיקל: 1) די אלגעמיינ־דערציער־שע, אונט־ווערסאַל־הומאַניסטישע, אלגעמיינ־פּעדאַגאָגישע אויפגאבן; 2) די ריינ־נאַציאָנאַלע, קולטור־נאַציאָנאַלע, באַוואוסטזיניק־מוטער־שפּראַכלעכע; 3) די סאָציאַל־געזעל־שאַפטלעכע.

נאָך בולטער און קלאָרער ברענגט די אלע צילן צום אויסדרוק די רעזאָלוציע פון 1937*), וועלכע פּראָקלאַמירט, אין צוגאַב צו דער פּריער ציטירטער רעזאָלוציע, די „ווייטערדיקע פּרינציפּן בנוגע די אויפגאבן פונעם יידיש־לימוד“:

„א) דער יידיש־לימוד אין אונדזער צייט איז באַרופן אויסצופירן אַ גרויסע קולטור־טראַגעדישע און גלייכצייטיק נאַציאָנאַל־געזעלשאַפטלעכע מיסיע: ער דארף פון איין זייט שטאַרקן דעם גייסט פון יונגן דור און אים פאַרהיטן פון יאוש און מינדערווערטיקייט־שטימונגען, פון דער אַנדערער זייט — העלפן אים זיך צו שיצן קעגן דער פּרייוויליקער און צוואַנגס־אַסימילאַציע.

ב) די אַקס פונעם לימוד יידיש און ליטעראַטור דארף זיין: דאָס יידישע מאַסן־לעבן, די יידישוועלטלעכע קולטור, יידישע שפּראַך און ליטעראַטור אַלס קולטור־נאַציאָנאַלע דערשיינונג. די אויפגאבע פונעם יידיש־לימוד איז צו וועקן אין די קינדער ליבע, דרך־אָרץ און אינטערעס צו יידישער שפּראַך און ליטעראַטור, צוגעבונדנקייט צו דער גאַנצער יידישוועלטלעכער קולטור אין אלע אירע פאַרמען.

ג) אָבער דער יידיש־לערער דארף געדענקען, אַז יידיש און יידישוועלטלעכע קולטור איז ביי אונדז היסטאָריש געבונדן מיט דער דערוואַכונג פון די אַרבעטן־

* דריטע לערער־קאָנפּערענץ פון די יידישוועלטלעכע שולן אין פּוילן, 25-27 יוני 1937, ווילנע, אַרדוויסגעבען דורך דער צענטראַלער יידישער שול־אָרגאַניזאַציע

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

דיקע קלאסן, און דעריבער דארפן אינעם לימוד און אין די לערנביכער פארנעמען דאס אָנגעזענסטע אָרט — אַרבעט און די מענטשן פון אַרבעט, דער קאַמף פאַר סאַציאַלער גערעכטיקייט, דער גלויבן און שטרעבן צו ברידערלעכקייט פון פעלקער.

מיט דער דאָזיקער ריכטשנור אין די הענט דאַרף דער יידיש־לערער פירן זיין אַרבעט. עס איז אַן אַרבעט, וואָס זאָגט צו גרויס באַפרידיקונג און קינדערגליק. דער יידיש־לימוד האָט באַמט גרויסע, אוניווערסאַלע אויפגאַבן אין דער פּוֹלַער, נאָרמאַלער יידיש־וועלטלעכער שול. דער יידיש־לימוד איז די קרוין פון אונדזער שול־אַרבעט, איר צענטראַלער פונקט, איר זינען און באַטייט.

(1) יידיש איז נישט באַרופן צו אַ באַדינונגס־ראַל, יידיש האָט אַ גרויסן זעלבסטצוועק.

קומען אַנדערע און טענהן: שפראַך איז בכלל נישט קיין זעלבסטצוועק, שפראַך איז בכלל נאָר אַ מיטל צו אַנדערע העכערע צוועקן; שפראַך־לימוד שפּילט נאָר אַ באַדינונגס־ראַל, און אין דער אידעאַלער שול דאַרף גאָר נישט עקזיסטירן, אייגנטלעך, קיין לימוד פון מוטער־שפראַך, זי איז דאָס געווער פון אַלע אַנדערע לימודים, און נישט מער.

דער באַקאַנטער ברעמענער פּעדאַגאָג פּ ר י ז ג אַ נ ס ב ע ר ג טענהט אזוי:

„נאָר שוללערער און פּילאָלאָגן האָבן געקאָנט פאַלן אויף אזא וואונדערלעכן געדאַנק — צוגעבן דער שפראַך אַ זעלבסטצוועק, פירן געשפּרעכט צו יב געשפּרעכט, דערציען סיסטעמאַטיש די יונגט אין פּלאַפּלעריי, פּראַזן־דרעשעריי און פּוסטע ווערטער־שאַפן, — דאָס הייסט דאָך פשוט פאַרפירט ווערן ווער ווייס וואוהין. אינעם גאַנצן איבעריקן שכל־הישרדיקן לעבן פון מענטשן איז שפראַך נאָר אַ מיטל צום צוועק, נאַטירלעך צום צוועק פון געדאַנקען־אויס־טויש; און אויב די שול וויל איינשטעלן אין אירע ווענט רגילותן פון שכל־הישר־דיקן און נאַטירלעכן לעבן, מוז זי מאַכן אַן עק מיטן גאַנצן שפראַכלעמן פאַרמאַלזום, דאַרף נישט שפראַך ווייטער געפירט ווערן צו ליב אירע טוועגן אַלליי, זי דאַרף נאָר באַטראַכט ווערן אַלס מיטל צום העכערן צוועק פון געדאַנקלעכער פּראַדוקציע. נאָר דאָס וואָרט איז באַלערנדיק, וואָס מ'קען מיט אים פאַרכינדן אַ באַשטימטן זינען. ערשט אין שול לערנט מען דאָס קינד די גרויסע קונץ צו באַנוצן ווערטער און דערביי וועגן קיין זאך נישט דענקען, אָבער קיין פּרייר האָט דאָס נאַטירלעך עמפּינדליקע קינד ביי אזא פּוסטן שפראַכגעברויך

אויך נישט, און ווען מיר וואָלטן נאָר שטענדיק געלאָזט אַנטשיידן דעם קינדס אינטערעסן, וואָלט געוויס קיין שום שפראַך-לימוד נישט עקזיסטירט" (*).
 ענלעכע געדאַנקען זאָגט אַרויס דער באַקאַנטער אַמעריקאַנער פּעדאַגאָג דזשאַן דיאָי אין זיין סעריע לעקציעס „שול און געזעלשאַפט". אויך ער האַלט, אז עס איז אַן אומזין צו לערנען שפראַך ווי אַ באַזונדער לימוד, שפראַך צוליב שפראַך.

„כיי דער אַלטער לערן-סיסטעם — שרייבט דיאָי — איז די שווערסטע אויפגאַבע אין שול געווען דאָס איינגעוואוינען די קינדער צו באַנוצן זיך פריי און אין אַ פולער מאָס מיט דער שפראַך... — דאַרף מען אַ סך רעדן וועגן דעם, אז שפראַך איז ראַשית כּל אַ סאָציאַלער ענין, אַ מיטל וואָס מיט זיין הילף ניבן מיר איבער אַנדערע אונדזער דערפאַרונג און באַקומען, פון אונדזער זייט, זיי ער דערפאַרונג? ווען אָבער מען האָט פון דער שפראַך (אין דער אַלטער שול — ח. ש. ק.) אָפּגענומען איר נאַטירלעכע פונקציע, איז קיין וואונדער נישט, וואָס דער שפראַך-לימוד איז געוואָרן אַ קאָמפּליצירטע און שווערע אויפגאַבע. גיט נאָר אַ טראַכט, וואָס פאַר אַן אומזין עס איז צו לערנען שפראַך ווי אַן ענין פאַר זיך. אויב עס איז דאָ עפעס, מיט וואָס דאָס קינד באַשעפטיקט זיך נאָך פאַר זיין אָנקומען אין שול, איז עס — דאָס רעדן וועגן זאַכן וואָס אינטערעסירן אים. ווען אָבער אין שול פּעלן זאַכן וואָס זאָלן ביי אים אַרויסרופן אַ לעבעדיקן אינטערעס, ווייל די שפראַך דינט דאָ נאָר פאַר אַ מיטל איינצוהוּרן די לעקציעס, איז קיין וואונדער נישט וואָס איינע פון די גרעסטע שוועריקייטן אין דער שול-אַרבעט איז געוואָרן דאָס לערנען די מוטער-שפראַך. וויבאַלד דאָס לערנען די שפראַך איז געוואָרן אַ זאַך פון שלאַ כּדרך הטבע, עס וואַקסט נישט אַרויס פונעם נאַטירלעכן שטרעבן צו טיילן זיך מיט לעבעדיקע איינדרוקן און מיינונגען, — ווערט ביי די קינדער בהדרגה פאַר-שוואַנדן די פרייהייט זיך צו באַנוצן מיט דער שפראַך... בלויז ווען מען נוצט אויס דעם שפראַך-אינסטינקט אויפן סאָציאַלן דרך, באַקומט זיך אַ כּסדרדיקער קאָנטאַקט מיט דער ווירקלעכקייט. און אַלס פּועל יוצא האָט דאָס קינד שמענ-דיק אין געדאַנק עפעס אַזוינס, וועגן וואָס אים ווילט זיך רעדן, וואָס עס וויל אַרויסזאָגן; ער האָט אַ געדאַנק, וועלכן ער וויל אויסדריקן — אָבער אַ „גע-דאַנק" איז נישט קיין געדאַנק, אויב ער געהערט נישט דעם, וואָס זאָגט אים אַרויס." (**)

דער אמת איז אָבער, אז דיאָי וויל בויען די גאַנצע שול אויף דער זעלבשטענדיקער אַלי-אַרומנעמענדיקער אַרבעט און אַקטיוויטי פון

(* גאַנזבערג — לעבנספולער אונטערזיכט, ב' 1 ז' 44: צווייטע אויסגאַבע, 1922.
 (**) *The School and Society*, By John Dewey, pp. 66-67.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

קינד, ער וויל בכלל נישט האָבן קיין באַזונדערע „קעסטעלעך“ פון איינצלענע לימודים אין שול. ער וויל בויען די שול פון אַרבעט אויף גאַנצע קאָמפלעקסן, אַרום וועלכע דאָס קינד זאָל זאַמלען וויסן און דערפאַרונג אויף אַלע געביטן (געאָגראַפיע, רעכענען וכד''), און אויף אַזוי פיל איז די ציטירטע מיינונג פון דזשאָן דיוואי נישט קיין טענה ספעציעל צום שפראַך-לימוד.

אויב מיר האָבן געבראַכט די צוויי „דראַסטישע“ מיינונגען פון גאַנסבערג און דיוואי, וועלכע „רייסן אַרונטער“ די נויטיקייט פון אַ באַזונדערן שפראַך-לימוד, האָבן מיר עס געטון דערפאַר ווייל מיר האַלטן, אַז דאָ איז געגעבן זייער אַ וויכטיקע און נוצלעכע מעטאָדעס און אַזוי ווייניגער, און וואָס נעענטער וואָס פאַר אַ כאַראַקטער דער שפראַך-לימוד דאַרף טראָגן. און וואָס נעענטער דער לימוד פון יידיש וועט געפירט ווערן אין גייסט און אין הסכּם מיט אַט די פּרינציפּן פון דער פּראָגרעסיווער פּעדאַגאָגיק, אַלץ פּרוכטבאַרער וועט ער זיין. אין די אָנגעגעבענע ציטאַטן ווערט נאָך אַמאָל און ווידער אַמאָל אונטערגע-שטראַכן דער עיקר-ווערט פונעם קינד גופא, די אונטערגעוואַרפנקייט פונעם שפראַך-לימוד און זיינע מעטאָדן צום קינדס פאַראַינטערעסירונגען און צו זיין אַנטוויקלונג. דאָ איז געגעבן אַן אָנווייזונג, וואָס איז נאָר נישט אָפּצושאַצן, וועגן דער נויטיקייט, אַז דער שפראַך-לימוד זאָל אויפהאַלטן דעם מאַקסימום נאַטירלעכקייט, אוממיטלעכאַרקייט, „קינדישקייט“, — דעמאָלט וועט קומען די גרעסטע מינדלעכע און שריפטלעכע שפראַך-שעפּערישקייט פונעם קינדער-קאַלעקטיוו און פונעם קינדי-יחיד. אין די געבראַכטע צוויי מיינונגען פון די באַקאַנטע פּעדאַגאָגן לינט מער ווערט פון מעטאָדעס און די שול-כאַראַקטער, איידער פון שול-פּראָגראַמאַטישן. אַודאַי, באַשטייט דער אומגליק פון דער הערשנדיקער שול-סיסטעם אין דעם, וואָס דאָס קינד „האַט נישט אין שול די מעגלעכקייט אויסצונוצן פריי יענע דערפאַרונג, וועלכע עס האָט אָנגעזאַמלט אויסער דער שול, און, אַקעגן, איז דאָס קינד נישט ביכולת אָנצואווענדן אין טאַגטעגלעכן לעבן דאָס, וואָס עס האָט זיך אויסגעלערנט אין שול“ (דיאָ, דאָרט). אַבער, ווי געזאָגט, דאָס איז דער אומגליק פון דער שול בכלל, און נישט פונעם שפראַך-לימוד ספעציעל.

די כאַראַקטעריסטיק, וועלכע גאַנסבערג און דיוואי גיבן, ווי אַזוי דער שפראַך-לימוד ווערט געפירט אין דער דורכשניטלעכער שול, איז טאַקע אויף הונדערט פּראָצענט ריכטיק. עס וואָלט אַבער פאַלש געווען צו מאַכן דעם אויס-פיר, אַז עס דאַרף פאַרשווינדן בכלל פונעם סדר הלימודים אין דער פּאַלקשול אַזאַ קעגנשטאַנד ווי אייגענע מוטער-שפראַך. דאָ גייט נישט אינעם וואָס, נאָר אינעם וואָס זי. אַפּהענגיק פון דעם, אויף וועלכע דערציעריש-פּעדאַגאָגישע יסודות די געגעבענע שול איז אוועקגעשטעלט. צי זי איז אַן

אויסגעהאלטענע אַרבעט-שול, צי אַן עקספּערעמענטאַלע שול מיט אַן אנדער אידעע, צי דאָס איז אַ געוויינלעכער טיפּ שול מיט פּראָגרעסיוו-פּעדאָגאָגישע מענדענצן, — קען דער לימוד פון דער אייגענער שפּראַך (ביי אונדז — יידיש) מיט דער אָדער ווי ייניקער אויסגעטיילט ווערן אינעם שול-פּראָגראַם, און עס דאַרפן צו אים אָנגעווענדט ווערן די געהעריקע ראַציאָנעלע מעטאָדן. אָבער אינעם באַוואוסטזיין פונעם לערער און פון דער נאנצער שול מוז זיין: דער מוטער-שפּראַך-לימוד שטייט פאַר אַ צאָל זיינע אייגנטלעכע ספּעציפישע אויפגאַבן; דער שפּראַך-לימוד האָט זיינע אייגענע זעלב-שטענדיקע וועגן און מיטלען צו קנעטן די נשמה פון קינד; אין אונדזער פּאַל, דער יידיש-לימוד האָט גרויסע נאַציאָנאַלע שליחותן, ער קאָן און דאַרף אין קינד אויפּוועקן גרויסע נאַציאָנאַלע געפילן און אהריותן, — מעגן זיי זיין ווי געבונדן מיט דער אלגעמיינער איינשטעלונג פון קינד ווי א מענטש און א מיטגליד פון דער געזעלשאַפט, פון דער מלוכה, פונעם סאָציאַלן קלאַס צו וועלכן ער באַלאַנגט.

יא, סתם, „שפּראַך צוליב שפּראַך“ און „געשפּרעכן צוליב געשפּרעכן“, איז טאַקע ניט באַרעכטיקט, און איז אומזיניק. אָבער, „שפּראַך“ און „געשפּרעכן“ ווי אַ גרונט-עלעמענט פון אַ לעבנס-פּילאָזאָפּיע, פון אַ ברייטן קוק אויף דער וועלט, פון באַוואוסטזיניקער באַציונג צום אייגענעם פּאָלק און זיין ראָל אין דער וועלט; שפּראַך-לימוד ווי אַ דערקענטעניש פונעם פּאָלקס כאַראַקטער און שעפּערישקייט, פון זיין נשמה-פּאַרטיפּטקייט; שפּראַך-לימוד ווי אַ דערקענטעניש פונעם אייגנטימלעכן קלאַנג, ריטם און פּאַרעם פונעם פּאָלקס וואָרט-געניאַליטעט; שפּראַך-לימוד ווי אַן עמאַציאָנעלע באַנעמונג פון אַלע פּאַרמען און דערשיינונגען פון דער שפּראַך ווי אַ לעבעדיקער אָרגאַניזם; אַ לימוד, וואָס זאָל אויפּוועקן און פּאַרטיפּן דעם שפּראַך-געפיל און שפּראַך-חוש; — דאָס איז שוין נישט סתם, „פּוסטער שפּראַך-געברויך“. דאָס איז שוין עפעס אזוינס, וואָס גיט צו אַ גרויסן זין און טראַגט אַרײַן אַ לעבעדיקן גייסט אינעם שפּראַך-לימוד. אין דעם זינען איז יידיש אַ גרויסער זעלבסטצוועק אין אונדזער פּאָלקשול. און פאַר אזא לימוד האָבן די מעטאָדישע אָנווייזונגען און קריטישע באַמערקונגען פון די אָנגערופּענע פּעדאַגאָגן אַ גאָר גרויסן ווערט.

אָבער אין דער אָפּשאַצונג וועגן דער ראָל פון יידיש און זיין פּלאַץ אין פּאָלקשול שטויסן מיר זיך אָן אויף אַ צווייטער גענאטיווער שטעלונג, וואָס זי גייט גאָר אַרויס פון סאָציאַל-געזעלשאַפטלעכע און פּאָליטיש-פּראָפּאַגאַנדיסטישע הנחות. אזאַ ביישפּיל האָבן מיר, למשל, אין דעם „פּראָגראַם פון יידיש

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

און יידישער ליטעראטור, VII—I לערניאָר פון זיבניאָריקער שול". אויס-
געארבעט און פאַרעפנטלעכט דורכן צענטראַלן יידישן בילדונגס-ביוראָ ביים
פאָלקאָמביילד פון ווייסרוסלאַנד (מינסק, 1925). ליענען מיר דאָ אין די דער-
קלערונגען צום פראָגראַם:

"דער לימוד פון דער מוטער-שפראך אין ערשטן קאָנצענטר פון דער
זיבניאָריקער שול האָט נישט קיין זעלבשטענדיקע באדייטונג, נאָר זיין דאָל
איז אַ באַדינונגס-ראָל, ווי איינער פון די מיט-
לען, וואָס העלפן דעם קינד אַרויס ווייזן זיין
פערזענלעכקייט. נאָר אין דער זעלבער צייט פארנעמט די שפראך
אַ בכבודיקן אָרט ווי א הויפט-מיטל, וואָס גיט א מעגלעכקייט אויסדרוקן גע-
דאַנקען און געפילן, איבערלעבונגען און באַגריפן".
און ווייטער:

"דער לימוד פון שפראך און ליטעראטור אין צווייטן קאָנצענטר איז פעסט
פארבונדן מיט געזעלשאַפט-קענטעניש. דאָס הייסט אָבער נישט, אז ליטעראַ-
טור איז נאָר אַן אילוסטראַציע צום לימוד פון געזעלשאַפט-קענטעניש, אז די
אַרבעט פון לערער פון ליטעראטור איז צוקלייבן אַ ליטעראַרישן מאַטעריאַל
צו די טעמעס פון לערער פון געזעלשאַפט-קענטעניש. אמת, זיי ביידע דער-
לערנען איינע און די זעלבע דערשיינונג פון געזעלשאַפטלעכן לעבן, אָבער...
ווען דער לעצטער לייגט זיין אויפמערקזאַמקייט אויף דער עקאָנאָמיק און פאַר-
ליטיק, לייגט דער ערשטער — אויפן לעבן-שטייגער, פסיכאָלאָגיע און פאַרעם.
ביידע פארפאָלגן איינע און די זעלבע אויפגאַבע — אַרויספאַרמירן
ביים קינד אַ מאַרקסיסטישן וועלט באַנעם. נאָר
דער לערער פון ליטעראטור פילט אויס זיין אויפגאַבע נאָר אויף אַ באַזונדערן
אופן. ער אָרגאַניזירט פריער פון אַלץ די עמאַציאָנעלע וועלט פון די קינדער,
רופט אַרויס ביי זיי טיפע איבערלעבונגען און דרייסטע געפילן".

אויף דער צווייטער לערער-קאָנפערענץ פון די שולן פון דער צענטראַלער
יידישער שול-אָרגאַניזאַציע אין פוילן (דעצעמבער 1926) האָט א געוויסע גרופע
לערער אויך פארטיידיקט אַן ענלעכן שטאַנדפונקט. "די שפראך, האָבן זיי
געטענהט, מאַר נישט און דאַרף נישט זיין קיין קולט, זי איז בלויז אַן איינ-
סטרומענט. די שפראך, ווי זי איז געבוירן און פארפולקאָמט געוואָרן אין די
לעבנס-פראָצעסן — אַזוי גיט מען זי אין שול, זי איז בשום אופן נישט קיין
ציל פאַר זיך. דאָס קינד דאַרף מען לערנען, ווי אַזוי זיך צו באַנוצן אין לעבן
מיט איר, די שפראך לעבט, און דעריבער מאַר מען זי נישט פאַרוואַנדלען
אין קיין פעטיש".*

* די צווייטע יידישע לערער-קאָנפערענץ, באַריכט, וואַרשע, 1927, ז"ל 32, 33.

אויפן אמעריקאנער באָדן האָט זיך ביי די „לינקע“ לערער-קרייזן דער דאָ-
זיקער שטאַנדפונקט אויסגעדריקט אין אַזעלכע פּאַרמולעס: „ידיש איז אַ מיטל,
פונקט ווי יעדע אנדערע שפּראַך, אָבער נישט קיין ציל. אויף ידיש קאָן מען
פונקט אַזוי גוט לערנען די קלאַסן-אינטערעסן פון דער בורזשואַזיע, ווי די קלאַסן-
אינטערעסן פון די אַרבעטער. סע ווענדט זיך דעריבער, ווער עס נוצט דעם
מיטל — די בורזשואַזיע אָדער דער אַרבעטער-קלאַס.“ — „די שפּראַך אין
אונדזער שול איז יידיש, אָבער דערביי דינט די שפּראַך צו אַנטוויקלען ביי די
קינדער דעם אינטערנאַציאָנאַליסטישן גייסט“ (פּרינציפּן-דערקלערונג פון די ליני-
קע שולן, 1929). די דאָזיקע באַציונג צו יידיש נישט ווי אַ ציל, נאָר ווי אַ
מיטל, וואָס דאַרף די נען און באַדינען אַנדערע צוועקן, האָט
געהערשט אין די שולן פון אינטערנאַציאָנאַלן אַרבעטער-אָרדן ביז זייער פינפטן
שול-צוזאַמענפּאַר פון 1936. די נייע רעזאָלוציע האָט שוין געזאָגט: „מיר זענען
שוין ווייט אַריבערגעוואַקסן די מאַטעריעלע דיסקוסיע, צי יידיש איז אַ ציל
אָדער אַ מיטל... מיר האָבן אפשר אין פּייער פון קאַמף פּאַרנאַכלעסיקט, אָבער
מיר האָבן קיינמאָל בשום אופן נישט געהאַט קיין נעגאַטיווע באַציונג צום
שפּראַך-לימוד אין אונדזערע שולן“.

נישט אַריינגייענדיק דאָ אינעם אידעאָלאָגישן און געזעלשאַפטלעכן תּוך
פון אָט דעם צוגאַנג צום יידיש-לימוד, מיינען מיר, אז אויך פּעדאַגאָגיש און
מעטאָדיש האָט ער נישט קיין שום זינען און באַרעכטיקונג. וואָס מיינט עס,
פּעדאַגאָגיש באַטראַכט, אז יידיש איז נישט קיין ציל נאָר אַ מיטל? אַלע
לימודים אין דער מאָדערנער שול זענען אַ „מיטל“ צו העכערע אידעיש-דער-
ציערישע צילן (פּרייע פּערזענלעכקייט, ליבע צו פּרייהייט, געטריישאפט צום
אייגענעם פּאָלק, אינטערנאַציאָנאַליזם, געטריישאפט צום סאָציאַלן אידעאָל
אא"וו).

אויב אָבער עס איז פאַראַן עפעס אַ זאַך, וואָס מיר קאָנען און דאַרפן
פאַרוואַנדלען אין שול אין אַ „קולט“, איז עס טאַקע די שפּראַך פון פּאָלק. אונדז
איז שפּראַך אַן אינסטרומענט. מיר ווייסן דאָך אָבער גוט, אז אינסטרומענטן
זענען פאַראַן פאַרשידענע: פון די מגושמדיק-פאַרגרעבטע ביז די צאַרטסטע און
אינטימסטע.

פּאָלק-שפּראַך געהערט געוויס צו דער לעצטער קאַטעגאָריע.

פּעטריש איז בכלל נישט קיין ענין אויף קיין שום קולטור-געביט.
אָבער קיינער קען נישט לייקענען, אז פּאָלק-שפּראַך איז אַ געביט איבער וועלכן
עס רוט די שכינה און עס וואַכט די נשמה פון דער אייגענער
נאַציע. און דערפאַר פאַרדינט דער שפּראַך-לימוד אַ נאָר באַזונדערע, אָפּגעהיטע

און „קולטיווינדיקע“ באציונג. דערפאר איז דער שפראך-לימוד יא א זעלב-
שטענדיקער ציל פאר זיך.

אין די אלע אויבן-געבראכטע אַנטי-יידיש-שטעלונגען און אַנטי-שפראך-
פאַרמולעם זענען בכלל צונויפגעמישט צוויי זאַכן: מ ע ט אָ ד פונעם שפראך-
לימוד און זיינע ציילן און א ו י פ ג א ב ו.

גאַנסבערג האָט טענות, הלמאי דער שפראך-לימוד דערציט די קינדער „אין
פלאַפּלעריי, פראַזן-דרעשעריי, און פוסטע ווערטער-שאפן“. אָבער צי איז דען
דאָס אַ דערשיינונג, וואָס האָט אַ שייכות בלויז צום שפראך-לימוד? באַגעגענען
מיר דען נישט אויף טריט און שריט שולן און לערער, וואָס למשל זייער גאַנץ
לערנען נאַטור-וויסנשאַפט אָדער געשיכטע איז בלויז „פלאַפּלעריי, פראַזן-דרע-
שעריי“? און איז דען די דאָזיקע דערשיינונג ביי נאַטור-וויסנשאַפט אָדער גע-
שיכטע ווייניקער שעדלעך, ווי ביי שפראך-לימוד? יעטוועדער לערער פון נאַטור-
וויסנשאַפט, וואָס באַגרייפט נישט דעם טיפן פאַראַלגעמיינערונג-אינהאַלט פון
נעם דאָזיקן לימוד, וואָס איז נישט דורכגעדרונגען מיטן הויכן גייסט און אייגנ-
אַרטיקן ריטס פון נאַטור-לימוד, וואָס פאַרשטייט נישט זיינע גרויסע דערציע-
רישע מעגלעכקייטן און אויפגאַבן, — וועט דערפירן אויך דעם נאַטור-לימוד צו
„פאַרמאַליזם“, צו ווערטער „אָן זינען“, צו אַ „פוסטן שפראך-געברויך“, און
זיכער איז, אַז ווען מיר וואָלטן אין אַזאַ קלאַס געלאָזט „אַנטשיידן דעם קינדס
אינטערעסן“, וואָלט אַזאַ מין נאַטור-לימוד אויסגעמעקט געוואָרן פון סדר-היום
דורך די קינדער.

דאָס זעלבע מיט דער פאַרמולע פונעם מינסקער פראַגראַם. ער באַהויפטעט,
אַז די דאָס פונעם מוטער-שפראך-לימוד „איז אַ באַדייטונגס-ראַך, ווי איינער פון
די מיטלען, וואָס העלפן דעם קינד אַרויסווייזן זיין פערזענלעכקייט“. אָבער צי
זענען דען נישט אין דער נייער שול אויך נאַטור-וויסנשאַפט, אַז אַזאַ פּו-
אַרבעט, צי ייכענען, געשיכטע — מיטלען, וואָס העלפן דעם
קינד אַרויסווייזן זיין פערזענלעכקייט? קאָן מען דען זאָגן, אַז די אויפגאַבע צו
„העלפן דעם קינד אַרויסווייזן זיין פערזענלעכקייט“ דאַרף און קאָן אַרויפגעלייגט
ווערן בלויז אויפן לימוד פון מוטער-שפראך? און וואָס איז דאָס פאַר אַ קעגנ-
שטעלונג: דערפאַר — האָט דער מוטער-שפראך-לימוד נישט „קין
זעלבשטענדיקע באַדייטונג“?

בכלל איז פאַר דער נייער שול אינגאַנצען נישט צוגעפאַסט די דאָזיקע פאַר-
טיילונג פון שול-לימודים אויף אַזעלכע, וואָס האָבן אַ „זעלב-
שטענדיקע באַדייטונג“, און אויף אַזעלכע וואָס האָבן אַזעלכע
וואָס האָבן זינישט. אין דער מאָדערנער פאַלקשול שפּילן אַלע
לימודים „אַ באַדייטונגס-ראַך“: זיי דינען דאָ די אַלגעמיינע העכערע דערציונג-

צוועקן, וואָס זענען דער גאַנצער מהות און תכלית פון אונדזער שול. אונדזער נייע שול וויל זיין אַ דערציוונגס-היים, איר ציל איז — אויפצואוועקן און פונאנדירן דערוויקלען די פערזענלעכקייט פון קינד, הארמאָניש אנטוויקלען אין אים אלע זיינע פעיקייטן און כאראקטער־שטריכן, דערוועקן אין אים זעלבשטענדיקייט און באוואוסטזיניקייט, אַקטיווקייט און אָרגאניזיר־פעיקייט. אָט די דאָזיקע עובדא צו דערגרייכן — זענען באַרופן אַלע לימודים.

אין דעם זין גייען מיר נישט צו צו קיין איינעם פון זיי, ווי צו א זעלבסט־צוועק פאר זיך; קיין איינעם פון זיי גיבן מיר נישט צו „קיין זעלבשטענדיקע באדייטונג“; יעדער פון זיי איז נאָר אַ מיטל אין אונדזערע הענט „צום העכערן צוועק פון געדאנקלעכער פראָדוקטיווקייט“, צום העכערן צוועק פון לעבנס־דייִכער שעפּערישקייט, פון אַקטיוון אָנטייל אין אַרומיקן לעבן.

נאָר אויב יעדער לימוד איז מער נישט, ווי אַ קלאוויש אינעם קאָמפּלי־צירטן אינסטרומענט, וואָס באַשאַפט די רייכע גייסטיקע האַרמאָניע, איז אָבער פון דער צווייטער זייט, האָט יעדער לימוד פאַר זיך גענוג מען זיין אייגענע באדייטונג און ראָל. יעדער פון זיי טראָגט אַרײַן זיין טאָן און באַפאַרבונג אין דער אלגעמיינער אַרבעט, יעדער רעדט מיט זיין אייגנ־טימלעכער שפראַך, טראָגט זיינע ציגל צום בנין. און אין דעם זינען לאָזט זיך בפירוש פאַרמולירן, וואָס פאַר אַן אַרבעט מיר לייגן אַרויף אויף יעדן פון די לימודים, וואָס פאַר אַן איינפלוסן און דערגרייכונגען מיר דערוואַרטן פון אים דירעקט. אין דעם זינען האָט יעדער לימוד זיינע באַשטימטע אויפגאַבן און צוועקן און זיין זעלבשטענדיקע באדייטונג. שפראַך־לימוד איז נישט אין דעם פּרט קיין אויסנאַם. אוודאי האָבן מיר היינט נישט צום שפראַך־לימוד די אַכאַדעמיקע מיסטישע באַציונג, ווי צו עפעס אַ באַזונדערער שטודיע מיט געשלאָסענע סכאַלאַסטישע געביטן פון גראַמאַטיק, פּאָעטיק אא"וו. אָבער דערפון ווערט כּלל נישט אָן דער לימוד זיין זעלבשטענדיקע באדייטונג און ווערט, זיין זעלבשטענדיקע באַר אַקטיווער און ראָל.

פאַרקערט, מיר האָבן זיך איבערצייגט, אַז טאַקע דער ייִדיש־לימוד האָט אומבאַדינגט נאָר באַזונדערע און אייגנטימלעכע אויפגאַבן אין דער סיסטעם פון דער ייִדיש־זעלעלעכער שול און דערציונג. און גערעכט איז די אויבן־דער־מאָנטע צישאַרע־זאָלוציע פון 1926, ווען זי באַשטימט, אַז דער „לימוד פון ייִדיש דאַרף שפּילן אַ זעלבשטענדיקע ראָל אין שול און פאַרנעמען אין איר אַ צענטראַל אָרט“. דער ייִדיש־לימוד האָט געוויסע צילן, וועלכע זענען פאַרבונדן מיט דער עצם נאַטור פון שפראַך־לימוד, — דאָס קען געוויס קיינער נישט אָפּפּרעגן. און שוין צוליב דעם אַליין ווערט ער אַ זעלבשטענדיקער לימוד.

די אלע צילן, וועלכע מיר האָבן אויבן פאַרמולירט, — די אלגעמיינדער ציערישע, נאַציאָנאַלע און סאַציאַלע, — ליגן נישט ערנעץ אין אַ זייט און שמעלן נישט פאַר קיין זעלבשטענדיקע „קעגנשטאַנדן“, וואָס יידיש דאַרף זיי נאָר באַדינען. זיי ליגן אין דעם עצם מהות פון דער שפראך און ליטעראטור. מיר קומען צו זיי אויף אַ נאַטירלעכן אופן דורכן לעבעדיקן און קינסטלערישן וואָרט. עס איז דער כוח פון דער פּאָלקשאַפונג און פון דער קינסטלערישער דיכטונג אין יידיש, וואָס זיי טראָגן אין זיך מעכטיקע פּאקטאָרן פון אַוניווער-סאַלן, נאַציאָנאַלן און סאַציאַלן באַוואוסטזיין; עס איז דער כוח פון דער נייער יידיש-וועלטלעכער קולטור, וואָס זי באַזירט זיך אויף דער שעפּערישקייט פון דער יידישער שפראך, אויף די דערוואַכטע געפילן פון די אַרבעטנדיקע פּאָלקס-מאַסן.

מיטן לימוד פון יידיש זענען מיר אויסן זייער אַ סך: מיר ווילן אויסלערנען די קינדער באַפאַכטן די שפראך, אויפוועקן אין זיי דעם אינטערעס און פּער-קייט צו אַזעלכע אַכטגעבונגען; מיר ווילן אויפוועקן אין די קינדער דאָס געפיל צו שפראכשיינקייט, מיר ווילן אַנטוויקלען אין זיי דאָס שפראכגעפיל; מיר ווילן אויפוועקן אין זיי די פּרייד מיט אייגענעם זעלבשטענדיקן סטיל — סיי אין אינדיווידועלן, סיי אין נאַציאָנאַלן זינען; מיר ווילן די קינדער זאָלן דערפילן און זיך איבערנעמען מיטן אייגענעם ריטם און סטיל פון יידישן לשון. אַזוי אַרום וועלן מיר אויפוועקן אין זיי דאָס געפיל פון האַרמאָניע און פּולקאַמענ-הייט, מיר וועלן אויפוועקן אין זיי אַ רייכן קוואַל פון עסטעטישן גענוס.

אַבער אויף דעם זעלבן וועג ווילן מיר אין זיי אויפוועקן ליבע צו אונדזער מאַמע-לשון, און נישט נאָר ליבע, נאָר אויך „דורך-אָרץ און אינטערעס צו יידי-שער שפראך און ליטעראטור, צוגעבונדנקייט צו דער נאַנצער יידיש-וועלטלעכער קולטור אין אלע אירע פאַרמען“. דאָס אַלץ קאָן דערגרייכט ווערן נאָר ביים לימוד פון יידיש, נאָר מיט זיין הילף און וועג. אַריינדרינגענדיק אין דער שפראך און אירע סודות, אין דער ליטעראטור און אירע שעפּער, דערנענטערט זיך דער שילער צו די פּאָלקסמאַסן, וואָס האָבן די שפראך געשאַפן, ווערט ער אויפן בעסטן אופן פאַרבונדן מיט דער פּאָלקסמאַסע.

לערנענדיק אויף אַזאַ אופן די שפראך, וועלן מיר די קינדער מאַכן שעפּע-ריש, אַקטיוו אויפן געביט פון אונדזער קולטור, וועלן מיר זיי דערהויבן צו „פּרייען נאַטירלעכן געברויך פון וואָרט און שריפט“. און דעמאָלט פּאַלן אַז יעטוועדע ספּקות וועגן דעם ווערט און זעלבשטענדיקייט פונעם יידיש-לימוד, זיינע פונקציעס זענען קלאַר און אויסדריקלעך. קיינער קען אים נישט פאַר-טרעטן. קיינער קען ביי אים ניט צורויבן זיין פּרימאַט — אין דער יידיש-וועלטלע-כער שול. „דער לימוד פון יידיש דאַרף פאַרנעמען דעם צענטראַלן אָרט אין

דעם גאנצן לימוד-סיסטעם פון אונדזער שול", ווי עס האָט פאַרמולירט נאָך די צישאַרעזאָלוציע פון 1923. יידיש האָט אַ גרויסן זעלבסטזעצונגע, יידיש איז אַ מעכטיק דערציעריש געווער, יידיש איז באַרופן צו אויספירן גרויסע פונקט-ציעס אין אונדזער שול.

2. אין דער צוגאַב-שול אין די אַמעריקעס

ס'איז נישט צו פאַרגלייכן די באַדינגונגען פון דער פאַרמלחמהדיקער גאַנצער און נאָרמאַלער יידיש-וועלטלעכער שול אין פּוילן, ליטע, לעטלאַנד, עסט-לאַנד — מיט די צוגאַב-שול אין די פאַראייניקטע שטאַטן אא"וו. אוודאי קען נישט די היגע צוגאַב-שול, וואו דאָס יידישע קינד קומט אַריין „אַפּלערענען" אַ 3-4 שעה אַ טאָג במשך פון 3 טעג אין וואָך, פּרעטענדירן צו האָבן דעם טיפּן נאַציאָנאַלן, סאָציאַלן און אַלגעמיינ-הומאַניסטישן איינפלוס, ווי עס האָט געהאַט די גאַנצע נאַטירלעכע יידישע שול אין די מזרח-אייראָ-פּעישע לענדער. בפרט איז די לאַגע געוואָרן אומדערטרעגלעך שווער און קאָמפּ-ליצירט אין די לעצטע 10-15 יאָר, ווען אין שול קומען אַריין קינדער, וואָס פאַרשטייען קוים יידיש.

הערן מיר דאָך די לעצטע יאָרן, אז אפילו אין אַרבעטניגע זענען אין דעם פּרט די באַדינגונגען געוואָרן אַ סך ערנער: „מיר האָבן נישט דאָס גליק צו נעמען דאָס וואָרט פון קינדס מויל, כּדי עס פאַרפיינערן און באַרייכערן, נאָר מיר דאַרפן אָנהייבן דער ווייט מערהייט קינדער דאָס יידישע וואָרט אין מויל אַריינצוגעבן. אונדז ברענגט נישט דאָס קינד די שפּראַך פון דער היים. ער פאַרמאָגט נישט קיין גלייכווערטל, קיין לידל. ווען אפילו די קינדער פאַרשטייען יידיש (און דאָס אויך נישט אַלע), און די שפּראַך קלינגט זיי נישט אינגאַנצן פּרעמד, ווי אַ נייע שפּראַך, קומט זיי אָן שווער צו רעדן און אויסדריקן זייערע געדאַנקען און געפילן. און זייער אָפט טרעפט, אז קינדער אינמיטן רעדן יידיש, גייען מיט אַמאָל איבער אויף שפּאַניש.*

אויף דער זעלבער טרויעריקער פעסטשטעלונג האָט יודל מאַר ק געבויט זיין פּראָיעקט פון אַ פּראָגראַם פאַר יידיש אין דער עלעמענטאַר-שול, וועלכן ער האָט צוגעשטעלט צום 11טן צוזאַמענפאַר פון די אַרבעטער-דינגער-שול, אין 1939. „די פּראָגראַם — שרייבט ער — האָט אין זינען די מערהייט איצטיקע תּלמידים אין אונדזערע שולן, וואָס יידיש איז נישט זייער אומגאַנג-שפּראַך, זייער נאַטירלעכער לשון. די פּראָגראַם האָט פאַר זיך דאָס קינד, וואָס הערט יידיש אין דער היים, וואָס פאַרשטייט אַ היפש ביסל יידיש, ווען מען רעדט צו אים, אָבער וואָס ברענגט בלויז מיט מאַטערניש אַרויס אַ גאַנצן יידישן זאַץ. (* היים פינקלשטיין, אַנאַליטישער לערן פּראָגראַם, בוענאָס אַיירעס, 1943, ז' 18, 19.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

בכן איז דאָ יידיש נישט די נאַטירלעך־גערעדטע שפראַך, אָבער יידיש איז דאָ אויך נישט קיין פּרעמד־שפראַך."

אָבער נישט געקוקט אויף אַט דעם טרויעריקן מצב, איז נישטאָ קיין גרונט צו מיינען, אז די צוגאַב־שול אין די אמעריקעס האָט גאָר אנדערע א ו י פֿ ד נ א ב ו א ו נ צ י ל ו , וועלכע האָבן נישט קיין שום געמיינזאמס מיט די צילן און אויפגאַבן פון דער נאַרמאַלער, נאַטירלעכער פּאָלקשול אין דער יידישער שפראַך. אין דער אמתן איז דאָ נאָר אַ פראגע פון מ ע ט א ד י ק, ווי אזוי צו דערגרייכן די דאָזיקע אויפגאַבן. אין פּרינציפּ אָבער און אין תּוך זענען די אויפגאַבן פון די ביידע טיפּן יידישע שולן אינגאַנצן אידענטיש. ביידע טיפּן שולן קומען פון איין קוואַל, און זיי האָבן די זעלבע שטרעבונגען און אידע־אַלן. אַוודאי איז נישט צו פאַרגלייכן די מעגלעכקייט פאַר דערגרייכונגען, דעם פאַרנעם און די פאַרטיפּטיקייט פון די דערגרייכונגען; אַנדערש זענען אויך די וועגן און די מעטאָדן פון דער אַרבעט אין ביידע טיפּן שולן. ד י י ס ו ד ו ת אָ ב ע ר, די גרונט־הנחות אָבער פאַר ב ל י י ב ו פאַר ב י י ד ע — די זעלבע.

שוין דער געבורט גופא פון די יידיש־וועלטלעכע שולן אין די אמעריקעס גיט אונדז זייער א קלאָרן באַווייז פונעם געזאָגטן. די אַנטשטייונג פון די צוגאַב־שולן אין די פאַרייניקטע שטאַטן איז אַרויסגערופן געוואָרן צוליב דער שוין זייער פרי דערפילטער אָפּגעפּרעמדקייט פונעם קינד לגבי דער סביבה פון זיינע עלטערן. נאָך אין 1910 האָט א. ל י ע ס י ז געשריבן (אין „פאַרווערטס“) וועגן דעם, אז אין דער אמעריקאַנער פּאָבליק סקול „ווערן שוין די קינדער פאַרפּרעמדט פון אונדז, פון זייער פּריסטער יוגנט לערנען זיי זיך שוין צו פאַראַכטן אונדזער שפראַך, אונדזער ליטעראַטור, אונדזערע אינטערעסן, און עס מאַכט נישט אויס וואָס זיי וואוינען מיט אונדז אונטער איין דאַך, וואָס זיי זיצן מיט אונדז אפילו ביי איין טיש, עס טיילט אונדז אָפּ אַן אָפּגרונט — אַ נשמה־אָפּגרונט.“ און מיט 6 יאָר שפּעטער, האָט אַן אַנדער יידישער שריפטשטעלער, א. ל י ט ו ו י ז, געשריבן אין אָרגאַן פון אַרבעטער רינג, „פריינד“: „...מיט דער אמעריקאַנער סקול איז נישט גלאַט, די סקול טראָגט אַריין אַ געוואַלדיקן ריס אין דער יידישער נשמה; זי רירט אַן, זי צעשטערט כמעט די יסודות פון דאָס שענסטע, דאָס הייליקסטע, וואָס איז פאַראַן אין דעם יסורים־פּולן יידישן לעבן — די יידישע פאַמיליע.“*

אויף דער יידיש־אמעריקאַנער גאַס האָבן דעמאָלט עקזיסטירט עטלעכע טיפּן שולן: חדרים, תּלמוד־תּורהס, סאָנדיי סקולס א"א. אָבער די אַלע שולן

(*) ש. ניגער — אין קאָמף פאַר אַ נייער דערציִונג, ז"ז 35, 57 א"א.

האָבן נישט באַפרידיקט יענע פּאָלקס־עלעמענטן, וואָס האָבן זיך געקליבן אַרום דעם אַרבעטער־רינג. דער באַוואוסטויין און די באַדערפעניש אין אַ נייער ייִדי־שער דערציונג איז אַלץ מער געוואַקסן. דער קוק אויף דער ייִדישער צוגאַב־שול און אירע אויפגאַבן האָט מיט דער צייט זיך שטאַרק אויסגעברייטערט. דער שול־צוזאַמענפאַר פון אַרבעטער־רינג אין 1927 האָט פאַרעפנטלעכט אַ פּראָ־גראַם־דערקלערונג, אין וועלכער עס איז פּראָקלאַמירט געוואָרן: „אויף דריי זיילן שטייט די קינדער־שול פון אַרבעטער־רינג: זי איז אַ ייִדישע, אַ סאָציאַליסטישע און אַ פּריידענקערישע.

„א ייִדישע: אונדזער שול וויל פאַרבינדן דאָס ייִדישע קינד פון אַמעריקע מיט די מיליאָנען יידן, וועלכע לעבן, קעמפן, געניסן און שאַפן קולטור אין זייער אייגענער שפּראַך און אין זייערע אייגענע נאַציאָנאַלע ניוואַנס... זי וויל שאַפן נייסטיקע פאַרבינדונגס־פּעדעס צווישן די קינדער מיטן עלטערן דור דאָ אין אַמעריקע. צוליב דעם מוז דאָס קינד קענען די ייִדישע שפּראַך. דאָ אין אַמעריקע וועט זי פאַר אים זיין נישט די הויפּט־שפּראַך, נאָר זיין אייגענער צוגאַב צו דער שפּראַך פון לאַנד...

„אונדזער שול איז אַ סאָציאַליסטישע: זי וויל איינפלאַנצן ביים קינד אַ טיפע ליבע צו אַרבעט און צו די אַרבעטס־מאַסן, פאַרשטענדעניש און מיטגעפיל צו דעם קאַמף, וואָס די מאַסן האָבן פון אייביק אָן געפירט פאַר אַ בעסער לעבן, צו דעם גרויסן קאַמף, וואָס דער אַרבעטער־קלאַס פירט היינט פאַר אַ גליקלעכער צוקונפּט פאַר דער גאַנצער מענטשהייט. קינדער דאַרפן אין אונדזער שול באַקומען אַ שיינע פאַרשטעלונג וועגן סאָציאַליסטישן אַי־דעאַל...

„אונדזער שול איז אַ פּריידענקערישע: זי וויל אנטוויקלען ביים קינד די געוואוינהייט צו פאַרלאָזן זיך ווייניקער ווי אַלץ אויפן גלויבן, און מער ווי אַלץ אויף זיין אייגענעם קאָנטראָלירנדן שכל... די געוואוינהייט צו דענקען מיט זיין אייגענעם קאָפּ... זי וויל אָפּהיטן דאָס קינד פון שאַבלאָן, אַנט־וויקלען זיין כאַראַקטער, זיינע אינדיווידועלע שטריכן...“ (*)

און פאַר אַלעמען איז קלאָר געווען, אַז בנוגע די גרויסע אויפגאַבן, וואָס די צוגאַב־שול אין אַמעריקע האָט זיך געשטעלט, דאַרף די ערשטע פּירל שפּילן די ייִדישע שפּראַך. אויב די שול „שטייט אויף דריי זיילן“, איז דאָס ייִדישע לשון איר פונדאַמענט און גרונטשטיין, וואָס אויף אים האַלטן זיך די דריי זיילן גופאַ...

נישט אַריינגייענדיק דאָ אינעם תּוך פונעם פּראָבלעם ייִדיש אין אַמעריקע,

(* ש. ניגער, דאָרט, ז"ז 119-120.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

דארה מען דאָ זאָגן איינס: אויף וויפל עס רעדט זיך וועגן דעם סעקטאָר פון יידישן לעבן אין וועלכן עס זענען פארטראָטן די שולן פון אַרבעטער־רינג און אַנדערע ענלעכע טיפן שולן, איז יידיש די איינציקע סיבה און באַרעכטיקונג פון זייער עקזיסטענץ. פאַראַן אין אַמעריקע שולן אויף העברעיִש, אויף ענגליש — און פאַראַן שולן אויף יידיש. די שולן וועגן וועלכע מיר רעדן דאָ, זענען שולן וואָס ווילן ממשיך זיין די שפראך פון די עלטערן און זיידעס, די שפראך פון די 6 מיליאָן פאַרשניטענע יידן פון פוילן א"א, די שפראך פון דער פּרעכטיק פונאנדערגעבליטער נייער יידישער ליטעראַטור און קולטור. פאַר אַט דעם טיפּ שולן איז יידיש אַן ענין פון נאַציאָנאַלן פּרינציפּ און אויך אַ אינסטרומענט דורך וועלכן עס קאָנען דערגרייכט ווערן די גרויסע דערציערישע צילן פון דער שול און דער נאַציאָנאַלער פאַטאָס פאַרן אָרטיקן יידישן לעבן און שאַפן.

אין אַ געוויסער מאָס איז די יידישע צוגאַב־שול, פּעדאַגאָגיש באַטראַכט, אין אַ גינסטיקערער לאַגע, איידער די עפנטלעכע מלוכהשע שול, און אָט פאַר וואָס: די קינדער, וואָס קומען אָן אין דער יידיש־וועלטלעכער צוגאַב־שול, זענען שוין אָנגעשטעקט פון אַ באַשטימטער נאַציאָנאַלער טענדענץ, זיי זענען נאַציאָנאַל פּרעדיספּאָנירט. זיי ווייסן צוליב וואָס זיי קומען אַהער אין דער דאָזיקער שול. ריכטיקער, נישט זיי ווייסן, נאָר זיי פילן, זיי זענען געפירט פון אַ באַשטימטן נאַציאָנאַלן אינסטינקט. זיי קומען אַהער צוליב יידישקייט, זיי פילן אַ באַדערפעניש אין אזא יידישער שול. אין דער אַלגעמיינער מלוכהשער (ענגליש־שער, שפּאַנישער) שול זיצט דער יידישער תּלמיד נישט ווי אַ ייד, ער פילט זיך דאָרט נישט ווי אַ ייד. ער ווייסט אָבער, אָן ער איז אַ ייד און ער וויל האָבן אַן אָרט, וואו דאָס יידישקייט זיינס אויסצולעבן און פאַרצוועצן. אַ גרויסער טייל פון די קינדער רעדט און פאַרשטייט יידיש, האָט אפילו ליב יידיש, וויל קענען די יידישע שפראַך; זיי ווילן זיין פאַרבונדן מיט די יידן פון דער גאָרער וועלט. זיי ווילן פאַרבלייבן יידן, ווילן זיין וואָס שענערע יידן. די קינדער ווילן פרייה, יומטובדיקייט, זיי בענקען נאָך אינטימקייט — אָבער דאָס אַלץ קאָן זיי געבן נאָר אַ יידישע סביבה, דאָס יידישע ליד, דער יידישער שפּאַס, אא"וו. אָט די פּרעדיספּאָנירונג און אינסטינקטיווע נטיה פונעם יידישן קינד, וואָס קומט אָן אין דער צוגאַב־שול, איז אַ גרויסער אוצר. און דאָס גיט די לערער אין דער צוגאַב־שול דעם מוט צו גלייבן, אז מיט דער הילף פון דער יידישער שפראַך קאָנען דאָ דערגרייכט ווערן גרויסע דערציערישע צילן. נעמט צו יידיש פון דער דאָזיקער שול — און זי פאַרלירט איר נשמה און קיוס־רעזאָן.

אויף אזא אופן ווערט די מיסיע פון דער יידישער שפראַך און פונעם יידיש־לימוד אין דער אַמעריקאַנער צוגאַב־שול נאָך מער פאַראַנטוואָרטלעך און ערנסטער, איידער אין דער גאַנצער, פּולער, נאָרמאַלער שול אויף יידיש. די

ח. ש. קאזדאן

קינדער דארפן דאָ דערפילן די באַגייסטערונג פאַר יידיש — פונעם ערשטן מאָד מענט, ווען זיי טרעטן אַריבער די שוועל פון דער צוגאַב־שול. יידיש דאַרף דאָ דערשיינען פאַר זיי ווי אַ גרויסער נאַציאָנאַלער אידעאַל און עבודה. יידיש דאַרף ווערן דער אינסטרומענט אויף אויפצואוועקן אינעם קינד די אינטימסטע געפילן און באַציונג לַגבי זיין פּאָלק און קולטור.

דער אמת איז, אז דער גאַנצער כאַראַקטער פון דער צוגאַב־שול וואָלט גע־דאַרפט זיך באַזירן און צופאַסן אָט צו דער פּרעדיספּאָנירטקייט פונעם יידישן קינד, וועגן וועלכער מיר האָבן דאָ גערעדט. אָבער לַכל הדעות מוז דער ייִדיש־לויטער, דער לימוד פון דער פּאָלקס־שפּראַך, גוט געדענקען אין דעם און דאָס אויסנוצן כּמשך אלע לערן־יאָרן.

און פונקט אזוי ווי מען דאַרף זיך נישט איינרעדן, אז די קינדער גייען אין שול נאָר פאַר מורא, נאָר דערפאַר ווייל די עלטערן פּאָדערן דאָס, — פונקט אזוי דאַרף מען אויך זיך נישט איינרעדן, אז יידיש איז ביי די קינדער אַ טויטע שפּראַך, אַ פּרעמדע שפּראַך, און פאַרפאַלן...

נישט איין חשובער לערער האָט פאַר די לעצטע יאָרן פּראָטעסטירט קעגן דעם. ה. נאָו אַ ק, לַמשל, האָט געשריבן: „יידיש איז נישט — יא, נאָך נישט — קיין פּרעמד־שפּראַך. ביי יעדן יידישן קינד ליגן באַהאַלטענע יידישע ווערטער און קלאַנגען און אינטאַנאַציעס. זאָל מען פרובירן אָט די אַלע ווערטער אַרויסטויכן פון די באַהעלטענישן, טאַקע סיסטעמאַטיש, מעטאָדיש“ (*).

י. נ. ו. י. כ. ב. ע. ר. ג. האָט געשריבן: „כאָטש יידיש איז נישט מער קיין מוטער־שפּראַך ביי אונדזערע קינדער, מיינט עס אָבער לַחלוטין נישט, אז יידיש איז אַ פּרעמדע שפּראַך אין אונדזערע שולן. מיינט עס נישט, אז אונדזער מעטאָדישער צוגאַנג צו יידיש דאַרף זיין דער צוגאַנג ווי צו אַ פּרעמדער שפּראַך... מיר טאָרן נישט שטעלן קיין צו שאַרפע ליניע צווישן מוטער־שפּראַך און פּרעמד־דע שפּראַך, ערגעץ האָבן מיר נאָך אַ לעבעדיקע בריק. לאָמיר די דאָזיקע בריק נישט איבערהאַקן דורך לערערישע פאַראיינפאַכונגען.“ (**)

יעקב לעווין פאַרטיידיקט אויך דעם זעלבן שטאַנדפונקט: „עס קען נישט זיין קיין רייד, שרייבט ער, פון אַ באַציונג צו יידיש ווי צו אַ טויטער שפּראַך, וועלכע מען לערנט נאָר לייענען און שרייבן אָבער נישט רעדן. און עס קען אפילו נישט זיין קיין באַציונג צו יידיש ווי צו אַ פּרעמדער שפּראַך, ווייל אפילו די קינדער, וואָס פאַרשטייען אויפן ערשטן בליק קיין יידיש נישט, האָבן

(* קולטור און דערציונג, מערץ, 1945.

(** שולפנקס, שיקאַגאָ, ז' 469.

נאך אלץ אין הינטערבאוואוסטיין א גאנצן אוצר, וואס מען קען פיל לייכטער ארויסברענגען, ווי ביי נישט יידישע קינדער."*

די פראגע וועגן דער צוגאב־שול אין די אמעריקעס באשטייט נישט אין דעם, אויף וויפל היינטיקע קינדער, וואס קומען אין איר, פארשטייען מער אדער ווייניקער יידיש. די פראגע איז גאר אן אנדערע: צי וויילן מיר, די מענטשן פון דער יידישוועלטלעכער סביבה, אז אונזערע קינדער זאלן באקומען און אנהאלטן א אינטימע פארבינדונג מיט אַט דער סביבה? מיר האָבן דערציילט, וואָס מען האָט געשריבן וועגן דער אמעריקאנער פּאָבליק סקול מיט 40 יאָר צוריק. אָבע די לאַגע אין פּרט פון אָפּרעמדונג פונעם יידישן קינד האָט זיך נישט געביטן. נישט די פּאָבליק סקול האָט זיך אין דעם פּרט געביטן פאר די 40 יאָר, אָבער אויך די יידישוועלטלעכע סביבה האָט זיך נישט גע־ביטן. די לעצטע וויל נישט פארשווינדן, און איר דערציונגס־פּראָבלעם עקזיסט־טירט ווייטער. אויך די מאַטיווירונג פאר דער דאָזיקער דערציונג האָט זיך נישט געביטן. אַט האָט אין 1927 לייבויש לערער אַרויסגעגעבן א בוך וועגן דער יידישער שול. און מיר הערן אלץ די אייגענע באַגרינדונג־גען, פאַרוואָס עס איז נויטיק די צוגאב־שול אין דער יידישער שפּראַך: „די אמעריקאנער סקול, שרייבט ער, איז נישט בלויז א דערציונגס־אינסטיטוציע, נאָר אויך — אפּט אין דער ערשטער שורה — א פּאָליטישע. דאָס איז די פּאָ־ליטיק פונעם „שמעלצטאָפּ“, דאָס איז די אַנטי־קולטורעלע און אַנטי־דער־ציערישע שטרעבונג אויסצואוואַרצלען יעדע אייגנארטיקע היסטאָרישע שפּראַצונג פון די נאַציאָנאַליטעטן וואָס לעבן דאָ, אייגנאַרירנדיק אינגאַנצן די גרויכע דערציערישע מעגלעכקייטן וואָס זיי פאַרמאָגן און וואָס וואָלטן גע־דאַרפט זיין נאָענט צום האַרצן פון יעדער אמתער דערציערישער אינסטיטוציע. אזוי קומט אויס, אז די פּאָבליק סקול האָט — אין בעסטן פאַל — בלויז א שייכות צו אונדזערע קינדער אויף וויפל זיי לעבן אין אמעריקע. אָבער די פּער־זענלעכקייט פון די קינדער ווערט דאָך נישט ווינציקער פאַרמירט אין זייער אינ־טימער, היימישער סביבה. אין דער היים איז דאָך יעדעס ווינקעלע, אלע מנהגים, זיטן, לעבנסאַרטן, שפּראַך אא"וו — אלץ איז דאָך פּאָלקלאָר, געשיכטע, זאַמל־לונגען פון גרויסע געזעלשאַפטלעכע איבערלעבונגען און אידעאַלן — זאָלן אונ־דזערע קינדער בלייבן אָן יעדן באַגריף פון זייער זינען, אָן יעדן באשײד פאר די דאָזיקע וויכטיקע מאָמענטן, וואָס רייסן זיך סיי ווי בלינדערהייט אַרײַן אי־נעם געוועב פון זייער אנטוויקלונג?

„אויב מיר קענען נישט שאפן קיין צונויפגעשמאַלצענע יידישענגלישע

* דאָרט, ז' 479.

פערזענלעכקייט, וואָס ציט איר יניקה פון דער אינטימער יידיש-וועלטלעכער שול — כאַטש דאָס דארף תמיד זיין אונדזער שטרעבונג — זענען מיר גע- צווינגען צו דערפילן אונדזער מאָראַלן און דערציערישן חוב צו אונדזערע קינדער דורך בויען נאָכמיטאָג-שולן, וואו יענע טייל פון זייער טביחה, זאָל האָבן א מעגלעכקייט צו וואקסן און זיך אנטוויקלען. דאָס איז א גרויסע הייליקע אַרבעט, וואָס דארף באַגייסטערן דאָס האַרץ און שטארקן די האַנט וואָס טוט זי, און די דאָזיקע באַגייסטערונג דארף ביי אונדז אויף א האַר נישט שוואַכער ווערן צוליב די נאַטירלעכע פיינלעכע ספקות וועגן דער צוקונפט פון יידיש און דעם גאַנצן יידישן לעבן אין אַמעריקע, ווייל אונדזער שול דארף קודם-כֹּל שפּילן איר גרעסטע ראָלע אין דער געזונטער דערציונג פון די קינדער, וואָס וואקסן שוין איצט פאַר אונדזערע אויגן, אומאָפּהענגיק פון די גרויסע נאַציאָנאַל-היסטאָרישע פראגעס וועגן אונדזער צוקונפט" (*).

אין קאנאָדע, מעקסיקע, אַרנענטינע, בראַזיל האָט מען זיך שוין לאנג דער- גענטערט צום טיפ פון א „צונויפגעשמאַלצענער“ יידיש-ענגלישער אָדער יידיש- שפּאַנישער טאָגשול. אויך אין ניו-יאָרק רעדט מען אַלץ שטאַרקער וועגן דער נויטיקייט פון אזא שול. גלייכצייטיק ווערט דאָ פאַרשטאַרקט די פראָפּאגאַנדע, אַז אין דער צוגאַב-שול זאָל פאַרגרעסערט ווערן די צאָל טעג און שעהען, וואָס מ'ניט אָפּ פאַר די יידישע לימודים. די יידישע געזעלשאַפטלעכקייט, הייסט עס, גיט אַלץ נישט אויף דעם געדאַנק פון אַן אייגענער יידיש-נאַציאָנאַלער און יידיש- וועלטלעכער דערציונג. דארף די יידישע פּעדאַגאָגיק און די מעטאָדיק פון דער יידישער שפּראַך אויך נישט אָפּשטיין און זי דארף זוכן אַלע מיטלען אויף צו פאַרשטאַרקן די דערגרייכונגען פון דער שול.

קאָן די צוגאַב-שול פּרעטענדירן און טרוימען צו דערפילן יענע גרויסע אויפ- גאַבן, וועלכע מיר האָבן געשטעלט דער נאַרמאַלער יידיש-וועלטלעכער שול? מיר מיינען, אַז יאָ. אויך די צוגאַב-שול דארף און קען זיך שטעלן די זעלבע אויפגאַבן. און זי דארף זוכן די וועגן און מעטאָדן אויף צו דערפילן זיי. נאָך מער קען מען עס באהויפטן, ווען מען רעדט נישט סתם וועגן דער צוגאַב-שול, נאָר וועגן די אַלע פאַרשידענע טיפן שולן אין דער דערציונג-סיסטעם פון די יידן אין די אַמעריקעס (טאָגשולן, מיטלשולן, הויך-קורסן, פינף-טאָגיקע צוגאַב-שולן). עס לאָזט זיך דאָ דערגרייכן זייער אַ סך שעפּערישקייט אויפן געביט פון יידישער שפּראַך און ליטעראַטור מצד די תלמידים. און די קינדער-שעפּערישקייט — דאָס איז דאָך דער עיקר.

נישט געקוקט אויף דעם, וואָס די קינדער פאַרברענגען אזוי פיל צייט אין

(* 5. לערער — די מאָדערנע יידישע שול, נ"י, 1927, ז"ו 187, 188.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

דער מלוכה-שול, פאלט דאך אויף דער יידישער צוגאב-שול און בעיקר אויפן לימוד פון יידיש — א סך אויפגאבן אפילו פון אלגעמיינער הומאניסטישער און סאציאלער דערציונג. און וואס מער די צוגאב-שול וועט אין דעם פרט בא-רייכערן די תלמידים, זיי ווייזן איר אנדערשקייט פון דער מלוכה-שול און איר דערציונג-דיסציפלין, — אלץ מער אויטאריטעט וועט די יידישע שול באקומען אין די אויגן פון אירע תלמידים. די יידישע צוגאב-שול קאן נישט זאגן: פון דער אלגעמיינ-מענטשלעכער, געזעלשאפטלעכער און סאציאלער דערציונג בין איך פטור. אירע פליכטן לגבי דעם יידישן קינד זענען אין דעם פרט די זעלבע, ווי אין דער פולער, נאָרמאלער יידיש-וועלטלעכער שול.

נו, און וועגן די יידיש-געזעלשאפטלעכע, קולטור-נאציאנאלע אויפגאבן פון דער צוגאב-שול דארפן מיר דא איצט שוין געוויס מער נישט רעדן. מיר האָבן דאָס גענוג אַרומגע־רעדט און באַלויבטן אין די פּרע־דיקע פּאַראַגראַפּן.

און דאָ, אין אַ מעטאָדיק פון יידישער שפראַך פאר יידישער לערער, ווילן מיר נאָכאמאָל און נאָכאמאָל אונטערשטרייכן: דער צענטראַלער לימוד אין דער יידישער צוגאב-שול איז יידיש, יידישע שפראַך און ליטעראַטור; און דעריבער טראָגט דער לימוד פון יידיש דעם הויפט-לאַסט אין פּרט פון די אַלגעמיינע און נאַציאָנאַלע דערציע־רישע אויפגאבן.

„אונדזער שול איז אַ שפראַך-שול, וואָס לייגט אַרויף אויף דער שפראַך און ליטעראַטור אַ גוואַלדיק וויכטיקע ראָל אין דער נאַציאָנאַלער און קולטור-עסטישער אנטוויקלונג פון קינד... מיר מוזן שטרעבן, אַז ביים לערנען די קינדער יידיש ווי די פּאָלקס-שפראַך און די קולטור-שפראַך זייערע, זאָלן זיי צוזאמען מיט דער שפראַך אין זיך איינזאָפן די געפילן פון ליבע צום פּאָלק, טיפע פאַרשטענדענישן פאַר די פּאָלקס-אינטערעסן און פעיקייטן אויפצונעמען און פאַרשטיין די פאַרשידענע דערשיינונגען אין דעם לעבן פון פּאָלק.“*

און פון אַ צווייטן פּעדאָגאָג הערן מיר: „פּאָלקס-קולטור איז נישט מעגלעך אָן אַ פּאָלקס-שפראַך. אָן אייגענער שפראַך איז נישט מעגלעך נאַציאָנאַלע שאַ-פונג.

... זיך אָפּזאָגן פון יידיש — מיינט זיך אָפּזאָגן פון הונדערטער יאָרן יידיש לעבן. אַרויסרייסן יידיש פון דער שול — מיינט אַרויסרייסן פון דער דערציונג יידיש לעבן און יידיש שאפן פון די לעצטע עטלעכע צענדליק דורות, מיינט איבעררייסן מיט דורות יידן, וואָס זענען אומגעקומען אין די קאַלף-אוינונס און

(*) חיים פינקעלשטיין, אנאליטישע לערן-פראַגראַם, ז"ז 22.20.

מיט אלץ וואָס זייער רייכער גייסט האָט געשאפן... פארהייליקן זייער לעבן, זייערע שאַפונגען דארפן מיר. דעריבער דאַרף די יידישע שפראַך פארנעמען דאָס וויכטיקסטע, דאָס ערשטע אָרט אין שול פון אלע יידישע תפוצות, אַריינדענומען מדינת ישראל"*)

אויך דער אויבן־דערמאָנטער פראַגראַם־פראַיעקט פארן לימוד פון יידיש, צונויפגעשטעלט פון יו ד ל מ א ר ק שטעלט זיך אָפ באריכות אויף די אלגעמיינד־ערציערישע און נאַציאָנאַלע אויפגאבן פון דער צונאַכ־שול, און ער פאָרמולירט זיי אין אזעלכע ווערטער:

„(א) דערפירן דערצו, די קינדער זאָלן זיך פילן ווי צוגעהערקע צום יידישן פאָלקס־כלל, ווי פאראינטערעסירטע אין איצטיקן גורל פון יידישן פאָלק און זיין עתיד; ספּעציעל — די קינדער זאָלן האָבן אַן אינטימע, איניקסטע באַציונג צום לעבן און צו די אידעאלן פון יידישן אַרבעטער.

„(ב) וועקן ליבשאפט און אַכטונג פאר דער יידישער שפראַך און א ווילן מיטצוהעלפן אין דער אַנטוויקלונג פון דער יידישער קולטור; צוגעוואוינען צו לייַענען יידיש פון אייגענעם אינטערעס וועגן, פון אן אייגענעם אימפולס ארויס; צוגעוואוינען צו רעדן יידיש אין דער היים און אין קרייז פון שול און שול־חברים, און דורך דעם בכלל צוגעוואוינען צו יידיש ווי צו אַ צווייטער רעד־שפראַך.

„(ג) דערנענטערן די קינדער צו די עלטערן, ווי איין רינג צו אַ צווייטן רינג אין דער קייט יידישע דורות, שאפן לעבעדיקע פאָרשטעלונגען וועגן דעם איצטיקן יידישן לעבן דאָ און אומעטום און וועגן זייער לעבן אין דעם נאָענטן עבר.

„(ד) העלפן ארויסאַנטוויקלען דאָס געפיל, אַז די קולטור־צווייאיקייט, די גלייכצייטיקע צוגעהערקייט צו צוויי באזונדערע קולטור־סביבות, איז נישט קיין יאָך און נישט קיין אַנשיקעניש, נאָר דאַרף אויפגענומען ווערן מיט פרייד און שטאַלץ.

די צילן פון דעם מין זענען, פאַרשטייט זיך, די אַלגעמיינע צילן פון דער יידישער דערגאַנצונג־שול. אָבער היות ווי דער לימוד פון יידיש איז דער הויפט־לימוד פון דער שול, דאַרף דער לימוד אויפגעבויט ווערן אַזוי, אַז אַ גרויסער טייל פון דער נאָרער אַחריות פון דער שול זאָל פאַלן אויף אים."

*) זלמן יעפרויקין, קולטור און דערציונג, אָקט. 1948.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

לאַמיר איצט סומירן דאָס אַלץ, וואָס איז אויבן אַרויסגעבראכט געוואָרן. אַלע צילן און אויפגאַבן, וועלכע מיר האָבן אינעם ערשטן קאָפיטל פֿאַר-מולירט פֿאַרן ייִדיש־לימוד אין דער נאָרמאַלער, נאַטירלעכער פֿאַלקשול אין ייִדיש, זענען אויך חל אין דער פֿולער מאָס אויף דער צוגאַב־און דערגאַנצונג שול אין די אַמעריקעס. אויך דאָ שטייען פֿאַרן לימוד פֿון ייִדישער שפֿראַך און ליטעראטור די זעלכע גרויסע אויפגאַבעס:

(1) דערציען די קינדער אין נאַציאָנאַלן באַוואוסטזיין; באַקעמפן אין זיי דאָס געפיל פֿון מינדערווערטיקייט, דעם שיפּל־תּקאָמפּלעקס, וואָס אַנטוויקל־ט זיך ביי זיי אונטערן איינפֿלוס פֿון פֿאַרשידענע אויסערלעכע און אפילו רייד־ייִדישע אומשטענדן און סיטואַציעס; אַנטוויקלען אין זיי די פעיקייט זיך אַנט־קעגנצושטעלן דער אויפגעצוואונגענער אָדער דער כלומרשט־פּריוויליקער אַסימיל־אַציע, וועלכע שפֿאַרט אויף זיי פֿון אַלע זייטן; דורכדרינגען זיי מיט די גרויסע נאַציאָנאַלע שליחותן און אַהריותן, וואָס דאָס לעבן האָט אַרויפגעלייגט אויף אונדזער דור; אַנטוויקלען אין זיי ליבע און צוגעבונדנקייט צום אָרטיקן ייִדישן לעבן און היגן קיבוץ מיט זיינע אָרגאַניזירטע שאַפּונגס־פֿאַרמען. אַנטוויקלען אין זיי דעם נאַטירלעכן אָפּטימיסטישן איינשטעל־לגבי דער דאָיקייט.

(2) אַנטוויקלען אינעם תּלמיד פֿון דער ייִדיש־זעלטלעכער שול די פעיקייט זיך אַנטקעגנצושטעלן די פֿאַלשע טענדענצן פֿון דער פּרעמדער שול צו פֿאַרניכטן אין אים אַלע סימנים פֿון נאַציאָנאַלער אינדיווידואליטעט, וואָס דאָס פירט ממילא צו דער פֿאַרניכטונג פֿון זיין פּערזענלעכקייט בכלל, צו דער פֿאַרווישונג פֿון זיין אייגענעם פּרצוף, צו זיין באַראַקטערלאָזיקייט, שאַבלאָנאַרטיקייט; אַנט־וויקלען אין אים דעם מאַקסימום שפּעפּרישקייט, אַקטיווקייט, אין זייער פּולן פּרייען אויסדרוק.

(3) אַנטוויקלען אין אים זעלבשטענדיקייט פֿון קריטישן געדאַנק, ממילא אויך זיין איבערגעגעבנקייט צו וועלטלעכקייט, זיין ווידערשטאַנד־פעיקייט לגבי דעם אויטאָריטעט פֿון רבי און ראבאי; זיין אַנטקעגנשטעלן זיך צום געדאַנק, אַז יידן זענען אַ רעליגיע און נישט קיין נאַציע.

(4) אַנטוויקלען אין אים טאָלעראַנץ, דרך־אַרץ און געטריישאַפט צום איד־דעאַל פֿון סאָציאַליזם, צו וועלכן יידן אלס אַ וועלט־פֿאַלק מוזן האָבן אַ גאָר בא־זונדערס פּאָזיטיוון איינשטעל; אַנטוויקלען אין אים אַקטיוון געזעלשאַפּטלעכן הוש, ווילן צו באַטייליקן זיך אַקטיוו אין לויפּנדיקן געזעלשאַפּטלעכן לעבן.

(5) צובינדן אים צו דער ייִדישער שפֿראַך און קולטור, ווי צו דער גאָל־דענער קייט, וואָס נעמט אַרום כל תּפּוצות ישראל; אַרויסרופּן אין אים פּרייד פֿון אייגענער קולטור־שאַפּונג אין דער שפֿראַך פֿון די ברייטע ייִדישע פֿאַלקס־

מאסן; אנטוויקלען אין אים ליבע צום יידישקלאנג, לערנען אים אָבסערווירן די שיינקייט פון פאָלקס־שפראך און אַרויסרופן אין אים דעם ווילן און די פרייד אַליין בייצוטראַגן צו דער שאַפונג אין דער דאָזיקער שפראך.

3. וואָס קען די מעטאָדיק לערנען פון דער יידישער פאַרגאַנגענהייט?

עס ליגט נישט אויף דער ליניע פון אונדזער אָפּהאַנדלונג צו מאַכן געשיכטלעכע עקסקורסיעס אין געביט פון יידישער דערציונג. דאָך לוינט זיך אַ פּאָר זייטלעך ווידמען דער טעמע, כדי דער לייענער־לערער זאָל זיך אָפּגעבן אַ חשבון, אַז דער צוגאַנג צו דער שול און צום לערנען ווי צו אַן ענין פון העכערער מדרגה, ווי צו אַן ענין, וואָס איז ענג געבונדן מיטן גאַנצן זינען פון יידישער עקזיסטענץ, ווי צו אַן ענין וואָס איז אַ באַשטאַנד־טייל פון דער נאַציאָנאַלער אידעאָלאָגיע, — אַט דער גאַנג איז במשך פון דורות געווען אַן אָנגענומענע און זעלבסטפאַרשטענדלעכע זאַך ביי יידן. און מיר, די מאָדערנע פאַרזעצער פון יידישן פיזישן און גייסטיקן קיום, דאַרפן אַ סך לערנען פון אַט דער יידישער פּעדאַגאָגיק פון דער פאַרגאַנגענהייט.

יידן האָבן קיינמאָל נישט באַטראַכט די שול ווי אַ זאַך פאַר זיך, אויסערן לעבן, אָדער ווי עפעס אַן אינסטיטוציע פאַר „דערציונג“. דאָס אַמאָליקע יידישע לעבן ווייסט גאָר נישט פון אַזאַ ספּעציעלן פּראָבלעם ווי דערציונג. די לעצטע גיסט זיך אינגאַנצן צונויף מיט לערנען תורה (תלמוד תורה) און עבודת הבורא. דערציונג און תורה לערנען — דאָס איז דאָס זעלבע; לערנען און פּראַקטישע פרומקייט — זענען איינס און דאָס זעלבע. דאָס איז חל פאַר קליין און גרויס.

„מער פון אַלץ באַמיען מיר זיך וועגן דער קינדער־דערציונג, און דאָס אָפּהיטן די תורה און פּרום זיין אין הסכם מיט איר — האַלטן מיר פאַרן וויכ־טיקסטן יסוד פון גאַנצן לעבן“ — אַזוי לייענען מיר נאָך ביי יוסף פּלאַוויוס. און אַזוי פּאַרמולירט אויך די אַמאָליקע יידישע דערציונג — דער היינטיקער פּאַרשער פון איר געשיכטע: „איין איינציקן און באַזונדערן שטרעבן האָבן זיי געהאַט ביים דערציען זייערע קינדער: צו מאַכן זיי פאַר כּשרע יידן, וואָס קענען די תורה און זענען יראי שמים, אָפּגעהיטן און איבערקלייבעריש אין די מצוות — אין לייכטע ווי אין שווערע, — און צו מאַכן זיי ליב גאָטס נאָמען אין אַזאַ יאָם, אַז זיי זאָלן גרייט זיין, ווען ס'וועט נויטיק זיין, אַוועקצוגעבן זייער לעבן אויף קדוש השם. אויף צו דערפילן די דאָזיקע שטרעבונגען זענען געווען באַ-

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

שטימט אלע לימודים און אלע באמיונגען, און אויף דעם מזבח האָבן זיי מקריב געווען אַ סך קרבנות".*

אַט די ווערטער, מיט וועלכע ש. אסאָ כאַראַקטעריזירט די דערציונג ביי די יידן פון מיטלאַטערלעכן דייטשלאַנד און פּוילן, קאָן מען זאָגן וועגן דעם כאַראַקטער פון יידישער דערציונג אין אלע צייטן, ביי אלע טיילן פון פּאָלק. עס איז, פאַרשטייט זיך, שטאַרק איבערגעטריבן, ווען ד"ר פּראַנקפורטער, ד"ר מיר-קין (** א"א"א" באַמיען זיך פאַרזושטעלן די אַמאָליקע יידישע דערציונג-סיסטעם ווי אַזעלכע, וואָס פאַרמאָגט אין זיך אלע אייגנשאַפטן פון דער מאָדערנער פּראַג-רעסיווער פּעדאַגאָגיק. אין דער אַמת, האָבן אויף דער יידישער דערציונג, פּונקט ווי אויף דער גאַנצער יידישער קולטור, שטענדיק געווירקט די צייט און די איינפלוסן פון די פּרעמדע פעלקער.*** אָבער די יידישע דערציונג איז פאַרט געווען אַן אייגענע אויסגעהאַלטענע יידישע וועלט-אַנשויונג און נאַציאָנאַלער אידעאַל.

עס איז נישט געווען בילדונג לשם בילדונג, עס איז אַ בילדונג לשם שמים. די דערציונג האָט געהאַט פּראַקטישע לעבנס-כוונות — פאַרשטייט זיך, פון רעליגיעזן כאַראַקטער. מיר וואָלטן געקענט אָנפילן גאַנצע בלעטער מיט מאַמרים און אָנזאָגן פון די חכמי התלמוד אויף דער טעמע דערציונג. א טייל פון זיי זענען פּראַקטישע רעגולאַציעס, אָבער דאָס רוב זענען עס לעבנס-חכמות מיט אַ טיפן נאַציאָנאַל-פּסיכאָלאָגישן אינהאַלט. מיר וועלן דאָ ברענגען ווייטער נאָר אַ קליינע צאָל אַזעלכע מוסטערן — און דאָס נאָר אין יידישער איבערזעצונג. אין די דורך מיר ציטירטע ווערק און אנדערע ענלעכע אָפּהאַנדלונגען קען דער לייענער געפינען הונדערטער אַזעלכע ווערטלעך אין העברעיִש-אַראַמישן אַריגינאַל. „נישט דאָס לערנען איז דער עיקר, נאָר די מעשים.“ — „די פּראַקטישע באַנצונג מיט דער תורה איז וויכטיקער ווי דאָס לערנען זי.“ — „וויי איז דעם תלמיד-חכם, וואָס איז עוסק אין דער תורה, אָבער ער האָט נישט אין זיך קיין

* ש. אסאָ, מקורות לתולדות החנוך בישראל, 1, אַריינפיר.

** י. מירקין — תולדות החנוך וההוראה, ירושלים, תר"פד.

Rr. S. Frankfurter, *Das Altjüdische Erziehungs und Unterrichtswesen im Lichte moderner Bestrebungen*, Wien, 1910.

*** זע ד"ר י. רובין, געשיכטע פון דערציונג, ז"ו 54-64. די געשיכטע איז געדרוקט ווי אַ ביליאָגע צו דער וואַרשעווער „נייע שול" אין די יאָרן 1927-1930, דערפירט ביז 228 און נישט פאַרענדיקט. זע אויך

Strassburger — *Geschichte der Erziehung und des Unterricht bei den Israeliten*, 1885.

יראת-שמים". — „דער וואָס זיינע קענטענישן זענען גרעסער ווי זיינע מעשים — צו וואָס איז ער געגליכן? צו אַ בוים, וואָס האָט אַ סך צווייגן און ווייניק וואָרצלען. אָבער דער וואָס זיינע מעשים זענען גרעסער פון זיינע קענטענישן — צו וואָס איז ער געגליכן? צו אַ בוים, וואָס האָט ווייניק צווייגן און אַ סך וואָרצלען און ער הערט נישט אויף צו טראָגן פרוכטן". — אז דאָס לערנען מוז פירן און מוז זיך פאָרן מיט פראַקטישע מעשים טובים, מיט מוסטערהאפטי-קייט, מיט אויפריכטיקער גאָטדינונג — אויף דעם ווערט אָנגעוויזן הונדערטער מאָל. „רבי טרפון, רבי יוסי הגלילי און רבי עקיבא, ווערט דערציילט, האָבן אמאָל געפירט אַ גאַנצע דיסקוסיע אויף דער טעמע: „וואָס איז גרעסער — דאָס לערנען צו די מעשים? האָבן אַלע געענטפערט און געזאָגט: דאָס לערנען איז וויכטיקער, ווייל דאָס לערנען פירט צו מעשים... די מעשים זענען אָפהענגיק פונעם תורה-לערנען. אָבער דאָס תורה-לערנען איז נישט אָפהענגיק פון די מעשים". — „אָט אזוי ווי דאָס וואסער רייניקט דעם טמאדיקן פון זיין טומאדיקייט, אזוי איז אויך — דברי תורה דערהויבן דעם מענטשן פונעם שלעכטן וועג צום גוטן וועג אַרויס". — „דער וואָס לערנט אויף נישט צו טאָן — איז בעסער שוין פאַר אים, ער זאָל נישט באַשאַפן ווערן".

פון דער אנדערער זייט אָבער שטעלט די דאָזיקע לעבנס-פילאָזאָפיע א שטארקן טראָפ אויפן לערנען גופא. דאָס לערנען איז אַן אמתער קולט פאר גרויס און פאר קליין. „טאָג-ענגלעך שיקט גאָט אַרויס זיין מלאך, כדי צו צעשטערן די וועלט, אָבער עס געניגט איין איינציקער קוק גאָטס אויף די שול-קינדער און די לערנערס, און זיין צאָרן ווערט פארוואנדלט אין רחמים". — „שטעלט אויף וואָס מער תלמידים!" — „זאָל דיין הויז זיין אַ זאַמל-פונקט פאַר די חכמים!". — צווישן די עטלעכע זאכן „וואָס דער מענטש עסט זייערע פירות אויף דער וועלט און דער קערן בלייבט אים אויף דער קומענדיקער וועלט" — ווערט אָנגעגעבן דאָס לערנען תורה ווי די העכסטע דערגרייכונג. — „ווער עס וויל דערקענען גאָט, דער זאָל לערנען די ה ג ד ה, וואָרים פון איר וועסטו דער-קענען גאָט ברוך הוא און וועסט זיך מדבק זיין צו זיין וועג". — „עס איז גאָר נישטאָ קיין מענטש, וואָס לערנען לערנט ער נ י ש ט, נאָר טאָן טוט ער י אָ", דאָס הייסט ער זאָל האנדלען עטיש-רעליגיעז. אזוי אַרום, איז אלץ אָפ-הענגיק פונעם תורה-לערנען.

די באַקאַנטע יידישע פּעדאַגאָגין פ. שאַרגאַרדסאָאָ כאַראַקטעריזירט מיט די ווערטער די אויפגאבן פון דער יידישער דערציאונג, אזוי ווי מען האָט עס פארשטאנען אין דער תקופה פון די תנאים:

„דער נאָענטסטער צוועק פון דער דערציאונג איז די באַקאַנטשאַפט מיט די עטיש-רעליגיעזע שריפטן, וועלכע זענען דער איינציקער קוואַל פון זיטלעך-

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

רעליגיעזער דערציונג... איז דעריבער זעלבסטפארשטענדלעך, אז דאָס לערנען די תורה ווערט באמאָנט ווי דער יסוד פון דער דערציונג-סיסטעם... די דער-קענטעניש פון גאָט איז דער גרונט-באָדינג פאַר דער זיטלעכער האַנדלונג, און די דאָזיקע דערקענטעניש מוז יעדער שעפן אוממיטלבאר פון דער תורה... אָבער הנם אַלס דער נאָענטער צוועק פונעם דערציונגס-אידעאַל ווערט באמאָנט דאָס לערנען תורה, דאָך דארף עס כּשום אופן נישט באטראַכט ווערן ווי אַ זעלבסט-צוועק, נאָר ווי אַ באדינג צום ווייטערדיקן דערציונגס-צוועק: דערפילונג פון די עטיש-רעליגיעזע געבאָטן, וועלכע געפינען זיך אין דער תורה... דאָס לערנען טאָר זיך נישט פארוואַנדלען אין אַ פּוסט וואָרט, נישט אין עפעס אויסערלעכס. דאָס לערנען דארף אַרויסווייזן אַן איינפלוס אויף דער גאַנצער פּערזענלעכקייט... די גוטע האַנדלונג איז אָבער אויך צו גלייכער צייט אַ דערציונגס-מיטל צו אַן אַנדערן צוועק: דורך דער גוטער האַנדלונג זאָל דער מענטש באַליבט מאַכן גאָט צום אַנדערן מענטשן... דער דערציונגס-אידעאַל איז: צו זיין זיטלעך-רעליגיעז פּולקאָמען. (*).

די נאַציאָנאַל-רעליגיעזע דערציונג איז, אַזוי אַרום, באטראַכט געוואָרן און איז געווען אַ וויכטיקסטער פאַקטאָר אינעם לעבן פון פּאָלק. די נאַציאָנאַל-רעליגיעזע דערציונג האָט געדאַרפט דינען ווי אַ קעגנניפט קעגן אויסערלעכע רדיפות און קעגן די פּרואַוו אָפּצושוואַכן דעם נאַציאָנאַלן אייגנארט פון פּאָלק. די יידישע דערציונג איז שטענדיק אויסן געווען עפעס $ה ע כ ע ר ס$. און ווייל דאָס תורה-לערנען איז געווען געבונדן מיט העכערע נאַציאָנאַל-רעליגיעזע אידעאַלן, זענען דעריבער די פּאָדערונגען צום תלמיד חכם און צום לערער געווען זייער הויך: „יענער תלמיד חכם, וואָס זיין אינערלעכקייט איז נישט אַזוי ווי זיין אויסערלעכקייט — יענער איז נישט קיין תלמיד חכם“. צו לערנען מיט אַנדערע תורה איז נישט יעדער באַרופן און צוגעפאַסט; ער מוז פאַרמאָגן גענוג אויפריכטיקייט און איניקסטע פּולקאָמענעקייט: „אויב דער רבי איז גלייך צו אַ געטלעכן מלאַך — מעג מען זוכן תורה פון זיין מויל, און אויב נישט — טאָר מען נישט זוכן תורה פון זיין מויל“. אַזא פּאָדערונג פון געטלעכקייט און „מלאַך-שאפט“ איז אויסטערליש. און דאָס נעמט זיך דערפון, ווייל דאָס לערנען תורה האָט געהאַט אַן אומגעווענער וויכטיקע מיסיע פון איינהאַלטן דעם קיום פון פּאָלק, אויפהאַלטן אים אויף אַ הויכער מדרגה פון גייסטיקער קולטור. די דער-ציונג האָט געהאַט פאַר זיך הויכע אידעאַלע אויפגאַבן און כּוונות. די דערציונג איז שטענדיק ביי יידן געווען צילבאַוואוסט, צוועקמעסיק צוגעפאַסט צו די

*) F. Schargorodska — *Die Pädagogischen Grundlagen des Pharisäischen Judentums des Tannaitischen Zeitalters in Palästina*, Riga, 1913, p. 22-29.

נאציאָנאַלע פּאָדערונגען און אינטערעסן פון פּאָלק. און דער דאָזיקער דערציונגס אידעאַל דאַרף אונדז דינען ווי אַ מוסטער אויך אין היינטיקער צייט. אַ מאָדערנער יידיש-אמעריקאנער געלערנטער פּאַרמולירט דעם כאַראַקטער פון דער אַמאָליקער יידישער דערציונג אזוי: „תורה ווערט אָפּט באַנוצט ווי אַ סינאָנים פון יידישער דערציונג. דער העברעישער טערמין פאַר דערציונג איז גע- ווען תלמוד תורה, דאָס לערנען תורה. דער צענטער פון דער יידישער דערציונג ליגט דעריבער נישט אינעם יאָגן זיך נאָך וויסן און די דערגרייכונגען פון קולטור, אזוי ווי אין אונדזער מאָדערנער סיסטעם, נאָר גיכער אין דער אויפפירונג... יידישע דערציונג איז קיינמאָל נישט געווען עטוואָס אזוינס, וואָס איז פרעמד צום לעבן אָדער איז פשוט אַן אינסטרומענט, וואָס דינט אויף צו גרייטן זיך צום לעבן און וואָס שפעטער קען מען דערפון זיך אָפּטרייסלען, ווען זיין נוצ- לעכקייט האָט אויפגעהערט. יידישע דערציונג איז גיכער געווען סינאָנימיש מיט לעבן. זי וויקלט פונאנדער דאָס לעבן און גיט אים א ריכטונג און א זינען... יידישע דערציונג איז דעריבער געווען אין תוך כאַראַקטער-דערציונג.“*)

זאָל זשע דער היינטיקער יידישער לערער זיך נישט שרעקן פאַר דער גרוי- סער נאציאָנאַלער לאַסט, וואָס די שול-ארבעט ליגט אויף אים אַרויף. די נייע יידישע וועלטלעכע שול און פריער פאַר אַלץ דער לימוד פון יידישער שפראַך און ליטעראַטור — דאַרפן האַלטן הויך די פּאָן פון יידישער נאציאָנאַלער דערציונג. צוגעפאַסט צו אונדזער צייט און צו אונדזער יידיש-וועלטלעכער סביבה, צוגעד- פאַסט צו די באדינגונגען פונעם יידישן לעבן אין די אַמעריקעס — לאָמיר טון אַלץ כדי צו דערפילן אונדזער נאציאָנאַלן חוב און עובדה. לאָמיר דורך דער שול און דורכן יידיש-לימוד שמירן דעם נאציאָנאַלן כאַראַקטער און ווילן פון אונד- זערע קינדער.

לאָמיר בלייבן געטריי דעם געשילדערטן יידישן דערציונגס-אידעאַל. אפילו די צוגאַבישול אין די אַמעריקעס טאָר נישט פאַרוואַנדלט ווערן אין א וואַרשטאַט וואו מען לערנט אויס די קינדער א שייטל יידישיסטישע עברי און א בריוויל אַנשרייבן צו קרובים. מיר מוזן אונדזער דערציונג באַהויבן מיט גרויסע אידעאַלן, און מיר דאַרפן זאָגן די עלטערן פון די קינדער: אויב אייערע קינדער וועלן ביי אונדז פאַרבלייבן אין שול די נויטיקע צאָל יאָרן, וועלן מיר זיי אויספאַרמירן פאַר גוטע, געטרייע קינדער פון אונדזער פּאָלק.

יידיש-וועלטלעכע שול טאָר נישט קוקן אויף זיך ווי אויף אַ פאַבריקל פון יודאָיסטיקידיעות, דעם לימוד פון יידיש פירן מיר דאָ נישט צוליב שמאָל- פּראַקטישע צוועקן און אויך נישט כדי סתם צו באַרייכערן די קינדער מיט „נאָך

*) Nathan Drazin — *History of Jewish Education*, Baltimore, 1940, p. p. 11—14.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

א שפראך". מיר זענען אויסן נישט די „קענטענישן“, נאָר דעם קולטור־נאציאָ-נאלן נייסט, וואָס מיר קענען דורך זיי איינפלאַנצן אין די תלמידים. יידישע שפראך איז וועלטלעך, ממילא ליגט דער צענטער ביים לערנען יידיש (שפראך און ליטעראטור) אויף דעם קולטור־נאציאָנאַלן עלעמענט, אויף דער נאציאָנאַל-באוואוסטיניקער זעלבסט־דערקענטעניש.

דורך יידיש אַפּעלירן מיר צו די עמאָציעס פון קינד, צו זיין פּאַנטאזיע, צו זיין אַליידישעלעכקייט. אזוי ווי דער אמאָליקער ייד האָט זיך באַצויגן צו דער אויפנאבע פון לערנען תורה, אזוי דארפן מיר זיך באַציען היינט צום לימוד פון יידישער שפראך און ליטעראטור. — שטעלט אויף וואָס מער תלמידים און געניסער פון דער יידישער שפראך און פון אירע קולטור־אוצרות! — דאָס איז אונדזער מאָדערנער לאָזונג.

גייענדיק מיטן דרך פון דער אמאָליקער יידישער דערציאונג, ווילן מיר היינט דורך אונדזער נייער שול און אין דער ערשטער ריי דורכן לימוד פון יידישער שפראך און ליטעראטור — באַאיינפלאַסן די גאַנצע פּערזענלעכקייט פונעם יונגן דור, אַריינציען אים אין די שאַפּערישע פּראָצעסן פון פּאָלק, פאַרבינדן אים מיטן פּאָלקס לעבנס־פּילאָזאָפּיע. דער לימוד פון יידישער שפראך און ליטעראטור, צוזאַמען מיט די אנדערע יידישע לימודים, — דאָס איז אונדזער מאָדערנער „תלמוד תורה“, און לגבי אים טראָגן מיר גרויסע פאַראַנטוואָרטלעכקייט.

די אויבן־געזאַגטע שורות זענען נישט אויסן צו פירן „פּראָפּאגאַנדע“ פאַר יידיש, נאָר צו געבן אַ ריכט־שנור דער שול און דעם לערער, וואָס פירן יאָ דעם לימוד פון יידיש. דער וואָס האָט אַליין נישט קיין גלויבן און קיין באַגרייסטערונג פאַר דער יידישער שפראך, טאָר נישט זיין קיין לערער פון יידיש. די מאָדערנע מעטאָדיק קען נישט פּאָדערן פון דעם לערער, ער זאָל זיין א „געטלעכער מלאך“, אָבער זי קען און דאַרף פאַרלאַנגען פון אים, ער זאָל צוגיין צום שפראך־לימוד מיט א „העכערן שטאַנדפונקט“, מיט אַן אידעישן און איר־דעאָליסטישן מאַסשטאַב. די אויפנאבע פון דער מעטאָדיק איז בכלל נישט אויס־צוטראַכטן קונצמאַכעריי און געשיקט־מיטלען ביים לערנען, צוטראָגן דעם לערער אַ רעצעפּט־קאָדעקס און אנטשיידונגס־בוך פאַר אלע זיינע ספּקות און שוועריקייטן ביים לערנען. די אויפנאבע פון דער יידיש־מעטאָדיק איז אַנציערן אינעם האַרצן פונעם לערער די גרויסע נאציאָנאַלע וויזיע און פּאָלקס־ליבע, מיט וועלכע די מוטער־שפראך איז אזוי אינטיים געבונדן. און וואָס שווערער עס איז די לאַגע פון יידיש אין אונדזער צייט, אלץ מער ענטוויאָום און מסירת־נפש־דיקע באַצויגן פּאָדערט זיך פונעם לערער.

אלגעמיינע אנווייזונגען וועגן דער בארייכערונג פון קינדס שפראך

פארמעג איז דער הויפטציל פונעם שפראך-לימוד דאס אויסלערנען לייענען. דאס הייסט אויסלערנען דעם קינד פארשטיין, וואס עס איז געדרוקט אין בוך, אזוי אז ער זאל קענען דייטלעך, לויפיק און ריכטיק לייענען פארן צווייטן און אויך שטילערהייט פאר זיך — מיט די אויגן, „שטומערהייט“. אין דער אמתן אָבער מיינט דאָס אויסלערנען לייענען עפעס מער: דאָס קינד זאל זיך אויסלערן נען האָבן הנאה פונעם לייענען, קענען דורכדרינגען זיך מיט די געפילן און געדאַנקען פון די געדרוקטע שורות, זיין בכוח צו שעפן פון דאָזיקן קוואַל מוט און לעבנסלוסטיקייט, גליק און אידעאַלן. אויסלערנען לייענען — הייסט מאַכן פעיק דעם תלמיד זיך באַהעפטן מיט דער נאַציאָנאַלער ליטעראַטור, קולטור און איר סביבה, זיך פילן אַלס אַ טייל פון גרויסן נאַציאָנאַלן כּלל. אויסלערנען לייענען — דאָס באַטייט מאַכן פעיק דעם תלמיד צו שעפן פון געדרוקטן וואָרט נייע אוצרות פון ידיעות און קענטעניש, האָבן אינעם בוך אַ געווער פון זעלבסט-אַנטוויקלונג און זעלבסטבילדונג.

שטעלן מיר אָבער פעסט אַזעלכע צילן פונעם לייענען-לימוד, דעמאָלט איז קלאָר, אַז דאָס איז נישט קיין אַרבעט פון טעכניק און נישט קיין פראַגע פון אויסערלעכע מעכאַנישע קענטענישן. דאָ האַנדלט זיך וועגן אַ געוואָלדיק גרויסער אינערלעכער, קאָמפּליצירטער אַרבעט, וועגן אַ דערציונג-אויפגאַבע, ביי וועלכער דער מעכאַניזם פון לייענען איז דאָס קליינווירדיקסטע און כמעט אנב-אורחא-דיקע. די אויפגאַבע פון אויסלערנען לייענען, מיטן רעזולטאַט פון פולקאָמער באַוואוסטזיניקייט בנוגע צום טעקסט, וועט דערגרייכט ווערן נאָר דעמאָלט, ווען ביים תלמיד וועט אויסגעאַרבעט ווערן אַ לעבעדיקער שפראַך-חוש, און ער אַליין זאל ווערן אַ טיכטיקער טרעגער פון דער לעבעדיקער מיטערשפראַך און אַ ש פ ר א כ ש ע פ ע ר.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

לאָמיר אויף אַ וויילע פאַרגעסן וועגן אונדזערע אמעריקאנער צוגאַב־שולן, לאָמיר זיך שטעלן די פראַגע: אויף וויפל זענען בכלל צוגעגרייט די קינדער, וואָס קומען אָן אין פּאָלקשול, צו אַזאַ גרויסער שפּראַכאַרבעט? ווי רייך איז די שפּראַך, וואָס עס פאַרמאָגן די דאָזיקע קינדער? פאַרהעלטניש־מעסיק ברענגען מיט זיך די קינדער פון דער היים היפּשע אוצרות מיט פאַר־שטעלונגען, באַאָבאַכטונגען און פאַרשידענע ידיעות. דאָס צינגל איז דערביי ביים קינד אויך גאַנץ גוט געשליפּן, אָבער אין אַלגעמיין איז זיין שפּראַך אָרעם און בלאָם, זיין ווערטערבוך — געמיין און איינזייטיק, זיין פעיקייט אויסצו־דריקן פינקטלעך דאָס, וואָס ער טראַכט, — גאָר ווייניק אַנטוויקלט, ער פאַרשטייט אויך אָפט שוואַך דעם פרעמדנס ווערטער און זייער מיין — נאָך ערגער, ער פאַרשטייט זיי אָפט שלעכט, פּאָלש, אויף זיין אייגענעם קינדערישן אופן. צו גיך אַנטוויקלט זיך דאָס קינד אין דער תקופּה, וואָס נעמט אַרום דעם משך צייט ביזן אַנקומען אין שול, צו פיל ענערגיע, לעבנס־פעיקייט און לעבנס־קענטע־נישן זאַמלט ער אָן פאַר די יאָרן, אַזוי אַז זיין רעד־פעיקייט באַווייזט נישט אַנצוויאָגן דעם ריזנגאַנג פון זיין פיזישער און גייסטיקער אַנטוויקלונג. דאָס פּול־קאָמענע באַהערשן פון דער שפּראַך מיט איר ליטעראַרישער השלמה און אויסדריקלעכקייט, מיט איר אויסגעאַרבעטן אייגנשאַפטלעכן אינדיווידועלן סטיל, מיט דעם פּולן ווערטער־רעזערוו, — די דאָזיקע פעיקייט ווערט ערשט אויסגע־אַרבעט אינעם משך פון אַלע שול־יאָרן, דאָס איז אַ לאַנג־דויערנדיקער פּראָצעס, וואָס פאַרענדיקט זיך צום פּעריאָד פון יוגנט־עלטער. און אין דעם פּראָצעס איז די שול באַרופן צו שפּילן אַ גרויסע, וויכטיקע ראָל. די דאָזיקע כאַראַקטעריסטיק פונעם קינדס שפּראַך איז פעסטגעשטעלט דורך דער מאָדערנער וויסנשאַפט, דורך די קינדער־פּסיכאָלאָגן און פּעדאַגאָגן (*).

דעריבער דאַרף זיין אַ נאַטירלעכער און פעסטער צוזאַמענבונד צווישן דער לעבעדיקער שפּראַך, וואָס קלינגט אין מויל פון קינד, לערער און פּאָל־און צווישן דעם טויטן, געדרוקטן וואָרט פון בוך, שריפט און צייטונג. אינעם דאָזיקן צוזאַמענבונד טאָר דער לערער נישט פאַרגעסן אויף קיין איין מינוט נישט.

אָפט באַגענען מיר אין שול קינדער, וואָס לייענען אויסגעצייכנט, דייטלעך, אויסדריקלעך און גאַנץ לויפיק, אָבער גלייכצייטיק פאַרשטייען זיי גאַנץ ווייניק פון דעם, וואָס זיי לייענען. נאַטירלעך, איז ביי די דאָזיקע קינדער אַמווויניקסטן אַנטוויקלט די ליבע צום געדרוקטן וואָרט און די באַוויסזיניקע באַצויג צו אים. אַזאַ טעכנישע פעיקייט צום לייענען האָט מיט אַן אמת די קלענסטע באַדייטונג,

(* ע. מיימאַן — לעקציעס איבער עקספּערימענטאַלער פּעדאַגאָגיע, 1 ב. נ. מינסק־טעכערעג — פּסיכאָלאָגיע און דער לערער.

ח. ש. קאזדאן

דאס זאגן „עברי“ ווי א וואסער איז פאר זיך קיין שום אינטעלעקטועלע דער-גרייכונג, ווייל גרויס איז דער מהלך צווישן דער טעכנישער זייט פונעם לייענער-פראצעס ביז יענע צילן און פאָדערונגען, וועלכע מיר דארפן שטעלן בנוגע דעם לייענער-לימוד.

*

אין משך פון די ערשטע 3-4 יאָר נאָרמאלער אָנהייבשול דארף דאָס קינד דורכמאָכן אַ גראַנדיעזע אַרבעט פון באַרייכערן זיין שפראַך, פאַרטיפערן און פאַרברייטערן זיין לעקסישן באַזיס און פראָזעאָלאָגישע פעיקייטן. ווי דער גלייכט מען די דאָזיקע אויפנאַבע? וואָס פאַר אַן אָרט דאַרף זי פאַרנעמען אין דעם שפראַך-לימוד בכלל און וואָס פאַר אַ מיטלען האָט דאָ אין זיינע הענט דער לערער פון יידיש?

פריער פאַר אַלץ דאַרף דער לערער געדענקען, אַז די גרעסטע ווירקונג אויף די קינדער האָט אין דעם פרט די שפראַך (און אויסשפראַך) פונעם לערער גיפא. פאַרשטייט זיך, נישט נאָר פונעם לערער פון יידיש, נאָר אויך פון די לערער פון די איבעריקע לימודים, וואָס ווערן געפירט אויף יידיש, אַלע דארפן זיי האָבן אין זינען דעם גרויסן דערציִונג־ווערט, וואָס עס האָט אין דעם פרט זייער שפראַך, וועלכע זיי געברויכן אין קלאַס ביים לערנען און אין זייערע פרי-וואַטע געשפּרעכן מיט די קינדער. נאָר מער פאַר אַלעמען דאַרף דערויף מקפיד זיין דער לערער פון יידיש. זיין שפראַך דאַרף דינען פאַר אַ מוסטער, פאַר אַ גוטן ביישפּיל. פון קלאַס צו קלאַס, צוגעפאַסט צום עלטער פון די קינדער און זייער אַלגעמיינער אַנטוויקלונג, דאַרף אָבער תמיד און אַלע מאָל די שפראַך פונעם לערער זיין לעבעדיק, זאַפטיק, פאַלקסטימלעך, פשוט, אָבער געשמאַקפול און עסטעטיש. און דער ב ע ר ב א ט י י ט ד אָ ס ב א ר י י כ ע ר ן פון די קינדערס שפראַך אויך די באַרייכערונג פון דעם לערער פון יידיש דאַרף אָן אויפהער אַרבעטן אויף דער פאַרפולקאָמונג פון זיין אייגענער שפראַך, ער דאַרף זיך פלייסן צו באַרייכערן זי מיט ניואַנסן, צוגעבן איר וואָס מער בייגעוודיקייט. דער לערער דאַרף שטענדיק שטודירן די שפראַך פון די קינדער: אין קלאַס בעתן אויסהערן זייערע ענטפערן און דערציילונגען; אין קאָרידאָר און אין הויף, ווען זיי וואַרפן זיך דורך מיט גלייכווערטלעך, שפּילן זיך אָדער באַשעפטיקן זיך מיט עפעס; ביי זיך אין קאַבינעט, בעת ער קוקט איבער זייערע אַלערליי שריפטלעכע אַרבעטן. דער לערער דאַרף האָבן אַ לעבע-דיק אויער פאַר אַלץ, וואָס ווערט גערערט פון די קינדער אויף יידיש. דער לערער דאַרף זיך קלאָר מאַכן, אין וואָס באַשטייען די מעלות און די חסרונות, די

שיינע זייטן און די שוואכקייטן פון די קינדערס שפראך. ער דארף זען גוט באקאנט צו זיין מיט דער אַרטיקער שפראך און אירע פראָווינציאַנאַליזמען און אייגנשאַפטן, מיט איר אויסשפראך און אינטאָנאַציע — מיט איון וואָרט, דער לערער דארף דאָ אַנטוויקלען אַ גרויסע שעפּערישע אַרבעט, ער דארף דאָ, ווי אומעטום, שטרעבן צו זיין דער קינסטלער, ער מוז זיין דער אַקטיווער און אַרײַ גינעלער אַרבעטער.

און אויך לגבי דער שפראך פון די קינדער און זייער אַרט רעדן דארף דער לערער פון יידיש זיין גענוג שטרענג, הגם נישט רינאָריסטיש און נישט קליינלעך. די קינדער דארפן דאָ באַגעגענען אַן ערנסטע, מיושבדיקע באַציונג. אין קלאַס, בעת די קינדער דערציילן, זאָגן-איבער, ענטפערן, פאַרמולירן, און ווער רעדט, בעת זיי פאַרשרייבן עפעס אויפן טאַול אָדער שרייבן זעלבשטענדיק ביי זיך אין העפט — תמיד דארף דער לערער פאַדערן אַ ריינעם, מעגלעך פאַרביקן און קלאָרן סטיל. דער שטענדיקער קאַמף מיט זשאַרגאַניזמען, מיט נישט-געשטויגן נישט-געפּלויגן-פּראַזעס, מיטן גראַמאַטיקאַליש פאַלש געבויטן זאַץ, און דער עיקר — קאַמף מיט דער לייכטזיניקער, זאָרגלאָזער באַציונג צו שפראַך. און חלילה דעם לערער צו מיינען, אז דאָ רעדט זיך וועגן קאַמף מיט דער „מאַרקטשפראַך“, — ניין, דאָ האַנדלט זיך, פאַרקערט, וועגן אַ נאַנץ אַנדער פאַדערונג צו די קינדער: אַנשטאַט פאַרבלאָזיקייט — זאַפטיקייט, אַנשטאַט נאַכלעסיקייט — ערנסטקייט, אַנשטאַט „זשאַרגאַן“-שפראַך — דאָס ריין געלייטערטע יידיש.

אין דער זעלבער צייט — אַ מלחמה מיט דעם געקינצלטן ביכער-לשון, מיטן איבערקרימען די „געבילדעטע“ שפראַך, מיטן כלומרשט ליטעראַרישן דייטשמעריש, — לעבן זאָל און קלינגען זאָל ביי די קינדער אין מויל די נישט-פאַלסיפיצירטע פאַלקשפראַך מיט אירע לעבעדיקע אויסדרוקן און פרייע וועגן!

די דאָזיקע דערגרייכונג — צו רעדן אַ גוטע שפראַך — איז אַ הרגל-זאָך, און דעריבער דארף דער לערער לייגן דערויף פיל אַכט במעשה, אין דער טאַג טעגלעכער פּראַקטיק. דער לערער מוז געדענקען וועגן דער וויכטיקייט פונעם לעבעדיקן רעדן, פונעם נאַטירלעכן דערציילן (סיי פון לערער, סיי פון די תלמידים) בעתן אונטעריכטן אַלע לימודים און הויפטזאַכלעך ביים שפראַך-לערנען. די לעבעדיקע דערציילונגען פון די קינדער, וואָס זיי פירן אין קלאַס הויך און אומגעצוואונגען, — דאָס איז דער וויכטיקסטער מעטאָדאָלאָגישער וועג. געדענקענדיק אין דער אויפגאַבע צו באַרייכערן די שפראַך פון קינד, איז נייטיק אויסצונוצן יעדן פאַל, כדי צו „עפענען דאָס מויל“ פון די תלמידים, מאַכן זיי רעדעוודיק, און „נייטן“ זיי וואָס מער צו רעדן, דערציילן. „רעדן, רעדן און רעדן, — לערנט אונדז דער גרויסער נאָוואַטאַר פונעם שפראַך-לימוד

אין פאָלקשול — ר. הילדערבראנד — און פון דער צווייטער זייט אומד
אויפהערלעך מאַכן רעדן, און דערביי וועגן זאכן, וואָס זענען פולקאם צוגענוגלעך
פאַרן קינד און זענען פעיק ביז אין דער טיפעניש צו פאַראַכאַפן זיין פרישע
עמפּינדלעכע נשמה — אָט איז דער איינציקער באַדן, אויף וועלכן עס קען
אויסוואַקסן אַ סטיל, דער איינציקער וועג, אויף וועלכן דער ליטעראַרישער סינ-
טאַקסיס קען זיך געזעצמעסיק אַנטוויקלען פון דעם פּאָלקלעכן קינדערישן*).

און לאָמיר געדענקען: אויב אויף די ערשטע שטופּעס פון שפּראַך-לימוד, אין
די נידעריקע קלאַסן, וועלן נאָך די אַנשוילעכע און אַרבעט־מעטאָדן שפּילן די גרע-
סטע ראָל לעבן די ריין־ווערטערלעכע, איז דאָך אָבער אומפאַרמיידלעך, אַז
שפּעטער, אויף די עלטערע שטופּעס, וועט דאָס וואָרט, דאָס לעבעדיקע וואָרט,
שפּילן אַלץ אַ וויכטיקערע און אפשר אויסשליסלעכע ראָל. „מיטן אָנקומען פונעם
יונגט־עלטער, — זאָגט דזשעמס — דאַרפן די „ווערטער, ווערטער, ווערטער“
פאַרנעמען אַ גרויסן טייל פון דעם, וואָס דעם מענטש שטייט פאַר צו דערלער-
נען, און וואָס ווייטער — דאַרף זיך דער טייל אַלץ פאַרגרעסערן“.

עס איז אַ פּאָלשע מיינונג, אַן איינבילדונג, אַז כלומרשט די יידישע פעיקע
קינדערשע קעפלעך זענען אַלע פלינקע בעל־דרשנס מיט אַן אומגעוויינטלעכן כוּח־
הדיבור. יעדער לערער, וואָס האָט פּראַקטיקירט אין די נידעריקערע קלאַסן פון
אַנהייבשול, וועט אויפריכטיק פּראָטעסטירן קעגן אַזאַ מיינונג. אויב אַלע
קינדער קומען אין שול מיט אַן אַרעמען לעקסיקאָן און אַן אומבאַהאַלפּנקייט
אין זאַצבוי, איז דאָס יידישע קינד יעדנפאַלס נישט געשטעלט אין קיין בעד
סערער לאַגע אין דעם פּרט; פאַרקערט, אין די גרויסע שטעט, וואו די אַסי-
מילאַציע־שטרעמונגען לאָזן זיך שטאַרק פילן, וואו עס הערשט ביי אונדז אַזאַ
שפּראַכנמישמאַש און די ווירקונג פון דער פרעמדער שפּראַך גיט וועגן זיך אַזוי
שטאַרק צו וויסן, דאָרט איז די לאַגע פון יידישן קינד אין פּרט פון שפּראַך־
אַרעמקייט נאָך אַ סך ערנער. און דער לערער דאַרף דאָ אַנשטרענגען אַלע זיינע
כוּחות, כּד צו מאַכן אויף אַן אמת רייך און פאַרביק די שפּראַך פון זיינע
תלמידים.

אפילו בנוגע שוויצאַרישע קינדער קאָנסטאַטירט ד"ר גריי ערץ — אַ
גוואַלדיקע אַרעמקייט פונעם קינדס שפּראַך. אין זיין בוך „דער דייטש־אונטער-
ריכט אַלס וועג צו נאַציאָנאַלער דערציונג“ (ז' 184) זאָגט ער:
„פאַר אַ סך, אפשר פאַר דער מערהייט פון אונדזערע שול־קינדער איז די
זאַרגפּעליקע פּלעגע פון רעדן — אַן אומבאַקאַנטע זאַך אין זייער היים. אפילו

*) Rudolf Hildebrand — *Von deutschen Sprachunterricht in der Schule*, 17-82.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

ווען זיי זענען נישט באהערשט פון קיין אייגנטלעכע שפראכדעפעקטן, גיבן זיי זיך אויך נישט די מי נישט גענוי צו הערן יענעם און נישט דייטלעך אליין ארויסצורעדן. עס מאכט דעם איינדרוק, אז זיי באנעמען גאָרנישט די שפראך ווי אַ פאַרשטענדיקונגס-מיטל, נאָר פשוט ווי אַן אויסדרוק-מיטל פון זייערע אינסטינקט-געפילן אָדער פון געדאַנקען, וואָס באַציען זיך צו זיי גופא. עס מוז אין זיי איינגעפלאַנצט ווערן אַ נייער פליכט-באַוואוסטזיין, אַ סאַציאַל-אַ-לע-ר: די אויפמערקזאַמקייט פונעם רעדנדיקן לגבי דעם הערער און די אויפמערקזאַמקייט פון דעם צו וועמען מען רעדט, לגבי דעם, וואָס רעדט."

אויב עס איז מיט דייטשישע קינדער אין דער שווייץ אזוי, קען מען זיך שוין פאַרשטעלן, ווי אזוי עס זעט אויס די שפראך פון יידישן קינד אין דער גרויסער שטאָט וכפרט אין אַזאַ ניר-יאָרק צי כוענאָס-איירעס.

*
**

די באַרייכערונג פון קינדס שפראך — דאָס איז אַ קאָלאַסאַלע פראַבלעם. כרי צו פאַרענטפערן און איבערשמידן עס אין גוטע פראַקטישע רעזולטאַטן, נויטיקט זיך דער לערער פון יידיש נישט אזוי פיל אין דעטאַלירטע אָנווייזונגען, פלאַנירונגען, עצות, צוגעטראַכטע קונץ-שטיק און קלוגע איינפאַלן, — ווי אין אַ "פרינציפּיעלן" צוגאַנג סיי צו דעם פענאַמען פון דער יידישער שפראך און סיי צו זייערע נאַציאָנאַלע פליכטן אַלס יידיש-לערער. "פרינציפּיעלן" — נישט אין פאַליטיש-פאַרטייאישן זינען, נאָר אין נאַציאָנאַל-שעפּערישן, קולטור-געזעלשאַפטלעכן און אויך אין פעדאַגאָגיש-פּסיכאָלאָגישן זין. די דאָזיקע מע-מאָדישע אַרבעט מיינע — איז טאַקע אויסן צו געבן ראשית כל אַט דעם "פּילאָזאָפּישן", פרינציפּיעלן צוגאַנג צו יידיש און צום יידיש-לימוד.

איך ווייס נישט פון קיין טיפּערן אריינבליק אין די פראַבלעמען פון מו-טערשפראך-לימוד, ווי דאָס איז צו געפינען אינעם אויבן ציטירטן ווערק פונעם באַרימטן דייטשישן פּילאָלאָג און פעדאַגאָג רודאָלף הילדעבראָנד. זיין בוך, וועלכער האָט אויסגעהאַלטן פּילצאָליקע אויפלאַגעס אויף דייטש און אויף אַנדערע שפראַכן, פאַרמאָגט אַן אַ שיעור גייסטרייכע אַלגעמיינ-דידאַקטישע און לינגוויסטישע אָנווייזונגען, אָבער אין דער מעטאָדיק פון דער מוטערשפראך איז הילדעבראָנד, דאַכט זיך, פון קיינעם נישט איבערגעשטיגן געוואָרן. עס וועט געוויס ברענגען אַ סך נוצן אונזערע לערער צו באַקענען זיך מיטן געדאַנקענאַנג פונעם דאָזיקן בוך.

הילדעבראָנדס בוך איז כאמת נישט קיין מעטאָדיק, נאָר גיכער אַ פעדאַ-גאָגישע פּאָעמע, אָנגעשריבן צום לויב פונעם גרויסן ווערט פון דער מוטער-

שפראך ווי א לימוד אין שול. קיין אנדער וואָרט לאָזט זיך גאַרנישט צוקלייבן; דו האָסט פאַר זיך א געניאלע פּעדאָגאָגישע פּאָעמע, א פּראָדוקט פון אמתער קינסטלערישער שאַפונג, אָנגעשריבן מיט א גלענצנדיקן סטיל, אין א לעבעדיקן און לעבנסלוסטיקן טאָן, מיט א גאַנצן אוצר פון אפּאַריזמען, סובטעלע באַאָבאַכטונגען און עפּיזאָדן, געשעפט פון פּיליאָריקער פּראַקטיק אַלס לערער פון דער מוטערשפּראַך.

פון דער אנדערער זייט, איז אַלץ וואָס ווערט פּאַרטיידיקט אינעם בוך — א פּועל יוצא פון לאַנגע וויסנשאַפטלעכע אַרבעטן, אַלץ איז דורכגעדרונגען מיט א פּילאָזאָפּישער סיסטעם אין פּרט פון וועלטבאַנעם און איינהייטלעכקייט פונעם פּעדאָגאָגישן קוק אויף די אויפגאַבן פון דערציונג און בילדונג.

מען דאַרף אוועקוואַרפן — האַלט הילדעבראַנד — דעם אַלטפּרענקישן קוק, אַז בילדונג איז כלומרשט אין סתירה צום לעבן, איז א זעלבשטענדיקער געביט. מען דאַרף אַנטשיידן איבעררייסן מיט דער הערשנדיקער „טובערקולאָזער ריכטיגונג“ פון יענעם סאַרט דענקען, וואָס „זיין טרעגער און מייסטער איז דער נאַקעטער שכל, וועלכער אַבסטראַהירט די זאַכן פון זייערע אויסערלעכע באַציונגען און האָט נישט קיין פּיצל צוטריט צו זייער אינהאַלט, ממילא אויך צו זייער לעבן.“ מען דאַרף מאַכן א סוף מיטן דאָזיקן „שטומען דענקען“, מיט דער דאָזיקער טרויעריקבאַרימטער אַבסטראַקציע, און מען דאַרף רופן „דאָס געפּייל — אויפן אָרט פון דער טרוקענער שכלדיקייט.“ מען דאַרף אין דער יונגער נשמה אויפּוועקן „די פּרישע געפּילס-אויפנאַספּעיקייטן“, וואָרעם דאָס איז דער איינציקער „געהעריקער באַדן אויף צו פּלאַנצן און אויפציען דאָס גאַנצע שפּעטערדיקע העכערע מין דענקונג“, מען דאַרף ברענגען די קינדערשע נשמה „אין באַרירונג מיט דעם קאַכעדיקן אויסערלעכן לעבן“.

דערפון קומט א גאַנצער דערציונגס-פּראָגראַם, וועלכער שטייט פאַרן לערער פון יעטוועדן לימוד, בעיקר אָבער — פאַרן לערער פון דער מוטערשפּראַך. ער דאַרף אויסלערנען זיינע קינדער צו פּאַנאַנדערקלייבן זיך אין דעם, „וואָס איז דער קערן און וואָס דאָס שאַלעכטס“, ער דאַרף באַפּרייען זייער גייסט פון די קייטן פונעם שעדלעכן פּעראַנטיזם, פאַר וועלכן „אַלצדינג זעט אויס גלייכוויכטיק“; ער דאַרף זיי צוגעוואוינען „באַוואוסטזיניק, ערנסט צו קוקן און הערן“; מען דאַרף די תּלמידים אַריינפירן „אין דער קונסט מיט ליבע און זעלבשטענדיק צו פירן אָבסערוואַציעס איבער דער ווירקלעכקייט“, און שפּעטער — אין דער נאָך שווערער קונסט פון זעלבסטבאַסעוויורנג און זעלבסט-דערציונג; לסוף, מען דאַרף זאָרגן וועגן דער אַנטוויקלונג פון געשמאַק ביי די קינדער און דערמיט פאַרבינדן די אַנטוויקלונג פון שאַרפּזין, הומאָר.

דאָס אַלץ קען מען דערגרייכן, אויב נישט אויסשליסלעך, איז בעיקר און

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

מיטן גרעסטן דערפאלג דורך די לעקציעס פון דער מוטערשפראך. אין איר שטעקט דער שליסל צו אלע פעיקייטן און טאלאנטן פון די קינדער, צו די גייס-טיקע און נשמהדיקע אייגנשאפטן, וואָס צו זייער אַנטוויקלונג דאַרפן מיר שטרעבן. נאָר זי אַליין קען דינען פאַרן יסוד, פאַרן אויסגאַנגס-פּונקט פון דער דאָזיקער קאַלאַסאַלער דערציערישער אויפגאַבע.

און ווען היילעבראַנד רעדט וועגן דער מוטערשפראך, מיינט ער נישט די טינט-און פאַפיר-שפראך, נאָר די לעבעדיקע, לעבנס-פעיקע שפראך, וואָס קלינגט אין מויל פון פּאָלק און קינד. אויב מ'דאַרף באַקעמפן דאָס „שטומע דענקען“, איז אוודאי נויטיק צו באַקעמפן זיין פּראָדוקט — דאָס „שטומע לייענען“...

אין יסוד פון דער גאַנצער אַרבעט פונעם שפראך-לערער לייגט היילעבראַנד די ווייטערדיקע פינף יסודות, וועלכע זענען געהעריק דורכגעאַרבעט אין זיין בוך. אַט זענען די דאָזיקע פינף יסודות: 1) דער לימוד פון שפראך דאַרף צוזאַמען מיט אירע פאַרמען אַרומנעמען דורכאויס אויך דעם לעבנס-צאַפּעלדיקן, לעבנס-פעיקן אינהאַלט פון דער שפראך. 2) מען דאַרף נישט לערנען די תלמידים דאָס, וואָס זיי קענען אַליין אויסגעפינען אין זיך: דאָס אַלץ דאַרפן זיי אונטער דער אָנפירונג פון לערער טאַקע אַליין אויסגעפינען. 3) דער שווערפּונקט פונעם לימוד דאַרף לייגן אין דעם לעבעדיקן לשון, אַזוי ווי מיר הערן אים, און נישט אינעם געדרוקטן וואָרט, אַזוי ווי מיר זען עס. 4) די ליטעראַרישע שפראך, וואָס זי איז דער ענדצייל פון שול-אונטעריכט, דאַרף מען דורכנעמען נישט ווי עפעס אַ זאַך פאַר זיך, נאָר אין ענגסטער פאַרבינדונג מיט יענעם לעבעדיקן לשון, וועלכער הערשט אין דער געגעבענער שול. 5) אין שול דאַרף ברייט אויסגענוצט ווערן די ביילדער י ש ק י י ט פון דער שפראך.

ווען דער לימוד פון דער מוטערשפראך וועט זיין אוועקגעשטעלט אויף אַט די יסודות, וועט ער געבן די קינדער די מעגלעכקייט „אַריינצודרינגען אין דער גאָרער טיפּקייט פון יענעם וואונדערלעכן וואַרטשאַט, וואו עס שאַפט זיינע ווערק דער גייסט פון דער שפראך אַדער דער מענטשלעכער גייסט בכלל — אין יענער סודותפולער לאַבאָראַטאָריע, וואָס געוויינלעך, ווייזט זיך אונדז אויס, איז זי פאַרבאָרגן אונטער זיבן שלעסער, און וואָס דער שליסל צו איר געפינט זיך ביי יעדערן אין די הענט אין געשטאַלט פון די געוויינלעכסטע פשוטע אויס-דרוקן פון זיין לשון“.

אַבער כדי אויסצופירן אַט די אַרבעט אין איר גאַנצער קאַמפּליצירטקייט און גראַנדיעזקייט, דאַרף דער לערער שטאַרק אַרבעטן איבער זיין אייגענער פאַרפולקאַמונג, ער דאַרף איבערשאַצן אַ סך ווערטן און זיך באַגייסטערן מיט די

נייע שטימונגען און ריכטונגען. און פאָרט איז דאָס אַלץ נישט גענוג, דער לעדער דאַרף דערצו זיך דערווערבן „א געהעריקן רעזערוו ידיעות אין דער געדשיכטע פון זיין מוטערשפראך“, ווייל נאָר זי (די געשיכטע) איז בכוח צו געבן דעם ריכטיקן ענטפער... און באַלויכטן דעם דאָזיקן געביט פון אַהער כערן שטאַנדפונקט. מ'דאַרף די זאַך דערפירן צו דעם, אז יעדער לערער, וועמען עס איז אָנגעטרויט דער לימוד פון מוטערשפראך, זאָל זיין ביכולת צו זען די מאָדערנע ליטעראַרישע שפראך אין ליכט פון דער היסטאָרישער אַנט-וויקלונג.

איך האָב, אז נישט געקומט, וואָס דער אינהאַלט פון הילדעבראַנדס בוך איז דאָ איבערגעגעבן אזוי סכעמאַטיש, וועט עס אָבער דינען ווי אַ שטאַרקער אימפּולס פאַר יעדן לערער זיך ערנסט צו פאַרטראַכטן און צו פאַרנעמען זיך מיט די פּראַבלעמען און מעטאָדן פון אונדזער שפראך-לימוד.

*
**

נאָר יענער לערער, וואָס וועט באַנעמען די גרויסע ראָל פון דער שפראך אין דער פּאָרמירונג פון פּאָלקס נשמה, וועלכער וועט אַנטוויקלען זיין אויער אזוי ווייט, אז ער זאָל אין יעדן וואָרט דערפילן דעם ספּעציעלן טעם און ריח וואָס דעם פּאָלקס זשעני האָט אַריינגעטון דערין, — נאָר יענער לערער איז בכוח, ווירקלעך, עפעס אויפצוטון פאַר דער באַרייכערונג פון דער שפראך פון די תלמידים. ווייל פונקט ווי פאַרן לערער אַליין איז שפראך נישט קיין פאַר-מעלע, אַבסטראַקטע, מעכאַנישע קאַטעגאָריע, אזוי מוזן אויך די תלמידים ווערן דורכגעדרונגען מיט אַט דעם באַוואוסטזיין און געפיל. די פאַרשטענדע-ניש פאַר דער שיינקייט און קלוגשאַפט פון דער פּאָלקסשפראך מוז ביי זיי ווערן אַ זאַך פון זייער געזונטן אינסטינקט. באַרייכערן די שפראך פון די תלמידים — מיינט נישט אַריינגעבן זיי נאָך טויזנט ווערטער און אויסדרוקן, נאָר זיי זאָלן דערפילן די אייגנאַרטיקייט, די שעפּערישקייט, די מייסטערשאַפט וואָס ליגט אין די אויסדרוקן און זאַי-פאַרבינדונגען, אין די וואָרט-פאַרמען און וואָרט-שפילן פון אונדזער מאַמע-לשון.

דער לערער פון יידיש קען זייער אַ סך לערנען אויף דער טעמע פון ח. נ. ביאַליקס שפראך-עסיען, אין וועלכע ער האָט אַרויסגעוויזן אַ וואונדערבאַרן און געניאַל-פּאַעטישן אַריינדרונג אינעם תוך פון דער שפראך: „מענטשן — שרייבט ביאַליק — וואַרפן טאַג-טעגלעך אויפן ווינט — ווילנדיק און נישט ווילנדיק — גאַנצע הויפּנס ווערטער מיט זייערע פאַרשידענע מיינען און קאַמד בינדרונגען, און גאָר ווייניקע באַנעמען און באַגרייפן, וואָס אזוינס די דאָזיקע

ווערטער האָבן געמיינט אין דער צייט פון זייער פולער גבורה. פיל פון די ווערטער זענען געקומען אויף דער וועלט נאָך לאַנגע און שווערע געבורט־ווייען פון אַ סך דורות. פיל פון זיי האָבן אומגעריכט אויפגעבליצט און מיט איין איינציקן שוועב באַלויבטן גאַנצע וועלטן. דורך אַ סך פון זיי האָבן דורכ־געצויגן גאַנצע מחנות לעבעדיקע נשמות — אַ נשמה איז אַוועק און אַ נשמה איז געקומען — און יעדע איינציקע פון זיי האָט נאָך זיך געלאָזן איר שאַטן און איר ריח. פיל פון זיי האָבן געדינט ווי אַ שייד פאַר זייער איידעלן קאָמד פליצירטן מעכאַניזם פון טיפע געדאַנקען און דערהויבענע געפילן אין זייערע וואונדערלעכסטע שאַטירונגען. פאַראַן ווערטער — געטלעכע בערג, און ווער־טעד — טיפע תהומען. ס'טרעפט אַז אין אַן איינציק קליין וואָרט ליגט באַהאַלטן דאָס גאַנצע לעבנס־עסענץ, דאָס גאַנצע השארת־הנפש פון אַ טיפן פילאָזאָפֿישן סיסטעם, די אונטערשטע שורה פון אַ גאַנצער וועלט־דעכענונג. פאַראַן אַ וואָרט, וואָס האָט בשעתו באַזיגט פעלקער און לענדער, קעניגט אַראָפֿ־געזעצט פון זייערע טראַגעדיען, אויפגעטרייטלט די יסודות פון ערד און הימל!

נאָר אַט קומט אַ טאָג — און די אייגענע ווערטער גייען אַרונטער פון זייער גדולה און ווערן אַרויסגעוואָרפֿן אין מאַרק און מענטשן וואַרפֿן זיך מיט זיי אין אַ לייכטן געשפּרעך, ווי מיט אַ הויפֿן אַרבעט. — — — ווערטער זענען עולה לגדולה און ווערטער פאַרלירן זייער גדולה און ווערן וואַכעדיק. וויכטיק איז צו געדענקען, אַז עס איז נישטאָ אין שפּראַך קיין לייכטסטע וואָרט, וואָס איז אין זיין געבורט נישט געווען אַ וויכטיקע אויפטרייסלענדיקע נשמה־אַנטפּלעקונג, אַ גרויסער דערהויבענער גייסטיקער נצחון. — — — אַ וואָרט פאַרנייט און אַ וואָרט קומט, און דער אַלטער אייביקער „תיקן“ בלייבט ווי געווען, נישט געענדערט און נישט פאַרמינערט. — — — אַ וואָרט אַדער אַ סיסטעם גייט אַלזאָ אַרונטער פון גדולה און מאַכט פּלאַץ פאַר אַנ־דערע, נישט דערפאַר וואָס זייער כוח איז אָפּגעשוואַכט געוואָרן צו אַנטפּלעקן, צו באַלייכטן, אָפּצעווישן דעם „איך ווייס נישט“, טיילווייז אַדער אין גאַנצן — נאָר פונקט פאַרקערט: ווייל דאָס וואָרט אַדער סיסטעם איז אָפּגעריבן געוואָרן פון צו פיל געברויך און אַרומגיין איבער די הענט און קען שוין מער נישט פאַרדעקן און באַהאַלטן און במילא, קען עס מער נישט אָפּציען דעם מענטשנס אויפּמערקזאַמקייט.“*)

אין אַ צווייטער אָפּהאַנדלונג איבער דעם שפּראַך־פּענאַמען שרייבט ביאָ־ליק: „יעדע שפּראַך האָט זיך איר באַדן און איר גרונט־שטיין. אָבער די ראָל פון אַלע שפּראַכן איז די זעלבע: דורך רייד און שריפט אויפצודעקן דאָס, וואָס

*) ח. ג. ביאָליק — שריפט, יידיש: י. י. שוואַרץ, 1946, „אונטערן פאַרהאַנג פון שפּראַך“, אין אַריגינאַל הייסט דער אַרטיקל: „גלוי וכסוי בלשון“.

אויפן הארצן; אָבער דאָס איז די „צרה“: דער „וואָס“ פון „אויפן האַרצן“ איז נישט דער זעלבער פאַר אַלעמען, און די מיטלען גופא פון די שפּראַכן זענען פאַרשידנאַרטיק — אַן אינעווייניקסטע, אַרנאַנישע אַנדערשקייט. און אפילו אויב די ווערטער זענען נישט מער ווי „כלים“ פאַר דעם, וואָס איז זייער אינהאַלט, פאַר די באַגריפן, — באַקומט דאָך דער „תּוֹך“ גופא שטענ־דיק דאָס געשטאַלט און דעם קאָליר פון דער „כלי“, אָט אַזוי ווי וואַסער אין אַ גלעזערנער כלי. און אָפּטמאָל קען מען נישט וויסן, ווער הערשט איבער וועמען און וועמעס כוח איז שטאַרקער: פונעם וואָרט צי פונעם „אַבסטראַקטן באַגריף“; וואָרעם דער אמת איז, אַז ביידע זענען זיי באַהאַפּטן און צוזאַמענגעבונדן איינע מיטן צווייטן פון בראַשית אָן. ווי די נשמה מיטן גוף, און קיינער פון זיי האָט נישט דעם דין קדימה.“ *

כדי דער לערער זאָל זיין ביכולת אָנצושטעקן די תּלמידים מיט דעם נויטיקן ברען און חוש פאַר דער פּאָלקסשפּראַך, מוז ער אַליין זיין דורכגע־דרונגען מיט די אינטימע שפּירונגען און געפילן, וועלכע ח. נ. ביאַליק אַנט־פלעקט פאַר אונדז אויף אַזאַ אינטואַטיוון אופן. פּאָלק — שפּראַך — שול־דאַרפן ווערן איין גאַלדענע קייט פון נאַציאָנאַלער גייסטיקייט און שעפּער־יש־קייט. דער לערער פון ייִדיש דאַרף זיך פילן גליקלעך, וואָס אים איז אָנגעד־טרױט צו זיין אַ רינגעלע אין אַט דער רומפּולער קייט.

*

**

רעדנדיק דאָס אַלץ, פאַרנעם איך נישט אויף קיין מינוט די שפּראַך־שוועריקייטן פון דער ייִדישער שול אין די אַמעריקעס, און וועגן די שווערי־קייטן וועט אונדז נאָך אויסקומען צו רעדן נישט איין מאָל. דאָ אויף דעם אָרט וויל איך אָבער זאָגן: אין פּרט פון כ מ ו ת - רייכקייט פון די תּלמידים שפּראַך, אָדער פון זייער פּליסיקייט ביים רעדן — איז געוויס פאַראַן אַ גרוי־סער אונטערשיד צווישן דעם ייִדישן קינד וואָס ייִדיש איז זיין מוטערשפּראַך, און צווישן דעם וואָס ייִדיש איז ביי אים קוים אַ צווייטע שפּראַך. דאָס ענ־דערט אָבער אינגאַנצן נישט די פּרינציפּיעלע איינשטעלונג און דעם גרונד־טאָן וואָס דאַרף הערשן אינעם גאַנצן ייִדיש־לימוד — ביים לערנען סיי מיטן ערשטן טיפּ קינדער און סיי מיטן צווייטן. די פּראַקטישע שריט, אויפטוען און דערגרייכונגען זענען אוודאי אנדערש אין דער נאַרמאַלער פּאָלק־שול אין דער ייִדישער שפּראַך, אָדער אפילו אין דער טאַגשול פון קאַנאַדער

* כתבי ח. נ. ביאַליק, ספר שני, אין אַרטיקל „חבלי לשון“. (מיין איבערזעצונג).

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

טיפ, און נאך אנדערש אין דער דערגאנצונג־שול אין די אמעריקעס. אָבער פראַקטישע מאַטיוון און סברות קענען נישט זיין דער יסוד און די נשמה פון אַ לימוד. דער יידיש־לימוד פאָדערט זיין „פּילאָזאָפּיע“, זיינע פּרינציפּן, זיין אַנימאָמין — און דער קען נישט זיין איינער פאר איין טיפּ שולן און אַ צוויי־טער פאר אַן אנדער טיפּ שולן. די אידעאָלאָגיע פון דער שול און פונעם יידיש־לימוד — מוז זיין אַן איינהייטלעכע פאר אַלע טיפּן שולן און לענדער.

*
**

וועלכע פראַקטישע מיטלען און וועגן דאַרף דער לערער אָנווענדן, כּרי ער זאָל אין משך פון די עטלעכע יאָר, וואָס דאָס קינד לערנט אין אָנפאַנג־שול, דערגרייכן דעם אָנגעמערקטן ציל? פאַרשטייט זיך, דער פּראָצעס פון באַרייכערן דעם קינדס שפּראַך איז ענג צונויפגעבונדן מיטן פּראָצעס פון לער־נען לייענען בכלל, די ביידע פּראָצעסן וועלן דינען איינער דעם צווייטן: דאָס אזוי גערופענע „לייענען מיט דערקלערונגען“ וועט דינען דער באַרייכערונג פון קינדס שפּראַך, און די לעצטע וועט פאַרקערט מיטהעלפּן אויסלערנען דעם קינד לייענען און באַניין זיך מיטן בוך. אָבער באַרייכערן די קינדערס שפּראַך דאַרף נישט זיין אָנגעבונדן אויסשליסלעך אינעם י י ע נ ע ן.

באַרייכערן די קינדערס שפּראַך הייסט אויך נישט חזרן ווערטער און אויסדרוקן, „לערנען רעדן“ אויף אַ קינסטלעכן אופן. ווי שוין אויבן געזאָגט, דער לערער דאַרף געדענקען וועגן דער גרויסער ראָל פונעם ג ע ל ע נ ג נ ה י י ט ל ע כ ן בייס אַנטוויקלען דעם קינדס לשון. דער לערער דאַרף שטענדיק געדענקען — סיי אויף די יינגערע, סיי אויף די עלטערע שטופעס — אז עס קענען און דאַרפן אויף אַ וואונדערלעכן אופן אויסגענוצט ווערן די געלעגנהייטלעכע און פרייע שמועסן פון די קינדער. עס דאַרף צו דעם צוועק נישט אַדורכגעלאָזט ווערן קיין שום געלעגנהייט, וואָס קומט אונטער דער האַנט. אַזעלכע געלעגנהייט־שמועסן דאַרף מען פירן מיט די קינדער נאַטירלעך, אוממיטלעכער. געוויינט צו די קינדער זיך צו טיילן מיטן קלאַס, מיטן לערער פרוי, פשוט קינדעריש וועגן אַלע זייערע איבערלעבונגען, איינדרוקן — וועגן זייער שטוב, הויף, שכנים, חברים, גאס אא"וו. פירט די דאָזיקע שמועסן נישט „שול־מייסטעריש“, נישט צוליב „לערנען“ און „אויסלערנען“ רעדן — נאָר פשוט, מענטשלעך, חבריש. אַזעלכע שמועסן וועלן, ווירקלעך, „עפענען דאָס מויל“ אפילו ביי די אָפגעשטאַנענסטע קינדער.

אויך געלעגנהייטלעכע א י נ ס צ ע נ י ז א צ י ע קען ווערן בייס לע־רער אין האַנט אַ מעכטיק געווער פון באַרייכערן די שפּראַך פון די קינדער. און אויך ביי אינסצעניזאציע קענען און דאַרפן אָנגעווענדט ווערן די מעטאָדן פון

פרייער שאפונג. דאָס אָקאָרשט דערציילטע געלעגנהייטלעך — ווערט ציל- באַוואוסט אינסצעניזירט, אילוסטרירט. עס קענען און דארפן קומען אין קלאַס עקספּראָמט-פּאַרשטעלונגען, אינסצעניזאַציעס — איניציאירטע און געשאַפענע און אַדורכגעפירטע אָט דאָ, פאַר אַלעמען אין די אויגן. עס קענען אויך קומען אינסצעניזאַציעס אויף טעמעס, אַרויסגערוקטע דורך דעם לערער אָדער די קינדער, — ווי למשל: אין געוועלכ, ערשטער טאָג אין שול, אַ שמועס פון צוויי פייגעלעך אין אַ ווינטערדיקן טאָג. דאָ קומען אויך לעבעדיקע וואָרט-שפּילע- רייען און אינסצעניזירונג פון ש א ר א ד ע ס וכד'. אויף די עלטערע שטופעס קען מען זיך פאַרמעסטן אויף באַזונדערע טיפן אינסצעניזאַציע: אויף סאָציאַל-געזעלשאַפטלעכע טעמעס (אין געריכט, אין קאַבינעט פון פּאַסט און באַן-דירעקטאָר, אין אַמבולאַטאָריע פון קראַנקן-קאַסע, ביים סעקוועסטראַטאָר, אין לערן-צימער), אָדער אויף ריין עמאַציאָנעלע טעמעס, ווי למשל: (ווינטער ביים אייוועלע, ביים פּאַטאָגראַף, דער פּאַטער האָט געבראַכט זיין פענסיע, קליינע קינדער קריגן זיך, אַן עקסמיסיע, געפונען געלט, אוי די ציין טוען וויי, די מוטער האָט געוויינט, אַ בלינדער און זיין פירער, אַ פריילעכע סצענע.)

געלעגנהייט און שפּיל — דאָס זענען צוויי פרוכטבאַרע מעטאָדן!

מען דאַרף נאָר געדענקען, אַז דער דאָזיקער מין אַרבעט איבערן מינדלעכן וואָרט קען געפירט ווערן אויך ק א ל ע ק ט י וו. עס קענען אפילו געשאַפן ווערן אין קלאַס ק א ל ע ק ט י וו. ע ד ע ר צ י י ל ו נ ג ע י א ו י מ ע ש ה ל ע י. דאָס ווערט געפירט אויף אַזאַ אופן: דער לערער שרייבט אָן אויפן טאַוול 5-3 ווערטער און לייגט פאַר די קינדער צוטראַכטן אַ געשיכטע אויף דער טעמע פון די דאָזיקע ווערטער. מ'רופט אויס, נאָכן שאַפן די גע- העריקע שטימונג, אַ פּאַר פעיקערע קינדער. יעדער טראַכט צו 1-2 זאַצן, — אין די עלטערע קלאַסן — אַ גאַנצן פראַגמענט. און דאָן: ווער ווייטער? פאַר- שלאָגן! וועלכער פראַיעקט איז דער בעסטער? דער לערער פאַרשרייבט אויפן טאַוול די גוט צוגעטראַכטע זאַצן — אין די יינגערע קלאַסן, אָדער נאָטירט ביי זיך אין העפט די גרעסערע פראַגמענטן — אין די עלטערע קלאַסן. עס באַקומט זיך אַ גאַנצע דערציילונג, וועלכע פאַרשאַפט די קינדער גרויס באַפרידיקונג.

אזעלכע קאָלעקטיווע שאַפונגען קענען אויך געפירט ווערן אויף דער טע- מע פון אַ בילד, אַ סקולפּטור, וואָס ווערט אויסגעשטעלט פאַרן גאַנצן קלאַס.

אָט די אַלע אופנים פון אַרבעט איבערן מינדלעכן וואָרט — צוזאַמען מיט די אַרבעטן אַרום דעם געלייענטן און געלערנטן מאַטעריאַל — שאַפן אַ באַדן אויף צו באַרייכערן די שפראַך פון די קינדער, זי צו מאַכן לעבעדיק און נאָ- טירלעך, רייך מיט ניואַנסן. געבונדן מיט לייענען און שרייבן, שאַפט די

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

דאָזיקע לעבעדיקע מינדלעכע אַרבעט אַן אַטמאָספּער פון אינטימקייט און צוגע-
בונדנקייט צו דער אייגענער שפראַך — דער שפראַך פון דער היים און פון די
פאַלקסמאַסן. מיר האָבן דאָ באַמט אַ גאָט־געבענטשטן אַרבעט־מעטאָד, וועלכער
קען געבן די בעסטע רעזולטאַטן!

*
**

און איצט — לאָמיר זיך קלאָר מאַכן: וועלכע מיטלען צו באַרייכערן דעם
קינדס שפראַך פאַרמאָגט דער לערער, בעת ער איז פאַרנומען מיטן דירעקטן
פּראָצעס פון ליינען? וועלכע מעטאָדן, פאַרבונדן מיט דער גאַנצער
אַרבעט איבערן ליינען, האָט דער לערער אין זיין רשות, וואָס אין זיין רע-
זולטאַט זאָל קומען אָט די געגאַרטע באַרייכערונג פון קינדס שפראַך?

אינעם ווייטערדיקן קאַפיטל וועלן מיר רעדן וועגן דער מעטאָדיק פון
ליינען. דאָ, אויף דעם אָרט, לאָמיר איזאָלירן אונדזער טעמע פונעם גאַנצן
ליינען־אונטעריכט, און לאָמיר זיך צוקוקן צו די מעטאָדן פון שפראַך־באַריי-
כערונג — בעת דער אַרבעט איבערן ליינען.

פריער פאַר אַלץ — דאָס אייביגער רעזולטאַט.

דאָס איבערדערציילן פונעם געליינעטן מאַטעריאַל דאַרף פּראַקטיקירט
ווערן פון די ערשטע קלאַסן ביי די לעצטע. דורכגעליינעטע אַרטיקלען, דער-
ציילונגען קענען און דאַרפן איבערדערציילט ווערן אין קלאַס. אָבער זאָלן די
קינדער פילן: דאָס ווערט געטון נישט ווייל זיי דאַרפן כלומרשט „קענען גוט“
דאָס געליינעטע, נאָר כדי ביי זיך אויסצואַרבעטן אַ רייכערע שפראַך. און
געטון דאַרף עס ווערן אזוי, אַז דאָס כלומרשט מעכאַנישע איבערדערציילן זאָל
סיי ביים דערציילער גופא, סיי ביים צוהערער־עולם אַרויסרופן די גרעסטע
שעפּערישקייט און אַ ביי גאָר ערנסטע באַציונג.

רופט אַרויס די אויפמערקזאַמסטע באַציונג פון גאַנצן קלאַס צו דעם
תלמיד, וואָס דערציילט. אַגב, שטעלט אים אַוועק לעבן דער קאַטעדרע, פון
פאַרנט, אַז דער גאַנצער קלאַס זאָל אים אַרויסזען, און זאָל ער זיך מיט זיין
דערציילונג ווענדן צום גאַנצן קלאַס, און זאָלן אַלע קינדער דערביי פאַרמאַכן
די ביכער און אויפמערקזאַם הערן. אויף דער עלטערער שטופּע וועלן די קינדער
דערביי פאַרצייענען אַלע פעלערן, וואָס דער דערציילער האָט נאָך זייער מיי-
נונג געמאַכט. בעת ער דערציילט, זאָל אים קיינער נישט איבערשלאָגן, זאָל פריי
און אומגעצוואונגען פלייסן זיין לעבעדיקע שפראַך, און ערשט ווען ער האָט
געענדיקט, זאָל זיך דער קלאַס אַרויסזאָגן וועגן דעם ווערט פון זיין דערציילונג.
זאָל דערביי יעדער תלמיד פריי אַרויסזאָגן און באַגרינדן זיין מיינונג — אַן

ח. ש. קאזדאן

באלידיקונג, און א חוזק־מאכן, און צור־הכעיס־קריטיק. צום סוף זאל דער לעד דער רעזיומירן, מאכן דעם אויספיר, אבער אזוי, אז זיין מיינונג זאל נישט אויסקומען ווי אַנגעוואָרפן, ווי א חוב־זאך פארן גאַנצן קלאַס.

און כדי דאָס איבערדערציילן זאל נישט אַננעמען א כאַראַקטער פון מער כאַנישער אַרבעט, כדי עס זאל נישט אַנווערן דעם חן אין די אויגן פון די תלמידים, וואָר אַי ר ט דעם דאָזיקן מעטאָד, טראָגט אין אים אַרײַן פאַרשידענעם אינהאַלט און פאַרמען, מאַכט אים פאַר אַן אמתער שעפּערי־שער אַרבעט און ציט אַרײַן אין דער דאָזיקער אַרבעט אַלע קינדער מיט זייער גאַנצער אַקטיווקייט. לָאָזט דערציילן דעם איבערגעלייענטן סיפור פון אַ נייעם שטאַנדפונקט, ביי אַ נייער אומגעבונג, מיט נייע מאַמענטן. זאָל די געשיכטע וועגן פרעס קונצנמאַכער, למשל, דערציילט ווערן אין נאָמען פון הייס־יונה אָדער רבקה־באַשע; זאָל עס דערציילט ווערן פון זייערס אַ קינד אָדער גאָר פון רב; מאַכט איבער דעם גאַנצן פּלאַן פון דער דערציילונג: זאָל די דערקלערונג וועגן קונצנמאַכער אַרויסשווימען גאָר צום סוף פון דער געשיכטע, און נישט צום אָנהייב, ווי ביי פרעז; זאָל אַנשטאָט דעם קונצנמאַכער מיט זיינע חרטומי־מצירידיקע אויפטועכצן אוועקגעשטעלט ווערן אַ דורכרייזנדיקער גביר־אדיר מיט אַ קאַרעטע, „נאַ־שפיץ“, וואָס פירט מיט זיך כל־טוב און פאַרפּאַרט גלייך צו הייס־יונה; זאָלן די קינדער אַליין צוטראַכטן אַן אַנדער פּאַסיקע מעטאָד פּאָזע פאַר אליה־הנביא און זאָלן זיי באַשאַפן אַ נייעם סיפור מיט אַ נייעם העלד.

אָדער גיט צו אַ לעבעדיק־י־ל־דע־ר־י־שע־פּאַרעם דעם גאַנצן סיפור־המעשה: זאָלן די קינדער פאַרשטעלן באַזונדערע מאַמענטן, מיטן אויסדרוק פון פנים, מיט די זשעסטן און קערפּערלעכע באַוועגונגען פון די העלדן; שטעלט עס פאַר אין אַ דראַמאַטישער פּאַרעם, גיט דעם צו אַן איינפאַכע דיאַלאָגישע פּאַרעם. הקיצור, מאַכט פאַרשידענע עקספּער־רימענטן איבער דעם געלייענטן מאַטעריאַל, מאַכט אים איבער סיי לויטן אינהאַלט, סיי לויט דער פּאַרעם. אין אַלעם זאָלן די קינדער אַליין אַרײַנטראַגן זייער איניציאַטיוו, זייער גאַנצן שאַפונג־כוח, זאָל דאָס ווערן די זאך פון די קינדער אַליין.

און אַלס וועגווייער און אָנפירער פון דער אוידיטאָריע, אַלס אויטאָרי־טעטער אַפּשאַצער פון שיינער שפּראַך, פון קורצן און דייטלעכן זאָג מיט זיין פינקטלעכקייט און בייגעוודיקייט, זאָל דער לערער פאַרנעבן די תלמידים נייע אויפגאַבן פון איבערדערציילן: איר האָט דערציילט דעם סיפור גאַנץ אויס־פירלעך, — דערציילט אים איצט גאָר קורץ, איבערהויפּטדיק די נישט־וויכטיקע מאַמענטן; גיט איבער דעם גאַנצן אינהאַלט אין עטלעכע געציילטע ווערטער

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

(געציילטע בפועל-ממש, אין 20-30 ווערטער, נישט מער); שרייבט אן אויפן טאָול דעם דאָזיקן אינהאַלט אין איינער-צוויי שורות, נישט מער. די דאָזיקע אַלע איבונגען האָבן פאַר אונדזער ציל צו פאַרפיינערן און אויסבעסערן די שפראַך און סטיל פון די תלמידים — די גרעסטע באַדייטונג.

ווייטער. באַשטימט אַ ספּעציעלע צייט אויף ש א פ ו נ ג - ש ע ה ן . זאָל צום באַשטימטן טאָג יעדערער צוגרייטן אַ מעשהלע אָדער אַ סיפור, וואָס ער אַליין האָט צוגעטראַכט, וואָס ער האָט פון וועמען ס'איז געהערט (אָבער נישט געלייענט!). אָדער פון דעם, וואָס ער האָט אַליין איבערגעלעבט, בייגעווען. גיט די מעגלעכקייט יעדן תלמיד אַרויסצואווייזן דעם פאַרנעם פון זיין פאַנטאַזיע, פון זיין קינסטלערישן שאַפן. באַוועגט די קינדער דערצו, גיט זיי צו דעם נייד טיקן אימפּולס, אַז זיי זאָלן אַרבעטן אין דער אָנגעוויזענער ריכטונג. זאָל יעדערער שעפן פון דעם, וואָס אים איז נענטער, טייערער, און זאָל יעדערער פריי אַרויסטרעטן פאַר דער היימישער אוידיטאָריע, אין אַן אַטמאָספּער פון אַלגעמיינער אויפמערקזאַמקייט און סימפּאַטיע. זאָל די אַרבעט פון יעדערנס פאַר טאַזיע און געפיל זיך אויסגיסן אין זיינע אינדיווידועלע פאַרמען, טעמפּעראַ- מענט און סטיל.

און זאָל דער לערער גופא אויך נישט אָפּשטיין אין דעם פרט, זאָל ער אויך פון צייט צו צייט אַרויסטרעטן מיט אַ דערציילונג, און אָנווענדן דערביי אַלע קרעפטן. אַז זיין דערציילונג זאָל זיין קינסטלעריש געבויט און באַאַרבעט, און דערציילן זאָל ער עס מיט דער געהעריקער שטימונג, האַרציק און אינטים, און פאַרשטייט זיך, אַז עס דאַרף זיין שטרענג צוגעפאַסט צו דער פּסיכיק פון די קינדער. אויך דאָ דאַרף דער לערער דינען אַלס מוסטערהאַפּטער ביישפּיל.

ענדלעך, קאָן אין דעם ענין פֿון באַדייטערן די שפראַך פון די תלמידים: האָבן אַ גרויסע פעולה דאָס אַויס לערנען אַויף אַויס נון ווי ניק פאַבלען, שירים און פראַגמענטן פון גרעסערע פּאָעטישע ווערק. מיטהעלפּנדיק, אַז דער געשמאַק פון דער שוליונגט זאָל פאַרפיינערט, אויסגע- איידלט ווערן; מיטהעלפּנדיק בכלל איר קינסטלערישער עסטעטישער דערצייונג, האָט דאָס אויסלערנען בעלפּה אַ באַזונדערע באַדייטונג פאַר דער אויסאַרבע- טונג פון דער ליטעראַרישער שפראַך. דאָס קענען אויף אויסווייניק אַ גאַנצע ריי קלאַסישע ווערק גיט די קינדער אין די הענט אַן אַרסענאַל מיט אויסדרוקן און וואַרטווענדונגען, כאַראַקטער און באַשרייבונג-ווערטלעך, וואָס אַז מ'געברויכט עס צו דער צייט און אויפן פּאַסיקן אָרט, העלפט עס אַרויסברענגען די אייגענע געפילן און געדאַנקען, העלפט עס מאַכן דעם נייטיקן איינדרוק אויפן צוהערער, אים מסביר צו זיין און איבערצייגן. דאָס קענען בעלפּה דאַרף נישט נאָר אויפ- הייבן דעם ווערט און די מעלות פון דער קינדערישער שפראַך און סטיל, נאָר דאָס וועט אויך אַרויסרופן ביי זיי אַ באַשטימטן צובונד צו די אויטאָרן פון די

אויסגעהורטע ווערק, צו די דאָזיקע קאָנקרעטע טרעגער פון דער ליטעראַטור, און וועט אזוי אַרום צונויפקניפן מיט שטאַרקע פּעדעם דעם אונטערוואַקסנדיקן דור מיט אונדזער קולטור. דאָס באַקומט שוין פאַר אונדז אַ ברייטערע נאַציאָנאַלע באַדייטונג. מיר דאַרפן געדענקען, אַז דער שיינער מנהג צו קענען אויף אויסווייניק און די גוטע רגילות צו ציטירן, ווען עס פּאַסט, די קלאַסיקער פון דער אייגענער ליטעראַטור, איז ביי אונדז אין גאַנצן נישט אָנגענומען, נישט איינגעפלאַנצט, און די נייע יידישע שול דאַרף שאַפן אין דעם זין נייע טראַ-דיציעס.

פאַרשטייט זיך אויך דאָס לערנען פּאַעזיע אויף אויסווייניק קען נישט פאַרוואַנדלט ווערן אין אַ מעכאַנישער אַרבעט. מיר וועלן וועגן דעם שפּעטער רעדן באַריכות.

דאָ פּאַסט זיך צו דערמאָנען אַ וואָרט פון אַ באַקאַנטן אַלטן דייטשן שפּראַך-מעטאָדיסט, פּי ל י פ ו ו א ק ע ר נ א ג ע ל, וועלכער האָט געזאָגט: „איך האָב גאַרנישט קעגן אויסווייניקענען, איך קעמף נאָר קעגן אויסווייניקלעך ע ר ג ע ז ן“. אויך דער באַרימטער שווייצאַרישער פּעדאַגאָג פון אונדזער צייט, ד״ר אַט ט א ג ג ר י י ע ר ר י צ האַלט (*), אַז „ווייניקסטנס דאַרף מען קעמפן קעגן צוויינגען לערנען אויף אויסווייניק. ווייל צו וואָס לייגן מיר פאַר די קינדער געדיכט? צוליב זייער גענום, דאָך, נישט כדי אַרויפצולייגן אויף זיי אַ זייערן מוז. אָבער די פליכט צו לערנען אויף אויסווייניק רוקט אַוועק דעם דאָזיקן ציל; זי לענקט די גאַנצע אויפּמערקזאַמקייט פונעם שילער אויף דער אויסער-לעכער פאַרעם פון דעם געדיכט... דער ריטעם און דער גראַם ווערן ריין מע-כאַניש באַהאַנדלט ווי שטיצפונקטן פאַרן זכרון... אזוי אַרום ווערט דאָס לערנען אויף אויסווייניק פאַר אַ סך שילער — אַ שטערונג צום פאַרשטיין דאָס געדיכט“. אָבער סוף כל סוף איז אויך גרייערץ מסכים, אַז זייער אַ סך הענגט דאָ אָפּ פונעם לערער און זיין גוטן ביישפּיל. אויך דאָ דאַרף אָנגעווענדט ווערן דער מעטאָד פון פרייער שפּערישער אַרבעט, פון נאַטירלעכער געלעגנהייטלעכער אַרבעט, דער דערפאָלג און די נוצן פונעם לערנען אויסווייניק איז אָפּהענגיק פון דער אָנפירונג פונעם לערער, וועלכער מוז אַליין פאַרמאָגן קינסטלערישן טאַקט און עסטעטישן געשמאַק. עס האָט בפירוש אַ גרויסע באַדייטונג די פּעיקייט פונעם לערער גופאָ צו פיינער קינסטלערישער דעקלאַמאַציע, — דער לערער דאַרף דאָ זיין זייער שטרענג צו זיך און מוז אין דעם פרט זיין אַ היפשער מקפיד; ער דאַרף אַ סך אַרבעטן איבער זיך אויף דעם געביט און מיט דער הילף פון טעאָ-ריע און פּראַקטיק דערגרייכן דעם מעגלעכן מאַקסימום. עס איז געוואונטשן, אַז

*) Dr. Otto von Greyetz — *Der Deutschunterricht als del Weg zur nationalen Erziehung*, p. 226.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

דער לערער אליין זאָל אויך קענען אויף אויסווייניק די געלערנטע פראַגמענטן און שירים.

פאַרשטייט זיך, אז דער גאַנצער מאַטעריאַל, וואָס ווערט אויסגעלערנט אויף אויסווייניק, מוז זיין גוט פאַרשטענדלעך, צוגענגלעך פאַר די תלמידים, ער דאַרף איינגעזאַפּט ווערן פּולקאַם באַוואַוסטזיניק. אגב, דער לערער דאַרף גוט אויסשטודירן אין דער עקספּערימענטאַלער פּסיכאָלאָגיע די פּראַגע, אויף וואָס פאַר אַ וועג און אופן דאַרף מען לערנען אויף אויסווייניק — און ער דאַרף געבן די קינדער די נייטיקע אָנווייזונגען, כּדי זיי צו פאַרגרינגערן זייער מענע-מאַניסטישע אַרבעט. דער פּשוטער כלל איז, און ער דאַרף איבערגעגעבן ווערן די קינדער: מען דאַרף לערנען שטיקערווייז, גאַנצע פּראַגמענטן לויט אינהאַלט אדער ריטעם, אָבער בשום-אופן נישט שורותווייז, אודאי נישט ווערטערווייז.

*

**

אָט דאָס זענען די מיטלען, וואָס דער לערער האָט אין דער נאָרמאַלער פּאַלקשול אין זיין רשות ביים שטרעבן צו באַרייכערן די קינדערם שפּראַך. אומ-אויפהערלעכע אַרבעט אין דער אָנגעוויזענער ריכטונג וועט סוף-כל-סוף גובר זיין די מניעות, וואָס שטייען דעם לערער און תלמיד אויפן דאָזיקן וועג. און ביי דעם איבערגעגעבענעם לערער וועט דער קלאַס פאַרוואַנדלט ווערן אין אַ רייכער לאַבאָראַטאָריע, וואו אונטער זיין אָנפירונג וועלן אַלע קינדער פלייסיק אַרבעטן איבער זייער אַרעמער און בלייכער שפּראַך און וועלן אויסאַרבעטן דעם איידעלן סינטעז פון זייער קינדערשן, שטוביקן לשון מיט דער קינסטלערישער ביכערשפּראַך. אזא אַרבעט וועט רייך באַפּרוכפערן דאָס שפּראַכנפּעלד פון די יונגע תלמידים, און דער לערער וועט זיך שפּעטער פרייען איבער דעם גערע-מעניש, וואָס ער וועט אַראָפּנעמען פון די פאַרזייטע פעלדער.

*

**

פון די אַלע אויבנדערמאָנטע פּרינציפּן און אָנווייזונגען — וואָס לאָזט זיך אויסנוצן און פּראַקטיקירן אין דער צוגאַב-שול פּוּנעם אַמערקאַנער טיפּ? צי לאָזט זיך אָנווענדן אין דער צוגאַב-שול די אויבן-אַרויסגעבראַכטע אַלגעמיינע מעטאָדן און דרכים אויף צו דערגרייכן דעם ציל פון באַרייכערן די שפּראַך פון די קינדער?

מיר וועלן דאָ זיך נישט פאַרנעמען מיט דעם ענין קאָנטראַקטירטן וואָקאַ-בולאַר און דעם ענין „לערנען רעדן“ — אויף וויפּל עס איז נוגע יענעם עלעמענט

קינדער, וואָס קומט אָן אין אונדזער צוגאַב־שול אינגאַנצן שטומע. די דאָזיקע קינדער פאַרלאַנגען גאַר אַ באַזונדער מעטאָדישע באַהאַנדלונג. דאָ ווילן מיר באַהאַנדלען נאָר די אַלגעמיינע מעטאָדן פון באַרייכערן דעם יידיש ביי יענע קינדער, וואָס יידיש איז נישט זייער געלויפיקע נאַטירלעכע מוטער־שפּראַך.

פ ר י נ צ י פ י ע ל פּאָדערט נישט אָט דער טיפּ קינדער קיין באַזונדערן ספּעציעלן צוגאַנג אין פרט פון דער באַרייכערונג פון דער שפּראַך. און פונקט ווי אין דער נאָרמאַלער פּאָלקשול, דאַרף אויך אין דער צוגאַב־שול, ווי מעגלעך פון די ערשטע טריט אָן, דער גאַנצער צוגאַנג צום ענין פון באַרייכערן די שפּראַך פון די קינדער — וואָס מער טראָגן דעם כאַראַקטער פון ג ע ל ע ג נ ה י י ט ל ע כ י י ט. אזוי דאַרף זיין דער צוגאַנג פונעם לערער און דאָס דאַרפן אַרויס־פילן די קינדער אַליין. באַרייכערונג פון דער שפּראַך — מיינט נישט דריל־סיסטעם, קנעלונג, איינזורונג. באַרייכערונג פון דער שפּראַך — דאָס איז איינ־טואַטיווע שעפּערישקייט, מעג זי זיין ווי באַשידן און באַגרענעצט לויט כמות, לויטן וואָקאַבולאַר, אזוי ווי דאָס איז אין דער ווירקלעכקייט אין דער צוגאַב־שול.

אַ זייער אינטערעסאַנטן באַריכט וועגן אזאַ סיסטעם פון לערנען אַ פרעמדע שפּראַך געלעגנהייטלעך (אַבער דעם יידיש־לערער פון דער צוגאַב־שול זאָל נישט פאַרגעסן: יידיש איז נ י ש ט קיין פרעמדע שפּראַך פאַר אונדזערע קינדער!) — האָבן מיר אין אַ וויסנשאַפטלעכער אונטערסיטעט־פאַרשונג פון 1937*) דער אָנפירער פונעם דאָזיקן עקספּערימענט (ערשטער לערניאָר פון דייטש), ד"ר מיריאם האָט טאַקע אָנגערופן דעם אָנגעווענדטן דערביי לערן־מעטאָד, אזוי ווי ער איז פּראַקטיקירט געוואָרן אין דער געפאַרשטער שול, מיטן נאָמען ג ע ל ע ג נ ה י י ט ל ע כ י י ט ע ר (אינסידענטאַל). „מיטן דאָזיקן נאָמען „אינצידענטאַל“ איז נישט געמיינט: צופעליק. אויך ווערט דער דאָזיקער טערמין נישט גענוצט ווי אַ סינאָנים פון עפעס וואָס מיינט: פּלוצימדיק, על־פּי־מקרהדיק, שאַנס־מעסיק, צופעליק אונטערגעקומען“.

ביי דעם עקספּערימענט זענען באַהאַנדלט געוואָרן 67 תּלמידים פון היי־סקול. זיי זענען פּאַרטיילט געוואָרן אין 5 סעקציעס, איין טייל האָט געלערנט „לויטן קאָנווענציאָנעלן גראַמאַטיקאַלישן מעטאָד, האַלטנדיק זיך גענוי לויטן גראַמאַטיק־טעקסט“. דער אַנדערער טייל „איז אָנגעגאַנגען מיטן ל י י ע ן־מע־טאָד, געלייענט פשוטע דייטשע מעשה־ביכלעך קודם כל צוליב פאַרגעניגן פון די דערציילונגען; קיין שום גראַמאַטיק־טעקסט איז זיי נישט געגעבן געוואָרן“. און ווען עס זענען שפּעטער דורכגעפירט געוואָרן אין ביידע טיילן איינהייטלעכע

*) *Learning English Incidentally: a study of bilingual children.* Bulletin 1937, № 15, by J. L. Meriam. U. E. Dept. of the Interior, Office of Education. Project in research in universities.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

עקזאמענעס, האָט זיך אַרויסגעוויזן: די סעקציעס פונעם צווייטן מין האָבן איבערגעשטיגן די ערשטע אפילו אין גראַמאַטיק־קענטענישן, כאָטש פאַרמעל האָבן זיי נאָך נישט געלערנט קיין גראַמאַטיק, און אוודאי האָבן זיי איבערגע־שטיגן די ערשטע ביי די לייען־טעסטן. דער באַריכט־אָפגעבער מאַכט דעריבער אַזאַ אויספיר: „עס איז, בכּוּן, קלאָר באַוויזן געוואָרן וואָס פאַר אַ גוטע פעולה דער געלעגנהייט־מעטאָד האָט. די טענדענץ פונעם מעטאָד איז געריכטעט צום „אונטערשטרייכן די רעאַלע ענינים פון לעבן“, ער צילט צום שטודירן די אמתע אַקטיוויטעטן פון מענטשן — אָנשטאָט די פּוסטע פאַרמאָליטעטן וואָס געפינען זיך אין ס'רוב טעקסט־ביכער.“

פאַרשונג־באַאָבאַכטונגען זענען אויך געמאַכט געוואָרן איבער מעקסיקאַ־נישע קינדער אין דרום־קאָליפּאָרניע, און אָט ווי אַזוי די דאָזיקע פאַרש־אַרבעט פאַרמולירט „די צענטראַלע פּראָבלעם פון צוויי שפּראַך־קע קינדער“ בנוגע דעם לימוד פון ענגליש: „דער בעסטער וועג צו אונטערריכטן ענגליש איז נישט צו לערנען ענגליש אין דער פאַרם פון לייענען, שרייבן שפּראַך, אויסלייג א"א, נאָר אָנגיין דרייט מיטן לייענען צוליב פאַרגעניגן וועגן אָדער צוליבן נויטיקן זיך אין אינפאַרמאַציעס; רעדן מיט אַ מער זאָרגפעליק צוגעקליבענער שפּראַך נאָר דעמאָלט, ווען אַזאַ מין מינדלעך אויסדריקן זיך איז אַן אומבאַדינגטע נויטווענדיקייט. דער בעסטער ענגליש האָט אַ ווערט, ווען ער ווירקט, פונקציאָנירט. צוויי־שפּראַכיקע קינדער לערנען זיך אויס ענגליש געלעבטע צוויי־שפּראַך־קעטן (דאָרט, ז. 99).

אויך דער באַקאַנטער פּעדאַגאָג מ. י. ק. ל. וועסט האָט עקספּערי־מענטירט מיט אַ סך גרופּעס הינדוסישע קינדער וואָס האָבן געלערנט ענגליש, און אויך ער איז געקומען צום אויספיר, אַז דער „מעטאָד פון לייענען“, ד"ה פון לייגן דעם הויפט־געוויכט ביים לערנען די פרעמדע שפּראַך ניט אויפן רעדן, נאָר אויפן לייענען, האָט זייער אַ סך מעלות. ער האָט אויסגעפונען, אַז די לייען־גרופּעס קינדער „האָבן געמאַכט פאַרשריט צוויי מאָל שנעלער ווי אין רעדן, אין פאַרשטיין און קענען לייענען, איידער יענע קינדער וואָס האָבן געלערנט לויט די טראַדיציאָנעלע מעטאָדן“ (דאָרט, ז. 14).

אין זיין באַקאַנטן בוך „שפּראַך אין דערציונג“ פאַלעמיזירט מ. וועסט מיט ה. פאַלמערן און פאַרטיידיקט די גרויסע מעלות פונעם לייענען־מעטאָד להיפוך צום רעדן־מעטאָד (דירעקטן מעטאָד) מיט זיינע קינסטלעכע, עקשנותדיקע און נודע קעלענגען פון דעם מין: „וואָס איז דאָס? דאָס איז אַ מיש? וכד'. דאָס בעסערע לייען־בוך מאַכט דעם תלמיד פאַר אַ דירעקטן שותף צום לערנען, מאַכט די פרעמדע שפּראַך פאַר אַ נאַטירלעכע באַדערפעניש. דאָס נישט־אויפגעצוואונג־גענע לייענען און דאָס לייען־בוך גיט די תלמידים די פּילזייטיקע מעגלעכקייט —

אי צו לערנען זיך ליינענען, אי צו טרענירן זייער געהער, און אויך דערביי זיך צו לערנען רעדן*.) אָט דער ליינען־מאַטעריאַל — דאָס איז אַ וואַריאַציע פונעם געלעגנהייט־מעטאָד. דער לעצטער נעמט ארום אַלע נאַטירלעכע געלעגנהייטן אין קלאַס און אין דער קינדער־סביבה, אויך זייער אינטערעס און ווילן צו ליינענען, צו געניסן פון זייער ליינען־קענטשאַפּט, — אין אונדזער פּאַל, פון זייער פאַראַינטערעסירונג מיט דער יידישער ליטעראַטור און יידישע מחברים.

אפילו צווישן די לערער פון העברעיש, וואָס זענען תמיד געווען באַהערשט פונעם „נאַטירלעכן מעטאָד“ (עברית בעברית), ווערט אַלץ שטאַרקער דער באַ־וואוסטויזן וועגן דעם גרויסן באַטייט פונעם געלעגנהייט־מעטאָד. אַזוי גיט דער אַמעריקאַנער מעטאָדיסט פון העברעיש, וו. כאַמסקי, פּאָלגנדיקע אָנווייזונגען דעם לערער פון העברעיש אין דער עלעמענטאַרער שול: „שאַפּט בעסער אַן אַטמאָספּער פון אַ שמועס־בייס־טיש אָדער פון אַ שפּיל־פּלאַץ, איידער פון אַ קלאַס־צימער. האַלט אַן מיט אייערע תלמידים בעסער באַציונגען פון שמועס איידער פון לערן. לָאָזט דעם שמועס לויפן פשוט און נאַטירלעך. סטימולירט און דערמאָנטערט אייערע תלמידים, זיי זאָלן האָבן די נאַטירלעכע באַדערפענישן צו רעדן, וואָרעם דאָס איז דער נויטיקער תנאי ביים לערנען אַ שפּראַך, נוצט אָבער אויס די דאָזיקע באַדערפענישן צו רעדן — אויף צו פּרע־זענטירן און געניטן די תלמידים אינעם געוואונטשענעם וואַקאַבולאַר“**.)

צום געלעגנהייטלעכן מעטאָד באַלאַנגט אויך די שפּיל און דער אַ־מאַטריאַל צו יע. מען דאַרף אויף אַ נאַטירלעכן אופן אויסנוצן די שפּיל־אינטערעסן פון די יינגערע און עלטערע קינדער. דערביי טאָר מען, נאַטירלעך, נישט זיין פּעדאַנטיש און נישט מקפיד זיין אויב אַ קינד וואַרפט אַריין אַן איבעריקן ענגלישן אָדער אַ יידיש־פאַרענגלישטן אויסדרוק. די שפּילערייען דאַר־פון זיין אַזעלכע, וואָס זאָלן קומען בעיקר פון דער אינציאַטיוו פון די קינדער, אמתע קינדערשע און נישט פון לערער אויסגעטראַכטע שפּילן. וואָס ווייטער פון אַיבונגען — און וואָס מער נאַטירלעכער שמועס, נאַטירלעכע שפּיל און אינסצעניזאַציע. וואָס ווייניקער „געניטונגען אין רעדן“; וואָס מער אַרויסגיין פון די אמתע, אויפריכטיקע, אוממיטלבאַרע אינטערעסן פון די קינדער. און יענער לערער וועט האָבן די בעסטע רעזולטאַטן אין „רעדן“ פון די קינדער, ווער עס וועט זיך באַמיען אויף אַן אמת אַריינצודרינגען אין די אינ־טערעסן פון די קינדער און זיי אנטקעגן צו קומען ביים לערנען.

*) Michael P. West, "Language in Education", London, 1929 pp. 51-53.

**) How to Teach Hebrew in the Elementary Grades, by W. Chomsky, N. Y. 1946, p. 62.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

און לאָמיר זיך דערמאָנען, וואָס מיר האָבן גערעדט וועגן די צילן פון דער דערציונג אין אונדזער שול. מיר האָבן אָנגעוויזן אויף דער „פּריווילעגירטער“ לאַגע פון דער יידיש־וועלטלעכער צוגאַב־שול: די קינדער ווייסן לכתחילה, צוליב וואָס זיי גייען אין דער דאָזיקער שול. די אויפגאַבע פונעם יידיש־לימוד דארף דעריבער זיין: לערנען אַזוי, אז די קינדער זאָלן אויף קיין מינוט נישט פאַרלירן דעם באַוואוסטזיין — אז דאָ איז אַ ייִדישער קאַלעקטיוו, אַ מאָדערנער יידישער מקום קדוש. אפילו ביים לערנען רעדן מוז מען דאָס געדענקען. ארבעטנדיק אויף צו באַרייכערן די קינדערס שפראַך, אויסנוצנדיק אַלע געלעגנהייטלעכע שמועסן און אינסצענירונגען, — תמיד דארף דער לערער געדענקען אָט די „פּריווילעגיע“ פון דער יידישער צוגאַב־שול און זי נישט פאַרזיכענען. זאָל דער לערער געדענקען, אז דאָ אינעם געביט פון אָט דער „פּריווילעגיע“ ליגן אויך אַ סך אינטערעסן פונעם תלמיד: ער ווייס, אז ער אליין איז אַ ייד, דער לערער איז אַ ייד, פאַראַן אַ באַזונדער יידיש לעבן מיט אַ יידישער שפראַך און ליטעראַטור, פאַראַן יידישע צייטונגען און זשורנאַלן; די קינדער קומען פון שטוב און גאַס אָנגעלאָרן מיט יידישע געשעענישן און פּראָב־לעמען — דאָ איז לאַנד און אויף דער וועלט; פאַראַן יידישע לידער און מען זינגט זיי אינדערהיים און אין שול; פאַראַן יידישע געביידעס, מוזעומס, הויכ־שולן, יידישע קינסטלער און בילדער! פאַראַן אַ באַזונדערע קאטעגאָריע יידן — שטאַלצע און שבת־יום־טובדיקע; די תלמידים ווייסן, אז זיי זענען קינדער פון אימיגראַנטן, זיי קומען פון אייראָפּע, פון באשטימטע לענדער און שטעט. זיי ווייסן וואָס איז אַ ליטוואַק און וואָס איז אַ גאַליציאַנער; זיי ווייסן וועגן יידישע מאכלים און האָבן זיי ליב, זיי ווייסן וועגן זייערע זידע־באַבע, זיי ווייסן וועגן זייערע יידישע נעמען; זיי ווייסן וועגן אַנטיסעמיטיזם אא"וו, אא"וו — דאָס אַלץ איז דאָך נאָר אַ טייל פון די „יידישע אינטערעסן“ פון די שול־קינדער. אַדאנק זיי שאפן זיך עס די אומזעבארע אינטימע סימפּאַטיע־פּערעם צווישן לע־רער און קינדער. אויפן באַזיס פון די דאָזיקע אינטערעסן לאָזט זיך אָרגאַניזירן געלעגנהייטלעכע שמועסן, לאָזט זיך שרייבן קאָמפּליצירטע און פרי־מיטווע קאָמפּאַזיציעס, לאָזט זיך אפילו שאפן זאַצן אין ערשטן קלאַס. אויף זייער יסוד וואָלט געדארפט צונויפגעשטעלט ווערן יעדער לערן און לייענ־בוך פאַר דער צוגאַב־שול, אפילו דער „אָנהייבער“ פאַרן ערשטן לערן־יאָר. אַ יידיש לערן־בוך דארף זיך אינגאַנצן אונטערשיידן מיט זיין אינהאַלט פונעם ענגלישן מעקסטובך.

די מאָדערנע יידיש־וועלטלעכע דערגאַנצונג־שול דארף אין דעם פּרט גיין מיט דעם זעלבן דרך, אַזוי ווי עס איז געווען דער דרך פונעם רבין, וואָס האָט „אויפן פּריפעטשיק“ געלערנט „קליינע קינדערלעך דעם אלה־בית“. יענער גוטער

טראדיציאנעלער רבי האָט געשאצט דעם אַלף-בית (אפילו דעם אַלף-בית!) פון
אַ העכערן שטאַנדפונקט:

אַז איר וועט, קינדער, עלטער ווערן,
וועט איר אַליין פאַרשטיין,
וויפל אין די אותיות ליגן טרערן
און וויפיל געוויין.

אַז איר וועט, קינדער, דעם גלות שלעפן,
אויסגעמוטשעט זיין,
זאָלט איר פון די אותיות כוח שעפן,
קוקט אין זיי אַרײַן!

אין די דאָזיקע ווערטער פון מ. ווארשאַווסקי, וועלכע מיר פלעגן אַליין
זינגען מיט דבקות, ליגט איינגעשלאָסן אַ וויכטיקע אָנווייזונג פאַר דער יידישער
נאַציאָנאַלער פּעדאַגאָגיק. און אויך מיר אין דער יידיש־וועלטלעכער שול, נאָר-
מאַלער צי דערנאַנצונג-שול, דארפן בויען אויף דעם דאָזיקן „העכערן שטאַנד-
פונקט“. דער עיקר איז נישט די צאָל „אותיות פונעם אַלף-בית“, וואָס די
קינדער וועלן אויסלערנען, נאָר זייער באַנעמען דעם קולטור-נאַציאָנאַלן ווערט
און באַטייט פון די דאָזיקע „אותיות“, זייער „כוח-שעפן“ פון די דאָזיקע אותיות.

פון דעם שטאַנדפונקט האָט אַן אומגעהויערן ווערט דאָס פירן געזאָגט
א י י ש ו ל. איין אויסגעלערנט לידל מיט דער מעלאָדיע און מיטן ריטם
פון די ווערטער — האָט אַ סך אַ גרעסערן באַטייט פאַר דער באַרייכערונג פון
דער שפראַך פון די קינדער, איידער עטלעכע שעה פון „געשפרעכן“, פון „גע-
ניטונגען אין רעדן“. איין געדיכט אויסגעלערנט כאַראַל אויף אויסנווייניק, האָט
אַ סך מער ווערט איידער די טראַדיציאָנעלע שמועסן לויטן „נאַטירלעכן“
מעטאָד.

ביי דער געלעגנהייט דארף מען אויך ציען די אויפמערקזאַמקייט פון לערער
און שולטער: אמתן דערפאַלג וועט האָבן דאָס „לערנען די קינדער רעדן יידיש“,
ווען די היים וועט מיטאַרבעטן מיט דער שול. מיר דארפן נישט מיר ווערן צו
מאָנען ביי די עלטערן, זיי זאָלן אינדערהיים רעדן מיט די קינדער יידיש,
אַ ו י ך יידיש. די אמעריקאַנער „פּאָבליק-סקול“ האָט יאָרנלאַנג מיט עקשנות
געפאָדערט פון די עמיגראַנטישע עלטערן, זיי זאָלן אויפהערן רעדן מאמע-לשון
מיט זייערע קינדער, נישט קאליע מאכן הלילה דעם ענגלישן אקצענט. און יידישע
עלטערן האָבן געפאַלגט! לאָמיר איצט נאָכטון דעם ביישפּיל פון דער „פּאָבליק-
סקול“, רופן זיי אויף פאַרזאַמלונגען, שיקן צו זיי בריוו און אויפרופן, איינמאַל

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

און נאָכאמאָל, און פאַרלאַנגען פון זיי, זיי זאָלן איינפירן ביי זיך אין שטוב יידיש לפחות ווי אַ צווייטע, גלייכבאַרעכטיקטע שפראך.

יידיש איז דער קערן פון יידישער דערציונג. די שול־פּראָגראַם, די דערגרייכונגען, ידיעות — דאָס איז דאָס אויסערלעכע, דאָס שאַלעכע. דער עיקר איז דער באַוווסטזיין, אַז יידיש איז די שפראַך. יידיש דאַרף זיך אָנֶשפארן אויף דער היים, שעפּן טעמעס און אינטערעסן פון דער אייגענער סביבה, דורך דעם קענען אויך די עלטערן אויף אַן אמת אריינגעצויגן ווערן אין דער יידיש־אַרבעט פון זייערע קינדער.

דאָס אַלץ, וואָס מיר האָבן אויבן אַרויסגעבראַכט, צייכנט אָן די ליניע מיט וועלכער עס דאַרף אָנגיין אין איר אַרבעט די צוגאַב־שול און דער יידיש־לימוד אין איר:

נאַטירלעכע אויפריכטיקע באַציונג צו יידיש; געלעגנהייטלעכער מעטאָד, באַזירט אויפן אינעווייניקסטן פאַרמעגן פון די קינדער; אַפּעלירן צו זייער געזונטן הויש פאר דער יידישער שפראך און אירע אייגנשאפטן; פירן פרייע „לאַבאָראַטאָרישע“, שאַפּערישע אַרבעט און האַלטן זיך וואָס ווייטער פון טור־קענער פאַרמאליסטישער באַציונג צו דער שפראַך, וואָס ווייטער פון די מעטאָדן פון צעקייען און איבערקייען ווערטער און פראַזן; שאַצן העכער די דערציערישע דערגרייכונגען אין קולטור־נאַציאָנאַלן באַוואוסטזיין און געפיל, איידער די פאַרמעלע דערווערבונג פון אַזויפיל און אַזויפיל הונדערטער יידישע און הע־ברעישע ווערטער; — אַט דאָס דאַרף זיין דער וועג פון דער צוגאַב־שול פונעם אַמעריקאַנער טיפּ.

די מעטאדיק פון לייענען

(א) דאָס לייענען מיט דערקלערונגען

בין אהער האָבן מיר זיך פארנומען מיט דער אַרבעט, וועלכע איז אויסן די אַלגעמיינע צוגרייטונג פון די תלמידים צו פארשטיין דעם בוכ' טעקסט. מיט דער גאנצער אַרבעט האָבן מיר געהאט אין זינען, ווי דער שווייץ צארישער פּעדאָגאָג דעוואָרופּט עס אָן, די פּעיקייט פון קינד צו אַפּפּערצערן דעם אינהאַלט. דאָס איז די אַלגעמיינע צוגרייטונג, וועלכע דאַרף אויסאַרבעטן ביים תלמיד באַשטימטע שפּראַך־פּעיקייטן, באַרייכערן זיין לעקסיקאָן און פּאַרפּולקאַמען זיין סינטאַקסיס. אין איינעם מיט דער אַלגעמיינער אַנטוויקלונג, וואָס דער תלמיד וועט באַקומען אין שול, אין איינעם מיטן וואַוקס פון באַגריפּן און געפילן ביים תלמיד — וועט אים די שפּראַך־צוגרייטונג מאַכן פּעיק צו דערלערנען דעם געדרוקטן טעקסט, וועט באַשאַפּן דעם באַדן פאַרן אויסלערנען זיך לייענען.

איצט דאַרפן מיר באַהאַנדלען די קאָנקרעטע, אוממיטל־ באַרע צוגרייטונג צום געגעבענעם טעקסט, וועלכער דאַרף דערלערנט ווערן אין קלאַס. מיר טרעטן צו צו די מעטאָדן פון דעם אַזוי גערופּענעם „לייענען־מיט־דערקלערונגען“ (סטאַטאַריש לייענען). וואָס פאַר אַן אַרבעט דאַרף דער לערער דורכמאַכן מיטן קלאַס, כדי דער געגעבענער אַרטיקל, די דערציילונג, זאָל פּולקאַם פאַרשטאַנען, באַנומען ווערן דורך די תלמידים? וואָס פאַר אַן אַרבעט דאַרף מען דאָ אויספירן, כדי עס זאָלן דורכגעפירט ווערן אַלע בילדונג און דערציילונג־צילן, וועלכע מיר שטעלן זיך דערביי?

מיר וועלן זיך דאָ נישט אָפּשטעלן אויף די באַזונדערקייטן פון יעדן שול־עלטער. מיר וועלן נאָר אָנמערקן אַן אַלגעמיינע סכעמע פון דער אַרבעט אין קלאַס, וואָס עס פאַדרט זיך דערביי. מירן אָנווייזן די אַלגעמיינע פּרינציפּן, ביי וועלכע מען דאַרף זיך האַלטן ביים דורכפירן אַזא „לייענ־שעה“, אַ שעה לייענען־

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

מיטדערקלערונגען. לאָמיר דערביי אַרויסגיין פון אַ קאָנקרעטן ביישפּיל: איר קלייבט זיך ליינענען אין פּערטן אָדער פינפטן קלאַס „דאָס קעלבל“ פון מענדעלע מו"ס. איר באַשליסט ביי זיך היינט דורכגיין דעם ערשטן קאפיטל (ביז די לעצטע דריי שורות), וועלכער שטעלט מיט זיך פאַר אַ גאַנצע זאַך. לאָמיר זען, ווי קען אויסגענוצט ווערן דער דאָזיקער קאפיטל צוליב אונדזערע צילן, וואָס פאַר אַן אַרבעטן קען מען דאָ דורכמאַכן איבער דעם מאַטעריאַל.

פריער פאַר אַלץ טרעט צו צו דער אַ פּער צע פּטי ווער איינע דעם געגעבענעם טעקסט פון „דאָס קעלבל“, וועט דער דאָזיקער אַריינפיר זיין אַ קורצער, גענוג אַפּצוגעבן אויף אים אַ מינוט צען. דער ציל פון אונדזער אַפּער-צעפּטיוון אַריינפאַר וועט זיין „אַנשטעלן“ דעם קינדערישן פּסיכישן אַפּאַראַט אויף צו איינזאַפּן דאָס פאַרשטייענדיקע בילד פון ערשטן קאפיטל, אַרויסרופן ביי די תּלמידים פון זייער עבר, פון זייער דערפאַרונג, וועלכע איז גענוג רייך, אַלע אַנטשפּרעכנדיקע בילדער און שטימונגען, זכּרונות און איבערלעבונגען. נאָך ביי אַזאַ צוגרייטונג קען געזיכערט ווערן דאָס אַריינדריינגען פון די נייע „פאַר-שטעלונגען“ אינעם פעלד פון באַוואוסטזיין. אין קלאַס וועלן זיך געוויס געפינען קינדער, וואָס האָבן אַליין אַ מאָל געזען אַן ערשט געבוירן קעלבל, האָבן עס גע-גלעט און געקושט. ס'וועלן זיך געפינען אַנדערע, וואָס האָבן געלייענט ערגעץ מכּוּח אַ ניי געבוירן קעלבל. יענע קינדער, וואָס פאַרמאָגן רייכערע בילדערישע פאַרשטעלונגען, וועלן אייך אויסמאַלן דאָס זעלבע געמאָקט קעפּלעך, מיטן ווייסן פּלעק אויפן שטערן, וואָס ביי מענדעלעס תּוספות-יוס-טובי-קעלבל. און עס קען זיין, אַז עמעצער וועט אפילו אויסשרייען מיט התּפעלות ווי ביי מענדעלען: אַזוי ווי אַ קאָקאַרדע!

פירט ווייטער אייער שמועס, רופּט אַרויס נאָך און נאָך אַסאַציאַציעס, און באַלד וועט אייער אוידיטאָריע באַהערשן אַ שטימונג פון שטילן אומעט, פון פאַרצאַפּלטע קינדערישע הערצלעך „מיט בלוט פאַרגאַסענע“ — און מען וועט אייך דערציילן, ווי אַזוי מ'האַט פאַרקויפט דאָס קעלבל, ווי אַזוי מ'האַט עס געבונדן און אַוועקגעפירט קוילען...

אַבער פאַרגעסט נישט, איר דאַרפט באַלד ליינענען פאַרן קלאַס מענדעלעס דערציילונג, לאָזט נישט אייערע תּלמידים פאַרקריכן צו ווייט, לאָזט נישט אויס-שעפּן דעם גאַנצן אינהאַלט פון דער טעמע, האַלט אָפּ דעם שמועס אויפן פּאַסיקן אָרט און —

— „איצט, קינדער, הערט, איך וועל אייך איבערלייענען אַ דערציילונג פון מענדעלע מוכר ספרים!“

אויפן טיש איז קיין חפץ, אַלע הערן אויסווייניק, „נעמט צו די האַלטערס,

די העפטן", — קיין זאך זאָל נישט אָפּווענדן די אויפּמערקזאמקייט פון די קינדער.

טרעט צו צום לייענען, און זאָלן גלייך די קינדער דערפילן די אויפריכטיקע באַגייסטערונג, די אינערלעכע התפעלות, מיט וועלכער איר לייענט דעם טעקסט. קיין אויסערלעכע עפעקטן און טעאטראַלע פּאָזעס וועלן אייך דאָ נישט העלפן, אויב עס וועט פּעלן אויפריכטיקייט, אינטימע אויפּרעגונג. היט זיך פאַר קינסטלע-רישע פּאַלשקייטן! די קינדער וועלן עס גלייך באַמערקן (אָ, זיי זענען אויסגע-צייכנטע באַאָכטער!). און אייערע צילן וועלן שוין נישט דערגרייכט ווערן. לייענט דעם טעקסט רויק, געלאָסן, מיט דער פּאַסיקער פּאַר דעם ווערק טאָ-נאַליטעט. לייענט עס מעגלעך קינסטלעריש. אָבער איינפאַך, און אויב אייערע תּלמידים האָבן באַקומען די פּאַסיקע אַלגעמיינע און קאָנקרעטע צוגרייטונג. — אַך, ווי זייערע הערצלעך וועלן פּלאַטערן ביי אייער לייענען, ווי די אייגעלעך וועלן דאָס ברענען!... זייט צופּרירן, איר האָט ש ו י ן דערגרייכט אַ העלפּט פון אייער אַרבעט.

איצט לייענט פּאַר, דער קלאַס־משגיח זאָל צעטיילן אַלע קינדער די ביכלעך, — „דאָס קעלבּל“, — און זאָלן די תּלמידים לייענען אַ ל י י ן פ א ר ז י ך, ב ל ח ש, דעם דורכן לערער איבערגעלייענען קאַפּיטל. רעכנט אויס אַפּריער, וויפּל מינוט בערך דאַרף דאָס פּאַרנעמען, און דערלאָזט נישט, עס זאָל זיך פּאַר-ציען לענגער. געדענקט, דאָ אין דער שטיקקייט פון גאַנצן קלאַס וועט יעדעס קינד ביחידות איבערלעבן נאָך אַ מאָל דעם גאַנצן אינהאַלט און וועט ברענגען אין אָרדענונג זיינע אינטימע געפילן...

איר שטייט פּאַר אַ נייער אויפּגאַבע — אויסשעפּן דעם ל ע ק ס י ש ן אינהאַלט פון דער דערציילונג און פונאַנדערקלייבן זיך אין דער ל אָ ג י ש ע ר און ק י נ ס ט ל ע ר י ש ע ר זייט פון דעם ווערק. איר שטייט פּאַר אַ גרויסער אַרבעט פון אַ צווייענדיקן אַנאַליז פונעם אויסגעהערטן מאַטעריאַל. און די דאָזיקע אַרבעט דאַרף געפירט ווערן אַזוי, אַז דער תּלמיד זאָל דאָ אַרויסטרעטן אַקטיוו און זעלבּשטענדיק. און זאָל ער דערפילן, אַז איר האָט אויסגעקליבן „דאָס קעלבּל“, ווייל עס איז אַז אמת קינסטלעריש ווערק, וועלכעס האָט זייער פּיל צו זאָגן, וועלכעס פּאַדערט, מ'זאָל זיך דערין גוט אַריינטראַכטן, כדי עס אין גאַנצן באַגרייפן.

דאָס איבערדערציילן פונעם סיפור לאָזט איבער אויף מאָרגן־איבערמאָרגן. האַלט זיך ביים באַוואוסטן פּסיכאָלאָגישן געזעץ, לויט וועלכן „מיר לערנען זיך לויפן אויף גליטשערס זומערציט, און שווימען לערנען מיר זיך ווינטער; מיר חזרן איין, ווען מיר שלאָפן, לערנען זיך — ווען מיר טוען גאַרנישט“. לאָזט אַלע באַקומענע איינדרוקן „אַפּשטעלן זיך“, קומען צו זיך. מאָרגן וועט דער שילער

זיין פולקאם פריי פון טעקסט, און וועט זיין פעיק אייך געבן א שפערישע איבערדערציילונג. איצט פארנעמט זיך מיטן אנאליז פון סיפור.

לייגט פאר די קינדער, זיי זאלן אנווייזן, וועלכע ערטער, אויסדרוקן און איינצלע ווערטער זיי האבן נישט פארשטאנען — און נאך דעם שטעלט אליין פראגן וועגן אזעלכע ערטער, פארלאזט זיך נישט אויף די קינדער אליין. אמת, א סך פון די אויסדרוקן האבן זיי באנומען מיטן הוש, מיט אינטויע, אבער זיי גיבן זיך נישט אפ קיין חשבון. אז דאס איז פאר זיי נישט קלאר, געפלדיק, ווייזט נישט ארויס דערביי קיין פערזאנליכע, „משעפעט“ זיך נישט צו די קינדער, אבער דאך דערשלאגט זיך וואס מער קלארקייט, באשטימטקייט, און באגנוגט זיך נישט מיטן פשוטן אויסזאגן דעם טייטש פון ווארט. רופט ארויס וואס מער אסאציאציעס, וואס מער קאנקרעטע אויפגאבן — און זאלן זיך די קינדער אליין דערשלאגן דעם תוך, די אנטשיידונג. זאל פאר זיי דאס ווארט, דער אויסדרוק נישט בלייבן הענגען אין דער לופטן, אפגעריסן, רינגלט אים ארום מיט א פא-סיקער סיטואציע, מאכט אים נאענט צום קינדס באגריפן, געפילן. באמיט זיך, אז דער נייער באגריף אליין זאל אים ווערן פולקאם קלאר, דייטלעך. אין אונז דוער דערציילונג אנאליזירט מענדעלעס אויסדרוק: „פארנעמט איר דעם אטעם“, „די פרייד מיט מיט ר“, „אן עסן פאר ליבשאפט מיט די אויגן“, „אין דער מאמע ל ה ב די ל“, „זיין לעקער“, „דער רבי קעלט“ און אנדערע. — ווי אזוי דריקט מען זיך אנדערש אויס אויף יידיש? אין וואס פאר א פאלן געברויכט מען אזא אויסדרוק? וואס נאך פאר א באדייטונג האט עס? זענען צונעפאסט די אויסדרוקן צו די געדאנקען פונעם אויטאר אין די געגעבענע ערטער?

שטעלט דרייטס אזעלכע פראגן און שעפט אויס דעם גאנצן תוך פונעם רעדנסארט. פארשרייבט די אלע ווערטער, אויסדרוקן אויפן טאול, פארצייכנט זייער באדייטונג. און ווי נתפעל וועט איר ווערן פון די קינדערישע איינפאלן און המצאות, וויפל אסאציאטיווע זכרונות וועט איר דאס ביי זיי ארויסרופן און וואס פאר א רייכקייט זיי וועלן דאס פאר אייך אנטפלעקן!

טרעט צו אצינד צום א נ א ל י ז פון אינהאלט און פארעם פון דעם ווערק. זאלן די קינדער אָנרופן דעם הויפט־העלר און פארמולירן די הויפט־אידעע פון דער דערציילונג („די התפעלות־דיקע ליבע, דער אינטערעס פון קינד צום קעבל“). זאלן זיי אויך אָנרופן די העלדן און אידעען פון צווייטן ראנג („די דערוואקסענע פארשטייען נישט די געפילן פון קינד בנוגע צום קעבל“, „דאס יונגע שטומע באשעפעניש דערוועקט מאַראַלישע באַגריפן אין קינד“). פאָדערט נישט קיין ליטעראַרישקייט ביי אייערע קינדער. אָפט וועלן זיך ביי זיי אַרויס־רייסן די דאָזיקע דעפינירונגען גאַר אומגעריכט, אין נאָיווע פאַרמען — העלפט זיי אומבאַמערקט, גיט זיי די מעגלעכקייט דאָס אויסצודריקן אין פארענדיקטע

פראזן, פארשרייבט עם אויפן טאָוול — און דאָ וועט זיך עפענען פאר אייערע תלמידים אַ קוואַל פון שאַפוננס-גליק. דאָס קינד דאַרף דורכגעדראַנגען ווערן מיט אַכטונג, מיט יראַת הַכבוד צום געדרוקטן וואָרט, זאָל עם איינזען, אז דאָ איז יעדער וואָרט אָפגעמאַסט, אָפגעוואויגן, העלפט אים אויסשמירן אַ קריטישן חוש, אַ קריטישע פעיקייט. זאָל דער תלמיד דערפילן, אז נישט צופעליק האָט דער אויטאָר זיך גענומען מאַלן די באַציונגען פון אַ קינד צום ניי געבוירענעם קעלבל, נישט פון אַ דערוואַקסענעם מענטשן; אז נישט צופעליק איז עס, וואָס ביי מענדעלען דערוויסט זיך דאָס יינגל וועגן דעם ניי געבוירענעם קעלבל ביי נאַכט, ווען מען וועקט אים אויף פון שלאָף, דאָ האָט דער קינסטלער אַ באַזונדער מיין; אז נישט אַומזיסט פירט ער דאָ אַ פאַדראַלעל צווישן די באַציונגען פון די דערוואַקסענע און פון יינגל צום קעלבל. זאָל זיי אַקאַרשט פרואַוון איבערגעבן, פאַרשטעלן דעם זעלבן סיפור המעשה מיט אַ דער וואַקסענעם אין צענטער און ביי טאַג, ביי העלער שיין פון דער זון און טומל פון טאַגלעבן! וואָס וועט אַרויסקומען דערפון? זאָלן די קינדער זיך אָפגעבן אַ חשבון, וואָס פאַר אַ בילדער וואָלט מען געקאָנט באַשאַפן צו דער דאָזיקער דערציילונג און ווי וואָלטן געדאַרפט הייסן די דאָזיקע בילדער? זאָלן זיי טאַקע פרואַוון אויסמאַלן די דאָזיקע אילוסטראַציעס און צו טראַכטן צו זיי פאַסיקע אונטערשריפטן („די שוועסטער וועקט דאָס יינגל“; „דאָס יינגל באַטראַכט דאָס קעלבל“; „דאָס קעלבל לויפט גאַלאַפּ איבער דער שטוב“; „דאָס יינגל האַנדלט אַ פאַר קנעפּ פאַר אַ קוק אויפן קעלבל“; „דאָס יינגל ביים חדר-טיש“; „דאָס יינגל הערט זיך צו ווי מען פאַרקויפט דאָס קעלבל“). זאָלן די קינדער צוטראַכטן אַן אַנדער נאָמען-קעפל פאַר דער דער-ציילונג („דאָס יינגל און דאָס קעלבל“; „דאָס רעדעוודיקע און דאָס שטומע באַ-שעפעניש“; „דאָס יינגל און די דערוואַקסענע אַרום אים“).

שטעלט איצט פאַר די תלמידים אַן אויפגאַבע, זיי זאָלן איבערגעבן דעם אינהאַלט פון דער דערציילונג אין 20-30 ווער-טער, זאָלן זיי צוניפּשטעלן אַ גענויעם אָדער אַ קורצן פלאַן פון דער דערציילונג (אַגב, זאָל דער פלאַן צוניפּגעשטעלט ווערן מיט דער הילף און אין פאַרעם פון פראַגן, פאַרמולירט דורך די שילער גופא; וועגן דעם וועלן מיר נאָך רעדן שפעטער).

ווייטער. זאָלן די קינדער אויסשרייבן, אונטערשטרייכלעך אין ביכל די מער בילדערישע ערטער. זאָלן די קינדער ווי געהעריק אָפשאַצן דעם עס-טעטיש-קינסטלערישן ווערט פונעם ווערק; זאָלן זיי זען ווי נאַטוראליסטיש עס זענען דאָ געשילדערט דאָס קעלבל, דאָס יינגל אא"וו. אויף קיין איין האָר נישט אַריבערגעכאַפט די מאַס; אַלץ איז דאָ אזוי אָביעקטיוו פאַרגעשטעלט —

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

און דאך פילט זיך דאָ אזא טיפע ליבע צום קינדס געפילן און איבערלעבונגען, אזא הומאניטארע שמעלונג; אויף פינף זייטלעך איז דאָ קאָנצענטרירט אזוי פיל מאַטעריאל און פערסאָנאזשן — און דאָס אלץ איז פאראייניקט דורך איין הויפט-אידעע, דורך איין הויפט-געפיל... אָט אין אזא ריכטונג דארף געפירט ווערן די באַארבעטונג פון מאַטעריאל. און א כלל מוז דער לערער תמיד געדענקען: דאָס ווערק מוז ווי מעגלעך גרינט לערערנט ווערן.

אָבער נישט יעדע לערן-שעה קאָן געפירט ווערן מיט אזא אָנשטרענגונג און אינטענסיווקייט, ווי מיר האָבן עס דאָ געוווּן ביי דער באַארבעטונג פונעם קאפיטל „דאָס קעלבל“; נישט ביי יעדן אַרטיקל און פראגמענט, וואָס מען לייענט אין קלאַס, קאָן אלץ אויסגעשעפט ווערן. דאָרפן אַלע זייטן און מאַמענטן באַלויבטן ווערן. דער לערער דארף דאָ פארמאָגן גענוג טאַקט און פאַרשטאַנד, כדי נישט צו פאַרמאַטערן די קינדער, נישט צו מאַכן פאַר זיי לאַנגווייליק און איינטאָניק די גאַנצע אַרבעט, ביי יעדן פאַל מוז דער לערער זיך שמעלן איין הויפט-אויפגאַבע, וועלכע ער דארף גרינט לעך דערגרייכן היינטיקס מאָל, די איבעריקע מאַמענטן דארפן דאָן באַרירט ווערן נאָר פאַרבייגייענדיק. די גאַנצע אַרבעט דארף טראָגן אַ פאַרשידנאַרטיקן כאַראַקטער, דער טאָן פון דער אַרבעט דארף זיין אַ לעבעדיקער, ענערגישער און מונטערער. בדרך כלל אָבער דארף דער לערער צוגעוויינען די תלמידים צו דעם געדאַנק, אז דאָ ווערט אָפגעטון אַן ערנסטע און וויכטיקע אַרבעט, וואָס פאַרערט ביים תלמיד די אָנשטרענגונג פון אויפמערקזאַמקייט און ווילן.

אויב דער שמועס איבערן אינהאַלט פון דערצילונג האָט זיך פאַרצויגן, און דער לערער פילט, אז דער איינדרוק, וואָס האָט זיך באַקומען פון אָנהייב, איז אָפגעשוואַכט געוואָרן, זאָל דער לערער (אָדער עמעצער פון די מער באַנאַבטע תלמידים) נאָכאַמאָל איבערלייענען דעם קאפיטל. ערשט אַצינד, ווען דער אינהאַלט איז אויסגעשעפט, ווען אלץ איז דאָ פאַר די קינדער קלאָר און פאַרשטאַנדיק, איז געקומען די צייט, אז די קינדער זאָלן אַליין לייענען דעם טעקסט הויך, אויסדריקלעך, קלאָר און דייטלעך, מיט דער פאַסיקער אינטאָנאַציע, מיטן אונטערשטרייכלען די וויכטיקע ערטער און מיט אַ מער ווייניקער לויפיקן טעמפּ. נאָר איצט קאָן זיך באַקומען דאָס אמתע אויסדריקלעכע לייענען, וואָס דערנענטערט זיך צום קינסטלערישן לייענען.

*
**

לאָמיר זיך נאָך אַ ביסל אָפשטעלן אויף די מעטאָדן פון באַארבעטן דעם מאַטעריאַל.

פאראן לערער, וואָס טוען מיסברויכן מיט זייער אופן־שטעלן פראַגן, זיי באַנוצן בעיקר פראַגן ריין מעכאַנישע, ווייל דאָס איז דער וועג פון לייכטסטן ווידערשטאַנד, דאָס זענען פראַגן, וואָס פאָדערן סיי מצד דעם לערער, סיי מצד דעם שילער די קלענסטע אָנשטרענגונג, און אַזעלכע מיני פראַגן זענען ס'רוב: אויך „אונטערזאָגנדיקע“. אַזאָ לערער פרעגט ווי אַן אויטאָמאַט (אַפט נאָך אַרייַנסקונדיק אין ביכל, ער זאָל חלילה נישט אַדורכלאָזן עפעס אַ דעטאַל אין דער דערציילונג): ווי אַזוי האָט געהייסן דער העלד (דאָס יינגעלע)? ווהין איז ער געגאַנגען? און וואָס האָט ער שפּעטער געטון? האָט ער באַקומען די שטראַף? אין וואָס איז באַשטאַנען די שטראַף? האָט ער פאַרדינט די שטראַף?

פאַרשטייט זיך, אַז אַזעלכע מיני פראַגן ווירקן אויף די קינדער שעדלעך. זיי מאַטערן אויס די שילער, זיי צווינגען זיי אויפהערן אַליין דענקען, זיי טעמפן אָפּ זייערע אויפריכטיקע איבערלעבונגען; די קינדער געוויינען זיך צו צו באַ־טראַכטן אַזאָ לעקציע ווי אַ מצוות־„לערנען“, און דאָס עצם לערנען ווערט אָן יעדן קאַנטאַקט מיטן לעבן. עס איז עפעס אַן אויפגעצוואונגענע פליכט, עס איז ווי אין חדר: וידבר — גערעדט, ויאמר — געזאָגט.

אין דער אמתן אָבער דאַרף דער מאַטעריאַל אויסגעשעפט ווערן דורך אַקט טיווע ש ע ר י ש ע פראַגן. בעסער — וויניקער און מער אַלגעמיינע פראַגן, וואָס שטרעבן אַרייַנצוריינגען אין קינסטלערישן מהות פון ווערק. דאָס דאַרפן זיין פראַגן, וועלכע שטאַמען פון דעם לערערס קריטיש־עסטעטישער אָפּ־שאַצונג און פאַרטיפונג אין ווערק, פראַגן — פאַרשטייט זיך — פאַרמולירטע איינפאַך, פראַגן דערפירטע צו עלעמענטאַרע באַגריפן און דעפיניציעס, אָט ווי מיר האָבן דאָס געזען אויבן ביים אַנאַליז פון אַזעלכע מאַמענטן אין מענדעלעס דערציילונגען, ווי קינד — דערוואַקסענער, ביינאַכט — און די מיסטיק פון געבורט, די טיף עטישע באַציונג צו אַ שטומער נשמה אא"וו. וועט דער לערער אַליין פאַר זיך נישט קלאָר מאַכן אָט די אַלע טיף באַהאַלטענע און קינסטלעריש־באַרעכטיקטע מאַמענטן, וועט ער, נאַטירלעך, נישט האָבן אויף וואָס צו פאַר־האַלטן די אויפמערקזאַמקייט פון זיינע תלמידים. דעמאָלט וועלן די לעצטע קיין מאָל זיך נישט דערהייבן צו אַן עסטעטישער און אידעישער באַהאַנדלונג פון אַ ווערק.

אין קעננזאַץ צו די פריער אָנגערופענע ריין־מעכאַנישע פראַגן, ווילן מיר איצט ברענגען אַנדערש פאַרמולירטע פראַגן, וועלכע טרעפן אין דעם פינטל, צו וועלכן מיר שטרעבן. זאָלן בעסער די פראַגן זיין וויניקער אין צאָל, אָבער זאָלן זיי טראַגן אַ פאַראַלגעמיינערנדיקן כאַראַקטער. זאָלן דאָס זיין גרונטפראַגן, קונפראַגן. און זאָלן די פראַגן נישט גיין „פון די טיילן צום גאַנצן“, נאָר זיין צוגעפאַסט גלייך צום סוף, דאָרט, וווּ עס געפינט זיך דער קולמינאַציע־פּונקט

פון דער דערציילונג, דער צענטראלער פונקט, וואָס צוליב אים איז דאָס נאָנצע פאָריקע איינגעטלעך פאָרגעקומען.

דאָס וועלן, למשל, זיין אזעלכע פראגן: פאר וואָס האָט דער מחבר אָנגעדֹרפן זיין דערציילונג מיט אזאָ נאָמען? פאר וואָס האָט ער דעם און דעם אויסגע־קליבן אלס דעם הויפט־העלד? האָט איר געהערט, געלייענט אמאָל אן ענלעכע דערציילונג? וואָסערע ערטער (שטעלן) זענען דאָ די שענסטע? וואָס פאר אַ בילד וואָלסטו אויסגעמאָלן צו דער דערציילונג? ווער פון די באשריבענע מענטשן געפעלט דיר צום בעסטן? איז עס אַ פריילעכע אָדער אַ טרויעריקע געשיכטע? וואָלסטו געקענט צוטראַכטן אַן אַנדער סוף? אַנו, פּרוּוואוּ.

וואָס נוגע שווערע ווערטער און אויסדרוקן, פאָדערן זיך אזעלכע פראגן: טראַכט צו אליין אַ זאָץ מיט דעם זעלבן וואָרט! וואָס פאר אַן אַנדער וואָרט קען מען צו דעם זעלבן באַגריף באַנוצן? טראַכט צו אַ זאָץ! געדענקט איר, וואו מיר האָבן געטראָפן אזא וואָרט, אויסדרוק?

מיט יעדן העכערן קלאַס ווערט, נאָטירלעך, דער אינהאַלט פון די פראגן און דער אופן פון באַארבעטן דעם מאַטעריאַל — אלץ מער פארטיפט, אלץ מער רייכער. עס ווערט אריינגעפירט דער באַגריף „העלד“, מען פאראינטערעסירט די קינדער אלץ מער מיטן אויטאָר און זיין פעזענלעכקייט, זיין ביאָגראַפיע און צייט, זיינע קינסטלערישע אייגנשאַפטן. עס קומען אזעלכע פראַגן־אויפגאַבן: ווי וואָלסטו געהאַנדלט אין דעם פאַך? האָט דער שרייבער גוט געטון, וואָס ער האָט „אויסגעטראַכט“ אזא סוף? לאָמיר צוגעבן אין דער מיט נאָך איין קאַפּיטל! האָסטו אמאָל ענלעכס איבערגעלעבט? לאָמיר אויפשטעלן די ביאָגראַפיע פונעם העלד — ביז דער געגעבענער געשעעניש, און נאָך איר, זיין סביבה און חברים!

שפּעטער קומט דער פּאַרטיקל - מ ע ט אַ ד: די זעלכע טעמע האָבן מיר ביי אַ צווייטן שרייבער, ווער האָט דאָס שענער דערציילט? וועלכער העלד איז סימפּאַטישער? וועמען נאָך דערמאָנט אונדז דער העלד? וואָס פאַר אַ געדיכט פאַסט זיך צו דער דערציילונג, געשעעניש? פאַר וואָס האָט דער העלד אזוי פאַרענדיקט, און יענער — אַנדערש? ווייז אָן אַלע שטעלן אין ווערק, וועלכע האָבן אַ שייכות צו דער כאַראַקטעריסטיק פונעם העלד.

לאָמיר אינסצעניזירן דאָס ווערק! — דער לערער דאַרף געדענקען, אז אָט ביי דער דאָזיקער אינסצעניזאַציע־אַרבעט וועלן די קינדער ארויספילן און „איבערדיכטן“ אַ סך מאָמענטן, וואָס מיט אַבסטראַקטע ווערטער זענען זיי נישט געווען ביכולת זיי אויסצודריקן און פאַרמולירן; איצט אָבער, ביי דער קינסטלערישער עבודה — וועלן זיי דאָס אינטואיטיוו איבערגעבן, פאַרפיקסירן אין פאַרשידענע ניואַנסן, וועלכע זענען נאָר אין טעקסט נישטאָ. זיי וועלן אפילו

אומבאמערקט שאפן נייע „טעקסטן“. און פארשטייט זיך, מען דארף די קינדער נישט נאָר נישט שטערן, נאָר פאַרקערט, מוטיקן און אויפמונטערן צו אזא מין פרייער שעפערישער אַרבעט.

*
**

אָט זענען נאָך מוסטערן פון צענטראַלע פראַגן, אַרום וועלכע עס דאַרפן אָנניין די שמועסן („געדיכטן“), די מינדלעכע און שריפטלעכע אַרבעטן ביים לערנען ווערק פון דער יידישער ליטעראַטור.

אָ נ ק ל מ א ז ע ס. כאַראַקטעריזיר מאַשען מיט איינצלנע אַדיעקט טיוון. — כאַראַקטעריזיר אָנקל מאַזעס מיט איינצלנע ווערטער. — איז די „פאַר-שקלאַפונג“ פון די קוזמינער נאָר אַ נעגאַטיווע דערשיינונג? — נעם אַרויס די ישענערע שטעלן, וואו ש. אַש שילדערט ניו-יאָרק, די נאַטור. — שרייב אויס די ווערטער, מיט וועלכע אַש כאַראַקטעריזירט די פרויען פון אהרן און בערל. — וואָס זעסטו אין אָנקל מאַזעס פּאָזיטיוועס און נעגאַטיוועס, סימפּאַטישעס און אומסימפּאַטישעס? — טראַכט צו דיין אייגענעם שיינעם, פּאַסיקן טיטל פאַרן ערשטן טייל פון בוך, פאַרן צווייטן טייל, פאַרן גאַנצן בוך. — מאַשע האָט דורכגעמאַכט עטלעכע פּסיכאָלאָגישע קאָנפּליקסן: מיט... מיט... מיט... — ווער פון די פּערזאָנען אין בוך איז דיר צום מערסטן סימפּאַטיש? — טראַכט צו אַן אַנדער גאַנג פון די געשעענישן: מאַשע האָט נישט חתונה מיטן אָנקל מאַזעס, נאָר מיט... — פאַרוואָס הייסט דאָס קאַפיטל 2 — „דאָס לאַנגע ווייליקע לעבן“? קאַפיטל 7 — „אויף דער צווייטער זייט“? — וואָס הייסט: מאַשע האָט געהאַט אַ געפיל פון נקמה אין זיך אַליין? — טראַכט צו אַ פּאַסיקן לאַזונג (סלאָגאַן) — צום בוך „אָנקל מאַזעס“. — וועלכע סצענע, וועלכעס בילד אין בוך האָט אויף דיר געמאַכט דעם שטאַרקסטן איינדרוק? וויזו אָן די אַנטשפּרעכנדיקע שטעלן? — דער אידעאַל פון אָנקל מאַזעס איז?... — דער אידעאַל פון טשאַרלען איז... דער אידעאַל פון סעמען איז... דער אידעאַל פון מאַנעס אַגיטאַטאָר איז... דער אידעאַל פון בערלען איז... — וועמען אין דעם בוך וואָלסטו געמאַכט פאַר דיין אידעאַל? — ווער איז שולדיק אין מאַשעס טראַגאָדיע? — פריער האָט זיך אָנקל מאַזעס באַצויגן צו מאַשען ווי... שפּעטער האָט זיך אָנקל מאַזעס באַצויגן צו מאַשען ווי... פריער האָט מאַשע געהאַט צום אָנקל די געפילן פון... שפּעטער האָט מאַשע געהאַט צום אָנקל מאַזעס די געפילן פון... — וועמענס לעבנס זענען צעבראַכן געוואָרן צום סוף פון בוך?

ק י י אַ מ ע ר י ק ע. שרייב אָן דיין אייגענע ענדע פאַרן בוך „קיינאַמערדיקע“. — כאַראַקטעריזיר רחלען אין 2:1 זאַצן. — רופ אָן די דריי וויכע

טיקסטע העלדן פון בוך. — פארגלייך יאסלען מיט דער „קאמאנדע“. — פארגלייך יאסלען און מאַטל פייסי דעם חזנס. — ווער פון זיי איז דיר סימך פאטישער? — האָסטו אין פּאַבליק סקול געטראָפּן אזאָ לערערין, ווי אַש באַשרייבט דאָ? — כאַראַקטעריזיר די „קאָמאָנדע“ מיט עטלעכע אַדיעקטיוון. — פאַרוואָס איז מאיר אַוועק קיין אַמעריקע? האָט ער גוט געטון? — כאַראַקטעריזיר די מומע שיינדעלע מיט עטלעכע אַדיעקטיוון. — טראַכט צו דיין אייגענעם טיטל פאַרן בוך. — ווי אזוי וואָלסטו געהאַנדלט אויף רחלס אָרט בעת מען שיקט אָפּ צוריק קיין אייראָפּע יאָסלען? — אַש זאָגט וועגן יאָסלען: „ער שטייט אָט דאָ מיט זיינע זעקס יאָר יידישע קינדער-לעבן“; וועגן וועלכע באַזונדערקייטן פון „יידישן קינדער-לעבן“ רעדט דאָ ש. אַש? — פאַרוואָס האָט יאָסעלע אין שול קיין חברים נישט געהאַט? — האָט מאיר גוט דערציגן יאָסעלען? — שרייב אָן אַ קאָפיטל צו שלום עליכמס ווערק: „מאָטל פייסי דעם חזנס אין דער אַמעריקאַנער סקול“. — פרעגט ביי אייערע עלטערן: האָבן זיי געהערט אַמאָל אַן ענלעכע געשיכטע מיט צוריקשיקן קיין אייראָפּע אַ דערוואַקסענעם אימיגראַנט? אַ קינד? — וועלכע טיפּן קינדער האָט איר אין לעבן אָבסערווירט?

מאָטל פייסי דעם חזנס. — געפינט אַלע שמעלן, וואו עס ווערן באַשריבן שטריכן פון מאַטלס כאַראַקטעריסטיק: זיין נאַטירלעכקייט און אוממיטלבאַרקייט, זיין ליבע צו נאַטור, זיין נאַכמאַכן און נאַכאַמען, זיינע באַאָבאַכטונגס-פּעיקייטן, זיין כיטרעשאַפט און פאַרשטענדיקייט. — ציטירט אַלע ערטער, וואו שלום-עליכם באַשרייבט מאַטלס אויסערגעוויינלעכע שאַרפֿ-קייט פון באַאָבאַכטונג; מאַטלס שטרעבן צו באַטייליקן זיך אַקטיוו אין די אַרומיקע געשעענישן; וואו מאַטל איז תּוֹפּס פאַרשידענע פּאַקטן פון לעבן גאַנץ אַנדערש, ווי די דערוואַקסענע אַרום אים. — פאַרוואָס האָט מאַטל ליב צו סוקן, „ווי פּערדלעך לויפֿן“? די ליבע צו אַלץ, וואָס קליין — איז ביי שלום-עליכמען ריכטיק אָפּגעשפּיגלט? — וואָס פאַר אַ פּסיכאָלאָגישע מאַמענטן האָבן געווירקט אויף מאַטלס גנבענען די עפֿל? — פאַרוואָס איז אים דעמאָלט „ערנער פון אַלץ געווען דער מאַמעס טרערן“? — וואָס האָבן באַטייט זיינע אייגענע טרערן אין יענעם מאַמענט? — גיט אַלזאָ אַ גענויע כאַראַקטעריסטיק פון מאַטל פייסי דעם חזנס: צו וואָס פאַראַ טיפּ קינדער געהערט ער?

כאַראַקטעריזירט די באַציונג פון די דערוואַקסענע, פון די גרויסע צום קינד! — ווי באַצייט זיך מאַטל צו די „גרויסע“? — פאַרוואָס באַנוצט ער אזוי אָפּט „איך און מיין ברודער אליהו“? — ווי באַצייט איר זיך צו מאַטלס מאַך טיוו: „ער (אַ גרויסער) מעג, און איך טאָר נישט“? פאַרוואָס האָט מאַטל נישט געהאַלטן וואָרט, אַז ער וועט מער נישט הויכערן? — כאַראַקטעריזירט און

שאצט אפ אליהם דערציונג-סיסטעם! ווי ווירקט זי אויפן קינד? — ווער פון די דערוואקסענע פארשטייט און באציט זיך בעסער פון אלעמען צו מאַטלעך? — זענען גערעכט די, וואָס האַלטן מאַטלעך פאַר אַ שגז, אַ גנב, אַ פאַרפאַלענעם און פאַרדאַרבענעם? — מיט וואָס צאָלט מאַטל די דערוואַקסענע, וועלכע ער האָט נישט ליב? מיט שנאה? — אין וואָס פאַראַ טאָן פירט שלום-עליכם די גאַנצע דערציוילונג? צו וואָס פאַראַ טיפּ שרייבער געהערט שלום-עליכם בכלל? — שרייבט אויס אַלע פּאָלקסטימלעכע רעד-אַרטן און גלייכווערטלעך, וואָס געפינען זיך אינעם דאָזיקן ווערק!

א ב ל ע ט ל ש י ר - ה ש י ר י ם. — ווער פון די קינדער איז דער אַקטיווער העלד, און ווער — דער פאַסיווער? — כאַראַקטעריזיר מיט איינצלע אַרדיקטן בוין און שימקען. — שטרייך אונטער אין בוך אַלע ערטער וואָס האָבן אַ שייכות צו זייער כאַראַקטער. — שטרייך אונטער אַלע ערטער וואָס ווייזן די נאַיווקייט, די אוממיטלבאַרקייט פון די קינדער. — האָט גוט געטון שלום-עליכם, וואָס ער האָט פאַרבונדן די גאַנצע דערציוילונג מיט שיר השירים? איז עס סתם אַ דיכטערישע פאַנטאַזיע אָדער דאָס האַרמאָניזירט מיט דער פּסיכאָלאָגיע פונעם חרדיינגל? — פּראַווו זיך פאַרשטעלן דעם זעלבן סיפור-מעשה ביי אַנדערע באַדינגונגען; ווען דאָס וואָלט געווען אַ גרויסשטאַטישער עלטערער יינגל, אָדער ווען דאָס וואָלט געווען נישט ערב פּסח, נאָר ווינטער-צייט. וואָלט דאָס האַרמאָנירט? — זענען טאַקע ביידע קינדעריש, אָדער דאָס איז בלויז אַ קינסטלערישע פּאַרעם ביי שלום-עליכמען? — איז דאָ שלום-עליכם נאַטורליכשאַרייבער, נאַטורליכטער? — פאַרוואָס האָט דער קינסטלער אַרויס-גענומען די קינדער פון שטוב — אין פעלד אַרײַן, אין דרויסן, אויף דער פּרייער נאַטור? — וועלכע עלעמענטן פון פּאָלקס-פאַנטאַזיע האָבן מיר דאָ? — וועלכע אַנדערע מאַטיוון און טעמעס פון פּאָלקס-פאַנטאַזיע זענען אייך באַ-קאַנט? — צי וואָלט צו בווי-שימעק געפאַסט די טעמע פון „אַ פאַרשטערטער פּסח“? וואָלט עס צעשטערט דעם טאָן פון אידיליע? — איז איין קינד פּעיק צו פאַרשטיין דעם צווייטן? — קען מען זאָגן, אַז ביידע קינדער זענען גליק-לעך? — איז דאָ אַבסאָלוטער גליק אָדער אַלץ איז רעלאַטיוו? — קען מען זאָגן, אַז די הויפּט-אידעע פון שלום עליכם דערציוילונג איז: אין יעדן גליק איז פאַראַן אַ טראַפּן ביטערקייט? — קען מען אָנרופן דאָס דאָזיקע ווערק — אַ נעדיכט אין פּראָזע?

דאַרף איך נאָך צוגעבן, נאָך דעם אַלעמען וואָס איז אויבן געזאָגט געוואָרן, ווי אַ זוי דער לערער דאַרף אויסנוצן אָט די מוסטערן פון פּראָג? דער ציל פון די מוסטערן איז נישט, אַז דער לערער זאָל נאָכניין אַ פּראָזע

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

נאך א פראגע און „אינלערנען“ מיט די קינדער די ענינים, וועלכע די פראגן באהאנדלען. די פראגן מיינע זענען באשטימט פארן לערער, נישט פאר די קינדער. דער לערער דארף אליין כסדר שטודירן די ווערק וואס ער לערנט מיט די קינדער, אנאליזירן די ווערק אלזייטיק. און שפעטער דארף ער געפינען די צוגעגלעכע פאָרם, די פשוטע פאָפולערע ווערטער און באגריפן, מיט דער הילף פון וועלכע ער זאל אָנרעגן אויך די קינדער צו א מעגלעך אלזייטיקן אנאליז פון ווערק. פאראן קינדער און קינדער, עס איז נישט צו פארגלייכן א יינגערן קלאס מיט אן עלטערן, א קלאס פון עלעמענטאר־שול מיט א קלאס פון מיטל־שול אָדער גאָר פון סעמינאַר. אָבער דער אָלגעמיינער מעטאָד און דער הויפט־וועג ביים לייענען און אנאליזירן א ווערק איז איינער און דער זעלבער פאר אלעמען. ביי אומות העולם זענען פאראן ספעציעלע זאמלונגען פון פראגן איבער באזונדערע ווערק, אַזעלכע זאמלונגען זענען באשטימט פארן לערער און אויך פאר די גאָר עלטערע תלמידים. מיר פארמאָגן נישט אַזעלכע געדרוקטע אויסגאַבעס. מוז יעדער לערער אליין אַרבעטן אויף דעם.

עס איז שווער צו באשטימען, וויפל פראגן דארף דער לערער דורכאַרבעטן ביי יעדן ווערק. דאָס איז אָפהענגיק פון א סך אומשטענדן: עלטער פון תלמידים, זייער באקאנטשאפט מיט דער יידישער ליטעראטור אָדער מיטן געגעבענעם שרייבער, זייער באהערשן די יידישע שפראך, זייער אָלגעמיינע אַנטוויקלונג, די מדרגה פון דער שול א"א. אָבער פריער פאר אַלץ איז דאָס אָפהענגיק פון דעם לערערס אַנטוויקלונג און פון דעם ווי טיף ער אליין באנעמט דאָס ווערק. און צו פאָרלייכטערן און אַרויסהעלפן דעם לערער אין דעם פרט — דאָס גאָר זענען אויסן אַלע מיינע אָנווייזונגען און מוסטערן פון פראגן.

*
**

און צום שלום — נאך איין וויכטיקע מעטאָדישע אָנווייזונג:
א מעכטיק מיטל צום ליטעראַרישן דערציען די קינדער, צום נאַטירלעכן אַריינציען זיי אין פּראָצעס פון באַוואוסטזיניקן און זעלבשטענדיקן לייענען, איז דאָס פּר י י ע פ אָ ר ל י י ע נ ע ן פון לערער. עס דארף זיין א וויכ־טיקער כלל ביים לערער; זיין קלאס מוז האָבן רעגלמעסיקע פייערלעכע ל י י ע ן ש ע ה ן, וואו ער — דער לערער — לייענט פאָר די קינדער עכט־קינסטלע־רישע און הערהויבענע ווערק. זאָל עס זיין 1-2 מאָל אין חודש. אָפגעריסן פון די לעקציעס פון יידיש גופא; זאָלן דאָס זיין ספעציעלע שעה, צוגעגעבענע צו די דאָזיקע לעקציעס, שעה געגעבן נאָך מיטאַג, קלוב־צייט, — אָבער אַזעלכע שעה דארפן זיין א נאַטירלעכער באשטאַנדטייל פונעם לימוד און דערציונג. דאָס דארף זיין — א פאָרלייענען פון לערער, אָן שום קאַמענטאַרן נישט פ א ר

און נישט נאך דעם איבערגעלייענען מאטעריאל; א פארלייענען, וואָס דאָרף אַפּעלירן אויסשליסלעך צום עסטעמישן געפיל און אינטויעזיע פון די קינדער, צו זייערע פאַרבאָרגנסטע נשמה־זווינקעלעך; א פאַרלייענען, וואו די קינדער זאָלן זיך דירעקט באַהעפטן מיטן גרויסן גייסט פונעם קינסטלער און דיכטער, וואו דער לעצטער זאָל צו זיי רעדן און באַווירקן — אָן קיינעם פאַרמיטלונג, פון האַרץ צו האַרץ. אין אַזעלכע פרייע פאַרלייען־שעהן וועלן די קינדער באַ־נעמען אַ סך זאַכן און באַגריפן, וואָס אויף די שעהן פון „לייענען מיט דער־קלערונגען“ האָבן זיי קוים פאַרשטאַנען און זיך אָפּגעגעבן אַ חשבון וועגן זיי. דעם קינסטלערס ווערק זאָל דאָ פאַרגעשטעלט ווערן פאַר די קינדער — אַזוי ווי עס איז, אָן קיצורים און ענדערונגען, מיטן פּינקטלעכן ריטעם און אַטעם פונעם ווערק. זאָל דער לערער נישט מורא האָבן, טאַמער זענען דאָ פאַראַן שווערע ערטער און אויסדרוקן, — די קינדער וועלן די דאָזיקע שטעלן „נעמען“ מיט זייער אינטויעזיע, מיטן געזונטן יוגנט־אינסטינקט, מיט זייער לעבנס־חוש. פּרעכטיק, ממש געניאל האָט אויסגעדריקט די דאָזיקע כוונה פון אַזעלכע פאַרלייען־שעהן פאַר די קינדער — דער שוין דערמאָנטער פּעדאַגאָג פּי־לי־פּ וואָס קערנע געלט: „שיינקייט — דאָס איז דער סוד פון דער וועלט. זי איז אויך דער סוד פון אונטעריכט, — אַזוי זאָגט ער אין זיין בוך „דער אונט־טעריכט איז דער מוטערשפּראַך“. — און אויב מען האָט נאָך קיין מאָל נישט געקענט אויספירן, אַז זי (די שיינקייט) זאָל ווערן ביי יעדן אונטעריכט דער אַלף און תיו, — טאָ זאָלן זיך לבל־הפחות געפינען אייניקע שעה אַ וואָך, ביי וועלכע עס זאָל אַנערקענט ווערן איר הערשאַפט. אויך די דאָזיקע ווייניקע שעהן וועלן ברענגען אַ שטילע ברכה אויפן געמיט פון די שילער, אַזוי אַז זיי וועלן באַלד אָנהייבן אַנדערש דענקען, טון, פאַרלאַנגען, ווי ביז אַהער“. לערנען שווייגן! — פאַדערט וואַקערנאַגעל פון דער יוגנט. דורך שווייגן לערנט מען רעדן. „שווייגן“ — איז די געפאַסטקייט פון גייסט — צו פאַרנעמען דאָס וואָרט, דאָס איז די פאַרנופּט, די הייליקע שטיקקייט, אין וועלכער עס איז נאָר מעגלעך צו באַאָכטן און דערפאַרן“...*.)

(ב) די טעכניק פון לייענען

אויב מיר האָבן פריער פּעסגעשטעלט, אַז אָן דעם באַוואוסטזיניקן אַנאַ־ליז פונעם לייען־שטאַף איז נישט מעגלעך טעכניש גוט דורכצופירן דאָס לייענען, קענען מיר איצט באַהויפּטן פאַרקערט: דאָס גוטע אויסדריקלעכע לייענען, מיט פאַסיקע פּויזעס און אינטאַנאַציע העלפט מיט בעסער צו פאַרשטיין

(* ציטירט אין גרייערצס בוך, ז' 339.)

און דער עיקר איבערלעבן, עמאָציאָנעל באַנעמען דעם אינהאַלט פונעם געלייענטן מאַטעריאַל. דאָס איז אַ צווייטיקער פּראָצעס, און דאָ, בעת מיר באַהאַנדלען די טעכנישע זייט פונעם לייענען, מוז אונטערנעשטרייכלט ווערן די גרויסע באַדייטונג פונעם קלאַרן, הויכן, אויסדרויקלעכן לייענען דראַמאַטיזירט די האַנדלונג, שטרייכלט אונטער די פיינקייט פונעם סטיל, רוקט אַרויס די ווערטער, וואָס אין זיי קאָנצענטרירט זיך דער געדאַנק אָדער עס גיסט זיך אויס דאָס געפיל. אַזאַ לייענען איז גוט דערמיט, וואָס עס צווינגט טיפער אַריינדריינגען, — אויפן דרך פון אוממיטלבאַרער דערפאַרונג, אַזוי צו זאָגן, וועלכע איז אָפט אַ סך ווירקן זאַמער איידער לאַנגע פירושים, — אינעם זינען פון טעקסט, אין די כוונות פונעם אויטאָר; דאָס שאַרפט אומגעהויער דעם מוח און פאַרפיינערט דעם געשמאַק; און גיכער פאַר אַלע לאַנגווייליקע מאַראַלע דרשות ווירקט עס אין זינען פון באַשענקען מיט גייסטיקער איידלקייט און פיינקייט" (דעוואָ).

און דעריבער דאַרף דער לערער שוין פון די יינגערע קלאַסן זיך ערנסט פאַרנעמען מיטן לערנען די קינדער גוט און אויסדרויקלעכן לייענען. דער לערער מוז אוועקלייגן אַ סך מי צו דערשאַפן זיך, אַז זיינע תלמידים זאָלן באַזיצן אַ גוטע טעכניק פון לייענען. הויך דער אָנגעוויזענער קאַלאַםאַלער דערציאָונג ווירקונג, וואָס עס פאַרמאָגט אַזאַ לייענען, דאַרף דער לערער געדענקען, אַז עס האָט אויך אַ גרויסע בילדונגסבאַדייטונג. וואָס פריער דער תלמיד וועט באַקומען די פעיקייט גוט און אויסדרויקלעך צו לייענען, אַלץ פריער וועט זיך פאַר אים עפענען די מעגלעכקייט זעלבשטענדיק צו לייענען, אַ בוך, אַלץ פריער וועט ער באַקומען דעם גאַלדענעם שליסל צו די אוצרות, וואָס עס אַנטהאַלט אין זיך דאָס געדרוקטע וואָרט.

אָבער ראַשית חכמה דאַרף דער לערער אַכטונג געבן אויף זיין אייגענעם לייענען. אַדאַנק דעם נידעריקן צושטאַנד פון אונדזער טעאַטראַלער קונסט, הערשן ביי אונדז אין פּרט פון קינסטלערישן לייענען שלעכטע געוויינהייטן. שאַרזש און אויסערע עפעקטן לאָזן זיך פילן ביי אונדזערע בעסטע, „אינטימע פאַרלייענער". און אויב מיר וועלן נאָך דערמאָנען די גאַנץ ברייט פאַרשפּרייטע איינרעדענישן, אַז אונדזער שפּראַך איז נישט מוזיקאַליש, פאַרמאָגט נישט קיין שום קלאַנג, אא"וו, דעמאָלט וועט אין גאַנצן קלאַר ווערן, וואָס פאַר אַ גרויסע אויפגאַבן עס שטייען דאָ פאַרן לערער פון אונדזער נייער שול.

ביי אונדז איז נישטאָ קיין איין לערנבוך, וואָס זאָל באַהאַנדלען די מע-טאָדן פון קינסטלערישן אויסדרויקלעכן לייענען און דעקלאַמאַציע. די עטלעכע יידישע „דעקלאַמאַטאָרס", וואָס מיר פאַרמאָגן, האָבן כלל נישט אין זינען די פאַדערונגען פון אויסדרויקלעכער אַרטיקולאַציע, די

פראבלעמען פון פארשידנפארביקער טאנאלטיטעט — און זענען צונויפגעשטעלט לויט אויסערלעכע, ריין ליטערארישע אָדער אידיש-פובליציסטישע סימנים. דער ריבער וועט דער לערער פון יידיש מוזן אָנקומען צו די אַלגעמיינע ווערק אויף אַנדערע שפראַכן, וועלכע באַהאַנדלען די דאָזיקע פראַגן. און לויט די דאָזיקע אָנווייזונגען וועט ער מוזן מאַכן אַליין פאַר זיך די נייטיקע אויספירונגען בנוגע יידיש. מיר פון אונדזער זייט וועלן דאָ פּרואוון אַרויסהעלפּן אונדזער לערער מיט אייניקע עיקרדיקע באַמערקונגען.

פריער פאַר אַלץ — אַ פאַר אַלגעמיינע מאַמענטן. דער זשעסט און די תנועה שפּילט ביי אונדז בכלל אַ סך אַ גרעסערע ראָל איידער די ביי געווענדיקייט פון דער שטייט. די יידישע קולות זענען אין אַלגעמיין עפעס ווי דערשלאָגענע, דערשטיקטע, ווייסן נישט פון קיין רחכות און פעסט קייט. ביי אונדז איז פאַרשפּרייט אָדער דאָס היסטערישע שרייען, אָדער אַ מיין שטילער שעפטשען, וואָס זעט אויס אַזוי קנעכטישע-ניוותריק. קיין מיטן וועג ווייסן מיר נישט. דער לערער דאַרף דעריבער אויסאַרבעטן ביי די תלמידים פון אונדזער שול די בייגעוודיקייט, עלאַסטישקייט פון דער שטייט, וועלכע ווייסט פון אויפהייבן און אַראָפּלאָזן זיך און באַפאַרבן דאָס לייענען מיט אַזאַ אַינטאַנאַציע, וואָס פאַסט פאַר די שורות פון טעקסט.

ווייטער. עס דאַרף אויסגעוואַרצלט ווערן דאָס „זופן הייסע לאַקשן“ — ווי מאַטל פייסי דעם הזנס רופט עס אָן, — וואָס איז אַזוי פאַרשפּרייט ביי אונדז און וואָס איז טיילווייז אַ ירושה פונעם „עברי זאָגן“. דאָס דאָזיקע כאַפּעניש און יאָגעניש איז די גרעסטע שטרויכלונג אין קינסטלערישן אויסדריק-לעכן לייענען. דאָס לעצטע פאַדערט, פאַרקערט, אַז די טראַפּן זאָלן אַרויסגעזאָגט ווערן פּולקאָס קלאָר און הויך, גענוי און דייטלעך, יעדער וואָרט צעגלידערט אויף זיינע טראַפּן. מיט אַ רואיקן, פאַמעלעכן טעמפּאָ.

דער לערער דאַרף זיך יעדעס מאָל קלאָר מאַכן, אין וועלכן טאָן און מיט וואָס פאַר אַ טעמפּע עס דאַרף געלייענט ווערן דאָס געגעבענע געדיכט אָדער פראָזע-פראַגמענט, וועלכע ער האָט צו באַאַרבעטן מיטן קלאַס. אַוודאי וועט דאָס דעם מוזיקאַליש געשולטן לערער זיין לייכטער, ער וועט איבערדיכטן דעם לייענער-טעקסט אויף מוזיקבילדער. אָבער אויך דער געוויינלעכער לערער קען זיך נישט קלאָר מאַכן און איינהאַלטן די אַנטשפּרעכנדיקע שטימונג פאַרן געגעבענעם טעקסט. זאָל ער זיך אַריינטראַכטן אינעם טעקסט און זיך אַליין ענטפּערן: פאַר דערט זיך דאָ אַ טאָן אַ פייערלעכער, מאַיעסטעטישער אָדער פאַרקערט, אַ געדעמפטער, לעבלעכער; איז דאָ פאַסיק אַ טאָן פון וואויליונגערשיקייט, שפּיר לערישיקייט, הומאָר, אָדער פאַרקערט, מינאַר, ערנסט, איינגעהאַלטן; דאַרף מען דעם טעקסט לייענען אין גרויסע אַטעמציגן, וואָס ווייטער אַלץ פייערדיקער.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

שטארקער, האסטיקער, אָדער פאַרקערט, שטיל, אינערלעך-טרוימעריש, שטוי-
מונגפול; פּאָדערט זיך דאָ אַ געהיימנישפּולער, מעשה-אַרטיקער, לופטיקער, שווער-
בנדיקער נוסח, אָדער פאַרקערט, ערנסט געהאַלטן, מיט ווייכן דערניערונג-טאָן.
און אזוי כּסדר. וואָס טיפּער און ערנסטער דער לערער וועט דעם טעקסט באַאר-
בעטן פאַר זיך, אַלץ מער וועט זיך זיין איינשטעלונג איבערגעבן די קינדער, און
זיי וועלן אַריינדריינגען אינעם זין פון דעם לערערס פּאָדערונגען, אַלץ קינסטלערי-
שער וועט ווערן זייער לייענען אין דער הייך.

און איצט — לאָמיר דאָ פעסטשטעלן אייניקע פּראַקטישע הויפט-כללים און
מעטאָדן:

א) וואָס וויכטיקער דאָס וואָרט איז לויט זיין באַטייט און זין, אַלץ אויס-
דריקלעכער דארף מען אים באַטאָנען, ד"ה אויסטיילן שטאַרקער, העלער מיט
דער שטים.

ב) פאַר דער זינפולער און קינסטלערישער פּראַזירונג פונעם טעקסט —
האָבן אַ גרויסן באַטייט די פ ו י ז ע ס ביים לייענען. מיר אונטערשיידן
דרייערליי פּויעם: גראַמאַטישע, לאַגישע און פּסיכאָלאָגישע. די ערשטע פּאַלן
צונויף מיט די אָפּשטעל-צייכנס אין זאָץ; די צווייטע פּאַלן אָפּט נישט צונויף מיט
דער פּונקטואַציע; די דריטע ווערן דורכן פּאַרלייענער געמאַכט פ א ר אַזעלכע
ווערטער אָדער זאָצן, אויף וועלכע ער וויל ציען באַזונדערע אויפּמערקזאַמקייט,
וועלכע ער וויל צוגעבן באַזונדערע קראַפט און שטימונג.

„די פּויע ווערט גענוצט אויף צו פאַרשטאַרקן די געדאַנקען; דאָס איז אַ
דראַמאַטישע און פאַרכאַפּנדיקע טעכניק. אַ פּלוצלומדיקע פּויע נאָך אַ געדאַנק
פאַרשטאַרקט דעם עפעקט פון די ווערטער. אַ לאַנגע פּויע פ א ר אַ באַדיי-
טונגספּולן געדאַנק שאַפט אַן אָנגעשטרענגטע דערוואַרטונג. מען קען אַפּשר זאָגן:
וואָס לענגער די פּויע — אַלץ גרעסער איז די אָנגעשטרענגטע דערוואַרטונג,
און דעריבער אַלץ דראַמאַטישער דער עפעקט.

„די טעכניק פון שטייגערונגען (ק ל י מ א ק ס) איז אַ וויכטיקע פּאַזע
ביים אינטערפּרעטאַטיוון לייענען. דאָס וואָרט קלימאַקס קומט פון אַ גריכישן
וואָרט וואָס באַטייט א ל י י ט ע ר. מיטן פאַרגלייכן די פּרינציפּן פון קליר-
מאַקס צו אַ לייטער העלפט מען די תּלמידים, ביים דערגרייכן דאָס שעפּערישע
לייענען, צו פאַרשטיין די נאַטור פונעם קלימאַקס. דער טערמין ק ל י מ א ק ס,
ווערט געוויינלעך פאַרשטאַנען, באַטייט דעם העכסטן קולמינאַציע-פּונקט פונעם
אינטערעס, אָדער דעם ווענד-פּונקט אין דער שפּיל, מעשה, פּאַעמע. דער קליר-
מאַקס ווערט דערגרייכט דורך אַ סעריע קלענערע קלימאַקס, און אָפּט קומען

אויך נאך אים אנדערע קלענערע קלימאקסן. דער פראצעס פון דערגרייכן דעם קלימאקס איז געגליכן צום קלעטערן אויף א לייטער.* (ג) די רעדפארמען דארפן צוגעפאסט ווערן צום סטיל פון די פארשידענע ליטערארישע זשאנערן; א פאבעל לייענט זיך אנדערש ווי א באלאדע; א בא-לאדע — אנדערש ווי א סאטירע, אא"וו.

(ד) מען דארף צופאסן די באפארבונג פון דער שטימע, דעם טאן פונעם רעדן, צום אלגעמיינעם זין פונעם געלייענטן: אין איין פאל פאדערט זיך א דערציילערישע אינטאנאציע, אין א צווייטן — א צעשמעטערנדיקע איראָניע; אין א דריטן — א לייטער געלעכטער, א שפאס; אין א פערטן — צאָרן. אויפגענונג אא"וו. דער טאן דארף אנטשפרעכן דעם כאַראַקטער פון דער פער-זאן, וועלכע רעדט אַרויס די געגעבענע ווערטער, און ווען מ'האַט צו טון מיט א דיאַלאָג — דארף מען אַוודאי זיין פאַרזיכטיק און אָפּגעהויט אין דעם פרט. (ה) מען דארף די שילער דערקלערן דעם באַטייט פון די א"ג, איראָנישע גענדרופּיסלעך", פון די קורסיוון אין בוך — אַט די אונטערגעשטראַכענע "לאַגישע צענטערן".

(ו) זייער גוט איז אזא מעטאָד: נאך דעם ווי דאָס געגעבענע געדיכט אָדער פּראָזעטעקסט איז ווי געהעריק אַדורכגעאַרבעט געוואָרן, פאַרגיט מען די שילער זיי זאָלן ביי זיך אין בוך אָדער אין העפט פאַרנאָטירן דורך אָפּגערעדטע צייכנס אָדער ווערטער, ווי אַזוי דאַרף געלייענט ווערן דער געגעבענער זאַץ אָדער שורה. "זייער שטאַרק", "שטאַרק", "נאַרמאַל", "שוואַך", "זייער שוואַך", (שעפּטשענדיק) — דאָס קען זיין איין מין באַצייכענונג: מיר האָבן דאָ באַ-צייכנט די הויכקייט פון דער שטים, מיט וועלכער מע דארף לייענען. מע קען נאך אנדערש — פאַרצייכענען די ש נ ע ל ק י י ט פון די רייד, דעם ט ע מ פ אָ פון דער שפראַך; "גאָר פאַמעלעך" (55-60 ווערטער אין א מינוט), "פאַמעלעך", "נאַרמאַל" (75-85 ווערטער אין א מינוט), "שנעל", "זייער שנעל" (110 און מער). מע קען אויך פאַרצייכענען די טאָן-באַפאַרבונג: פריי-לעך, טרויעריק, רואיק, מיט פאַרוואַנדערונג, מיט צאָרן אא"וו.

זייער ניצלעך קענען זיין פאַר די תלמידים די א"ג, "נאָטן פון אויסדריק לעבן לייענען". די פּויוזעס ווערן אין טעקסט פאַרצייכנט מיט ווערטקאָלע ליניעס: איין ליניע פאַר א קורצער פּויוזע, צוויי — פאַר אַ לאַנגער, דריי — פאַר אַ נאָך לענגערער פּויוזע. די באַטאָנונגען ווערן באַצייכנט מיט האַריוואַג-טאַלע ליניעס: איין מאָל ווערט אונטערגעשטראַכן דאָס וואָרט מיט שוואַכער באַטאָנונג, צוויי מאָל — מיט אַ שטאַרקער. מ'קאָן אויך איינפירן נאך אנדערע

*) *Interpretative Reading*, by Sara Lowrey and Gertrude E. Johnson, 1942, pp. 83, 135.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

צייכנס, די כסדרדיקע „העכערונג“ פון דער שטימע (גראדאציע) באצייכנט מען מיט א זיגנאליניע, די צונויפניסונג פון צוויי טעקסטפערזן ווערט באצייכנט מיט א פליוס. אָט ווי ס'וועט אויסזען א טעקסט מיט אַזעלכע נאָמן:

י ה ו א ש

ש נ י י

(פראגמענט)

דאָך האַסטיק | ברעכט אויס | א בהלה | —
שוין פייפט עס | און ברומט עס | און בילט. ||
די לופט | ווערט געפילט |
מיט פלאַנטערס | און ווייסע געמישן, |
ביז | צווישן
דער ערד און דעם הימל |
זיך ווירבלט | און וויכערט | א ווילדעס געווימל, |
און ס'וואָיעט | די וויסטע ממשלה |
פון שדים און גייסטער —
דער שטורעם איז מייסטער... ||
ער רייסט זיינע קייטן | אראָפּ פונעם האַלדז, |
און גייט מיטן שניי | אויף דער פרעירי אַ וואַלץ |
און אַלץ |
קערט איבער |
דער איילאנדער גבור... ||
דאָ בעזעמט ער גריכער, |
דאָ בויט ער פּאַלאַצן | און טורעמס, |
אין האַסטיק-פּאַנטאַסטישע פּורעמס, |
און מויערט גיגאַנטישע שטיבער... |
און באַלד | אין אַ וואַנזין געשלידער |
זיך קרייזט ער | און דרייט זיך | און פלעכט זיך, |
און יאָמערט | און סוויסטשעט | און צויבערט, |
און שופּלט | און שאַרט | און צעשויבערט, |
ביז | איטלעכער בנין | צעברענט זיך, |
און פּאַלט | אין אַ הויפּן אַנידער, |
צי ווערט | אין די וואַלקנס געהויבן, |
אין פּוביקע שטיקלעך און שטויבן... ||
און שוין איז | דער ווירבל צעפּלויגן... ||

ח. ש. קאזדאן

אזא מין ארבעט מיט די שילער איבער די „נאָטן“ פון טעקסט מאַכט פאַר זיי קאָנקרעט און אָנשוילעך דעם ענין אויסדריקלעכער לייענען, און גיט דעם צו קלאָרן זינען און צילבאוואוסטקייט.*

דעם ענין קלימאָקס קאָן מען לייכט מאַכן אָנשוילעך פאַר די תלמידים. אַט ווי אזוי עס וועט אויסזען דער באַקאַנטער פּראָגמענט פון ח. נ. ביאַליקס „שחיטה-שטאַט“, ווען מיר וועלן אויסשטעלן די ווערטער און פּראָזעס לויט זייער קלימאָקס-שטייגערונג, פון אונטן אַרויף, אזוי ווי עס גייט דער לייטער:

13. אומזיסט!

12. באַהאַלטסט זיך אין אַ הויף?

11. אַנטלויפסט?

10. בלוט מיט גאַלד געפליסט...

9. און פון דער וואו נ ד האָט

8. דער חלף האָט געגלאַנצט

7. און דער שוחט האָט געשחטן,

6. די זון האָט געלויכטן.....

5. דער גאַרטן האָט געבליט,

4. אַ שחיטה מיט אַ פּרילינג;

3. געשענקט אַ צווילינג;

2. האָט דיר מיט מילדער האַנט

1. דען גאַט.*

**

אין אונזערע שולן שפילט אַ גרויסע ראָל די פּראָגע וועגן דער ריכטיגקייט פונעם לייענען. וואָס הייסט ביי אונדז ריכטיק לייענען? געוויינלעך איז אָנגענומען, אז ריכטיק איז נאָר דאָס לייענען, וואָס אַנטשפּרעכט דער ליטעראַרישער אויסשפּראַך (ביי די רוסן — די מאָסקווער אויסשפּראַך; ביי די פּראַנצויזן — די פּאַריזער). ביי אונדז ווערט גערעכנט פאַר דער ליטעראַרישער — די ליטווישע אויסשפּראַך. סיי די וואָלינער, סיי די פּוילישע אויסשפּראַך שייַדט זיך ביי אונדז שטאַרק אונטער פון דער ליטווישער, לויט וועלכער עס פירט זיך ביי אונדז די אַרטאָגראַפיע פון יידיש. ווי זשע זאָל מען לערנען לייענען יידיש די קינדער וואָס שטאַמען פון וואָלינער און פּוילישע עלטערן? ניטן זיי אויסרעדן די ווערטער אויף ליטוויש, קעמפן מיטן אַרטיקן אַקצענט?

* צוליב טעכנישע סיבות זענען דאָ די האַריוואָנטאַלע ליניעס, אויף צו באַצייכענען די שטאַקייט פון דער באַטאָנונג, נישט געגעבן. דער לערער קען עס אליין פאַר זיך לייכט קלאָר מאַכן (ח. ש. ק.)

אייניקע לערער טוען טאקע אזוי. ווער באוואוסמיניק און ווער פשוט דערפאר, ווייל ער איז אליין א ליטוואק און ווייל אזוי איז גרינגער. מיר האלטן, אז דאס איז פון אלע שטאנדפונקטן זייער שערלעך. אדאנק אזעלכע התנהגות באקומט זיך א לייענען פון די קינדער מיט א קינסטלעכן, פרעמדן ארט ארויסרעדן די ווערטער. דאס גאנצע קינדערישע לייענען ווערט פארבלאזן און פאָדערט ביי זיי חוץ דעם אומזיסטע, אין גאנצן אומניצלעכע אָנשטרענג גונגען פון זייער אויפמערקזאמקייט און ווילן. ביי אזא לייענען מיט א פרעמדן אקצענט פעלט ביי די קינדער אין גאנצן יעטוועדער פאטאָס און אויפריכטיקע התפעלות. עס קאָנען זיך דאָ נישט אַנטפלעקן די רייכע אינדווידועלע שאַ-טירונגען פון באַזונדערע קינדער-פּאַרלייענער. צווישן דעם ליטעראַרישן מאַ-טעריאַל און די פּערסאָנאַזשן, וואָס זענען דאָרט פּאָרגעשטעלט, פון איין זייט, און די יונגע שילער-פּאַרלייענער פון דער צווייטער זייט שטעלט זיך אוועק אַ קינסטלעכע מחיצה, וואָס שטערט דער נייטיקער דערנענטערונג צווישן זיי.

און גערעכט זענען דעריבער יענע, וואָס קלאָגן זיך: אין דאָס רוב יידישע שולן מאַכן די לערער כמעט ווי פרעמד פאַר די קינדער זייער אייגענע מוטערשפראַך — און נאָר אדאַנק דעם, וואָס זיי ווילן איינגעוויינען די תלמידים לייענען „ליטעראַריש“ — לייענען אויף אזא אומגעלומפערטער שפראַך, אויף וועלכער קינדער רעדט דאָ נישט. אזא דערשיינונג טאָר נישט האָבן קיין פּלאַץ אין אונדזער שול. די שפראַך פֿוֹן בּוֹן טאָר נישט אָפּגעטליט ווערן אויף קיין אַר פּאַר אַר, וואָס קלינגט אין די קינדערישע מיילער, אַדער פֿון דער לעבעדיקער שפראַך, וואָס די קינדער הערן אין זייערע היימען. עס טאָר נישט געדולדעט ווערן אזא לאַגע, אַז אין קלאַס רעדן די קינדער אויס די ווערטער אויף אַ ין אופן, און ווען זיי גייען נאָר אַרויס פֿון שול, אין סביבה פֿון זייער היים, רעדן זיי שוין מיט אַן אַנדערן, נאטירלעכן און אַרטיק באַפּאַרבטן אַקצענט.

די כלומרשטע ליטעראַרישקייט בנוגע צו דער אויסשפראַך פונקט ווי בנוגע צום סטיל, — איז בכלל אַן איינגשאַפּטלעכע דערשיינונג פֿון דער אזוי גערופענער געבילדעטער געזעלשאַפט. דער דערמאָנטער הייליגער - בר אַנד האָט זיך שוין אין זיין צייט געקלאָגט אויף זיינע לאַנדסלייט, וואָס פאַר זיי עקזיסטירט נישט די מוטערשפראַך אין דער לעבעדיקער פּאַרעם, ווי זי קלינגט ביים פּאַלק און זיינע קינדער, נאָר אין דער טויטער פּאַרעם פֿון „שוואַרץ אויף ווייס“. „די שוואַרצע סימנימלעך אויפן פּאַפּיר, —

שרייבט ער*), — בילדן אין אונדזער צייט די וויכטיקסטע כלומרשט זייט פון וואָרט. דער סימן איז געוואָרן פאר אונדז דער וועזן אַליין, די שאַל גילט אַלס דער קערן. אינעם אויג לעבט פאַר אונדז דאָס וואָרט, אָבער נישט אינעם אויער... ווער עס איז גוט געשולט און שטעלט זיך פאַר דאָס וואָרט, פאַר דעם טרעט עס אויף אין שוואַרצע בוכשטאַבן — פאַרן אויג פון דער אינע-ווייניקסטער פאַרשטעלונג, און נישט אַלס קלאַנג אין אויער, וואָס דאָס איז איינציק נאַטירלעך; און אַפילו ווען איינער רעדט שוין און וויל דאָס וואָרט, געדענקט ער נישט דערביי וועגן קלאַנג, וואָס ער אַליין גיט אים צו (גענויער: ער הערט זיך נישט איין אינעם קלאַנג פון זיין אייגן מויל). נייערט ער געדענקט אין די שוואַרצע סימנים, אין וועלכע די אַנדערע דאַרפן עס אויפפאַסן. און דאָס שטאַמט נאָר פון דער שויל... די פעאיקייט צו הערן האָבן מיר כמעט אין גאַנצן אָנגעד-וואוירן, ווי באלד עס האַנדלט זיך וועגן אונדזער אייגענער שפראַך... די ליטעראַרישע שפראַך דאַרף מען נעמען אַלס אַ לעבעדיקע שפראַך, אזוי ווי עס זעט אויס דער פאַלקלשון, מיט וועלכן זי דאַרף זיך צונויפגיין... די לעבעדיקע ליטעראַרישע שפראַך דאַרף פון גאָר'ן אָנהייב ביזן סוף זיין פאַר די שילער נאָר אַ לעבעדיקער טרעגער פון פרישן אינהאַלט פון זייער אייגע-נעם לעבן".

אמת, לערנען די קינדער לייענען, ווען זיי בלייבן פריי ביי זייער אַקצענט, איז אַ סך שווערער, ווי בעת מ'נייט זיי אָננעמען די ליטווישע אויסשפראַך. אין ערשטן פאַל וועט דער לערער מוזן אָנווענדן מער ענערגיע און קליגן זיך צופאַסן צום אַרטיקן אַקצענט, ער וועט מוזן צוטראַכטן דערצו ספעציעלע גענג און מעטאָדן. צי קאָן מען אָבער, כדי אויסצומיידן די אַלע שוועריקייטן, ברענגען פאַר אַ קרבן די אַקאַרשט דערמאָנטע שעצבאַרע — סיי אין פעדא-גאַנישן, סיי אין נאַציאָנאַלן זין — קוואַליטעט־מאַמענטן פון פרייען לייענען מיטן אַרטיקן אַקצענט? בשום אופן נישט!

אגב, יעדער דערפאַרענער און באַאָבאַכטנדיקער לערער וועט געוויס מודה זיין, אַז אַפילו דאָרט, וואו מ'האַט איינגעוואוינט די קינדער לייענען לויט דער ליטווישער אויסשפראַך, איז אין די עלטערע קלאַסן, וואו זיי באהערשן שוין פולקאם דעם מעכאַניזם פון לייענען, עמאַנספירן זיך די קינדער אַליין פון זיך — אויפן נאַטירלעכן אופן — פון דער „צוגעקלעפטער" אויסשפראַך־פאַרעם און נייען איבער אויפן היים־אַקצענט. אויף אַזא אופן איז די דאָזיקע רגילות פון אייניקע פעדאָגאָגן נישט נאָר נישט נייטיק, נאָר אויך אומניצלעך,

(* דאָס ציטירטע בוך, ז' 37 א"וו.)

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

דעזולטאטלאז. טאָ זאָל דער לערער בעסער גובר זיין זיינע אייגענע רגילותן, זאָל ער לאָזן די קינדער פֿרײַ לײַענען אַ זױ ווײַ זױ רעדן.

די טעכניק פון לייענען באַגרענעצט זיך אָבער נישט נאָר מיט אויסדריק־לעכטייט, קלאַרקייט און ריכטיקייט, זי פּאָדערט אויך אַ פעאיקייט צום לױפֿיקן לייענען, מיט אַ מער גיכערן טעמפּאָ, אויב דער אינהאַלט פון טעקסט דערלויבט עס. און דער לערער דאַרף אויך אין דעם פרט דורכמאַכן אָפטע געניטונגען מיט זיינע תּלמידים. דער מין לייענען דאַרף געפירט ווערן דער עיקר אויף שוין דורכגעשטודירטן און פּולקאָם באַנומענעם מאַטעריאַל. דער לערער קאָן אויסנוצן אזעלכע געניטונגען אין די מאָמענטן, ווען עס פּילט זיך בײַ די קינדער אַן איינגעמאַטערטקייט — צום סוף פון לערן־שעה, למשל.

וואָס איז שייך צום לייענען געדיכטן און לידער, קען דער לערער פּראַקטיקירן. ב. אָר - לײַענען, „קאָלעקטיווע“ לייענונגען. בײַ אַ פעאיקער און דערפּאָרענער אָנפירונג מצד דעם לערער קאָן אזא לייענען אין כאָר, מיטן גאַנצן אָדער מיט אַ טײל פון קלאַס, ברענגען אַ גרויסע פעולה פאַר די ווייניקער באַגאבטע קינדער. דאָס דערהייבט דעם גײסט פון די קינדער און באַשאַפט בײַ זײ אַ באַזונדערע שטימונג, אָבער אויך דאָ דאַרף דער לערער אַרויסווייזן אַ סך טאַקט און אויסגעהאַלטנקייט, שאַפן אַן אַטמאָספּער פון ערנסטקייט און דיסציפּלינירטקייט. דער לערער דאַרף זיך אויך גוט באַטראַכטן, צי פּאַסט דאָס געגעבענע ווערק פאַרן קאָלעקטיוון ליי־ענען, און אויך וואָס פאַר אַ טאָן און ריטעם מ'דאַרף דעם לייענען צוגעבן.

דאָ, ווי אומעטנס, דאַרף דער לערער זיך גוט צוגרייטן צו דער פּאַרשטיי־ענדיקער אַרבעט, דאַרף אַלץ דורכטראַכטן, איינלעבן זיך אין דער שטימונג פון ווערק, דאַרף אַ סך פּאַרויסען און אַרויסטרעטן „באַוואָפּנט“ און זיכער אין דער נייטיקייט און ניצלעכקייט פון דעם, וואָס ער נעמט פאַר אין קלאַס. נאָר זײַן זיכערקייט און זײַן באַגײסטערונג קאָן אַרויסרופֿן אויך בײַם קלאַס די נייטיקע שטימונג און שאַפן די אַטמאָספּערע פון אַרבעט און ליבע צום לימוד.

איך גיב דאָ עטלעכע מוסטערן, ווי אזוי צו אָרגאַניזירן דאָס לײַענען און ליד אַ ליד אין קלאַס אויף אַ כאַראַלן און פּאָל. דאָ קענען זײַן פּאַרשידענע פּאַרמען, און זעלבסטפאַרשטענדלעך אז יעדע פּאַרם דאַרף זײַן צוגעפּאַסט צום אינהאַלט פונעם געגעבענעם גע־דיכט. פונקט ווי בײַם אָרגאַניזירן די פּויעם און קלימאַקסן, — אזוי איז אויך בײַם אָרגאַניזירן די קאָאָפּעראַציע־פּאַרם פון אַלע קינדער בײַם כאַראַלן

לייענען — זייער א סך אָפּהענגיק פונעם עסטעטישן געשמאַק און מוזיקאַל־לישער אַנטוויקלונג פונעם לערער. אויב ער איז אומדערפאַרן אין דער זאַך, איז זייער נוצלעך ער זאָל זיך מישב זיין מיטן לערער פון געזאַנג. אין דעם ענין קאָנען, נאַטירלעך, ניט זיין קיין פּאָרשריפטן. די מוסטערן וואָס מיר גיבן דאָ — זיינען טאַקע ניט מער ווי מוסטערן. דאָס איבעריקע באלאָנגט פונעם לערער גופא. און נישט פאַרגעסן זאָל ער קיינמאַל, אַז די פּוּנע טוּ אַ צייע איז באַשטימט פאַרן אַוויג, און נישט פאַרן אַוויג. דאָס אויער פּאָדערט נאָר אן אנדער אָרגאַניזאַציע פון דעם לייען־מאַטעריאַל. צום לייכטסטן איז, פאַרשטייט זיך, אַז אַלע קינדער פון קלאַס זאָלן לייענען דאָס געדיכט אין איין שטימע. דאָס מאַכט אָבער דאָס פּאַרלייענען זייער איינטאָניק און מעכאַניש. עס איז דאָ אַ געפאַר, אַז די קינדער זאָלן עס פאַרוואַנדלען אין אַ נישט־ערנסטע אַרבעט. דאָס אונסיסאָן־כאַראַל־לייענען איז מער צוגעפאַסט צו די גאָר יינגערע קלאַסן. אויף די העכערע מדרגות קאָן מען אָנווענדן אַזעלכע מעטאָדן און מוסטערן פון כאַראַלן לייענען:

ג ל ו ת - מ א ר ש

1-טער תלמיד:

מיט דעם וואַנדערשטאַק אין האַנט,
אָן אַ היים און אָן אַ לאַנד;
אָ אַ גואַל, אָן אַ פּריינד,
אָן אַ מאָרגן, אָן אַ היינט —
נישט געדולדיקט, נאָר געיאָגט,
וואו גענעכטיקט — נישט געטאָגט...

כ א ר :

תמיד וויי, וויי, וויי,
תמיד ניי, ניי, ניי
תמיד שפּאַן שפּאַן, שפּאַן,
כל זמן כוח איז פאַראַן.

2-טער תלמיד:

אונדזער גבורה ליגט אין שטויב,
אונדזער תורה איז אַ רויב,
אונדזער נאָמען אַ געפאַר,
אונדזער יחוס נאָר אַ צער.
אונדזער נאָנות נאָר אַ חטאָ,
אונדזער פיינקייט — אַ געשפּעט...

כ א ר :

תמיד שלעכט, שלעכט, שלעכט.
תמיד קנעכט, קנעכט, קנעכט.
תמיד זוך, זוך, זוך
ברכה אין דעם שונאס פלוך.

3-טער תלמיד:

און אזוי, אָ, יאָר נאָך יאָר
און אזוי, אָ, דור נאָך דור.
אָן אַ האַפענונג, אָן אַ צוועק,
איינגעהילט אין גרויל און שרעק
וואַנדלען מיר וועלט אויס וועלט איין
פון יסורים נאָר צו פיין.

כ א ר :

תמיד טרעט טרעט, טרעט,
תמיד בעט, בעט, בעט.
תמיד נויט, נויט, נויט,
און קיין גליק אויך נישט צום טויט...

ד י נ י ע צ י י ט

1-טע גרופע:

ווען עס שוועבן וואַלקנס טרערן
און אין הימל שיינט קיין שטערן,
אַלץ איז פינצטער און פאַרטרויערט,
און דער שוואַרצער עלנט לוייערט
אויף דער מענטשהייט נאָענט און ווייט;

2-טע גרופע:

ווען די וועלט איז פול מיט וויינער,
און פון טויזנט לעבט נאָר איינער
אַט די טויזנט צו פאַרשלינגען —
דאַן, אָ, מוז דער דיכטער זינגען
לידער פון אַ נייער צייט.

3-טע גרופע:

דאַן ברעכט אויס זיין שטים אין בליצן,
ווערטער דונערן, פונקען שפּריצן;
זיין געזאַנג ווערט אַ געוויטער,
הילכט און ליאַרעמט מיט אַ ציטער:

א 5 ע :

„הייבט זיך אויף און ווערט באפרייט!
אונדער וועלט איז פול מיט וויינער,
און פון טויזנט לעבט נאָר איינער
אַט די טויזנט צו פארקנעכטן!
הייבט זיך, הייבט זיך, נעמט אייך רעכטן
און באַגריסט די נייע צייט!“

טרייסט מיין פאָלק

1-טע גרופע:

(שטילע שטימען)

טרייסט מיין פאָלק, עם דאַרף די טרייסט,
שטאַרקט דאָס האַרץ, מאַכט פעסט דעם גייסט.
זייט ניט דער ווינט וואָס לעשט די פלאַם,
נאָר בלאָזט אים אויף, ווייל נאַכט איז סם! —
נאָר בוימל גיסט און פּוצט די קנויט,
ווייל נאַכט איז גיפט און שלאָף איז טויט.

א 5 ע :

טרייסט מיין פאָלק, עם דאַרף די טרייסט.

2-טע גרופע:

(מיטעלע שטימען)

טרייסט מיין פאָלק, עם דאַרף די טרייסט,
מאַכט פעסט דאָס האַרץ און שטאַרקט דעם גייסט,
עם האָט געלויבט שוין נישט איין נאַכט,
עם האָט געזיגט שוין נישט איין שלאַכט.

3-טע גרופע:

(העכערע שטימען)

און נישט געלאָזט די פאָן פון האַנט!
עם שטייט — אן אייזן פעסטע וואַנט!
אין וויסטן ווילד-פאַרקאָכטן ים.

א 5 ע :

טרייסט מיין פאָלק, עם דאַרף די טרייסט.

די וואנט

1טער תלמיד:

סאלאָ

די אויגן — פול צאָרן, פאָרגאָסן מיט בלוט,
די הערצער — זיי שלאָגן מיט קראַפט און מיט מוט,
מיר שטייען ביי א הויכער געמויערטער וואַנט,
מיט העק און מיט האַמערס, און אייוואַס אין האַנט —
מיר ברעכן די וואַנט!

א ל ע :

חזרן איבער די גאנצע סטראָפּע.

2טער תלמיד:

סאלאָ

די וואַנט איז געמויערט גאָר פעסט און גאָר דיק,
פאָרצוימט אונדז די וועגן צום לעבן צום גליק,
פאָרשטעלט אונדז די ליכטיקע זון און זי מאַכט
פון פריילעכן טאָג אונדז אַ פינצטערע נאכט —
מיר ברעכן די וואַנט!

א ל ע :

חזרן איבער די גאנצע סטראָפּע.

3טער תלמיד:

סאלאָ

און פאלט פון דער שטיינערנער וואַנט ווען אַראָפּ
אַ שטיין צי אַ ציגל, טרעפט וועמען אין קאָפּ, —
די איבעריקע בלייבן דאָך שטיין גאָר אָן שרעק
און אַרבעטן ווייטער, מען לויפט נישט אַוועק —
מיר ברעכן די וואַנט!

א ל ע :

חזרן איבער די גאנצע סטראָפּע.

4טער תלמיד:

סאלאָ

די אַרבעט דאַרף דויערן, די אַרבעט איז שווער.
פאָרזאָמלט זיך, ברידער, קומט אַלע אַהער !
זאָל יעדערער צולייגן פעסטער זיין האַנט,
מיר וועלן די הויכע, די פינצטערע וואַנט
צעברעכן, צעברעכן!...

חזון איבער די גאנצע סטראָפּע.

*
**

צום אויבן-געזאָגטן דארף מען נאָך צוגעבן די ווייטערדיקע פּאָר באַמער-
קונגען:

(א) זייער גוט איז צו פאַרבינדן דאָס כאַראַלע לייענען פון אַ ליד מיט
דער אינסצעניזאציע, דראַמאטיזאציע פונעם זעלביקן ליד. עס גיסן זיך דער
מאָלט צונויף צוויי שעפּערישע מעטאָדן פון אַרויסברענגען דאָס געדרוקטע
פּאָעטישע ווערק. דאָס כאַראַלע לייענען באַקומט דעמאָלט אַ העכערן זינען.
עס לאָזט זיך רעאַליזירן אַ סך קינסטלערישע שעפּערישקייט. און מען דארף
נישט וואַרטן מיט אַזא מיין אַרבעט. ביז עס וועט זיך מאַכן אַ געלעגנהייט ביי
אַ שול-יום-טוב וכוּדומה. יעדע לעקציע פון ליטעראַטור איז אַ גוטע געלעגנ-
הייט פאַר אַזא כאַראַל-דראַמאטיזירטער אַרויסטרעטונג.

(ב) זייער געוואונטשן איז דורכצופירן פון צייט צו צייט אַ כאַראַלן
לייענען פון אַ פּאָסיקן פּאָר אַ זע - פּראָגמענט. דאָס וועט געבן די תּלמיד
דים צו דערפילן דעם ריטם און וואוילקלאַנג פון דער שיינער פּראָזע. אָט ווי
עס וועט אויסזען ביים כאַראַלן לייענען די ריטמישקייט פון אַ פּראָגמענט
אין שלום אַשם „קידוש השם“:

„איז דאָס דבורה זיין ווייב? / געדענקט האָט ער זי ווי אַ קינד, / ווי
ער האָט זי איבערגעלאָזט. / און דרינען, ביי די שבת-ליכט / מיט דער
מאַמען, / שטייט אַ יונגע יידישע בת-מלכה, / אַ הויכע שלאַנקע געשטאַלט, /
איינגעהילט אין אַן אויסגעהאָפּטענעם שליער / מיט זילכער באַנייט. / די
געהאָפּטענע הויב מיט צירונג באַפּוצט, / באַדעקט איר הויכן ווייסן שטערן /
ווי אַ קרוין אויפן שלאַנקן מיידלשן קאַפּ. / די ווייסע איידעלע פינגער /
פאַרשטעלן אירע אויגן, איר פנים, / און ער זעט נאָר איר בייניקע יונגע
פיגור / שטיין שטאַלץ ווי אַ יונגער ציפּרעס-בוים / איבער די ברענענדיקע
ליכט. / אירע ווייסע פינגער צעשפּרייטן זיך, / און פּאָ צווישן די דורכ-
זיכטיקע / לויכטנדיקע פינגער / אַנטפּלעקן זיך צוויי גרויסע שוואַרצע
אויגן, / קוקן אויף אים שטיל מיט טיפּער בענקשאַפט / און כאַט אַ צניעות
דיקער פאַרשעמטקייט. / דאָס האַרץ שלאָגט שטאַרק / און אַ בענקשאַפט
דערוועקט זיך אין אים. / אים דאַכט זיך / אַז ער האָט שטענדיק געטראָגן
אין זיך די אויגן. / ער האָט זיי געזען אין די לאַנגע ווינטער-נעכט / ביי
דער גמרא אין דער ישיבה. / אַ ציטערדיקע איידלקייט / ציט דורך זיינע
גלידער / און ער קוקט צו איר, / אָבער ער קען נישט אויסהאַלטן / איר

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

פייכטן בענקענדיקן בליק, / און ער לאָזט אראָפּ די אויגן. / א מינוט שפע-
טער / הייבט ער זיי ווייטער אויף. / אָבער אירע אויגן / זענען שוין איצט
פאַרשטעלט / און ער זעט נאָר / אירע לויכטנדיקע עלפנבין-פינגער / און
ער שטייט א פארטראכטער."

ווען נאָר עס טרעפט זיך אינעם פּראָזע-ווערק אזא ריטמיש-געבויטער
פּראָנמענט, — לאָזט נישט דורך די געלעגנהייט און לייענט עס איבער מיטן
קלאַם אין א כאַראַלער פאַרעם!

ג) דאָס הויכע און דאָס שטילע לייענען

ביידע מינים לייענען האָבן א גרויסן קולטורעלן ווערט און ביידע דאַרפן
געפלעגט ווערן אין א גלייכער מאָס דורך דער שול. דאָס לייענען אין דער
הייך איז דאָך טאקע דער דירעקטער אויסדרוק פון דער סאָציאלער ראָל פון
דער שפראַך אינעם לעבן פון דער מענטשלעכער געזעלשאפט. קענען לייענען
אין דער הייך גוט און שיין אַזוי, אַז עס זאָל מאַכן אַן איינדרוק אויף די
ציהערער; קענען שאַפן דורכן לייענער א געהעריקע שטימונג ביי דער אור-
דיטאָריע, — דאָס איז דאָך אַ מעכטיק געווער פון קולטור-דערציאונג, פון
עסטעטישער באַווירקונג. און ווען מיר רעדן וועגן די קינדער פון אונדזער
שול, דאַרף מען דאָך אַוראוי געדענקען, וואָס פאַר אַ פּרעכטיקע פּאַרשפּריי-
טער פון יידישער קונסט און ליטעראַטור, פון באַוואוסטזיניקייט און קולטור
עס קאָן ווערן אָט דאָס קלייננוואַרג אין די יידישע הייזער, — ווען עס איז
באַוואָפנט מיט דער קונסט פון גוט און שיין לייענען אין דער הייך.
אין דעם פּרט איז נישטאָ קיין אונטערשיד צווישן די קינדער וואָס יידיש
איז זייער נאַטירלעכע שפּראַך, און צווישן די קינדער פון די צוגאַב-שולן
אין די אַמעריקעס, וואָס רעדן קוים פריי. אויך די לעצטע וועלן זיך אויסלער-
נען לייענען גוט און אויסדריקלעך נישט אַדאנק דעם „געניטן“ זיי אין לייע-
נען, נאָר אַדאנק זייער אַלגעמיינער דורכגעדרוינגנקייט מיט יידיש-באַוואוסט-
זיין און יידיש-אַטמאָספּער. פאַראַראַקסאַל גערעדט: דורך לעבעדיקן רעדן
וועלן זיך די קינדער בעסער אויסלערנען ליינען, ווי דורך לייענען
גופא.

די פּאַלקשול האָט בעיקר צו טון מיטן א"ג הויכע לייענען פון די
קינדער. מיר האָבן שוין אויבן פאַרמולירט די אויפגאַבן און די מעטאָדן פונעם
לערנען די קינדער לייענען אין דער הייך, מיר האָבן שוין אָנגעצייכנט די
אייגנשאפט און קוואַליטעט, וועלכע פּאָדערן זיך פון די שילערס לייענען. די
דאָזיקע מעלות קען דער לערער דערגרייכן נישט אַזוי פיל דורך מעכאַנישע

ה. ש. קאזדאן

איבונגען אינעם לייענען, ווי דורך הייבן דעם אלגעמיינעם קולטורעלן ניוואָ פון די שילער און אויך דורכן הייבן זייער באַוואוסטזיניקע באַציונג צו די מאָדערונגען פונעם לייענען אין דער הייך. די אויפגאַבע פונעם לערער איז דאָ בעיקר א פירנדיקע, דערציערישע, אָבער בשום אופן נישט קיין קנעלערישע.

די בעסטע רעזולטאַטן וועלן זיך באַקומען, ווען דער לערער וועט סיסטע-מאַטיש און אויפמערקזאַם אָבעררווירן די פעיקייטן און פעולות פון יעדן שילער באַזונדער אינעם געביט פון לייענען אין דער הייך. זאָל דער לערער איינפירן די ס ק א נ ט - ק א ר ט ל ע ך פאַר יעדן שילער און אויף די דאָזיקע קאַרטלעך יעדעס מאָל פאַרצייכענען די גרייזן פון די קינדער און די שוואַכע פונקטן פון זייער לייענען אין דער הייך: דורכגעלאָזענע קלאַנגען, אַריינגעשטעלטע, צעקאַליעטשעטע קלאַנגען, איבערחזרונגען, איבערשטעלונגען, איבערגעדרייטע באַטאָננג, נישט-אַפגעהיטע פּוּזעס, מאַנאָטאָנישקייט אין ליי-ענען, פעלערן ביי די אָפּשטעלן, פעלערן ביים שמעלן די לאַגישע באַטאָננגען, נישט ריכטיקע אינטאָנאַציעס, פאַמעלעכדיקייט ביים לייענען. אויף די אלע פעלערן און גרייזן דאַרף דער לערער מיט געדולד ציען די כסדרדיקע אויפ-מערקזאַמקייט פון די שילער, רופן זיי צו זעלבסטקאָנטראָל. וואָס מער עס וועט וואַקסן די אַנטוויקלונג פון די שילער, אַלץ מער וועלן פאַרשווינדן זייערע פעלערן ביים לייענען אין דער הייך.

און געדענקען זאָל דער לערער ביי דער אַרבעט איבערן לייענען אין דער הייך: דאָס דאָזיקע לייענען האָט דאָך אַ קאָלאָסאַלע באַדייטונג פאַרן אויסאַר-בעטן אַ ריכטיקן אַקצענט ביי די שילער, ווי אויך צום איינפלאַנצן אין זיי דאָס געפיל פאַרן ריטעם און מוזיקאַלישקייט פון וואָרט. דאָס אַלץ קען דאָך שוין יעדנפאַלס אַבסאָלוט נישט דערגרייכט ווערן דורכן ש ט ו מ ע ן לייענען. און איצט לאָמיר זיך טאַקע פאַרנעמען מיטן לעצטן.

אינעם טאָג-טעגלעכן לעבן פונעם אינטעליגענטערן מענטשן שפּילט, נאָ-טירלעך, די גרעסטע ראָל דאָס ש ט ו מ ע לייענען, און צו אַט דער פונקצ-יע איז די שול מחויב צוגרייטן ווי געהעריק אירע שילער. דאָס ש ט ו מ ע לייענען איז אַ טראַגט דאָך אין זיך אַ גוואַלטיקע גייסטיקע עקאָנאָמיע, לגבי דעם הויכן לייענען איז עס אַ סך שנעלער (פון 25% ביז 175%). דאָס שטומע לייענען איז פאַרבונדן מיט אַ קלענערער פיזישער אָנשטרענגונג און דערביי גיט עס אַ מעגלעכקייט בעסער זיך צו קאָנצענטרירן אויפן געד-לייענטן מאַטעריאַל. און דעריבער דאַרף אויך דאָס שטומע לייענען קולטיווירט ווערן אין שול צו גלייך מיטן לייענען אין דער הייך. אין דער ענגלישער שול ווערט דאָס שטומע לייענען איינגעפירט שוין פון צווייטן לערניאַר אָן. אויך

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

מיר אין אונדזער שול דארפן אלץ טון, כדי צו הייבן די קוואליטעט פונעם שטומען לייענען פאר זיך ביי אונדזערע שילער.

פארשטייט זיך, ביים שטומען לייענען פאלן אפ די פאדערונגען פון אויס-
 דריקלעכקייט, ריכטיקייט אא"וו, וועלכע מיר שטעלן צום הויכן לייענען. איין
 פאדערונג איז אבער פאראן, וועלכע איז געמיינזאם פאר ביידע מינים לייענען:
 דאס איז די געלויבן פון ייט, ש נ ע ל ק ייט פונעם לייענען. ווי
 שוין געזאגט, איז די שנעלקייט ביים שטומען לייענען א סך גרעסער ווי ביים
 הויכן לייענען. אבער אין ביידע פאלן איז זייער א סך אפהענגיק פון דער
 טרענירונג-ארבעט. דער רוסישער געלערנטער פאפאוו האלט, אז אלס דורכ-
 שניטלעכע נאָרמע פון גוטן, פראדוקטיון לייענען ביי א נישט שווערן טעקסט
 פאר דער געגעבענער פערזאן, קען מען רעכענען 1000 צייכנס א מינוט. פאר-
 שטייט זיך, ביים לייענען פון אונדזערע שולקינדער שפילט א גרויסע ראָל,
 וואָס פאר א מאטעריאל זיי לייענען, אין וועלכן קלאַס די קינד-
 דער געפינען זיך, און צי איז יידיש זייער נאטירלעכע מוטער-שפראך.

אייניקע רוסישע אויספארשונגען אויף דעם געביט (1932 יאָר) האָבן
 געגעבן אזעלכע רעזולטאטן ביים לייענען אין דער הייד:

וועלכע קלאַס	וויפל קלאַסן	שטומען לייענען וויפל קלאַסן	דורכשניטלעכע צאל צייכנס אין א מינוט ביים לייענען		
			נעדיכטן	קינסטלערישע פראָזע	לערן-וויסן שאפטלעכער מאטעריאל
IV	40	400	431	400	430
V	40	400	432	450	432
VI	20	200	475	560	510
VII	10	100	484	614	584

אין אן אנדער פאל זענען פעסטגעשטעלט געוואָרן די טעמפן פון לייענען,
 ד"ה די צאָל אותיות אין א מינוט, לויטן מאַסשטאַב פון די אלגעמיינע פעולות
 פון די שילער. און עס האָבן זיך דאָ באקומען אזעלכע רעזולטאטן (*):

(* פראָפ' באַרכין און פראָפ' איסטרינא — מעטאדיק פון רוסישער שפראך אין מיטל-
 פּויל, ז' 120, מאַסקווע, 1935.

ה. ש. קאזדאן

ד' קל"א		ד' קל"ב		די שמוע פון אלגעמיינע פעולות
VII	V	IV	II	
693	551	540	403	שטארקע שטופע
592	441	422	242	מיטעלע שטופע
396	331	299	133	שוואכע שטופע

אויך אין די פאראייניקטע שטאטן זענען במשך פון יארן און יארן געפירט געווארן אומצאליקע עקספערימענטן און אבסערוואציעס איבערן שטילן פון שטימען דאס שטימען לייענען; די אינדוידועלע אונטערשידן, די אנטוויקלונג פון שנעלקייט ביים שטיילן לייענען; מ'האט געזוכט די מאטיוון פארן טרענירן אין שטיילן לייענען אא"וו. דעם העכסטן פונקט האט די דאזיקע באוועגונג דער גרייכט אין 1921, ווען אינעם 20טן יארבוך פון דער „נאציאנאלער געזעלשאפט אויף צו שטודירן דערציוונג" איז אפגעדרוקט געווארן א באריכט פון דער געזעלשאפט א קאמיסיע איבערן שטיילן לייענען. דא איז געמאכט געווארן אז סך-הכל פון דער דעמאלטיקער סיטואציע אין דער דאזיקער באוועגונג: „במשך פון א סך יארן האט דאס לייענען אין דער הייך געשפילט א באזונדערע ראָל אין אונדזערע שולן, בעיקר אין די אָנפֿאנג־קלאַסן. די אַלץ וואַקסנדיקע אומצופרידנ־קייט מיטן פראַגרעס אין לייענען און די באַשיינפֿערלעכע איבערווינגנדיקע מעלות פון דער פראַקטיק מיטן שטיילן לייענען האָט געבראַכט איצט צו אַ באַוועגונג אַריינצופירן אין אַלע קלאַסן אַ גרעסערע פראַפֿאָרץ פון שטיילן לייענען. אין וואָס פאַר אַ מדרגה און מיט וועלכע פעולות קען דאָס שטיילע לייענען פאַרנעמען דאָס אָרט פונעם „הויכן לייענען" אין עלעמענטאַר־שול — דאָס איז אַן ענין וואָס דאַרף באַשלאָסן ווערן נאָך זאָרגפֿולע עקספערימענטירונגען. אין ליכט פון די באַווייזן וועלכע מיר פאַרמאָגן היינט, איז נישטאָ קיין זאך, וואָס זאָל באַרעכטיקן דעם פלאַץ וואָס דאָס לייענען אין דער הייך פאַרנעמט מייסט־טנס...“ (*)

*)Theesen W. W., "Factors Affecting Results in Primary Reading, The Twentieth Yearbook of the Ntnl. Socy. for the Study of Education, Part II ציטירט אינעם בוך: American reading Instruction by Nila Banton Smith, p. 158.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

אין די אמעריקאנער שולן איז דעמאָלט דערגאנגען אזוי ווייט, אז אייניקע לערער האָבן זיך אפילו געשטעלט אויפן עקסטרעמען שטאַנדפונקט, אז מען דאַרף בכלל מער נישט לערנען לייענען אין דער הייד, בדרך כלל אָבער איז אָנגענומען געוואָרן אזא שטאַנדפונקט: דאָס שטילע לייענען דאַרף נישט פאַר געמען דאָס אָרט פונעם הויכן לייענען, נאָר דאַרף אים דער גאנצן אין א פאַרשטאַרקטער מאָס. נעמענדיק אין אַכט די סאַציאלע נויטן פון לייענען, האָט איינער פון די אמעריקאַנער פּעדאַגאָגן געמאַכט דעם ריכטיקן אויספיר, אז דער צוועק פון היינטיקן לערנען לייענען איז, „צו אנטוויקלען די פעיקייט פון שנעלן עפעקטיוון שטיל-לייענען“*).

אָבער אויך היינט צו טאָג ווערט דעם ענין „שטילער לייענען“ אָפּגעגעבן אַ סך צייט און אויפמערקזאַמקייט אין דער אמעריקאַנער שול — באַזונדערס אין די העכערע קלאַסן עלעמענטאַרשול און אין דער „יינגערער הייסקול“. אין דעם „קורס פון לערנען ליטעראטור“, וואָס איז אויסגעאַרבעט געוואָרן דורך דער ניויאָרקער באַאָרד אָוו עדיוקיישאַן אין 1934 און איז לעצטנס איבערגעדרוקט געוואָרן אין יאַנואַר 1948** — געפינען מיר אַ נאַנצע אָפּטיילונג אונטערן נאָמען: „פאַרבעסערונג פון שטילן לייענען אין דער יינגערער הייסקול“. די פּראָבלעם איז דאָ אוועקגעשטעלט זייער ברייט. עס ווערן רעקאָמענדירט באַ- אַבאַכטונגען און טעסטן איבער איינצלע תלמידים אין פרט פון זייער שנעל- קייט אין לייענען. עס ווערן פעסטגעשטעלט 4 גרופעס צווישן די תלמידים: (1) שנעלע לייענערס, (2) דורכשניטלעכע לייענערס, (3) פאמעלעכע לייענערס, (4) פּראָבלעמען פאר קלינישער באהאנדלונג. פאר יעדער גרופע ווערן רעקאָ- מענדירט געהעריקע מעטאָדן ווי אזוי צו פארבעסערן אינדיווידועל דאָס שטומע לייענען פונעם תלמיד. דערביי ווערט גענומען אין אַכט און באהאנדלט סיי דעם תלמיד לייען-נאָרמע, זיין טעמפ פון לייענען, און אויך זיין גראַד פאַר- שטענדעניש פון אינהאַלט.

דער לערער דאַרף פירן א טאַבעלע וועגן די לייען-טעמפן פון יעדן תלמיד, וועגן זיינע כסדרדיקע דערגרייכונגען און פּראָגרעס. וואָס שייך די דורכ- שניטלעכע לייענערס און אוודאי די פאַמעלעכע לייענערס — דאַרף דער לערער כסדר אַפּעלירן צו זייער באַווסטזיין און צו זייער ווילן זיך צו פאַרבעסערן, יעדן תלמיד דאַרף אָנגעוויזן ווערן די אָנגענומענע נאָרמע פאַר-

*) *Course of Study in Literature, elementary and junior High Schools*, Board of Education, city of New York, 1948, pp. 98-103.

**) *Wheat, Harry Grove, The Teaching of Reading*, 1923.

ציטירט אינעם בוך:
American Reading Instruction by N. B. Smith, p. 159.

זיין גראד. דער תלמיד דארף זיין אויפגעקלערט און באוואוסמיניק אין דעם פרט: ער דארף פארשטיין, אז ער איז הינטערשטעליק, און אז ער קען זיך פארבעסערן. וואָס שייך די ש נ ע ל ע לייענערס, איז די הויפטזאך צו קאָנטראָלירן, צי ליידיט נישט דערפון זייער פארשטענדעניש פון אינהאלט. אויב די דאָזיקע פארשטענדעניש שטייט נישט אָפּ פונעם לייענ־טעמפּ, דארף מען העכערן די פאָדערונגען לגבי דער אינהאלט־פארשטענדעניש. מען דארף פאר געבן די תלמידים געהעריקע טעמעס און פראָבלעמען איבער וועלכע זיי זאָלן ערנסט ארבעטן, און אזוי אַרום אויף אן אומדירעקטן אופן האַמעווען זייער צו שנעלן טעמפּ פון לייענען.

אין דער יידיש־וועלטלעכער צוגאַב־שול דארף אויף די יינגערע שטופן, זיכער, געלייגט ווערן די נאנצע אויפמערקזאמקייט אויפן לייענען אין דער היך, אָבער אויף די עלטערע שטופן און אין די מיטלשולן דארף אויך אָפּגעגעבן ווערן מער צייט און אויפמערקזאמקייט — דעם שטילן לייענען. וועגן דער פולער, נאָרמאלער פאָלקשול איז עס אוודאי אזוי. דערביי דארף מען אויך טרענירן די שילער אין שנעלקייט פון לייענען. אָט זענען עטלעכע מעטאָדן פון אזא מין אַ אַרבעט:

(1) די שילער עפענען דאָס ביכל אויף אַ באַשטימט זייטל. דער לערער ווייזט אָן אויף דער זייט אָן אַפּאָז פון 20-35 שורות. דער לערער שרייבט אָן אויפן טאָול איין פראָזע פונעם דאָזיקן אַפּאָז, און די שילער דארפן שנעל געפינען די פראָזע.

(2) דער לערער שרייבט אָן אויפן טאָול אַ קליינעם פראָגמענט פון אַ דערציילונג אין כרעסטאָמאָטיע, דערביי לאָזט ער אַדורך צו 1-2 ווערטער אין יעדן זאַץ. די שילער געפינען שנעל אין ביכל די דורכגעלאָזטע ווערטער, שרייבן איבער די דורכגעלאָזטע ווערטער אויף בלעטלעך פאַפיר און גיבן דאָס אַוועק דעם לערער צום קאָנטראָלירן.

(3) דער לערער גרייט צו אויפן טאָול אַ פראָזע צו אַ קליינער דערצייר־לונג און פאַרדעקט עס מיט פאַפיר. ער הייסט די קינדער עפענען די ביכלעך אויף אַזא און אַזא זייטל און איבערלייענען די דערציילונג. ער עפנט דאן די פראָזע פאַר די קינדער און פאַרדעקט זי באַלד צוריק. די שילער דארפן געפינען אין דער דערציילונג יענע שורות, וואָס ענטפערן אויף דער פראָזע.

(4) לייענען ביי אַ קאָנטראָל מיט אַ זייגער. נאָכן סעאַנס טיילט דער לערער פונאַנדער אַ קליינע אַנקעטע מיט פראָגן וועגן איבערגעלייענטן, און לויט די

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

ענטפערס קאנטראָלירט דער לערער, צי האָט דער שילער געלייענט גענוג אויפ-
מערקזאם.

* * *

דאָס איז די מעטאָדיק פון לייענען.

דאָס לערנען לייענען איז אַ טעכנישע אַרבעט פון אַ גאַנץ קאָמפּליצירטער
טער נאַטור. דער לערער האָט דאָ גובר צו זיין אַ סך ערנסטע מניעות. אָבער
ווען ער האָט זיי גובר געווען, דאן האָט ער דערגרייכט נישט בלויז טעכנישע
קענטענישן, נאָר ער האָט אַריינגעפירט די קינדער אין דער מלוכה פון קונסט
און שיינקייט.

מיטן דערגרייכן אַ העכערע שטופע פון לייענען — ווערן די שילער אַריינגע-
פירט אין אַ נייער וועלט פון וואָרטשאַפונג און פון באַוואוסטזיניקער באַציונג
צום געדרוקטן וואָרט. פארן שילער וועלן זיך עפענען גרויסע מעגלעכקייטן פון
זעלבסטאַנטוויקלונג און גלייכצייטיק פון קענען באַווירקן די מענטשן פון זיין
סביבה.

לויטן זייער געלונגענעם אויסדרוק פון די אמעריקאנער פּעדאָגאָגן, דארף
דער פּראָצעס פון לערנען לייענען — באַשטיין: אויף די ערשטע סטאדיעס —
אין לערנען צו ליבן לייענען, אויף די העכערע שטופעס —
אין לייענען צו ליבן לערנען. „מיר מוזן צערייסן מיטן
ווערבאליזם, מיט דער פּראָקטיק פון „לערנען לייענען“, מיר דאַרפן, אַנשטאָט
דעם, קאָנצענטרירן אונדזער אויפּמערקזאַמקייט אויף דעם, צו טרענירן אונדזערע
תלמידים אין דער פעיקייט צו לייענען צו ליבן לערנען, בפרט אויף די
העכערע מדרגות פּאַלקשול. — אונדזער צוועק איז נישט נאָר
צו דערמעגלעכן אונדזערע תלמידים, זיי זאָלן לייענען מיט לייכטקייט און פאַר-
שטענדעניש, נאָר בעיקר צו מאַכן, אַז אונדזערע קינדער זאָלן ליב באַקומען דאָס
לייענען, אויפהויבן אין זיי און סטימולירן דעם לייען־אינטערעס און דעם גע-
שמאַק פארן גוטן בוך, אַקיצור, צוגרייטן זיי און מאַכן זיי דיספּאָנירט צו לייענען
מיט פאַרנעם און צו לייענען מיט קלוגשאַפּט.“*

* וו. כאַמסקי, — ווי אַזוי צו לערנען העברעיִש אין דער עלעמענטאַר־שול, ניו יאָרק
1946, (ענגליש), זײַ 83 און 97.

אַרטאָגראַפֿיע

אין אַלגעמיין איז דער לערער פון יידיש בנוגע אַרטאָגראַפֿיע אוועקגע-
שטעלט אין לפֿי-ערך גליקלעכע באדינגונגען. די יידישע אַרטאָגראַפֿיע זענען
אונזערע קינדער — ווי דאָס ווייסט יעדער פראַקטיקער — תּוֹפֵס גאַנץ
לייכט, אָן באַזונדערע אָנשטרענגונגען. ביי ריכטיקע פּעדאַגאָגיש-צוועקמעסיקע
מעטאָדן, קאָנען אונזערע שול-קינדער זיך פאַרפעסטיקן אין די כללים פון דער
יידישער אַרטאָגראַפֿיע — שוין אין משך פון די ערשטע דריי יאָר כמעט פאַר-
בייגייענדיק, אָן אַ שום נויט מצד דעם לערער, צו מאַכן דערפון אַ ספּעציעלן
לימוד. די רגילותן פון אונזערע לערער בנוגע אַרטאָגראַפֿיע, וואָס זיי האָבן
געירשנט פון די פרעמדע שפּראַכן מיט זייער באמת פאַרצווייגטער אויסלייג-
סיסטעם, — דאַרפן דאָ, אין יידיש, אין גאַנצן פאַרלאָזט ווערן. דער לערער
מוז זיך דאָ אויסאַרבעטן גאָר אַן אַנדער „אַריענטאַציע“.

מיר האָבן אלע מאָל אַרויסגערעדט קלאָר און דייטלעך: פאַרטיק, געבליבן,
פאַרלייקנט, אַראָפּ, האַנט, באַלעבאַס — הגם געשריבן האָבן מיר אַ מאָל:
פּערטיג, געבליבען, פּערלייקענט, אַראָב, האַנד, בעל-הבית. דער אופן, ווי מיר
פלעגן אָט די ווערטער שרייבן, איז געווען אַ היסטאָרישע ירושה, אַ נישט-
באַרעכטיקטער ווילן צוצופאַסן די קלאָר אַרויסגערעדטע יידישע ווערטער צו
דער דייטשישער אויסשפראַך און דער עיקר צו זייער דייטשישער אַרטאָגראַפֿיע.
דאָס איז אָבער געווען מער אַ קולטור-היסטאָרישע דערשיינונג, איידער אַ היס-
טאָריש-פּילאָלאָגישער פּרינציפּ. עס האָט זיך אין גאַנצן נישט געבונדן מיט די
קלאָרע פּאַנעטישע טענדענצן פון דער יידישער שפּראַך און די יסודות פון איר
שרייבן.

פון דער דאָזיקער אַרטאָגראַפֿיע-ירושה האָבן מיר זיך איצט שוין אין
גאַנצן באַפרייט. די כללים פון דער נייער אַרטאָגראַפֿיע זענען כמעט אויס-
שליסלעך געבויט אויפן פּאַנעטישן פּרינציפּ. זיי זענען אַזוי איינפאַך און נאָ-
טירלעך, אַז די אַלטע אַרטאָגראַפֿיע ווערט פון קיינעם נישט פאַרטיידיקט, און
מען קאָן זיין זיכער, זי וועט אין קיין איין טייל אירן נישט אויפשטיין תּהית

המתים אין אונדזער שול. דער נצחון פון דער נייער אַרטאָגראַפֿיע, וואָס איז שוין פארפיקסירט דורך א קלאָרן הסכּם, צו וועלכֿן עס זענען צווישן זיך געקור מען פאַרשידענע געזעלשאַפטלעכע פאקטאָרן, איז פולקאָם געזיכערט לדרות. מיר רעדן וועגן די אַרטאָגראַפֿישע כללים פון דער צישאָ און פון יוואָ. אפשר באַפרידיקט נישט די נייע אַרטאָגראַפֿיע אַלע פּאָדערונגען פון דער יידישער פּילאָלאָגיע. אָבער דאָס איז אויך נישט איר ציל: איר צוועק איז געווען איינ־ צושטעלן אן איינהייטלעכע אַרטאָגראַפֿיע, באזייטיקן דעם אַרטאָגראַפֿישן תּוהו־ ובוהו.

מיר דאַרפן געדענקען, אז בנוגע אַרטאָגראַפֿיע איז בכלל נישט שייך צו רעדן וועגן וויסנשאַפטלעכקייט. אָט האָט, למשל, פאַר דער ערשטער וועלט־ מלחמה, די רוסישע וויסנשאַפט־אַקאַדעמיע אויפן פּאַרשלאַג אַרויסצוזאָגן זיך וועגן דער רעפּאָרם פון דער רוסישער אַרטאָגראַפֿיע, געענטפערט, אז „בנוגע צו אַ ליטעראַרישער שפּראַך, וואָס פאַרמאָגט אַ מער אַדער ווייניקער לאַנגן עבר, דאַרף די אַרטאָגראַפֿיע זיין אַ מין תּנאי־קאָמפּראָמיס פון צוויי פּרינציפּן — דעם פּאָנעטישן און היסטאָרישן... דער הסכּם גופא צווישן די פאַרשידנ־ אַרטיקע פּרינציפּן, וואָס באַזירט זיך אויף די אַדער יענע פּראַקטישע באַקוועמ־ לעכקייטן, געפינט זיך אויסערן קאָנטראָל פון יעטועדער אַנדערער וויסנשאַפט, אַחוץ לאַגיק.“ און אזוי איז מיט אַלע קאָמיסיעס, וואָס ווערן אויסגעטיילט ביי פאַרשידענע פעלקער צוליב די אַרטאָגראַפֿיע־פּראַגן; זיי זענען טאַקע אומעטום געבויט אויף די זעלבע יסודות; זיי באַשטייען פון פאַרשטייערס פון וויסנ־ שאַפט, ליטעראַטור, שול און פּעריאָדישע פּרעסע.

„אַרטאָגראַפֿיע איז בעצם נישט קיין פּילאָלאָגישע פּראָבלעם... אַרטאָ־ גראַפֿיע איז אַ פּראַגע פון פּראַקטישקייט, פון צוועקמעסיקייט, נישט פון שפּראַכוויסנשאַפט...“

„אין דייטשלאַנד — דערציילט מ. וויינרייך — האָט מען זיך געמאַטערט אַרום רעגולירן דעם אויסלייג פון אַרום 1850 ביז 1901. ווען קאָנראַד דודען, דער שפּעטערדיקער קאָדיפיקאַטאָר פון די דייטשע אויסלייג־כללים האָט אין יאָר 1876 אַרויסגעגעבן אַ ביכל רעפּאָרם־פּאַרשלאַגן, האָט ער געמוזט אָנהייבן זיין באַטראַכטונג מיט אַ רעזיגנירטער פעסטשטעלונג: „עס האָט יאָ יעדער זיינע אייגענע רעכטשרייבונג“. אפילו ביים היינטיקן טאָג, נאָך 30 יאָר „איי־ ניקונג“ צווישן אַלע דייטש־רעדנדיקע מלוכות (דייטשלאַנד, עסטרייך, שווייץ), ויינען נאָך פאַראַן דיפּערענצן אין דייטשן אויסלייג, אַחוץ וואָס עס עקזיסטירט אַ פאַראיין פון רעפּאָרמירן ראַדיקאַל די שרייבונג (אַרויסוואַרפן די גרויס־ האַנטיקע אותיות, אַרויסוואַרפן די לענגונג־צייכנס אא"וו). צי וועט עמיר צער זאָגן, אז די אנטוויקלונג פון דער דייטשער שפּראַך און ליטעראַטור האָט

זיך פיל-ווייניק פארהאלטן צוליב די אָנאויפהערנדיקע אַרטאָגראַפישע ווייען?*) היינט צו טאָג איז, נישט נעקוקט אויף ספקות בנוגע איינצלעהייטן, אונדזער נייע אַרטאָגראַפיע פעסט איינגעשטעלט, אירע כללים זענען פאַרמולירט גענוג קלאַר און זיכער, און דעריבער ליגט אויפן לערער דער חוב נישט אָפּצוטרעטן פון די דאָזיקע כללים. דערביי דאַרף דער לערער אַליין געדענקען און אויך זיינע תלמידים געוויינען צו דעם געדאַנק, אז קיינע — אפילו ריין פאַרנעטישע — שרייבפרינציפן זענען סוף-כל-סוף בכלל נישט ביכולת איבערצוגעבן אַלע ניואַנסן און שאַטירונגען פון אויסשפראַך, און דער עיקר איז עס נישט מעגלעך בנוגע צו די פארשידענע אַרטיקע דיאַלעקטן, אָבער אַלע ר א ו י ט ע ר א ר י ש ע ש פ ר אַך מוז האָבן אַן א י י נ ה י י ט ל ע כ ע א ו י ס ל י י ג י ס י ס ע מ. דעריבער איז כאַטש — און אפשר טאַקע דערפאַר ווייל — מיר בויען אונדזער אַרטאָגראַפיע אויפן פאַנעטישן פרינציפ, דאַרפן דאָך אַלע זיך האַלטן ביי איין איינהייטלעכער און פעסטגעשטעלטער שרייב-סיסטעם. דאָס איז אויף אַזא אופן פונקט אַ להיפוכדיקער פרינציפ ווי ביי דער מעטאָדיק פון לייענען: אויב דאָרטן פאָדערט זיך אַז ביים לייענען זאָל זיך דאָס קינד האַלטן וואָס נענטער צו דער אַרטיקער אויסשפראַך, ווייל נאָר דעמאָלט פאַרמאָגט זיין לייענען אַריגינעלע, אינדיווידועל באַפאַרטע שטריכן, שטעלן מיר ביים שרייבן, פאַרקערט, אַרויס אַ פאָדערונג זיך וואָס מער צו דערווייטערן פון אַרטיקן אופן אַרויסרעדן, אקצענט: אַלע מ ו ז ז ז יך ה א ל ט ז ב י י א י י נ ע א ו ז ד י ז ע ל ב ע אַ ר ט אַ ג ר אַ פ י ש ע כ ל ל י ס. דאָס איז אַ פאַרבאָדינג פאַרן קיום פון אונדזער ליטע-ראַטור פאַר אַלע יידן פון דער גאַרער וועלט.

בכן, איז פון איין זייט די אויפגאַבע פון יידיש-לערער בנוגע אַרטאָגראַפיע גאַנץ איינפאַך און גרינג, ווייל די אָנגענומענע יידישע אַרטאָגראַפיע הייסט שרייבן אַזוי ווי מען רעדט; פון דער צווייטער זייט איז זי דאָך גענוג קאַמפּלי-צירט, ווייל די פאָדערונג פון אַן איינהייטלעכער שרייבסיסטעם לייגט ארויף אויפן לערער באשטימטע התחיבותן. אין דעם פרט איז דער יידישער לערער אין די אַמעריקעס אוועקגעשטעלט אין אַ באַזונדער פאַראַנטוואָרטלעכער לאַגע, ווייל ער האָט צו טאָן מיט קינדער פון עלטערן וואָס רעדן אין פארשידענע יידישע דיאַלעקטן, און אַט די אַרטיקע דיאַלעקטן קאָנען אַראָפּפירן פון וועג דאָס אויסלייגן פון די קינדער. דער לערער פון יידיש טאַר דעריבער כלל וכלל זיך נישט פאַרלאָזן אויפן אינסטינקט און אויער פונעם קינד. ניין, דער לערער פון יידיש האָט פאַר זיך באשטימטע אויפגאַבן און צוועקן, וואָס ער מוז זיי

*) „דער איינהייטלעכער יידישער אויסלייג“ — מאַטעריאַלן און פראַיעקטן צו דער אַרטאָגראַפישער קאַנפערענץ פון יוואָ, ערשטע זאַמלונג, ווילנע 1930, ז' 21.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

דערגרייכן וואָס פריער און אויף אַ ראַציאָנאַל־פּעדאַגאָגישן דרך. די שוועריקייטן, וואָס שטייען דאָ פאַר, זענען גרעסער ווי עס קאָן זיך אין פּלוג דוכטן.

אין 1937 האָט די צישאָ דורכגעפירט אין אַ ריי שולן אַ יידיש־דיסקאָנט, און עס האָבן זיך באַקומען אַזעלכע רעזולטאַטן אין פּרט פון אָרטאָגראַפיע: אין די פינפטע קלאַסן האָט די דורכשניטלעכע צאָל גרייזן אויף אַ קינד אויף יעדע 50 ווערטער פון דיקטאַט זיך געוואַקלט פון 2,5 ביז 3,5 פּראָצענט. נאָך אינטערעסאַנטער איז דער רעזולטאַט וועגן אָרטאָגראַפיע־צושטאַנד אין די אַדורכגעפירטע פּר יי ע שריפטלעכע אַרבעטן: דאָ האָבן די זיבעטע קלאַסן געגעבן פון 3,5 פּראָצענט נישט באַפרידיקנדיקע ביז 14,5 און אפילו ביז 55 פּראָצענט; אין די זעקסטע קלאַסן ווידער וואַקלט זיך דער זעלבער פּראָצענט נישט־באַפרידיקנדיקע פון 8 ביז 43 און אפילו 45 (שוין אָפּגערעדט פון איין שול, ווו עס איז געווען אַן אויסטערלישער פּראָצענט נישט־באַפרידיקנדיקע — 94). מיר זעען, אַלואָ, וואָס פאַראַ גרויסע באַדייטונג עס האָט די אַרבעט פון גערער: ער קען פאַרנאַכלעסיקן דעם ענין און דערפירן צו אַ רעזולטאַט, ווען יעדער צווייטער וואָרט איז אָנגעשריבן פאַרגרייזט; ער קען אָבער דורך אויפמערק־זאַמקייט פון אַרבעט דערפירן צו דעם, אַז 96,5 פּראָצענט קינדער זאָלן שרייבן אַבסאָלוט ריכטיק.*

אין דער גרויסער וו. מ. קופּערשטיין־שול, ווילנע, איז דעם זעלבן יאָר אויך געמאַכט געוואָרן אַ וויכטיקער יידיש־דיסקאָנט: איינער און דער זעלבער דיקטאַט איז אַדורכגעפירט געוואָרן אין אַלע קלאַסן. עס זענען קאָנטראָלירט געוואָרן 347 אַרבעטן פון די קינדער פון די קלאַסן 2 ביז 8. דער רעזולטאַט איז געווען אזאָ:

אין די 2טע קלאַסן וואַקלט זיך די צאָל גרייזן פון 1 ביז 14.

אין די 3טע קלאַסן 1 קינד אָן גרייזן, 12 קינדער ביז 8 גרייזן.

אין די 4טע קלאַסן (75 קינדער) — 8 אָן גרייזן, דער רעשט האָט געמאַכט גרייזן פון 6 ביז 9.

אין די 5טע קלאַסן (75 קינדער) — 8 אָן גרייזן, ביי אַנדערע די גרעניץ פון גרייזן 10.

אין 6טן קלאַס (23 קינדער) 8 אָן גרייזן, — די גרעניץ פון גרייזן ביי אַנדערע 4.

* זע „דריטע לערער קאָנפּערענץ“, אויסגאַבע פון דער צישאָ, וואַרשע 1937 — דעם רעפּעראַט פון ראַזע סימכאוויטש: „דער דיסקאָנט פון יידיש“ (ז"ז 35-39). זע אויך איר אַרטיקל אין „שולוועגן“, יולי 1939: „דער ערשטער פּרוואַז פון ידיעות־טעסטן אין די צישאָ־שולן“.

אין 7טן קלאס (27 קינדער) 14 און גרייזן — גרעניץ פון גרייזן 3.5.
 אין 8טן קלאס (17 קינדער) — די גרעניץ פון גרייזן 3 און א האַלב.*
 אין דעם דיסקאנט פון דער קופערשטיין-שול האָבן די גרעסטע צאָל גרייזן
 געהאַט די ווערטער: גרייטסט (211 מאָל), אויסהענגען (160 מאָל), ברענגט
 (150 מאָל). אַוועקגעשיקט (79 מאָל), אויך (69 מאָל), און פון 5 ביז 58 מאָל
 גרייזן האָבן געהאַט די ווערטער: אָנקוקן, מענטשן, זאָגט, אָפּגעגעבן, געפרעגט,
 ברעמעלעך, קלעבסט, אויף, אַזוי, שוין.

א. ר. צווייג** דערציילט אַן אויספאַרשונג אין אַ 5טן קלאַס פון
 אַ וויטעבסקער 7יאָריקער שולע, — זענען דאָ געווען אַזעלכע רעזולטאַטן: די
 מעדיאַנע אין 2 גרייזן; די קלענסטע צאָל גרייזן — 12; די גרעסטע — 30,
 — אין 7טן קלאַס: די מעדיאַנע — 10; די קלענסטע צאָל — 4; די גרעסטע
 צאָל — 19.

ביי דער דיסקאנט-אַרבעט פון צ י ש אַ זענען געווען פאַררעגיסטרירט
 אַזעלכע מינים גרייזן: הויג, געלאָסט, יאָקט, פאַרהידעשטע, צוגערעט, זיצסט, סט,
 צוויסן, לושטיק, גוטש, סעפצער, טשווישן, אויף הייבן, באַנעמען, באַשווינדלעך;
 צוואווישן, שמעקעדיקע, לוזטיקע, האַווייריס, מטנה, מאַטונע, פּרופּט.

פון אַט דער קליינער רשימה איז שוין צו זען — וועלכע הויפט-שווער-
 קייטן עס האָט דער לערער צו באַקעמפן, און אויף וועלכע מאַסמיטלען ער דאַרף
 לייגן אַכט.

א) פריער פאַר אַלץ — די „פאַרדאַרבונגען“, וואָס עס קאָן ברענגען די
 אָרטיקע אויסשפּראַך: נישט וואַינען, נאָר וויינען; נישט מימע, נאָר מומע;
 נישט דוס, נאָר דאָס; נישט סעמען זיך, נאָר שעמען זיך; נישט אָבן, נאָר האָבן;
 נישט עך, נאָר איך.

ב) דער לערער דאַרף תמיד זאָרגן וועגן אָפהיטן דעם מאָרפּאָלאָגישן יסוד
 פונעם וואָרט, נישט געקוקט אויף די אָפּנייגונגען ביים אַרויסרעדן: נישט שרייבט,
 נאָר שרייבט; נישט רעט, נאָר רעדט; נישט „ער אים גאָר“, נאָר „ער איז גאָר“;
 נישט אַ נאָם, נאָר אַ נאָז; נישט איינציקווייס, נאָר איינציקווייז.

ג) איינהיטן די אַזוי גערופענע דיפערענציאַציע ביים שרייבן ווערטער מיט
 אַ צווייענדיקער באַטייטונג, למשל: זעען — זייען; צו — צע; ביי — באַ —
 נישט געקוקט אויף דעם, וואָס ביים אַרויסרעדן קלינגען ביידע ווערטער פון דער
 פאַר גלייך.

* דאַרט, רעפּעראַט פון מ. יאַפע, ד' 39.
 ** „מוטערשפּראַך אין שול פון דער ערשטער שטופּע“, מעטאָדיש האַנטבוך, מאַסקווע
 1929, ז"ו 44-45.

ד) וויבאלד די יידישע רעכטשרייבונג באזירט זיך נישט נאָר אויפן פאָד-
 נעטישן יסוד, נאָר אויך אויפן מאָרפאָלאָגישן און היסטאָרישן, מוזן ממילא די
 מעטאָדן פון אַרטאָגראַפיע אויך זיין פארשידן — צוגעפאסט צו דעם עלעמענט,
 וואָס האָט אַ שייכות צו דער געגעבענער גרופע ווערטער. ביי יענע ווערטער, וואָס
 האָבן אַ מאָרפאָלאָגישן יסוד, למשל, מוז מען דעם תלמיד געבן עפעס אַ כלל, אַן
 אַנווייז בנגוע דעם שורש פון די ווערטער. ביי אנדערע גרופעס ווערטער וועלן
 דארפן אָנגעווענדט ווערן די מעטאָדן, וועגן וועלכע מיר רעדן ווייטער.

*
 **

נאָר אַ האַרבע פראַגע איז אין דער יידישער אַרטאָגראַפיע, ווי אזוי צו
 שרייבן די העברעישע ווערטער וועלכע זענען אַרין אין יידיש. די פראַגע פאר-
 דינט, מע זאָל אויף איר זיך אָפּשטעלן עטוואָס גענויער. אפילו דער רעוואָלוציאָד-
 נער אין דער יידישער אַרטאָגראַפיע, ב. באַראַכאָוו, האָט זיך אויך נישט באַשלאָסן
 אויף ראַדיקאלע רעפארמען בנגוע די העברעישע ווערטער אין יידיש. ער שרייבט:
 „אַ גאַנץ שווערע פראַגע איז מכוח דער שרייבונג פון העברעיש-אראַמעישע
 ווערטער, וואָס ווערן געברויכט אין יידיש“. און ער באַגרענעצט זיך נאָר דער-
 מיט, וואָס ער רעקאָמענדירט, ערשטנס, אז יענע ווערטער, וואָס האָבן פאַרלוירן
 זייער העברעישע אויסשפראַך, איז בעסער צו שרייבן יידיש: טאַמער, באַלעבאַס,
 מאַנעשאַך (ממשנפּשך), צולאַכעס, באַרמענען (ברמינן), דאַן שרייבן „מלא“
 אַנשטאַט „חסר“... בכלל אָבער, גיט צו באַראַכאָוו, שרייבנדיק די העברעישע
 ווערטער מיט זייער אורשפּרינגלעכער כתיבה, דריקט מען צו גלייך אויס זייער
 באַזונדער לינגוויסטישע ראַלע, וואָס זיי שפּילן אין דער יידישער שפראַך*.)

די יידיש-וועלטלעכע שול אין אומאַפהענגיקן פּוילן האָט דורכגעמאַכט זייער
 אַן אינטערעסאַנטע דערפארונג אין דער פראַגע וועגן „נאַטוראַליזירן די העברעישע
 ווערטער“. שוין אויפן ערשטן שול-צוזאַמענפאַר אין 1921 האָבן זיך געהערט אַ
 סך שטימען לטובת אזא רעוואָלוציאָנערער ענדערונג. עס האָט געווירקט דער
 עקספּערמענט אין סאַוועטרוסלאַנד, וועלכער איז געווען אזוי נאָענט צו פּוילן.
 עס האָבן אויך געווירקט פראַקטישע מאַטיוון פון דער שול-אַרבעט. די אלע
 שטימונגען האָבן דערפירט צו דעם, אז אויף דער צווייטער לערער-קאָנפּערענץ
 פון די צישאַ-שולן, דעצעמבער 1926, אין וועלכער ס'האַבן זיך באַטייליקט 118
 שטימ-באַרעכטיקטע דעלעגאַטן (פון 62 שטעט) און 75 געסט, איז אָנגענומען
 נעוואָרן די ווייטערדיקע רעוואָלוציע וועגן אַרטאָגראַפיע:

(* „דער פּנקס“, די אויפגאַבן פון דער יידישער פּילאָלאָגיע.

„די קאנפערענץ שטעלט פעסט, אז ביו היינט איז די אַרטאָגראַפֿיע סיי אין אונדזערע ליטעראַרישע און אין שול-אויסגאַבן, סיי אין דער שול-פּראַקטיק נישט פאַראיינהייטלעכט. די קאנפערענץ באַשליסט, אַז די צישאַ זאָל אין פאַרשטענ-דיקונג מיט דער פּילאָלאָגישער סעקציע ביים וויסנשאַפֿטלעכן אינסטיטוט ענר-גילטיק פעסטשטעלן און דערליידיקן די שטרייטפּראָגן אין אונדזער אַרטאָגראַפֿיע, פאַרעפנטלעכן די אַנטשפּרעכנדיקע כללים און אַ אַרטאָגראַפֿישן ווערטער-בוך.

„די קאנפערענץ געפינט, אז די נאַטוראַליזאַציע פון די העברעיִשע עלע-מענטן אין ייִדיש אַזוי אַ פּעדאַגאָגישע נויטווענדיקייט און באַשליסט, אַז די רעפּאָרעם מוז וואָס גיכער דורכגעפירט ווערן אין לעבן.

די קאנפערענץ באַפּולמעכטיקט די י.ש.אָ. צוגרייטן אַ פאַרשטענדיקונג פון אַלע קולטור־געזעלשאַפֿטן, כדי מעגלעך צו מאַכן וואָס גיכער די פּראַגע דורכצופירן אין לעבן.

„דערביי מוז די י.ש.אָ. אַרויסגעבן אַ ווערטערבוך פון די העברעיִשע עלעמענטן מיט דער נאַטוראַליזירטער אַרטאָגראַפֿיע.

„צו דער רעזאָלוציע ווערט געמאַכט אַ מעלדונג, אַז אין דער פּראַקטישער אַרבעט טאָר קיינער די רעפּאָרעם אויף אייגענער אַחריות נישט דורכפירן.“*
 דער שרייבער פון די שורות, וועלכער איז אויף דער קאנפערענץ געווען דער רעפּערענט איבערן פּראָגראַם פון ייִדיש־לימוד, האָט פאַרטיידיקט אַז אנדער שטאַנדפּונקט. איך האָב געפּראַווט די קאנפערענץ איבערצייגן אין דער קאָמ-פּליצירטקייט און אין די שוועריקייטן מיט וועלכע די נאַטוראַליזאַציע פון די העברעיִזמען איז פאַרבונדן. „די פּראַגע ווערט אַלץ מערער און מערער אָנגע-ווייטאַגט, האָב איך מאַטיווירט, מיר דאַרפן זיך אָבער אָפּגעבן אַ חשבון, אַז אויב אונדז גיט זיך ביו איצט נישט איין דורכצופירן אונדזער אַרטאָגראַפֿיע פון די ייִדישע ווערטער, אויב נאָך איצט האָבן מיר אין וואַרשע אַליין עטלעכע אַרטאָגראַפֿיעס, וואָלט נאָך דער כאַאָס גרעסער געוואָרן, ווען מיר באַשליסן צו נאַטוראַליזירן די העברעיִזמען. מיר קענען קיין אַרטאָגראַפֿיע נישט דעקרעטירן און דעריבער איז אונדזער לאַגע אין דעם זין זייער אַ שווערע. ביי אַ געהעריקער שטענדיקער אַרבעט קענען די קינדער באַהערשן די אַרטאָגראַפֿיע פון די העברעיִשע ווערטער. דאָס געזונטסטע פאַר אונדז וואָלט געווען ווען מיר נעמען אין דער פּראַגע בכלל נישט אָן קיין שום רעזאָלוציעס. אין דעם צושטאַנד, אין וועלכן מיר געפינען זיך איצט, טאָרן מיר נישט מאַכן קיין שום ריזיקאַלע טריט אויף דער ליניע“ (דאָרט, ז. 46).

* „די צווייטע ייִדישע לעדער־קאנפערענץ“, וואַרשע 1927, ז' 50-51.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

אָבער ווי געזאָגט, דער באַשלוס, דער קאָנפּערענץ איז געווען אַן אַנדערער. אמת, די אָנגענומענע רעזאָלוציע האָט זיך באַוואָרנט, אז „אין דער פּראַקטישער אַרבעט טאָר קיינער די רעפּאָרם אויף אייגענער אהריות נישט דורכפירן“; דאָך האָט די דאָזיקע רעזאָלוציע געבראַכט א סך שאַרן דעם לימוד פון יידיש. אייניקע לערער האָבן געהאַנדלט אויף אייגענער האַנט, געווען שולן וואָס זענען אַריבער אינגאנצן אויף דער נאַטוראַליזירטער אָרטאָגראַפיע, אַנדערע ווידער האָבן זיך געהאַלטן ביים אַלטן. אין מאַי 1931 קומט צושטאַנד די אָרטאָגראַפיע-קאָנפּערענץ, גערופן דורכן יידישן וויסנשאַפטלעכן אינסטיטוט. עס זענען געווען 56 דעלעגאַטן, פון זיי 26 לערער און שולטער; עס איז אויך געווען אַן אָפיציעלער דעלעגאַט פון דער צישאַ, דר. מ. זילבערפאַרב. די הויפט-אַרגומענטן פון די פּאַרטידיקער פון דער העברעזומען-רעפּאָרם זענען דאָ געווען אַזעלכע: „ביים לערנען יידיש אין קינדער-און אָונט-שולן פּאַרשאַפט די דאָזיקע צווייעדיקע אָרטאָגראַפיע זייער גרויסע שוועריקייטן; מען פּטרט יאָרן אויף דעם דאָזיקן סוף כל סוף בלויז פּאַרמעלן ענין, אָפּרייסנדיק די צייט פון תּור-זאַכן.

„איבערהויפט זענען געווען ענערגיש די פּאַרערונגען פון די לערער אויף דער קאָנפּערענץ, וועלכע האָבן כמעט אַלע אָן אויסנאַם זיך איינגעשטעלט מיט דער גרעסטער איבערצייגונג פאַר דער „נאַטוראַליזירונג“. זיי האָבן גערעדט פון זייער אייגענער פּראַקטיק און אילוסטרירט זייער מיינונג מיט א סך ביישפּילן.“*

צווישן די פּאַרטידיקער פון דער נאַטוראַליזאַציע זענען געווען די באַ-קאַנטע לערער פּאַלק האַלפּערין, היימסאָן, באַסטאַסקי, כאַרלאַש, ווי אויך דער פּאַרשטייער פון צישאַ. נאָך לאַנגע און הייסע דעבאַטן איז אָנגענומען געוואָרן (מיט 26 שטימען פאַר, 20 קעגן און 4 אָפּגעהאלטענע) די רעזאָלוציע פון זילבערפאַרב, פּרינציפּ, ווירגיליכע, פּ. האַלפּערין א"א — און די רעזאָ-לוציע איז געווען אזא: „די קאָנפּערענץ באַשליסט: דער אויסלייג פון די הע-ברעזומען אין דער יידישער שפּראַך דאַרף זיין געבויט אויף די זעלביקע יסודות, ווי דער אויסלייג פון אַלע אַנדערע אירע עלעמענטן. די קאָנפּערענץ רעקאָמענדירט דער פּיילאָגאָגישער סעקציע פון ייוואָ ווי מעגלעך גיבער צוטערעטן אויסצו-אַרבעטן די כללים פאַר דער פּאַרווירקלעכונג פון אַט דעם פּרינציפּ. צו דער פּאַרווירקלעכונג דאַרפן צוגעצויגן ווערן די צענטראַלע יידישע קולטור-און שול-אינסטיטוציעס; פען-קלוב, זשורנאַליסטיש-סינדיקאַט, צענטראַלע יידישע שול-אָרגאַ-ניזאַציעס, צענטראַלע יידישע לערער פּאַראַיינען, יידישער אַרטיסטן-פּאַראַיין, צענטראַלער דרוקער-פּאַראַיין.“

(* „ידעות פון יידישן וויסנשאַפטלעכן אינסטיטוט“, נומ. 34, יולי 1931.)

עם איז כלומרשט געווען דער זיג פון דער יידישוועלטלעכער שול. דעם ערשטן קלאפ האָט די אָנגענומענע רעזאָלוציע באַקומען פונעם יוואָ גופא. דער סעקרעטאַר פון דער פּילאָלאָגישער סעקציע פון יוואָ, מ. וויינרייך, האָט אינעם זעלבן נומער „ידיעות“ אָפּגעגעבן אזא מעלדונג:

„... די אָנגענומענע רעזאָלוציעס האָבן נישט קיין שום בינדלעכע קראַפט און זענען בלויז אַריבער. ווי מאַטעריאַל אין יוואָ... דעם רעזולטאַט פון דער אָפּשטימונג דאַרף מען אויפנעמען ווי אַן אָפּשפּיגלונג פון יענע פאַרלאַנגען, וואָס זענען פאַראַן ביי אַ טייל פון אונדזער געזעלשאַפּטלעכקייט, אין דער ערשטער ריי ביי דער לערערשאַפּט. די פּילאָלאָגישע סעקציע איז אָבער געווען און געבליבן פריי אין איר אַרבעט אַרום פאַראיינהייטלעכן די יידישע אַרטאָ-גראַפיע.“

אָבער אויך אין דער פּראַקטיק פון דער שול איז מיט דער רעזאָלוציע נישט פאַרענדיקט געוואָרן דער „אַרטאָגראַפיע-קריג“. נישט אַלע שולן האָבן באַשלאָסן זיך צו לאָזן אויפן נייעם וועג. אין דער יידישער עפנטלעכקייט האָט די רעזאָלוציע נישט געפונען קיין סימפּאַטיע-אָפּפּאָרטאָנען. אַ טייל לערנביכער פון צישאָ האָבן אַ לאַנגע צייט ווייטער געדרוקט זיך מיטן אַלטן אויסלייג. עס האָבן זיך אָבער באַוווּן קינדער-אויסגאַבעס, זשורנאַלן און אויך אַ פּאַר לערנ-ביכער — אין דער נייער אַרטאָגראַפיע. דער כאַאָס האָט נישט אויפגעהערט. די צעטומלעניש אין די מוחות פון די קינדער איז געווען גרויס. דער יוואָ ווידער האָט געדריקט אויף דער צישאָ, עס זאָלן אָנגענומען און איינגעפירט ווערן אין די שולן די 150 אויסלייג-תּקנות, וועלכע דער יוואָ האָט פאַרעפנט-לעכט לויטן באַשלוס פון זיין פּלענום אין אָטקאָבער 1934; און, פאַרשטייט זיך, די דאָזיקע תּקנות האָבן זיך געהאַלטן ביים אָנגענומענעם העברעישן אויסלייג. האָט די צישאָ פון איר זייט גערופן אַ באַראַטונג פון לערער, כדי צו באַהאַנדלען דעם ענין אַרטאָגראַפיע. די באַראַטונג איז פאַרגעקומען אין יוני 1936 און עס האָבן אין איר אָנטיילגענומען 2 פאַרשטייער פון צישאָ (ש. מענדעלסאָן און דער שרייבער פון די שורות), 14 לערער, און 3 פאַרשטייער פון דער פּילאָלאָגישער סעקציע פון יוואָ (ז. רייזען, קאַלמאַנאָוויטש, מ. וויינ-רייך). אַלע 150 אויסלייג-תּקנות פון יוואָ זענען דורכדיסקוטירט געוואָרן, און געוויסע ענדערונגען זענען אַריינגעטראָגן געוואָרן. אָבער וועגן דער פּראַגע פון דער א"ג נאַטוראַליזאַציע פון די העברעישע ווערטער איז נישט געפירט געוואָרן קיין שום וויכוח. עס איז געווען קלאָר, אז דאָס איז אַן ענין פון פּאָליטיש-געזעלשאַפּטלעכער נאַטור — און דאָס לעצטע וואָרט וועט דאָ געהערן דער הויפט-פאַרוואַלטונג פון דער צישאָ. דאָס דאָזיקע אויטאָריטעטע וואָרט איז טאַקע געקומען פון דעם פּלענום פון דער צישאָ, מערץ 1938. אין „שולוועגן“.

כ"א 1938, לייענען מיר די ווייטערדיקע מעלדונג פונעם אויספיר-ביראָ פון צישאָ:

„דער לעצטער פלענום פון יי"שָאָ האָט באהאנדלט די הארבע פראגע וועגן נאַטוראַליזירן דעם אויסלייג פון די העברעישע ווערטער. די דיסקוסיע האָט זיך נישט פארנומען דערמיט, צי איז פרינציפיעל נייטיק דורכצופירן די דאָזיקע רעפאָרם. אין דעם פרט זענען קיין הילוקי דעות נישטאָ, די דאָזיקע רעפאָרם וואָלט זיכער געבראכט א סך נוצן דער יידישער שפראך, וואָלט צוגעגעלעכער געמאַכט דאָס יידישע בוך דעם יוגנט-לייענער. אויף דעם שטאַנדפונקט האָבן זיך געשטעלט אַלע אונדזערע לערער-קאָנפערענצן אויך.

אין זין פון די אַלע באשלוסן האָט די יי"שָאָ איינגעפירט אין אַ ריי אויס-גאַבעס דעם נאַטוראַליזירטן אויסלייג. מיר האָבן געגלויבט, אז דאָס וועט סטימולירן די פאַרלאַנג אויך צו גיין אויף דעם וועג, און דער עיקר — אז דאָס וועט צוואיילן די באשלוסן פון דער פילאָלאָגישער סעקציע ביים ייוואָ וועגן איינשטעלן די כללים פון נאַטוראַליזאַציע. צום באדויערן איז דאָס נישט געשען. „האָט זיך דעריבער געשאפן אַ גרויסער כאָאָס אויף דעם געביט. די כללים זענען נישט געווען פאראיינהייטלעכט, טייל אויסגאַבעס האָבן זיך באנוצט מיטן נאַטוראַליזירטן אויסלייג, אַנדערע מיטן העברעישן. אין אַנדערע שולן איז דער ענין אפילו אַנאַרכיזירט געוואָרן: אין טייל קלאַסן אזוי, אין אַנדערע — אַנדערש.

„דער לעצטער פלענום פון יי"שָאָ (ווארשע, 26-27 מערץ 1938) האָט דעריבער באטראַכט די אָרטאָגראַפיע-פראגע בלויז פון דעם קולטור-שטאַנד-פונקט: מיר מוזן אויסמיידן הפקרות אין אונדזער שפראך.

„דאָס אַלץ האָט באַוואויגן דעם פלענום צו באשליסן — ד ע ר ו ו י ל צ ו ר י ק א י י נ פ י ר ן ד ע ס ה ע ב ר ע י ש ן א ו י ס ל י י ג ן דאָס טוען מיר טאַקע שוין פון היינטיקן נומער אָן.

„דאָס באטייט אָבער נישט, אז מיר וועלן אָפּשטעלן די פּראָפּאָגאַנדע און באַמינונגען — פאַר איינפירן אַן איינהייטלעכע רעגלאַמענטירטע נאַטוראַליזאַציע.“

אָט אזוי איז ערב דער מלחמה פאַרענדיקט געוואָרן די גרויסע מחלוקה צווישן דער לערערשאַפט און די טוער פון צישאָ, די 150 אויסלייג-תקנות זענען ענדגילטיק באַשטעטיקט געוואָרן דורך דער צישאָ און ייוואָ און זיי זענען אַנערקענט געוואָרן ווי אַבליגאַטאָריש פאַר אַלע שולן פון דער צישאָ.

און אפילו היינט צו טאָג, ווען דעם ייוואָ קומט אויס צו רעדן וועגן ענין אויסלייג, דערמאָנט ער מיט געהעריקער אָנערקענונג די האנדלונג פון דער צישאָ אין דעם פרט. „צו די תקנות פון 1936 — שרייבט מ. וויינרייך — איז די צישאָ אין פּוילן געווען א פולער שותף, זי האָט זיי אַריינגעפירט אין אירע

שולן זוי א מוז (געווען שוין אויך א לערנביכל דערויף פונעם אומגעקומענעם יוסף קאץ ע"ה, און א צווייטס פון ש. באסטאמסקי ע"ה). אפילו ביי היינטיקן טאג נאכן חורבן, האלטן זיך יידישע שולן אין אמעריקע אין א גרויסער מאס ביי די יוואָד-קנות, און אין טייל לערנביכער זענען זיי דורכגעפירט אויף הונדערט פראצענט.*

ביי א צווייטער געלעגנהייט שטעלט מ. וויינרייך די האנדלונג פון צישאָ בונגע אויסלייג ווי א מוסטער: „אזוי האָט געהאנדלט די צישאָ אין 1935; זי האָט געוואָלט געוויסע שינויים אין דעם ערשטן נוסח פון די יוואָד-קנות; זי האָט צוגעזאָגט, אז די פאַרמולירונגען וואָס מען וועט דערנרייכן בשותפות וועט זי אָננעמען פאַר א גאַרמע — און זי האָט געהאַלטן וואָרט. דאָס הייסט געזעלשאַפטלעכע אחריות“ (דאָרט).

**

אויך אין אַרנענטינע איז אָנגענאָמען אַ לאַנגע צייט די זעלבע מחלוקה. אין מאי 1931 איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין בוענאָס-אירעס אַן „אַרטאָגראַפֿי-שער קאָנגרעס“ און שפעטער איז אָפּגעדרוקט געוואָרן א פּולער באַריכט מיט די רעפּערטן וואָס זענען געהאַלטן געוואָרן אויפן קאָנגרעס. דער קאָנגרעס האָט אָנגענומען אַ באַשלוס „איינצופירן דאָס וואָקאָליזירן די העברעישע עלעמענטן וואָס ווערן גענוצט אין דער יידישער שפּראַך“. ביידע אַרנענטינער שול-אַרגאַ-ניזאציעס האָבן טאַקע איינגעפירט אין זייערע שולן די נאַטוראַליזאַציע פון די העברעאישע ווערטער.** ערשט אין די לעצטע יאָרן איז דאָרט געקומען אַן ענדערונג לטובת די העברעישע עלעמענטן. אין דער פּראָגראַם פון לימודים, וואָס איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן דורך דער „צענטראַל-אַרגאַניזאַציע פאר יידיש-נאַציאָנאַלן חינוך“ (ועד החינוך) ביי דער קהלה, פיגורירט אין אלע קלאַסן „דאָס לייענען און שרייבן העברעישע עלעמענטן“.

די אַרבעטער-רינג-שולן אין די פאַראייניקטע שטאַטן האָבן, דוכט זיך, אינגאַנצן אויסגעמיטן די נאַטוראַליזאַציע-קראַנקייט. שוין דער ערשטער שול-צוזאַמענפאַר (1920) האָט וועגן ענין אַרטאָגראַפֿיע אָנגענומען אזא רעזאָלוציע: „דער צוזאַמענפאַר אָנערקענט: 1) אז כדי די קינדער זאָלן גוט קענען דעם העברעישן עלעמענט פון דער יידישער שפּראַך, וועלכער איז אַן אומאָפּ-טיילבאַרער און זייער וויכטיקער טייל אירער, איז נייטיק, אז עס זאָל אָט דעם

**

* מ. וויינרייך — וואָס איז דער מער מיטן יידישן אויסלייג. „יידישע שפּראַך“, באַנד 9, 1949.
** „שול-אַמאַנאַך“, פּילאַדעלפּיע, 1935, ז' 328.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

עלעמענט אָפּגעגעבן ווערן גענוג צייט שוין אָנהייבנדיק פונעם צווייטן יאָר אָן. (2) אַז כּדי די קינדער זאָלן קאָנען באַוואַוסטזיניק אויפּנעמען און ריכטיק פּאַר-שטיין אַלע העברעיִש-ייִדישע ווערטער און באַזונדערס די העברעיִשע אויסדרוקן און זאַצן, וועלכע ווערן אָפּט באַנוצט אין דער ייִדישער שפּראַך, איז אויסער דעם נייטיק, אַז אינעם לעצטן (פּערטן) קלאַס, זאָל מען די קינדער נאָך באַ-קאַנט מאַכן מיט די עלעמענטאַרע כּללים פון דעם העברעיִשן עלעמענט אין ייִדיש, וועלכע זענען אומבאַדינגט נייטיק. דער שול-קאָמיסיע ווערט איבער-געגעבן אויסצואַרבעטן אַ צעטל פון אָט די כּללים און צעשיקן זיי איבער די שולן".

ווייזט אויס, אַז געוויסע לערער האָבן אין די ווייטערדיקע יאָרן אויסגע-דיקט ספּקות אין דער אויסלייג-פּראַגע. אָבער די הערשנדיקע מיינונג איז געווען — זיך צו האַלטן ביים אַלטן באַשלוס. און דער 10טער שול-צוזאַמענפּאַר אין 1937 באַשטעטיקט עס טאַקע אין אַ רעזאָלוציע:

"דער צוזאַמענפּאַר באַשליסט, אַז וואָס איז שייך דעם אויסלייג פון די העברעיִשע עלעמענטן אין ייִדיש בלייבט גילטיק דער סטאַטוס-קוואָ. מיר האַלטן זיך אָן אונדזערע אַלטע באַשלוסן און בייטן נישט די פּראַקטיק אין די שולן, עס ווערט איבערגעגעבן צום קומענדיקן בילדונגס-קאָמיטעט און צו דעם פּע-דאַגאָגן-ראַט צו באַטראַכטן דעם ענין גענוי און גרינטלעך".*

* * *

דער גאַנצער קאַמף ארום דעם פּראָיעקט צו ייִדישיזירן די העברעיִשע ווערטער האָט געטראָגן בעיקר אַ קולטור-געזעלשאַפּטלעכן כאַראַקטער. די מאָד-טיווירונגען פון ביידע צדדים זענען געווען קולטור-נאַציאָנאַלע, היסטאָריש-געזעלשאַפּטלעכע. איך וויל זיך דאָ אָפּשטעלן אויף אייניקע מאָטיוון קעגן דער נאַטוראַליזאַציע, מאָטיוון פון פּאַרטיקולאַרע און גאַנצליכע אַרראַקטער.

ערשטנס, איינפירן אין שול די נאַטוראַליזאַציע — מיינט שטעלן אין אַן אומבאַהאַלפּענער און האָפּענונגלאָזער לאַגע יענע קינדער, וואָס וועלן גלייכ-צייטיק לערנען די העברעיִשע שפּראַך. און עס איז דאָך אַ פּאַקט, אַז העברעיִש ווערט געלערנט אין זייער אַ גרויסן טייל פון די ייִדיש-וועלטלעכע פּאַלקשולן, און אַוודאי אין די מיטלשולן. צווייטנס, מיר זענען אַזוי אויך גענוג אָרעם אין ליטעראַטור פאַר קינדער און יוגנט; דערמיט, אָבער, וואָס מיר וועלן איינפירן פאַר די יונגע דורות קינדער די נייע אָרטאָגראַפיע פון העברעיִשע ווערטער, וועלן מיר מאַכן פאַר זיי אינגאַנצן אומצוגעגלעך אפילו דאָס ביסל אויסגאַבעס

(* ש. ניגער, „אין קאַמף פאַר אַ נייער דערציונג“, ניריאַרק, 1940, זײַ 117, 130.

פון אונדזערע קלאסיקער, וואָס מיר פארמאָגן: די יידישיזאציע פון די העברעיש-אַראַמישע ווערטער אין יידיש וואָלט אַרויסגערופן אַ נויטווענדיקייט איבער-צודרוקן אונדזער נאַנצע יידישע ליטעראַטור. דריטנס, דער היסטאָרישער פרינ-ציפ, וואָס באַראַכאָוו פארטיידיקט אין דער אויבנדערמאָנטער ציטאַטע, האָט אויך אַ גרויסע פּעדאַגאָגישע באַדייטונג, ווייל ער העלפט דער אַנטוויקלונג פון תלמידים שפראַך-הוש. דאָס יידישיזירן די העברעישע עלעמענטן וועט פאַרוואַנדלען פאַרן תלמיד אַלע ווערטער צו איין פאַרמלאָזע מאַסע, אין וועלכער ער וועט נישט איינזען קיין שום שורש. פּערטנס, שרייבן די העברעישע ווערטער לויט דער יידישער אָרטאָגראַפיע וועט אויך האָבן אַ סך שוועריקייטן און קאָמפּליקאַציעס: קול נגינה — קאַל נענינע? קויל נגינאַ? וכד". פינפטנס, די יידישע אָרטאָגראַפיע איז אזוי אויך גענוג גרינג, און עס איז אַ באַוואוסטער כלל אין פּעדאַגאָגיק, אַז מען טאָר נישט שטרעבן צו באַזייטיקן אַלע שוועריקייטן פון לימוד. מ י נ ס ט ע ר ב ע ר ג האַלט, למשל, בנוגע ענגליש, אַז „פאַראיינפאַכן לחלוטין די אָרטאָגראַפיע וואָלט הייסן מאַכן דאָס לייענען פאַר זייער שווער: דאָס קינד וואָלט דעמאָלט געמאַכט דערפאַלגן נאָך פאַמעלעכער ווי איצט.“ (פּסיכאָלאָגיע און לערער“). ביי אונדזער אין אַלגעמיין לייכטער אָרטאָגראַפיע קענען די הע-ברעישע עלעמענטן דינען ווי אַ מאַטעריאַל צום דערציען דעם ווילן און זעלבסט-דיסציפּלינאָנג-פּעיקייטן ביים קינד; זיי גיבן דעם קינד אויך אַ רייכן מאַטעריאַל פאַר באַבאַכטונגען און אַנטפּלעקונגען. די פּולשטענדיקע פאַראיינפאַכונג פון דער יידישער אָרטאָגראַפיע — הייסט אָפּנעמען ביי אַט דעם לימוד יעטוויידן דערציערישן ווערט.

אַלזאָ, מצד די אַלגעמיינע כללים פון דער איינהייטלעכער אָרטאָגראַפיע און מצד די העברעישע עלעמענטן אין יידיש, שטייען פאַר דעם קינד פאַרשי-דענע שוועריקייטן, וואָס עס וועט מוזן בייקומען. די אויפגאַבע פונעם לערער איז אַוועקצושטעלן דעם לימוד אזוי, אַז דאָס קינד זאָל בייקומען דעם שווערן ענין אויפ לייכטסטן אופן.

וואָס פאַר אַ וועגן זענען עס? נישט אַריינלאָזנדיק זיך אין אַ ברייטערן שמועס מכות די אויספאַרשונגען פון דער עקספּערימענטאַלער פּסיכאָלאָגיע איבער דעם פּסיכאָפּיזישן מעכאַניזם פון שרייבן און אויך מכות די עקספּערי-מענטן פון לאַי און מיי מאַן בנוגע אָרטאָגראַפיע, ווילן מיר דאָ נאָר דערמאַנען, אַז אינעם סך-הכל פון אַט די אַלע אויספאַרשונגען איז אָנגענומען, אַז „די בעסטע אָרטאָגראַפישע מעטאָדע דאַרף זיין פּאָלגנדיקע: ז ע נ ד אָ ס וו אָ ר ט און ע ס אַ נ אַ ל י ז י ר נ ד י ק א י ב ע ר ש ר י ב ון, און דאָס ווידער דאַרף ווערן אין דער צווייטער דיי אונטער גע האַלטן דורך דעם, וואָס דאָס

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

אייגענע וואָרט ווערט אַנאַליזירט דורך אַרױסגע־
רעדט. בױ אַזאַ מעטאָדע ווערט געבילדעט די שטאַרקסטע און דעמאָלטע
אַסאַציאַציע צווישן דעם זעבילד פון וואָרט און די האַנט־באַװעגונגען, װאָס שמעלן
דאָס װידער אױף. דערביי װערט אין דער זעלבער צײַט אױך אױסגענוצט די
אַלגעמײנע באַװעגונג־אײנשטעלונג פון דעם, װאָס שרײַבט (*).

מעטאָדיש גענומען, הײסט עס, אַז דער בעסטער װעג בײם לערנען אָרטאָ־
גראַפֿיע איז — אײבערשרײַבן פֿון אַ דײַטלעכן, רײכ־
טײקן טעקסט, װײל בױ אַזאַ אײבערשרײַבן טרעטן אַמבולטסטן אַרױס
די אָנגערופענע װײכטיקסטע פּאַקטאָרן: אָפּטישע פּאַרשטעלונג און האַנט־באַ־
װעגונג.

די רוסישע געלערנטע טאַמסאָן און אושאַקאָװ האַלטן, אַז דער פּסיכאָ־
פּיזיאָלאָגישער יסוד פון רײכטיקער שרײַבונג באַשטייט אין דער קעגנזײטיקער
װירקונג פון דער הער־ (אַקוסטישע), זע־ (אַפּטישע) און האַנט־באַװעגונג־פּאַר־
שמעלונגען (מאַטאָרישע), װאָס זענען פּאַראַייניקט דערביי מיט די פּאַרשמעלונגען
װעגן באַטייט פון וואָרט און זאַץ. בײם אָפּשאַצן פּאַרשידענע לערן־אופנים דאַרף
מען האַלטן פאַר צװעקמעסיק נאָר יענע, װעלכע העלפֿן צו דערווערבן רגילותן
פון האַנט און אױג, און נישט װאָס שמערן זײ (**).

דערפון איז פּאַרשמענדלעך, פאַר װאָס די רוסישע מעטאָדיסטן גיבן אָפּ
אַ סך אױפּמערקזאַמקײט דעם ענין אָרטאָגראַפֿיע.

דער רוסישער פּעדאַגאָג פּעראָװסקי שרײַבט: „די אָרטאָגראַפֿישע געװאָוינ־
הײט, װי יעדע אַנדערע, איז אַן אױטאָמאַטישער באַדינגטער רעפּלעקס און װי
אַװינער בילדעט ער זיך אױס נאָר אין רעזולטאַט פון אַ גרויסער צאָל רײכטיק
(פון שטאַנדפונקט פון דעראַבערן די געגעבענע געװײנהײטן) אױסגעפּילטע אַנט־
שפּרעכיקע באַדינגטע רעפּלעקסן. פּאַרקערט, יעדער רעפּלעקס, װאָס אַנטשפּרעכט
נישט דער געגעבענער געװאָוינהײט, טאַרמאָזירט איר אױסבילדונג“. אױך דער
באַקאַנטער פּעדאַגאָג בלאַנסקי שענקט אַ סך אױפּמערקזאַמקײט דעם
ענין אָרטאָגראַפֿיע. „אַט דער קאַמף (פאַר אָרטאָגראַפֿיע) — זאָגט ער — דאַרף
זיך פירן סיסטעמאַטיש, און מען דאַרף נישט מײנען, אַז מען קען אױסאַרבעטן
אַ רײכטיקע אָרטאָגראַפֿיע פּאַרבייגענדיק, נישט פּטורדיק אױף דעם קײן צײַט.
אין דורכשניט דאַרף מען אָפּגעבן אױף אָרטאָגראַפֿיע ביז 100 מינוט אַ װאָך,
נאָר נישט מער, װי 20 מינוט אַ טאָג“. גלײכצײטיק װאָרנט בלאַנסקי, אַז די
אָרטאָגראַפֿישע פּראָפּילאַקטיק טאַר זיך נישט באַגרענעצן מיט בלוז אײבער־

(* ע. מײמאַן — לעקציעס אײבער עקספּערימ' פּעדאַגאָגיק, ב' דײַ.
(** דאָס דערמאַנטע בוך פון באַרכין און אינסטרינאַ, ז' 81.

שרייבן, אראפשרייבן פון בוך: „איינגעוויינענדיק דאס קינד שרייבן מעכאד ניש, פארטושירט עם (דאס אראפשרייבן) אין גאנצן דאס באזיניקן דעם אונ-טערשיד צווישן זיין רעדנארט און שריפט. דערמיט פארהאלט עם די ארטא-גראפישע אנטוויקלונג פונעם קינד“*).

פראקטיש דארף דער לערער זיך דא האלטן ביי אזעלכע מאס מיטלען:
 1) דאס ראדיקאלסטע און גרינטלעכסטע מיטל — סיי בנוגע צו אלגעמיינע כללים, סיי בנוגע צו די העברעישע ווערטער — איז געבן די קינדער וואס מער איבערצושרייבן פון געדרוקטן טעקסט. צום באדויערן, פארמאגן נישט אונדזערע דרוקערייען קיין כתב-שריפטן, אזוי אז מיר האבן נישט קיין איבונג-ביכל מיט א געדרוקטן כתב-טעקסט. אבער דאס קען און דארף דערגרייכט ווערן, — אונדזערע גרעסערע געזעלשאפטלעכע פארלאגן דארפן באזארגן אזא אויסגאבע. דער מאטעריאל, וואס ווערט געגעבן די קינדער צום איבערשרייבן, דארף זיין א ספעציעל צוגעקליבענער, ער דארף שטרעבן צו אויסשעפן די אָדער יענע באשטימטע פארויסגעזעענע ארטאגראפיע-כללים. אחוץ דעם, דארף ער פארויס אויסגעטייטשט ווערן דורכן לערער אין א ספעציעלן שמועס. — אנדערש וועט דאס איבערשרייבן זיך פארוואנדלען אין א מעכאנישער ארבעט.

2) דער לערער דארף פירן א"ג דיקטאנטן מיט דער קלערונגען. די דיקטירטע, ספעציעל צוגעקליבענע פראזעס, ווערן אפריער געגעבן די קינדער צום איבערלייענען — פאר זיך אין דער הויך; שפעטער ווערן די זעלבע פראזעס ארטאגראפיש אנאליזירט, אויסגעטייטשט, און ווערן פארשרייבן דורכן לערער אָדער איינעם פון די בעסערע תלמידים אויפן קלאסן-טאָוול, און נאך דעם איבערגעשריבן (אין ארויסגעערדט) דורך אלע תלמידים אין זייערע העפטן. פון די ביישפילן ווערן געמאכט די נייטיקע אויספירן און כללים.

3) דער לערער פארגיט די קינדער פארשידענע ארטאגראפישע געניטונגען: אויסשרייבן פון בוך העברעישע ווערטער, ווערבן, סוביעקטן; אויסבילדן פון א געגעבענעם שורש אלע געברויכלעכע ווערטער; אויפשטעלן פראזעס אויף געגעבענע ווערטער; צוטראכטן פראזעס-ביישפילן אויף פארשידענע כללים פון ארטאגראפיע, וכדומה. עם קענען אויך זיין אזעלכע אויפגאבן: אויפשטעלן א דעפארמירטן (צעשטאמענעם) זאץ, וואס אלע זיינע באשטאנדווערטער זענען אויפגעשריבן געוואָרן דורכן לערער אויפן טאָוול. — אָדער אזא ארבעט: אויפשרייבן א טעקסט אויפן טאָוול, הייסן די קינדער אים פארגעדנקען, דאן אָפווישן (אָדער פארשטעלן, צודעקן), און הייסן אים די

* זע דאס ציטירטע בוך פון א. ר. צווייג, ז"ל 46-47.

קינדער פארשרייבן לויטן זכרון. שפעטער נאך אמאל אויפשרייבן אָדער אָפּדעקן אויפן טאָול — און יעדער קינד קאָנטראָלירט אליין דאָס אָנגעשריבענע אין העפט.

4) דער לערער פירט פון צייט צו צייט פרייע אָדער שעפּערישע די קיט א ט ז: דער לערער לייענט איבער אַ גאַנצע זאך אָדער פּראָגמענט, דערנאָך לייענט ער עס אַ צווייטן מאל שטיקערווייז, — און די קינדער פארשרייבן די דאָזיקע שטיקער אין זייערע העפטן אין דער מאָס און אין דער פּאַרם, ווי דאָס איז פאַרבליבן ביי זיי אין מוח. דאָס איז, אַלזאָ, אַן אַרבעט, וואָס שטייט אויפן גרענעץ צווישן דיקטאַנט און פרייען שאַפונג־געשריפטס. אָבער דערביי, כדי נישט צו שטעלן די קינדער פאַר קיין איבעריקע געפאַרן, דאַרף מען אומבאַ־דינגט אַלע שווערערע ווערטער אויפשרייבן אויפן טאָול. — אויב דאָס איבער־שרייבן פון געדוקטן טעקסט און דער דיקטאַנט מיט דערקלערונגען זענען מער צוגעפאַסט פאַר די יינגערע קלאַסן, איז דער שאַפונג־דיקטאַט און די אַרטאָ־גראַפישע געניטונגען מער צוגעפאַסט פאַר די עלטערע קלאַסן.

5) דער קלאַס אַלס אַ גאַנצער שאַפט קאָלעקטיווע אַרטאָגראַפישע טאַבע־לעס צום אויפהענגען אויף דער וואַנט; יעדער תלמיד פאַר זיך פירט אַן אַ ר־ט אַ ג־ר אַ פ־י ש־ן ווערט ער ב ו ד. עס קען אויך זיין אַ קאָלעקטיווער אַרטאָגראַפישער העפט, צונויפגעשטעלט לויטן אַלף־בית, — אזא העפט הענגט אויף אַ שוור, איז צוטריטלעך פאַר אַלע קינדער.

6) די שילער ווערן באַקאַנט מיט אייניקע גראַמאַטיקאַלישע כללים, מאָר־פּאָלאָגישע פּרינציפּן און אויך מיט אייניקע ריין אַרטאָגראַפישע „געזעצן“.

7) איין מאל אין צוויי חדשים פירט דער לערער ק אַ נ ט ר אַ ל־ד־י ק־ט א ט ז. די רעזולטאַטן ווערן פאַרצייכנט אויף די ס ק אַ נ ט־ק א ר ט־ל ע ד פאַר יעדן שילער באַזונדער, ווי עס ווערן נאָטירט דורך אַ פּליוס אָדער מינוס אַזעלכע רובריקעס: ריינקייט, לייענבאַרקייט, פּאַנעטיש־דיאַלעקטישע גרייזן, דורכלאָז פון אותיות, מאָרפּאָלאָגישע גרייזן, וכדומה. אַט דאָס זענען די וועגן און מאָסמיטלען, וואָס זענען אויסגעאַרבעט גע־וואָרן דורך דער מאָדערנער מעטאָדיק פון אַרטאָגראַפיע.

פירנדיק די פּראַקטישע אַרבעט אין קלאַס אין דער אָנגעוויזענער ריכטונג; דערווייטערנדיק זיך פון דיקטאַנט־אַמאַניע און באַזונדריק דעם געוויינלעכן דיקטאַנט נאָר צוליב קאָנטראָל־צוועקן און אין זייער זעלטענע פּאַלן; גוט גע־דענקענדיק דעם פעסטגעשטעלטן געזעץ: „דערלאָז נישט קיין מאל דייע תלמידים, זיי זאָלן זען אָדער מאַכן גרייזן“; און אָננעמענדיק שטענדיק מיטלען פון אַר ט אַ ג־ר אַ פ־י ש־ע ר פ־ר אַ פ־י ל־א ק ט י, ק, — וועט דער לערער דערגרייכן נישט נאָר דאָס, וואָס זיינע תלמידים וועלן ווי געהעריק באַהערשן

די יידישע אַרמאָגראַפיע, נאָר ער וועט אויך דערביי דערגרייכן דעם מאַקסימום דערציערישע און דיראַקטישע צוועקן, וואָס אין זיי טאָר דער לערער קיין מאָל נישט פאַרגעסן ביי קיין שום לימוד און אויף קיין לערן־שטופע.

*
**

צום סוף האַלט איך פאַר נוצלעך צו ברענגען אויסצוגן פון ח. בעזם „פּראָיעקט פון אַ פּראָגראַם פאַרן יידיש־לימוד אין דער עלעמענטאַר־שול“, אין וועלכן ער סומירט די אויספירן, צו וועלכע עס זענען געקומען די אַמעריקאַנער עקספּערטימענטאַלע פּאַרשונגען אויפן געביט פון אויסלייג. צוזאַמען מיט אַלע אונדזערע אויבנגעבראַכטע מעטאָדישע אָנווייזונגען, וועלן אַט די דערפאַרונגען פון דער אַמעריקאַנער שול שטאַרק נוצן דעם לערער פון יידיש און אים העלפן זיך אויסצואַרבעטן די מעטאָדן, ווי אַזוי די תלמידים זאָלן באַהערשן דעם אויסלייג אין יידיש.

1. מען דאַרף זיך לערנען אויסלייג סיסטעמאַטיש און נישט סתם אַזוי צופעליק, אין שייכות מיט אַלערליי שריפטלעכע אַרבעטן.

רשימות פון שווערע ווערטער, איינגעטיילט לויט אַ געוויסער אָרדענונג, געניטונגען וואָס זענען גוט מאַטיווירט האָבן געוויזן בעסערע רעזולטאַטן ווי דאָס בלויז צופעליקע פאַרריכטן גרייזן אין שריפטלעכע אַרבעטן.

דאָך דאַרף מען נישט אַוועקמאַכן מיט דער האַנט אַלע אַנדערע אַרבעטן וואָס קינדער טוען, אויך זיי העלפן אַרויס, אַז תלמידים זאָלן דערווערבן די נייע טיקע אַרמאָגראַפישע געניטונגען.

2) די צאָל ווערטער וואָס מען פאַרלערנט אויף איין מאָל טאָר נישט זיין גרויס. די צאָל איז פאַרשטייט זיך קלענער אין די ערשטע קלאַסן און איז גרעסער אין די עלטערע. די כוונה איז צו קענען אַ קליינע צאָל ווערטער אָבער גוט, איידער אַ סך און גרייזיק.

3) די לערנצייט וואָס ווערט אָפּגעגעבן צו געניטן זיך דאַרף נישט זיין לענגער ווי 10-15 מינוט. קורצע לעקציעס אָבער גוט פלאַנירטע זענען בעסער ווי צעצויגענע און מעטאָדיש שלעכט אַוועקגעשטעלטע. אַ ריי אויספאַרשונגען האָבן געוויזן, אַז די פעולה אין שרייבן ריכטיק איז נישט דורכום אָפהענגיק פון דער צייט וואָס מען האָט אָפּגעגעבן אויף צו געניטן זיך.

4. מען דאַרף נישט לייגן קיין סך אַכט אויף לערנען די קינדער כללים פון אויסלייג. די קינדער פאַרגעסן די כללים און קענען זיי זייער זעלטן אָנווענדן. פאַרשידענע פאַרשערס האָבן געוויזן, אַז די צייט וואָס מען גיט אָפּ אויף צו לערנען כללים וואָלט געווען מער כדאי אָפּצוגעבן צו פאַרלענגערן די באַזונדערע ווערטער און באַהערשן די ספּעציפישע לערנשוועריקייטן.

פונדעסטוועגן קענען טייל זייער פשוטע כללים קומען ווי א באגלייטונג צו די געניטונגען.... דער אלגעמיינער אויספיר איז אָבער א ו י ס צ ו מ י י ד ן כ ל י ם.

5. דאָס לערנען אויסלייג דאָרף נאָכפאָלגן א באַשטימטע טעכניק און פאָדערט אַ סיסטעם פון איבערחזרונגען און פרוואון. דער תלמיד קען גיין ווייטער ערשט נאָך דעם ווי ער האָט פולשטענדיק באַהערשט אַ צאָל נייטיקע ווערטער. ווי אַן אריינפיר קומט אַלע מאָל דאָס פאָרברענגען די נייט וועלכע ווערטער די קינדער קענען און וועלכע זיי קענען נישט. נאָך דעם קומט דער מאָמענט פון אויפמערקזאָם מאַכן די קינדער אויף די ספּעציפישע שווער ריקייטן. ערשט נאָך אַזאָ באַוואוסטזיניקן אַנאָליז טרעטן די תלמידים צו צו באַטראַכטן די ווערטער און איינלערנען זיי; צום סוף קומט ווידער אַ מעסט אויס-צופרוואון ווי ווייט די תלמידים האָבן באַהערשט אַלע לערן-שוועריקייטן.

פאַרשטייט זיך, אַז די אַלע געניטונגען, צוגרייטונגען, פרוואון און טעסטירונגען קענען נישט דורכגענומען ווערן אין 10 אָדער 15 מינוט. עס זענען נייטיק, הייסט עס, עטלעכע לערן-געלעגנהייטן וואָס זאָלן זיך פאַרענדיקן דערמיט, אַז די קינדער זאָלן קענען אויסלייגן אַ באַשטימטע צאָל נייע ווערטער. דערמיט איז נאָך אָבער דער פּראָצעס נישט פאַרענדיקט. ערשט איצט קומען פּעריאָדישע איבערחזרונגען; דאָס מאָל אין שייכות מיט קאָמפּאָזיציעס און אַנדערע שריפט-לעכע אַרבעטן.

6. דאָס לערנען קינדער אויסלייג דאָרף נאָכפאָלגן די געזעצן פון לערנען בכלל. דער גאָלדענער כלל איז אַנצוואווענדן אַ סך אַרבעטס-אופנים מיט אַמאָל. עס איז נייטיק דעריבער, קינדער זאָלן שרייבן דאָס וואָרט אי באַזונדער אי אין זאַצן, אַרויסרעדן דאָס וואָרט אויפן קול, שרייבן און אַרויסשעפטשען דאָס וואָרט בעת מעשה. די פאַרמאָזיע פון פאַרשידענע אַסאָציאַציעס וועט פירן צו דעם אָפרוה פון איינער פון זיי, ווען די אַנדערע וועלן צייטווייליק פאַרשווינדן. „לערן ווען די באַדערפעניש קומט אויף“, איז אַ גוטער כלל. קיינשום גרייזט אַר ט אָ ר נ י ש ט אָ ל ע ר י ר ט ו ו ע ר ן. אַ שטרענגער אָר-טאָגראַפישער רעזשים מוז איינגעפירט ווערן אין שול. וואָס מען זאָל נישט שרייבן, ווען מען זאָל נישט שרייבן — דער לערער מוז אַכטונג געבן אויף דער אָרטאָגראַפיע.

„אָפּטקייט“ און „בולטקייט“ זענען נייטיקע עלעמענטן. אָפּטע איבערחזרונגן פון באַשטימטע ווערטער יעדן חודש. יעדע וואָך און אפשר יעדן טאָג, אויף אַ געוויסער צייט זענען נייטיק.

בולטקייט ווערט דערגרייכט ווען די אויפמערקזאָמקייט פון די קינדער ווערט

געצויגן צו באשטימטע דעטאלן פון וואָרט, וואָס קומען
ביי די קינדער אַרויס גרייזיק און די דעטאלן
ווערן אונטערנעשטראַכט. מען דארף אָבער אונטערשטרייכן
די ריכטיקע פּאָרעם, נישט די גרייזיקע. די ווערטער וואָס מען לערנט דארף מען
גרופירן לויט דעם פּרינציפּ פון אַ בשותפותער שוועריקייט, וואָס מיר באַנעגענען
אין זיי. קיין שום וואָרט וואָס זיין באַטייט איז די קינדער נישט קלאָר אָדער
וואָס איז בכלל נישט קיין טייל פון קינדס ווערטער-אוצר דארף מען נישט
לערנען...

צו דעם קומען אַזעלכע אָנווייזונגען:

א. באַשטייט אויף אַ ריכטיקן אויסלייג אין אַלע שריפטלעכע אַרבעטן
פון די קינדער.

ב. לערנט די קינדער ווי אַזוי זיך צו באַנוצן מיט אַ ווערטערבוך.

ג. פאַרלירט נישט קיין איבעריקע צייט דורך דעם וואָס איר וועט לער-
נען די קינדער דעם אויסלייג פון ווערטער, וואָס זיי קענען שוין. גיט
די קינדער אַ פּרעלימינאַרן טעסט אויסצוגעפינען צי די קינדער קענען
שוין די ווערטער, אויב איר ספּקט אין דעם.

ד. פאַרלאַנגט נישט פון די קינדער זיי זאָלן אַרונטערשרייבן אַ וואָרט
פינף אָדער צען מאָל מעכאַניש.

ה. ציט נישט די אויפּמערקזאַמקייט פון די קינדער צו דער פאַלשער
שריפט-פּאָרם. זאָגט קיין מאָל נישט: „חבר“ שרייבט מען נישט מיט
א „כ“. זאָגט בעסער: „חבר“ שרייבט מען מיט א „ח“.

עס איז אויך נייטיק אָנצואווייזן די קינדער ווי אַזוי זיי קענען זיך אַליין
אויסלערנען ריכטיק אויסצולייגן ווערטער.

7. נאָך אַ פּראָבלעם איז, צי זאָל דער לערער אָנווייזן די קינדער אויף די
שווערע ערטער אין די ווערטער, וואָס זיי לערנען זיך אויסצולייגן ריכטיק. די
אויספּאַרשונגען ווייזן, אַז אַרטאָגראַפישע גרייזן זענען ס'רוב אינדיווידועל. יעד-
דער תלמיד דאַרף זוכן זיך באַפרייען פון זיינע אייגענע גרייזן. דער דעפּעקט
אין פּערצעפּציע וואָס שייך די איינציקע ווערטער איז ריין אינדיווידועל. פון
דעם קען מען דרינגען אַז אויב עס איז נישט כדאי צו ציען די אויפּמערקזאַמ-
קייט פון די קינדער צו די ערטער וואָס קענען אַרויסקומען גרייזיק ביים ערשטן
באַקענען זיך מיט זיי, איז אָבער יאָ נייטיק צו ציען די אויפּמערקזאַמקייט פון
קלאַס ביים צווייטן מאָל אַנאַליזירן די שווערע ווערטער.

די קולטור פון שריפטלעכן ווארט

(א) פרייע אינדיווידועלע שאפונג

די אַרטאָגראַפֿיע מיט אירע געניטונגען דאַרפֿן נישט פֿאַרנעמען קיין צו וויכטיק אַרט, ווייל צו קליין איז דער ווערט און די ראָל פֿון אַרטאָגראַפֿיע אין לעבן, פֿאַר זיך פֿאַרמאָגט זי נישט קיין שום אויפקלערבאָדייטונג. צו אַן אמת הויכער מדרגה דערגרייכן די שריפטלעכע אַרבעטן ערשט דעמאָלט, ווען אין זיי אַנטפֿלעקן זיך די לעבעדיקע שאַפֿונג־כוחות, וואָס זענען פֿון דער נאַטור פֿאַרבאָהאַלטן אין יעדן קינד.

פֿאַרן לערער פֿון ייִדיש שטייט אַזאַ ציל אויפֿן געביט פֿון שריפטלעכער אַרבעט אין פֿאַלקשול: דאָס קינד זאָל זיין ביכולת אויף אַ קלאָרן — און אויך אַ קורצן — אופֿן אויסצודריקן זיינע געדאַנקען און נשמה־איבערלעבונגען; דאָס קינד זאָל זיין ביכולת אויסצונוצן דערצו נישט נאָר די פֿאַלק־און ליטע־ראַטור־שפּראַך, נאָר אויך זיין אייגענע אָנגעזאַמלטע שפּראַך־ענערגיע, עס זאָל שאַפֿן אינדיווידועלע אויסדרוק־פֿאָרמען. די דאָזיקע אויפֿגאַבע, אַן איינפֿאַכע און אין דער זעלבער צייט גראַנדיעזע, פֿאַרדינט די גאַנצע אויפֿמערקזאַמקייט און אַכט פֿונעם לערער. אויסאַרבעטן אָבער אַזאַ אינדיווידועלן סטיל ביים קינד — נישט קיין שרייבטעכניק, נאָר אַן איינהייט־לעכע אַריינגעלע אויסדרוקֿפֿאָרם! — וועט די שול נאָר דעמאָלט, ווען זי ווילעט ברענגען צו דער אַנטפֿלעקונג פֿון אַלע פעאיקייטן און שאַפֿונגֿרעפטן, וואָס זענען פֿאַרבאָהאַלטן אין דעם קינדס נשמה. די שול דאַרף אויסשיילן און אַרויס־ברענגען אויף דער לעבעדיקער וועלט די גאַנצע אינטואַיטיווע שאַפֿונגֿקראַפט און שיינקייט־געפֿילן, מיט וועלכע יעטווידער געזונט קינד איז באַשאַנקען פֿון דער רייכער נאַטור. און דאָס דאַרף ווערן די גרונט־הנחה, וואָס אויף איר דאַרף זיין געבויט די שריפטֿאַרבעט אין פֿאַלקשול. דער יסוד פֿון די שריפטלעכע אַרבעטן פֿון קינד דאַרף זיין פֿרייע אינדיווידועלע שאַפֿונג.

דער גלויבן אין די שאַפֿונגֿפֿעיקייטן פֿון קינד האָט

תמיד באגייסטערט אלע די, פאר וועמען פּעדאגאָגיק איז נישט געווען עטוואָס פאַרגליווערטס, וואָס פאַרמאָגט בלויו טויטע דעפיניציעס, און אלע די, וועלכע זענען נישט געווען קיין קנעכט פון מיטלעלטערישע פאַראורטיילן און פאַר-שימלטע פאַרויסזעצונגען, נאָר האָבן אליין פאַרוואַנדלט זייער פּעדאגאָגישע טעטיקייט אין אַ שיינעם שאַפּנדיקן פּראָצעס, אין אַ פעלד פון אַריגינעלע געדאַנקען און מעשים.

5. נ. ט. א. ל. ס. ט. א. י. וואָס איז אין פּעדאגאָגיק געווען אזוי אַריגינעל-דענקעריש און געניצאַל, ווי אין וואַרטקונסט און פּילאָזאָפּיע, האָט דעם דאָזיקן גלויבן פאַרמולירט אין אַזעלכע העלע און קלאַרע ווערטער: „אַ געזונט קינד ווערט געבוירן אויף דער וועלט, פּולקאָם באַפּרידיקנדיק יענע פּאָדערונגען פון אומבאַדינגטער האַרמאָניע אין פּרט פון גערעכטיקייט, שיינקייט און גוטסקייט, וואָס מיר טראָגן אין זיך... לערנען און דערציען דאָס קינד טאָר מען נישט און עס האָט קיין זין נישט, פשוט צוליב דעם טעם, ווייל דאָס קינד שטייט נענ-טער פון מיר, נענטער פון יעדן דערוואַקסענעם צו יענעם אידעאַל פון האַרמאָני-ניע, אמת, שיינקייט און גוטסקייט, וואָס איך, אין מיין גאווה, וויל דאָס קינד דערפירן צו אים. דאָס קינד דאַרף פון מיר האָבן נאָר מאַטעריאַל אויף צו דער-גאַנצן זיך האַרמאָניש און אַלזייטיק. ווי נאָר איך האָב אים געגעבן, — פאַרענדיקט טאָלסטאַי זיינע רעיונות איבער איינעם פון זיינע תּלמידים, — פּולע פּרייהייט, האָב אויפּגעהערט אים צו לערנען, האָט ער אָנגעשריבן אזאַ פּאַעטיש ווערק וואָס האָט נישט געהאַט זיין גלייכן אין דער רוסישער ליטעראַטור.“

אַ גאַנצע ריי מאַדערנע פּעדאגאָגן גייען אַרויס פון די זעלבע הנחות, וואָס 6. נ. טאַלסטאַי. די דייטשישע און די רוסישע פּעדאגאָגישע ליטעראַטור ווייסן אַ סך ענטווייאַסטישע פאַרטיידיקער פון פּר. י. ע. ר. ש. ר. י. פ. ט. ל. ע. כ. ע. ר. ש. א. פ. ו. נ. ג. א. ר. ב. ע. ט. פון קינד, וואָס האַלטן אויך, אז אין קינדס נשמה ליגן פאַרבאַהאַלטן גענוג פעיקייטן און טאַלאַנטן, האַרמאָניע-געפילן און אינטער-אַליע, און דאָס מאַכט פאַרן קינד פּולקאָם מעגלעך און צוגענגלעך, נויטווענדיק זיין באַרעכטיקט זיין פּרייע זעלבשטענדיקייט און אינדיוידועלע וואַרט-שאַפּונג. מע דאַרף דעם קינד לאָזן פּריי אַרויסברענגען זיינע אייגענע און אינד-טימע איבערלעבונגען! קיינע אויפּגעצוואונגענע טעמעס, קיינע שום קאָזאַרמע-פּאַרשריפטן; אָט דאָס און אָט אזוי מעגסטו שרייבן, און אָט דאָס און אַנדערש טאָרסטו נישט שרייבן!

„דאָס קינד אַרבעט ווי אַ קינסטלער, — רופן אויס די צוויי פּאַנאַטישע פּרעדיקער פון פּרייער קינדערישער שריפטשאַפּונג, די ראַדיקאַלע דייטשע פּע-דאַגאָגן א. י. ע. נ. ס. ע. ו. און וו. ל. א. מ. ש. ו. ס. — איצט קומט אויס יעדן לערער אין קלאַס צו זיין אין דער זעלבער צייט אויך — לערער פון

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

דער דייטשישער שפראך. מעג זיין כוח-הדיבור, זיין סטיל-געפיל זיין ווי קליין — שטייט ער דאך פארט העכער פון די תלמידים, מחמת ער קען דאך מעסטן די פעלערן פון זייערע געשריפטסן מיט זיין ארטאגראפישן צירקל. און פון דעם וועגן באגעגענען זיך שוין אין די עלטערע קלאסן פון אונדזערע פאָלקשולן אַזעלכע כע קינסטלערישע און ליטערארישע טאלענטן, וואָס קאָנען פונם אַרבל אַרויס-שאַקלען יעדן געוויינלעכן מיטעלן מענטשן... די שאַפונג, דאָס דאָזיקע סודות-דיקע „עפעס“, איז דאָך כלל נישט די פרווילעניע פונעם זשעני; זי איז צו-גענלעך פאר יעדן מענטשנס מוח, וואָס אין אים געפינען זיך די צענטערן פון געפיל, פאנטאזיע און שפראך... אזוי, ווי עס האָט געשאַפן דער מיטלמענטש, דאָס פאָלק, אין דעם מעשהלע, אינעם סטיל, אין גלייכוואָרט, אין ליד, — אזוי איז אויך דאָס ק י נ ד פ ע י ק צו שאַפן, אויב עס האָט נאָר אונטער די הענט א צוגענגלעכן מאטעריאַל און מ'לאָזט אים באַנוצן זיין אייגענע שפראך*.) נאנץ זעלטן טרעפן מיר קאָנקרעטע דערווידערונגען קעגן פרייע אינדיווידועלע שריפטסארבעטן פון די קינדער. א סך אָפטער באגעגענען מיר אַ מין פאַרשווייגן, אַ מין אינגאָרירן אָט דעם אַרט אַרבעט. די אַלטע רוסישע מעטאָד-דיקער, למשל, גיבן אָפּ אין זייערע „מעטאָדיקעס פון דער רוסישער שפראך“ צענטליקער און צענטליקער זייטן דער מעטאָדיק פון אַ ר ט אָ ג ר א פ י ע, און נאָר געציילטע זייטן — די סטיליסטישע איבונגען, און דערביי דערמאָנען זיי נישט אפילו מיט קיין איינציק וואָרט די פרייע געשריפטסן פון קינד. איינער אַ רוסישער מעטאָדיקער, וו. ד א נ י ל אָ וו, האָט אפילו געפרוואָווט אַרויסצוטערען ק ע ג נ פרייער שריפטסארבעט פון די קינדער. ער האָט מורא געהאַט, אז „אזא מין געשריפטס וועט האָבן אויף דער דערציונג פון דער פאַנטאזיע נאָר אַ גענאטיווע באדייטונג“.

כאראקטעריסטיש איז אָבער, וואָס דערביי האָט זיך דאַנילאָוו סומך געווען. נישט אויף אַ וואָסער ס'איז פּסיכאָלאָג און פאַרשער פון דער קינדער-נשמה, נאָר אויף אַ גאַנץ זייטיקן ערות — דעם באוואוסטן אנטראָפּאָלאָג ש. לעטורנאָ, וואָס פאַרגלייכט דעם קינדס שפראך מיט דער שפראך פונעם ווילדן, פונעם אוראלטן מענטשן. דאַנילאָוו ברענגט אַ פאַר ציטאַטן פון לעטורנאָ, וואו דער לעצטער זאָגט, אז „די ליטערארישע איבונגען פון קינדער זאָגן באַשיימפערלעך ערות וועגן דער שוואַכקייט פון זייער אינטעלעקט און וועגן זייער טענדענץ אלציינג. מגום צו זיין“. אָבער דאָס אַלץ קלינגט זייער נישט איבערצייגנדיק און נישט באַגרינדעט. דאָס אַלץ איז נישט אין שטאַנד אונטערצוגראַבן אונדזער טיפן גלויבן אין די שאַפונג-כוחות, וואָס ליגן פאַרבאָרגן אינעם קינד. און נאָך וויי-

*.) Jensen und Lamszus — 1) *Unser Schulaufsatz ein verkappter Schundliterat.* 2) *Der weg zum eigenen Stil.*

ניקער גיט דאָס אונדז רעכט מסכים צו זיין אין גאנצן צו פארשטעלן דעם קינד דעם וועג צו פרייער שאַפונג. אויב זיין שפראך־פעיקייט, אינטעליגענץ און פאַנג־טאַזיע פאַרמאָגן באמת אַ ריי דעפעקטן, איז דווקא די פרייע אינדיווידועלע שאַפונג ביכולת די דאָזיקע דעפעקטן צו פאַרריכטן, דווקא זי וועט זיי אנט־פלעקן פאַרן לערער בנוגע יעדן קינד אינדיווידועל. — און זי וועט שטויסן די קינדער, לויטן געזעץ פון זעלבסט־דערהאַלטונג, צו באקעמפן זייערע שוואכע זייטן.

אחוץ דעם, דאַרף מען ביים אָפּשאַצן דעם ווערט פון דער פרייער קינדער־רישער שריפטשאַפונג האָבן אין אויג אַ גאנצע ריי דערציערישע מאָמענטן. די היינטיקע פאַלקשול בכלל האָט אויף זיך אַ גרויסן חטא — זי רייסט אָפּ די קינדער פון זייער סביבה, די שול בלייבט אָפּגעשיידט פון דער היים. די פרייע שריפטארבעט קאָן אין דעם פרט אויפֿטון אַ סך: זי וועט באקענען און דער־נענטערן דעם לערער מיט דער אטמאָספער פונעם קינדס היים. זי וועט פאַר־לייכטערן די געוואונטשענע התקרבות צווישן דער שול און דעם תלמידס פאַ־מיליע. — ווייטער, דער מאָדערנער שטאַטישער איינוווינער האָט אזוי ווי אויפ־געהערט אין גאַנצן אַריגינעל צו דענקען (און אַריגינעל צו רעדן). דאָס געדרוקטע וואָרט — איז דער קוואַל, פון וואָנען אַלע שעפן די גאנצע חכמה (פאַרן יידישן עולם — איז דאָס אָפּט דווקא דאָס פרעמדע געדרוקטע וואָרט); די יונגע דורות זענען פולשטענדיק אָן אַ לשון, אָן אַן אייגענער שפראך און סטיל. די פרייע וואָרט־שאַפונג פונעם קינד וועט וועקן ביים לעצטן זיינע פאַרבאָרגנסטע קוואַלן פון אייגענעם דענקען און אויסדרוק־פאַרמען, וועט אים שטויסן אויפן וועג פון אמתער אַריגינעלער שאַפונג. — עס איז אויך נויטיק אָנצואווייזן, אז דאָס פרייע געשריפטס גיט דעם לערער די פולע מעגלעכקייט אריינצודרינגען אין דער נשמה פון יעדן קינד באזונדער, אָפּצושאַצן זיינע אינדיווידועלע כוחות און נטיות. אויב די נייע שול שטרעבט באמת צו אינדיווידואליזירונג ביים לערנען און דערציען, איז דאָס פרייע שרייבן דער ערשמער טריט, וואָס זי דאַרף מאכן, כדי צו דערנענטערן זיך צום דאָזיקן אידעאַל.

וואָס זאָגט אונדז די שולפראַקטיק אין דעם פרט? יעדער לערער, וואָס האָט געפרוּאוּוט צולאָזן זיינע קינדער צום קוואַל פון פרייער שאַפונג, האָט זיך געוויס איבערצייגט, אז דאָס האָט די בעסטע ווירקונג אויף דער שפראך־אנט־וויקלונג פון די קינדער, וואָס דעקט ביי זיי אויף נייע פרישע אוצרות פון ביל־דער און געשטאַלטן. אויף די קינדער רוט בעת אַזעלכע אַרבעטן די אמתע שכינה פון באנאבטיקייט און טאַלענט, און זייערע אַרבעטן גיבן די שענסטע פרוכטן פון אינטואיטיווער שאַפונג. יענסען און לאַמשוס, אויך לינקע, גאנסבערג א"א האָבן פאַרעפנטלעכט צענדליקער אַזעלכע באנאבטע אַרבעטן פון שולקינדער.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

אויך אויף די הענט פון יעדן יידישן שפראכלערער געפינען זיך צענדליקער אויסגעצייכנטע קינסטלערישע און טאלענטפולע קינדערישע חיבורים, וואָס האָבן די פולע רעכט אַרויסגעגעבן צו ווערן. נישט ווייניק אזעלכע פרעכטיקע געשריפטסן פון קינדער זענען אין די לעצטע 15-20 יאָר פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין פאַרשידענע אַלגעמיינע און ספּעציעלע אויסגאַבעס.

די פרייע שאַפונג-אַרבעט פון די קינדער — איו, צו לעצט, נישט נאָר די פאַרערונג פון פּעדאַגאָגן, נאָר פון די קינדער גופא. אין יענע פאלן, ווען מען גיט די קינדער אין דעם פּרט די פולע פּרייהייט, ווילן זיי נישט וויסן כמעט פון קיין אנדערע מינים און פאַרמען פון שריפטאַרבעט. דאָס האָבן גלענצנד דערווייזן די עקספּערימענטן, וואָס זענען געמאַכט געוואָרן אויף דעם געביט. ווי אַ מוסטער פון אזעלכע אויספאַרשונגען — וועל איך דאָ באַקענען די לעזער מיט אַן אינטערעסאַנטער אַנקעטע, וואָס איז געמאַכט געוואָרן מיט יאָרן צוריק דורכן רוסישן פּעדאַגאָג פּ א ו ו ל אָ ו ו ס ק י, אויטאָר פון א פאַרשפּרייטער „מעטאָדיק פון דער רוסישער שפראַך“. די דאָזיקע אַנקעטע-אויספאַרשונג איז דורכגעפירט געוואָרן אין פינף העכערע אָנהייבשולן איבער 607 קינדער. די קינדער איז פאַרגעלייגט געוואָרן אָנצושרייבן אַ שריפטלעכע אַרבעט אויף וואָס פאַר אַ טעמע זיי געפּעלט, וועגן וואָס זיי פאַרלאנגען, נישט געבונדן נישט מיטן מאַטעריאַל, נישט מיט דער פאַרעם.

און אָט וואָס פאַר אַ רעזולטאַט די דאָזיקע אַנקעטע האָט געגעבן: פרייע זעלבשטענדיקע חיבורים האָבן אָנגעשריבן אין 1טן קלאַס 54 פּר' קינדער, אין 2טן קלאַס — 76 פּר', אין 3טן קלאַס — 58 און אין 4טן — 71 פּר', — דורכשניטלעך 64,75 פּר'. די אַלע זעלבשטענדיקע אַרבעטן פון די קינדער האָבן געטראָגן, אזוי צו זאָגן, אַ בעלעטריסטישן כאַראַקטער, גענויע באַשרייבונג-גען — 60,75 פּר', עמאַציאָנעלע — 7,25 פּר', עמאַציאָנעל-באַשרייבנדיקע — 26 פּר', אָפּהאַנדלונגען — 4,75 פּר', קאָנגלאַמעראַטן — 1,25 פּר'. אהויז דעם צו די 64,75 פּר' פרייע זעלבשטענדיקע בעלעטריסטישע חיבורים, וואָס די אַנקעטע האָט געבראַכט, דאַרפן אויך צוגערעכנט ווערן די זעלבשטענדיקע אַר-בעטן פון די קינדער אויף זאַכלעך-וויסנשאַפטלעכע טעמעס, אזעלכע האָבן באַטראָפן 9,75 פּר', — בכּו, הייסט עס, אין גאַנצן האָבן אויסגעקליבן פרייע זעלבשטענדיקע טעמעס פון פאַרשידענע מינים (בעלעטריסטישע און וויסנ-שאַפטלעכע) ס"ה 64,75 פּר' לויט 9,75 — ד"ה 74,5 פּר' פון אַלע קינדער, און נאָר אַ פּערט חלק פון די קינדער האָבן אויסגעקליבן פאַר טעמעס דאָס איבער-דערציילן פרעמדע ווערק — הויפטזעכלעך די כּרעסטאַמאטיע-אַרטיקלען (אזעל-כע איבערדערציילונגען זענען געווען 20,25 פּר'); 5,25 פּר' קינדער, האָבן פאַרשריבן ווערק, דער עיקר שירים, וואָס זיי האָבן געקענט אויף אויסנווייניק.

דערביי איז כאראקטעריסטיש, אז בעת די זעלבשטענדיקע ארבעטן וואקסן פון קלאס צו קלאס, איז מיט די צוויי לעצטע מינים ארבעט — קומט פאָר דער היפּוך: זייער פּראָצענט פּאלט מיט יעדן העכערן קלאס. אַזעלכע אַנקעטער־עזולטאַטן קען מען אין דער פּעדאַגאָגישער ליטעראַטור געפינען איבער גענוג.

די נאַטור פון קינד פּאָדערט, בכוּ, גאַנץ קלאָר און קאַטעגאָריש, מע זאָל אים לאָזן פּריי שאַפן, מע זאָל אים נישט פּאַרצאַמען דעם וועג מיט קינסטלעכע טעמעס און בכיוונדיקע פּאָדערונגען, מע זאָל אים נישט פּאַרהאַקן דעם קאַפּ מיט „ביכלדיקע“ אויסגעקליבענע אויפּגאַבעס, וואָס קיין שום דערוואַקסענעם ברדעת וועט נישט איינפאַלן זיך צו באשעפּטיקן מיט זיי; זאָל מען דעם קינד געבן די פּרייע מעגלעכקייט צו איבערדיכטן אין אייגענע ווערטער און פּאַרמען די עמאָציעס און פּאַרשטעלונגען, ביז דער און געדאַנקען, וואָס באַהערשן אים אין דעם געגעבענעם מאָמענט; זאָל דער לערער נאָר זאָרגן וועגן דער אויסערלעכקייט פון קינדס ארבעט, זאָל ער העלפן דעם קינד בייצוקומען די אויסערלעכע מניעות, און דאָס קינד וועט שוין אלץ, וואָס רעגט אים אויף, אַרויסברענגען אויפן פּאַפּיר. די ריכטיקייט דערפון באַשטעטיקט זיך אפילו ביי אַזאַ צופּעליקער און פּאַר די קינדער אומגעוויינלעכער אונטערנעמונג, ווי די דערציילטע אַנקעטע פון פּעדאַגאָג פּאַולאָווסקי. ער איז געבליבן פּולשטענדיק צופּרין מיטן אינהאַלט פון די אַלע „אַנקעטע“־אַרבעטן, און כאַראַקטעריזירט דיק די קינדערישע היבורים אויף די טעמעס פון זייער אייגענעם לעבן און באַבאַכטונגען איבער דער נאַטור, קומט פּאַולאָווסקי צו אַזעלכע אויספירונגען: „מיט וואָס פּאַר אַ געפּיל, — רופּט ער אויס, — און תּפּעלִות באַשרייבן זיי זייערע איבערלעבונגען, מיט וואָס פּאַר אַ ליריזם עס הויכט פון זייערע גע־שריפטסן, ווי עס שלאָגט דער לעבנספּולס אין די דאָזיקע ווערק! די שול, אויב זי שטרעבט אַוועקצושטעלן איר זאך אויף די פעסטע יסודות פון פּעדאַגאָגישער פּסיכאָלאָגיע, דאַרף זי פּאַרברייטערן דאָס געביט פון זעלבשטענדיקע שריפט־אַרבעטן און אָפּגעבן זיי דעם אויבנאָן“.

אויך די אַמעריקאַנער פּעדאַגאָגישע ליטעראַטור האָט זיך גענוג באַשעפּ־טיקט מיטן פּראָבלעם פון פּרייע שריפטלעכע ארבעטן, אויפן גרונט פון פּיל־צאָליקע פּאַרשונגען אויף דעם געביט. ה. ד. דרינגס דערציילט אין זיין בוך „אונזער לעבעדיקע שפּראַך“*) וועגן אַ שטודיע וואָס איז געמאַכט גע־וואָרן אין צען פּאַרשידענע שטאַטן, אַלע אין אַ זעקסטן קלאַס. די טעמע איז

*) *Our living language* — by Howard R. Driggs, 1921.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

געווען: „אן אויסערגעוויינלעכע איבערלעבונג אויסער דער היים“. פריער האָט מען די תלמידים סטימולירט צו דערציילן פריי, רעדן אויף דער טעמע, און ווען דאָס רעדן האָט דערגרייכט א הויכן פונקט, האָט מען זיי פאָרגעלייגט שרייבן אויף דער טעמע. אלע געשריפטסן האָבן זיך אַרויסגעוויזן פול מיט לעבנס־פאַקטן. פון 369 געשריפטסן איז נאָר 39 (11 פּראָצענט) געשטאַנען נידעריקער פון דער נאָרמע, אלע איבעריקע זענען געווען גוט אָדער באַפרידיקט דיק, דערביי איז 9 פּראָצענט געווען פון גראַד „א“, ד״ה זייער גוט, אלע — לעבעדיק, קלאַר, קאָרעקט געשריבן. אינטערעסאַנט איז אויך, אז אין פּרט פון אויסלייג זענען אין די געשריפטסן געווען נאָר 702 גרייזן, ד״ה אַן ערך צו 2 אויף אַ געשריפטסן.

זייער באַלערנד איז די געשיכטע פונעם בוך פון ל. ה. קאַנראַד — „דאָס לערנען שרייבן שפּעריש“.*)

דאָס בוך איז פאַרעפנטלעכט דורך איינער פון די קאָמיסיעס, וואָס זענען געווען טעטיק ביי דער „פּראָגרעסיווער פּעדאָגאָגישער אַסאָציאַציע“ אין די יאָרן 1932-1935. די קאָמיסיע וועגן „שפּערישע שריפטלעכע אַרבעטן“ — דערציילט דער מחבר פון בוך אין דער הקדמה — „האָט זיך שטאַרק מיטגעווען מיט עקספּערטן און מיט לערער וואָס רעפּרעזענטירן אלע אַספּעקטן אויפן דאָזיקן געביט... ענדלעך האָט די קאָמיסיע באַפולמעכטיקט איר פּאַרזיצער צוצוגרייטן א פולע שטודיע פון דעם געביט און פאַרעפנטלעכן די דאָזיקע שטודיע אין א מימעאָגראַפירטער פּאַרעם אין א באַגרענעצטער צאָל עקזעמפּלאַרן. 150 עקו' פון דער דאָזיקער עקספּערימענטאַלער שטודיע איז איבערגעגעבן געוואָרן צו די לערערס, שול־אַדמיניסטראַטאָרס און פּראָפּעסאָרן אין אלע טיילן פון לאַנד, אין אַלערליי טיפן שולן און קאָלעדזשעס, כדי זיי זאָלן די אַרבעט אַפּשאַצן, אויספּראַוון און קריטיקירן.“ שפּעטער האָט מען די אַרבעט ווידער אַמאָל רעווידירט, און ערשט דעמאָלט זי אַפּגעדרוקט. מיר וועלן שפּעטער ברענגן גען אייניקע אויספירן פון דעם דאָזיקן בוך, וואָס שטעלט פּאַר, אייגנטלעך, א קאָלעקטיווע שאַפונג פון אמעריקאַנער לערערשאַפט.

וועגן אַן אַנדער עקספּערימענטאַלער אַרבעט לייענען מיר אינעם בוך פונעם פּעדאָגאָג קאַלעמאַן (**). עס איז אַ רעזולטאַט פון אַן אויספּאַרשונג וואָס איז דורכגעפירט געוואָרן איבער 4000 קינדער — און אויפן סמך פון דער פּאַרשונגס־אַרבעט ווערן דאָ אין בוך געמאַכט אַ צאָל רעקאָמענדאַציעס, —

*) Lawrence H. Conrad — *Teachnig creative writing*, 1937.

**) *Written Composition interest of Junior and Senior Higt School Pupils* — by J. H. Coleman, 1931.

מיט די וויכטיקסטע פון זיי וועלן מיר דאָ באלד באקענען די ליינערס. דער מחבר דערציילט אויך וועגן א שטודיע, וואָס צוויי פּעדאָגאָגן* פּעדאָגאָגן* האָבן דורכגעפירט איבער צען טויזנט קאָמפּאָזיציעס פון שילער פון 30 יינגערע הייסקולס. „די תלמידים האָבן אליין אויסגעקליבן זייערע אייגענע טעמעס, און די לעצטע האָט מען קלאַסיפּיצירט אין פינף הויפט־גרוּפּעס. מיר גיבן די לעצטע אין דער אָרדענונג פון פּרעפּערענץ, דערביי האָט זיך די ערשטע גרופּע אויסגעטיילט מיט איר צאָל — זי איז גרעסער ווי אלע איבעריקע צוזאמען; 1) פּערזענלעכע איבערלעבונגען; 2) אימאָגינאַטיווע טעמעס, 3) ווי אזוי צו טון אָדער צו מאַכן געוויסע זאכן, 4) שול־אויספּלוגן און געמיינדע־אונטערנעמונגען, 5) לויפיקע געשעענישן אָדער פּראָבלעמען פון דער געזעלשאַפּט.“

בכּו, אלע וועגן פירן צו דער פּרייער שריפּטלעכער ארבעט — אויף דער נאָטיקע פון טעמע פון קינדס פּערזענלעכע איבערלעבונגען און אָבסערווירונגען. פונעם סאַמע אָנהייב פון היינטיקן יאָרהונדערט — זענען פּעדאָגאָגן פון פּאַרשידענע לענדער באַגייסטערט מיט דער דאָזיקער אידעע. פ. מאַנאַקע דערציילט אין זיין פּעדאָגאָגישער „ציקלאָפּעדיע“ וועגן דעם צוזאַמענשטעלן פון דער לאַנד־קאַנפּערענץ מכה די ענגליש־פּאַדערונגען ביים אָנקור מען אין קאַלעדזש. עס זענען אין דער קאַנפּערענץ געווען פּאַרטראָמן סיי פּאַר־שטייער פון די הייסקולס סיי פון די קאַלעדזשעס, און דאָ איז אָנגענומען געוואָרן א „רעפּאָרט“, וועלכער איז אויסן אועקצושטעלן די קאָמפּאָזיציע־ארבעט אויף אַ געוונטערן יסוד. „איינע פון אירע וויכטיקסטע רעקאָמענדאַציעס איז געווען, אז דער גרעסטער טייל פון די קאָמפּאָזיציע־שרייבונגען דאַרף זיך באַזירן אויף אַזעלכע דערפּאַרונגען וואָס קומען פון תלמידס טאַג־טעגלעכן לעבן און אָבסערווירונגען. אז דער רעפּאָרט איז געווען אין הסכּם מיט די מיינונגען פון די בעסטע לערער, זעט מען פון דעם אופן ווי אזוי ער איז אויפגענומען געוואָרן.“

און איצט לאָמיר אויסהערן די אויספירונגען און אָנווייזונגען פון די אמע־ריקאַנער פּעדאָגאָגן. גרויס אויפמערקזאַמקייט ווערט אָפּגעגעבן דער אלגעמיינער קלאַסיאַטמאָספּערע וועלכע דאַרף הערשן ביים שרייבן די פּרייע קאָמפּאָזיציע. ס'אָרענס קאַנראַד גיט אזא וואונדערלעך־שיינע כאַראַקטעריסטיק פון אַט דער נייטיקער קלאַסיאַטמאָספּערע: „די איינשטעלונג אין אַ קלאַס פון שעפּערישער קאָמפּאָזיציע דאַרף אויסבילדן אַן אַטמאָספּערע, אין וועלכער דער תלמיד זאָל קענען גלויבן אַז זיינע אייגענע געדאַנקען און פּערזענלעכע דער־פּאַרונגען און געפילן זענען פונקט אזוי רעאַל און אזוי וויכטיק ווי יעדע זאך וואָס ער קאָן אַרויסלייענען פון אַ בוך. די אַטמאָספּערע דאַרף מאַכן אַז דער

*) Webster and Smith, *English Journal*, June 1926.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

תלמיד זאל זיך פילן ביי זיך פעסט, ער זאל טאקע באמת וועלן ארויסברענגען אויפן פאפיר און פארשטעלן פארן לערער און פאר זיינע חברים — יענע גע- דאנקען און איינדרוקן און אויסדרוקן, וועלכע זענען נישט אזוי באנאל ווי די לויפנדיקע מטבעות אין די טאג-טעגלעכע באציונגען. די אטמאספערע אין קלאס- צימער דארף זיין אזא וואס זאל דעם תלמיד דערמוטיקן צו שאפן עפעס אזוינס וואס איז באמת פיין, און דערביי אים באפרייען פון יעטועדע ספקות, שעמעזור דיקייט, רעזערווירטקייט... דער לערער מוז ארויסווייזן זיין אָנערקענונג און זיין הנאה פון דעם וואס איז גוט; ער דארף ארויסווייזן פיינעם ענטוויאזום אפילו פאר דער קלענסטער ליטערארישער אויסגעצייכנטקייט אין די געשריכטסן פון זיינע אייגענע תלמידים. אזא מין גייסט וועט אָנשטעקן און זיך איבערגעבן צום גאנצן קלאס; און אָט דאָס וועט זיין דער אמתער יסוד פאר דערפאלג אינעם דאָזיקן אַרט לימוד". (ז"ו 23-24).

און וואָס נוגע דער אייגנטלעכער ראָל פונעם קאָמפּאָזיציע-לערער, זאָגט קאָנראַד: „בכלל גענומען וועט די גרעסטע פעולה אין דעם מין אַרבעט אַרויס- באַקומען יענער לערער, וועלכער וועט מער אין זיינע האָבן כּנוגע זיין קלאַס — דאָס מענטשלעכע, און נישט דאָס פּעדאָגאָגישע. אין דעם פרט איז געבן שנעל אַ שמיכל אין שייכות מיט עמעצנס א פּראַזע — מער ווערט ווי אַ לעקציע איבער שעקספּירן... דער לערער דארף אַליין זיין אַ שרייבער. ער מוז נישט האָבן דער- גרייכט באַרימטקייט. אָדער אפילו האָבן פּארעפּנטלעכט א בוך. אָבער זיין פּאַר- שטיין זיך אויף שרייבערישע פּראָבלעמען און זיין מיטפילן מיט זיי, וועט קומען נאָר דעמאָלט אויב ער וועט אַליין זיך כּסדר באַמיען צו שרייבן". (ז. 25).

אַן אַנדער ענגלישער פּעדאָגאָג דריקט אויס די זעלבע שטעלונג אויף אזא אופן: „דער לערער פון קאָמפּאָזיציע איז אַ קונסט-מייסטער — ער שטרעבט צו קינסטלערישקייט פון וואָרט. ער איז פּראַקטיקער, קריטיקער און אָנפירער; און אויב ער וויל גוט אויספירן אָט די עובדה, מוז ער וויסן וואָס איז אזוינס קונסט און קענען זי אונטערשיידן פון אירע פּאַלסיפּיקאַטן". (* און ווייטער: „ווי אזוי קען אַ קינד, וואָס איז יינגער פאַר אונדז און אונטערשיידט זיך פון אונדז אויף הונדערטער אופנים, ווי אזוי קען ער טיילן די איבערלעבונגען פון אונדז, דער- וואַקסענע מענטשן? נאָר אויב מיר וועלן פון אונדזער זייט דערמוטיקן די אַרטיס- טישקייט אין אים. אַנדערש געזאָגט, ווען מיר וועלן זיך ווענדן צו אים מיט דעם פּולן אמת... וואָס פּאָדערט אַן אויסדרוק, אפשר אן איינגעלערנטן אָבער שטענדיק אַן אויפריכטיקן אויסדרוק; ווען מיר וועלן דערלויבן דעם קינד צו פאַרווענדן סיי זיין שכל און סיי זיין געפיל — אויף אַזעלכע זאכן, צו וועלכע

*) *The Teaching of Composition* — by E. T. Campagnac, 1912, p.p. 57, 62.

זיין נאטור פירט אים... אין זיין באוואוסטזיניקער און פשוטער הנאה פון אָט די זאכן וועט ער געפינען ווערטער אויף צו באצייכענען, אין לויף פון די רייד, דעם גרויסן באטייט וואָס עס האָבן פאר אים און פאר אונדז — אָט די דאָזיקע אנט-ציקנדיקע שעהן".

באזירנדיק זיך אויף דער דעפיניציע פון די וואי וועגן דעם וואָס הייסט „גוט לערנען", קומט קאלעמאן בנוגע דעם לימוד פון קאָמפּאָזיציע צו אזעלכע אויס-פירן: „מע דארף די תלמידים דערלויבן א ברייטן אויסוואל פון טעמעס. וואָרום צי די תלמידים שרייבן אויף טעמעס פון זייער אייגן באַשאַף אָדער זיי קלייבן אויס די טעמע פון אַ צוגעגרייטער ליסטע, — איז פאַראַן אַ קאָנטיקע פאַר-שידנארטיקייט אין זייער אויסוואל; פאַראַן אַן אונטערשיד צווישן די געשלעכטן, און אין יעדן געשלעכט גופא, און צווישן יינגלעך און מיידלעך צוזאמען — אין דער זעלבער שול-אָפּטיילונג, הגם אין יעדן געגעבענעם קלאַס זענען דאָ געמיינ-זאַמע אינטערעסן, רעפּרעזענטירן זיי אָבער נישט קיין פּולשטענדיקע איינהייט-לעכקייט ביים טעמעס-אויסוואל. נישט אַלע תלמידים האָבן ליב די זעלבע טעמעס. און דעריבער איז אויב דער לערער שטרעבט באמת זיך צוצופאַסן מיט זיינע אָנווייזונגען צו די אינטערעסן פון די תלמידים, דאַרף ער זיי פאַרלייגן פאַר-שידנארטיקע טעמעס. און כּדי צו געבן פּולן אויסדרוק פאַר די אינטערעסן פון די תלמידים, דאַרף דער לערער דערלויבן צו שרייבן אויף טעמעס וואָס קומען אַרויס פונעם שילער גופא; וואָרום עס קען דאָך גרייזלעך זיין, אז דער שילער האָט איצט א צייטווייליקע פאַראינטערעסירונג, וועגן וועלכער ער האָט גרויס חשק צו שרייבן".*

**

אויך די דערמאָנטע צוויי דייטשישע פּעדאָגאָגן, יענסען און לאַמשום, זענען ענטזיאַסטישע אָנהענגער פון פּרייע שריפטלעכע ארבעטן און טעמעס. קעמפּנדיק אויף א פאַרביטערטן אופן קעגן די פאַטענטירטע און קאָזיאַנע „טעמעס-שטעלער" ביי שריפטלעכע ארבעטן, רופן זיי אויס אין א באַגייס-טערטן טאָן: „אָט די דאָזיקע נאַטירלעכע קינדער-קאָמפּאָזיציעס. אויפצו-זענען דער שטאָף פון אונדזערע נאַטירלעכע קינדער-קאָמפּאָזיציעס. אויפצו-כאַפּן די דאָזיקע נשמה-אויסלאָדונגען — דאָס איז די גרונט-הנחה פון דער מעטאָדיק פונעם קאָמפּאָזיציע-אונטערריכט. דאָס איז דער פונדאַמענט פון יעדער סטיליסטישער דערציונג. פונקט ווי די איבערלעבונג און אויך די צייט און די פאַרעם פון יעדן אויסדרוק-באדערפעניש איז אינדיווידועל באדינגט, אזוי קען נישט די לעבנס-דערפאַרונג-קאָמפּאָזיציע קומען פון לערער, נאָר זי

* דאָס דערמאָנטע ווערק, ז"ל 84-85.

מוז געשריבן ווערן דורכן קינד לויט זיין פרייען אויסוואל". (זייט 74, „דער וועג צום אייגענעם סטיל“).

און אין א צווייטן אָרט שרייבן זיי: „נישט מיר זענען דאָס די אַוטאָ־פּיסטן, וועלכע לָאָזן נעבעך די קינדער שוּצלאָז אין קאַמף פאַר דער עקזיסטענץ און פאַרשווייגן די פּאַקטישע אויפגאַבן, נייערט איר! איר, טעמעס־שטעלער, שטייט נישט אויף דער ערד! וואָרום דאָס לעבן שטעלט אונדז פאַר רעאַלי־טעטן, און נישט פאַר טעמעס. מיר ווילן מיט אונדזערע געשריפטן גיין מיטן זעלבן וועג, מיט וועלכן עס גייט דאָס גאַנצע לעבן, יעדער באַרוף און די מאָגלעכקייט — פּוֹן לֵעבן צו באַהערשונג, פּוֹן דער ווירקלעכקייט צום געדאַנק, ווייל דאָס איז דער וועג פּוֹן יעדער עמפּיריע — פּוֹנעם לעבן צו דער טעמע!“ (דאָרט, זייט 98).

די פּאָדערונג צו געבן פּרייהייט דעם קינד ביי זיינע שריפטלעכע אַרבעטן, צו געבן אים די פּרייע מעגלעכקייט אַרויסברענגען אין שריפט זיינע אייגענע און אינטימסטע איבערלעבונגען און עמאַציעס, איז נאָך מער באַרעכטיקט דערפאַר, ווייל זי אַנטשפּרעכט פּוֹלשטענדיק דער קינדער־פּסיכאָלאָגיע. „אין דער קינדהייט, — זאָגט פּראָפּ' פ. שניאָרסאָן, — דאָמינירט ווי באַקאַנט די פּרייע שאַפּונג. אינעם גייסטיקן לעבן פּוֹן די קינדער דאָמינירן אויסדריקלעך די עמאַציעס, וועלכע „לייזן זיך אויף“ אין דער אַינערלעכער וועלט, און דערפאַר ווייזט זיך אויך די פּאַנטאַזיע אַרויס... אין פּאַרעם פּוֹן פּרייער שאַפּונג, וועלכע צייכנט זיך אויס מיט איר אַינערלעכער צופּאַסונג. דאָס דערקלערט זיך דערמיט, וואָס דאָס קינד פאַרמאָגט נאָך צו ווינציק דערפאַרונג און פּסיכאָ־פּיזישע מעגלעכקייטן, אז אין זיין נשמה זאָלן קענען דאָמינירן עמאַציעס, וועלכע זענען פאַרבונדן מיטן צופּאַסן זיך צו דער אַוויסערלעכער סביבה... אינעם קינדס באַוואוסטזיין איז נאָך נישטאָ קיין פאַרטיילונג צווישן דער ווירקלעכער וועלט און דער אויסגעפאַנט טאַזירטער, אַזוי אז די עמאַציעס, וואָס זענען ביים דערוואַקסענעם פאַרבונדן מיט דער צופּאַסונג צו דער אויסערלעכער סביבה, קענען זיך ביים קינד אויפֿ־לייזן נאָר אין דער אינערלעכער וועלט — אין דער פּאַנטאַזיע. ווייל ביי די עמאַציעס פּוֹן קינד ווערן באַפּרידיקט דורך דער פּאַנטאַזיע... ווייל ביי אים עקזיסטירט נאָך נישט, ווי ביים דערוואַקסענעם, דער בולטער אונטערשיד צווישן דאָס ווירקלעכע און דאָס אויסגעפאַנטאזירטע“*).

אָט צוליב די אַלע מאָטיוון דאַרף מען אַנטשידן אָפּוואַרפּן ביי די שריפט־לעכע אַרבעטן אַזעלכע מינים טעמעס, ווי „איבערדערציילן אַ נאָוועלע“, אָדער

* פ. שניאָרסאָן — די פּסיכאָלאָגיע פּוֹן קינדס אינטימען לעבן, ז' 116.

ה. ש. קאזדאן

ווי „פרילינג“, „הארבעט“ וכדומה. די נייע שול דארף זיך אין גאנצן באד-
פרייען פון אָט די פארשימלטע, אַבסטראקטע טעמעס, כלומרשטע אָפּהאַנד-
לונגען און אין תוך קוואַטשיגעשריפטסן. לאָמיר געבן דעם קינד די פרייהייט
אַרויסצוברענגען זיין איך, זיין זעלבסטענדיקן פּרצופּ, זיין אינטימען סטיל
און כאַראַקטער.

זאָל דער לערער זיך אָפּזאָגן, אָפּטרייסלען פון אלע פאַרשימלטע מעטאָדן
און זייער היפּנאָז — און זאָל ער אַוועק מיטן ברייטן שלאַך פון פרייער
שאַפונג פון קינד! דער דאָזיקער וועג וועט ברענגען די קינדער פיל גליק און
פרייד — און דעם לערער פּולשטענדיקע באַפרידיקונג.

*

**

און זאָל דער לערער פון יידיש אין דער צוגאַב־שול און אין די טאָג־שולן
פון די אמעריקאנער לענדער זיך נישט טראַכטן: דאָס אלץ וואָס איז אויבן
געזאָגט איז נישט שייך צו מיר, דאָס האָט צו טון נאָר מיט א נאַרמאַלער
שול אין דער מוטערשפּראַך פון קינד; וואָס, מ'שטיינס געזאָגט, קאָנען מיר
אויפטון אין די אמעריקאנער שולן?

אורדאי וועלן די תלמידים פון די יידישאַמעריקאנער שולן ברענגען צום
אויסדרוק זייערע איבערלעבונגען און געפילן — אין א פרימיטיווער שפּראַך,
אין די יינגערע קלאַסן — שטאַרק אומבאַהאַלפּן. אָבער אויך דאָ איז נישט
צו פאַרגלייכן, וואָס עס לאָזט זיך אויפטון אין דעם זין מיט דער הילף פון א
פרייער שריפטלעכער אַרבעט, אויף אַ טעמע פון אייגענער איבערלעבונג און
אָבסערווירונג, — מיט דעם וואָס מע קאָן דערנרייכן מיט דער הילף פון א
קינסטלעכער, אומפרייער, נישט־שעפּערישער אַרבעט, ווי למשל: „דערצייל איבער
דעם אינהאַלט פון דער מעשה“, „ענטפּער אויף די פּראָגן“, „פרילינג“, „אין
שול“, „אא"וו. די אַרבעטן פון דער לעצטער גרופּע רופן נישט אַרויס קיין
לעבעדיקן אינטערעס און אויפריכטיקע שעפּערישקייט. אַנדערש איז מיט דער
פרייער אַרבעט — זי צינדט אָן א פייערל אין האַרצן פון יעדן קינד, עס וועלן
נעמען אין אים שפּאַרן זכרונות און איבערלעבונגען; דאָס איז אַ נאַטירלעכע
שעפּערישקייט, וועלכע וועט איינשפּאַנען דעם מאַקסימום ענערגיע און שפּראַכ־
לעכע דערפינדערישקייט פון קינד. די אַרבעט וועט אַרויסרופן אין אים גרויסע
פרייד און באַפרידיקונג, אויב נאָר דער לערער וועט וויסן ווי אזוי צו פאַר-
לייכטערן שפּראַכלעך דעם קינד, אויב ער וועט נישט מקפיד זיין אויף קלייני-
קייטן און זיך נישט אַרויסווייזן פאַר אַ קליינקעפּלדיקן שפּראַך־פּעדאַנט. אפילו
אויף דער יינגסטער מדרגה לאָזט זיך געפינען וועגן און אופנים ווי אזוי אַרייני-

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

צוציען די קינדער אין אזא פרייען שעפערנישן פראצעס. און וואָס עלטער, אַלץ קאָמפּליצירטער און אינטערעסאַנטער וועלן ווערן די טעמעס, דער כאַראַקטער פון די געשריפטסן, זייער קוואַליטעט און זייער יידישע שפראַך און סטיל. לאָמיר געדענקען: עס קאָן נישט געמאַלט זיין, אז פאַר איינע קינדער איז דער גענעבענער פּעדאַגאָגישער געדאַנק — געזונט, גוט, אויסגעצייכנט, און פאַר די אַנדערע קינדער טויג ער נישט, איז אינגאַנצן שלעכט. די אידעי, דער פּרינציפ, די נשמה פון דער מעטאָדיק איז איינס און דאָס זעלבע פאַר אלע קינדער, פון אלע טיפן שולן. אין דער אָנזענונג פונעם מעטאָד, אין זיין פּראַקטישער באַנוצונג און צופאַסונג — קענען זיין וואַריאַציעס. און אזוי איז אויך אין אונדזער איצטיקן ענין: די אידעי פון דער מעטאָדיק פון שריפטלעך כער אַרבעט, איר פּרינציפ איז כאַזירט אויף דער פּסיכאָלאָגיע פון קינד, אויף דער טעאָריע פון קונסטשאַפונג, אויף די דערפאַרונגען פון דערציונג, און איז חל אַויף אלע קינדער, יונגערע און עלטערע, פון אלע טיפן שולן. און אויך די יידישע צוגאַבשול און די טאָגשול פון די אמעריקאַנער לענדער איז נישט קיין אויסנאַם.

שפעטער, ווען מיר וועלן באהאַנדלען און רעקאָמענדירן פאַרשידענע מיטל לען און אופנים ווי אזוי צו פאַרווירקלעכן די אידעי פון פרייער שריפטלעכער אַרבעט מיט די קינדער, וועלן מיר אויך אין זינען האָבן די פּראַקטיק פון דער יידיש-אַמעריקאַנער שול. באהאַנדלען מיר אָבער „טעאָרעטיש“ די דאָזיקע פּראָבלעם, דאַרפן מיר נישט מאַכן קיין שום אויסנאַם פאַר דער יידישער שול אין די אמעריקעס. אַדרבא, זאָל דער תלמיד דערפילן, אז ער שטייט ביי דער אַרבעט אויף יידיש פאַר שפּראַכלעכע שוועריקייטן. דאָס וועט נאָר זיין אַן אינעווייניקסטער אימפּולס צו זיין אַרבעט. שרייבנדיק אויף אַ טעמע פון זיינע אייגענע איבערלעבונגען, וואָס זענען פאַרבונדן מיט זיין משפּחה און סביבה, וועט דער תלמיד גאָר נישט באַמערקן, ווי עס שווימען אַרויס אין זיין זכרון און בעטן זיך אויף זיין „שפיץ צונג“ טיפישע אידיאָמאַטישע אויסדרוקן און ווערטלעך, ווי עס וועבט זיך אַ אינטימע פאַרבינדונג צווישן זיין ליטעראַרישן שאַפן און זיינע ווירקלעכע איבערלעבונגען. זאָל דער לערער אים דערמונטערן, צוגעבן גלויבן! זאָל דער לערער אַרויסווייזן אויפריכטיקע פאַראַינטערעסירט-קייט מיט דעם, וואָס דער תלמיד דערציילט, זאָל ער נישט קאַרגן קיין לויב-וואָרט פאַר זיינע דערגרייכונגען! און זאָל ער אומבאַמערקט צוהילף קומען דעם תלמיד מיט אַ וואָרט וואָס פּעלט אים אויס, זאָל ער אפילו דולדן אַן אַנגליי-ציום, — וויכטיקער פאַר די ווערטער איז דער אינהאַלט, די שטי-מונג, דאָס געשריפטס ווי אַ גאַנצע זאַך.

*
**

מיר גייען איבער צו די וועגן און מעטאָדן, מיט וועלכע עס דארף געפירט פירן די פרייע שאַפונג-ארבעט פון די תלמידים.
 צי מעג מען ביי די דאָזיקע אינדיווידועלע שריפטלעכע אַרבעטן פאַרלייגן דאָך די קינדער וועלכע ס'איז טעמעס?

פונעם ביז אַהער געזאָגטן איז שוין דער ענטפער קלאָר.

די קינדער דאַרף געגעבן ווערן די פּוּלֶע פּרִיִּיִּיִּיִּי ט א י נ ע ם א ו י ס ק ל י י ב ן ד י ט ע מ ע ס פ א ר ז י י ע ר ע ח י ב ו ר י ם .
 יעטווידער דרוק פון לערער אין דעם זינען וועט נאָר פאַרקלענערן די שאַפונג-לוסט פון קינד, אָפּקילן זיין אינטערעס און אָפּנעמען די אימפּולסן צו דער פאַרשטייענדיקער אַרבעט. נאָר די אַטמאָספּערע פון פּרִיִּיִּיִּיִּי ע ן א ו י ס ן וּ אַ ל און גוטפריינטישן דערמונטערן צום שרייבן — איז ביכולת אויפצורועקן ביים קינד אַלע זיינע אינטואיטיווע כוחות און שאַפונג-פּעיקייטן.

„כדי אויפצואוועקן אין די תלמידים די כוחות און ליבע צו דער אַרבעט, איז אומבאַדינגט נייטיק, אַז דעם קלאַס זאָל בנוגע אויסוואַל פון טעמעס, בנוגע דער זאַל שריפטאַרבעטן בכלל און בנוגע דעם גאַנצן אופן איינשמעלן די די אַרבעט, איבערגעלאָזט ווערן אַ באַשטימונג-רעכט, — באַגלייך מיטן לערער, וואָס איז דער פאַרשטייער פון די לערן-פּלאַן-פּאָדערונגען... די שריפטאַרבעט דאַרף, נאַטירלעך, אַרויסדרינגען פון דער געהעריקער באַדערפּעניש ביי יעדן קינד צו דערציילן, וואָס ער האָט געזען, פון דער ווירקלעכקייט, אָנשוילעכקייט און זינריכטיקייט פונעם גאַנצן לערנען. און דעריבער זענען אוי פּצו פאַרגעבן שריפט-אַרבעטן נישט נייטיק קיין געלעגנהייטן און ספּעציעל צוגעקליבענע טעמעס. עס איז גענוג צו זאָגן: „נו, איצט שרייבט עפעס אָן, דערנאָך וועלן מיר עס איבער-לייענען אין דער הויך“, און די זאך איז פאַרטיק. אויב אָבער די קינדער האָבן נישט וואָס צו דערציילן און מיט וואָס זיך צו טיילן, הייסט עס, אַז אין שול-לעבן גופא זענען פאַראַן חסרונות פון אַלגעמיינעם כאַראַקטער, אויף וועלכע ס'איז נייטיק צו ווענדן די אויפּמערקזאַמקייט“*).

נישט ווייניקער קאַטעגאָריש פּאָדערן פּולע פּרייהייט אין אויסוואַל פון די טעמעס אויך די דערמאָנטע צוויי דייטשישע פּעדאַגאָגן י ע נ ס ע ן און ל א מ ש ו ם . „די אויפּגאַבע באַשטייט אָט אין וואָס — שרייבן זיי: פאַר דער קומענדיקער שריפטאַרבעט דאַרף איינגענומען ווערן די גאַנצע וועלט, סיי די אינערלעכע, סיי די אויסערלעכע. דער חיבור, וואָס אין אים שאַפן זיך בילד-דער, וועלכע ווערן געשעפט פון לעבן, דער נאַטירלעכער רעכער חיבור — אָט דאָס איז דער גרונטפּרינציפּ פון דער מעטאָדיק פון וואָרט-אונטערריכט.

* פּריץ גאַנסבערג — פּעדאַגאָגיק (דייטש), ז"ל 96'94.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

אָנגעהויבן פון די דרדקיינדער און געענדיקט מיט די תלמידים פון אַכטן קלאַס, דאַרפן די קומענדיקע שול-ליטעראַטן אָנווענדן אַלע כוחות אויף צו שיל-דערן זייער אַרומיקע סביבה... אַלע וועלן זיי מוזן פריער פאַר אַלץ שרייבן וועגן דעם, וואָס זיי האָבן איבערגעלעבט, געזען".

דאָס גלייכן באַגעגענען מיר ביים רוסישן פּעדאַגאָג וו. פ. וואַכט יעד-ר אַ וו: „זאָלן די קינדער — פּאָדערט ער, — שרייבן וועגן דעם, וואָס זיי האָבן אַליין באַאַכטעט, זיך דערוואוסט, פון אייגענער דערפאַרונג און אַליין איבערגעלעבט, און נישט וועגן דעם, וואָס זיי איז אָנגעבונדן מן הצד. זאָלן די קינדער שילדערן פון זייער פּערזענלעכען שטאַנדפּונקט די צום מערסטן אינטער-רעסאַנטע איבערלעבונגען, און נישט דאָס, צו וואָס עס נייט זיי דער לערער... זיין (דעם קינדס) שריפטאַרבעט וועט ברענגען די בעסטע רעזולטאַטן אין פּרט פון אַנטוויקלונג נאָר דעמאָלט, ווען ער וועט שרייבן וועגן דעם, מיט וואָס עס איז אין אַט דער מינוט אָנגעפילט זיין קאַפּ, וואָס עס פּרעסט זיין האַרץ און פון וואָס ער אַליין איז אין איצטיקן מאָמענט אין גאַנצן פּאַרכאַפּט. אויף צו פּאַר-קערפּערן די בילדער, וואָס ברענען ביי אים אין מוח, וועט ער געפינען אַזעלכע טרעפּנדיקע ווערטער, אַזעלכע שיינע פּאַרמען, אַזעלכע פּאַרביקע אויסדרוקן, וואָס וועלן פּאַרוואַנדערן דעם לערער".

אָנהענגער פון דער אַרבעטשול מוזן אין די דאָזיקע פּרינציפּן איינזען די פּאַרווירקלעכונג פון אמתע אַרבעט-מעטאָדן אין שול. איינער פון די דייטשישע פּעדאַגאָגן, וו יי ג, פּאַרגלייכט דעם תלמיד, בעת ער שרייבט אַ פּרייען חיבור, מיט דעם, ווי ער אַרבעט אין לאַבאָראַטאָריע בעת דעם נאַטור-לימוד. „ער זעט אויס, ווי אַ קלייניקער ליטעראַט. פונקט ווי ביים לימוד פון פיזיק, למשל, אָדער געאָלאָגיע איז פאַר אים איבערגעלאָזט אין אַ געוויסער מאָס די ראָל פון אַ נאַטור-פּאַרשער"... „איצט ווערט דערלויבט דעם שילער צו שרייבן פּריי אויף יעטוידער נאָענטער טעמע מיט אַ נאָיווער אייגנטימלעכער שפּראַך, אפילו — אויב עס איז נישט אויסצומיידן, — מיט אַן אומוויסנדיקער שפּראַך".

אַזאָ — קיינע באַגעגענעצונגען, פּוּל ע פּר יי ה יי ט פּוּל ט ע-כ ע ס-א ו י ס ו א ל! — אזוי קלינגט די אַלגעמיינע קאָמענטאַרישע פּאָדער-רונג. און יעדער לערער, וואָס וויל האָבן אין זיין קלאַס אַן אַטמאָספּער פון לעבנס-לוסטטיקייט און צופרידנקייט, שאַפונג און אינטויעזיע — וועט תמיד בלייבן געטריי דעם דאָזיקן לאָזונג פון דער נייער שול.

אונדזער אָפּהאַנדלונג וואָלט אָבער נישט געווען אין גאַנצן פול, ווען מיר וואָלטן נישט געמאַכט אויפּמערקזאַם דעם לערער אויף פּאָלנדיקע דערשיינונג. אָפט מאָל, און איבערהויפּט די ערשטע צייט, רופט ביי די קינדער אַרויס דער פּאַרשלאַג פון לערער — צו שרייבן וואָס זיי איז אינטערעסאַנט — אַן אומ-

אנטשלאַנסקייט און באַדענקעניש, אַמאָל אפילו אן אומצופרידנקייט און אומר צוטרוי. ביי די קינדער אין די אויגן זעט עס אויס פאַר ווייניק וויכטיק און נישט ווירדיק צו באַשרייבן דאָס, וואָס זיי ווילן און קענען שרייבן. די אַלטע שול האָט באַוווּזן איינצופלאַנצן אין די קינדער גענוג פאַראורטיילן אין דעם פּרט. די קינדער ווייסן וועגן דעם אויסגעטראָטענעם שאַבלאָנעם וועג פון דער שול, און זיי שרעקט אָפּ יעדע נייעס, זיי האָבן נישט קיין צוטרוי... אייניקע תלמידים — איבערהויפט די נישטדיסציפלינירטע, די וואָס פאַרמאָגן גרויסע אייגנליכע און שוואַכן ווילן — הייבן אָן צו ווערן נערוועז און קאָפּריווע, זאָגן זיך אפילו אין גאַנצן אָפּ צו שרייבן. דאָס ווידער ווירקט אויף די איבעריקע מער דרויסטע קינדער. אין אַזעלכע פּאַלן איז, לויט מײַן מײַנונג, אומבאַדינגט נייטיק, דער לערער זאָל אָנרופן פאַר די קינדער אַ רייע לעבעדיקע טעמעס, וואָס אַנטשפּרעכן די נאַטירלעכע שטרעבונגען און אינטערעסן פון די קינדער. אַזאַ מײַן אױסרעכענען טעמעס איז שוין גענוג אויפצוהייבן די שטיי־מונג פון די קינדער, דאָס רופט ביי זיי אַרויס געהעריקע אַסאָציאַציעס, און איינציקווייז וועלן זיי אָנהייבן זיך נעמען פאַר דער פּעדער און פּאַפּיר — און פאַרענדיקן זייער אַרבעט מיט גרויס התפעלות און ענערגיע.

אָבער אפילו שפּעטער, ווען די קינדער האָבן זיך שוין צוגעוויינט צום שרייבן זעלבשטענדיקע און פרייע שריפטלעכע אַרבעטן, דאַרף אויך דער לערער פאַרלייכטערן די קינדער דעם מאַמענט פון אָפּשטעלן זיך אויף אַ פּאַסיקער און אַנטשפּרעכנדיקער פאַר זיי טעמע. דער לערער רופט אָן, אַלס מױסע, ווי אייניקע טעמעס, אָדער ער פאַרשרייבט זיי אויפן טאַול, און לאָזט די קינדער אויסוויילן פון דעם צעטל, אָדער שרייבן עפעס ענלעכס... דערביי דאַרף דער לערער געדענקען, אַז די טעמעס דאַרפן זיין פאַרשידנאַרטיקע — צוגעפּאַסט צו אַלע טיפּן קינדער.

מען דאַרף אויספרובירן די פאַרשידענע כוחות און פעיקייטן פון די באַזונדערע קינדער, — דאָס גיט אַ מעגלעכקייט צו דערקענען דעם כאַראַקטער און נטיות פון די תלמידים. מען דאַרף זיי שטעלן פאַר פאַרשידענע אויפגאַבעס, ווי אַזוי אויסצונוצן די אייגענע שפּראַך און זעלבסטאויסדרוק־מעגלעכקייטן. מען דאַרף אויך אין זינען האָבן די טובה פונעם ייִדיש־לימוד: דורך פאַרשידענע טעמעס לאָזט זיך קולטיווירן אַ פאַרשידנאַרטיקן וואָקאַבולאַר, פאַרשידנאַרטיקע ליטעראַרישע טיטלען און פאַרמען.

ביים שרייבן אין קלאַס (אָדער ביים פאַרגעבן שרייבן אַהיים) דאַרף מען אויך האָבן אין זינען: פאַראַן קינדער, יינגערע און עלטערע, וואָס האָבן אַ נטיה אָדער האָבן זיך איינגערעדט, אַז זיי קענען שרייבן נאָר אויף „ערנסטע“, עסייאַטישע טעמעס. זיי האַלטן נישט פון בעלעטריסטישע טעמעס, דאָס

זענען אין זייערע אויגן מינדערווערטיקע טעמעס. צוליב אלגעמיין־דערצייערישע און צוליב ליטערארישע צוועקן איז דורכאויס געוואונטשן „ארויסראטעווען“ די קינדער פון אַט אַזעלכע איינערדענישן און ריגילאָנן. מען דאַרף זיי באַוועגן, זיי זאָלן זיך נעמען צו אַן אַנדער טיפּ טעמעס, און זיי זאָלן אויספרובירן זייערע בעלעטריסטישע כוחות.

ווייטער, ביים שרייבן אין קלאַס (איבערהויפּט אין אַ ינגערן קלאַס), איז זייער ניצלעך צו האַלטן זיך ביי אַזאַ פּראַקטישן דרך: אַלע שווערע ווערטער, אַלע העברעיִשע ווערטער מעגן די קינדער בעטן דעם לערער, ער זאָל זיי דאָס אָנשרייבן אויפן טאַוול; זיי מעגן אויך (נישט צו פּיל!) פּרעגן, ווי זאָגט מען אויף יידיש אַזאַ און אַזאַ ענגלישן, שפּאַנישן אויסדרוק. דערמיט פּאַרליכטערט מען זיי, דערמוטיקט מען זייער שאַפונגס־פּראַצעס.

וואָס שייך צו די טעמעס, וועלכע מען האָט פּאַרצולייגן די קינדער, קען מען דאָ אויך מאַכן געוויסע עקספּערימענטן: איין מאָל לייגט מען פּאַר די קינדער נאָר עמאַציאָנעלע טעמעס, אַ צווייט מאָל — עמאַציאָנעל־באַשרייבנ־דיקע, אַ דריט מאָל — נאָר באַשרייבנדיקע. עס איז אויסערגעוויינטלעך אינטערעסאַנט צו דיסקאָנטירן, אויף וועלכע טעמעס רופט זיך דער געגעבענער קלאַס אָפּ גערנער און אין אַ גרעסערער מאָס.

און איצט אַ רשימה פון טעמעס, לויט די באַזונדערע ליטערארישע טיפּן, — איבערלאָזנדיק פאַרן לערער אַליין אָפּצוקלייבן פון דער רשימה יענע טעמעס, וואָס זענען צוגעפאַסט פאַרן עלטער, אינטעליגענץ און יידיש־קענטשאַפט פון זיין געגעבענעם קלאַס:

(א) ע מ אָ צ י אָ נ ע ל ע ט ע מ ע ס : ס'האָט געטראָפּן אַ קאַטאַס־טראַפּע ביי אונדז אין גאַס. — איך בין געווען צו גאַסט ביי מיין באַבען. — איך האָב זיך צעקריגט מיט מיין חבר, ברודער. — ביים דאָקטאָר. — מיין ברודער איז אַוועק אין מיליטער. — מיין פעטער איז אַוועקגעפאַרן קיין איראַק־פע. — איך און מיין שוועסטער האָבן פאַרבלאָנדזשעט. — מיין ברודער איז אַ גרויסער שטיפער! — מ'איז איבערגעפאַרן מיין פריינט! — איך בין געווען זייער קראַנק. — איך האָב זיך שטאַרק דערשראָקן. — אַרויסגעראַטעוועט! — מען וואַרט... — געפונען אַ סך געלט! — אַ פּריילעכער טאַג אין מיין לעבן, אין אונדזער משפּחה. — אַזאַ מענטשן האָב איך נאָך קיינמאָל אין מיין לעבן נישט געטראָפּן! — איך מעג בענטשן גומל! — ער האָט זיך מקריב געווען פאַר זיין פּאַלק, פאַר דער וויסנשאַפט. — אַ מענטש איז אַוועקגעפאַלן אין גאַס! — וואָס איך האָב ליב, פיינט. — אַ זעלטענער מענטש! — עס איז געווען אַ טאַג אַזאַ! — עס איז געווען אומעטיק! — מיר איז אומעטיק, איך ווייס אַליין נישט פאַרוואָס. — דאָס וועל איך קיינמאָל מער נישט טון, נישט פאַר־

געסן. — א מאָדנע פּאַסירונג! — איך בין פּאַרכישופט געוואָרן פון דעם. — אומזיסטע שרעק. — אומזיסט זיך געפרייט! — אומקלאָרע בענקשאַפט. — חרטה! — אַ שרעקלעכע סצענע. — עס איז גוט צו לעבן אויף דער וועלט! — שיר נישט איבערנעפּאָרן! — פּאַרבלאָנרושעט! — זיך אָפּגעברייט! — אַ קאָ-מישער מענטש! — אַ שפּאַס אין וואַלד, אין שטוב. — קיינמאָל מער נישט! — איך בין בייגעשטאַנען אַ גרויסן נסיון. — עס האָט זיך מיר געראַכט, אז איך בין פּאַרליכט. — איך האָב ליב אַרומצופּאָרן. — שטילקייט. — איינזאַמקייט. — געהערט שפּילן אַ סימפּאָנישן אָרקעסטער.

(ב) נ א ט ו ר ר ב א ש ר י י ב ו נ ג ע ן : אַן אומגעוויינטלעכער זון-אונטערנאַנג. — ליקוי חמה, לבנה. — אין וואַלד. — אין פעלד. — אַ זון-אויפֿ-נאַנג. — אויף דער נאַטור. — ווי שיינ איז די נאַטור! — דאָס ערשטע מאָל אויפן אָקעאַן. — אַ געווייטער. — נאָך בלומען, נאָך יאָגדעס. — אַך, וויפּיל שיינע שטערן אויפן הימל! — ווי שיינ דער ים איז היינט! — אין די בערג. — שניי, שניי...!

(ג) א י ד ע י ש ע ט י ש ע ט ע מ ע ס : זאָל לעבן די חברשאַפט! — שפּאַט ניט אָפּ פונעם קאַליקע! — איך האָב צוגעזען אַ שרעקלעכע סצענע! — מיידנע געדאַנקען צום נייעם שוליאָר. — איך האָב אָפּגעטון אַ נאַרישקייט און האָב חרטה. — אומזיסט באַשולדיקט. — אומזיסט געליטן. — העלף דיין חבר מיט וואָס דו קענסט. — איצט בין איך נענטער צו מיין ציל. — מיין אידעאַל פון אַ מאַן, אַ פרוי. — מיין בעסטער פריינט איז אַ בוך. — עס לוינט זיך צו זיין גוט, איידל. — פאַרוואָס האָב איך ליב מינע פריינט. — אָט ווי אזוי איך וואַלט געוואַלט לעבן. — וואָס איז אזוינס לעבן? — כ'האָב געטראַפּן אַ טיה-רעליגיעזן מאַן. — חברשאַפט. — דרייסטיקייט, העלדישקייט. — וועלכע מעלות געפעלן מיר אין אַ מענטשן. — ביכער מאַכן מיין וועלט גרעסער. — צוליב וואָס לערן איך. — צוליב וואָס לערן איך אין דער יודישער שול. — כ'האָב געלייענט אַ ביאָגראַפיע פון אַן אינטערעסאַנטן מענטשן.

(ד) ס א צ י א ל - נ ע ז ע ל ש א פ ט ל ע כ ע ט ע מ ע ס : אויף אַ שול-מיטינג. — אַ שול-יום-טוב. — וואָס די פּאַסט באַזאָרגט. — אין שטאָט-ראַט. — ווען די פּאַבריק פייפט. — מען שטרייקט. — אַרבעטסלאָזע. — וואָס איך האָב געזען דעם 1טן מאי אויף דער גאַס. — אין קינדער-קלוב. — אין שטאָט איז אַ גרויסע אַרבעטסלאָזיקייט. — אין מיין טאַטנס יוניאָן. — אַ גוטער בירגער דאַרף זיך באַמייליקן אין די וואַלן. — דאָס ערשטע מאָל אָפּגעגעבן מיין שטים. — אָפּגעזאָגט פון דער אַרבעט. — איך בין זייער צופרידן וואָס איך בין געבוירן אַ פרוי. — די אַלטע לייט זענען גאָרנישט „גרוין“. — איין וועלט! — געכטן און היינט. — צייטונגען. — היינטיקע מיידלעך און אַמאָד

מעטאָדיק פון יידישער שפראך און ליטעראַטור

ליקע. — דער אַלמער דור און דער יונגער דור. — יינגלעך און מיידלעך. — איך האָב ליב אַמעריקע! — פארן קריג און איצט. — אין דער אַלמער היים און אין אַמעריקע. — רייך און אָרעם. — ייד און קריסט. — אַנטיסעמיטיזם און פאַשיזם. — מענטש און אַרבעט.

(ה) יידיש-נאַציאָנאַלע טעמעס: מיין העלד אין דער יידישער געשיכטע. — דער תנך מאכט אויף מיר אַ שטאַרקן איינדרוק. — די גרעסטע געשעעניש אין דער יידישער געשיכטע. — איך האָב ליב דאָס יידישע פּאָלק. — ניריאָרק איז אַ יידישע שטאָט. — אַ באַגעגעניש מיט אַ יידן פון ווייטע לענדער, פון ישראל. — אַ בריוו צו אַ פריינט אין ישראל. — שווער צו זיין אַ ייד, אָבער גוט צו זיין אַ ייד. — יידן אין אייראָפּע פארן קריג און איצט. — איך בין אַ יידיש קינד! — דאָס יידישע פּאָלק וועט אייביק לעבן. — יידן אין אַמעריקע. — די מאַטריאַלאַגיע פון יידישן פּאָלק. — יידן און יידיש. — די שיינקייט פון יידיש. — אין וואָס באַשטייט מיין יידישקייט. — וואָס די יידישע ליטעראַטור האָט מיר געגעבן. — וואָס אַמעריקע איז פאר יידן און וואָס יידן זענען פאר אַמעריקע. — יידן און דעמאָקראַטיע. — דריי דורות. — ער האָט געהאַנדלט ווי אַן אמתער ייד. — מיין באַליבטער יידישער שרייבער. — דער אַרבעטער רינג. — 40 יאָר יידיש-וועלטלעכע שולן. — דער אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ. — דער טויט פון ש. זינגלבוים. — די מלוכה ישראל און דאָס פּאָלק ישראל.

(ו) פּוֹשׁוֹל־לַעֲבֹד: אונדזער קלאַס, שול. — ווי אַזוי זאָל מען פאַרבעסערן די דיסציפּלין אין אונדזער קלאַס, שול. — אַ בריוו צו אַ קינד, וואָס האָט פאַרלאָזט די שול. — מיין מיינונג וועגן מיין קאָמפּאָזיציע און וועגן מיין חברים קאָמפּאָזיציע. — אַ געזעענענונגס-בריוו צו אַ לערער וואָס איז אוועק פון שול. — 4 יאָר אין מיטלשול. — וואָס האָט מיר געגעבן דער לימוד פון יידיש. — וועלכן לימוד האָב איך מער ליב. — דער לערניאָר האָט זיך אָנגעהויבן, ענדיקט זיך. — אַ רעדע צו די עלטערן ביי דער קלאַס-שמחה. — אַ רעדע צו אַ גאַסט, וואָס דאַרף זיין אין שול. — אַ באַגריסונג צו דער צענד-טראַלפאַרוואַלטונג פון די שולן, צו דער שול-קאָנפּערענץ, צום לערער-צוואַר מענפּאָר. — קאָנקורס פון אַ פּלאַקאט וועגן דער יידיש-וועלטלעכער שול. — אַ באַגריסונג צום יובל פון אַ שרייבער, שול-טוער, לערער, טוער פון דער אַרבעטער-באַוועגונג. — דאַרף מען האָבן אַ שול אויף יידיש? — אונדזער שול איז אַלט געוואָרן 20 יאָר. — צוליב וואָס לערן איך? — אַן אויפרוה צו די קינדער, זיי זאָלן זיך פאַרשרייבן אין דער יידישער שול. — אַ בריוו צו שלום אַשן, א. רייזען, ה. לייזיק. — פּראָיעקטן פון אַן אויפשדיפט אויף דער מצבה פון שלום עליכם, וול. מעדעם, א. ליעסין. — פּראָיעקט פון אַן אויפ-

שריפט אויף א מאָנומענט פאר די 6 מיליאָן אומגעבראַכטע יידן. — פּראָיעקט פון א רעדע צו מיין בר־מצוה. — פּראָיעקט פון א רעדע צום יום־טוב פון דער גראַדואירונג.

(ז) ב א ש ר י י ב ו נ נ ע ן : אויף אן אויסשטעלונג פון בילדער. — דאָס פעקל קאָפּע דערציילט. — די שענסטע געביידע ביי אונדז אין שטאָט. — די אויטאָביאָגראַפיע פון א סענט. — וואָס איך זע פון מיין פענצטער. — אין א קליין שטעטל, דערפֿל. — אויפן מאַרק. — אין שפיטאַל. — א שרפה ביי אונדז אויף דער גאס. — אויפן וואָקזאַל. — אויפן שיה. — אין באַך־וואַנאַן. — אונדזער שפּאַציר, עסקורסיע. — מיין ריזע צו גאַסט. — אויף אַ זומער־וואוינונג. — אונדזערע פייערלעשער. — ווי מען האָט ביי אונדז גע־גראָבן אַ ברונעם. — מיר האָבן זיך איבערגעקליבן אויף אַ נייער דירה.

(ח) ט ע מ ע ס ע מ אָ צ י אָ נ ע ל - ב א ש ר י י ב ו נ ד י ק ע : אַ דערציילונג וועגן אַ חיה. — אַן אַלטער מאַן. — געראטעוועט מיין פריינט. — דאָס ערשטע מאָל געפלוין מיט אַן אעראָפּלאַן. — דאָס ערשטע מאָל אין ציריך, אין טעאטער, אויפן גליטש. — דאָס ערשטע מאָל אויף דער סצענע, געהאַלטן אַ רעדע. — אין אן אוניווערסיטאַט האַנדלס־געשעפט. — מיין ערשטער פאַרדינסט. — ביים פענצטער פון א גרויס געשעפט. — וועלכע פליכטן האָבן איך ביי אונדז אין הויז. — מיין אַלבאָם. — בלעטערנדיק אן אַלטן פאַמיליע־אַלבאָם. — מיין מאמע, באַבע האָט מיר דערציילט וועגן אירע קינדער־יאָרן. — איך בין געלעגן קראַנק. — אויף וואַקאַציע. — איך האָב היינטיקן זומער פאַרדינט אַ סך געלט. — איך העלף מיין מאמען, טאַטן. — אן אינטערעסאַנטער טעלעפאָן־שמועס. — אונדזערע גוטע און שלעכטע שכנים. — אַ קינד איז פאַרלוירן גענאַנגען. — ביים דענטיסט. — אויף אַן אָפּעראַציע. — אַ געניאל קינד. — איך בין געווען אַ „בייבי־סיטער“. — אַ קאַליקע. — שטעט וואו איך בין געווען. — מיין קריסטלעכע חברטע. — ביים דריטן סדר. — מיין ביאָגראַפיע. — מיין טאַטנס ביאָגראַפיע. — זומער אין שטאָט. — אין קעמפּ. — אין קינדער־קלוב. — מען האָט אונדז באַגנבעט. — די מתנה פון מיין באַבען. — ווי איך האָב פאַרבראַכט היינטיקן פּסח. — ווי איך האָב געלערנט מיט מיין שוועסטערל אַלף־בית. — מיין קליין ברודערל, שוועסטערל, — מיין הינטל, קעצל. — ווי איך האָב געפונען אַ הינטל. — דאָס ערשטע מאָל געפאָרן דייטנדיק.

(ט) ט ע מ ע ס פ א נ ט א ס ט י ש - פ א ע ט י ש ע : אין הונדערט יאָר אַרום. — אַ פערטע מתנה צו פרצם „דריי מתנות“. — איך אין צען יאָר אַרום. — אַמעריקע אין 50 יאָר אַרום. — ווען פרץ וואָלט איצט גע־לעבט... — כ'האָב געהאַט אַ פאַרגעפיל. — ווען איך בין ראָטשילד. — אין

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

אוצר! — היינטיקע צייטן! — שרייב אָן אַ ליד אין פּראָזע. — ביים פּיאַנאָ. — אויף אַ סימפּאָנישן קאָנצערט. — אין שלאָף — אוי, ס'אַראַ קאָשמאַר! — אַך, ס'אַראַ שיינער חלום! — אַ באַגעגעניש מיט מאָטל פּייסי דעם הזנס, — מיט טביה דער מילכיקער. — שלום עליכם צו גאסט ביי אונדז אין שול. — פּרוואו אַנשרייבן אַ ליד, אין גראַמען! — אַ שטערן איז געפאלן. — אַ ווייטער ווינטער-וועג. — אָנגעקומען אַ טעלעגראַמע. — אין טיפּן טרויער. — דער קאָמפּ האָט זיך פּאַרלאָשן אין מיטן לייענען. — אין אַ בלומען-געשעפט. — ביינאכט, אין דער פינצטער. — אליין אין שטוב. — טרויעריק! —

צום לעצטן טיפּ שריפטלעכע אַרבעטן געהערן אויך פּאָלגנדיקע: די קינדער דארפן אַריינגעצויגן ווערן אין שרייבן מעשהלעך, דער עיקר יידישע מעשיות. עס לעבן נאָך היינט אין מויל פון פּאָלק פּאַרשידענע לעגענדעס און מעשיות וועגן גוטע יידן, גילגולים, מכשפות, "וו-ניקעס; אליהו הנביא און פּאַרשידענע העלדן פון מיטלעלטערישן עבר מיט זיינע גזירות און נאַציאָנאַלע קאָטאַסטראָך פּעס. דאָס אַליץ קאָן אויסגענוצט ווערן צוליב שריפטלעכע אַרבעטן; לייגט פּאַר די תּלמידים, זיי זאָלן בעטן די עלטערן, די באַבע, די שכנה דערציילן זיי וואָסער רע עס איז מעשה — און דער עיקר אזעלכע, וואָס זיי אליין ווייסן עס — נישט פון אַ געדרוקטן ספר אָדער מעשה-ביכל. זאָלן עס די קינדער איבערדערציילן מיט זייערע אייגענע ווערטער, פּריי, אין וואָס פּאַר אַ פּאַרעם זיי ווילן. און זייט זיכער, פּאַרן עמאַציאָנעל-פּאַנטאַסטישן טיפּ קינדער וועט דער דאָזיקער פּאַרשלאָג זיין גענוג, זיי זאָלן ברענגען אין קלאַס אזעלכע פּאַלקס-מעשהלעך, זיי וועלן עס באַאַרבעטן אויף זייער אייגענעם אופן, אָנפילן מיט גלאַנץ און פּאַנ-טאַסטיק — איבערדיכטן און באַפּאַרבן מיט יענעם גייסט פון „האַרמאָניע, אמת, שיינקייט און גוטסטייט“, וואָס מיט אים זענען, לויט טאָלסטאָי, באַ-שאַנקען פון דער פּרייגייטיקער נאַטור אַלע קינדער.

צום סוף נאָך אַמאָל:

אַט די אַלע טעמעס דאַרפן נישט געגעבן ווערן די קינדער אַלס פּאַרפליכטנדיקע טעמעס נאָר בפרוש אַלס מוסטערן, כדי אַרויסצורופן ביי די קינדער די געהעריקע אַסאַציאַציעס, כדי זיי פאַרלייכטערן צו געפינען פּאַסיקן שטאַף, כדי זיי זאָל זיין קלאָר — צו וואָס די פּרייע שריפטלעכע אַרבעט שטרעבט. עס קען אויך אין דעם פּרט אַרויסגערופן ווערן די איניציאַטיוו פון די שילער גופא: דער לערער לייגט זיי פּאַר אָנצורופן פּאַסיקע טעמעס פאַר זיך און פּאַר די חברים, און אויך אַט די טעמעס-פּאַרשלאָגן פון די קינדער דארפן פּאַרשויבן ווערן, ווי אַ מאַטעריאַל, אויפן טאָוול — צום פּרייען אויסוואַל פון די תּלמידים.

דורך די טעמעס פארזיכערן מיר זיך, אזוי ארום, דעם מאַקסימום פרייע שאַד פונג ביי די שריפטלעכע אַרבעטן פון די קינדער. אַט דער קאָנקורס פון טעמעס — איז שוין אַליין א וויכטיקע און אינטערעסאנטע שעפּערישע אַרבעט.

*
**

אין אַ שפּעטערדיקן קאפיטל וועלן מיר רעדן גענויער און געבן אָנווייזונגען וועגן די מעטאָדן, ווי אזוי צו באַרייכערן פאַרבעסערן און פאַרשענערן די שפּראַך פון די תלמידים. דאָ, אויף דעם אָרט, ווילן מיר נאָר באַרירן אַ פּאָר ענינים וואָס האָבן אַ שייכות צו דער פרייער שריפטלעכער אַרבעט.

ווילן מיר באמת מאַכן באַליבט ביי די קינדער דאָס שרייבן אויף אַ פרייער טעמע, דאַרפן מיר זיי נישט פאַרמיאוסן אַט די אַרבעט מיט „כאַפּן“ ביי זיי גרייזן אין אויסלייג, פעלערן אין וואָקאַבולאַר, סטיל וכד'. און ווען מיר קערן אום די תלמידים זייערע פרייע קאָמפּאָזיציעס, לאָמיר נישט לייגן קיין צו פיל אַכט אויף די טעכנישע פעלערן; לאָמיר נישט אָפּנעמען ביים קינד צי יוגנטלעכן די זעלבסטבאַפּרודיקונג און הנאה פון קענען שרייבן שוין און אינטערעסאַנט, פון אַרויסברענגען אויפן פאַפּיר זיינע געפילן און איבערלעב־בונגען. אין דעם מאָמענט ווען מיר קערן אום דעם קלאַס די קאָמפּאָזיציעס און ליינען פּאָר די בעסערע פון זיי, — לאָמיר שאַפן אַ שטימונג פון מאַקסימום ליטעראַרישער און עסטעטישער הנאה מיט די אייגענע פּראָדוקציעס און מיט די פּראָדוקציעס פון די קלאַס־חברים. זאָל אַרויסגלאַנצן דאָס ביסל טאַלענט וואָס יעדער פאַרמאָגט און אוודאי פון דעם, וואָס פאַרמאָגט דעם טאַלענט אין אַ גרעסערער מאָס ווי דער דורכשניט. לאָמיר בעסער, ווי שוין אויבן געזאָגט, דערלויבן דעם תלמיד לכתחילה צו פרעגן ווי אזוי שרייבט מען, זאָגט מען אַזא און אַזא וואָרט. ביים אומקערן די קאָמפּאָזיציעס זאָל דער לערער זיך קאָנצעני־טרירן יעדער מאָל העכסטנס נישט מער ווי אויף איין טעכנישן, אָרטאָגראַפּישן אָדער וואָקאַבולאַרישן פעלער, און בעיקר אויף אַזא וואָס געפינט זיך ביי אַ גרעסערער צאָל קינדער, און אַט דעם פעלער אַרומרעדן גענוי. אין דער קאָמפּאָזיציע גופא איז גלייכער, דער לערער זאָל אַליין אויסבעסערן די שווערע גרייזן, און די אַנדערע נאָר אונטערשטרייכן. איצט איז אַ מאָמענט פון שאַפּונג! לאָמיר אים נישט קאַליע מאַכן מיט וואָכעדיקע, גרויע, נודנע ענינים!

דאָס הייסט נישט, אַז מיר פאַרמאָגן אינגאַנצן די אויגן אויף די פעלערן און ציען נישט די אויפּמערקזאַמקייט פון די תלמידים דערויף. נאָר וואָס דען? מיר וועלן דאָס אַריבערטראָגן אויף אַ צווייטע לעקציע, וואו מיר וועלן הייסן די קינדער אויסבעסערן די אונטערגעשטראַכענע פעלערן אין דער קאָמפּאָזיציע און

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

איבערשרייבן זי. אָט איצט, ביים איבערשרייבן, ביי דער דאָזיקער טעכנישער אַרבעט, וועלן מיר זיך אינגאנצן קאָנצענטרירן אויף אַלע פעלערן אָן אויסנאָם, אַרטאָגראַפֿישע צי וואָקאָבולאַרע אָדער גראַמאַטיקאַלישע. איצט איז דער לאָז-זונג שוין פאַרקערט: לאָזט נישט דורך קיין אונטערגעשטראַכן וואָרט! זוכט אויס, פּרענט ביים לערער אָדער ביי אַ בעסערן תּלמיד, וואָס פאַר אַ פעלער איז דאָ. און שרייבט איבער די קאָמפּאָזיציע אויף ריין, פינקטלעך, אָן פעלערן. „איך וועל נעמען אַהיים די איבערגעשריבענע קאָמפּאָזיציעס און זיי נאָך אַמאָל קאָנטראָלירן!“

זייער אַ גוטער מעטאָד איז אויך: קלייבן די שריפטלעכע אַרבעטן פון די תּלמידים (די נישט אויסגעבעסערטע) און אין 6 חדשים אַרום גיבן דעם תּלמיד די זעלבע אַרבעט זיינע און אים זאָגן: נו, איצט בעסער אויס! לאָמיר זען וואָס פאַראַ פּראָגרעס דו האָסט געמאַכט פאַר דעם האַלבן יאָר.

ווי אזוי זאָל דער לערער אָפּשאַצן די קאָמפּאָזיציעס פון די תּלמידים? אין דער אויסגאַבע „קאָמפּאָזיציע“, פאַר די לערער פון די עלטערע קלאַסן פּאַלקשול און יונגערע קלאַסן הייסקול, אַרויסגעגעבן דורך דער „באָאָרד אָוו עדיוקיישאָן“ פון דער שטאַט ניו יאָרק*) — געפינען מיר אינטערעסאַנטע אָנווייזונגען וועגן דעם. עס ווערט דאָ רעקאָמענדירט אַז דער לערער זאָל פאַר יעדן שילער פירן אַ „קאַרטל“, אויף וועלכן דער לערער זאָל אַרויפּשטעלן זיינע אָפּשאַצונגען נאָכן דורכלייענען די קאָמפּאָזיציע. דאָס דאָזיקע קאַרטל טראָגט אַן אַנאַליטישן און אויך אַ דיאַגנאָסטישן כאַראַקטער, און די אַרבעט איבער יעדן קאַרטל וועט אַ סך העלפֿן אָפּצושאַצן דעם פּראָגרעס פונעם תּלמיד. איך גיב דאָ די דאָזיקע טאַבעלע (קאַרטל) מיט גאָר קליינע ענדערונגען, צוגעפּאַסט צו דער יידישער שול, — קיין פירושים דערצו זענען זיכער נישט נייטיק.

*) Course of Study in Composition, Elementary and Junior High Schools, grades 7A—9B, as adopted by the Board of Education, June 15, 1933, City of New York.

קאמפאזיציע-קארטע פונעם תלמיד

קערער

קלאס

ד א ט ע

1. דער אינהאלט.

א. דער געדאנק

- 1. איז ער אויסגעדריקט קלאר?
- 2. איז ער אויסגעדריקט מיט גענוגדיקער אויסשעפע-דיקייט?

3. זענען אלע אידיען אויפן פלאץ?

4. ציט דער געדאנק צו די אויפמערקזאמקייט וואקאבולאר.

ב. גיבן איבער די ווערטער פֿינקטלעך דאס וואָס זיי האָבן געהאט די כוונה איבערצוגעבן?

- 1. איז פאראן עפעס אַ וואָרט מיט אַ פאלשן באטייט?
- 2. איז פאראן פארשידנארטיקייט אינעם ווערטער-אָפּקלייב?

3. איז די שפראך געקוינסטלט?

ג. די אָרגאַניזאַציע.

1. די קאמפאזיציע ווי אַ גאַנצע.

(א) איז דאָ אַ סימן פון פלאַנירטקייט?

(ב) איז די געדאַנקען־פאַרטיילונג קאַרעקט אָנגעצייכנט?

(ג) איז דאָ אַ געהעריקע אויסגעהאַלטנקייט אין דער ריי פון די פאַראַגאָפּן?

2. דער פאַראַגראַף:

(א) איז די הויפט־אידיע קלאר?

(ב) איז דאָ אַ געהעריקע אויסגעהאַלטנקייט אין דער ריי פון די זאַצן?

(ג) איז דאָ אַ גוטער אַרײַנפיר־זאַץ?

(ד) איז דאָ אַ גוטער אָפּשלוס־זאַץ?

(ה) איז דאָ פאַראַן פאַרשידנאַרטיקייט אין דער פאַרעם און אין דעם בוי פון די זאַצן?

2. די פאָרם.

א. די אָראַנזשירונג פון דער קאמפאזיציע.

1. דער טיטל

2. נייע אָפּזאַצן (פאַראַגראַפּן)

3. די מאָרגינעזע.

ב. גראַמאַטיק אין דער פראַקטיק.

1. איז דער יידיש קאַרעקט?

2. זענען דאָ פאַראַן אָפּגעריסענע שטיקער זאַצן?

3. זענען דאָ פאַראַן נישט־צוזאַמענגעבונדענע זאַצן?

4. זענען דאָ פאַראַן כאַאָטישע זאַצן?

5. זענען דאָ פאַראַן אומלאָגישע זאַצן?

6. זענען דאָ באַנוצט אומליטעראַרישע אויסדרוקן (סלענג)?

7. זענען דאָ באַנוצט פרעמדווערטער?

ג. די פּונקטואַציע.

ד. דער כתב

אויך דאָס אויבן־ציטירטע בוך פון לאָרענס ה. קאַנראַד באַשעפֿט
טיקט זיך מיטן רעקאָמענדירן דעם לערער אַ סכעמע, ווי אזוי צו אַנאַליזירן און
קאָרענירן די קאָמפּאָזיציעס פון די תּלמידים. גרויס אופּמערקזאַמקייט שענקט
ער דעם אַנאַליז פון פּאָעזיע־שאַפּונגען פון די תּלמידים. וואָס נוגע וויר
דער זייערע פּראָזע־אַרבעטן, רעקאָמענדירט קאַנראַד זיך צו האַלטן ביי אַזאַ
כּעמע:

„1. איז דער געגעבענער תּלמיד אויף אַן אמת אַריינגעטון (מיטן געדאַנק,
געפיל אָדער דערפאַרונג) אינעם דאָזיקן מאַטעריאַל?
„אזוי איז בעסער צו שטעלן די פּראָגע, איידער: איז די אידעע דינע
אַן אייגענע? איז די אַרבעט אַן אַריגינעלע?”

„2. האָט דער תּלמיד עפעס אויפגעטון מיט דעם מאַטעריאַל, אָט אזוי ווי
ער באַהאַנדלט אים? איז דער „שטאַף” פון דער דאָזיקער קאָמפּאָזיציע געבליבן
רוי? אָדער איז דער „שטאַף” אזוי אַריינגעטון, אַז מען זעט אַרויס אַרגאַניזירט־
קייט (פון דערפאַרונג, און נישט פון דער שפּראַך), אַן אַטמאָספּערע אָדער אינד־
טואַיציע?”

„3. איז דאָס אַ גוטע שריפטלעכע אַרבעט? דערגרייכט זי עפעס? איז
דאָס געווען דער ריכטיקער פּלאַץ צו פאַרענדיקן?
„4. דערגרייכט די דאָזיקע קאָמפּאָזיציע דאָס, וואָס זי האָט זיך אונטערגע־
נומען צו דערגרייכן? וואָס אייגנטלעך שטערט דעם שילער צו דערגרייכן דאָס.
וואָס ער פּרואווט צו דערגרייכן לויט זיין אייגענעם ווילן? (*”

*
**

די צוויי אויבן־געבראַכטע סכעמעס פאַרן אַנאַליז פון די קאָמפּאָזיציע־
אַרבעטן — זענען נישט אויסן צו פאַרוואַנדלען דעם לערער אין אַ בלינדן
און מעכאַנישן נאַכגייער נאָך די דאָזיקע סכעמעס, פונקט נאָך פונקט. ווייניקער
פאַר אַלץ דאַרף דער לערער פאַרוואַנדלען זיין פאַרשונגס־אַרבעט איבער די קאָמ־
פּאָזיציעס — אין אַ טרוקן „פּאַכמענערישע”, „ספּעציאַליסטישע”.
ניין, אויב דער לערער האָט נישט דעם נויטיקן געשמאַק, די נויטיקע פאַר־
שטענדעניש פאַר ליטעראַטור, דעם נויטיקן געפיל פאַר שיינקייט, — וועלן אים
די סכעמעס ווייניק אַרויסהעלפּן. זאָל דער לערער אויסנוצן די סכעמעס ראַשית
כּל אויף צו אַרבעטן איבער זיך אַליין, דאָס איבעריקע וועט שוין ממילאַ
קומען...

° דאָס אויבן־ציטירטע בוך זײַ 109-167.

וואונדערלעך שיין און טרעפלעך שילדערט קאנראד די ראָל פונעם קאָמפּאָזיטע־לערער:

„עס איז אַ פּאַקט, וואָס אַ סך לערערס וועלן אים באַשטעטיקן פון זייער דערפאַרונג, אז אַן אויסגעשפּראַכן פּראָפּעסיאָנעלע לופט מצד דעם לערער — איז נאָר אַ באַריער צו דער פּאַרשטענדיקונג מיט די תּלמידים... פּעדאַגאָגיק קאָן ווערן אַ וואַנט צווישן תּלמיד און לערער. ווען דער לערער טוט וואָס ער טוט נאָר ווייל ער איז אַ לערער, דעמאָלט זענען די קער־נער פון אומצוטרוי פּאַרווייט. אויב ער שטעלט העכער איין קאָמפּאָזיציע פּאַר אַ צווייטער נאָר דערפּאַר, ווייל יעדער לערער וואָלט אזוי אָפּגעשאַצט; אויב ער גיט אַ געוויסן פּירוש וועגן אַ קאָמפּאָזיציע נאָר ווייל דאָס איז דער געוויינלעכער קאָמענטיר־אופן פון יערן לערער; אויב ער פּאָדערט געוויסע מעלות, וואָס נאָר לערערס לייגן דערויף אַכט, — דעמאָלט שטעלט ער אַליין אויף דעם באַריער. אין אַ געוויסן זינען פּירט ער אַריין דערמיט אַ טאָפּלעט בוכהאַלטעריע און ער צעמישט נאָר די תּלמידים. נאָר דעמאָלט ווען דער לערער דערגרייכט צו אַזאַ מדרגה, ביי וועלכער ער וואַגט צו זיין ראשית כל אַ פּשוטער בשר ודם אין אַלע זיינע באַציונגען מיט די תּלמידים, און נאָר אנב־אורחאדיק צו זיין אַ לערער, — ערשט דעמאָלט וועט ער ווערן אין אַ סך אַ גרעסערער מאָס עפּעקטיווער פּעדאַגאָג און אָנפירער, און ער וועט אָנקניפּן אַ נייעם סאָרט קרובּהשאַפט מיט די וואָס געפינען זיך אין זיין רשות.“*

(ב) סטיליטישע געניטונגען.

געוויס, אויסער דעם אייגנטלעכן, אזוי גערופענעם מאַטעריעלן ציל — צו אַנטוויקלען די אויסדרוק־פּאַרמען, די וואָרטשאַפּונג — פּאַרמאָנט די שריפט־אַרבעט אויך יענע דערציערישע צוועקן, וואָס מיר באַצייכענען אַלס פּאַר־מעלע. אָט די פּאַרמעלע ברייטע צוועקן דאַרפן שטענדיק שטיין פּאַרן לע־רערס אויגן. דורך דער שריפטלעכער אַרבעט פון די קינדער קען און דאַרף דער לערער שטרעבן צו דערציען און אַנטוויקלען די באַאָבאַכטונג־פּעיקייט פון קינד, זיין פּאַנטאַזיע און זכרון, געפיל פון שיינקייט און האַרמאָניע; פּאַרטיפּן זיינע איבערלעבונגען און אינטעלעקטועלע כוחות — אַנאַליטישע און סינטעטישע; פּאַרפּעסטיקן זיין ווילן, זעלבסטבאַהערשונג און זעלבשטענדיקייט; אויפוועקן אין אים הומאַניזם און געזעלשאַפּטלעכקייט. שוין בעת מיר פּאַרטיידיקן די פּרייע זעלבשטענדיקע שריפטאַרבעט פון קינד, האָבן מיר די אַלע צוועקן אין זינען. דורך די דאָזיקע אַרבעטן וועט זיך דער לערער באַקענען מיט אַלע נייגונג־

* דאָס אויבן־ציטירטע בוך ז"ל 60'61.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

גען פון קינד און וועט באקומען א מעגלעכקייט צו ווירקן אויף יעדערן באַזונדער אין דער נייטיקער ריכטונג.

עס וואָלט אָבער געווען דער גרעסטער פעלער מצד דעם לערער, ווען ער זאָל זיך אוועקשטעלן אָן אַ זייט און זיך באַגנוגענען אויסשליסלעך מיט די פרייע אינדיווידועלע אַרבעטן, און לאָזן ש ט ע נ ד י ק דעם תלמיד פריי שאַפן, און אליין זיך אָפּזאָגן פון יעדער ווירקונג אויפן תלמיד, פון סטימולירן אויף אַ באַשטימטן אופן זיינע גייסטיקע כוחות און אַנטפלעקן פאַר אים נייע וועגן פון שאַפונג. פאַסיווקייט און איינזייטיקייט — זענען דאָ נישט דער לאָזבאַר. די פרייע שאַפונג פון קינד קען אַמאָל דראָען צו זיין פאַרבונדן מיט איינטאָניקייט אין פאַרעם און אפילו אין אינהאַלט: דער תלמיד גופא און די נאַטור אָדער די נאָענטע סביבה — דאָס זענען סוף-כל־סוף די טעמעס, וואָס אַרום זיי דרייען זיך אין גרעסטן טייל די פרייע זעלבשטענדיקע אַרבעטן פון קינד. זיין האָרזאָנט איז דאָך סוף-כל־סוף אַ באַגרענעצטער. דעריבער דאַרף דער לערער אַנטוויקלען גענוג אַקטיוויטעט פון זיין זייט, כדי צו אַנטפלעקן פאַר די תלמידים די פילפאַרביקייט פון דעם מענטשנס איבערלעבונגען, דער לערער דאַרף רייכער מאַכן און משלם זיין דעם קינדס שאַפונג-גאַמע. דער אייגנטימלעכער סטיל פון קינד דאַרף אויסגעפּראַווט ווערן אויף פאַרשידנאַרטיקע פאַרמען פון וואָרט-שאַפונג. און אויב אונזער גאַנצע מאָדערנע פּעדאַגאָגישע סיסטעם באַשטייט, לויט מאַנאַר אַעס אויסדרוק, אינעם שטרעבן צו ברענגען אין הסכם דעם פרייען אינטערעס פון קינד מיט זיין געצוואונגענער אַנשטרענגונג, דיסציפּלין נירטיקייט; אויב דער מאָדערנער אידעאל פון דערציאונג בכלל באַשטייט אין דעם, וואָס זי איז געווענדט צו ביידע קוואַלן, צו דער קאָמבינאַציע פון „אינטערעס“ און „אַנשטרענגונג“, — דאָן מוז אויך אין געביט פון שריפטאַרבעט פּעסעט געזאָגט ווערן, אַז דער לערער מוז און קען זיך דערלויבן אַריינצוטראָגן אַהער דעם מאָמענט פון „געצוואונגענער אַנשטרענגונג“, און פון צייט צו צייט פירן די קינדער אויף דעם וועג, וואָס ער, דער לערער, האַלט פאַר וויכטיק און פּעדאַגאָגיש צוועקמעסיק.

עס מוז ביים לימוד פון מוטער-שפראַך, חוץ די פרייע זעלבשטענדיקע אַרבעטען פון די תלמידים, פיגורירן נאָך אַ צווייטער מיין שריפט-אַרבעט, וואָס דערנענטערט זיך צו „סיטיסטישע געגענט-טונגער“, אָבער וואָס דאַרף אין תוך זייער ווייניק האָבן צו טון מיט מעכאַנישע געניטונגען, און ווי מעגלעך אויך טראָגן דעם כאַראַקטער פון זעלב-שטענדיקער שאַפונג. דער סימן פון געניטונג וועט דאָ זיין אַ ריין אויסערלעכער, דער אינהאַלט וועט בלייבן דער זעלבער, מיר רופן זיי אָן „געניטונגען“, ווייל דאָ איז פאַראַן דער באַוואוסטזיניקער פאַרלאַנג מצד דעם לערער צו

„געניטן“, טרענירן דאָס קינד אין די אָדער יענע פּאַרמען פון וואָרטשאַפּונג. אין די דאָזיקע שריפטלעכע אַרבעטן איז אין אַ גרויסער מאָס פּאַראַן אַ צוואַנג-מאָמענט, אַ דרוק פון לערער און זיין ווילן. עס גייט אין דעם, אַז דער שילער זאָל אויספרוואָוון זיינע כוחות אויך אויף אַנדערע געביטן — נישט באַגרענעצן זיך אויסשליסלעך מיט פּר יע געשריפטסן וועגן זיך און זיינע איבערלע-בונגען. זאָל ער זיך פּרוואָוון צופאַסן צו דער אָדער יענער „באַשטעלונג“, זאָל ער זיך אַמאָל צווינגען צו שרייבן דאָס, וואָס עס איז אים אין פּלוג נישט סימפּאטיש און אינטערעסאַנט. זאָל דער לערער אַפּעלירן צו זיין כאַראַקטער, קראַפט, צו זיין זעלבסטדיסציפּלין... פאַרשטייט זיך, עס מוז דערביי איינ-געהאַלטן ווערן אַ געהעריקע פּראָפּאַרץ צווישן אָט די געניטונגען און די פּרייע שריפטלעכע אַרבעטן, די ערשטע טאָרן נישט אַוועקשטעלן אין שאַטן — די לעצטע...

און זאָל דערביי דער טאַקט פון לערער און די אַלגעמיינע צוטרוי-שטימונג אין קלאַס, און דער עיקר — דער אינערלעכער כאַראַקטער פון די דאָזיקע אַר-בעטן, וואָס דאַרף אין עצם בלייבן אין גאַנצן שעפּעריש, — זאָל דאָס אַלץ אַפּשוואַכן דעם אָנגעוויזענעם אויפגעצוואונגעניט-מאָמענט און אים מאַכן אומבאַמערקט פאַר די תּלמידים.

די פּאַרמען פון אַזעלכע סטיליסטישע „איבונגען“ זענען זייער פאַרשידנאַר-טיק, און עס איז געוואונטשן, דער לערער זאָל וואָס מער פון זיי דורכמאַכן אין משך פון די עטלעכע שוליאָרן. עס איז אויך דאָ נישט אויסגעשלאָסן די קאַנד-צענטרען-סיסטעם. איך וועל דאָ אין קורצע ווערטער באַקענען מיט פאַרשידענע „איבונג“-פּאַרמען, אָנגעהויבן פון די גרינגערע און אַריבערגעגאַנגען בהדרגה צו די שווערערע.

1) קאָנדיטענסירטע באַשרייבונגען: אונדזער שול-הויף, אונדזער גאַס, אונדזער בולוואַר, אונדזער דירה. — ביים שוסטער, ביים שערער, אין קלייט. — בכלל גערעדט, איז געוואונטשן צו נעמען אַזעלכע טע-מעס, וואָס זאָלן אויסזען דעם קינד פון אַ ווייטערער פּערספּעקטיוו. די דאָזיקע אַרבעטן האָבן דעם ציל און גיבן אַ רייכן מאַטעריאַל פאַר באַקאַכטונגען און שפּראַך-באַרייכערונג און קענען מיט גרויס דערפאַלג דורכגעפירט ווערן סיי אין צווייטן, סיי אין עלטסטן קלאַס.

2) איבערדערציילן אַ קלענער אָדער אַ גרעסער ווערק, וואָס דער שילער האָט אַליין געלייענט, אָדער דער לערער האָט איבערגעלייענט פאַרן קלאַס. געוואונטשן צו שרייבן נישט תּיכּה נאָכן איבערלייענען, נאָר אין אַ צייט אַרום. ווי מיר האָבן אויבן געזען, האָט אַ גאַנץ היפּשער פּראָצענט (20,25%) קינדער אַ נטיה צו אַזעלכע אַרבעטן. ביים איבעריקן טייל דאַרף מען אויך

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

נישט פארנאכלעסיקן אָט די פעיקייט. דאָס האָט אַ גרויסע דערציערישע, זעלבסט־ דיסציפלינירנדיקע באַדייטונג, דאָס פירט אויך צום באַרייכערן די שפראַך פון די קינדער, וואָס מוזן דאָ אָנקומען צו די באַגריפן און אויסדרוקן פון טעקסט. די שאַבלאָן־פאָרענונג פון לערער, אַז דער תלמיד זאָל אַלץ איבערגעבן מיט „אייגענע“ ווערטער — איז, פארשטייט זיך, לעכערלעך.

(3) אַיבערדער צייטן לונגען מיט שיינס אין דער פאָרעם: פירן די דערצייילונג אין נאָמען פון אַן אנדער פּערזאָן; צוטראַכטן אַ סוף, אָדער אַן אַנדערן סוף צו דער דערצייילונג, פאָרבייטן די עפישע פאָרעם אויף דיאַלאָג אָדער פאָרקערט; באַשרייבן די נאַטור, די צייט פון יאָר — לויט עטלעכע שירים. די אַלע אַרבעטן האָבן די זעלבע צוועק, וואָס זענען אָנגעוויזן אין פּרועדירן פונקט.

(4) דראַמאַטיזירונג. צונויפשטעלן אין דער פאָרעם פון אַ דיאַלאָג, פון אַ „שפּיל“ — אַ דערצייילונג, פאַבעל, שיר. קאָלעקטיווע דראַמאַטיזירונג, די זעלבע אַרבעט — אויך אינדיווידועל. עס איז צו דערלאָזן, ס'זאָלן ביי דער דראַמאַטיזירונג אריינגעפירט ווערן נייע צוגעטראַכטע פּערזאָנען. דער מין אַרבעט דערנענטערט זיך צום פאָריקן טיפּ. דאָ קומען אויך אַינס צו צו צו זאַציעס פון בייגעוועזענע אָדער אויסגעפאַנטאַזירטע בילדער, ווי למשל: אַ געשפּרעך צווישן צוויי שילער; פּורמאן און פאַסאַזשיר; צוויי אַרעמע פּרויען אויפן מאַרק; אין גאָרטן אויף אַ באַנק; אַרבעטער און פאַבריקאַנט; לאָקאַטאָר און באַלעבאָס; אין לערער־צימער.

(5) אַרבעטלויט אַ ביילד (צייכענונג, סקולפּטור). דאָס קען זיין אַ באַשרייבונג פון דעם, וואָס דער תלמיד זעט אויפן בילד, דאָס קען אויך זיין אַ דערצייילונג אויף דער טעמע פון בילד. ביידע מינים אַרבעט קענען אויסגעפירט ווערן בנוגע צו איין בילד אָדער צו אַ גרופּע בילדער, וואָס באַהאַנדלען איין טעמע. די אַרבעט קען זיין איינע און די זעלבע פאַרן גאַנצן קלאַס, זי קען אויך זיין אַן אינדיווידועלע פאַר יעדן קינד באַזונדער. צוליב דעם צוועק קענען גוט אויסגענוצט ווערן די פאַרשפּרייטע אָנויכט־קאַרטן, וואָס פון זיי מוז יעדע שול האָבן אַ רייכע קאָלעקציע.

(6) פּלאַן און „סקעלעט“. אַ קורצער אָדער גענויער פּלאַן פון געלייענטן ווערק; צעגלידערן אויף טיילן און צוטראַכטן נעמען־קעפלעך פאַר יעדן טייל באַזונדער. — איבערגעבן דעם „סקעלעט“ פון דער דערציילונג, פון דער מעשה אין געציילטע שורות, אין געציילטע ווערטער, בתכלית הקיצור, נאָר דעם הויפּט־תּוך אָן יעטוועדע דעטאַלן און ביימאָמענטן. אין די יינגערע קלאַסן ווערט דערצו אויסגענוצט אַ קליינע דערצייילונג פון כּרעסטאָ־ מאַטיע, אין די עלטערע — אַ גרויסע נאָוועלע, אַ גאַנץ ווערק.

7) קאָמבינאַציע-מעטאָדע. אין די יינגערע קלאסן לייגט דער לערער פאָר אַ ריי באַזונדערע ווערטער, און פון זיי דאַרפן די קינדער צונויפשטעלן אַ גאַנצן טעקסט פון איינע-צוויי פראַזעס; אין די עלטערע קלאַסן ווערט די קינדער פאָרגעלייגט עטלעכע ווערטער, וואָס דאַרפן דינען ווי אַ טעמע פאָר אַ גאַנצער דערציילונג; ביישפּילן: שניי, קינד, הונט. — נאַכט, וואָלד, וועלף, מוטער, קינד. — וואָלד, געיעג, בעריכע. — פורים, קינדער, פריילעך. — פּסח, צוגאָסט. — זיך איבערגעקליבן, קאץ, קעצעלעך. — שול, לערער, קינד. — פּוילער, שפעט, שטראָף. — פאַרק, הונט, וועווירקע.

8) דער צייטונגען אַינדרייטאָנען. איינע און די זעלבע טעמע ווערט אויסגענוצט צוליב צונויפשטעלן אַ דערציילונג אין דרייערליי טאָנען: אין אַ טאָן אַ געוויינלעכן, אַן אומעטיקן און אַ פריילעכן. ביישפּילן: געפאָרן אויף זומער-וואוינונג (צוליב עקספורסיע, אַ געוויינלעכע באַשרייבונג וואָס געזען; אַ קראַנקער מיטן צוועק אויסצוהיילן זיך פון דער קרענק; פון וואוילטאָג, צופרידענער, גליקלעכער). — איך זיך אין שטוב. — אַ געוויטער. — אַ רעגן גייט.

9) טאָגיביכער. דאָ זענען מעגלעך פאַרשידענע פאָרמען און טיפן פון טאָגיביכער: אַ טאָגבוך (קאַלעקטיווער) פון קלאַסלעכן, פון שטאַטלעכן; פערזענלעכע טאָגיביכער פון די תלמידים, שטענדיקע און צייטווייליקע — פאָר דער צייט פון די וואַקאַציעס, יום-טובים.

10) בריוו. נאַטירלעכע בריוו, וואָס דער שילער דאַרף טאַקע שרייבן אַהיים, צו קרובים. — בריוו צו אַ יינגערן אָדער צו אַן עלטערן קלאַס פון שול. — בריוו צו אַ צווייטער שול, צו אַ לערער. — כלומרשטע בריוו אויף ספּע-ציעלע טעמעס אין פאַרבינדונג מיט אַ געשעעניש אין שול, שטאַטלעכן, אין לעבן פון שילער גופא, פון זיין פאַמיליע. — בריוו צו מחברים פון באַקאַנטע אָדער געלערנטע ווערק, בריוו צו די העלדן פון די ווערק, בריוו פון די העלדן איינער צום אנדערן.

11) ביאָגראַפיעס. פון היסטאָרישע העלדן, פון אַ נאָוועלע-העלד, פון אַ באַקאַנטן, אַ קרוב; אויטאָביאָגראַפיע. — די ביאָגראַפיע פון דער שול. — די ביאָגראַפיע פון פאָטער, מוטער, זיידע, באַבע.

12) קלאַסישע שריפטס און אַויף אַינטעמע. דאָס דאַרף באַטראַכט ווערן ווי איין טעם, וואָס ווערט דורכגעפירט נאָר 2-1 מאַל אין יאָר. דעם גאַנצן קלאַס ווערט אויפגעגעבן איינע און די זעלביקע טעמע, פאַרשטייט זיך, אַ פאַסיקע דערצו. אזאַ קלאַסגעשריפטס גיט אַ מעגלעכקייט דעם לערער צו פאַרגלייכן די אויפפאַסונג פון די באַזונדערע תלמידים, די כאַראַקטעריסטישע שטריכן פון זייערע באַטראַכטונגען און

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

באָבאָכטונגען, זייערע אינדווידועלע אָפּשאַצונגען פון מאָראַלישע און עסטע-
טישע דערשיינונגען — צו אַזעלכע געשריפטן קאַנען אויסגענוצט ווערן פיל
פון די טעמעס, וואָס זענען געבראכט אין פּאַריקן קאַפיטל.

ווי געזאָגט, אַזעלכע „געשריפטן אויף א טעמע“ טראָגן גיכער אַ קאַנטראַל-
כאַראַקטער. דערביי קען יעדער מאָל אויסגעקליבן ווערן א טעמע פון אַן אַנדער
כאַראַקטער: אַ מאָל פון פּאַנטאַסטישע-עסטישן, אַ מאָל — פון אידיאָליש-
עטישן, אַ מאָל — פון סאַציאַל-געזעלשאַפטלעכן כאַראַקטער, און אַ מאָל —
פון פּסיכאָלאָגישן. די דאָזיקע אַרבעטן וועלן זיין אַ גלענצנדיקער פּאַרגלייך-
מאַטעריאַל צו דערקענען די פּאַרשידענע טיפּן קינדער אין קלאַס.

13) ח י ב ו ר י ם א ו י ף ש פ ר י כ ו ו ע ר ט ע ר . טאַלסטאָי
האָט זייער געהאַלטן פון אַזעלכע שריפטאַרבעטן. מעגלעך, אַז זיי זענען מער
צוגעפּאַסט פאַר די עלטערע קלאַסן, יעדנפאַלס מוזן אויסגעקליבן ווערן פּאַסיקע
פּאַלקשפּריכווערטער מיט אַ קלאָרן אינהאַלט, אַן המצאות און אויבערשפּיצלעך.

14) כ א ר א ק ט ע ר י ם ט י ק ע ם פון איינצלענע פּערזאָנען און
גרופּעס. ביישפּילן: טוביה דער מילכיקער, מאָטל פייסי דעם הזנס; די יידישע
פרוי, משכילים, חסידים און מתנגדים. — מיין טאַטע, מיין מאַמע, זיידע, באַבע.
15) אָ פ ה א נ ד ל ו נ ג ע ן — מער אָדער ווייניקער אַבסטראַקטע, —
איבער ליטעראַרישע פּראָגן, געזעלשאַפטלעכע פּראָבלעמען, אָדער איבער די
אַנדערע וויסנשאַפטן, וואָס ווערן געלערנט אין דער אייגענער שול.

16) ר ע פ ע ר א ט ן - קאָמפּיליאַציעס אויף פּאַרשידענע טעמעס לויט
באַשטימטע, פון לערער אָנגעוויזענע מקורים.

17) ר ע צ ע נ ז י ע ם — פון ביכער, וואָס די קינדער לייענען זעלב-
שטענדיק אין דער היים. אַזאַ קאַרטאַטעקע פון רעצענזיעס אין פּאַרשידענע
קלאַסן קען ווערן אַן אוצר צו דער פּראַגע וועגן קינדער-לייענען, קינדער-לי-
טעראַטור.

18) ג ע ש ע פ ט - פ א פ י ר ן : פּראָטאַקאָלן פון זיצונגען, באַפול-
מעכטיקונגען, בקשה-בריוו, פּראָטעסט-מעלדונגען, בריוו און קוויטונגען, דעפּעשן.

19) א י נ ט ע ר ו ו י ו ע ן — מיט שרייבער, מיט פירער פון
אינסטיטוציעס.

20) א י ב ע ר ז ע צ ו נ ג ע ן . פּאַראַן אַ סך אָנהענגער פון איבער-
זעצונגען; זיי האַלטן, אַז די מעטאָדע פון איבערזעצונגען דאַרף שטאַרק אָנגע-
ווענדט ווערן. „עס וועט זיין אַ גרויס פּאַרדינסט פונעם ליטעראַטור-לערער, —
האָט איינער אַזאַ מעטאָדיסט געשריבן, — ווען ער וועט אויף איבערזעצונגען
איבערצייגן זיינע תלמידים, אַז יעדער קלאַסיש ווערק איז פּולשטענדיק שייך
נאָר אויף דער אייגענער שפּראַך, און אַז קיין שום איבערזעצונג וועט נישט

פארבייטן דעם אָריגינאַל, ווייל יעדע שפראך דריקט אויס יעדן איינדרוק אויף איר אופן". עס איז איבעריק דאָ צו דערווייזן, אז די געדאַנקען האָבן פֿלאַץ אויך בנוגע צו יידיש.

*
**

גאָר אַ סך אַכט דאַרף דער לערער לייגן אויפן געלעגנהייט פון די שרייבן פון די שילער — יעדער באַזונדער און דער גאַנצער קלאַס. די דאָזיקע רגילות דאַרף מען איינשמעלן אין קלאַס שוין פון די ערשטע שטופּן. די קינדער דאַרפן קוקן אויף זייער שרייבן, — סיי פאַר זיך אליין און סיי „עפּנטלעך“ פאַרן גאַנצן קלאַס, — ווי אויף אַ ביז גאָר נאַטירלעכער זאך. דער לערער דאַרף אַרײַנציען די קינדער אינעם דאָזיקן פּראָצעס פון שרייבן, ער דאַרף געבן זיין אייגענע אינציאטיוו און אויך אַרויסרופן אַזעלכע ביי די קינדער. עס טאָר נישט דורכגעלאָזן ווערן קיין שום געלעגנהייט, כדי צו פאַר-פיקסירן אין שריפטלעכער פּאַרעם — דאָס גערעדטע, איבערגעלעבטע, געשעענע אין קלאַס. עס דאַרף ברייט פּראַקטיקירט ווערן די סיסטעם פון מ'עלדן ווי נען און פֿלאַקאטן, וועלכע ווערן געגרייט און אויסגעפאַרטיקט דורך די קינדער גופא. מעלדונגען פון שול, פון קלאַס, פון דער קינדער-פאַר-וואַלטונג, פון לערער, פאַרוואַלטער — אלץ דאַרף געשריבן ווערן אויפן טאָוול, אויף פּלאַקאַטן.

מוסטערן פון פּלאַקאַטן: היינט אַ שיינער וועטער, אַ פּראָסט; היינט איז מישהלעם געבורטסטאָג; מאָרגן גייען מיר אויף אַן אויספּלוג אין זאָפּלאַגנישן גאַרטן; נעכטן זענען ביי אונדז געווען געסט אין קלאַס; היינט דעם 12טן מערץ האָט אויפגעבליט אונדזער היאַצינט; נאָך אַ שווערער קראַנקייט איז יאַנקעלע היינט ווידער געקומען אין שול; מאָרגן פאַרט אַוועק לאַהלע אין קינדער-סאַנאַ-טאָריע; מאָרגן איז ביי אונדז אַ וויכטיקע קינדער-פאַרוואַלטונג; אַלע קינדער דאַרפן זיך באַטייליקן אין דער געלטזאמלונג פאַר דער אָפּגעברענטער שול אין שכנהשן שטעטל, פאַר די אייראָפּעיִשע קינדער.

צו דעם מין אַרבעטן געהערן אויך די וואַנט צייטונג און די סיסטעמאַטישע אָדער געווידמעט אַ דאַטע צי אַ געשעעניש, צי דעם אָנקומען פון פּרילינג. אַהער געהער אויך דאָס פירן אַ מעגלעכע ראַדיאָ-צי-יי-טונג, וועלכע ווערט געלייענט אויף דער גרויסער פּויע, פאַרן אַרײַנגיין אין די קלאַסן. סיי פאַר דער וואַנטציטונג, סיי פאַר דער ראַדיאָ-ציטונג דאַרפן די קינדער אויסקלייבן אַ רעדאָקציע, אין וועלכער עס דאַרף אויך זיין פאַרטראָטן איין לערער.

דער לימוד פון ליטעראטור

א) די צילן פון ליטעראטור-לימוד

די סיסטעם פון אונדזער שול-בילדונג ווערט אלץ רייכער און קאמפליצירטער. עס איז ביי אונדז אויסגעוואקסן א היפשע נעץ פון עלעמענטארע אנהייב-שולן און מיטעלע לערן-אנשטאלטן. מיר פארמאגן אויך נאכמיטאג-שולן און אונטקורסן מיט אן ערנסטן פראגראם. און עס קאן נישט זיין קיין שום ספק, אז אין די אלע אויסגערעכנטע טיפן לערן-אנשטאלטן מוז דער לימוד פון יידישער ליטעראטור פארנעמען א בכבודיקן אָרט. אָבער דאָס אַוועקשטעלן ווי געהעריק דעם דאָזיקן לימוד באַגעגנט ביי אונדז אַ סך אויסערלעכע און אינערלעכע מניעות, און עס איז איינע פון די הויפט-אויפגאבעס פון אונדזער פּעדאַגאָגישן געדאַנק אויפווײַזן די דאָזיקע מניעות און מיטהעלפן וואָס גיכער זיי צו באַזײַטיקן. ביי א געוויסן קרייז לערערשאַפט אין דער יידיש-וועלטלעכער שול אין פאַרמלחמהדיקן פּוילן האָבן מיר אַ צײַט לאַנג געזען אַן אויסגעשפּראַכענע סקעפטישע באַצײַונג צו דעם ענין פון שטודירן מיט דער יוגנט די ליטעראַטור בכלל. די דאָזיקע באַצײַונג האָט איר שורש געהאַט אינעם נישט דערשאַצן דעם דערצײַונג-ווערט פאַר דער יוגנט פונעם קינסטלערישן וואָרט; אַ טײל לערער ווידער האָט געהאַלטן, אַז אין דער נייער שול מיט אירע אַרבעט-פּרינציפּן דאַרף די גאַנצע בכורה אָפּגעגעבן ווערן נאָר די לימודים, וואָס פאַרפּולקאַמען דעם כּוח פון האַנט און אויג. דער ווערבאַליום ווערט דאָ אידענטיפּיצירט מיט אַלץ, וואָס איז פאַרבונדן מיטן וואָרט, מיטן בוך — און דאָס ווערט דערקלערט פאַר אַן עבודה-זרה, וואָס דאַרף צעשמעטערט ווערן דורך דער געשיקטער האַנט פונעם פּרייען לערער...

דאָס שטודירן ליטעראַטור, — האָבן די דאָזיקע לערער מורא, — וועט פאַרוואַנדלט ווערן אין פּוסטע ווערטער-איבונגען, וועט אָנפילן די קעפּ פון די תלמידים מיט הײלע פּראָזעס אָן שום קאַנקרעטן אינהאַלט און וועט זיי אָפּרײַסן פון רעאַלן לעבן... אָנשטאַט אַוועקצושטעלן די תלמידים אין אַן אַטמאָספּער פון אַרבעט, עקספּערימענטן און באַאָבאַכטונגען, אַקטיווקייט און שאַפּונג,

טראגט זיי דער לימוד פון ליטעראטור אריבער אין אן אטמאספער פון פרעמדע איבערלעבונגען, פון פאנאסטיק און ראמאנטיק, פון סכאלאסטיש-פילפוליס טישע שמועסן אא"וו.

אין די געבראכטע טענות שטעקט א גרויסע מיספארשטייעניש, וואס נעמט זיך, נאך אונדזער מיינונג, אָט פון וואָס: די דאָזיקע לערערס פארמאָגן נישט קיין איינהייטלעך גאַנצע „פּעדאַגאָגישע“ וועלט־אַנשויונג, עס פּעלט זיי דער באַשטימטער קלאָרער דערציונג-אידעאַל, וואָס זאָל באַלייכטן דעם וועג פון זייער אַרבעט. דעריבער שפּילט אין זייער געדאַנקען-גאַנג אַזאַ גרויסע ראָל — דאָס צופּעליקע, צייטווייליקע. איבער איינצלהייט און באַזונדערע מאַמענטן לאָזן זיי פאַרביי דאָס גאַנצע און דאָס שטענדיקע. איבער די ביימער באַמערקן זיי נישט דעם וואַלד.

ווי מיר האָבן שוין אויבן דעם ענין אַרומגערעדט באַריכות, האָט פאַר דער מאָדערנער פּעדאַגאָגיק די דערציונג אַ קלאָרן און ברײַטן אינהאַלט. איר ענדציל איז — צוגרייטן די קינדער צו דער פאַרווירקלעכונג אין לעבן פון די אידעאַלע, אייביק־מענטשלעכע ווערטן. „די דאָזיקע לאָגישע, עסטעטישע ווערטן זענען די נייטיקע אידעאַלן פון יעדן מענטשלעכן לעבן, וואָס וויל זיין זינענפול. שאַפן די דאָזיקע ווערטן אויפן וועג פון קענטעניש און חרשאַפט, קונסט און לעבן... אינדוסטריע, געזעץ, מאָראַל... דאָס איז די אַלגעמיינע אויפגאַבע פון דער קעמפּנדיקער מענטשהייט... דערציען — הייסט גרייטן צום לעבן... דעריבער בער באַשטייט די דערציונג אין דעם, אַז מען זאָל איינפלאַנצן אין די יינגלעך און מידלעך אַ ווילן און אַ פעיקייט צו פאַרווירקלעכן די אידעאַלע ווערטן.“* דאָס איז דער איינציקער וועג צו איינפלאַנצן אין דעם אונט־טערוואַקסנדיקן דור אויפריכטיקע לעבנסלויסטיקייט און מוטיקייט, זעלבסט־באַהערשונג און קולטור.

דאָס זעלבע דריקט אויס דער פּראָפּ'ר ייִן אין זיין באַגרינדונג פון דער דערציונג־טעלעאָלאָגיע. „דער ציל פון דערציונג, — לײענען מיר אין זיין „פּעדאַגאָגיק“ — ווערט דערגרייכט דאָרט, וואו די פּערזענלעכקייט זאָרנט אומאויפּהערלעך וועגן דעם, צו אויסדריקן איר ווירקלעכע ווילן און אײַן הײַט — אײַדעאַלן ווילן... אויף דער פּאָדערונג וועגן איינהייטלעכקייט אין דער דערציונג־אויפגאַבע קאָן מען ענטפּערן מיטן אָנווייז אויפן עטישן אידעאַל פון דער מענטש־לעבעדיגער פּערפּעקציע, צו וועלכער ס'דאַרף דערפירט ווערן דער תּלמיד.“

* ג. מינסטערבערג — די פּסיכאָלאָגיע און דער לערער.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

אינעם ערשטן קאפיטל פון אונדזער ארבעט האָבן מיר באַהאַנדלט די וועגן און מיטלען, מיט וועלכע די היינטיקע פּעדאַגאָגיק שטרעבט צו דער־גרייכן דעם אָנגעמערקטן אידעאַל. אויפּוועקן אינעם תּלמיד זיינע פעיקייטן צו באַקאַכטן און באַמערקן; איינפלאַנצן אין אים געפיל פון מענטשלעכער זעלבסטאַכטונג און ליבע צו פּרייהייט; — מיט אין וואָרט אָר נ א נ י ז י ר ן ד אָ ס ג א נ צ ע ק י נ ד ע ר י ש ע ב א ו ו א ו ס ט ז י י ן — אָט דאָס איז דער וועג, מיט וועלכן די פּעדאַגאָגיק קאָן דערפירן דעם תּלמיד צום תּכלית־השלימות, אים ברענגען צום קוואַל פון אייביקן גליק...

מ י ט ד ע ר ז ע ל ב ע ר א ל נ ע מ י י נ ע ר מ אָ ס ד א ר פ אן מ י ר צ ו ג ג י ין צ ו ד ע ר א ו ו ע ק ג ע ש ט ע ל - ט ע ר פ ר א ג ע ו ו ע ג ן ד ע ם ל י מ ו ד פ ו ן ל י ט ע ר ר א ט ו ר א י ן א ו נ ד ז ע ר ש ו ל . ווי ביי אלע אַנדערע לימודים, קאָן דאָ פאַר אונדז נישט דינען אַלס איינציקע קריטעריע די אָנשוילעכקייט אָדער די פאַרבונדנקייט מיט האַנטאַרבעט. דאָס איז אַ פרט. נישט אין דעם ליגט דער אַלגעמיינער סימן פון דער נוצלעכקייט און נייטיקייט פונעם לימוד אין שול. צ י ה ע ל פ ט ד אָ ס ש ט ו ד י ר ן ל י ט ע ר ר א ט ו ר — ד ע ר ד ע ר נ ר י י כ ו נ ג פ ו ן ד י א י י ב י ק ד מ ע נ ט ש ל ע כ ע א ו ן א י י נ נ א ר ט י ק - נ א צ י אָ ד נ א ל ע א י ד ע א ל ן ? — אַזוי דאַרף מען שטעלן די פּראַגע. און אונדזער טיפּסטע איבערצייגונג איז, אַז אויף דער פּראַגע קאָן זיין נאָר אַ פּאַזיטיווער ענטפּער. און דעריבער וועלן מיר מיטן גאַנצן כּוח פאַרטיידיקן די נייטיקייט דערפון, אַז דאָס שטודירן די ליטעראַטור זאָל אין אונדזער שול־סיסטעם פאַרנעמען דעם ברייטסטן אָרט, צוגעפאַסט צו דער געגעבענער מדרגה פון דער שול און פון די תּלמידים.

די פּראַגע וועגן דער נייטיקייט און צילן פונעם ליטעראַטור־לימוד האָט שטענדיק פאַרנומען די פּעדאַגאָגיק פון אלע מאָדערנע פעלקער.

נאָך אַ סך יאָרן פאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה האָבן די בעסערע רוסישע שפּראַך־ און ליטעראַטור־מעטאָדיקער געפירט אַ קאַמף מיט די רוסישע ביוראָ־קראַטיש־דערצויגענע לערער, וועלכע האָבן געקוקט אויפן לימוד פון ליטעראַ־טור טרוקן־פאַרמאָליסטיש און האָבן לחלוטין נישט פאַרשטאַנען, ווי אויב צונוצן די רייכע אוצרות פון יענעם דערציונג־שטאַף, וואָס איז פאַרבאָהאַלטן אין די בלעטער פון דער ליטעראַטור. די דאָזיקע מעטאָדיקער האָבן גלענצענדיג באַגרינדעט זייער דעמאָלט נייעם, געזונטן שטאַנדפונקט אויפן ליטעראַטור־לימוד, און זיי האָבן סוף־כּל־סוף גובר געווען.

איינער פון זיי, למשל, וו. סטאַיונין האָט געטענהט:

„יעדער אמת-עסטעטיש ווערק שפיגלט אָפּ אין זיך דאָס לעבן, די ווירק לעבקיט, מיט וועלכער עס זענען פאַרבונדן אַ סך מאָראַלישע, געזעלשאַפטלעכע און אַנדערע פּראָגן. אַנאַליזירנדיק אַזאַ ווערק, מוזן מיר אומבאדינגט באַטראַכטן גענוי זיין אינהאַלט, אָן דעם איז אוממעגלעך אַפילו נאָר די איינע עסטעטישע אָפּשאַצונג... אויף אַזאַ אופן פאַראייניקן זיך דאָ סיי די אינטעלעקטועלע אַנט-זויקונג, סיי די מאָראַלישע און סיי די עסטעטישע; איינס העלפט דעם אַנדערן. דעם תלמידס געדאַנק ווערט אומאויפהערלעך געמונטערט דורך פּראָגן, וואָס זענען נאָענט צום אַלגעמיין מענטשלעכן לעבן און דעריבער אינטערעסירן זיי אים לעבעדיק און זענען נישט פאַר אים קיין אבסטרעקציע...“*) ווי דער לעזער זעט, שאַצט דאָ אָפּ דער באַוואוסטער מעטאָדיקער פון דער רוסישער שפּראַך דעם פּילזיטיקן ווערט פון דעם ליטעראַטור-לימוד אין אַלע אָנגעמערקטע פרטים, ער זעט אין אים דעם טייערסטן דערציונג-שטאַף.

דעם זעלבן שטאַנדפונקט געפינען מיר אויך ביי אַ צווייטן רוסישן פּע-דאַגאָג פון עלטערן דור — ביי וויקטאָר אָסטראַגאָרסקי. ער איז איבערצייגט, אַז אין רעזולטאַט פון דער „ליטעראַרישער בילדונג“, וועלכע ער פאַרטיידיקט, וועט זיך ביי דער רוסישער יוגנט באַקומען „אַ באַזונדערס געוואונטשענע גייסטשטימונג, וואָס מיר וואָלטן אָנגערופן ע ט י ש - ע ס ט ע ט י ש ע. די דאָזיקע שטימונג וועט זיך אויסדריקן אין ליבע צו דער אייגענער און אַלגע-מיין מענטשלעכער ליטעראַטור, אין אַכטונג צו די גרויסע ליטעראַרישע טוער, צום געדאַנק, טאַלאַנט; אין אַ געוויסן אידעאָליזם, וואָס פּעלט איצט דער יוגנט, ד"ה אין מאָראַלישע פּאָדערונגען, אין אָפּקערן זיך פון אַלעם שלעכטן און וואַלגאַרן, און אין אַ שטרעבונג צו אַלעם דערהויבענעם, איידעלן... די דאָזיקע עטיש-עסטעטישע שטימונג וועט, פון איין זייט, צוגעבן אַ ריכטונג און פאַר-שטאַרקן דעם ווילן צו אַלעם גוטן; פון דער צווייטער זייט... העלפן דער יוגנט ריכטיק און מיט פאַרשטאַנד זיך באַציען צו די דערשיינונגען פון לעבן און צו די ליטעראַטור-ווערק.**).

אָבער זאָל דער לייענער נישט טראַכטן, אַז אויף אַזאַ אַרט אָפּשאַצונג פון דער ליטעראַטור, פונעם קינסטלערישן וואָרט בכלל, זענען טאַקע פּעיק נאָר די „ווערבאַליסטן“, קאָנסערוואַטיווע אָנהענגער פון ספרים-שול, פון דעם „סכאַלאַסטישן“ אונטעריכט. הן ביי די אָנהענגער פון דער „פּסיכאָלאָגישער שיטה“ אין דער פּעדאַגאָגיק, הן ביי די חסידים פון „אינרווידוואַליסטישער“

*) זו. סטאַיניץ — וועגן אונטעריכט פון דער רוסישער ליטעראַטור, ספ"ב, 1898, טע אױסג' ז' 8.
**) זו. אָסטראַגאָרסקי — שמועסן וועגן אונטעריכט פון ליטעראַטור, צטע אױסג' 1904 ז' 9. אינטערעסאַנט זענען אויך אין דעם פּרט זיינע בריוו וועגן עסטעטישער דערציונג.

דערציונג און אַרבעט־פּרינציפּן — געפינען מיר אויך נישט ווייניקער פעסטע מיינונגען, וואָס פּאַרטיידיקן דעם גרויסן ווערט פונעם ליטעראַטור־לימוד אין דער סיסטעם פון בילדונג און דערציונג. דער דייטשער פּעדאָגאָג פ. גאַנז פּעלער, וועמען קיינער וועט געוויס נישט חושד זיין אין באַזונדערער ליבע צו ווערבאַלזום און אין שנאה צו דער אַרבעט־שול, האָט אין זיין „פּעדאָגאָגיק“ געווידמעט אַ סך זייטן מיט ראַמאַנטישע שבחים לכּבוד דער פּיל־ווערטיקייט פון בוך, פון דער ליטעראַטור. דאָס זענען אפשר די שענסטע בלעטער אין דעם ווערק.

אָט זענען אַ פּאַר שטעלן, וואָס זענען שייך צו דעם ענין: „און דאָך, — זאָגט ער, — הערשט דאָס וואָרט איבער דער וועלט און אירע דערשיינונגען, איבער די מענטשן און זייערע מעשים... דאָס גרויסע, אידעלע וואָרט בלייבט קיין מאָל נישט נאָר נישט מער ווי אַ וואָרט; עס איז אויך אַלע מאָל אַ קלאָרער פּוּעלי־יוצא, א טיפּע איבערלעבונג אָדער אַן עמישע האַנדלונג.“

די דאָזיקע מיינונג גאַנסבערגס איז אין פּוּלן הסכם מיט דער וויסנשאַפּט־לעכער טעאָריע, וואָס באַנעמט דעם מהות פון דער ליטעראַטור, אַלס אַ פּסי־כאָלאָגישע דערשיינונג. שפּעטער וועלן מיר זיך אומקערן צו דעם דאָזיקן וויכטיקן קוק אויפן קינסטלערישן וואָרט, אָבער דאָ אינטערעסירט אונדז נאָר די מיינונג פון פ, גאַנסבערג, אַלס אָנפירער פון אַ באַשטימטער „לינקער“ ריכטונג אין דער פּעדאָגאָגיק. פּונקט ווי די „שריפטמענטשן“, פּונקט ווי די ווערבאַליסטישע אָנהענגער פון דער ספּריט־און סופּריס־שול, פּאַרמאָנט אויך דער דאָזיקער אָנהענגער פון דער „נייער שול“ גענוג באַגייסטערונג ביי זיין הויכן אָפּשאַצן דאָס בוך, די ליטעראַטור.

„מיטן בלוט, — לייענען מיר ביי אים אין אַן אַנדער אָרט, — וואָס פּוּלסירט אין די בעסטע שאַפּונגען פון דער נאַציאָנאַלער ליטעראַטור, דאַרף זיך שפּייזן אונדזער יוגנט. זי שטרעבט אַליין דערצו. מיט פּאַרביטערטיקייט שטויסט זי אָפּ פון זיך דעם אומעטיקן און וואַלגאַרן מאַטעריאַל, וואָס די שול און די לערנביכער רוקן איר אונטער מיט דער פּולער האַנט. זי וויל, מע זאָל זיך צו איר באַציען ערנסט. מיר ווייסן גאָר נישט, אויף וואָס אונדזער יוגנט איז פּעיק, ווי געזונט זי דענקט, ווי הייס עס זענען איר פּאַנטאַזיע, ליבע און באַגייסטערונג, וואָרעם דאָס אַלץ צעפּלאַקעט זיך אין איר, בעת זי קומט אין באַרייר מיט די גרויסע ווערק, מיט די ליטעראַטור־שישע און היסטאָרישע גענדוּליס. וואָס פּאַר אַ באַצווונגענדיקער מאַראַלישער כּוח, וואָס פּאַר אַ רחבות אין אידעיען — אין דעם איינעם, „ווילהעלם טעל!“... דאָס בוך דאַרף זיין דעם

לערערס באגלייטער, מיט וועלכן ער טאָר זיך נישט צעשיידן, — נישט דאָס לערנבוך, נאָר די אויסגעוויילטע, אינטערעסאנטע און לעבעדיקע קינסטלערישע ווערק"...

אפילו ביי די פאָרשטייער פון דער מאָניסטישער (ביאָלאָגישער) שטרעך-מונג אין דער פּעדאָגאָגיק געפינען מיר אויך אַן אויפּמערקזאָמע באַציונג צום לימוד פון שפּראַך און געשיכטע פון ליטעראַטור — און זיי פּאַרטיידיקן די נייטיקייט ברייט אוועקצושטעלן דאָס אין דער אַכטיאָריקער פּאַלקסשול.

וועגן דעם, וואָס פאַר אַ באַטייט עס גיבן צו דעם לימוד פון שפּראַך און דערלערנונג פון דער נאַציאָנאַלער קלאַסישער ליטעראַטור די פּאַרשטייער פון „העבאָרטיאַניזם“ — איז שוין נישטאָ וואָס צו רעדן. אין זייערע סכעמאַטישע שולפּלאַנען פון די לימודים פאַרנעמט ליטעראַטור דעם בכבודיקסטן אָרט און עס ווערט איר צוגעגעבן סיי אַן עסטעטישער, סיי אַן עטישער באַטייט.

דער אלגעמיינער יראַת־הכבוד פאַרן לימוד פון ליטעראַטור דאַרף מאַכן פאַר אַלעמען קלאָר און פעסט, אַז ביי ריכטיקע מעטאָדן קאָן דער דאָזיקער לימוד ברענגען די גרעסטע נוצן און ווערן איינער פון די זיילן פון דער גאַנצער דערציונג-סיסטעם אין פּאַלקסשול.

ביי אונדז, אין יידישן לעבן, שפּילט די ליטעראַטור אַ באַזונדערס גרויסע ראָל, דאָס איז אפּשר דער איינציקער ווינקל, וואו מיר האָבן איינגעהאַלטן אונדזער אייגנטימלעכקייט, וואו דעם פּאַלקס „איך“ און פּאַנטאַזיע ווערן פריי געלייטערט און געקריסטאַליזירט. פון דער צווייטער זייט, קאָן נישט זיין קיין שום ספק, אז אויך אַז אַז ער ליטעראַטור אַנטהאַלט אין זיך גענוג אמת־קינסטלערישן שטאָף, וועלכער קאָן דינען צוליב דער עטישער, עסטעטישער און אויפקלער־אינטעלעקטועלער דערציונג פון אונדזער יונגן דור.

וואָס איז שייך דער מורא, אַז דער לימוד פון ליטעראַטור קאָן פאַרוואַנדלען די תּלמידים אין רעזאָנערן און פּלאַפּלער, איז דאָס אָפּהענגיק נישט פונעם לימוד אַליין, נאָר פון די מעטאָדן, וואָס ווערן דערביי באַנוצט. שלעכטע מעטאָדן און שלעכטע לערן־אופנים קאָנען גרינג אוועקהרגענען אפילו די פרייסטע שול מיט די פרייסטע אַרבעט־פּרינציפּן. דעריבער דאַרפן מיר אָפּוואַרפן אַלע „מאָדערנע“ שרעקווערטער און וואָרענונגען פון די פּרעדיקער פון דער „נייער אַרבעטשול“ און אַזוי אַין אַירע ווענט מיט אַלע כוחות און ווי געהעריק אויסנוצן דעם אייביק פרישן קוואַל פון קונסט און שאַפונג, מיט וועלכער עס האָבן אַזוי באַרייכערט די יידישע ליטעראַטור אונדזערע פּאָעטן און קינסטלער.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

די יידיש-וועלטלעכע שול אין פארמלחמהדיקן פוילן האָט פון סאַמע אָנהייב פון איר עקזיסטענץ אַקצעפטירט דעם לימוד פון ליטעראַטור אין פּאָל־שול. אויף דער ערשטער לערער-קאָנפּערענץ פון די צישאַ-שולן (דעצעמבער 1923) האָט דער רעפּערענט ח' גרשון פּלודערמאַכער זיך געקלאָגט, אז „דער לימוד פון דער יידישער ליטעראַטור ווערט דורכגעפירט דאָס רוב פּולשטענדיק סיסטעמלאָז, ס'איז נישט פּאַראַן אפילו קיין איינהייטלעכקייט בנוגע דעם אויסוואַל פון שריפטשמעלער פאַר דעם ליטעראַרישן אַנאַליז אין שול“. וועגן דעם עצם-ענין איז קיין פּראָגע נישט געשטאַנען, מע איז שוין דאָן אַרויסגעגאַנגען פון דער הנחה, אז ליטעראַטור ווי אַזעלכע מוז פּאַרנעמען אַן אָרט אין אונדזער פּאָלקשול, אז פאַר איר שטייען גרויסע דערציערישע אויפגאַבן. די רעזאָלוציע פון יענער קאָנפּערענץ האָט נישט געהאַלטן פאַר נייטיק צו פּאַרמולירן די צילן פון ליטעראַטור-לימוד, אָבער די פּראַקטישע זייט האָט זי גאַנץ קלאָר אַוועקגע-שטעלט: „די תּלמידים דאַרפן אַריינגעפירט ווערן אין דער אייגנטימלעכער שאַפונג-לאַבאָראַטאָריע פון דער יידישער שפּראַך און ליטעראַטור, זיי דאַרפן אויך באַקאַנט ווערן מיט אוניווערסאַלע מאַטיוון און מיט די שאַפונגען פון דער וועלט-ליטעראַטור (איבערגעזעצט אין יידיש).“

די צווייטע לערער-קאָנפּערענץ פון די צישאַ-שולן (דעצעמבער 1926) האָט די צילן פון יידיש-לימוד פּאַרמולירט אין אַ באַזונדער רעזאָלוציע, אָבער זי האָט זיך ווידער אַ מאָל באַגרענעצט בלויז מיט די ריין פּראַקטישע פּראַגן מכוח דעם מאַטעריאַל און דעם קורס, און נאָר טיילווייז איז דאָ באַריט איין פּרינציפּיעלער מאַמענט: „ביים אויסוואַל (פון די אויטאָרן) דאַרף מען נעמען ווערק, וואָס זייער שטאַף האָט אַן עסטעטישן, סאָציאַל-געזעלשאַפּטלעכן און היסטאָריש-ליטעראַרישן ווערט“. אָבער ציטירנדיק דעם דאָזיקן טייל פון דער רעזאָלוציע וועגן דעם לימוד פון ליטעראַטור, פּאַרלווירן מיר, אייגנטלעך, דעם וועג און באַרירן שוין פּראַגן, וואָס ווערן באַהאַנדלט אינעם צווייטן קאַפיטל פון דאָזיקן אַרטיקל.

אַ סך ערנסטער איז צוגעגאַנגען צום ענין ליטעראַטור די דריטע לערער-קאָנפּערענץ פון די צישאַ-שולן, יוני 1937. דאָ זענען שוין אויסגעהערט געווען צוויי באַזונדערע רעפּעראַטן וועגן ליטעראַטור-לימוד אין שול. דאָ איז אָנגע-נומען געוואָרן אַ ספּעציעלע רעזאָלוציע וועגן ליטעראַטור-לימוד, וואו עס איז געזאָגט: „שוין פון די יינגסטע לערן-יאָרן דאַרף מען אַריינפירן ליטעראַטור אין אייגנטלעכן זין פון וואָרט. אין די קינדער דאַרף איינגעפלאַנצט ווערן ליבע און דרך-אריץ צו דער יידישער ליטעראַטור. אָנהייבנדיק פון 5טן קלאַס אָן, דאַרף מען פירן אַ סיסטעמאַטזירטע אַרבעט, כדי וואָס גרינטלעכער צו באַקענען די קינדער מיט אונדזערע קלאַסיקער, אָבער גלייכצייטיק דאַרף מען שענקען פולע

ה. ש. קאזדאן

אויפמערקזאמקייט און ערנסטע באציונג אונדזער נייער און יינגסטער ליטע-ראטור."

די ח'טע הייסט אן האָט איר רעפערענט געבויט אויף דעם פאָלגנדיקן פרינציפ: „מיין צוגאנג צו דער ליטעראטור איז אַ היסטאָריש-וויסנשאפטלעכער. ליטעראטור האָט אַ שייכות צו דער געזעלשאפט. אין דער געזעלשאפט קומען פאַר קאָמפּן צווישן אידעאָלאָגיעס פון פאַרשידענע שיכטן, און דאָס מוז זיך אָפּשפיגלען אין דער ליטעראטור. ביים לערנען ליטעראטור דאַרף מען דאָס אַלץ נעמען אין אַכט."

דער צווייטער רעפערענט, ש. מענדעלסאָן, האָט גערעדט וועגן די אויפגאבן פונעם לימוד: „דער ליטעראטור-לימוד דאַרף האָבן אין אויג דעם ציל צו ווירקן אויפן כאַראַקטער פון קינד און אַרויסרופן ביי אים די שעפּערישע כוחות, וואָס קאָנען פונאנדערגעוויקלט ווערן דורך קינסטלערישער ליטעראטור... מיר מוזן אויסגעשטאַלטיקן דעם קולטור-באוואוסטזיין ביי אונדזערע קינדער. עס דאַרף זיין איינגעפלאַנצט ווערן באציונג און גלויבן אין דער יידישער ליטעראטור. דאָס קאָן דערגרייכט ווערן נאָר דורך שאַפן אַ נאָענטע אינטימע באציונג צו שרייבער און זייערע ווערק... דער ליטעראטור-לימוד דאַרף געפירט ווערן פון דערציערישן, געזעלשאפטלעכן און פסיכאָלאָגישן שטאַנדפונקט."

מיר זעען, ככן, אויף דער דריטער קאָנפערענץ אַ ברייט פונאנדערגעוויקלטע פאָזיציע פון דער יידישער ליטעראטור אין אונדזער פאָלקשול. און עס איז קיין וואונדער נישט: איז דאָך די דאָזיקע קאָנפערענץ געשטאַנען אונטערן צייכן פון דער גראַנדיעזער שלום-עליכס-אויסשטעלונג, וועלכע האָט אזוי באַשיינפער-לעך באוויזן די אינטימע פאַרבינדונג פון אונדזערע קינדער מיט איינעם פון די בעסטע פאַרשטייער פון דער יידישער ליטעראטור. די דאָזיקע אויסשטעלונג איז, איינגעלעך, געווען דער גרעסטער טריומף פונעם ליטעראטור-לימוד אין דער צישאָ-שול, זי האָט אָפּגעשפיגלט בעסער ווי וועלכע עס איז רעזאָלוציע די אמתע שטעלונג פון אונדזער שול צו דער יידישער ליטעראטור, זי האָט געוויזן, וואָס פאַר אַן אָרט די ליטעראטור פאַרנעמט פאַקטיש אין אונדזער שול און אינעם באוואוסטזיין פון אירע תלמידים. און פון דער אַנדערער זייט האָט די אויסשטעלונג געוויזן, וואָס פאַר אַ מעכטיק געווער ליטעראטור קאָן זיין אין די הענט פון אונדזער פאָלקשול, וואָס פאַר אַן אומגעהויערע שעפּע-רישקייט אונדזערע קינסטלער און קלאַסיקער קאָנען אויפוועקן אין די קינדער. אין דעם פרט איז אפשר נאָך מער באַלערנדיק געווען די מענדעלע-אויסשטעלונג, וועלכע איז צושטאַנד געקומען מיט אַ יאָר פריער פאר דער ש"ע-אויסשטעלונג, און וועלכע האָט געפירט די לערערשאפט צו דעם זעלבן באוואוסטזיין און

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

אָנערקענונג פון דער גרויסער פּעדאָגאָגישער באַדייטונג פונעם ליטעראַטור־לימוד אין אונדזער שול. וועגן ביידע אויסשטעלונגען וועלן מיר נאָך רעדן שפעטער אין אַ באַזונדער פּאַראַגראַף.

**

צווישן די לערער פון די צוגאַב־שולן אין די אַמעריקאַנער לענדער קאָנען אַנטשטיין ספּקוט: וויבאַלד דאָס לשון פון די קינדער איז אזוי נעבעכדיק, ווי־באַלד די צוגאַב־שול האָט אין איר רשות נאָר געציילטע שעהן, טאָ וואָס פאַר אַ זינען האָט עס צו רעדן דאָ וועגן אַ לימוד פון ליטעראַטור? דער אמת איז אָבער אַן אַנדערער:

שוין אָפּגערעדט פון די מיטל־שולן און סעמינאַרן, וואו דער לימוד פון ליטעראַטור קאָן און דאַרף פונאַנדערגעוויקלט ווערן אין דער פּולער ברייט, איז אפילו אין דער עלעמענטאַרשול אויך די לאַגע אַזאַ, אַז אימפּאָנירן קאָן מען די קינדער נאָר מיט ערנסטן, פּולבאַטיטיקן, טיפּן ליטעראַרישן מאַטעריאַל. גיט אַ קוק, וואָס די קינדער פון דער עלעמענטאַרער יידישער צוגאַב־שול לייענען אין ענגליש, און איר וועט גלייך באַנעמען, וואָס פאַר אַן אומזין עס איז צו קאַרמענען די קינדער מיט פּיצלעך און ברעקלעך פון דערצייִלונגען, מיט גע־קינסטלטע כלומרשט „קינדערשע“ מעשיות פונעם באַקאַנטן כרעסטאַמאַטיע־טיפּ. אפילו אין דער עלעמענטאַרער צוגאַב־שול קאָנען מיר אימפּאָנירן און געווינען די קינדער נאָר דורך דעם, וואָס זיי וועלן באַגרייפן, אַז די יידישע שול האָט צו טאָן מיט אַן אייגענער און אייגנאַרטיקער ליטעראַטור, אַזוי אַז מיר מיט פּאַעטן און פּראָזאַיקער וואָס האָבן געבראַכט צום אויסדרוק זייערע פּאַלקס טרויער און ליידן, גלויבן און האַפּענונגען. אין אַ געקירצטער רעדאַקציע, לעקסיש פּאַראַיינפאַכט ווי מעגלעך, דאַרף מען צוטראַגן די קינדער פון דער צוגאַב־שול דאָס בעסטע, וואָס די יידישע ליטעראַטור פאַרמאָגט.

מען דאַרף פון די ערשטע טריט אָן דערציען די קינדער אינעם געדאַנק, אַז יידיש איז נישט קיין סומע פון ווערטער, יידיש איז נישט קיין מיטל אויף צו שרייבן אַ בריוול צו דעם זיידן אָדער דער באַבען, יידיש איז אפילו מער ווי די שפּראַך פון טאַטע־מאַמע; יידיש איז אַ קולטור־דערשיינונג, אַ נאַציאָנאַל־פּסיכאָלאָגישע סיסטעם, אַן אייגנאַרטיקע, וועלטלעכע קולטור, ליטעראַטור; יידיש איז נאַציאָנאַלע גייסטיקע שאַפונג.

און דאָס האָבן די יידישע לערער אין די אַמעריקעס בפּירוש גוט פאַר־שטאַנען.

אין דער צוגאַב־שול אין די פּאַר־שול און האָט מען שמענדיק געשאַנקען אַ סך אויפּמערקזאַמקייט דעם לימוד פון יידישער ליטעראַטור. אין

1982 איז אינעם אָרנאָן פון אַרב' רינג „אונזער שול“ אָפגעדרוקט א דעקלאַ-
ראטיווער אַרטיקל פון א. ליעסין, און צווישן אַנדערן שרייבט ער דאָרט: „מיר
האָבן יידישע שולן דערהויפּט נאָר דערפאַר, ווייל מיר ווילן, אַז אונדזערע
קינדער זאָלן פילן, ווי מיר, די פארבינדונג מיט דעם יידישן פּאָלק און מיט
דער יידישער שפּראַך, אויף וועלכער עס רעדט דער גרעסטער טייל פון דעם
יידישן פּאָלק — מיט דער קולטור פון זייער פּאָלק, מיט דער ל י ט ע-
ר א ט ו ר און מיט דער גרויסער וואונדערלעכער געשיכטע פון זייער פּאָלק“.
אָט דער באוואוסטזיין פונעם גרויסן ווערט פון דער יידישער ליטעראַטור אין
דער דערצינג פונעם יונגן דור — האָט דורכגעדרונגען אלע לערער און שול-
טוער. אין דער דעקלאַראַציע (געשריבן דורך ז. יעפרויקין), וואָס איז אָנגענומען
געוואָרן אויף דער אַרבעטער-רינג-שול-קאָנפערענץ אין יאָנואַר 1934, ליענען
מיר: „די מאָדערנע קולטור אין דער יידישער שפּראַך איז פאַר דעם יידישן
אַרבעטער דאָ אין לאַנד, — פונקט ווי אין אַלע אַנדערע לענדער — געווען דער
שטאַרקסטער כוח פאַר זיין נאַציאָנאַלער דערוואַכונג, פאַר דער אנטוויקלונג
פון זיין קלאַס-באוואוסטזיין. אָן דער אנטוויקלונג פון דער יידישער קולטור,
אָן דער שיינער ליטעראַטור, אָן דעם טעאַטער, אָן ביכער, וואָלט דער יידישער
אַרבעטער פאַרבליבן פאַנאַטיש, אָפגעשטאַען, אומבאוואוסטזיניק“.

אויפן 8טן שול-צוזאמענפאַר פון א"ר (1929) זענען אָנגענומען געוואָרן
וויכטיקע באַשלוסן וואָס האָבן אַ שייכות צום לימוד פון ליטעראַטור:
1, עס זאָלן אויסגעאַרבעט ווערן גענויע מעטאָדישע אָנווייזונגען, ווי אזוי
דורכצופירן דעם לימוד פון יידיש אין יעדן קלאַס.
2, צונויפשטעלן א רשימה פון ביכער פאַר יעדן קלאַס, וואָס קינדער זאָלן
לייענען אין דער היים.

3, דער מאַטעריאַל וואָס דאַרף אַנאַליזירט ווערן אין די קלאַסן, זאָל
איינגעטיילט ווערן ט ע מ א ט י ש .

4, עס זאָלן צוגעגעבן ווערן פּראָגעס און מוסטערן פון אַנאַליז.
5, אין דער רשימה פון ביכער און מאַטעריאַלן זאָלן אומבאדינגט אַריינ-
געשטעלט ווערן שאַפונגען פון נייערע יידישע שרייבערס אין אַלע לענדער“.

אין 1931 איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן א נייע פּראָגראַם „פון יידישער
געשיכטע, יידישער ל י ט ע ר א ט ו ר, געזעלשאַפטלעכע פּראָג-
און ביאָגראַפיעס פאַר די לעצטע צוויי יאָר אין די עלעמענטאַרע א"ר-שולן“;
פאַר דער מיטלשול איז איינגעשטעלט געוואָרן אזא סדר: „עס ווערט מער אַכט
געלייגט אויף דעם ש ר י י ב ע ר, זיין לעבן און שאַפן. אין די לעצטע צוויי
קלאַסן דאַרף דער לערער דורכגיין מיט די קינדער אין יעדן קלאַס צו צוויי
גאַנצע ווערק. אין „ג“, מאַטל פייסי דעם חזנס“ פון שלום-עליכם און י אָ

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

ס'עלע פון דינענזאן; און אין „ד“: „קיין אַמעריקע“ און „קידוש השם“ פון שלום אש״. יודל מארק האָט צונויפגעשטעלט א „פּראָיעקט פון א פּראָגראַם פאַר ליטעראַטור אין א״ר-מיטלשולן“ — דאָ זענען אַרײַנגעגאנגען סײַ פאַר-שטייער פון דער אַלטער, סײַ פון דער נייער און נײַסטער ליטעראַטור. — ס׳זענען געווען נאָך אַנדערע אַרבעטן אויף דעם געביט: למשל, אַ רשימה פון י. ל. פּרעס ווערק וואָס קענען אַרײַנגענומען ווערן אין פּראָגראַם פון יידיש-לימוד אין די עלעמענטאַרע שולן און אין מיטל-שול (צוזאַמענגעשטעלט פון אַ קאָמיסיע פון לערער).

אמת, דער א״ר-שול האָט געפּעלט כּונגע דעם לימוד פון ליטעראַטור יענע קלאַרקײַט, אנטשיידנקײַט און צילבאוואוסטקײַט, מיט וועלכע עס האָט זיך אויסגעצײכנט די צישאָ-שול אין פאַרמלחמהדיקן פּוילן. און גערעכט איז געווען ח. ב. ע. ווען ער האָט, באהאנדלענדיק אין 1934, „די פּראָגראַמאַטישע ענדערונגען אין דער אַרבעטער רינג-שול“ געקלאַגט זיך:

„די פּראָגראַם פון 1927 האָט דעם מאָמענט פון צילבאַשטימטקײַט (פאַר באַזונדערע לימודים) אַרויסגעבראַכט מער ווי יעדע אַנדערע, איז דעריבער — אַ וואונדער פאַרוואָס כּונגע ליטעראַטור פּעלט וועלכע נישט איז ציל-אַיינ-שטעלונג... די השגות וועגן ליטעראַטור-לימוד און די דערצײערשע מעגלעכ-קײַטן פון ליטעראַטור זענען זײער געבעכדיקע... לגמרי אומפאַרשטענדלעך זענען די דריי ווייטערדיקע אַנווייזונגען פאַר די דריי איבעריקע סעמעסטערן אָנפאַנג-שול און שפּעטער פיר מאָל פאַר דער מיטלשול (זיי ווערן איבער-געחזרט וואָרט אין וואָרט): פאַרטיפן די ידיעות פון די תּלמידים וועגן די עלעמענטאַרע ליטעראַרישע פאַרמעס! דער דאָזיקער מעטאָדישער צוגאַנג צו די אויפנאַכן פון ליטעראַטור אין דער אָנפאַנג-שול איז אַ פאַלשער. פאַר קינדער איז פיל בעסער צו קאָנצענטרירן דעם מאַטעריאַל אַרום דעם תּוך און נישט אַרום דער פאַרמע.“

און קריטיקירנדיק ווייטער די אַלטע פּראָגראַם, שרייבט ח. בעז: „וואָרעם וואָס סוגעסטירט די ליטעראַטור-פּראָגראַם אין לעצטן סך הכל? א) רעפּראָ-דוצירן דעם אינהאַלט, ב) באַשטימען די ליטעראַרישע פאַרמע, ג) מאַראַליזירן איבער די מעשים פון העלד, ד) פאַרגלײכן די טעמאַטיק פון באַזונדערע שרייבער.“

וועגן פונקט „א“ לאָזט זיך זאָגן אז די פּראָגראַם האָט נישט אָנגעוויזן די פאַרשידענע וואַריאַציעס פון איבערדערצײלן, זי האָט נישט אָנגעוויזן אויף די שפּערישע פאַרמען פון איבערדערצײלן. וועגן פונקט „ב“ לאָזט זיך אויס-זעצן, פאַרוואָס דאָס באַטראַכטן די מעשים פון העלד איז נישט אַוועקגעשטעלט געוואָרן אין שייכות צו צײַט, סביבה און סאָציאַלן קאָנפּליקט; וועגן פונקט

ת. ש. קאזדאן

„ג“ לאזט זיך פרעגן, פארוואס האָט די פּראָגראַם בלוז א „משל“ און נישט קיין קאָנקרעטע אָנווייזונגען, וואָס, ווען און וועמען.

אין דעם פּרט פון א ריכטיקן אָנהייב צו פּאַרשטיין די אויפגאַבן פון ליטעראַטור אין א סאָציאַליסטישער שול, איז שוין פיל בעסער די גאָר ערשטע פּראָגראַם. אויב אין אירע אָנווייזונגען פאַר די יינגערע קלאַסן איז זי אויך גענוג מוטושטש, פאַרמאָגט זי אָבער קלאַרקייט פאַרן קלאַס „ד“.

די ליטעראַטור־פּראָגראַם איז געבויט סאָציאַלאָגיש, דער מאַטעריאַל ווערט טעמאַטיש איינגעטיילט. געוויס, ס'איז אָפטמאָל נישט מער ווי סקאַד־באַווער נוסח, אָבער דאָך א דערגרייכונג. דער מאַטעריאַל מאַכט דעם איינדרוק פון א גלידערונג, וואָס האַלט זיך אָן פּרינציפּ — פון דער קעגנוואַרט צו דער נאָענטער פאַרגאַנגענהייט. פאַראַן חסרונות, אָבער וואָס האָט די צווייטע פּראָגראַם געטון די חסרונות אויסצובעסערן? זי האָט אָנשטאַט דער סאָציאַלאָגישער געגעבן די ריין־רעטאַרישע איינטיילונג, און אָפטמאָל דאָס אויך נישט, די ריין־צופעליקע איינטיילונג פון דעם מאַטעריאַל מיט דער בלוזער אָנווייזונג צו פאַרטיפּן די באַגריפּן וועגן די ליטעראַרישע פּאַרמעס“.

אין דער פּראָגראַם פון 1931 זעט ח. בעז א גרויסן פּראָגרעס. בנוגע דעם ליטעראַטור־לימוד איז דאָ „באשלאַסן געוואָרן צו אָרגאַניזירן די ליטע־ראַרישע ווערק און פּראַגמענטן טעמאַטיש“. די דאָזיקע פּראָגראַם קעמפט קעגן דער גרויסער צעפיצלטקייט פון די לימודים אין דער א־ר־שול, און גרופירט די לימודים אין דריי גרעסערע קאָנצענטרען. „די רעזולטאַטן שרייבט ח. בעז, וועלן דעריבער מוזן זיין מער ווערטפולע און קערנדיקע. קינדער וועלן בעסער פאַרשטיין די ליטעראַרישע מוסטערן, ווייל דער לערער וועט זיין ביכולת אָפּצושטעלן זיך מער אויף דער סביבה, אויפן שטייגער לעבן, אויף די לעבנס־סתירות, וואָס דאָס קינסטלערישע ווערק שפיגלט אָפּ... קיין זינד קעגן דער ליטעראַטור ווערט נישט באַגאַנגען דורכדעם, וואָס זי ווערט געשטעלט אין א באַוואוסטזיניקער, נישט אין קיין צופעליקער קאַרעלאַציע“ (*).

א סך מער צילבאוואוסטקייט בנוגע דעם ליטעראַטור־לימוד האָבן ארויס־געוויזן די קאָנאַדער שולן. מיר וועלן דאָס אילוסטרירן מיט א פּאַר ביישפּילן:

אינעם זאַמלבוך וועגן דער וויניפּענער שול „דרייסיק יאָר י. פּרעזשול“ (1944) דערציילט דער לערער פּאַליקאָל אין זיין אַרטיקל „וואָס דאַרף זיין דער הויפּט־ציל פון ליטעראַטור־לימוד אין אונז דערע שולן“ — ווי אזוי עס איז אוועקגעשטעלט דער דאָזיקער לימוד אין

(* שול אלמאנאך, פּילאדעלפיע אפריל 1935.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

יענער שול; ער אילוסטרירט עס מיטן באריכט, ווי אזוי מ'האט דאָ אינעם זיבעטן קלאַס שטודירט ש. אַשם „קידוש השם“. אָנצייכענענדיק די צילן פון יידישער דערציונג בכלל, פאַרמולירט פ. זאַלף די צילן פונעם ליטעראַטור-לימוד אזוי: „די יידישע דערציונג קאָן נישט האָבן קיין אַנדער ציל ווי צו אַנטוויקלען ביים יידישן קינד אַ גאַנצע האַרמאָנישע פּערזענלעכקייט. ד"ה, ער זאָל טראָגן דעם יידישן מהות מיט ווירדע, מיט שטאַלץ און מיט ליבשאַפט און נישט ווי אַ הויקער אויף. זיינע פלייצעס.

„די יידישע דערציונג דאַרף זען צו פאַרהיטן, אַז אין דער נשמה פון דער יידישער יוגנט, ווען זי קומט צום ערשטן מאָל אין באַרירונג מיט דער דרויסנדיקער וועלט, זאָלן נישט פאַרקומען קיין סתירות, קיין קאָנפליקטן, פאַר וועלכע זי בלייבט שטיין אָפּטמאַל אומבאַהאַלפן און פאַרלאָרן.

„פון דעם קאַנען מיר זי פאַרהיטן בלויז מיטן לימוד פון יידישער ליטעראַטור, וואָס שפיגלט אין זיך אָפּ דעם סוד פונעם יידישן זיין, דעם כוח פונעם יידישן ווידערשטאַנד, פון יידישן קיום פון נעכטן, פון היינט און פון מאָרגן, דורכגעזאָפּט מיט אַ פלאַמיקן גלויבן אינעם אייביקן דויער פונעם יידישן פּאָלק. די ליטעראַטור דאַרף פאַר אונדז דינען ווי יענער נאַציאָנאַלער קוואַל פון וואַנען יעדער נייער יידישער דור שעפּט פרישע כוחות און זיכערקייט צו זיין יידישן לעבן.

„דעריבער דאַרפן מיר אָנווענדן אַ גאַנץ אַנדער צוגאַנג צו אַט דעם לימוד. ראשית, מוזן מיר מאַכן אַ פאַרויסקיין אָפּקלייב פון אונדזער ליטעראַטור גופאַ. מיר דאַרפן זיך בלויז אָפּשטעלן אויף אַזעלכע ווערק, וואָס פאַרמאָגן אין זיך דעם תמצית פון יידישן גייסט, דעם יסוד פון יידישן קיום, די רייכקייט פון דער יידישער חכמה, חשיבות צום אייגענעם יידישן לעבן, אמונה און ביטחון אין דעם נצח ישראל.

„...רעזומירנדיק דאָס אויבן געזאָגטע, וויל איך פּעסעטשטעלן: אַז דער סאַמע וויכטיקסטער עלעמענט אין אונדזער יידיש-וועלטלעכער דערציונג באַ-שטייט אין לערנען אונדזער ליטעראַטור פון אַריגינעלע מקורים, — אַזעלכע וואָס שפיגלען אָפּ דעם עכטן מהות פון יידישקייט, וועלכע ברענגען אַרויס די אַלע פאַרבאָרגענע כוחות פון דער יידישער נשמה.“

מיר קענען דאָ נישט איבערגעבן דעם גענויען באַריכט וועגן דער מעטאָ-דישער באַאַרבעטונג פון „קידוש השם“, מיר ווילן נאָר מאַכן אויפּמערקזאַם, אַז דאָס איז אַן אַלזייטיקע באַאַרבעטונג: שפּראַכלעך, סאָציאָלאָגיש און אויך עסטעטיש.

אויך אַ צווייטער פּעדאַגאָג פון די יידיש-וועלטלעכע קאַנאַדער שולן, יעקב זיפער (מאַנטרעאַלער פּרזישול), דערציילט אונדז וועגן אויס-

געהאלטענער און צילבאוואוסטער ארבעט אויפן געביט פון יידישער ליטע-
ראטור. „דאָס אויסלערנען רעדן, לייענען און שרייבן די שפראך — שרייבט
ער“*) אין זיין באַריכט־ארטיקל, — איז נישט קיין צוועק פאר זיך אליין,
נאָר א טייל פונעם אָלגעמיינעם ציל. עס איז דעריבער נישטאָ קיין בעסערער
מאָטעריאַל אויף וועלכן צו דערציען און לערנען, ווי די עכטע און קינסטלערישע
שאַפונגען פון פּאָלק, דאָס מיינט אויף דער ליטעראַטור. מיר לערנען נישט
קיין ליטעראַטור סתם, נאָר ד ע ר צ י ען אויף ליטעראַטור. קען מען דאָס
דעריבער נישט אָפלייגן אויף שפּעטער, נאָר עס דאַרף אָנגעהויבן ווערן גלייך
פון דער ערשטער לעקציע אָן. גלייך אין קלאַס איינס דאַרף מען נעמען קינסט-
לערישן מאָטעריאַל מיט אַן אינהאַלט וואָס קען פאַראינטערעסירן. — פונעם
לערנבוך ווערן געלערנט נאָר די זאַכן וואָס האָבן אַ קינסטלערישן און יידישן
ווערט, אַ חוץ דעם ווערן געלערנט גאַנצע ווערק פון אונדזערע בעסטע שריי-
בער. יעדער קלאַס האָט זיך זיין שרייבער און ווערק. אין קלאַס צוויי, למשל,
ווערט אַ חוץ דעם לייענבוך געלערנט מאַני לייבס „דריי מלאכים“ און אַ צוויי
פאַעמעס פון קאַדיע מאַלאַדאָווסקי און נחום יוד. אין קלאַס דריי, יינגל צינגל
„כּוואַט“ — און „דער פרעמדער“ פון מאַני לייב. אין קלאַס פיר: „דאָס
מעסערל“ און „די פּאָן“ — שלום עליכּמס, אין קלאַס פינף „בינאַכט“ פון
פיערבערג, און אין קלאַס זעקס אַ זאַמלונג פון פרצעס פּאָלקס מעשיות, טיילן
פון „טוביה דער מילכיקער“ און אַ צאָל לידער פון ראָזנפּעלד און ביאַליק.
(אנב, דער זעקסטער קלאַס האָט נישט קיין באַזונדערן לייענבוך).

„דערצו גייט אַ צאָל ווערק צום פּאַרלייענען פונעם לערער ווי „יינגעלע
רינגעלע“, „שמערל נאר“, „דאָס קלוגע שניידערל“, „מאָטל פייסי דעם חונס“,
„בינעלע“, „אא“ וו. וועגן דעם אופן פון באַארבעטן אַ קינסטלעריש ווערק איז
דאָ נישט דאָס אָרט צו רעדן באַריכות, איך וויל בלויז באַמערקן, אַז אפילו
מיטן יינגסטן קלאַס קען מען אַזוי לערנען, אַז ר'זאָל הנאה האָבן פון פיינעם
אויסדרוק און צוגעוואוינען צו באַנעמען אַ בילד. מ'דאַרף נאַטירלעך נעמען
צו הילף אלע חושים און אויסשעפּן סיי דעם אינהאַלט סיי די שפראַך. — ביים
מאַכן דעם אָפּקלייב מוז מען אין זינען האָבן אַז די קינסטלערישע זאַכן זאָלן
זיין דינאַמיש אין זייער פּאַרעם און זאָלן קענען ווירקן אויף דער פּאַנטאַזיע.
און דער עיקר זאָלן געבן עפעס צו טאָן — נישט נאָר צו פאַרטייטשן“.

* שול־פּנקס, שיקאַגאָ 1946, ז"ז 428, 430, 431.

אין דער אַר ג ע נ ט י נ ע ר פּראָגראַם פון לימודים, וואָס איז אויסגעארבעט געוואָרן דורך דער „צענטראַל אָרגאַניזאַציע פאַר יידיש-נאַציאָ-נאַלן חינוך (ועד ההנחך) ביי דער קהלה“, איז ביים לימוד פון יידיש שוין פון די ערשטע גראַדן פּאָלקשול גענומען אין באַטראַכט דער עלעמענט פון ליטע-ראַטור. שוין ביים פינפטן גראַד ווערט אָנגעגעבן:

„ל י י ע נ ע ן א ו ן ש ר י י ב ן : צוגעוואוינען די קינדער ליענען ביכלעך פון דער שול-ביבליאָטעק פון: שלום עליכם, פּרץ, פּרישמאַן, מועדעלע, ביאַליק, אַש און ווערק פון אָרגענטינער יידישע מחברים.“

„ל י ט ע ר א ר י ש ע ב א ג ר י פ ן : פּראָזע, פּאָעזיע, דראַמע, מיטאַנאַלי, דיאַלאָג, מוסטערן פון יעדער ליטעראַרישער פּאַרם.“

אין פּראָגראַם פון זעקסטן גראַד ווערט ל י ט ע ר א ט ו ר שוין אינגאַנצן אויסגעטיילט ווי אַ באַזונדער געביט, און דער אינהאַלט פונעם ליטעראַטור-לימוד ווערט אזוי פּאַרמולירט:

„די קלאַסיקער. מוסטער-ווערק, צעגלידערן אַ ווערק און באַגרייפן די פּאַר-שידענע שאַפונגס-פּראָצעסן: געשיכטלעכער, פּערזענלעכער, געזעלשאַפטלעכער, נאַציאָנאַלער און סאָציאַלער פּראָצעס פון איבערלעבונגען, ליטעראַרישע השפּעה פונעם שרייבער אויף דער ליטעראַטור. מוסטערן פון דער נייער יידישער ליטעראַטור.“

*
**

אונדזער קורצער איבערויכט איבער דעם צושטאַנד און פּלאַץ פונעם ליטעראַטור-לימוד אין די פאַרשידענע טיפן יידיש-וועלטלעכע שולן אין די אמעריקאַנער לענדער, פונקט ווי אונדזער באַריכט וועגן דער פאַרמלחמהדיקער צישאַטשול אין פּוילן — ווייזט דעם ליענער, אַז דער פּעדאַגאָגישער געדאַנק פון דער יידישער לערערשאַפט האָט שטענדיק געשאַצט זייער הויך דעם באַטייט פון דער יידישער ליטעראַטור פאַר דער נאַציאָנאַלער און קולטור-הומאַ-ניסטישער דערציונג פון יונגן דור אינעם נייעם טיפ יידישע שולן; ער האָט געזוכט און פּאַרמולירט דעם זינען און ציל פונעם ליטעראַטור-לימוד אין דער דאָזיקער שול; ער האָט געזוכט און אָנגעצייכנט די וועגן און מעטאָדן ווי אזוי צו דערגרייכן דעם מאַקסימום פּעולות אינעם ליטעראַטור-לימוד. אויך אויף ווייטער וועט דער יידישער לערער האַלטן הויך די פּאָן פון דער יידישער ליטע-ראַטור אין אַלע אַנשטאַלמן פון אונדזער מאָדערנער שול-באַוועגונג.

כדי צו דערגרייכן די גרויסע דערציערישע מעגלעכקייטן פונעם ליטעראַטור-לימוד, איז נאָר נויטיק אים אַוועקצושטעלן אַלס ל י ט ע ר א ט ו ר-לימוד, נישט צעברעקלען אים אויף פּיצלעך פון כרעסטמאַטיע-שטאַף, נישט אויס-

טוישן אים אויף קליינגעלט פון ליטעראטור־שיקייט און פאָעזיע־לערנעכץ.

און דערפאר איז טויזנט מאָל גערעכט דער ווינער פּעדאָגאָג קאַרל לינקע, ווען ער שרייבט אין זיין בוך „וועגן געזאַמט־אונטערריכט“ — וועגן די פעלערן פון דער אלטער שול־בנוגע דער ליטעראַרישער דערציונג פון די קינדער — און שטעלט איר אַנטקעגן די באַציונג פון דער נייער אַרבעט־שול צום פּראָבלעם פון ליטעראַטור־לימוד: „זיכער איז — זאָגט ער — אז די אלטע שול האָט נישט דערפילט איר אויפגאַבע. דער פעלער איז געווען אין דעם, וואָס די שול האָט נישט אויסגענוצט די קונסט פון לייענען פאַר דער זעלבסט־דערציונג פון קינד גלייך פון אָנהייב, נאָר זי האָט צום אָנהייב געלייגט — כּדי אויסצולערנען לייענען, שפּעטער האָט זי געלייענט, כּדי צו געבן די קינדער מאַראַלישע פּיצלעך און קליינע לעבנס־פּאַלשע דערצייִלונגען; ענדלעך האָט זי געלייענט מיטן צוועק צו דערלאַנגען די שילער מעגלעך מער קענטענישן און ווי מעגלעך מער פּאָעזיע אין קליינע פּאַרציעס...“

די סיבה איז אזא: עס איז אוממעגלעך א ליטעראַרישע דערציונג דורך צוואַנג. מעגלעך איז זי נאָר אין אַטמאָספּער פון שעפּערישקייט, פּראָדוקטיוו־קייט און פּרייהייט. ליטעראַרישע דערציונג באַשטייט נישט אין דעם, אז דער שילער זאָל לייענען גוטע ביכלעך און איבערנעמען זייער אינהאַלט פּאַסיוו. ליטעראַרישע דערציונג באַשטייט אין פּראָדוקטיווער אַרבעט... דאָס קענען לייט ענען באַשטייט אין דעם, מ'זאָל פונעם ליטעראַרישן ווערק אַרויסנעמען און צוואַיגענען דאָס, וואָס איז געזונט און נאַרהאַפּטיק, וואָס איז ניצלעך פאַרן גייסט, פונקט אזוי ווי דער קערפּער באַזיצט די פּעיקייט אַרויסצונעמען און פאַרדייען פון די צוגענומענע שפּייזן דאָס, וואָס איז ניצלעך פאַרן אָרגאַניזם. די דאָזיקע אויפגאַבע קאָן נישט דערפילט ווערן דורך סתם לייענען ביכלעך, ווייל דאָס לייענען איז נאָר אַ טייל פון דער ליטעראַרישער דערציונג; דער צווייטער טייל איז די אייגנטלעכע אַרבעט: אַרױסברענגען די אייגענע איבערלעבונג, אַױסאַרבעטן אַן אייגענע פאַרשטעלונג פאַר עס.“

לאָמיר דאָ נאָך ברענגען אַ מוסטער, ווי אזוי עס ווערט פּאַרמולירט דער צייל פון ליטעראַטור־לימוד אין דער אַמעריקאַנער שול — אין אַט דער שול, וועלכע צייכנט זיך אזוי אויס מיט איר חוש פאַר לעבנס־דעאַלקייט, קאָגן

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

קרעטקייט, פראקטישקייט און אקטיווקייט. אָט ווי אזוי דער ניו־יאָרקער „באָארד אָף עדיוקייטן" (דערציונג־ראַט) שטעלט פֿאַר די צילן פֿון ליטעראַטור-לימוד אין זיין פראָגראַם, וואָס איז באַשטימט פֿאַר דער עלעמענטאַרער שול און פֿאַר דער ערשטער שטופֿע מיטל־שול: *)

„דער ציל, וואָס דאַרף אַרויסדרינגען פֿונעם גאַנצן אונטעריכט פֿון ליטע-ראַטור, — איז די באַרייכערונג פֿון לעבן דורך פֿאַרשטענדעניש און נענום פֿונעם בעסטן, וואָס די ליטעראַטור פֿאַרמאָגט.

די רעאַליזירונג פֿון דעם ציל פֿאַדערט מצד דעם ליטעראַטור-לערער אַ כּסדרדיקע באַמיונג צו דערפֿילן אָט וועלכע אויפֿנאָבעם:

וועקן דעם השק צום לייענען אזוי, אז דאָס לייענען זאָל ווערן אַן איינגע-וויינטער באַשטאַנדטייל פֿון טאַג־טעגלעכן לעבן.

אינטענסיווירן און קערעווען די עמאַציעס אזוי, אז עס זאָל זיך שאַפֿן אַ טיפֿערע פֿאַרשטענדעניש פֿאַר שיינקייט אין אַלע אירע פֿאַרמען.

פֿאַרבֿרייטערן די סימפּאַטיעס און סטימולירן די פֿאַנטאַזיע דורך דער כּאַקאַנטשאַפֿט מיט דערפֿאַרונגען פֿון מענטשן פֿון אַלערליי לענדער, אזוי ווי זיי ווערן געשיכטערט אין דער הויכווערטיקער ליטעראַטור פֿון דער פֿאַרגאַנג-גענהייט און איצטיקייט.

העלפֿן דעם שילער זיך בעסער צוצופאַסן צו זיין סביבה דורך אַ גרע-סערער פֿאַרשטענדעניש פֿון דער אַרומיקער וועלט.

שטאַרקן אין שילער די פעיקייט צו ווירקן פֿראָדוקטיוו ווי אַ מיטגליד פֿון אַ סאָציאַלער גרופֿע.

סטימולירן די איניציאַטיוו און דאָס זעלבשטענדיקע דענקען דורך דער-מונטערן די רגילות אַרויסצוזאָגן די אייגענע מיינונג וועגן געלייענטן.

קולטיווירן און פֿאַראַידלען דעם אינדיווידועלן געשמאַק אין לייענען, אזוי אַז ליטעראַטור זאָל דינען פֿאַר אַן אָפֿענער טיר צו אַ ברייטער קולטור.

אַנטוויקלען אירעאַלן פֿון כּאַראַקטער — וועלכע זאָלן געפינען זייער אויס-דרוק אין אַ לעבנס־פֿירונג פֿון אַ העכערער מדרגה, סיי אַלס מענטש, סיי אַלס בירגער.

אַנטוויקלען די רגילות צו פֿאַרברענגען די פֿרייע צייט אין געזעלשאַפֿט פֿון גוטע ביכער.

דער לערער פֿון ליטעראַטור דאַרף אויך שטרעבן:

*) *Course of Study in literature for Elementary Schools, as adopted by the Board of Education, July 13, 1927, N. Y. C.*

די דאָזיקע אַנווייזונגען זענען אַדאַפּטירט געוואָרן אין 1935-1934, און איבערגע-דרוקט געוואָרן אין 1938, 1940, 1947.

ח. ש. קאזדאן

צו וועקן און צו שפייזן דעם שעפערישן אינסטינקט דורך דערמוטיקן די שילער צום שרייבן.

צו העלפן דעם שילער געווינען זעלבסטזיכערקייט און זעלבסט-צוטרוי דורך זעלבסט-אויסדרוק.
אנטוויקלען דעם הוש פאר הומאָר.

אנטוויקלען דעם ליטעראַרישן געשמאַק דורך דעם וואקס פון פאַרשטענד-דעניש פאַר דער קוואַליטעט פון סטיל און דער פאַרשידנאַרטיקייט פון ליטע-ראַטורטיפן.

וועקן דעם חשק צו לערנען אויף אויסנווייניק פראַגמענטן, באַזונדערס שיינע, לויט אינהאַלט און פאַרעם.

שטאַרקן דעם חשק פאַרצוליינען (אויפן קול), כדי דערמיט צו פאַרשאַפן פאַרגעניגן אַנדערע מענטשן".

כמעט אין ענלעכע ווערטער ווערן פאַרמולירט די אויפגאַבן פונעם ליטע-ראַטור-לימוד אין אַן אויסגאַבע פונעם ניר-יאָרקער „באַאַרד אָוו עדוקיישאַן" (פון 1927*) מיר וועלן פון דאָרט נאָך ציטירן דאָס קאַפיטל, וואָס איז אָנגערופן מיטן נאָמען „ביי וועלכע פרינציפן דאַרף מען זיך האַלטן אינעם לימוד פון ליטעראַטור":

1. „דאָס ליטעראַטור-ווערק איז אַ קונסט-ווערק, און ווען מען לערנט מיט די תלמידים אַ קונסט-ווערק, דאַרף מען עס נישט אַנאַליזירן גענוי פאַר-טאַקאָלאָריש.

2. דער צוועק פון לערנען ליטעראַטור איז קענען אָפּשאַצן איר ווערט, און נישט סתם אינפאַרמאַציע; דער בעסטער צוגאַנג צו אַ טעמע איז „צו שאַפן אַ שטימונג פון גענוס און נייגיר, און נישט פון שטודירן און האַרעווען".

3. דער מאַטעריאַל דאַרף אויסגענוצט ווערן אין יענעם מאָמענט, ווען ער האַרמאָנירט מיט דער אוממיטלכאַרער פאַראינטערעסירטקייט פונעם קינד.

4. די באַהאַנדלונג פונעם ווערק דאַרף זיין ראשית כל סאַציאַל; מען דאַרף אויך געפינען די פאַסיקע געלעגנהייט צו אַ פרייער דיסקוסיע איבערן געלייענטן מאַטעריאַל.

5. מע דאַרף נעבן די געלעגנהייט פאַר אויסגעברייטערטן לייענען. דער לערער דאַרף דערמוטיקן די תלמידים צו לייענען קרובהשע לידער, מעשיות, שפילן און ביכער.

זע אויך:

*) *Course of Study in literature, Elementary and junior High Schools*, 1948.

6. די פארשטענדעניש פאר ליטעראטור דאָרף אָנגיין אויך אויסער דער לעקציע־שעה פון ליטעראטור, מ'דאָרף באַרייכערן די אנדערע לימודים מיט ליטעראַרישע רעקאָמענדאציעס".

מיר זען, אז אויך די אמעריקאנער פּעדאָגאָגן גייען צו צום ליטעראטור־לימוד פון א זייער ברייטן פארנעם. זיי שטרעבן אים צו פארוואנדלען — אין „אן אָפּענער טיר צו א ברייטער קולטור“, אין א מיטל צו פארשטיין בעסער די אַרומיקע וועלט, אין א מיטל פון זעלבסט־פארפולקאָמונג און אַדורכדרינגונג מיט העכערע אידעאַלן. ליטעראטור איז פאַר זיי דער וועג צו באַרייכערן דאָס לעבן, ווי אויך צו טיפּערער פארשטענדעניש „פאַר שיינקייט אין אַלע אירע פאַרמען“. ליטעראטור איז דער וועג צו דערקענען די גרויסע דערפארונגען פון מענטשן — אין זייער היסטאָרישער אַנטוויקלונג און וואוס.

אָט אזוי האָבן דורות פּעדאָגאָגן אויסגעטראָטן דעם וועג פאַרן ליטעראטור־לימוד. עס איז א גרויסער און וויכטיקער געביט אין שול, און מיר דאַרפן פון דעם קוואַל שפּאַן. עס איז א לימוד, וועלכער לינט אויפן גאָלדענעם שטראָן פון דער אידעאַלער דערציונג פון דער יוגנט. עס איז א לימוד, וועלכער קאָן אין אונדזער שול שפּילן די וויכטיקסטע ראָל, ווייל ער איז כולל אין זיך אַלע מעגלעכקייטן פון אונדזערע אַלגעמיינע דערציערישע אידעאַלן, ווי אויך די ריין נאַציאָנאַלע עלעמענטן פון אונדזער דערציונג.

ב. אַלגעמיינע פּרינציפּן

ליטעראטור איז נישט קיין מעכאַנישער לימוד. דער לערער פון ליטעראַטור־טור דאָרף האָבן א קלאָרע שטעלונג צום ענין ליטעראטור בכלל, ער דאָרף וויסן וואָס ער דערוואָרט פון איר. ער דאָרף זיך פונאנדערקלייבן אין די אַלגעמיינע פּרינציפּן, אויף וועלכע דאָס ליטעראַריש־קינסטלערישע ווערק באַזירט זיך. ער דאָרף פאַרמאָגן אַן אויסגעהאַלטענעם צוגאַנג כדי צו קענען אָפּשאַצן א ווערק. „די אַרבעט פון מענטשן צו שאַפן ביכער וועט זיין אינגאַנצן אַרויסגעוואָרפן, אויב דאָס בוך וועט פון זיין זייט נישט שאַפן דעם מענטש“ — אזוי זאָגט אַ באַקאַנטער דיכטער. וואָס זשע פאַר א סאַרט מענטש ווילן מיר שאַפן מיט דער הילף פון בוך? און אויף וועלכע אופנים? מיט וועלכן כוח, דורך וועלכע קאנאַלן וועט דאָס בוך אויסשפּרייטן זיין ווירקונג און „שאַפן דעם מענטש“? אין וואָס אייגנטלעך באַשטייט דער כישוף פונעם בוך?

ליטעראטור באַשטייט פון צוויי עלעמענטן: א י נ ה א ל ט און פ א ר ע ם, דער „א מ ת פ ו ן ש י י נ ק י י ט“ און דער „א מ ת פ ו ן א י נ פ א ר מ א צ י ע“, לויט דער טערמינאָלאָגיע פון ענגלישן

שריפטשטעלער דזשאָרדזש סעמפסאָן, טאָ וועלכער עלעמענט זאָל הערשן? וועל-
יכער זאָל אַרויסגערוקט ווערן אין פּאָדערגרונט פּאַר די תּלמידים?

„עס איז פּאַראַן אַ פּשוטע געפּאַר, זאָגט סעמפסאָן, אַז דער אמת וואָס
איז שיינקייט קען פּאַרוואַנדלט ווערן אין אַן אמת וואָס איז אינפּאַרמאַציע. עס
איז אזוי לייכט צו באַגיין אַט די פּאַטאַלע מעטאַמאָרפּאָזע.“*

מען דער לערער האָבן הויכע וויסנשאַפטלעכע קוואַליפיקאַציעס, איז עס
נאָר אַ גאַראַנטיע, אַז ער וועט צושטעלן גוטע אינפּאַרמאַציע איבער ליטעראַ-
טור; דאָס איז אָבער אינגאַנצן נישט קיין גאַראַנטיע, אַז זיין עמאַציאָנעלע
ש י י נ ק י י ט - באַלויבונג וועט זיין געהעריק צוגעפּאַסט. און דערפּאַר זענען
די פּאָדערונגען צום לערער פון ליטעראַטור גאָר פון אַן אַנדער כאַראַקטער.
„דער לערער מוז אַליין הנאה האָבן (פון קינסטלערישן ווערק). איידער ער איז
ביכולת צו שאַפן גענום ביי אַנדערע; ער מוז אַליין פּאַרמאַגן התלהבות כדי
אַנדערע אָנצוצינדן. ער מוז אַליין האָבן גלויבן — סיי אין זיך סיי אין זיינע
תּלמידים. ער מוז געדענקען, אַז ליטעראַטור איז נישט קיין טרעגער פון אינ-
פּאַרמאַציע און נישט קיין אַקאַדעמישע באַשעפטיקונג. פּאַרן רוב שילער אין
ס'רוב שולן איז ליטעראַטור דאָס הויפטמיטל, דורך וועלכן זייער וואַקסנדיקע
נשמה וועט אַליין דערקענען איר געמלעכע נאַטור.“**

איז טאַקע קיין וואונדער נישט, וואָס דורות ליטעראַטור-קריטיקער און
ליטעראַטור-לערער האָבן שטענדיק געזוכט דעם זינען און תּכלית פון לערנען
ליטעראַטור. זייער אינטערעסאַנטע דיסקוסיעס זענען אָנגעגאַנגען במשך פון
לאַנגע יאָרן ביי די רוסישע פּעדאַגאָגן און קריטיק-שרייבער, און מיר וועלן דאָ
דערציילן וועגן זיי אַביסל בפרטיותדיקער.

די באַוואוסטע מעטאָדיקער פון דער רוסישער שפּראַך און ליטעראַטור
אַלפּיעראָו און גרווינסקי האָבן מיט יאָרן צוריק צונויפגעשטעלט אַ „זאַמלונג
פון פּראַגן איבער דער געשיכטע פון דער רוסישער ליטעראַטור“, — אַ בוך
וואָס האָט געהאַט זייער אַ גרויסע מעטאָדישע באַדייטונג. דערקלערן די מחברים
אין זייער הקדמה צום בוך: „דער הויפטשאַטאַנדפונקט, וואָס האָט אָנגעפירט
מיט די אויטאָרן ביים צונויפשמעלן די פּראַגן, איז געווען דער ה י ס ט אַ-
ר י ש - ל י ט ע ר א ר י ש ע ר . . . זייער אַ גרויסע מערהייט
פון די פּראַגן דרייט זיך אַרום דעם א י ד י י א י ש ן א י נ א ל ט
פון די ליטעראַרישע דענקמעלער.“ דאָס גלויבן אין זיין שפּראַך-מעטאָדיק רעדט

*) George Sampson — *Literature in the Class-room*. Essays and studies by members of the English Association, vol. XX, 1935.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

אלפי עראָוו וועגן דעם, אז ביים דערלערנען די ליטעראטור מוזן די תלמידים, זיך אָפגעבן אַ מעגלעך קלאָרן (כאָטש פאַרדעלטנישמעסיק עלע-כענטאַרן) דייןזחשבוּן וועגן דער וועלט אַ נשוינג פונעם אוי-טאָר**). ער האָלט, אז „מען מוז אוועקשמעלן דעם לימוד אזוי, אז ער זאָל אַנטשפּרעכן די גרונט-אויפגאַבן פון דער קולטור, וואָס דער דערקורס פון ליטעראַטור מוז זיין די נעץ**“ מע דאַרף העלפן דעם תלמיד „דערזען אינעם ליטעראַרישן ווערק די אָפּשפיגלונג פון די לעבעדיקע אינטערעסן פון דער ווירקלעכקייט“.

מיר זעען אויף אזא אופן, אז אינעם גרויסן וויכוח צווישן די צוויי שטאַנד-פונקטן וועגן דער ליטעראַטור און איר ווערט אין שול — דעם „אמת פון שיינקייט“ און דעם „אמת פון אינפאָרמאַציע“, אָבער אַנדערש גערעדט — דעם קינסטלעריש-עסעטישן שטאַנדפונקט און דעם אידעיש-געזעלשאַפטלעכן, קולטור-דיסטינאַקטן פונקט — האָבן זיך די דערמאָנטע צוויי פּעדאַגאָגן געשטעלט אויפן לעצטן שטאַנדפונקט. מיט דעם זעלבן „פובליציסטישן“ קולטור-געזעלשאַפטלעכן גאַנג זענען די רוסישע מע-טאָדיקער פון ליטעראַטור געגאַנגען אַ סך יאָרן. מען האָט טראַקטירט די גע-שיכטע פון דער ליטעראַטור ווי „די געשיכטע פון דעם, ווי אזוי עס האָבן זיך אָפגעשפּיגלט די אינטעלעקטועלע טועלע און געזעלשאַפטלעכע שטאַנדפונקט פון דער קינסטלערישער שאַפונג“. מע האָט באַטראַכט די ליטע-ראַטור, „ווי איינע פון די דערשיינונגען פון אינטעלעקטועלן און געזעלשאַפט-לעכן לעבן פון פּאָלק, וועלכע געפינען זיך אין צוזאַמענהאַנג מיטן אַלגעמיינעם גאַנג פון זיין היסטאָרישער אַנטוויקלונג“. דער דערמאָנטער פּעדאַגאָג וו. סטאַ-יונין האָט געהאַלטן, אז „די ליטעראַטור זעט איר עיקר-אויפגאַבע אין דער שיילדערונג פון לעבן... ביים פונאַנדערקלייבן אַ ווערק, — זאָגט ער, — קומט אונדז אומבאַדינגט אויס צו האָבן צו טון מיט פאַרשידנאַרטיקע לעבנס-פראַגן, אַלץ איינס, צי מיר וועלן נעמען פונאַנדערקלייבן די פאַקטן, אָדער די פּערזענלעכקייטן מיט זייערע כאַראַקטערן, צי זייערע באַציונגען צווישן זיך, צי די אידעאַלן פונעם פּאָעט גופא, אָדער מיר וועלן באַטראַכטן זיין גרונט-אידיע, זיין באַציונג צו דער ווירקלעכ-קייט אָדער זיין פּאָעטישע וועלטאַנשויונג. — אַלץ וועט אונדז אַרויפפירן אויף

* אַלפיעראָוו — די מוסערשפראַך אין מיטלשול, מ' 1911, ז' 327.

** דאַרטן — ז' 328.

פראגן, וואָס זענען נאָענט און אינטערעסאַנט פאַר יעדן, א ו י פ ל ע -
ב נ ס - פ ר א ג נ " *).

מיט איין וואָרט, מיר האָבן צו טון מיט אַ גאַנצער שיטה, וועלכע קומט
אויף דער ליטעראַטור, ווי אויף אַן ענין, וואָס דאַרף דינען צוליב ב ר יי
ט ע ר ע צוועקן: ז י ד א ר פ ב א ק ע נ ע ז מ י ט ז
ל ע ב ז א ו ז ז י י נ ע א י ד י י א י ש - ג ע ז ע ל ש א פ ט
ל ע כ ע ש ט ר ע מ ו נ ג ע ז. ביים דערלערנען די ליטעראַטור, דאַרף
מען קלאָר מאַכן די הויפט־אידיען פון די ווערק און די אידעאַלן פון זייערע
אויטאָרן, מע דאַרף געבן זייער אָפּשאַצונג, אויספאַרשן זייער ווירקונג אויף
דער געזעלשאַפט פון זייער צייט, עס דאַרף דערקלערט און פאַרטייטשט ווערן
דער כאַראַקטער און די אויפפירונג פון די געשילדערטע העלדן. ביי דער דאָ-
זיקער פובליציסטיש־אַנאַליטישער אַרבעט איבער די שטודירטע ווערק דאַרף
א ו י ד דורכגעפירט ווערן אַ קינסטלעריש־עסמעטישע אָפּשאַצונג פון די
ווערק.

אין דער דאָזיקער שיטה טראָגט אַריין דער צווייטער צד — די עסמעטיש-
קינסטלערישע שטרעמונג — אַ סך וויכטיקע קאָרקעטיוון. פריער פון אַלץ פאַר-
דערט זי, אַז אויפן לימוד פון ליטעראַטור זאָל מען אויפהערן קוקן ווי אויף אַ
זאָך, וואָס פאַרמאָגט נישט קיין זעלבשטענדיקן איטהאַלט
און ווערט, וואָס דאַרף אַ נ ג ע ש אַ ס ז ווערן צו עפעס פרעמדע צילן
און זייטיקע פראַגן. עס ווערט געפאַדערט פולער גלייכבאַרעכט פאַרן לימוד פון
ליטעראַטור פאַר זיך אַלס אַ פראַגראַמטייל, וועלכן מען קאָן נישט פאַרבייטן
און נישט ממלא זיין דורך קיין אַנדערן לימוד.

„ליטעראַטור קאָן מען לערנען אין מיטלשול נאָר אין דעם פאַל, — זאָגט
ב. אייכענבאַום, איינער פון די פּרעדיקער פון דער עסמעטיש־קינסטלערישער
שיטה, — א ו י ב מען זאָל זען אין דער קינסטלע-
רישער שאַפונג גופא נישט פשוט אַ פּאַסי ווע-
„אַפּשפּינגלונג“, נאָר אַ באַזונדערן אופן פון
דערקענען די וועלט, צו וואָס נאָר זי אַליין
איז מסוגל. . . . פריער פאַר אַלץ און געוויסער פאַר אַלץ דאַרף מען
אויפפאַסן דעם קינסטלערס ס ט י ל, ד"ה, אַנדערש גערעדט, די סיסטעם
פון זיינע ביידע, דורך וועלכע עס ווערט אויסגעדריקט דער
אַדער יענער קינסטלערישער אמת. איך שטרייך אונטער דאָס וואָרט ס י ס-
ט ע ס דערפאַר, ווייל דווקא דורך דער סיסטעמאַטישער, נישט־צופעליקער,

(* ציטירט בוך, ז. 8.

אינערלעך איינהייטלעכער קייט פון בילדער, וואָס איז צונויפגעשמירט דורך די געזעצן פונעם מאַטעריאַל, ווערט באַשטימט דער ס ט י ל . . . דער סטיל דינט, אזוי צו זאָגן, אַלס אַ באַוווּי, אַז עס איז דערגרייכט געוואָרן אַ האַרמאָניע צווישן די געזעצן פונעם מאַטעריאַל... די אַרבעט פונעם לערער דאַרף זיין געווענדט דערויף, אַז די תלמידים זאָלן תופס זיין, ד"ה אַרומנעמען פֿול און אין גאַנצן די בילדער־סיסטעם פונעם אויטאָר, וואָס ווערט דערלערנט."

וויסנשאַפטלעך באַגרינדעט, ווערט ליטעראַטור באַטראַכט אַלס אַ סיסטעם פון פסיכישע דערשיינונגען, וועלכע באַקומען זייער אָביעקטיוון אויסדרוק אין קינסטלערישע בילדער, וואָס פאַרמאָגן אַ פאַראַלגעמיינערונג־קראַפט. דער קינסטלער איז דער טרענער און מקור פון בילדער און קאַנקרעטע פאַרשטעלונגען, וואָס רופן פון זייער זייט אַרויס ביים לייענער קאָמפּליצירטע בילדער און אַסאָ־ציאַציעס. די דאָזיקע אייגנשאַפט פון קינסטלערישער שאַפונג האָט איר מקור אין דעם מהות פון דער מענטשלעכער שפראַך בכלל, און ווייל די גאַנצע שאַפונג־קראַפט פונעם קינסטלער איז אַרויסגערופן דורך קאַנקרעטע בילדער, וועלכע ווערן פון זייער זייט אַ כוּחה־מעורר פון נייע בילדער ביים לייענער, דעריבער קאָן דאָ קיין רייד נישט זיין וועגן עפּעס אַ באַזונדערן מיין פונעם קינסטלער כּעת ער שאַפט דאָס אָדער יענז ווערק, וועגן אַ וועלכער ס'איז באַזונדער אַבסטראַקטער אידיע פון זיין ווערק.

אין דער אמת, ווען אַזאַ באַזונדערער זינען און אידיע וואָלט געשמעקט אין פּאָלעס שאַפונג און „אויב מען וואָלט געקאָנט די דאָזיקע אידיע אויס־שעפן אין דער פּאָרעם פון אַן איינציקער אַבסטראַקציע, וואָלט דאָך דער פּאָ־ע ט י ש ע ר געראַנק נישט געהאַט קיין אָנווענד; וואָלטן דאָ אוממעגלעך געווען די קינסטלערישע וועגן פון דערקענען, וואָלטן געווען נישט נייטיק קיין בילדער, סימבאָלן, אַלעגאָריעס. דאָס, וואָס איז אַרויסגעזאָגט אינעם בילד און דורכן בילד, עקזיסטירט נישט פאַרן פּאָעט גופא אַלס אַן אַבסטראַקטע אידיע. די אידיע לייגט אַריין דער, וואָס באַנעמט דאָס קינסטלערישע ווערק, דער, וואָס טייטשט עס אויס, וואָס באַנוצט זיך דערמיט צו דערקלערן די לעבנס־דערשיינונגען... פאַרענדיקט, אָפּגעשיידט פונעם שעפּער, בלייבט דאָס ווערק פריי פון זיין ווירקונג... וואָרום עס איז געוואָרן אַ ווערק שוין פון אַ פרעמדער שאַפונג: פון דער שאַפונג פון די, וואָס זענען עס תופס. דעם קינסטלערס ווערק איז אונדז נייטיק דווקא דערפאַר, ווייל עס איז אַן ענטפּער אויף אונדזערע פּראַגן: א ו נ ד ז ע ר ע, וואָרום דער קינסטלער האָט זיך זיי נישט גע־שמעלט און האָט זיי נישט געקענט פאַרויסזען... דער זין פונעם קינסטלערישן

ווערק הענגט אָפּ פון יענע אייביק נייע פראַגן, וואָס עס שטעלן אים זיינע אייביק נייע, אומענדלעך פארשידנארטיקע לייענער" (*).

דער אויבן דערמאָנטער דייטשישער פּעדאָגאָג, דר. גרענע, מיינט אויך, אז דער עיקר אינעם קינסטלערס ווערק איז זיין עסטעטישער און געמאַציאָנעלער אינהאַלט. „אַט אַזוי, זאָגט ער, ווערט כסדר באַנייט דער ווערט פון אַ דיכטערישער שאַפונג בלויז אין דער עמפינדנדיקער נשמה (פונעם ליי-ענער). נאָר אין דער דאָזיקער איבערלעבונג לעבט די פּאָעזיע ווייטער, און אַפּגעריסן פון דער דאָזיקער פּערזענלעכער איבערלעבונג, איז זי גאַרנישט, אַ טויטער שמעטערלינג — מיט נאָרלען אויפן קאַרעק אָנגעשטאַכן, אַ געטראַנק אין אַ פאַרחתמעטער פּלאַש — פאַרן דאָרשטיקן, אַ קאָסטבאַרע פּירל אין אַ פאַר-שלאָסענער שאַנק" (**).

די דאָזיקע זעלבשטענדיקייט, דער אייביקער כוח־מעורר און די פּריש-קייט פון דער קינסטלעריש-בילדערישער שאַפונג, איז מחיב דעם פּעדאָגאָג, דעם לערער פון ליטעראַטור, אַז ער זאָל מיטהעלפּן דעם פּראָצעס פון פּרייען און פּרוכטבאַריקן אַפּערצעפּירן דעם בילדערשטאַף אַזוי, אַז דער בילדערשטאַף זאָל ביים תּלמיד, וואָס איז אים תּופּס, אַרויסרופּן פּילפּאַכע און פּילפּאַרביקע באַגריפּן און געדאַנקען, איבערלעבונגען און געפּילן.

דאָס זענען די צוויי שטאַנדפּונקטן וועגן ליטעראַטור. ווי אַזוי זשע דאַרף האַנדלען אין קלאַס דער לערער פון ליטעראַטור? לויט אונדזער מיינונג דאַרף ער זיך האַלטן ביי אַ ס י נ ט ע ט י ש ן מ ע ט אַ ד. אַ צווייענדיקע אויפּגאַבע האָט ער בעתן לערנען ליטעראַטור; גלייכצייטיק מיטן שטודירן די קוּלְטוּר־היסטאָרישע ווערטן, וואָס ליגן באַהאַלטן אינעם ווערק, אויסניצנדיק זיי, צוליבן טיפּערן אַריינדרינגען אינעם תּוך פון די געוועל-שאַפּטלעך-קולטורעלע, אידעיש-אַקטיווע דערשיינונגען-פּאַקטן פון אייגענעם פּאַלק מיט זיינע שטרעמונגען און גרופּירונגען, — דאַרף אויך אָנגעווענדט ווערן די גאַנצע אַכטונג און אויפּמערקזאַמקייט אויף אַריינצודרינגען אינעם תּוך און כּוּחַ פונעם קינסטלערס שאַפּונגען און אויסדרוק־אופנים; דער תּלמיד דאַרף תּופּס זיין די גאַנצע קינסטלערישע אַרבעט פּאַקטן פּאַקטן זי צי ע פונעם ווערק, זיינע אַריגינעלע אייגנטימלעכקייטן, און אונטערשיידן זיי פון די שאַפּונג־אופנים פון אַנדערע ענלעכע קינסטלער; עס דאַרף דורכגע-מאַכט ווערן אַ קריטיש-עסטישע אַרבעט, וועלכע

(* די רוסישע זאַמליכער — פּראַגן פון טעאַריע און פּסיכאָלאָגיע פון שאַפּונג, באַנד 7, כאַראַקאָו, 1916: אַרטיקל פּון א. גאַרנפּעלד — „וועגן דעם קאַמענטירן פון קינסטל-לערישע ווערק“.

(** דאָס ציטירטע ווערק, ז' 210.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

דאָרף אַרויסגיין פֿון די גרונט־יסודות, וואָס זענען פֿעסטגעשטעלט דורך דער וויסנשאַפט פֿון קינסטלערישער שאַפֿונג.

אַבער עס וואָלט געווען אַ גרויסער פֿעלער, ווען דער לערער זאָל זיך באַ-
גרענעצן מיטן באַארבעטן דעם מאַטעריאַל נאָר אין דער פֿאַרעם פֿון קריטיש-
עסטעטישער באַהאַנדלונג, נאָר פֿון פֿסיכאָלאָגיש־קינסטלערישן שטאַנדפּונקט.
אַזאַ אינגאָרירן דעם רעאַלן עלעמענט פֿון דער קינסטלערישער שאַפֿונג וואָלט
פֿאַרקלענערט דעם דערצינג־ווערט פֿונעם שטודירטן מאַטעריאַל, וואָלט פֿאַר-
שמעלערט דעם קוק און די אַנאַליטישע מעגלעכקייטן פֿון דעם תּלמיד און אַפֿ-
געשוואַכט אַפֿילו די דערגרייכונגען אויפֿן געביט פֿון קונסטקריטיק. די פֿראַך-
פֿאַרציע צווישן דעם רעאַלן און אידעאַלן עלעמענט אין קינסטלערישן ווערק,
צווישן „דער איבערשאַפֿונג פֿון דער ווירקלעכקייט און דער באַלייכטונג, אין
וועלכער די דאָזיקע ווירקלעכקייט ווערט פֿאַרגעשטעלט“, קאָן נאָר דאַן באַנומען
ווערן דורכן תּלמיד, ווען ער שטודירט ביי דעם טיילן גלויבן. ווען
אַבער זיין גאַנצע אויפֿמערקזאַמקייט ווערט אָנגעווענדט נאָר אויף אַ ייִן
זייט פֿונעם שאַפֿונג־פֿראַצעס, ליידיט אויך דאָס באַנעמען פֿון דער צווייטער, און
אַזאַ תּלמיד וועט אין גאַנצן נישט אָפּשאַצן די „האַרמאָניע צווישן די געזעצן
פֿונעם נייסט און די געזעצן פֿונעם מאַטעריאַל“, וועגן וועלכער עס רעדט
אייכנבאַום.

אַפֿילו אַוּסאַניקאַָקאָליקאַוּסקי, איינער פֿון די ערשטע, וואָס האָבן באַ-
גרינדעט די טעאָריע פֿון דער שאַפֿונג־פֿסיכאָלאָגיע, פֿאַרגעסט אויך נישט דעם
גרויסן לעבנס־אויס־רעזיונג־ווערט פֿונעם קינסטלערישן
וואָרט און ער שטרייכט אונטער, אַז „די קונסט רעדט שטענדיק און אומעטום
וועגן מענטשן און מענטשן שלעכט...“ די קונסט
מיט אירע בילדער, וואָס וועקן געדאַנקען און געפילן, אַנטוויקלט, איז משלים
און, מען קאָן זאָגן, באַשאַפט די מענטשן שלעכטקייט פֿון
מענטשן. זי איז לויט איר נאַטור הומאַניש און פֿאַראַיירלט די מענטשן“ (*).

**

בנוגע דער פֿראַגע וועגן די פֿרינציפֿן, אויף וועלכע עס דאָרף זיין געבויט
דער לימוד פֿון ליטעראַטור, איז ביז נאָר באַלערנד די מעטאָדיק פֿון דער רוסי-
שער ליטעראַטור — ס׳ייִז דער ראַטן־איבערקערעניש און ס׳ייִז
נאָך איר. מיר האָבן אויבן שוין ציטירט אייניקע רוסישע מעטאָדיסטן (סטאַ-
יונין, אַסטראָגאָרסקי, אַלפֿיעראָוו, גרוזינסקי א״א). מיט נאָר אַ באַזונדערן ברען.

(*) אויסאַניקאַָקאָליקאַוּסקי — טעאָריע פֿון פֿאַעזיע און פֿראָזע, 1911.

האָט זיך צעפלאַקערט דער קאמף צווישן די פאַרשידענע שטאַנדפונקטן — אויף דעם גרויסן און ערשטן אַלרוםלענדישן צוזאַמענפאַר פון די רוסישע שפראַכלעכער אין מיטלשולן (סוף דעצעמבער 1916). עס האָבן דאָ געקעמפט צווישן זיך עטלעכע ריכטונגען: (1) די אָנהענגער פונעם קולטור־היסטאָרישן מעטאָד מיט זייער אידעיש־געזעלשאַפטלעכן צוגאַנג צו ליטעראַטור; (2) די אָנהענגער פון דער היסטאָריש־גענעטישער אָדער עוואָלוציאָניסטישער ריכטונג, וועלכע האָט זיך אינטערעסירט בעיקר מיט דעם גענעזיס און עוואָלוציע פון פאַרשידנע זשאַנערן, סטילן און פּאָעטישע פּאַרמען; (3) די תלמידים פונעם באַרימטן רוסישן שפראַך־געלערנטן פּאָט י ע ב נ י אַ; אָט די פּאָטיעב־ניאַנער האָבן זיך שוין אינטערעסירט נישט נאָר מיט די פּאַרמען פון דער פּאָעטישער שאַפונג, נאָר אויך מיט אירע פּראָצעסן און פּסיכאָלאָגיע; זיי האָבן געהאַלטן, אַז ליטעראַטור איז פריער פאַר אַלץ אַ דערשיינונג פון פּסיכישן לעבן, אַ רעזולטאַט פון אַנטוויקלטן בילדערישן דענקען; דאָס שטודירן ליטע־ראַטור דאַרף באַשטיין נישט אינעם אירידיאישן אינהאַלט, נאָר אין דער „אַב־יעקטיווער סטיכע“ פונעם ווערק — דאָס איז זיין אינערלעכע און אויסערלעכע פּאַרעם; (4) די אָנהענגער פון ריינעם פּאַרמאַליזם און עסטעטיזם; דער אַלף און בית פון ליטעראַרישן אַנאַליז איז פאַר זיי די פּאַרעם, דער „ווי אַזוי“, די ע ס ט ע ט י ש ע ז י י ט; (5) עס זענען דאָ אויך געווען פאַרטראַגטן די פּאַרשטייער פון א י נ ט ו א י ט י ו ו י ז ס, זיי האָבן געטענהט, אַז די אַרבעט פון דעם לערער פון ליטעראַטור דאַרף זיך אָנשפּאַרן בעיקר אויף בילדער, זי דאַרף פאַרטיפּן דאָס אינטואיטיווע אויפנעמען די בילדער דורכן שילער, און צו דעם צוועק זענען נייטיק גאַנצע און אוממיטלעכאַרע איינדרוקן פונעם קינסטלערישן ווערק, „די הויפט־אויפגאַבע דאַרף באַשטיין אין ווי מעגלעך ליידנשאַפטלעכן און פאַרטיפּן ל י י ע נ ע ז פונעם ווערק — און אַבסאָלוט מער גאָרנישט“.

נאָך לאַנגע, ליידנשאַפטלעכע דעבאַטן איז דורכן צוזאַמענפאַר אָנגענומען געוואָרן אַ גרויסע רעזאָלוציע איבער די וועגן און פּרינציפּן פונעם ליטעראַטור־לימוד. די דאָזיקע רעזאָלוציע שטעלט פאַר אַ מין סינטעז פון די הויפט־ריכטונגען צווישן די רוסישע שפראַכלעכער. און עס פאַרבלייבן ביז היינט אקטועל און באַלענדדיק די עיקר־פונקטן פון דער דאָזיקער רעזאָלוציע, וועלכע לייענט זיך אַזוי:

1. „די ליטעראַטור, זייענדיק אַ פּראָדוקט פון עמאַציאָנעל־בילדערישן דענקען, שטעלט פאַר מיט זיך לויטן מעטאָד און באַטייט אַ באַזונדערן אונטער־ריכט־ענין.“
2. אין דער צייט, ווען אַ סך לערער לערנען לאַגיש דענקען, ליגט אויפן

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

- אונטעריכט-נעבער פון ליטעראטור דער חוב דער עיקר צו דערציען דאָס ק י נ ס ט ל ע ר י ש ע דענקען פון די תלמידים.
3. די קינסטלערישע ליטעראטור דאַרף פאַרנעמען דעם הויפטאַרט אויף די לערן-שעהן פון דער רוסישער שפראך און ליטעראטור.
4. אויף אַלע שטופעס פון מיטלשול איז נייטיק די אַרבעט פונעם ליטע-ראַטור-לימוד, וואָס האָט אין זינען די קינסטלערישע בילדער און פארטיפט זייער אינטואיטיווע אויפאַסונג ביי די תלמידים.
5. די ליטעראַרישע ווערק ווערן שטודירט מצד דעם סיוושעט, בילדער, כּטיל, קאָמפּאָזיציע און בכלל מצד די קונסטשאַפונג-וועגן, וואָס גייען אַרײַן אין געביט פון פּאָעטיק.
6. אַ וויכטיק-משותדיקער מאָמענט פון אַרבעט איז ווייטער דאָס שטור-דירן די ליטעראַרישע ווערק מצד זייער פּסיכאָלאָגישן, פּילאָזאָפּישן און אידיי-איש-געזעלשאַפטלעכן אינהאַלט; דערביי דאַרף דער געזעלשאַפטלעך-אידייאַר-שער מאָמענט באַזונדערס אַרויסגערוקט ווערן ביים שטודירן די נייסטע ליטע-ראַטור (אַנהייבנדיק פון די 20סטע יאָרן פון ניינצנטן יאָרהונדערט), כדי צו גרייטן די יוגנט צום פאַרשטיין דעם לעבעדיקן היינט".
- אויך אינעם פעריאָד פון דער ראַטנפאַרבאַנדישער שול האָט די פּראַגע-וועגן ליטעראַטור-לימוד דורכגעמאַכט אַ זיגנאַטישן וועג. דער רוסישער מעטאָ-דיסט וו. וו. גאַל וו. ב. ק. אָ וו. שילדערט אַזוי דעם דאָזיקן וועג אין זיין בוך „מעטאָדיק פון ליטעראַטור-אונטעריכט" (מאָסקווע, 1938, רוסיש, זייטן 59, 60): „פאַר די 14 יאָר (פון 1917 ביז 1931) האָט מען אין דער ליטעראַטור-וויסנשאַפט געוויינלעך אַרויסגערוקט אויפן ערשטן פּלאַן די אָדער אַנדערע באַזונדערע זייטן פון ליטעראַרישן שאַפן. צום אָנהייב איז דאָס גע-ווען דער הערשנדיקער אינטערעס צו דער שמאָל פאַרשטאַנענער פּאָע-טישער פּאַרעם (די הערשונג פון דער פּאַרמלעלער שול), שפּעטער האָט מען איינזייטיק אוועקגעשטעלט די פּראַגע וועגן דער ליטעראַ-טור אַלס אַ ספּעציפּישן אופן צו דערקענען דאָס פּאַרמלעלער, דאָן איז גע-קומען די תקופה פון ליטעראַטור-שטודירונג אינעם פּאַלש אויסגעטייטשטן גענעטישן פּאַן (די פּראָגראַמען פון 1927), און ענדלעך האָט מען אַרויסגערוקט בעיקר די פּראָבלעם פון דער פּאַלש באַלויכטענער סאַ-ציאָלאָגער פּאַרפּאָזיציע פון ליטעראַטור (דער פּראָיעקטן-מעטאָד) דער קאַמפּ מיט די איבערבלייבעכצן פונעם וואָלגאַרן סאַציאָ-לאָגיסטן און פּאַרמלעליזם כאַראַקטעריזירט דעם איצטיקן עטאַפּ פון ליטעראַטור-וויסנשאַפט און גיט דער שול די אָנווייזונג, ווי אַזוי מען דאַרף אוועקשטעלן דעם ליטעראַטור-אונטעריכט". די אויפנאַכן פון

ליטעראטור-אונטעריכט פארמולירט גאָלדבאָקאָוו אין הסכם מיט די נייע פראַגראַמען פון 1932-33 אויף פאָלגנדיקן אופן: די קינסטלערישע ליטעראטור איז איינער פון די מיטלען צו דערקענען די ווירקלעכקייט; זי איז אויך איינער פון די גרונטמיטלען צו באַאיינפלוסן דערציעריש דעם יונגן דור, זי האָט אַ דערציערישע פונקציע און דערציערישן ווערט... „די שול דאָרף צוגרייטן דעם שילער צום זעלבשטענדיקן לייענען ליטעראטור, זי דאָרף אים באַוואַפֿענען מיט מעטאָדן און געוויינהייטן פון וויסנשאַפטלעכן אַנאַליז אויף אַזוי פיל פעסט, אז נאָכן ענדיקן דעם קורס זאָל ער קענען אָנווענדן די דער-וואַרבענע געוויינהייטן צו יעדן באַליביקן ליטעראַרישן ווערק. פאַראַלעל מיטן אויסאַרבעטן געוויינהייטן צו זעלבשטענדיקן אַנאַליז פון אַ ליטע-ראַרישן טעקסט, דאָרף די שול פאַרווירקלעכן אויך אַנדערע פאַרבונדענע מיט דעם אויפנאַבן; זי אַנטוויקלט דעם קינסטלערישן געשמאַק פון די שילער און געוויינט זיי צו צו אַ ליטעראַריש-קאָרקטער שפראַך... די קראַפט און די פעסטקייט פון די געוויינהייטן זענען אין אַ גרויסער מאָס אָפהענגיק פונעם פאַרנעם און קוואַליטעט פון די ידיעות און פון זייער סיסטעמאַטישקייט... די שול דאָרף זיך שטעלן אַלס איינע פון די הויפּטאויפנאַבן — דאָס מיטטיילן; סיסטעמאַטישע ידיעות איבער דער טעאָריע און געשיכטע פון דער ליטעראַ-טור“ (*).

*
**

אויך אין דער ענגלישער ליטעראטור איז זייער פיל געשריבן געוואָרן אויף דער טעמע וועגן די אַלגעמיינע פרינציפן פון ליטעראטור-אַפשאַצונג. אויך דאָ זענען פאַראַן פאַרטיידיקער סיי פון עקסטרעמען עסטעמיזם, סיי פון עטיש-געזעלשאַפטלעכן צוגאַנג. און זעלבסטפאַרשטענדלעך, די דאָזיקע צוגאַנגען האָבן זיך אָפגערופן אויף דער שול-פראַקטיק. מיר האָבן שוין אויבן געבראַכט די מיינונג פון דזשעֶרֶדזש סעמפּסאָן, און ווען ער רעדט וועגן דעם לערער פון ליטעראטור, שטעלט ער אים זיך פאַר אַזוי: „ווען דער לערער שטייט פאַרן קלאַס און לערנט מיט אים ליטעראַטור, ווערט ער אַן אַרטיסט: ער האָט אַליין באַקומען אַן עמאַציאָנעלע דערפאַרונג, און ער דאָרף די דאָזיקע דערפאַרונג טראַנסמיטירן אויף אַן אופן, וואָס איז דער נאַטירלעכער אויסדרוק פון זיינע געפילן. האָט עך אַליין נישט דורכגעמאַכט די דערפאַרונג, האָט ער נישט וואָס צו איבערליפערן אַנדערע, און מיט דעם איז געענדיקט די געשיכטע“ (דאָס ציטירטע בוך ז. 130).

(* מעטאָדיקאַ פּרעפּאַדאַוואַניאַ ליטעראַטורי, ז"ז 61, 66.

דאָ האָבן מיר צו טאָן מיט אַ ריין-עסטעטישן צוגאַנג, מיטן אַרויסרוקן אין דער פּאָדערשטער ריי דעם „אמת פון שיינקייט“. ביי אַ צווייטן ליטעראַטור־פּאַרשער, י. א. ר. ש. א. ר. ד. ס. ווערט, פאַרקערט, אַרויסגערוקט פאַרויס דער עטישער שטאַנדפונקט. „דעם יסוד פון מאָראַל... לייגן נישט די פּרעדיקער, נאָר די פּאָעטן. שלעכטער געשמאַק און עס-האַרצישע רעאַגירונג — דאָס זענען נישט פשוטע דעפעקטן ביי אַ פּערזאָן, מעג עס זיין פון דער אַנדערער זייט אַ ווי אינטערעסאַנטער אינדיוויד; דאָ האָבן מיר כאַמת אַ גרונט־פאַרברעכן, וואָס פון אים שטאַמען אַלע אַנדערע דעפעקטן. קיין שום מענטש קען נישט זיין שליםותדיק, אויב אין אים זענען די עלעמענטאַרע רעאַגירונגען דעוואָרגאַ-ניזירט און מטושטש“*).

אין אַ זאַמלבוך אין ענגליש, וואו עס זענען אָפּגעשפּיגלט און פאַרמולירט די פאַרשידענע שטאַנדפונקטן אויף ליטעראַטור, שרייבט נאָרמאַן פּערסער: (**)

„אָט ווי אַזוי אַ גוטער קריטיקער דאַרף, לויט מיר, ליינען אַ נייעם בוך. ער וועט אים ליינען אויף צוויי אופנים גלייכצייטיק: איין אופן קענען מיר אַנרופן — „דאָס פּי לן דעם בוך“, דעם אַנדערן — „דאָס דענקען דעם בוך“. מיטן „פּי לן דעם בוך“ מיין איך — דאָס פּאַסיווע רעאַגירן אויפן מחברס ווילן, אזוי אַז עס זאָל איינגעהאַלטן ווערן דער אַלגעמיינער איינדרוק צו וועלכן דער מחבר שטרעבט. וועט דער בוך אַנטשפּרעכן דעם קריטיקערס געשמאַק און איבערצייגונגען, וועט דאָס אים אַנקומען לייכט, ווען נישט, וועט ער מוזן צייטווייליק איינהאַלטן זיינע ספּקות און אויף דערווייל אַקצעפּטירן דאָס ווערק אין דער פּולער מאָס, כדי דאָס ווערק צו באַגרייפן. אָבער באַגרייפן — דאָס הייסט נאָך ניט קריטיש באַהאַנדלען, און דערפאַר וועט ער מוזן ליינען דעם בוך אויפן צווייטן אופן פון „דענקען דעם בוך“, ס'הייסט גענוי אַנאַליזירן די עסטעטישע מוס־טערן און די עטישע אַנאַלוגונג; דורכטראַכטן און אָפּשאַצן מיט דער מאָס פון זיין אייגענעם קריטעריום, ביז ער וועט זיך אויסאַרבעטן אַ רייפּע מיינונג וועגן דעם ווערט פון בוך... דער גוטער קריטיקער וועט ליינען לויט אַזאַ טאַפּלען כאַראַקטער, אַלץ איינס וואָס פאַר אַ לעבנס־פּילאָזאָפּיע ער זאָל נישט האָבן“.

די אמעריקאַנער שול האָט טאַקע איבערגענומען אָט די צוויי אופנים פון לערנען אַ בוך. זי וויל צוגעוואוינען די שילער צו אַן אַלזייטיקן אַנאַליז און

*) *Principles of Literary Criticism*, by J. A. Richards, London 1947, p. 62.

**) Norman Foerster: *The Esthetic Judgment and the Ethical Judgment*.

The Intent of the Critic, edited by Donald A. Stamffer, 1941.

צום אריינלעבן זיך אינעם ליטערארישן ווערק. זי רעקאָמענדירט דעם לערער זיך געהעריק באציען און באהאנדלען סיי דעם עסטעטישן ווערט פונעם בוך, סיי זיין סאָציאל־עטישן תוך. דער אמעריקאנער מעטאָדיקער מעק ק ל י נ ט אָ ז האָט א טיפן גלויבן אינעם דערציערישן ווערט פונעם ליטעראטור־לימוד און ער גייט צו צו אים מיט א גאָר ברייטן פארנעם. אים אינטערעסירן נישט אזוי פיל די אוממיטלכארע שמאָל־פראקטישע רעזולטאטן פונעם ליטעראטור־לימוד און נישט אויף זיי לייגט ער דעם הויפט־געוויכט. אים אינטערעסירן מער די ענדרעזולטאטן, דער ווייטער סך־הכל, — און וועגן דעם לאָזט זיך נישט רעדן אין טערמינען פון „אונטעריכטן“ און לערנען. „די קונסט איז לאנגדויערנדיק; אזוי ווי דער מענטשן־מין, איז אויך זי אָנגעצייכנט צו א לאַנגן און עוואָלוציאָנירנדיקן לעבן, — די קונסט האָט אויך געהאַט אַ לאַנגע קינדהייט; דאָס איז אמת סיי בנוגע איר וואוקס אין יעדן יחיד, סיי בנוגע איר וואוקס אין דער נאציע. אויף וויפל עס איז נוגע אַ סך פון די געוואונטשענע רעזולטאטן פון דעם ליטעראטור־לימוד, קענען מיר נאָר פֿאַרזיינען די קערנער, און יאָרן וואַרטן אויף דעם בליעכץ, און אפשר אַ לעבנלאַנג — אויף די פירות. אָבער הגם מיר קאָנען נישט במשך די אַלע יאָרן באַווייזן צו דער־גרייכן דעם ווייטן פועל יוצא פון אונדזער פראצע, האָבן מיר אָבער אַ פולן גרונט צו גלייבן, אז אונדזער גערעטעניש וועט לסוף זיין גאָר פיין.“*)

אָט דער פּרעכטיקער געדאַנק איז אינגאַנצן אָנגעמאַסטן צו אונדזער יידיש־וועלטלעכער שול. לאָמיר נישט מעסטן און וועגן דעם דירעקטן טאָג־טעגלעכן פועל יוצא פון אונדזער לערנען די יידישע ליטעראטור. נישט אין כמות גייט עס, נישט אין דער צאָל אויסגעלערנטע לידער און דערצייילונגען, נישט אין דער צאָל נעמען און דאטעס פון שרייבערס. עס גייט ראשית כל אין פאַרפלאַנצן אין אונטערבאַוואוסטזיין פון די תלמידים די אַכטונג צום יידישן קינסטלערישן וואָרט, צו דער יידישער ליטעראטור, צום יידישן קונסט־פּענאַמען ווי אַ גאַנצע און גרויסע דערשיינונג. נישט וועגן איינצלהייטן און דעטאלן גייט עס דאָ, נאָר וועגן עפּעס גרויסעס און אייביקס.

„אומעטום דארפן, בכך, די פרטים געלערנט ווערן נישט צוליב זייער אייִגענעם באטייט, נאָר מער צוליב דעם וואָס זיי טראָגן צו צו דאָס גאַנצע וועט דער לערער דאָס האָבן אין זינען אויף אַן אמת, וועלן סוף־כל־סוף אויך זיינע תלמידים דאָס דערזען, און זיי וועלן אַליין אָנהייבן קוקן אויף די פרטים אויף דעם זעלבן אופן; זיי וועלן לסוף קומען צום באַוואוסטזיין פון דער אַר־טיסטישער סטרוקטור פונעם ווערק און זיי וועלן אַליין אויפנעמען דאָס ווערק

*) *Literature in the Elementary School*, by Porter L. MacClintock, Chicago 1907, p. 258.

ווי עפעס גאנצעס און דאָס מאכן פאר זייער אייגנס, פאַר אַ חלק פון זיך אליין — אלץ איינס וואָס פאר א געדאנקען צי געפילן צי אמתן דאָס ווערק זאָל נישט אנטהאַלטן אין זיך."*)

*
**

פאַר די 25 יאָר עקזיסטענץ פון יידישוועלטלעכן שולוועזן אין אומאָפּ- הענגיקן פּוילן האָט די צישאָ-לעערשאַפט אַדורכגעמאַכט היפשע וואַקלונגען בנוגע דעם ליטעראטור-לימוד. אויף דער צווייטער לערער-קאָנפערענץ פון די צישאָ-שולן (דעצעמבער 1926) האָט דער רעפערענט איבערן פּראָיעקט פון יידיש-פּראָגראַם, דער שרייבער פון אָט די שורות, אַנטוויקלט אַזאַ שטאַנדפּונקט אויף די צילן פון ליטעראטור-לימוד: „ליטעראטור דאַרף זיין דאָס געווער, דורך וועלכן מיר זאָלן וועקן ליבע צו דער מוטער-שפּראַך, סטיל אא"וו. דער צוועק פון ליטעראטור-לימוד איז נישט צו באַקענען דאָס קינד מיט דער גאַנצער יידישער ליטעראטור און שוין זיכער נישט מיט דער גאַנצער אייראָפּעיִשער... אונדזער פּרינציפּ בנוגע ליטעראטור איז בשום-אופן נישט דאָס יאָגן זיך נאָך ס ו ז ש ט ו פון די ווערק. דאָס איז אַ פּאַראָרטייל, אַן איבערבלייבעניש פון אַלטן מעטאָד, לויט וועלכן ליטעראטור האָט געהייסן אין שול — געשיכטע פון ליטעראטור... ביי אונדז זענען בלויז דאָ דערציערישע צוועקן, וועלכע ווערן דערגרייכט דורך פּאַסיקע ווערק... די קאָנפערענץ דאַרף אָבער פּעסשטעלן, אז אויב מיר שטעלן זיך אַפילו נישט קיין צוועק פון סיס- מעמאטישער ליטעראטור, מוז דאָך געשטעלט ווערן פאַר די קינדער — ליי- טעראטור אלס אַזעלכע, אַלס גאַנצע, אין איר אַנטוויקלונג. מיר דאַרפן די קינדער אַוועקשטעלן פנים אל פנים מיט דער ליטעראטור. מיר דאַרפן דעם שילער אַוועקזעצן זעלבשטענדיק ביי דער אַרבעט, צום בוך. מיר דאַרפן אים אַרײַנציען אין ברייטן קרייז פון באַנעמען שרייבער און ווערק. מיר מוזן אים מאַכן מערער אַלס ליינער פון ווערק.".

אויף דער קאָנפערענץ זענען געווען פּאַרטראָטן אויך אנדערע שטאַנד- פּונקטן: ג. פּלודערמאַכער האָט געלייגט דעם טראָפּ אויף דעם קולטור-לעבן, ער האָט געפּאָדערט איינשליסן אין לימוד כּאָמטש אַ מינימום קלאַסישע אייראָ- פעישע ווערק, ער האָט געפּאָדערט סיסטעמאטישקייט. אנדערע ווידער האָבן געקעמפט דערפאַר, דער שרייבער זאָל נישט גענומען ווערן מעטאָפיזיש, אָפּ- געריסן פון דער צייט און לעבן, אין וועלכן ער ווערט געשאפן; דערביי אָבער

*) Second Year-Book of the National Herbart Society, 1896. — *Literature in the high School*, by J. Rose Colby, p. 164.

האָבן די זעלבע חברים געמאַכט דעם פעלער־האַפטן אויספיר, אז „סיי אין דעם ענין פון שפראך, סיי אין ליטעראטור, סיי אין אויסוואַל פון מאַטעריאַל מוזן מיר אַלץ פאַרבינדן מיט געזעלשאַפֿט־קענטעניש“, „אין די עלטערע קלאַסן קענען ווערק גענומען ווערן לויטן געשיכטלעכן סדר אין זין פון געזעלשאַפֿט־לעכע באַוועגונגען“.

מיט צען יאָר שפעטער איז פאַרגעקומען די דריטע לערער־קאָנפערענץ פון די ייִדיש־וועלטלעכע שולן אין פּוילן (יוני 1937). און אויך דאָ איז באַהאַנדלט געוואָרן דער לימוד פון ליטעראטור — זיינע צילן און מעטאָדן. די רעפּראַטן איבער דעם פונקט האָבן געהאַט מ. ה. י. מ. ס. און ש. מ. ע. נ. ד. ע. ל. ס. א. מיר האָבן שוין אויבן געבראַכט אייניקע ציטאַטעס פון זייערע פּאַר־טראַגן, מ. היימסאָן האָט פאַרטיידיקט דעם סאָציאַלאָגישן מעטאָד ביים שטור־דירן ליטעראטור. ש. מענדעלסאָן איז געווען נוטה מער צו דער עמאַציאָנעל־עסטעטישער באַנעמונג פון ליטעראטור. זייערע הויפּט־געדאַנקען האָבן זיי אויסגעדרויקט אויף אַזאַ אָפּן:

מ. ה. י. מ. ס. א. : „ליטעראטור דאַרף אונדז געבן אַ באַגריף וועגן באַצוינ־גען און קאַמפּן צווישן מענטשן. די ייִדישע קלאַסיקער האָבן זיך גלענצנד דערצו צוגעפאַסט. און דאָס איז נישט קיין צופאַל. איז דאָך די ייִדישע ליטעראטור פאַקטיש אַ פּאָלקס־ליטעראטור, אַ ליטעראטור פון האַרעפאַשנע מאַסן. אונדזערע קלאַסיקער זענען גרויסע טיפּיזירער, זיי פאַראַלגעמיינערן שטאַרק פאַרשידענע מאַמענטן פון לעבן.“

מיר דאַרפן נעמען די קלאַסיקער קריטיש, אונטערשטרייבן פאַרשידענע עטאַפּן פון זייער קינסטלערישער אַנטוויקלונג. שטודירנדיק קריטיש די שרייִ־בער, אַנטוויקלען מיר ביי די קינדער אַ קריטישן צוגאַנג צו דער ליטעראטור און אויך צום לעבן. אונדזערע קלאַסיקער זענען רעאַליסטן. אין די ווערק פון אונדזערע קלאַסיקער שפּילט זיך אויך אָפּ די גאַנצע געשיכטלעכע אַנטוויקלונג און דאָס בייטן זיך פון תקופות. עס ווערט אויך קלאָר, אז מען קאָן פאַרגיכערן די אַנטוויקלונג. עס וועקט אַ טיפּיקייט ביי די קינדער.

„נישטאָ קיין פאַרעם אָן אינהאַלט. ביים לערנען ליטעראטור נעמען מיר אין אַכט ביידע מאַמענטן. מיר לערנען אויך חוץ בעלעטריסטיק, קריטיק.“

ש. מ. ע. נ. ד. ע. ל. ס. א. : „רעדנדיק וועגן עמאַציאָנעלער אויסבילדונג פון קינד, האָט מען ביי אונדז אָפּט פאַרמישט עמאַציע מיט סענטימענטאַליזם. די עמאַציאָנעלע אַנטוויקלונג פון אונדזערע קינדער איז איינע פון די וויכ־טיקסטע אויפנאבעס. אונדזערע קינדער זענען צו ראַציאָנאַליסטיש איינגע־שטעלט. עס איז ביי זיי פאַראַן אַ היפּערטראַפיע פון שכל, פון אינטעלעקטואַ־ליזם. מיר שטעלן זיך פאַר דעם קומענדיקן מענטשן ווי אַן אַלזויטיק־אַנטוויקלטן.“

מיט א שטארקער עמאציאָנעלער אויסבילדונג און פעסטן לאַגנישן שכל... איך ווייס נישט, צי קינדער פארשטייען ליטעראטור, נאָר אז זיי פֿילן זי, פארדייען זי און לעבן זי א דורך, איז קיין ספק נישטאָ...

„די פּאָעזיע איז ביי אונדז אין שול פּאַרנאַכלעסיקט געוואָרן. אונדזערע קינדער פעלט זייער שטארק די פעיקייט אויפצונעמען פּאָעזיע. מיר בינדן זיך לייכטער צו אַ העלד, ווי צו אַ שטימונג, ווי צו אַ בילד. מיר דאַרפן האָבן די אמביציע אויסצולערנען די קינדער אויפצונעמען שטימונגען און פּאָעטישע בילדער. דאָס קאָן אויך האָבן אַ באַדייטונג פאַר אויסברייטערן און באַרייכערן די פּאַרמעלע ידיעות פון קינד.

„דער סאָציאַלאַגישער מעטאָד ביים באהאנדלען ליטעראטור איז איינזייטיק, דאָך אין אַ געוויסן זין נוצלעך. מען טאָר אָבער פון דעם נישט מאכן דעם אויספיר, אז ביים לערנען ליטעראטור קאָן מען זיך רעכענען בלויז מיט אַט דעם מאָמענט, עס מוז אומבאַדינגט אויך זיין אַן עסטעטישע באהאנדלונג.“ און אין זיין שליסוואָרט האָט ח' מענדעלסאָן געזאָגט וועגן ליטעראטור-מעטאָדיק: „ס'איז פּאַלש אויסצוטייטשן, אז איך בין פאַר אויסמיידן יעדן שמועס פון סאָציאַלאַגישן כאַראַקטער. כ'בין קעגן — ווען ס'איז נישט אָרגאַניש פאַר בונדן מיטן ווערק. ווען מען לערנט קאָסרילעווקע, טוביהן — מוז מען האָבן אַ געהעריקן אַרײַנפיר, מען דאַרף אָבער געדענקען: ס'איז לייכטער צו הקירחן זיך וועגן אַ ווערק, איידער דערקענען זיין קינסטלערישקייט.“*

אין סך-הכל פון אַט דער דעבאַטע איז די קאָנפערענץ געקומען צו אַ קלאָרן סינטעטישן קוק אויפן לימוד פון ליטעראטור. דער דאָזיקער קוק איז פאַרפיקסירט געוואָרן אין עמלעכע פונקטן פון דער אָנגענומענער רעזאָלוציע: „די אַקס פון לימוד יידיש און ליטעראטור דאַרף זיין: דאָס יידישע מאַסן-לעבן, די יידיש-וועלטלעכע קולטור, יידישע שפראַך און ליטעראטור אַלס קולטור-נאַציאָנאַלע דערשיינונג. די אויפגאַבע פונעם יידיש-לימוד איז צו וועקן אין די קינדער ליבע, דרך-ארץ און אינטערעס צו יידישער שפראַך און ליטעראטור, צוגעבונדנקייט צו דער גאַנצער יידיש-וועלטלעכער קולטור אין אַלע אירע פאַרמען.

אָבער דער יידיש-לערער דאַרף געדענקען, אז יידיש און יידיש-וועלטלעכע קולטור איז ביי אונדז היסטאָריש געבונדן מיט דער דערוואַכונג פון די אַרבעטן-דיקע קלאַסן, און דעריבער דאַרפן אינעם לימוד און אין די לערנביכער פאַרנעמען דאָס אָנגעזעענסטע אָרט — אַרבעט און די מענטשן פון אַרבעט, דער קאַמף

* „דריטע לערער-קאָנפערענץ פון די יידיש-וועלטלעכע שולן אין פּוילן, וואַרשע, 1937, ז"ל 65'69, 84.

פאר סאציאלער גערעכטיקייט, דער גלויבן און שטרעבן צו ברידערלעכקייט פון פעלקער.

באזונדער אכט דארף מען לייגן אויף דער אָריענטאציע פון די שילער אין דער סאציאלער אנטוויקלונג פון יידישן קאלעקטיוו במשך די לעצטע יאָרהונדערטער, — ווי אזוי און אויף וויפל די יידישע ליטעראטור האָט אָפגעשפיגלט די דאָזיקע אנטוויקלונג.

און ווייטער:

„סיי דער אויסוואל פון ווערק און סיי דער מעטאָד פון באארבעטן און באהאנדלען די ווערק אין קלאַס — דארפן טראָגן אַ סינטעטישן כאַראַקטער: מען דארף צום לערנען און צו דער לעקטור נעמען ווערק, וואָס זייער שטאַך האָט אַן עסטעטישן, סאָציאל־געזעלשאַפטלעכן און היסטאָריש־ליטעראַרישן אינ־האַלט און ווערט; ביי דער באַארבעטונג פון די ווערק דארף מען האָבן אין אויג סיי דעם עסטעטישן, סיי דעם סאָציאָלאָגישן מעטאָד.

דער ליטעראַטור־לימוד דארף געפירט ווערן לויט קאָמפּלעקסן — פון ריין ליטעראַרישער און אויך פון סאָציאל־געזעלשאַפטלעכער נאַטור.

יענע טעמעס, וועלכע פעלן אין דער יידישער ליטעראַטור, דארפן אומ־באַדינגט געשעפט ווערן פון דער וועלט־ליטעראַטור.

אין רעזולטאַט פונעם ליטעראַטור־לימוד דארפן די קינדער באהערשן אלע עלעמענטאַרע ידיעות און דעפיניציעס פון ליטעראַטור־קענטעניש.

אזוי אַרום איז די יידישוועלטלעכע שול אין פּוילן געקומען צום שלימות־דיקן און סינטעטישן מעטאָד פון לערנען ליטעראַטור. זי האָט זיך באַפרייט פון די עקסטרעמע ריכטונגען און מאַמענט־שטימונגען, און זיך פאַרפעסטיקט אויף סטאַבילע און אַלזייטיקע לערן־מעטאָדן פון ליטעראַטור. מעטאָדן, וועלכע פאַלן אין גאַנצן צונויף מיט די אלגעמיינע דערציערישע יסודות פון דער שול, מיט אירע נאַציאָנאַלע און סאָציאַלע יסודות. מעטאָדן, וועלכע האָבן זיך אויסגע־אַרבעט אין דער פּראַקטיק פון שול און באַשיימפערלעך באַוווּזן זייער צוועק־מעסיקייט און פּרוכטבאַרקייט.

ג. ווי אזוי אַוועקצושטעלן דעם לימוד פון ליטעראַטור

מיר האָבן אָנגעמערקט די צילן און די אויפגאַבעס פון ליטעראַטור־לערנען. דער יידישער לערער, וואָס וועט אויף זיך נעמען צו לערנען אונדזער ליטעראַטור אין די העכערע קלאַסן פּאָלקשול, אויף קורסן פאר דערוואַקסענע, אין מיטלשול, וועט דארפן שטענדיק האָבן פאַר זיינע אויגן די אָנגעצייכנטע אויפגאַבעס. מיט אַט די אויפגאַבעס וועט ער זיך דארפן רעכענען סיי ביים אויסוואַל און

ביים סיסטעמאטיזירן דעם מאטעריאל, סיי ביים באארבעטן און באלייכטן דעם מאטעריאל אין קלאס. דער לערער וועט אויפועקן ביי די תלמידים וועגן יעדן פון די געשטודירטע שרייבער און וועגן זייערע באזונדערע ווערק א סך פראגן. — דורך וועלכע עס וועלן דארפן, ווי א רויטער שנוה, דורכגיין די אויבן אָנגע- צייכנטע הויכע קולטור-נאציאָנאלע, אידעיש-געזעלשאפטלעכע און קינסטלעריש- ליטעראַרישע צילן. אָן דעם וועט דער ליטעראטור-לימוד פאַרוואַנדלט ווערן אין אַן איינפאַכע פאַרמעלע באשעפטיקונג, אין א סכאַלאַסטיש-ווערטלעכע איבונג און מאטעריאַל-זאַמלעניש אָן א שום אינערלעכן אידעישן אינהאַלט. נאָר די הויכע גייסטיקע אויפגאַבעס קאָנען באַפליגלען דעם לימוד פון ליטעראטור און אים ברענגען צו דער מדרגה פון אויפריכטיקער התלהבות; נאָר די אייביקע אידעאַלן וועלן צוגעבן דעם לימוד אן אינערלעכע שיינקייט און אָנפילן דאָס האַרץ פונעם לערער מיט א באַפרידיקונג-געפיל און באַוואוסטזיין, אז ער דער- פילט אן אמת-קולטורעלע אויפגאַבע, וועלכע איז נייטיק פאַר דער אַנטוויקלונג פון דער פערזאָן און דעם קאָלעקטיוו, פון פּרט און כּלל.

אָבער דער לערער פון יידישער ליטעראטור באַגעגנט אויף זיין וועג א סך שטרויכל-שטיינער און שווערע מניעות. די געשיכטע פון אונדזער ליטעראטור איז ביזן היינטיקן טאָג אלץ ווייניק באַארבעט און סיסטעמאטיזירט, ווייניק וויסנשאַפטלעך באַלייכטן און אויסגעפאַרשט. די שאַפונג-אייגנטימלעכקייטן און די באזונדערע קונסטוועגן פון אונדזערע וואָרטקניסטלעך זענען ווייניק דער- לערנט. עס פּלעט אונדז אַ קלאַסיפיקאציע פון ליטעראטור-ריכטונגען און שרייב- בער. דער לערער פון ליטעראטור מוז זיך נאָך אלץ פאַרלאָזן אויף זיינע איי- גענע שעפּערישע און אַנאַליטישע כוחות. דער לערער האָט אין זיין רשות ווייניק פּאסיקע ברעסמאַמאטיעס, וואָס זאָלן קולט זיין אין זיך און האָבן סיסטעמאַטי- זירט דעם נייטיקן ליטערארישן מאטעריאַל, וואָס אויף דעם סמך זאָלן די תלמידים קאָנען דערלערנען די ליטערארישע ווערק פון פארשידענע טיפן, די באזונדערע שרייבער און די העלדן פון זייערע גרעסערע ווערק. ענדלעך, אויב בנוגע צו אונדזערע קלאַסיקער און די שרייבער פון היינטיקער צייט איז כאַטש דער רויטער מאטעריאַל געזאַמלט און וויפּל נישט איז סיסטעמאטיזירט, איז בנוגע צו אונדזער — פּאַרהעלטענישמעסיק גאַנץ רייכער — פּאָלקשאַפונג-ליטעראטור כּמעט ווי גאַרנישט אויפגעטון געוואָרן.

יא, די אויפגאַבע, וואָס שטייט פארן לערער פון דער יידישער ליטערא- טור, איז אומגעוויינלעך שווער, אויפן לערער ווערט דאָ אַרויפגעלייגט א שווערע משא. דאָך דארפן די אַלע אומשטאַנדן נישט אָפּשרעקן אונדזערע לערער, און זאָל ער, נישט געקוקט אויף אַלע שטיינער און דערנער, טאָן זיין אַרבעט מיט א טיפן גלויבן אין דער געזעלשאפטלעכער נייטיקייט פון זיין אַרבעט, זאָל ער

אויסטרעמן א וועג פאר זיך און פאר די, וואָס קומען נאָך אים.
און איצט — די פראַגע: וואָס פאר אַ מעטאָדן זאָל דאָ דער
לערער אָנווענדן ביים אונטעריכטן ליטעראטור?

אויב אין דער מיטלשול קאָן נאָך זיין אַ רייד וועגן וועלכן עס איז אופן
שטודירן די „געשיכטע“ פון דער ליטעראטור, דאָרף אין אונדזער פאָלקשול
דער דאָזיקער געדאַנק לחלוטין אָפגעוואָרפן ווערן. שוין די אַלע אָנגעוויזענע
אויסערלעכע מניעות דערלאָזן נישט אַזאַ לערן־סיסטעם אין אונדזער שול. פאַר
אונדז בלייבן נאָר די וועגן פון „עפיוזאָדישן“ קינסטלעריש־
פסיכאָלאָגישן דערלערנען אונדזער ליטעראטור.
און דאָס קאָן אויסגעפירט ווערן לויט צוויי מעטאָדן: אַדער שטודירן באַזונדערע
שרייבער, אַדער שטודירן באַזונדערע טעמעס (ציקלען) לויט פאַר־
שידענע אויטאָרן („אונדזער שטעטל“, „חסידים און מתנגדים“, „קינדער“, „די
יידישע פרוי“, „משכילים“, „פאָלקשאַפונג“, וכדומה).

דאָס קינסטלעריש־פסיכאָלאָגישע שטודירן פון דער ליטעראטור לויט באַזונד־
ערע טעמעס און אינהאַלט־גרופירונגען האָט זייער אַ סך מעלות. ביי דעם
מעטאָד האָט דער לערער זייער אַ ברייטע מעגלעכקייט זיך צוצופאַסן צו דער
אנטוויקלונג־שטופע פון זיינע תלמידים, אויף וויפּל זיי זענען באַקענט מיט די
געזעלשאַפטלעך־היסטאָרישע באַדינגונגען און געשעענישן, שטרעמונגען און באַד־
וועגונגען, וואָס האָבן אַ שייכות צו דער אַדער יענער טעמע. דער לערער קאָן
לכתחילה נעמען אין אַכט, אויף וויפּל עס זענען צוגענגלעך פאַר די תלמידים
די ווערק, וואָס באַהאַנדלען די געגעבענע טעמע — סיי לויט זייער אינהאַלט
און אידעען, אזוי אויך לויט זייער ליטעראַרישער פאַרעם, סטיל, שפראַך. ענדלעך
קאָן דאָ דער לערער זיך רעכענען אויך מיט דעם, אויף וויפּל ער אַליין
איז צוגעגרייט צו שטודירן מיט די תלמידים די אַדער יענע טעמע, אויף וויפּל ער
באַהערשט דאָ דעם קינסטלערישן מאַטעריאַל און איז באַקאַנט מיט דער אַנט־
שפּרעכנדיקער קריטיש־פּובליציסטישער ליטעראטור. אויף אַזאַ אופן האָט דאָ
דער לערער אַ רייכע מעגלעכקייט צו וואַריאירן זיינע לימוד־טעמעס לויט
פאַרשידענע סימנים און, אַגב, לויט זיינע און די שילערס אינדיווידועלע נטיות.
דאָס פאַרשפאַרט אים נישט אין די ענגע ד' אמות פון אַ פעסטגעשטעלטן און
אָפגעשטעמפלטן „קורס פון ליטעראטור־געשיכטע“, ער האָט דאָ אַ פרייען פּלאַץ
פאַר אייגענער שאַפונג און אויפטוען.

אַבער אויך אין פאַרגלייך מיטן מעטאָד צו לערנען די ליטעראטור לויט
שרייבער (כראָנאָלאָגיש) — האָט אַט דער טעמעס־מעטאָד אַ סך מעלות
און פאַרדינט געוויס די בכורה. אויסשליסנדיק יעדע אינטאַנקייט און איינ־
פאַרביקייט, וועלכע איז אומפאַרמיידלעך ביים ערשטן מעטאָד, עפנט דער

צ י ק ל ע ן - מעטאָד א מעגלעכקייט צו פארגלייכן די אופנים, ווי עס שפיגלט זיך אָפּ יעדע טעמע ביי יעדן שרייבער באזונדער הן לויטן אינהאלט, הן לויט דער פאָרעם און סטיל. דאָ איז אַ ברייטער פּלאַץ פאר אנאליטישער אַרבעט, פארן שפיל פון אסאָציאטיווע קאָמבינאציעס און פאר גרינטלעכן און אויסשעפּנ־דיקן דערלערנען יעדע טעמע. וואָרום אין אונדזערע אויגן האָט דעם גרעסטן באטייט נישט די אָרדענונג, אין וועלכער עס וועלן דערלערנט ווערן אונדזערע שרייבער און נישט זייער צאָל, נאָר ווי טיף און ברייט זיי ערעווערן. און אין דעם פרט קאָן מיט דעם טעמעס־מעטאָד קיין אנדער־רער בשום־אויפן נישט קאָנקורירן. ער איז פיל לעבעדיקער, צוגענגלעכער, רייכער מיט אינהאַלט און פּערספּעקטיוו, פולער מיט מעגלעכקייטן און אָריגינעלע פאָרמען.

אַזאַ מין שטודירן די יידישע ליטעראטור שטעל איך מיר פאָר אויפן פאָלגנדיקן אופן: דער לערער באַקענט זיך מיטן גאַנצן דערציילונג־מאַטעריאַל, וואָס מיר פאַרמאָגן איבער דער אָדער אנדערער טעמע. ער שטעלט זיך אָפּ אויף די ווערק, וועלכע ער האַלט פאַר פאַסיקערע פאַר זיינע תלמידים, און ער טרעט צו צו זייער שטודירן. לאָמיר נעמען, אלס ביישפּיל, די ערשטע זאַמלונג פון דער אויסגאַבע „פאַר שול און היים“, וועלכע איז צונויפגעשטעלט דורכן שרייבער פון די דאָזיקע שורות לויטן אָנגעוווּזענעם מעטאָד. אין דער זאַמלונג, וואָס באהאַנדלט די טעמע „אונדזער שטעטל“, זענען אַריין זעקס ווערק — פון מענ־דעלע, ווייסנבערג אַש, פּרץ, רייזען און סעגאַלאָוויטש. דער לערער באַשליסט, וועלכעס פון די ווערק זאָל זיין דאָס ערשטע אין זיין געגעבענער גרופע תלמידים. די לעצטע באַקומען אַן אויפגאַבע — אין דער היים איבערלייענען און באַ־טראַכטן דאָס ווערק. אין אַן אנדער גרופע, ביי אנדערע באדינגונגען וועט אפשר דער לערער אין קלאַס גופא איבערלייענען פאַר די תלמידים די דערציילונג. אויף איינצל־הייטן און מעטאָדי־שאַטירונגען פונעם לימוד וועלן מיר זיך דאָ נישט אָפּשטעלן; די אָנווייזונגען אין אונדזער פאָריקן אַרטיקל וועגן לייענען זענען נוגע אויך אהערצו.

נאָך דעם, ווי די שילער האָבן זיך באַקענט מיטן ווערק, דאַרף מען צו־כרעטן עס צו דערלערנען.

אין וואָס זשע דאַרף עס באשטיין?

פריער פאַר אַלץ די פּראָגע — וועגן „פּראָגע“ און די פּראָגע וועגן אַזוי גערופענעם „שמועס“.

אַט ווי אַזוי עס ענטפערט דערויף דער רוסישער מעטאָדיקער דאנילאָוו: „דער דאָזיקער שמועס באשטייט אין באַטראַכטן די ענטפערס אויף די פּראָגע,

וואָס זענען דורכן לערער פאַרמולירט און אָנגעצייכנט. דאָס לעצטע איז נייטיק צוליב דעם, כדי מען זאָל קאָנען די אוועקגעשטעלטע פראַגן דיקטירן די תלמידים. אזא מיין פארשרייבן די פראַגן, אויף וועלכע עס דארפן ביים תלמיד אויסגעארבעט ווערן ענטפערט, האָט א גרויסן מעטאָדישן באטייט". אונדז ווייזט אָבער אויס, אז אזא פאַרמולירונג קאָן באנומען ווערן דורך א סך לערער זייער פאַרמאָליסטיש און קאָן פירן צו דעם, אז די לערן-שעה פון ליטעראַטור זאָל פאַרוואַנדלט ווערן אין א טרוקענעם פראָצעס פון „שטעלן פראַגן" און זוכן אויף זיי ענטפערט. אוודאי, דער לערער דאַרף תחילת דורכאַרבעטן דעם גאַנצן מאָד טעריאַל ביי זיך אין דער היים, קלאָר מאכן אלע פראַגן, וואָס ווערן אַרויסגערופן דורכן ווערק, און פאַר זיך זיי פארשרייבן, — א ו י א ז ו י פ י ל איז דאָס געוויס אַ נייטיקע זאַך. און צוליב דעם ציל דער עיקר האָב איך טאַקע צוגעגעבן די פראַגן צו די ווערק פון „אונדזער שטעטל" און פון די איבעריקע טיילן פון „פאַר שול און היים"; די פראַגן האָבן אין זינען צו דינען הויפטזעכלעך דעם לערער ביי זיין פונאנדערקלייבן זיך אין ווערק. מיט זיי רעכענען מיר ווייזן דעם לערער אַ מוסטער, פון וועלכע שטאַנדפונקטן מען דאַרף צוגיין צו יעדן קינסטלערישן ווערק. די זעלבע שטאַנדפונקטן וועט מען אנטפלעקן אויך פאר די תלמידים. דער חילוק צווישן דעם לערערס און די תלמידים אַנאַליז פון ווערק וועט נאָר באשטיין אין דער מדרגה פון אריינדרינגען אין תוך פון ווערק, א י נ ד ע ר ט י פ ק י י ט פון פארשטיין, באנעמען און אַפערצעפירן.

אָבער בשום-אופן טאָר מען זיך נישט פאַרשטעלן די זאַך אזוי, אז דער לערער קומט מיט אַ פארטיקן צעטל פראַגן און זאָגט די תלמידים: נאָט איך רעטענישן — זוכט אַנטשיידונגען אויף זיי! דאָס באַארבעטן פונעם ווערק דאַרף פריער און געוויסער פאַר אַלץ זיין אַ פרייע שמועס-אַרבעט, מיט אַ לעבע-דיקן דיסקוסיע-כאַראַקטער, מיטן אַקטיווסטן אַנטייל פון די תלמידים נישט נאָר ביים געבן ענטפערט, נאָר א ו י ד ב י י ס ש ט ע ל א ד י פ ר א ג נ. דאָס לעצטע איז אפשר דאָס וויכטיקסטע, ווייל דער פאַקט אַליין פונעם שטעלן די פראַגן זאָגט שוין עדות וועגן א גרויסער אַרבעט, וואָס איז דורכגעמאַכט דורכן תלמיד: יעדע פראַגע האַלט שוין אין זיך בפירוש אַ געוויסן ענטפער. לויט אונדזער דערפארונג גיט דער פראַגן-מאַטעריאַל פון די תלמידים אַ ל י י נ גענוג שטאַף פאַר לאַנגע און ערנסטע שמועסן. די ראָל פונעם לערער דאַרף דאָ באשטיין אינעם העלפן סיסטעמאטיזירן די פראַגן לויט אַזעלכע, למשל, סימנים, ווי דער אינהאַלט, פאַרעם, אידעע פון ווערק אא"וו. דער לערער דאַרף אויך ממילא זיין די פראַגן אין יענע געביטן, וועלכע זענען אין גאַנצן אָדער טייל-ווייזן פארפעלט פון די תלמידים.

דאָס זעלבע בנוגע צום פ א ר ש ר י י ב ן די פראגן. דאָנליאָוו רעקאָ-
מענדירט פאָלגנדיקן שטייגער: „די פראגן ווערן דיקטירט דורכן לערער פאָרויס
פארן אנאָלוי פון ווערק... דער דאָזיקער אופן מאכט א סך גרינגער די אַרבעט
פונעם לערער נופא. ווייל ער גיט אים די מעגלעכקייט אַרויסצוגיין אינעם שמועס
מיט די תלמידים פון דעם געדאנק, וואָס איז שוין באַשטימט אין דער פאַר-
צייכנטער פראַגע, דאָס מאַכט די ענטפערס פון די תלמידים א סך גרינגער און
פאַרקירצט די צייט פון אנאָלוי.“ אין דער דאָזיקער מעטאָדאָלאָגישער עצה
שמעקט ווידער א גרויסע געפאַר, אַז דער לימוד פון ליטעראַטור זאָל, א דאַנק
אַזעלכע „שטייגערס“, פאַרוואַנדלט ווערן אין א מיין פאַרמאָלויז און אינערלעכן
גייסט און נשמה. בנוגע, למשל, צו דער זאַמלונג „אונדזער שמעטל“ ק ע ן
אפשר דער לערער אויפמערקזאַם מאַכן די תלמידים פון די עלטערע קלאַסן אויף
א טייל פון די פראַגן, וואָס זענען דאָ איינגעשלאָסן. וועגן יעדן ווערק באַזונ-
דער און וועגן דער גאַנצער טעמע אין איינעם. אָבער ביים לעבעדיקן קאָלעקטיוון
פונאַנדערקלייבן פון ווערק אין קלאַס טאָר דער לערער נישט אַרויסגיין דווקא
פון די פראַגן און דווקא אין דער אָרדענונג, ווי זיי זענען דאָ געגעבן גע-
וואָרן. דער לערער באַזונדער און אין איינעם מיט אים די תלמידים — דאַרפן
„איבערדיכטן“, איבערשאַפן דעם גאַנצן פראַגן-מאַטעריאַל. עס דאַרף פאַר די
תלמידים ווערן קלאָר די אויפגאַבע, זיי זאָלן אַליין באַשטימען, וועלכע פראַגן
קענען אַוועקגעשמעלט ווערן און דאַרפן פונאַנדערגעקליבן ווערן, כדי דאָס גע-
נעבענע ווערק זאָל אין גאַנצן באַנומען ווערן.

וואָס פאַר אַ מינים פ א ר א ג ן דאַרפן געשמעלט ווערן פאַר די תלמידים?
אַנדערש גערעדט, אויף וועלכע פראַבלעמען און דערשיינונגען דאַרף מען פיק-
סירן זייער אויפמערקזאַמקייט?

ווי עס איז שוין קלאָר פון אויבן גערעדטן, דאַרפן דאָס זיין פראַגן פון
דריי מינים: א) קו ל ט ו ר - ה י ס ט אָ ר י ש ע, ס אָ צ י א ל - ג ע ז ע ל -
ש א פ ט ל ע כ ע מ אָ ט י ו ו ן. די דאָזיקע פראַגן שמרעבן צו באַקענען די
שול-יונגט מיטן לעבן-שטייגער פון פאָלק, מיט די אינערלעכע שטרייטן און
היפוכים און פסיכאָלאָגישע באַזונדערקייטן פון יידישן קיבוץ. די טאַלאַנטפולע
שאַפונגען פון אונדזער קינסטלערישן וואָרט דאַרפן העלפן דער שול-יונגט זיך
אריענטירן אין דער סאָציאַלער אַנטוויקלונג פון יידישן קאָלעקטיוון, אַזוי ווי זי
האָט זיך אָפגעשפיגלט אין אונדזער ליטעראַטור; העלפן די שילער אַריינדרינגען
אינעם תוך פון די דערשיינונגען אין אונדזער קולטור-געשיכטע פאַר די לעצטע
דורות. ב) פ ס י כ אָ ל אָ ג י ש - ק י נ ס מ ל ע ר י ש ע, וואָס דאַרפן
קלאָר מאַכן די כאַראַקטערן פון די העלדן אין דער דערציילונג און די באַציונג
פון אויטאָר צו זיי, דעם לעצטנס אידעען און צילן. די דאָזיקע פראַגן דאַרפן

אריינפירן די שוליוגנט — ווי ווייט דאָס דערלויבט איר עלטער און אנטוויקלט־
 קייט — אין די טיפענישן פון די קונסט־שאפונג־פראָצעסן, אין די וועגן און
 מעטאָדן פון בויען און באַלייכטן, זיי דארפן קלאָר מאַכן די פאַרשידענע טיפן
 קינסטלער און פּאָעטן. (ג) פּראָגן, וואָס טראָגן אַ קריטיש-ביאָגראַפֿישן
 פּיזשן באַראַקטער. זיי וועלן אַריינפירן די שוליוגנט אין די אינטי־
 מע שאַפונגען פון יעדן אויטאָר באַזונדער, זיינע אידעאַלן און וועלט־אַנשוואַונגען,
 די ווירקונג פון דער עפּאָכע מיט אירע באַוועגונגען, דער אינפּלוס פון אַנדערע
 ליטעראַטורן כּונגע יעדן אויטאָר, אין פאַרבינדונג מיט זיין ביאָגראַפֿיע אָדער
 אויטאָביאָגראַפֿישן מאַטעריאַל. דאָס איז דער אינהאַלט פונעם דריטן אַרט
 פּראָגן.

דאָס שטודירן פון יעדן ווערק באַזונדער, לויטן אָנגעמערקטן פּלאַן, און
 נאָך דעם דאָס פּאַרגלייכן אַלע ווערק אויף דער זעלבער טעמע; דאָס אַנאַליזירן
 און סיסטעמאטיזירן זיי לויט זייערע אידעען און אידעאַלן; די דערלערנונג
 פון קינסטלערס שפּראַך און סטיל; דאָס בהדרגהדיקע און וואָס ווייטער אַלץ
 טיפּערע אַריינדריינגען אינעם לעבן און שאַפן פון יעדן שרייבער באַזונדער, —
 דאָס אַלץ וועט געבן אַ מעגלעכקייט, עס זאָל דערגרייכט ווערן דאָס אמתע
 וויסן און קענען פון דער „געשיכטע און טעאָריע“ פון אונדזער ליטעראַטור.
 אָבער דאָס וועט זיין אַ וויסן, וואָס האָט זיך באַקומען אַלס אַ פּועל־יוצא פון
 אַייגענער אַרבעט און איבערשאַפונג פון אַייגענע אַוויס־
 פּאַרשונגען און באַאָכטונגען. געפירט לויט די
 מעטאָדן פון דער אַקטיווער אַרבעטשול. אַזא וויסן וועט אויף קיין האָר נישט
 זיין ענלעך צו דעם „וויסן“, וואָס באַקומט זיך פונעם חזון דעם גרעכערן אָדער
 דינערן לערנבוך פון „געשיכטע פון ליטעראַטור“, וווּ עס ווערט מער אָדער
 ווייניקער באַריכות איבערדערציילט דער אינהאַלט פון די שטודירטע שרייבער־
 ווערק און עס ווערט פון זיי געגעבן כּלומרשט־אויסשעפּנדיקע כאַראַקטעריס־
 טיקעס.

די באַרירונג מיטן לעבעדיקן שאַפונג־וואָרט פון די גרויסע מייסטער גופא
 און דאָס אַקטיווע זעלבשטענדיקע פּאַרשן פון זייער תּוך און פּאַרעם — וועט
 באַרייכערן די תּלמידים נישט נאָר מיט ידיעות, נאָר אויך מיט איבערלעבונגען,
 בילדער און דער עיקר מיט אַרבעט־מעטאָדן. און דעריבער דארפן מיר שטרעבן
 און פּאַרלאַנגען, אַז אין אונדזער שול זאָל אָפּגעשניטן ווערן יעדער וועג פארן
 מעכאַנישן לערנען ליטעראַטור, און עס זאָל פּאַרנעמען זיין אַרט דאָס לעבע־
 דיקע, שאַפנדיקע, פּאַרשנדיקע און פּסיכאָלאָגיש־קינסטלערישע דערלערנען.

ד) די ארבעט איבערן אנאליז פון ווערק

מיר האָבן שוין אויבן געוואָרנט פאר די געפאָרן און איינזייטיקייטן פון „שאלות-תשובות-מעטאָד“. דער קאָנאָניזירטער מעטאָד פון שטעלן פראַגן און אַרויסקוועטשן ענטפערס ביי די שילער — דאָס איז אַן אמתער אבן-נגב אויפן וועג פון ליטעראַטור-לימוד. אַ סך מעטאָדיסטן האָבן זיך געחקנט וועגן אַט די פראַגעס צי זאָל מען זיי שטעלן גלייך ביים אָנהייב? צי זאָל מען זיי געבן פאַרטיקערהייט די שילער? צי זאָל מען געבן וואָס מער פראַגן, כדי אַרויסצור באַקומען וואָס מער ענטפערס? צי זאָל מען פאַרערן פון די שילער דעם אַזוי גערופענעם פֿאַר אַן פונעם ווערק, און אויב יאָ — צי זאָל דער פֿאַרן זיין אין פאַרעם פון פראַגעס, אָדער פאַרקערט, אין פאַרעם פון פאַרטיקע און פולע ענטפערס?

נישט אין דעם ליגט דער צענטער פונעם פראַגן. נאַטירלעך, עס איז אוממעגלעך זיך צו באַגיין אין גאַנצן אָן פראַגן. אָבער פונקט ווי ביי דער גאַנצער שול-אַרבעט שטרעבן מיר דערצו, אַז נישט דער שמאַלער, ביוראָקראַטישער פֿאַרנעם אָן זאָל זיין דער אָפּ-גאַט, צו וועלכן עס בוקט זיך אַלץ מיט אַנאַנדער, נאָר מיר שטרעבן צו פאַר-וואַנדלען די שול-אַרבעט אין אַ ברייטן, האַרמאָנישן בילדונג-און דערצינונג-פֿאַרן, — פונקט אַזוי דאַרפן מיר האַנדלען ביי באַזונדערע פּרטים פון דער שול-אַרבעט, און אין אונדזער פֿאַל — ביי דער אַרבעט איבערן אַנאַליז פונעם ווערק. אָנשטאַט דער פאַרעם פון פראַגעס און ענטפערס — זאָל קומען אַ לעבעדיקער שמועס אין קלאַס, אַ נאַטירלעכע דיסקוסיע פון די קינד-דער צווישן זיך. אין דער דאָזיקער דיסקוסיע דאַרף דער לערער שפּילן די ראָל פון אַ געשיקטן פאַרזיצער, וועלכער שטייט העכער איבער דער אוידי-טאָריע, אָבער וויל זי נישט בשום-אופן דערדריקן מיט זיין אויטאָריטעט. און די קינדער דאַרפן זיך צוגעוויינען בעת דער דאָזיקער דיסקוסיע צו אָפּ-רירן מיט די קינסטלערישע פאַקטן פונעם ווערק, מיט די ציטאַטן פון דעם געגעבענעם מחבר.

און אויב עס קומען שוין פראַגן מצד דעם לערער, דאַרפן זיי זיין ווייניק אין צאָל און טראַגן אַ פאַראַלגעמינערנדן קאַראַקטער, זאָלן דאָס זיין גרונטפראַגן, קנופּפראַגן. און זאָלן די דאָזיקע פראַגן האָבן אַ שייכות צום הויכפונקט פון דער דערציילונג, דאָרט וואו עס ליגט דער קנופּ פון אַלע געשעענישן. זאָל זיך דער לערער אַליין פאַרטראַכטן און זאָל ער דערפירן די שילער צו דעם, אַז זיי זאָלן אַרויספּילן: אַט דאָ, ביי דער דאָזיקער פראַגע קומען מיר צו דעם קולמינאַציע-פונקט, וואָס צוליב אים אייגנטלעך איז פאַר-

דעקומען דאָס גאַנצע פּאַריקע. און זאָלן די שילער אַרויספילן אַ דאַנק אָט די צענטראַלע פּראָגן, אַז אַ קינסטלעריש ווערק איז נישט פשוט אַ סומע פון פּאַקטן און עפיוואָרן אָדער בילדער, נאָר אַ גרויסער איינהייטלעכער אינהאַלט, אַ פּאַרמעסט פון האַרמאָנישער פּאַרעם, אַ מאָנאָליטישע שאַפונג פון גייסט און פּאַנטאַזיע.

און דאָס זעלבע אויך בנוגע דעם פּל אַן. מען דאַרף נישט אויסמיידן אין גאַנצן די דאָזיקע אַרבעט איבערן פּלאַן, אָבער אויך דאָס דאַרף פּאַרוואַנדלט ווערן אין אַ לעבעדיקער, שעפּערישער אַרבעט, פול מיט דינאַמיק און ציל-באַ-וווסטיזניקייט. ווי עס האָט דאָס אָנגערופן איינער פון די רוסישע מעטאָדיסטן, זאָל דער פּלאַן צונויפגעשטעלט ווערן אין פּאַרעם פון „דראַמאַטיזירטע קעפּ-לעך“. אָט ווי אַזוי דער דאָזיקער מחבר שטעלט זיך פאַר, למשל, דעם פּלאַן פון טאָלסטאָים דערציילונג „דער קאַווקאַזער געפּאַנגענער“:

- (1) זשילין איז אַריינגעפאַלן צו די טאָטערן.
- (2) ער איז אַנטלאָפּן צוזאַמען מיט אַ חבר.
- (א) אַ נייער חבר אין געפּאַנגענשאַפט.
- (ב) זיך צונויפגערעדט צו אַנטלויפּן.
- (ג) אַנטלאָפּן אא"וו.
- (3) זיך אונטערגעגעבן די טאָטערן צוליבן אָפּגעשוואַכטן חבר.
- (4) געלאָפּן אַליין.
- (א) צוגערעדט דינהן צו העלפּן.
- (ב) זי האָט אַרויסגעהאַלפּן.
- (ג) אַנטלאָפּן.
- (5) שיר נישט געכאַפט.
- (6) געראַטעוועט דורך אייגענע.

*
**

אין דעם אויבן-ציטירטן פּראָגראַם פון ניו יאָרקער „באַאַרד אָף עדיור-קיישאַן“ (אויסגאַבע פון 1948) געפינען מיר אייניקע זייער טרעפּלעכע אָנ-זויוונגען בנוגע די מעטאָדן פון לערנען ליטעראַטור, וועלכע פּאלן זיך אינגאַנצן צונויף מיט דעם וואָס מיר האָבן דאָ געזאָגט. עס לוינט זיך צו באַקענען גענויער מיט אָט די אַמעריקאַנער מעטאָדישע עצות:

„1. דאָס ליטעראַטור-ווערק איז אַ קונסט-ווערק, און מען דאַרף אים פרע-זענטירן פאַר די שילער אויף אַזאַ אופן, אַז עס זאָל אַרויסרופּן אַן עמאַציאָנעלע רעאַקציע.“

„2. דער מאטעריאל, וואָס ווערט פּרעזענטירט, דאַרף זיין אין האַרמאָניע מיטן תּלמידס אינטערעסן און אין די ראַמען פון זיין לייען־קענטשאַפּט. אַ שילער האָט פּיינט, ווען דער מאטעריאל איז צו איינפאַך; און ער פּילט זיך מבולבל ווען ער קען נישט באַנעמען דעם אינהאַלט אָדער די עמאָציעס פונעם מאטעריאל. אין ביידע פּאלן גייט פּאַרלירן די הנאה־רעאַקציע, וואָס זי איז אַזוי וויכטיק ביים אָפּשאַצן אַ ווערק.

„3. אַ סך לערער קאָנען זיך נישט אַנטקעגנשטעלן דעם נסיון דורכצו־לערנען אן אויסגעוויילט ווערק אַדורך און אַדורך, דערמיט אָבער פּטרן זיי די נאַנצע כּוונה פונעם לימוד. די אַנאַליטישע באַהאַנדלונג פון ליטעראַרישע מייס־טער־ווערק דורך אן אויסמאַטערנדיקן קנעלן מיט באַמערקונגען, פּירושים, רמזים, שפּראַכפּיגורן, וואָרט־טייטשן — דאַרף פּאַרביטן ווערן דורך אַן אינטעליגענטערן אופן פון באַהאַנדלען, וואָס באַזירט זיך קודם־כל אויף פּאַרשטענדעניש און גענום. דער לערער דאַרף צוגיין צו די אויסגעוויילטע ווערק ווי צו מענטשלעכע דאָקומענטן, און נישט ווי צו אַ מאטעריאל פאַר סתם פונאַנדערגלידערונג. דאָס לערנען ליטעראַטור דאַרף טראָגן אן אומגעצוואונגענעם כאַראַקטער פון אַ גע־זעלשאַפּטלעכער אונטערהאַלטונג, און איר איינאַרדענונג דאַרף זיין אָנגענעם, באַקוועם, אומגעצוואונגען; דער קלאַס דאַרף זיין דערביי פּאַראַייניקט אינעם געמיינזאַמען אינטערעס און אינעם וואונטש פון יעדערן באַזונדער בייצור שטייערן צו דער דיסקוסיע.

דער אויסטויש פון געדאַנקען דאַרף די שילער העלפן צו קאַריגירן און אויסצופיינען די איינדרוקן, וואָס זיי האָבן אַרויסגעטראָגן פון זייער זעלבשטענ־דיקן לייענען. פון די דאָזיקע דיסקוסיעס וועט דער אויפּמערקזאַמער לערער דערקענען די פעיקייטן און די רייפּקייט פון די באַזונדערע שילער אין קלאַס, און דאָס וועט אים העלפן אָנצופירן מיט זיינע שילער אין איינקלאַנג מיט זייערע אינדיווידועלע באַדערפענישן.

„4. ביים אַנאַליזירן אַן אויסגעוויילטן טעקסט דאַרף די דיסקוסיע גע־קערעוועט ווערן אַזוי, אַז דער גאַנצער אינטערעס זאָל געלייגט ווערן אויף די עיקראַידעען, און נישט אויף די פרטים. אַ פּאַר געשיקטע פּראַגעס קאָנען באַווירקן, אַז דער שילער זאָל אַרויסציען די גרעסטע פעולות פון זיין לייענען. אַזוינע פּראַגעס קאָנען געשטעלט ווערן אין צוזאַמענהאַנג מיט די אָנווייזונגען פאַר היימלעקטור.

„5. דער לערער פון ליטעראַטור דאַרף אויסמיידן אומקלאַרקייטן סיי ביים אויפּגעבן לעקציעס, סיי ביים אַרומרעדן זיי. ווי אַ רעצעפּט קעגן דער דאָזיקער קרענק ווערט דעם לערער געזעהט, אַז איידער ער נעמט זיך צו אַ ליטעראַריש ווערק, זאָל ער זיך אַליין שטעלן אַזעלכע פּראַגן:

ח. ש. קאזדאן

- (א) אין וואָס באשטייט דער ווערט פונעם אויסגעוויילטן ווערק פאַרן קלאַס. און ווי אזוי זאָל איך אַרויסבאַקומען אָט דעם ווערט?
- (ב) וועלכע לעבנס־קענטעניש און לעבנס־דערפאַרונג האָט דער מחבר פאַר־ אויסגעזעצט ביי זיינע לעזער, און וועלכע פון די דערפאַרונגען פעלן מיינע שילער און זענען אומבאדינגט נייטיק פאַר אַן אינטעליגענטער אַפּשאַצונג פונעם ווערק?
- (ג) וואָס איז געווען די כוונה פונעם מחבר? וועלכע געפילן האָט ער געדוואָלט וועקן אינעם לעזער?
- (ד) וויפּל פון די כוונות פונעם מחבר דאַרף איך פּרוּוואוּן מיטצוטײלן דעם קלאַס?
- „6. עם דאַרף געגעבן ווערן יעדע מעגלעכקייט צו אַ פאַרשידנ־ אַרטיקלן מאטעריאַל לויט אינהאַלט און פאַרעם. דער לערער דאַרף דער־ מונטערן דעם מין ליינענען, וואָס ווערט סטימולירט דורך די פאַרבונדענע אינ־ טערעסן־צענטערן.
- „7. די פאַרשטענדעניש פאַר ליטעראַטור דאַרף ווייט אַריבערשרייזן די גרענעצן פון דער ענגלישער שפּראַך־לעקציע.“

*
**

מיט אָט די אַלע פּראַגן, וועלכע זענען דורך אונדז באַרירט געוואָרן, קומען מיר צום פּראַבלעם פון אַן אַלגעמיינער סכעמע פאַרן קריטישן אַנאַליז פון אַ קינסטלערישן ווערק. זעלבסטפאַרשטענד־ לעך, רעדט זיך דאָ וועגן אזא סכעמע בלויז צום דינסט פונעם לערער, אָבער בשום אופן נישט פאַר די שילער. דער לערער דאַרף אַלײן פאַר זיך אויסאַרבעטן אַ מעטאָד פון קריטיש אַנאַליזירן דאָס קינסטלערישע ווערק. ער מוז אַלײן אַרײַנדרײַנגען אין די סודות פון דער קינסטלערישער שאַפונג. דעמאָלט וועט ער זײַן ביכּולת אָט די אלגעמיינע סכעמע פון אַנאַליז אָנצואווענדן אין קלאַס — מיט געהעריקער פּאַרזיכט און טאַקט, צוגעפאַסט צום אנטשפּרעכנדיקן ווערק און צו דער אַנטוויקלונג פון די תּלמידים. אויסנוצנדיק די דערפאַרונגען און אָנווייזונגען פון פאַרשידענע מעטאָדיסטן און ליטעראַטור־קריטיקער, וועל איך דאָ צוהילף דעם לערער אָנצײכענען דעם אינהאַלט און די ראַמען פון אזא אַלגעמיינער סכעמע פאַרן קריטישן אַנאַליז פון אַ קינסטלערישן ווערק.

אַלגעמײַנע סכעמע (לויט בעלינסקי)

(1) בײַ דער קריטיק: איז דאָס ווערק רייך אָדער אַרעם מיט

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

- בילדער? הערשט אין אים דאָס בילדערישע שילדערן אָדער אַכסטראַקטע גע-
דאַנקען? זענען די בילדער פול, אלזויטיק?
(2) רעאליזם: איז דאָ די ווירקלעכקייט ריכטיק געשילדערט?
זענען די טאטן, געשעענישן, שמועסן גענוג באגרינדעט און איבערצייגנדיק?
(3) טיפיקייט: זענען דאָ געשילדערט אלגעמיין כאַראַקטעריס-
טישע, אָדער אויסערגעוויינלעכע, צופעליקע לעבנס־דערשיינונגען? איז דאָ
פאַראַן טיפישקייט פון לעבנסטייגער, א היסטאָרישע, אלגעמיין מענטשלעכע
טיפישקייט?
(4) אַביעקטיוויזם: פאַרמאָגט דער אויטאָר צו דער געשיל-
דערטער ווירקלעכקייט אַ רויקע באַציונג, אַן שום ליידנשאפטן און מענדענצן?
הערשן דאָ נישט דעם מחברס פערזענלעכע מיינונגען און געפילן?
(5) האַרמאָניע: זענען אלע טיילן פון ווערק אומבאַדינגט ניי-
טיק? זענען נישטאָ קיין איבעריקע פרטים? און שטימען די אלע פרטים צווישן
זיך? פילט זיך די איינהייטלעכקייט פונעם גאַנצן?
(6) באַליכטונג: זענען מיר דאָ אַרויס די אינערלעכע וועלט
פונעם מחבר, זיין אידעע און פערספּעקטיוו? פאַר וואָס האָט ער אויסגעקליבן
אַט די טעמע, אַט די פּערזאָנען?

סכעמע פון עסטעטישן אַנאַליז

- (1) אַרכיטעקטאָניק: זענען אלע טיילן פון ווערק פּראָ-
פּאָרציאָנעל? זענען נישט איבעריק אַט די און יענע עפיואָדישע ערטער און
אָפּווייכונגען? איז דאָס ווערק געלונגען אין זיין גאַנצן געבוי?
(2) אינאַלטי: וואָס פאַר אַ זינגען האָט דער טיטל פון ווערק
און צי איז ער געלונגען? איז דאָס ווערק גענוג פּאָפּולער, אַנציענדיק? האָט
זיך דעם מחבר איינגעגעבן דאָס שילדערן די כאַראַקטערן און טיפן? דער מחבר
אַלס פּאָרטרעטיסט, פּיוואַזשיסט, דערציילער, מאָלער־זשאַנריסט?
(3) פּאַרעם: די קינסטלערישקייט פונעם סטיל, די אויסגעהאלטנ-
קייט פון דער שפּראַך, איר מוזיקאלישקייט, ריטמישקייט.

סכעמע פון סאַציאַלן אַנאַליז

וועלכע געזעלשאפטלעכע קלאסן און סאַציאלע קאמפן שפיגלען זיך אָפּ
אינעם ווערק? מיט וועלכע פון זיי סימפּאטיוזירט דער מחבר? פילט זיך דאָ
נישט קיין אומישנעדיקע פּאָליטיש־געזעלשאפטלעכע טענדענצן? צו וועלכער
היסטאָרישער תקופה באלאנגט דאָס געשילדערטע לעבן? איז עס אין הסכּם

מיט אונדזער געשיכטלעכן וויסן? ווי ווייט זענען מיר אַוועק פון יענער תקופה? איז נישט דער מחבר געווען בלינד לגבי באשטימטע סאָציאלע דערשיינונגען און קלאַסן? ווער פון די העלדן דריקט אויס דעם מחברס אידעען און סימפאטיעס? ווער פון זיי איז אונדז נאָענט און סימפאטיש? ווער פון זיי פארטרעט די אידעע פון סאָציאלער גערעכטיקייט, מענטשלעכקייט און ברידערלעכקייט?

*
**

ווידער א מאָל — אָט די אלע סכעמעס זענען באשטימט בלויז פארן לערער, כדי א ים צו געבן א קריטיש-ליטערארישן מעטאָד, כדי א ים צו העלפן זיך אַריענטירן אין די מעלות און חסרונות פונעם קינסטלערישן ווערק, כדי ער זאָל אליין פאר זיך אַנאַליזירן און קלאָר מאַכן, אויף וויפל דאָס ווערק איז קינסטלעריש און רייה פון עסטעטישן, אידעיש-געזעלשאפטלעכן און היסטאָריש-ליטעראַרישן שטאנדפונקט. מיטן שילער פון די עלטערע קלאַסן פאָלקשוף און מיטלשוף, דאַרף מען נישט שטודירן דאָס ווערק טעאָרעטיש און אין אַלע מעגלעכע דעטאלן. פאַר אים דאַרף מען נאָר אַרויסכאַפן די געצייגלעכע פאַרפאַנגן און פראָבלעמען, וועלכע שטייען אין צענטער פונעם ווערק, און אויף אָט די צענטראַלע פונקטן פיקסירן די אויפמערקזאמקייט. פאר די שילער טאָרן נישט עקזיסטירן קיינע סכעמעס פון אַנאַליז. זיי דאַרפן באקומען נאָר דאָס אַלגעמיינע און הויפט-שליסליכע.

און נאָך איינס: וועט זיך דער לערער אליין פארטיפן אינעם תוך פונעם ווערק; וועט ער זיך אַדורכדרינגען באמת מיט אלע שיינקייטן און דערהויבנדיקייטן פונעם ווערק; וועט זיך פאַר אים אַנטפלעקן אינעם אינהאלט און פאַרעם פון ווערק דאָס, וואָס איז פארן געוויינטלעכן בשר-ודם פארהוילן, — דאָן וועט זיך דאָס אַלץ במילא, אויף אַ פארבאָרגענעם און אינטואיטיוון אופן איבערגעבן די שילער, זיי וועלן עס דערפילן מיט זייער געזונטן חוש פון קינדערישע פאָעטישע נשמות. דער אַנאַליז איז געוויס נייטיק און נוצלעך. אָבער מען דאַרף זיך היטן פאַר פיל פּוּלִיסִטיק און רעדעריי, מען דאַרף נישט דערלאָזן די קינדער צו סתם שיינער פראָזע זעאָלאָגיע, מען דאַרף נישט טרייבן די קינדער איבער זייערע כוחות און איבער זייער אנטוויקלונג-שטופע. זאָלן זיי בעסער פילן דעם אוממיטלבראן עקסטאז פונעם לערער, זיין אויפריכטיקע באגייסטערונג און פארגעטערונג פונעם ווערק; זאָלן זיי פילן, אז הינטער אָט דעם לערערישן עקסטאז שטעקט ערוויציע, פאַרטיפטער אַנאַליז פונעם ווערק, יראת-הכבוד פאר זיין שעפער, קענטשאפט פון זיין לעבן און תקופה. און דאָן וועט זיין גענוג — אַ וואונק, אַן אַנדייטונג;

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

בעסער א נישט־דעררעדט וואָרט, איידער איבערנגעלאָדענע ווערבאליסטיק. בע-
כער אָפּנהארציקע און אויפריכטיקע נישט־דערזאָגונג, איידער אָנגעבלאָזענע
מליצה. בעסער זאָלן די תלמידים אויסהערן אַ היים וואָרט, אַ קורצן רעפּראַט
פונעם לערער און אליין שווייגן. איידער זיי זאָלן רעדן נישט פון איבערצייגונג,
נישט נאַטירלעך, נאָר ווייל אזוי פאָדערט דער שול־סדר, דער שול־מנהג.
בעסער שיין שווייגן, איידער נישט אויפריכטיק רעדן...

ה) דער לימוד פון פאָעזיע אין אונדזער שול

אין דער יידישער ליטעראטור פארנעמט א נאָר גרויס אָרט — פּאָעזיע. דער
אלגעמיינער יידישער כאַראַקטער, יידישע בענקשאַפט און באַנייטערט־
קייט, יידישע מאַטיריאַלאָגיע און משיחישע גאולה־האַפּענונגען, די יידישע
שבת־יום־טוב־דיקייט און נשמה־תיריהדיקייט, יידישער פּאַטאָס און פּאַטעטיש־
קייט — דאָס איז דער קוואַל און דאָס איז די סיבה פאַרוואָס פּאַעזיע פארנעמט
אזא וויכטיק אָרט אין אונדזער ליטעראַטור.

און האַנדלט זיך וועגן דער יידיש־וועלטלעכער שול און וועגן דעם לימוד
פון ליטעראַטור אין איר, איז קיין שום ספק נישט, אז די יידישע פּאַעזיע
דאַרף דאָ באַזונדערס אויסגעטיילט ווערן און פארנעמען אַ חשובסטן פּלאַץ.
פּאַעזיע אין אונדזער שול — ווער שמועסט אויף די עלטערע שמופעס פון
דער שול — וועט רעדן צו די תלמידים אויף אַ באַזונדער אינטימער שפראַך
און קען אויסגענוצט ווערן אויפן בעסטן און צוועקמעסיקסטן אופן. אונדזער
פּאַעזיע וועט רעדן צו די תלמידים אויף אַ באַזונדערס אינטימער שפראַך. זיי
וועלן אין איר דערפילן דעם ריטעם און אָטעם פון פּאָלקס נשמה און גייסט.
די יידישע פּאַעזיע וועט פאַר זיי עפענען אַ קוואַל פון נאַציאָנאַלע געפילן און
איבערלעבונגען. זי וועט זיי אָנשטעקן מיט אויפריכטיקן יידישן פּאַטאָס. זי
וועט זיי צובינדן צו דער יידישער ליטעראַטור דורך דער פּערוואַן פון די פּאַעטן
מיט וועלכע זיי וועלן זיך באַקענען.

פאַראַן לערער, וואָס שאַצן נישט אָפּ ווי געהעריק דעם ווערט און באַטייט
פון דער פּאַעזיע אין דער יידישער ליטעראַטור. פאַראַן אפילו לערער, וועלכע
האַבן אַ פּאַראַורטייל קעגן פּאַעזיע, האַלטן פאַר אַן אַרויסגעוואָרפענע אַרבעט
און צייטפאַרלוסט צו פארנעמען זיך מיט פּאַעזיע. פון מיין דערפאַרונג ווייס
איך אָבער, אז אונדזערע קינדער זענען מסוגל טיף איבערצולעבן דעם אינהאַלט
און די שיינקייט פון יידישע לידער. זיי ווייזן אַרויס אויפריכטיקע ליבע און
צוגעבונדנקייט צו יידישן פּאַעטן.

אזא דערפאַרונג האָב איך געהאַט לעצטנס אין דער ניו יאָרקער מיטלשול
פון אַרבעט־ערינג, אין קלאַס אַ בנוגע אברהם רייזין, אין קלאַס ב בנוגע

קאדיע מאָלאָדאָוסקי און דוד איינהאַרן, אין קלאַס ג' בנוגע יהואש און ביאַליק, וכד'. אין קלאַס ג' האָבן די תלמידים געשריבן פאַר מיר אַ קאָמפּאָזיציע וועגן ביאַליקס, „שחיטה-שטאַט“, וואָס פראגמענטן פון איר האָבן איך געלערנט מיט זיי. עס זענען געווען אַ סך ארבעטן, וואָס האָבן געוווּזן ווי טיה און שיינן די תלמידים פון קלאַס האָבן באַנומען ביאַליקס שאַפן. אייניקע פון די דאָזיקע ארבעטן פון אַמעריקאַנער-געבוירענע קינדער וויל איך טאַקע ברענגען דאָ (אָן שום אויסכעסערונגען), און יעדער לערער לייענער וועט מיט מיר געוויס מסכים זיין, אַז די דאָזיקע ארבעטן שפיגלען אָפּ אַ טיפע עמאַציאָנעלע באַנעמונג פונעם ליד.

אַט איז איינע פון די דאָזיקע קאָמפּאָזיציעס:

„עס האָט זיך געהערט ווי אַ רוישנדיקער דונער אין דעם צימער. דער אימפעט פון די ווערטער האָט אזש געשאַקלט די בענק. ניין, עס איז נישט געווען דער אָנהייב פון אַ שטורעם, עס איז נישט געווען אַ רוישנדיקע באַן, — עס איז געווען אַ ליד וועגן אַ שחיטה, וועגן די ברוטאַלסטע זאַכן אין דער וועלט. אזוי פאַרמירט, אז עס זאָל פאַרשטיינערן מענטשן. ווען איך האָב צוערשט געהערט דאָס ליד, בין איך זיצן געבליבן פאַרגליווערט. איך האָב זיך נישט געגלויבט, אַז אַ מענטש קען אזוינס אָנשרייבן. עס האָט זיך מיר געפילט, אַז דאָס איז טאַקע פון גאָט געשריבן, ווייל אזוינע געדאַנקען און אידעען קען דאָך נישט אַ פשוטער מענטש אָנשרייבן, אָבער אַ מענטש האָט עס יאָ אָנגעשריבן. אָנגעשריבן, וואָס אין מיין מיינונג איז די שטאַרקסטע און טיפסטע פּאָעמע וואָס איך האָב אין מיין לעבן געהערט. איך האָב זיך געפילט אזוי ווי גאָט רעדט צו מיר, ווען ער האָט געזאָגט: וואָס בעטן זיי? וואָס שטרעקן זיי די הענט? אַ פויסט וואו איז? אא"וו". (חנה).

און אַט איז איינער פון אַ סך בריוו, געשריבן אין קלאַס ב' אַלס קאָמפּאָזיציע נאָך דעם ווי דער קלאַס איז דורכגעגאַנגען אַ 15-20 לידער פון אברהם רייזען. ר ב ק ה, אַ יונגע תלמידה פון ערשטן קלאַס מיטלשול, שרייבט:

„טייערער אברהם רייזען, איך האָב איצט געענדיקט אַ טייל פון דיין בוך, די טייל מיט די פּאָעמעס. דייע פּאָעמעס זענען אזוי שיינן און לעבעדיק. ווען איך לייען זיי, דאכט זיך מיר אז דו ביסט דאָ און דו רעדסט צו מיר, נישט אַז איך לייען דאָס פון אַ בוך. פון אַלע דייע לידער האָבן איך ליב צום בעסטן, איך בין זיי מקנא“. ווען איך האָב דאָס ליד געלייענט האָבן איך זיך פאַר געשמעלט אין דעם פלאַץ פון די מענטשן, וואָס דו האָסט באַשריבן. איך האָב אין די פאַר סעקונדן געלעבט מיט זיי, געטרויערט מיט זיי. און ווען איך האָב געענדיקט לייענען, האָבן איך זיך אוועקגעזעצט און געטראכט וועגן דעם ליד.

איך בין נאָר אַ מיידל אין מיטלשול, אָבער איך קען דיר זאָגן, אַז דייןע לידער זענען וואונדערבאר און דו דארפסט זיין שטאַלץ, אַז דו קענסט שרייבן אזוינע שיינע לידער. רבקה."

און אָט זענען ציטאַטן פון קאָמפּאָזיציעס פון תלמידים אין קלאַס ג' מיטל-שול — אלגעמיינע כאַראַקטעריסטיקעס פון פאַרשידענע פּאָעטן מיט וועלכע דער קלאַס האָט זיך באַקענט אויף די לעקציעס פון פּאָעזיע:

ר ב ק ה ג. שרייבט: „איך האָב ליב די ווערק פון משה לייב האַלפּערין, ווייל עס איז שוין. איך מײן, אַז פּאָעזיע דאַרף זיין שײן. איך לײען פּאָעזיע פאַר איר שײנקייט, ווייל איך וויל דערפילן אַן עמאַציאָנעלע באַרואיגטקייט מען טאָליש און פּיזיש. עס איז זייער שווער אַרויסצוברענגען פון אַ מענטשן אַזאַ געפיל, און ווען מען דערגרייכט אַזאַ ציל איז מען, אין מײנע אויגן, אַ גרויסער פּאָעט.“

מ י ר ק ע שרייבט וועגן יהוָאָשן: „פון די פּאָעמעס, וואָס מיר האָבן גע-לייענט מײן איך נישט, אַז מען קען קריגן זייער אַ גוט בילד פון אים. זיינע נאַטור-לידער זענען נישט ספּעציעל שײן אָדער אַריינגעל. אָבער אין זיינע ערנסטע לידער זעט מען דעם פּאָעט. צי ער דערציילט וועגן פּאָלק, וועגן געפּאָלענע העלדן, צי ער גיט אַ פּאָלקס-מאַטיוו, מען זעט אַ בילד פאַר זיך. אויסער זיין וואונדערבאַרן ריטם נוצט ער זייער אַ סך ווערטער, וואָס גיבן פּערפּעקטע בילדער, ער קלייבט זייער פּאָרויכטיק זיינע ווערטער, ער שרייבט אָבער פּשוט, די פּראָסטע ווערטער גיבן אממערסטנס. מען דאַרף זיך נישט אַריינטיפּן אין זיינע פּאָעמעס און דערפאַר מײן איך אַז זיי אַפּעלירן נישט בלויז צו אינטע-לעקטועלע, נאָר צום פּאָלק.“

פ ע ס ל שרייבט: „אין זיין ליד „נאַכט“ מאַלט יהוּאָש פאַר אונדז אַ בילד פון דער שיינער נאַטור ווי אלץ, די שטערן און דאָס וואַסער, לעבט און אַטעמט. זיין שפּראַך איז בילדלעך און איז ווי אַן אומאויסשעפּבאַרער קוואַל. דער ליענער טרינקט דערפון און קען זיך נישט אָנזעטיקן פון דער פּילפאַר-ביקער האַרמאָניע. דאָס זעלבע אויך אין זיין ליד „נאַכט-בלום“. אין דער פּאָ-עמע „צו געפּאלענע העלדן“ שילדערט ער דעם העראַישן קאַמף און גיבור-טויט פון די וועלכע זענען אין קאַמף אויפגעשטאַנען קעגן זייערע אונטערדריקער. ווען ער זעט זייערע נעמען געשריבן מיט אותיות פון בלוט, מוז ער אַי וויינען און אַי זיך פרייען: וויינען ווייל זיי זענען אומגעקומען, און זיך פרייען — ווייל זיי האָבן אַזוי העלדיש געקעמפט קעגן די שונאים פון פּרייהייט און גע-דעכטיקייט.“

ש ל ו ם שרייבט: „משה לייב האַלפּערן איז אַ מייסטער פון איראַניע און סאַרקאָזם. זיינע לידער זענען אָפט פאַרשטעלטע אין ביטערע אַטאַקעס אויף

דער לאַגע פון דער וועלט און אירע מענטשן. און ווידער אמאָל זענען אנדערע לידער געשריבן אויף ממושטשע און אַבסטראַקטע טעמעס. אין אַנדערע רעדט ער מיט זיך אליין און ברענגט אריין דעם וויכטיקן פּערזענלעכן עלעמענט, ווי ער וואָלט געהאַלטן מיט זיך אָדער וועגן זיך אַ שמועס, אָבער אין אלע זיינע פארשידנהאפטקע לידער איז פאַראַן איין עלעמענט, וואָס איז אומעטום דער זעלבער — אַ סאָציאלער מאָטיוו. אומעטום אַטאַקירט ער די אומגלייכהייט פון דער מאָדערנער ציוויליזאַציע.

צום סוף נאָך איין אַרבעט וועגן ביאָליקס „שחיטה־שטאָט“. ר ה 5 פון קלאַס ג, שרייבט: איך האָב אַ סך מאָל געוואָלט אָנשרייבן אַ קאָמפּאָזיציע וועגן ביאָליקס „אין שחיטה שטאָט“, אָבער די ווערטער זענען אלע מאָל גע־קומען שווער. אָבער איצט אפשר וועט עס מיר געלינגען. עס איז דאָך אַ שווערע טעמע, אָבער אַ וויכטיקע און אַ האַרץ־רירנדיקע. די שרעקלעכקייט פון די פּאָגראַמען האָבן אַוודאי געפּייניקט דעם דיכטער. ער האָט מסתמא זייער שטאַרק מיטגעפּילט און מיטגעטרויערט, ווייל די פּאָעמע איז נישט אַ שטאָל־צענע. עס איז אַ לעבעדיקע, עס האָט אַ האַרץ, עס האָט אַ מוח, עס האָט טרערן. דער פּאָעט האָט זיך שטאַרק פּאַרטיפּט אין דעם, און אין דעם קען מען דער־קענען די נשמה פון ביאָליקן. זיין פּאַרצווייפלונג און האַס ווייזט דער דיכטער אַרויס מיט זיין פּאַרב פון שרייבן. ער נעמט אויף זיך די נשמה פון דעם רב־נוֹ-שֶׁ-עוֹלָם און אין זיין הייליקן נאָמען באַשולדיקט ער די מענטשן וואָס שטייען דערביי און זעען און ווייסן די שרעקלעכע לאַגע פון דעם אַלטן פּאַרפּיי־ניקטן פּאָלק, און מאַכן זיך נישט וויסנדיק. צו אָט די מענטשן שרייט ער: „זעט דעם חורבן, וואָס האָט געטראָפּן אייער פּאָלק! לויפט נישט אַוועק! קוקט אויף דעם, און הייבט אויף אַ פּויסט און קעמפט! קעמפט פאַר אייערע לעבנס, קעמפט פאַר אייער זעלבסטאכטונג און האַלט אייער אייגענעם פּנים; ווייל אַנישט, וועלן זיין אַנדערע שחיטה־שטעט, אַנדערע פּאָגראַמען, וואָס וועלן „צונויפּמישן אַ פּרילינג מיט אַ שחיטה“. דאָס איז וואָס איך האָב אַרויסגעקריגן דערפון, עפעס פּליט דורך מיינע פינגער און וויל נישט בלייבן. עס מוז זיין עפעס טיף, עפעס וויכטיק. און איך וועל עס איבערלייענען נאָכאמאָל, און נאָכאמאָל ביז וואנען איך וועל עס אַרויסקריגן, ווייל איך מוין, אַז „אין שחיטה־שטאָט“ איז אַ וואונדערבאַר פּילאָזאָפּיש ווערק.

אפילו ביי אומות העולם ווערט שטארק באטאָנט די וויכטיקייט פון לער־נען פּאָעזיע אין שול. זייער טיף און איבערצייגנדיק זענען די רייד פון אַ

ענגלישן מחבר וועלכער שרייבט וועגן דעם ענין אזוי: „פאָעזיע איז די אַמבעסטן פּערזענלעכע שפּראַך. און טאַקע צוליב אַט דער סיבה הערט פּאָעזיע אויף צו זיין אינדווידועל, נאָר זי ווערט אוניווערסאַל. דער דאָזיקער טאָן פון אונז-ווערסאַלישקייט, הגם ער ווירקט, אַז דער לייענער זאָל זיך פּילן היימיש און אויפן פּלאַץ, פּירט ער אים אָבער אויך אַוועק ווייט פון זיך אליין... דער ריטעם פון דער פּאָעזיע איז דאָך נאָר אנדערש ווי דער ריטעם פון געוויינלעכער שפּראַך; ער נעמט אונדז גלייך אַוועק פון אונדזערע טאַגטעגלעכע שטימונג-גען און ברענגט אונדז אַריין אַזוי ווי אין אַ נייער האַרמאָניע מיטן ריטמיש קאָנסטראַוירטן אוניווערס... און טאַקע צוליב דעם אלעמען, ווי אויך צוליב דער עשירות פון געדאַנק און געפיל, וואָס די פּאָעזיע פאַרמאָגט, — וואָלט געווען גוט, אַז די ליטעראַטור וואָס מיר לערנען מיט די תּלמידים פון אונדזערע מיטושולן — ז אַ ל ז י י ב ע י ק ר פ אַ ע ז י ע.*)

אויך אין איר זייער אינטערעסאַנטן בוך „ליטעראַטור און לעבן אין שול“ רעדט די זעלבע מחברין מיט גרויס באַנייסטערונג וועגן דער ראָל און באַדייטונג פון פּאָעזיע ביים ליטעראַטור-לימוד. „פאַר פּאָעזיע דאַרף פון אָנהייב אָן אָפּגע-געבן ווערן לבלּ הפּחות אַ העלפּט פון דער צייט, וואָס מיר קענען אָפּגעבן פאַר ליטעראַטור“ (ז' 38). אין אַ צווייט אָרט רעדט זי וועגן דעם, אַז פּאָעזיע דאַרף פאַרנעמען א „גרויסן חלק“ אינעם ליטעראַטור-מאַטעריאַל, „דאַרף אויס-בילדן אַ גרויסן טייל פונעם קורס פון ליטעראַטור“ (ז' 111).**)

איך מוין, אַז בנגע דער יידישער ליטעראַטור אין אונדזער שול איז דער דאָזיקער געדאַנק נאָך מער ריכטיק.

און נאָך מער אמת איז עס אפשר בנגע די יידישע קינדער אין די אַמע-ריקעס. פּאָעזיע איז קאָנצענטרירטע ליטעראַטור. דורך דער יידישער פּאָעזיע וועלן אונדזערע תּלמידים אַ סך שנעלער און טיפּער כאַפּן דעם מהות פונעם יידישן גייסט, די ווייטיקן און שמערצן פון יידישן לעבן, די אייגנאַרטיקייט פון יידישן כאַראַקטער, פון יידישער פּרייר, ליבע און שיינקייט. נו, און די שייכותן פון ליטעראַטור און ל ש ו ן וועלן אודאי זיך אנטפלעקן פאר די שילער אויף די מוסטערן פון פּאָעזיע — אין אַ סך אַ גרעסערער מאָס ווי אין דער פּראָזע. אלע מאָטיוון רעדן דעריבער דערפאַר, אַז דער לימוד פון פּאָעזיע דאַרף ביי אונדז פאַרנעמען אַ נאָר בכבודיקן פּלאַץ.

*) Second Year-Book of the National Herbart Society, 1896. — *Literature in the High School*, by J. Rose Colby, p. 152.

***) J. Rose Colby — *Literature and life in School*, 1906.

*
**

און ווייל איך האלט דעם ענין פאר אזוי וויכטיק, דעריבער וויל איך דאָ ווירמען עטלעכע זייטלעך אויף צו געבן דעם לערער די נייטיקע אָנווייזונגען און מוסטערן, ווי אזוי צו אַנאַליזירן אַ פּאָעטיש ווערק און זיך קלאָר צו מאַכן וועלכע שיינקייטן און רייכטימער אזאָ ווערק פאַרמאָגט. ווידער אַמאָל, דער דאָזיקער פּרטימדיקער אַנאַליז פון אַ ליד, וועלכן איך ברענג דאָ ווייטער, האָט נאָר אין זינען דעם לערער, די פאַרפּולקאָמונג פון זיין קריטישער באַהאַנדלונג פון אַ פּאָעטיש ווערק, אָבער בשום אופן איז נישט דערמיט געמיינט די די רעקטע ארבעט מיט די שילער. און ווי איך האָב שוין עטלעכע מאָל אונטערגע- שטראַכן, נאָר יענער לערער, וואָס האָט אַליין די פּעיקייט און די צוגעגרייטקייט פון אזאָ קינסטלערשישן אַנאַליז, וועט זיין ביכולת אָנצוצינדן אין זיינע תּלמידים די הייסע ליבע און התּפעלות פאַרן פּאָעטס שאַפונג.

אָט ווי אזוי איך אַליין האָב מיך פאַרטיפּט אינעם אַנאַליז פון יהואשעם באַוואוסטער פּאָעמע „דאָס נישט געזונגעןע ליד“:

די דאָזיקע פּאָעמע באשטייט פון פינף טיילן. יעדער טייל איז געבויט אויף זיין אייגענעם שטייגער. דער ערשטער טייל איז אַ מין אַלגעמיינער אַרײַנפיר צו דער טעמע — דאָס נישט־געזונגענע ליד. די איבעריקע פיר טיילן גיבן איבער בילדער פון דער נאַטור, שילדערן פאַרשידענע מאָמענטן אין לעבן בון דער נאַטור, און זיי פאַרענדיקן זיך אַלע פיר מיט דעם זעלביקן אויסרוף פון ייאוש איבער דעם וואָס דער דיכטער האָט נישט דערגרייכט, האָט נישט געקענט באהערשן די שיינקייט און די גרויסקייט פון דער נאַטור־דערשיינונג, און דאָס ליד זיינס איז פאַרבליבן נישט געזונגען. די צאָל שורות אין יעדערן פון די טיילן איז אַן אנדערע; די גראַמען, דאָס געבוי פון די סטראַפּעס און פון די לאַנגע פּעריאָדן, די סינטאַקטישע פּאַרמען — אַלץ איז דאָ פאַרשידן. אין תּוך איז יעדער טייל פאַר זיך אַ פאַרענדיקט ליד, אַ גאַנצקייט. די אַלע טיילן אין איינעם ווערן צונויפגענומען אין אַ העכערער גאַנצקייט אַ דאַנק דעם וואָס די שטימונג און דער געדאַנק וועגן דעם נישט איינגעגעבענעם פאַר- מעסט זענען אין זייער תּמצית די זעלביקע. מיר גייען איבער צום אַנאַליזירן יעדער טייל באַזונדער.

דעם ערשטן טייל, דעם אַרײַנפיר ציטירן מיר דאָ אין גאַנצן (דאָ און אויך ווייטער פאַרריכטן מיר בלוז לויט די פּאָדערונגען פון דער יידישער גראַמאַטיק ווי זיי גילטן היינט און שרייבן נישט געזונגעןע ליד אַנשטאָט „נישט געזונגענע ליד“):

מעטאָדיק פון יידישער שפראַך און ליטעראַטור

אַ, ניט־געזונגען ליד!
דו פרעסט די ברוסט
מיט פיין און לוסט...
דו גלאַנצסט* און גליסט,
און דופטסט און בליסט,
און רופסט און ציסט,
און האָסט קיין ווערטער ניט...
ווי לאַקסטו מיך,
ווי פלאַגסטו מיך!
ווי דריקסטו מיך,
ווי קוויקסטו מיך!
ווי פליקסטו און באַגליקסטו מיך,
ווי שטיקסטו און אַנטציקסטו מיך.
אַ, ניט־געזונגען ליד!
ווי העל אַנטפלעקסטו זיך,
ווי שנעל פאַרמעקסטו זיך!
קוים ווייזסטו זיך, דערשרעקסטו זיך,
קוים וועקסטו זיך — שוין עקסטו זיך,
אַ, ניט־געזונגען ליד!
קוים טויכסטו אויף — פאַרגייסטו שוין,
קוים הויכסטו -- גלייך פאַרווייטסטו שוין,
קוים שפיר איך דיך —
פאַרליר איך דיך,
אַ, ניט־געזונגען ליד!

דאָ האָבן מיר אַ גאַנצע ריי טעמאטישע קאָנטראַסטן, וואָס זענען דורכ־
געדראַנגען פון איין שטימונג. מיר האָבן דאָ כסדר יאַמבן, צווייטראַפיקע פּערוני
טאַקטן מיטן אַקצענט אויפן צווייטן טראַף. אָבער די צאָל יאַמבן איז דאָ נישט
אומעטום גלייך. זי וואַקלט זיך צווישן 2 ביז 4. דאָ האָבן מיר זייער אַ קאָמ־
פּליצירט געוועב פון גראַמען, ווען דער מיטן פון דער קורצער שורה גראַמט
זיך מיטן מיטן פון דער צווייטער שורה, אָדער ווען דער מיטן פון דער שורה
איז אַ רינגעלע אין אַ קייט גראַמען פון די סאָפּן. עס באַקומט זיך אַ שיינע, האַר־
מאַנישע אַרכיטעקטור. דאָ ווייזט זיך אַרויס די טעכנישע אויפטוערישקייט פון
דעם דיכטער.

* (פּ ביי יהוָאַשן; „גלענצסט“.)

מיר זעען פאר זיך נאך אן אינטערעסאנטע דערשיינונג, וואָס זי האָט שוין נישט צו טון בלויז מיט דער טעכניק: אלע שורות זענען אייגנטלעך רינגער לעך אין אַ קייט סינאָנימען פאר איין און דעם זעלביקן באַגריף. דערצו באַ שטייט יעדעס רינגעלע באַזונדער פון צוויי העלפטן, פון אַ פּאָזיטיוון און אַ נעגאטיוון עלעמענט, פון טעזע און אַנטיטעזע. דאָ איז פאַראַן אַ כסדרדיקער בייט צווישן ליכט און שאַטן: מיט דעם פּאָזיטיוון עלעמענט אַנטפּלעקט זיך דאָס ליכט און ביי דעם נעגאטיוון — פאַרשווינדט עס. אַט האָבן מיר דאָס פּאָרגעפּיל פון דערגרייכן און באלד קומט די אַנטווישונג, די נישט־דערגרייכ־ לעכקייט פונעם ליד. פון איין זייט לאָקט דאָס ליד און קוויקט, באַגליקט און אַנטיקט, אַנטפּלעקט זיך העל, טויכט אויף און הויכט; פון דער אנדערער זייט, פּלאַגט דאָס ליד און דריקט, פליקט און שטיקט, פאַרמעקט זיך שנעל, דער־ שרעקט זיך און עקט זיך, לסוף פאַרגייט עס און פאַרווייט עס. די מ ע ל ו ת פון דעם נישט־געבוירענעם ליד זענען אויך סינאָנימישע וואַריאַציעס: דאָס ליד גלאַנצט און גליט, דופט און בליט, רופט און ציט.

אזוי ווי אָט די אַלע אויסגערעכנטע טואונגען פון דעם ליד כאַראַקטער־ ריזירן דאָס נישט־פאַראַנענע, דאָס נישט־געזונגענע ליד, זענען זיי אופנים צו קאָנקרעטיזירן אַן אַבסטראַקטן באַגריף. זיי זענען מעטאָפּאָרישע וואַריאַציעס. די אַלע איבערלעבונגען פון דעם דיכטער, די אַלע מאַמענטן אין זיין געראַנגל פאַר דעם ליד, וואָס איז נישט געבוירן געוואָרן — דאָס אַלץ ווערט אַריבער־ געטראָגן אויף דעם ליד. בכּן האָבן מיר דאָ פאַר זיך אַ לאַנגע קייט מעטאָפּאָרן, וואָס זייער ציל איז דאָס אַבסטראַקטע ליד צו באַקליידן אין קאָנקרעטע פּאָר־ מען, מען זאָל עס אַזש דערזען מיט די אויגן, דערפּילן מיט די חושים. די אַלע אַקטיווע ווערבן גיבן אַריין אין דער אַבסטראַקציע — אין דעם נישט־ געזונגענעם ליד — בלוט און פלייש. און דאָס נישט־געזונגענע ליד לעבט אויף פאַר אונדזערע אויגן. עס ווערט אַ רעאַלע, אַ קאָנקרעטע זאך, אַ באַשעפעניש מיט אַן אייגענער נשמה, מיט אַ כאַראַקטער, מיט גייסטיקע אייגנשאַפטן. אין תּוך באַקומט זיך אַ גרויסע, אַ ריין אינטעלעקטועלע סתירה, אַן אייגנארטיקע אַנטיטעזע: דאָס נישט־געזונגענע ליד ווערט אַ ליד!

הכּלל דער קינסטלערישער עפעקט אין דעם ערשטן טייל ווערט דערגרייכט פון איין זייט אַדאנק די קלאַנגען און ריטעם־אייגנשאַפטן פון דעם ליד, און פון דער צווייטער זייט — מיט דער הילף פון אַנטיטעזע, סינאָנים און מעטא־ פּאָר, די דריי שעפּערישע עלעמענטן, וואָס זענען אין זייער צונויפגעבונדנקייט כאַראַקטעריסטיש פאַר יהוּאָשן.

מחמת דוחק אין אָרט ציטירן מיר נישט די איבעריקע טיילן פון ליד,

און עם קומט אויס אָפּצושיקן דעם לײענער צום ערשטן באַנד נייע שריפטן, זײַ 190-196.

דער צווייטער טייל פון דעם ליד וואָס מיר אַנאַליזירן באַשטייט פון 19 שורות. דאָס איז איין איינציקער לאַנגער, זייער שיין געבויטער זאַץ, אַ פּעריאָד וואָס קען גילטן ווי אַ מוסטער. דער פּעריאָד באַשטייט פון אַ הייבונג, אָדער אַן אַרױפּשטייג, פון 10 שורות, און פון אַ נידערונג, אָדער אַן אַרױפּשטייג, וואָס באַשטייט פון 9 שורות. אין דער הייבונג, אָדער אין דעם אַרױפּשטייג, ווערט געשילדערט דער זומער-אָווונט און אין דעם צווייטן טייל פון פּעריאָד קומט די איבערלעבונג פון דעם דיכטער: דער נישט-איינגעגעבע-נער פּראַוווּ איינצושמידן אין ווערטער דעם כישוף פון דעם אָווונט. אין דער יידישער פּאָעזיע טרעפן מיר זעלטן אַזאַ לאַנגאַטעמדיקייט: 19 שורות ווערן צונויפגענומען אין איין מיסטערדיק געבויטן זאַץ! פאַרשטייט זיך אַז דערביי קומט אויס דעם דיכטער גובר צו זיין טעכנישע שוועריקייטן. מיר האָבן דאָ בלויז יאַמבישע שורות, וואָס זענען נישט גלייך צווישן אַנאַנד: די צאָל יאַמבן וואַקלט זיך צווישן 6 און 2. די גראַמען קומען דאָ אויף אַזאַ אופן (די ציפּערן ווייזן דאָ אויף די שורות): 1-2,4-3, 5-6-7, 8-9, 10-12-13, 11-14-15-17-19, 18-16.

בעת דער ערשטער טייל איז אין אַ געוויסן זינען רעטאַריש און איז געבויט דער עיקר אויף סינאָנימיק און אויף אַנטימעזע, האָט דער צווייטער טייל אין זיך אַ געדיכט געוועב פון מעטאַפּאָרן, און דערביי זענען עס נישט די געוויינטלעכע, די געלויפיקע, די ליטעראַריש אויסגעניצטע מעטאַפּאָרן, נאָר אַזעלכע וואָס זענען פּראָדוקטן פון פּאַנטאַזיע-פּלי און וואָס אַנטפּלעקן אַ גוואַל-דיקע שפּראַכיקע שעפּערישקייט. דער זון-אונטערגאַנג ווערט געזען ווי „טור-באַנען פון צעגליטן אופּירגאַלד אויף די בלויע פעלדזנקעפּ“.

דער דיכטער האָט דאָ צו טאָן מיט מעטאַנימיעס. אַנשטאַט צו רעדן וועגן דער זון, הערט ער דעם זונראָד וואָס „ראַלט אַרונטער אויף די לעצטע מערב-טרעפּ“. און ווידער אַ מאָל איז אַ מעטאַנימע, ווען דער דיכטער רעדט וועגן די פעלדזנקעפּ אַנשטאַט צו דערמאָנען די פעלדזן... ווייטער קומט אַנשטאַט דעם וואַלד — שטומע צווייגן, די מעטאַנימיעס ווערן פון אַלע זייטן איינגע-וויקלט אין מעטאַפּאָרן. „אין אַנטציקטע פּויגלעקען פּאַרחלשן די נישט-דער-פּייפטע טרעלן“; „געריק זייגן שטומע צווייגן דעם לעצטן אָפּשיין פון דעם הימלס גלוט“; צו דעם נישט-געזונגענעם ליד זאָגט דער דיכטער: „דאָן צינרט מיך אָן דיין פּייעררוט, דאָן בין איך אין דיין צויבער-קייט געשמירט“. מיר האָבן דאָ אַ שפּע מעטאַפּאָרן!

מיר האָבן דאָ אויך די סינאָנימישע רייען וואָס זענען אַזוי כאַראַקטעריס-

טיש פאר יהואשן, די פאראלעלע אופנים אויסצורדיקן די זעלביקע שטימונג אָדער די זעלביקע נאטור-דערשיינונג. די שטילקייט ביים זון־אונטערגאנג ווערט געגעבן דורך דריי וואריאציעס: (1) „עס פארהלשן די נישט־דערפייפטע טרעלן אין די אַנטיציקטע פויגלעלען“ (2) „וואלד און וואלן אין זיסער אוממאכט שווייגן“ (3) „גערק זייגן שטומע צווייגן דעם לעצטן אָפשיין פון דעם הימלס גלױט“. עס זענען אויך פאראן דריי וואריאציעס אין דעם דערהערן דאָס נישט־געזונגענע ליר: (1) „אין יעדן שנעלן פולסשלאָג פון מיין בלוט“, (2) דורכן אָנצירן זיך פון דעם לידס „פיעררוט“, (3) דורכן דערפילן זיך „אין צויבער־קייט געשמירט“.

דער דיכטער באַגייט זיך אויך נישט אָן דעם עפעקט פון דער קינסטלע־רישער אַנטיטעזע. זי לאָזט ער פאָרן סוף פון דעם צווייטן טייל — דאָס נישט־געזונגענע ליר איז „גרויס און שייַן“, און ער, דער דיכטער, איז „שוואַך און קליין“ און ער האָט „קין ווערטער נישט“.

כדי באַמט צו באַנעמען דעם אויפבויו פון דעם טייל ליר, דאַרף מען נישט פאַרזען דעם פאראלעליזם וואָס דרינגט אַרײַן אויך אין די קלענסטע פרטים. אויף דעם זעלביקן אָרט קומען באַטאַנטע אַדיעקטיוון־עפיטעטן, און עס באַ־קומען זיך פאראלעליזמען: „אויף די לעצטע מערב־טרעפּ“ און „אויף די בלויע פעלדונקעפּ“; „אין אַנטיציקטע פויגלעלען“ און „די נישט־דערפייפטע טרעלען“. אָדער לאָמיר זיך אַרײַנטראַכטן אין אַזעלכע אַבסאָלוט פאראלעל געבויטע שורות: „דעם לעצטן אָפשיין פון דעם הימלס גלױט“ — „אין יעדן שנעלן פולס־שלאָג פון מיין בלוט“.

הכלל, אין צווייטן טייל האָבן מיר ווידער וואוילקלייניקייט און פיינעם־ריטעם און פון זיין רייכן קינסטלערישן אַרסענאַל ניצט זיך דאָ יהואש מיט דער מעטאָפּאָר, דער מעטאָנימע, מיט סינאָנימען און מיט דער אַנטיטעזע. אויף די איבעריקע טיילן וועלן מיר זיך אָפּשטעלן בקיצור. דער ד ר י ט ע ר טייל איז געבויט אַזוי ווי דער צווייטער. דאָ האָבן מיר אַ לאַנגן, שייַן און ריכטיק געבויטן זאַץ, אויסגעשמידט פון גאַנצע 33 שורות. מיר האָבן דאָ ווידער צו טאָן מיט אַ פעריאָד, וואָס אין זיין הייבונג, אָדער אַרויפּשטייג, שילדערט דער דיכטער די זומערנאַכט. און אין זיין נידערונג, אָדער אַראָפּ־שטייג, קומט דער באַגער אים אויסצורדיקן אין דעם נישט־געזונגענעם ליר, דער באַגער וואָס ווערט אויסגעדריקט אין די געקליבנסטע ווערטער, אָבער וואָס געפֿינט נישט די ווערטער פאַרן זומערנאַכט־ליר.

אין דעם געבן דאָס בילד פון דער נאַכט זענען פאַראַן אַזעלכע פראַכטיקע מעטאָפּאָרן: „ווען ס'שפּרייט די מיטנאַכט*“ די שוואַרצע באַלאַזאָס־פּליגלען.

(* ביי יהואשן: „מיטערנאַכט“.)

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

ווען פון געהיימע טעמפלען עפענען זיך רינגלען"; „דער פעלדגריל קלאפט זיין
כישוף-האמער"; „ווען טרינקענדיק דער פינצטערקייטס פארפום, דער גליד-
וואָרעם מיט פייערפויס טאַנצט אום".

אינעם אַראָפּשטייג פון פּעריאָד, וואָס פאַרנעמט זיך מיט די דיכטערישע
חבלי-לידה וואָס דערפירן נישט צום געבוירן ווערן פון אַ ליד, האָבן מיר
אָזעלכע סינאָנימישע וואַריאַציעס:

(1) דאָן קלינגסטו מיר, אַ נישט-געזונגען ליד!

(2) דאָן ווינקסטו מיר פון אַלע שטערן,

(3) דאָן ברענגסטו מיר אין די אויגן טרערן,

(4) דאָן דרינגסטו מיר פון ווייטע ספּערן.

(א) ווי ס'דאַלן פון פאַרהילטע אָרגלרערן,

(ב) ווי ס'רוישן פון געהיימע וואַסערמערן,

(ג) ווי טויזנט פעלדער, פול מיט זאנגען

וואָס שושקען פאַרן שניט...

(5) ווי רייצסטו און באַטרינקסטו מיר,

(6) ווי פלייצסטו און פאַרשלינגסטו מיר.

אין מיטן קומען נאָך סינאָנימישע וואַריאַציעס וואָס בינדן זיך מיט
אַנטי-טעזעס:

(7) דאָן הער איך דיך און קען דיך דאָך נישט פאַנגען,

(8) אַט האָב איך דיך, אַט ביסטו שוין פאַרגאַנגען...

ווייל דער דיכטער ניצט אזוי שטארק דעם געווער פון אַנטיטעזע, טרעפן
מיר דאָ ביי אים אויך דעם אַקסימאָראָן, דעם פּאָעטישן מיטל צונויפצופאָרן
אָזעלכע אייגנשאַפטן אָדער אָזעלכע פאַרכינדונגען צווישן אַן אייגנשאַפט און
אַ זאָך וואָס זענען אויבן אויף זיך סותר: זיסע אוממאַכט, זיסער ווי, שוואַרצע
באַזאַם-פלינגלען.

דער פּע ר ט ע ר טייל פון ליד, וואָס איז געבויט אזוי ווי דער
צווייטער און דער דריטער, וואָס באַשרייבט אין דעם אַרויפּשטייג פון פּעריאָד
אַ ווינטיקע נאַכט אויפן ים, איז אין תּוך באַזירט אויף אַן אַנטיטעטיש בילד—
אויבן, דער הימל, האָט אין זיך דעם שטילן כישוף פון „דער לבנהס רונדן
ראַנד" וואָס באַווייזט זיך, „ווען די געדיכטע נאַכטמאַרעס זיך טיילן", און
אונטן, דער ים, וואָס רוישט און ברומט. די דאָזיקע צענטראַלע אַנטיטעזע פון
דעם בילד איז אַרומגערינגלט מיט אָזעלכע אַנטיטעזעס:

(1) געזען דיך אין דעם הימלס שטומען,

דערקענט דיך אין דעם וואַסערס ברומען;

ה. ש. קאזדאן

- (2) אין אל דעם צויבער פון דער הייך,
אין אל דעם שוידער פון דער נידער;
(3) אין אלצדינג וואָס איז ווייך און בלייך,
אין אלצדינג וואָס איז וויסט און ווילד.
דערצו קומט נאָך די אַנטיטעזע וואָס שמעקט אין דעם „נישטיגעזונגענעם
ליד“:

- (1) און כ'בין געווען געפילט
מיט טרוימען פון טיטאנען,
דאָך כ'בין געשטאנען,
אַ מאַכטלאָזער, אַ מידער...
(2) קוים האָב איך דייך געשפונען,
שוין ביסטו מיר צערונגען...

דער דיכטער גיט אונדז דאָ ווייטער שיינע מעטאָפּאָרן: „גייסטער מיט
אַן אומגעזענער האַנט פאַרשפּרייטן אַ פּאַס לייכט איבער דעם אוקיונוס/
וואַלן“; די כמאַרעס קומען אַרויס פון „וואַלקנהייילן“; דעם שוים אויפן רוקן
פון די וואַלן זעט דער דיכטער ווי „אַ שמאַלן פּערלכאַנד, אַ שמעג פון שימער
און פון שטראַלן“; דער דיכטער דערהערט אין דעם רוישן פון די וואַלן אי
„דעם אַנגסטקרעכץ פון אַנגעקייטע קנעכט“ אי „דעם זיגורף פון געפעכט“
(אַגב אויך אַן אַנטיטעזע).

דער לעצטער, דער פּי נ פ ט ע ר טייל פון דעם ליד איז דער סך-
הכל פון די פּריערדיקע טיילן הן בנוגע דער סטרוקטור, הן בנוגע די קינסט-
לערישע מיטלען וואָס דער דיכטער ווענדט אָן. דאָ האָבן מיר דעם אַפּאָטעאָז
פון ליד, וואָס פאַרמאָגט אין זיך קראַפט, פאַרב און טעמפּעראַמענט. יהוּאַש
האָט פאַר דעם פינאַל אויסגעקליבן די מעכטיקע פּראַכט פון אַ הוראַגאַן אין
מיטן נאַכט.

דער שטאַרקער שטורעם אין מיטן נאַכט ווערט געשילדערט דורך אַזאַ
פאַרכינדונג פון מעטאָפּאָרן אַז דאָס גלייכסטע איז צו ציטירן די אַכט שורות:

ווען ס'רייסט די שוואַרצע קודלעס פון דער נאַכט
דעם שטורעם-וועטערס לויזגעלאָזטע מאַכט,
ווען ס'ברעכט זיך אָפּ פון קייט דער אוראַגאַן
און בייטשט מיט לאַנגע בליצן זיין געשפּאַן,
און וואַרפט זיך אויף די הייכע פעלדזנווענט,
און וויגט די בערג אויף זייער פונדאַמענט,
און ווירבלט צווישן ערד און הימל,
באַגלייט פון דונערס קראַך-געטימל...

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

די טיטאפאָרן ווערן גענוצט, ווען דער דיכטער שילדערט אויך זיין אייגן געמיט. זיין פרואוון באהערשן דאָס ליד, וואָס איז דוכט זיך שוין אזוי נאָענט צו אים: „שוין רירט מיך אָן דיין קעניג־צעפּטער“; „ס'שטראָמט דורך מייע גלידער די לאַנג פאַרלאַנגטע גנאָד, דער ציט'ריק־צאַרטער סוד, דאָס הייס געדאַרטע ליד“; „שוין איז דאָס האַרץ אין פּלאַמען, שוין פּלאַקערט דאָס געבליט“. די שייכות צווישן וואָרט און דעם נישט־געזונגענעם ליד ווערט געגעבן אין אזא בילד: „ס'קומט דאָס נישט־געזונגענע ליד... ווי ווייט עס שטראַלט! אָט באַלד אָט באַלד... אַ פּאַסיק וואָרט — און פּעסט געבונדן אויף אייביק איז די ליכט־געשטאַלט...“

די געבראַכטע ציטאַטן דערציילן שוין במילא וועגן די אַנטיטעזעס וואָס זענען דאָ אַריינגעפּלאָכטן און וועגן די בילדערישע און ריטמישע פאַרזאַלען וואָס פילן אים דעם לעצטן טייל, דעם שטאַרקן פינאַל פון דעם „נישט־געזונגענעם ליד“.

*
**

דער אויבגעבראַכטער אַנאַליז פון יהוּאַשעס ליד איז נאָך אַלעמען נישט קיין אויסשעפּנדיקער. אָבער עס איז אַ מוסטער, מיט וועלכע מעטאָדישע וועגן קען מען אַנאַליזירן אַ ליד, וואָס דאַרף מען אין אים זוכן, ווי אזוי געפינט מען אים זיינע שטימונגען און זיין מוזיקאַלישקייט, וואָרט־מייסטערשאַפט און אמתע פּאָעטישקייט. עס איז אַ מוסטער פאַרן לערערס זעלבסטאַרבעט, עס איז געגעבן אים צו הילף ביים אָפּשאַצן און „אָפּוועגן“ אַ געגעבן ליד. דאָס איז אַן אַנאַליז אַ פאַרמעל־עסטישער. עס קאָנען צוקומען נאָך אַנדערע שטאַנדפּונקטן: ליטע־ראַטור־היסטאָרישער, ביאָגראַפּישער אא"וו.

אין דער „יידישער שפראַך“ פון ייוואָ האָב איך אין דריי נומערן (נ' 2 און 4-6, 1945 און נ' 3-6, 1946) געגעבן אַ גרעסערע אַרבעט איבער יהוּאַשעס פּאָעזיע: (1) אַן אַנאַליז פון „דאָס נישט געזונגענע ליד“; (2) סינאָנימיק אין יהוד־אַשעס פּאָעזיע. די דאָזיקע אַרבעט איז טאַקע אויסן געווען בעיקר דעם יידישן לערער — צו געבן אים די מעטאָדישע וועגן און אופנים ווי אזוי אַ פּאָעטיש ווערק דאַרף דערלערנט ווערן. אין די דריי אָנגערופענע אָפּהאַנדלונגען וועט דער לערער געפינען אַ סך נוצלעכע אָנווייזונגען און מעטאָדן, וועלכע וועלן אים ביי־הילפּיק זיין ביי דער פּאָעזיע־אַרבעט.

אָבער ווען עס האַנדלט זיך וועגן עפענען פאַר די תּלמידים די רייכ־קייטן פון אַ ליד, איז דער וועג אַן אַנדערער: אויפן באַזיס פונעם לערערס אייגענער אַרבעט מיטן צעגלידערן דאָס ליד און אויסגעפינען זיינע הויפּט־אייגנ־שאַפטן — אַריינברענגען די שילער אין די אַנטשפּרעכנדיקע פּאָעטישע

ש ט י מ ו נ ג ע ן. דעם לערערס אריינדריינגונג אינעם תוך פונעם ליד — וועט אים העלפן ארויסהייבן פאר די תלמידים די צענטראל־פונקטן פון דער שיינקייט און רייכקייט פונעם ליד, אָבער די דאָזיקע אייגנשאפטן דאַרפן פאַר די תלמידים אַרויסגעבראַכט ווערן נישט דורך גריבלונגען און קליין־אַנאַטאָמיע, נאָר דורך ענטוויאַזם און אַנטציקונג. כדי אָבער דער דאָזיקער ענטוויאַזם זאָל זיין איבער־צייגנדיק פאַר די תלמידים, זיי זאָלן נישט דערפילן אין אים קיין פאַלשן און אומאויפריכטיקן טאָן, — איז אומבאַדינגט נייטיק, אַז אונטער דעם ענטוויאַזם זאָל זיך פילן אַ באַוואוסטזיניקע, קריטישע און אויסשעפנדיקע אָפשאַצונג.

כּונגע דעם קלאַס דאַרף מען געדענקען: דער פראַגעס־און שמועס־מעטאָד מיט זיינע טענדענצן צו פילפוליסטיק און רעדעריי — לאָזט זיך ביי פּאָעזיע נאָך אַ סך ווייניקער אָנווענדן ווי ביי דער פּראָזע. דער פּאָעזיע־לימוד פאַרלאַנגט אַ סך אינטימקייט, עסטעטישקייט, דיסקרעציע. די אויסרעכענונג אויף דער אינ־טואַיטיווער באַנעמונג פון די תלמידים איז דאָ אַ סך גרעסער ווי ביי דער פּראָזע. ציען די אויפּמערקזאַמקייט פון די תלמידים אויף די און אַנדערע שורות אינעם געדיכט דורך איבערלייענען זיי נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל — שפּילט אַ גרעסערע ראָל אידער זיי אויסטייטשן, קאָמענטירן. לאָזן די תלמידים אויג אויף אויג מיטן פּאָעט! לאָזן זיי אונטער אוממיטלכאַרן איינדרוק פון דער מוזיק און ריטם פונעם ליד! נישט יאָגן זיך דווקא אויסצושעפן דעם גאַנצן אינהאַלט, יעדעס פּיצעלע און יעדע שורה! פאַרלאָזן זיך אויפן שפראַך־חוש און אויפן מוזיקאַלישן אויער פון די תלמידים! — אַט מיט דעם וועג וועלן מיר דערנרייכן דעם מאַקס־כימום אפילו ביי יענע אַמעריקאַנער קינדער, וואָס זייער שפראַך־אוצר איז נישט־גענונגדיק.

ו) כרעסטאָמאַטיע אָדער גאַנצע ווערק?

זייער אַ סך טינט איז פאַרגאַסן געוואָרן איבער דער דאָזיקער טעמע — סיי אין דער אַלגעמיינער פּעדאַגאָגישער ליטעראַטור, סיי אין דער יידישער. עס איז קיין שום ספק נישט, אז די שול־כרעסטאָמאַטיע האָט אומגע־הייערע חסרונות. זי איז קאַליידאָסקאָפּיש — אָן אַ צענטער, אָן אַן איינהייט־לעכער שטימונג, מיט צענדליקער סטילן. די זאַכן, וואָס ווערן דאָ געגעבן, זענען קורצע, און די איינדרוקן ביי די שילער פון אַזעלכע זאַכן קענען זיין בלויז אויבאויפיקע. אַזאַ כרעסטאָמאַטיע שטעלט פאַר אַ מין כּל־בו, אַ ליטעראַרישן וויניגרעט, געוויינלעך געמאַכט פאַבריק־מעסיק, ווי אַ „מאַשינאַווע אַרבעט“.

דער לערער, וואָס נוצט די כרעסטאָמאַטיע, פילט זיך אין אַ גרויסער מאָל־געפענטעט און ער וואַרפט זיך אונטער דעם געשמאַק פונעם כרעסטאָמאַטיע־צונויפשטעלער.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

נישט נאָר די אייראָפּעיִשע פּעדאַגאָגן האָבן זיך באַשעפּטיקט מיטן דאָזיקן פּראָבלעם. אָט וואָס עס שרייבט אַן אַמעריקאַנער פּעדאַגאָג וועגן ענין כּרעס־טאַמאַטיעס:

„עס וואָלט געווען אַ געווינס פאַר דער גאַנצער פּאָלקשול־סיסטעם, ווען אויף להבא זאָל מען אבסאָלוט אויסשליסן פון דער שול — יעטוועדן מין כּרעסטאַמאַטיע. איך בין אינגאַנצן כּנגד דער כּרעסטאַמאַטיע, ווייל זי איז נישט קיין אמתע ליטעראַטור. זי באַשטייט נאָר פון שטיקלעך און ברעקלעך ליטע־ראַטור — אפילו דעמאָלט ווען דער מאַטעריאַל פון יעדער איינצלנער לעקציע איז יאָ גענומען פון דער ליטעראַטור. עס זענען אָבער פאַראַן זייער אַ סך כּרעסטאַמאַטיעס, וואָס זענען כּלומרשט צוזאַמענגעשטעלט פאַר די קינדערס געברויך, און זיי נעמען אינגאַנצן נישט אַרײַן קיין געקליבענע זאַכן פון דער אָנערקענטער ליטעראַטור; אָט דער מין שטעלט מיט זיך פאַר בדרך כּלל — פשוטן אומזיניקן אָפּפאַל. דאָס איז אַ מאַטעריאַל, וואָס פאַסט זיך לחלוטין נישט צום נוצן ביים לערנען מיט אונדזערע קינדער. דער צוועק פון לייענען מיט קינדער באַשטייט אין דעם, אַז זיי זאָלן ירשנען די אידעאַלן פון דער מענטשהייט; אָבער אונדזערע כּרעסטאַמאַטיעס טוען דאָס נישט, זיי זענען דורכאויס נישט צוגעפאַסט דאָס צו טון. איך האַלט, אַז אין אלע אונדזערע שולן דאַרף דעם פּלאַץ פון די כּרעסטאַמאַטיעס פאַרנעמען אמתע ליטעראַטור.“*)

גאָר עפעס אַנדערש איז — דאָס גאַנצע ב ו ך , דאָס פאַרענ־דיקטע ווערק פונעם קינסטלער. דאָ דערפילט דער שילער דעם כּישוף פונעם גרויסן אינהאַלט און פון די האַרמאָנישע אַרטיסטישע פאַרמען. דאָ איז אַלץ איינהייטלעך, קאָנצענטרירט, אויסגעהאַלטן און פאַרענדיקט. דאָס גאַנצע בוך פאַרמאָגט ברייטע פּערספּעקטיוו און קלאַרע קונסט־צוועקן. דאָ איז דער כּליל־ראשן, דער אַריגינעלער מקור פון דער קינסטלערישער שאַפונג. דאָ האָט דער לערער פאַרשידנאַרטיקע און פרייע מעגלעכקייטן. דאָ איז ער געצוואונגען צו זעלבשטענדיקער באַארבעטונג פונעם ווערק. דאָ שטייען די שילער פנים אל פנים מיטן קינסטלער. דאָס איז אמתע ליטעראַטור.

אָבער לערנען גאַנצע ווערק — דאָס באַטייט, אַז מע זאָל במשך פון יאָר אדורכמאַכן צוויי, העכסטנס דריי ווערק. צי איז עס נישט צו פיל איינטאָניק? צי וועט נישט דערעסן די שילער צו זיצן חדשים־לאַנג איבער איינעם און דעם

*) Elliot, Charles W. — *Literature in the School*, Educational Review, July 1891.

ציטירט ביי

Nila Banton Smith — *American Reading instruction*.

זעלבן בוך? ווייטער: דאָס גאַנצע אַריגינעלע ווערק — איז אָפּט מאָל פּול מיט עראָטישע סצענעס („כישופּמאַכערין פּון קאַסטיליע“, „אַנקל מאָזעס“, אפילו „פּישקע דער קרומער“ און „ווינטשפּינגערל“), אָדער עס איז סתּם צו שווער, קאָמפּליצירט („די גאַלדענע קייט“), — און מען קען עס גאָר נישט געבן די קינדער אַזוי ווי „עס שטייט און גייט“, עס מוז זיין א געהעריק אויס- גערעדאַגירטע אויסגאַבע. חוץ דעם, דאָס אַריגינעלע בוך איז טייער לויטן פּרייז, און עס איז אוממעגלעך, די קינדער זאָלן קויפּן 3 ביכער במשך פון יאָר. היינט וואָס וועט זיין מיט דער גאַנצע ר ליטעראַטור? די קינדער וועלן גוט קענען 2—3 ביכער, אָבער די איבעריקע נעמען פון אונזערע שריפּט- שטעלער וועלן זיין פאַרהוילן פאַר זיי. און וואָס טוט מען מיט דער פּאָעזיע? עס זענען געווען ביי אונדז אַזעלכע פּאַנאַטיקער פון דעם פּרינציפּ „גאַנצע ווערק“, און זיי האָבן געפּרעדיקט: זאָל מען טאַקע האַלטן די קינדער אויף איין בוך אַ האַלב יאָר, אַ גאַנץ יאָר, און זאָלן זיי אויסזייגן דעם גאַנצן חיות פּונעם ווערק. אַלאַהיי, אַ מאָל אין חדר — דער חומש... איז ער דאָך נישט נמאַס געוואָרן... מען דאַרף איבערנעמען אָט דעם גוטן מעטאָד פון חדר.

אויך אין דעם פּרט איז זייער באַלערנדיק די דערפאַרונג פון דער צישישאַ-שויל אין פּוילן. שוין אויף דער צווייטער לערער-קאָנפּערענץ פון די דאָזיקע שולן (וואַרשע, 1926) האָט דער שרייבער פון די שורות געבראַכט צום אויסדרוק די ספּקות בנוגע דעם נוצן גאַנצע ווערק אין פּאַלקשול, ווען ער האָט אָנגעוויזן: „די לעצטע יאָרן האָבן מיר זיך געווענדט אין אַן אַנדער עקסטרעם: צו האַלטן אין זעקסטן און זיבעטן קלאַס די קינדער אַ גאַנץ יאָר אויף צוויי ווערק. וואָס האָט זיך דערפון באַקומען? מיר האָבן גענומען אַ ווערק און זיך באַמיט אַרויסצופאַמפּען פון אים אַליי, וואָס נאָר מעגלעך, און ווייטער פון די דאָזיקע איינצלנע ווערק איז מען נישט געגאַנגען. די קאָנפּערענץ דאַרף אָבער פעסטשטעלן, אַז אויב מיר שטעלן זיך אפילו נישט קיין צוועק פון סיסטעמאַטישער ליטעראַטור, מוז דאָך געשטעלט ווערן פאַר די קינדער ליטע- ראַטור אַלס אַזעלכע, אַלס גאַנצע, אין איר אַנטוויקלונג. מיר דאַרפן די קינדער אַוועקשטעלן פנים אַל פנים מיט דער ליטעראַטור.“

נאָך אַ שטאַרקערן בונט קעגן גאַנצע ביכער האָט אַרויסגעבראַכט דער רעפּערענט איבער דער פּראָגע אויף דער דריטער לערער-קאָנפּערענץ (וויאַנע, 1937). י. ר. אַטענבערג האָט דאָ אַנטוויקלט זיין שטאַנדפּונקט וועגן כּרעסטאַמאַטיעס און גאַנצע ביכער, וועדליג עס האָט געלערנט די פּראַקטיק פון די צישישאַ-שולן:

„מיר האָבן אַלע איינגעזען, אַז אין דער פּראַקטישער אַרבעט קאָן מען זיך אָן כּרעסטאַמאַטיעס נישט באַגייין. מיר קאָנען דעם אָרט, וועלכן עס פאַר-

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

נעמט ביים לימוד די כרעסטאמאטיע, נישט פארטרעטן מיט גאנצע ווערק. די כרעסטאמאטיעס האָבן זיך דערוואָרבן בירגערעכט אין שול, און קינדער האָבן זיי ליב באַקומען.

אין די ערשטע יאָרן פון אונדזער שולארבעט האָט געהערשט אַ נעגאטיווע באַציונג צו כרעסטאמאטיעס בכלל, דעריבער האָט מען זיך נישט אינטערעסירט מיט זייער אינהאַלט און צוזאַמענשטעל. דעם מאַטעריאַל פֿלעגט מען אין די כרעסטאמאטיעס קלאַסיפֿיצירן לויט די צייטן פון יאָר, און מיט דער פראַגע פון בהדרגהדיקייט האָט מען זיך לגמרי נישט גערעכנט. די דיסקוסיע, צי זענען נייטיק כרעסטאמאטיעס אָדער נישט, האָט געשטערט צו טראַכטן וועגן דער איכות פון די פאַראַנענע כרעסטאמאטיעס...

איצט שטייט שוין ביי אונדז נישט די פראַגע, צי מען דאַרף האָבן כרעסטאמאטיעס אָדער נישט. איצט באַשעפטיקט אונדז אַלע דאָס פראַבלעם, ווי אזוי אָפצוקלייבן דעם מאַטעריאַל פאַר דער כרעסטאמאטיע, ביי וואָס פאַר אַ ריכטיגניע דאַרף מען זיך דערביי האַלטן. דערביי איז פאַר אַלע קלאַס, אז די כרעסטאמאטיע איז אָרגאַניש געבונדן מיטן פראַגראַם פון יידיש-לימוד.

ארויסנייענדיק פון אַט דער אַלגעמיינער הנחה: מוז מען נעמען אין אַכט דריי מאַמענטן: שפראַך-מאַמענט, קינסטלערישער און דערציערישער מאַמענט. מיר ווילן דורך דער כרעסטאמאטיע באַפעסטיקן און אויסברייטערן די שפראַך-קענטשאַפט פון קינד, העלפן אים די שפראַך צו באהערשן. מיר ווילן, אז דאָס קינד זאָל אויפנעמען די קינסטלערישע זייט פון ליטעראטור-ווערק, מיר ווילן אז דאָס קינד זאָל דורך דער לעקטור אַריינגעפירט ווערן אין לעבן.

די כרעסטאמאטיע פאַר יינגערע קינדער דאַרף לייגן דעם טראַפּ אויף די עמאַציעס פון קינד, מער פרייד און שטימונג מוז מען אַריינברענגען, די איצ-טיקע כרעסטאמאטיעס זענען טרויעריק און רופן נישט אַרויס קיין געמיט-לעכקייט. אין דער יידישער ליטעראטור האָבן מיר ווייניק זאַכן פאַר די יינגערע קינדער, אָבער פון דער וועלט-ליטעראטור קאָנען מיר שעפן מיט פולע הענט.

פאַר די עלטערע קלאַסן באַמערקן מיר לעצטנס צוויי מינים כרעסטאמאטיעס: כרעסטאמאטיעס וואָס זענען געבויט אויף טעמעס, און כרעסטאמאטיעס וואָס זענען געבויט לויט געשיכטלעכע תקופות. אין די דאָזיקע כרעסטאמאטיעס טיעס קאָן מען געבן מאַטעריאַל פון דער עלטסטער ביז דער היינטיקער צייט. ווען מיר בויען די כרעסטאמאטיע לויט ט ע מ ע ס — גרופירט מען ארום דער טעמע פריי דעם מאַטעריאַל; ביי דעם כראָנאָלאָגישן בוי דראַט אָבער די געפאַר, אז דער מאַטעריאַל-אויסוואַל זאָל אָפרייסן דאָס קינד פון דער געזעל-שאַפט און רעכענען זיך בלויז מיט ליטעראַריש-קינסטלערישע ווערטן.

די כרעסטאמאטיע פירט דעם לערער, זי ווירק אויף דעם אופן פון באַאַר-

בעטן דעם מאטעריאל. מען דארף פרוואוון ארייננעמען אין איר וואָס מער קינסטלערישן מאטעריאל און וואָס מער שטייגער־מאטעריאל. וואָס שייך די פראַגמענטן, דארפן זיי זיין גאַנצע, דארפן האָבן געבונדענע דערשיינונגען, וואָס זאָלן פאַרשטעלן אַ גאַנצקייט."

די דריטע לערער־קאָנפערענץ איז אין דער פראַגע געגאַנגען אויף אַ קאָמפּראָמיס־וועג: זי האָט נישט אויפגעצוואונגען גאַנצע ביכער ווי אַן אויס־שליסלעכן וועג ביים לערנען ליטעראַטור, זי האָט אָבער אויך נישט אָפּגע־וואָרפן לחלוטין דעם געדאַנק פון כרעסטאָמאַטיעס. זי האָט זיך פאַקטיש באַ־זירט אויף ביידע זאַכן, אונטערשטרייכנדיק נאָר אז „שוין פון די יינגסטע יאָרן דאַרף מען אַריינפירן — ליטעראַטור אין אייגנטלעכן זינען פון וואָרט", און אויך אז „דער ליטעראַטור־לימוד דאַרף געפירט ווערן לויט ק אַ מ פ ל ע ק ס ן — פון רייך־ליטעראַטישער און אויך פון סאַציאַל־געזעלשאַפט־לעכער נאַטור". דאָס איז געווען דער פּסק פון דער פּעדאַגאָגישער שול־פּראַקטיק. אויפן באַזיס פון ק אַ מ פ ל ע ק ס ן (ציקלען) האָט זיך טאַקע געשאפן די ניי־פאַרעפּנטלעכטע יידיש־פּראָגראַם פון דער ציישאַך (1938). שוין פון צווייטן קלאַס אָן ווערן דאָ רעקאָמענדירט ציקלען, לויט וועלכע עס איז אויסגעשטעלט דער גאַנצער מאטעריאל.

אַ כרעסטאָמאַטיע, וואָס איז געבויט אויף טעמעס, ציקלען, און איז צוגע־קליבן פון גוטע פראַגמענטן פון דער יידישער ליטעראַטור, האָט זייער אַ סך מעלות. זי באַמיט זיך אויסצומיידן די חסרונות פון דער אַלטער שול־כרעס־טאַמאַטיע און צו געווינען ווי מעגלעך די מעלות פונעם גאַנצן ווערק. אזוי, למשל, האָב איך געבויט מיין זאַמלונג „פאַר שול און היים" (1921-1922); 1טע טייל — „קינדער", 2טע — „אונדזער שטעטל", 3טע — „צוויי וועלטן" (חסידים און מתנגדים). די ערשטע זאַמלונג נעמט אַריין אויף 110 זייטן — נאָר 4 זאַכן: שלום־עליכם — מאַטל פייסי דעם חזנס (עטלעכע קאַפיטלעך), ש. אַש — יאָסעלע (געקירצט), מענדעלע מו"ם — שלמה ר' היימס (געקירצט), ה. נ. ביאַליק — נח און מאַרינקע. די צווייטע זאַמלונג נעמט אַריין אויף 76 זייטן — 7 זאַכן: מענדעלע — דאָס ווינטשפינגערל (עטלעכע קאַפיטלעך), א. מ. ווייסנבערג — אַ שטעטל, ש. אַש — דאָס קוילער־געסל, י. ל. פּרץ — בשעת מנפה, א. ריווען — די געשיכטע פון אַ קראָם, ז. סענאַל־וויטש — אין קאזשמיעזש (עטלעכע קאַפיטלען), ד. בערגעלסאָן — אָפּגאַנג (געקירצט). די דריטע זאַמלונג האָט אויף 62 זייטן — 6 זאַכן: ש. אַש — דער מתנגדישער רב און דער חסידישער רבי; י. ל. פּרץ — צווישן צוויי בערג; ז. אָנכי — ר' אבא; יהודה שטיינבערג — חיים איצי; יחזקאל קאָטיק — דער וויכוח; ספורי מעשיות וועגן בעש"ט.

פונקט אזוי האָט געדארפט זיין געבויט די פערטע זאַמלונג „די יידישע פרוי“ און די אַנדערע פראַיעקטירטע, אָבער נישט פאַרווירקלעכטע טיילן. ווי דער לעזער זעט, האָט דאָ יעדע זאַמלונג אַ צענטער לויטן אינהאַלט און אידעע, די זאַמלונגען זענען נישט איבערגעלאָרן מיט צעפּיצלטן מאַטעריאַל; דער גרעסטער טייל זאכן זענען גאַנצע, אָריגינעלע, און די איבעריקע אויסגערעדאָגירט אזוי, אז זיי זאָלן מיט זיך פאַרשטעלן אַ גאַנצקייט. אַזעלכע כרעסטאַמאַטיעס, געבויט אויף די זעלבע פּרינציפּן, האָבן מיר איצט עטלעכע.

דאָס לערנען ל ו י ט צ י ק ל ע ן, ק אָ מ פ ל ע ק ס ן — גיט אַ גרויסע מעגלעכקייט אָנצואווענדן די פּרינציפּן, וועלכע מיר האָבן אויבן פאַר-מולירט. דער לערער קען פאַרגלייכן איין שרייבער מיט אַ צווייטן, קען פאַר-גלייכן צווישן זיך פאַרשידענע העלדן און סיטואַציעס. אזוי, למשל, האָבן מיר אין י. ראָטנבערגס כרעסטאַמאַטיע פאַרן זיבעטן קלאַס „מענטש און אַרבעט“ — פיר אָפּטיילונגען; פון גאָר אַמאָל, צו נייער צייט, מענטש אויף ערד, פון דער יידיש-וועלטלעכער קולטור. יעדער פון די ציקלען נעמט אַרום מאַטעריאַל פון מחברים פון פאַרשידענע תקופות. אזוי, למשל, דער I ציקל האָט 9 אוי-טאָרן — פון י. אַקסענפעלדן ביז י. ל. פּריי, — און אזוי כסדר.

דער מאַטעריאַל איז צוגעקליבן שטרענג אַרום דער אַקס פונעם ציקל. פאַר די שילער איז געשטעלט אַ באַשטימטע אויפגאַבע. זיי מוזן זיך פאַר-טראַכטן: פאַר וואָס איז דער זעלבער „אַמאָל“ געשילדערט ביי אַקסענפעלדן און ריב"ל אזוי, און ביי מענדעלען און פּרעצן — אַנדערש; אין וואָס אייגנט-לעך באַשטייט דער נייער צוגאַנג; וועלכע קינסטלערישע מיטלען זענען אויס-גענוצט ביי איינע און ביי די אַנדערע; וואָס פאַר אַן אַנטוויקלונג האָט די יידישע ליטעראַטור אַדורכגעמאַכט אין דער פּערזאָן פון אָט די אויטאָרן; מיט וואָס האָט זיך געענדערט די טעמאַטיק און דער צוגאַנג, און אזוי כסדר. אזוי אַרום איז דאָ אויסגעמיטן די כאַאָטישקייט און צופּעליקייט פון דער אַלטער שול-כרעסטאַמאַטיע. דאָ איז פאַראַן גאַנצקייט, דאָ זענען נישטאָ קיין שטיקלעך און ברעקלעך.

אויך די פּראָגראַם פון צישאָ האָט געהאַט אין אויג די זעלבע פּרינ-ציפּן און כוונות. דערביי זענען דאָ געבויט די ציקלען כּמשך די לערניאָרן אין פּאָלקשול אזוי, אז דער שילער זאָל אין סך-הכל באַקומען די באַקאַנטשאַפט מיט אַלע וויכטיקסטע קאַמפלעקסן פון יידישן לעבן און קולטור, מיט אַלע וויכטיקסטע מינים דערשיינונגען אין דער יידישער ליטעראַטור. אָט זענען די ציקלען פון דער צווייטער שטופּע פּאָלקשול (VII—V קלאַסן). לויטן פּראָגראַם פון צישאָ:

פ י נ פ ט ע ר ל ע ר נ י א ר. דאָס שטעטל און די שטאָט; ארבע-
טער און באלמעלאַכעס; פויער און פריז אויף ערד; היינט און אמאָל; גרויסע
פערזענלעכקייטן, העלדן און מאַרטירער; דער חדר און די נייע שול; צווישן
פעלקער; יידישע משלים און אנדות, מעשיות.

ז ע ק ס ט ע ר ל ע ר נ י א ר. אין וואַרשטאָט און פאבריק, דאָס
יידישע לעבן אמאָל, צו אַ ניי לעבן.

ז י ב ע ט ע ר ל ע ר נ י א ר. פון גאָר אמאָל, חסידות און השכלה,
יידן אויף דער וועלט, דער יידישער אַרבעטער, די יידישוועלטלעכע קולטור,
פון דער וועלט-ליטעראַטור.

אודאי איז אין אזא קאָנסטרוקציע פון קאָמפלעקסן פאַראַן אַ געוויסע
קינסטלעכקייט, אָנגעוואָרפנקייט. און עס איז מעגלעך, אז מען זאָל נישט
אָדורכמאַכן אַלע אָן אויסנאָם קאָמפלעקסן, און נישט אַלע גלייך אַלזייטיק
באַאַרבעטן. ווי געזאָגט, איז עס אַ קאָמפּראָמיס צווישן די צוויי עקסטרעמע.
ריכטונגען. אָבער אַ קאָמפּראָמיס אַ געזונטער, וועלכער גיט אַ סך גוטע מעג-
לעכקייטן.

בלויבט אַלץ די קשיה: וואו איז דאָ ליטעראַטור אַלס גאַנצע? וואו איז

דאָ דער שרייבער — אין גרויסן פאַרנעם?

איז טאַקע אינעם צישאָ-פּראָגראַם איינגעפירט געוואָרן אַ וויכטיקער קאָד-
רעקטיוו — אין צוויי ריכטונגען.

ערשטנס איז אין יעדן קלאַס, אַ חוץ די אויסגערעכנטע ציקלען, איינגע-
פירט געוואָרן אַ ש ר י י ב ע ר - ק אָ מ פ ל ע ק ס : אין V קלאַס —
אברהם רייזען (דער דיכטער און פּראָזאַיקער); אין VI קלאַס — שלום-
עליכם; אין VII קלאַס — אין ערשטן האַלב־יאָר אַ קאָמפלעקס ש. אַש,
אין צווייטן האַלב־יאָר — י. ל. פּרץ.

די דאָזיקע שרייבער-קאָמפלעקסן קענען זיין געבויט בעיקר אויף דער
היימלעקטור פון די שילער. זיי קענען זיין מער אָדער ווייניקער אויסשעפּנ-
דיקע. דער שרייבער ווערט דאָ באַנומען ווי אַ גאַנצע דערשיינונג. דאָ האָבן
די שילער צו טון שוין מיט גאַנצע ביכער און ווערק. עס איז, בכן, אַ וויכטיקע
דערגאַנצונג צו דער כּרעסטאָמאַטיע.

ווייטער, איז אינעם צישאָ-פּראָגראַם פון 1938 געמאַכט אַ צווייטער קאָד-
רעקטיוו, וועלכער שטרעבט צו פאַרענטפּערן פּאָלגנדיקן פּראָבלעם: נאָכן לער-
נען די כּרעסטאָמאַטיע און די שרייבער-קאָמפלעקסן וועלן דאָך די שילער בלייבן
אָן אַ פּאַרשטעלונג וועגן דער יידישער ליטעראַטור ווי אַ פּאַרשטעלונג
ווי אַ גאַנצע; מיר קענען נישט לערנען אין פּאָלקשול קיין פּולן סיס-
טעמאַטישן קורס געשיכטע פון דער יידישער ליטעראַטור — אָבער מיר קענען

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

דערנאנצן די ליטערארישע בילדונג פון אונדזערע שילער דורך דעם, וואָס דער לערער וועט זיי געבן א 10—15 לעקציעס, איבערויבטן איבער די וויכטיק סטע באזונדערע תקופות אין אונדזער ליטעראטור. זאָלן אונדזערע קינדער אַרויספֿילן די „נאָלדענע קייט“ פון אונדזער ליטעראטור, זאָלן פאר זיי אַרויס־שיינען די וויכטיקסטע פּאַרשטייער פון דער יידישער ליטעראטור.

געוויס, מיר לייגן אַרויף דערמיט אַ גרויסע משא אויף די פלייצעס פון די יונגע קינדער, וואָס ווערן דערצויגן אין דער יידיש־וועלטלעכער פּאַלקשול. מעגלעך, מ'וועט אַזא ביישפּיל נישט געפינען אין די פּראָגראַמען פון אַנדערע פעלקער. אָבער מיר האָבן שוין אויבן גענוג אויפגעקלערט די באזונדערע ראַלע פון דער יידישער שפּראַך און ליטעראטור אין אונדזער שול. ליטעראטור איז אפשר דער איינציקער, און לבל הדעות דער וויכטיקסטער מאָטאָר פאַר דער קולטור־נאַציאָנאַלער דערצויג, צו וועלכער מיר שטרעבן. ווי עס איז פאַרמולירט אין דער רעזאָלוציע פון דער לעצטער לערער־קאָנפּערענץ פון די צישאָ־שולן, איז

„דער יידיש־לימוד אין אונדזער צייט באַרופן אויסצופירן אַ גרויסע קולטור־טרענערישע און גלייכצייטיק נאַציאָנאַל־געזעלשאַפטלעכ־כע מיסיע: ער דאַרף פון איין זייט שטאַרקן דעם גייסט פון יונגן דור און אים פאַרהיטן פון יאוש און מינדערווערטיקייט־שטימונגען, פון דער אַנדערער זייט — העלפן אים זיך צו שיצן קעגן דער פּריוויליגיער און צוואַנג־אַסימילאַציע.“

דער תוך פון דער רעזאָלוציע איז אָנגעמאַסטן אויך בנוגע דער היינטיקער לאַגע אין די יידישע אַמעריקעס.

און אַט דערפאַר טאַקע זענען מיר געצוואונגען צו געבן אונדזערע שילער אַ סך אַ גרעסערן אינהאַלט און פאַרנעם פונעם שפּראַכפּראָגראַם, ווי דאָס איז אין אַנדערע טיפן שולן. דערפאַר קענען מיר זיך אויך נישט באַנוגענען מיט ספּאַראַדישע פּאַקטן און עפּיזאָדישע ידיעות בנוגע אונדזער ליטעראטור. דער אָנגערופענער קליינער קורס פון ליטעראטור־געשיכטע האָט דעם צוועק צו פאַרקיילעכן די דערגרייכונגען פון די פֿ״ש־שילער, זיי פאַראיינהייטלעכן און ווי מעגלעך פאַרטיפּן. די דאָזיקע 10—15 לעקציעס זאָלן אַרומנעמען אַזעלכע מעמעס:

די געשיכטע פון דער יידישער שפּראַך,

אליהו בחור,

תנ״ך־איבערזעצונגען און מוסר־ספרים,

זכרונות פון גליקל האמעל,

די השכלה־באוועגונג,

מענדעלע מוכר ספרים,

שלום-עליכם,

י. ל. פריץ,

די סאציאלע פאָזיציע (ווינטשעווסקי, ראָזענפעלד, רייזען, באַווישאווער, ערעלשמאָט).

די יונגע יידישע פאָזיציע (מ. ל. האַלפערין, האָפּשטיין, קולבאַק, מאַרקיש, לייזוויק, ניידום).

די נאָך-מלחמהדיקע יידישע פּראָזע (אַפּאַטאַשו, בערגעלסאָן, קולבאַק, סענאַלאָוויטש).

די ייד' קריטיק און פּובליציסטיק.

די ייד' דראַמע און דאָס ייד' טעאַטער.

נישט אלץ און אומעטום מוז און קען געפירט ווערן אינעם זעלבן פאַרנעם. עס איז אָפּהענגיק פונעם קלאַס, פון דער אינטעליגענץ פון די קינדער, פון זייער צוגעגרייטקייט, עלטער אא"וו. אָבער דער אַלגעמיינער פּרינציפ איז בליספּאָ אַ ריכטיקער. דער קאַרעקטיוו — אַ נייטיקער, אַ ניצלעכער, פּרוכט-באַרער.

דער פאַרמעסט פון דער יידיש-וועלטלעכער שול איז גרויס, אויף איר לייגט אונדזער גאַנצע סביבה אַ סך האָפּענונגען. דער צוטרוי צו אונדזער לערערשאַפט און איר אייגענער גלויבן אין זיך — איז גרויס. די ראַל פון דער שול אין דער דערציִונג פונעם יונגן דור איז ביו גאָר וויכטיק. און דעריבער קען אונדז היינט שוין נישט באַפּרידיקן נישט נאָר די אַלטע שול-כרעסטאַ-מאַטיע, נאָר אפילו די מאָדערנערע. מיר מוזן זי פאַרבינדן מיט קאָמפּלעקסן פון גאַנצע ביכער און שרייבער, מיר מוזן זי דערגאַנצן כאַטש מיט אַן עלעמענ-טאַרן קורס פון ליטעראַטור-געשיכטע. מיר מוזן געפינען צייט אויף דעם אַלעם און אינטענספיצירן די אַרבעט פונעם יידיש-לערער. מיר מוזן אויפּוועקן דעם אַרבעט-ווילן און די אַרבעט-פּעיקייט פון אונדזערע שילער.

און אויב שוין ערב דעם צווייטן וועלט-קריג האָט די צישאַקאָנפּע-רענץ פּראַקלאַמירט די גרויסע מיסיע פונעם לימוד פון יידישער שפּראַך און ליטעראַטור אין קאמפּ מיט אסימילאַציע און מיט די „מינדערווערטיקייט-שטי-מונגען“ פונעם יונגן דור, — איז עס אַוודאי און אַוודאי אַזוי אין אונדזער היינטיקער צייט, נאָך דער איבערגעלעבטער נאַציאָנאַלער קאַטאַסטראַפּע פון ת"ש — תש"ה. יידיש און יידישע ליטעראַטור זענען אַ מעכטיק מיטל פאַר דער צעמענטירונג פון אונדזער פּאָלק אין די גאַרע תּפּוצות ישׂראֵל, פאַר דער אויפּהאַלטונג פון זיין קולטור-נאַציאָנאַלער שעפּערישקייט. אונדזער שול — אין אַלע אירע אָפּצווייגן און פאַרמען — דאַרף מאַכן אַלע אָנשטרענגונגען.

אָנצופילן דעם לימוד פון יידיש און ליטעראטור מיט גרויסן נאַציאָנאַלן אינ- האַלט, צוגעפאַסט צום היינטיקן מאָמענט און צושטאַנד אין יידישן לעבן. אַלע אונדזערע שול-פּראָבלעמען און לערן-כיכער דאַרפן דאָס שטאַרק האָבן אין זינען.

ז) דער מעטאָד פון אויסשטעלונגען

די צוויי גרויסע אויסשטעלונגען, געווידמעט מענדעלען (1935) און שלום-עליכמען (1937), וועלכע די צישאָ האָט פאַרווירקלעכט, זענען געווען אַ וויכ-טיקער מעטאָדאָלאָגישער בייטראָג צום פּראָבלעם פון ליטעראטור-אונטערזיכט אין פּאָלקשוף. דאָס איז געווען אַ פאַרווירקלעכונג פונעם קאָמפּלעקסן-מעטאָד אויפן געביט פון ליטעראטור. די יידיש-וועלטלעכע שול האָט געוואָגט צו אָפּער-לירן דירעקט צום קינדס שעפּערישקייט און זעלבסט-טעטיקייט — און דער רעזולטאַט איז, ווי באַקאַנט, ביז גאָר געלונגען. די אויסשטעלונגען האָבן איר בערציגט, אז ליטעראטור קען ווערן אַן אינטימער ענין פון די שילער פון פּאָלקשוף. דאָס איז געווען אַ גרויסער עפנטלעכער עקזאָמען פאַרן לימוד פון ליטעראטור אין אונדזער פּאָלקשוף, — און דער דאָזיקער עקזאָמען איז אַראָפּ גוט און געלונגען.

אַ ליטעראטור-אויסשטעלונג איז נישט נאָר קיין ענין פון פייערלעכער מאַניפעסטאציע-אונטערנעמונג. דאָס איז איינער פון די בעסטע מעטאָדן אינעם לימוד פון ליטעראטור, און דער דאָזיקער מעטאָד דאַרף אָנגעווענדט ווערן אין דער טאָג-טעגלעכער אַרבעט פון יעדער שול באַזונדער, סיי אין דער גרויסער שטאָט און סיי אין שטעטל. אויב, למשל, מיר האָבן אינעם צישאָ-פּראָגראַם שרייבער-קאָמפּלעקסן אין פינפטן, זעקסטן און זיבעטן קלאַס — איז עס אין גאַנצן נאַטירלעך, אז די דאָזיקע קאָמפּלעקסן זאָלן זיך צום סוף לערניאָר פאַרענדיקן מיט אַן אויסשטעלונג, און אַז די דאָזיקע אויסשטעלונג זאָל זיך פאַרוואַנדלען אין אַן עפנטלעכן יום-טוב פון דער אָרטיקער שול, און גלייכציי-טיק אין אַ מאַניפעסטאציע פאַר דער יידיש-וועלטלעכער קולטור און ליטערא-טור. וועגן אַזאַ אויסשטעלונג דאַרף מען באַצייטנס אָפּרעדן מיט די קינדער, און סיסטעמאטיש במשך פון יאָר זאַמלען אַנטשפּרעכנדיקע מאַטעריאַלן פון דער לויפנדיקער שול-אַרבעט, און אויך גרייטן ספּעציעלע עקספּאַנאַטן, צוגעפאַסט צום ניוואָ פון קלאַס און צום לעבן פון דער שול.

די מעטאָדיק פון אַזאַ ליטערארישער אויסשטעלונג איז אינטערעסאַנט און קאָמפּליצירט. אַזאַ מין אונטערנעמונג איז זייער פאַראַנטוואָרטלעך, און די דאָזיקע פאַראַנטוואָרטלעכקייט דאַרף זיך אויך איבערגעבן די קינדער. זיי דאַרפן טון זייער אַרבעט מיט ליבע און יראת-הכבוד צום שרייבער.

אָנשטאַט צו געבן אַבסטראַקטע אָנווייזונגען, וועלן מיר דאָ רעפערירן אין קורצע שטריכן די הויפט־אייגנשאפטן און דעם באַראַקטעריסטישן אינהאַלט פון דער מענדעלע־אויסשטעלונג און פון דער שלום־עליכס־אויסשטעלונג (מיר רעקאָמענדירן דערביי זיך באַקענען גענוי מיטן באַריכט, וואָס די שול־אַרגאַנ־ניזאַציע האָט אַרויסגעגעבן וועגן דער שלום־עליכס־אויסשטעלונג, „שול־וועגן“ 1937, נומ' 7—8, פאַראַן אויך אַ באַזונדערע אויסגאַבע אין בוכפֿאַרעם, ווי אויך מיטן נומער 5—6, 1935, וואָס איז געווידמעט דער מענדעלע־אויסשטע־לונג.

ווי איך האָב דערציילט באַריכות אויף אַן אַנדער אָרט (*), איז די מענדעלע־אויסשטעלונג פון די וואַרשעווער שול־געוועזן א גרויסער עקספּערימענט פון אָנווענדן דעם פּראַיעקטן־מעטאָד אין שול. די עקספּאַנאַטן פון דער מענדעלע־אויסשטעלונג זענען געווען „פּראַיעקטירט“, געשאפן צו דעם באַשטימטן צוועק און מאַמענט. עס איז געווען א גרויסער „מענדעלע־פּראַיעקט“... 8—10 וואָכן האָבן די קינדער געלעבט מיט מענדעלען. די אויסשטעלונג איז געווען אַ רייכער פּראָדוקטיווער לערנ־מעטאָד. זי האָט געוויזן, ווי אזוי צו דערנענטערן אַ שרייבער צום קינד און צו דער פּאָלקסמאַסע, ווי אזוי אַרייַנצופּלעכטן ליטע־ראַטור אין לעבן.

אויף דער אויסשטעלונג זענען געווען עקספּאַנאַטן דעקאַראַטיווע, אילוס־טראַטיווע, מענדעלע־פּאַרטערעטן און פּרייע שאַפּונגען; אילוסטראַציעס צו סצענעס אין מענדעלעס ווערק, צייכענונגען פון טיפּן, חלומות פון זיינע העלדן, בעלי־חיים רעאַלע און מיטאַלאָגישע, מאַדעלן פון מענדעלעס שטעט און הייזער, בעלי־מלאכות ביי דער אַרבעט, אמאָליקער יידישער לעבנסמייגער. געווען דאָ אַ גרויסע קאָלעקציע הומאַריסטישע און סאַטירישע אַרבעטן; בנימין און סענ־דערל ביים טעלעפּאָן, אין צוג, אין אויטאָ אר־גל; טונעיאַדעווקער דערזעען אַן אַערפּלאַן; סענדערלס ווייב אין יאָר 1936; מען מעלקט די קליאַטשע; בנימין און סענדערל אויפן וועג קיין ארץ־ישׂראל. געווען צוויי פּרעכטיקע מאַדעלן פון אמאָליקע הייזער מיט זייער גאַנצן מעבל און אויסשטאַטונג — „דעם זיידנס הויז“, „ר' חיימס שטוב, וואו מענדעלע האָט פאַרבראַכט זיינע קינדער־יאָרן“, דריי מאַדעלן פון „מענדעלע אויף זיין וועגעלע“; „בנימין און סענדערל אויף דער אויסשטעלונג“ — זיי באַטראַכטן זיך אַליין און וואונדערן זיך, וואָס מ'האַט פון זיי דאָ „געמאַכט“.

פון די הונדערטער צייכענונגען האָבן זיך אויסגעטיילט „שרה“, ר' חיימס ווייב; אייזיק דעם שמידס קוזשניע; א „שווער קאַפּיטל“ (ביים לערנען); דע־

(* ח. ש. קאזדאן, די געשיכטע פון יידישן שולוועזן אין אומפּהענגיקן פּוילן, מעק־סיקע, 1947, ז' 285 א"ו.

קאָראַציע צו אַן אינסצעניזאציע פון דער „קליאַטשע“. אַן אינטערעסאַנטן עקספּאַנאַט האָט אויסגעשטעלט די מעדעם-סאַנאַטאָריע: דאָס איז געווען אַ סי-לעטן-פּילם פון „מסעות בנימין השלישי“, אַ קאָמבינאַציע פון עקראַן-בילדער, פּאַיאָצן-פּיגורן און לעבעדיקע קינדער, וועלכע פירן דעם דיאַלאָג.

די שריפטלעכע אַרבעטן פון די קינדער האָבן פאַרנומען דעם גרעסטן פּלאַץ. עס זענען דאָ געווען באַאַרבעטונגען פון „מסעות בנימין השלישי“, „שלמה ר' חיימס“, „פּישקע דער קרומער“, „דאָס קליינע מענטשעלע“ און „די קליאַטשע“.

אין דער אָפּטיילונג זענען געווען: (1) אַ ר ב ע ט ן ט ע ק ס ט ו ע ל ע: אָפּגעשריבענע און אָפּגעקליבענע מענדעלע-טעקסטן; שפּריכווערט-לעך, נאַטור-שילדערונגען, כאַראַקטעריסטיקעס, סצענעס א"ו. (2) אַ נ א ל י -ט י ש ע: מענדעלעס מעטאפּאָרעס, פאַרגלייכן, העברעיזמען, ווערטלעך, רוסי-ציזמען, אַרבעזימען, אַנאַליז לויט אינהאַלט, אָפּהאַנדלונגען איבער באַזונדערע טעמעס. (3) אַ ר ב ע ט ן ק ר י ט י ש ע: רעצענזיעס און עסייען; מענדעלעס באַציונג צו קינדער, צום בעל-מלאכה, צו דער נאַטור, צו די בעלי-גופים, צו דער השכלה-באַוועגונג. (4) ביאָ און ביבליאָגראַפיעס. (5) פּ ר י י ע א ר ב ע ט ן פון די קינדער אין צוזאַמענהאַנג מיט מענדעלען און זיינע ווערק, מיט די מענדעלע-פּיערונגען אין לאַנד און אויף דער וועלט, מענדעלע אין אונדזער שול, אא"וו. גענוג צו דערמאנען נאָר אַ פּאָר ציטאַטן פון קינדער-אַרבעטן: „שטיי אויף, מענדעלע מוכר ספרים! — מיר ווייסן ווי צו שעצן דעם ערשטן, וואָס האָט געזאָגט דאָס, פאַר וועלכן מיר קעמפּן היינט.“ „שלום עליכם לאַכט, מענדעלע לאַכט אויס.“*

פון נאָך אַ גרעסערן און געוואַנטערן פאַרנעם איז געווען די ש ל ו ם ע ל י כ ם - א ו י ם ש ט ע ל ו נ ג פון די צישאָ-שולן פון גאַנץ פּוילן אין אפריל-מאי 1937. עס וואָלט פאַרנומען צופיל פּלאַץ אויף איבערצוגעבן אלע מינים אַרבעטן און עקספּאַנאַטן, וואָס זענען דאָ אויסגעשטעלט געוואָרן. אלע פּרוואון און דערגרייכונגען, וואָס זענען געמאַכט געוואָרן אויף דער מ ע נ ד ע ל ע - ש ל ו ם אויסשטעלונג, זענען דאָ אויף דער ש ל ו ם - ע ל י כ ם - אויסשטעלונג פאַרפּולקאָמט און פאַרפּילפּאַכט געוואָרן. מיר וועלן זיך דאָ באַגרענעצן בלויז מיט איבערגעבן, וועלכע ט י פ ן און מ ו ס ט ע ר ן עקספּאַנאַטן עס זענען דאָ אויסגעשטעלט געוואָרן. די שלום-עליכם-אויסשטעלונג האָט געהאַט אזא באַשמאַנד:

(* זע: ל. אליצקי און ח. ש. קאָדאַן — די מענדעלע אויסשטעלונג פון די יידיש-וועלטלעכע שולן אין וואַרשע, ייוואַ-בלעטער 9, 1936.)

- (א) מאַטאָס, לאָזונגען און ציטאטן פון שלום-עליכמען — סיי פון ליטעראַ-
רישן כאראקטער, סיי פון געזעלשאפטלעכן.
- (ב) פלאסטישע פארווירקלעכונגען פון באזונדערע טעמעס, ווערק, העלדן
פון שלום-עליכמען, מיר האָבן דאָ געהאט צייכענונגען, מאָלערייען, סקולפטורן,
געשטאַפטע ליאָלקעס, אַפליקאַציעס, וויטראַזשן אא"וו. מיר האָבן דאָ געהאַט:
קאָסרילעווקע, מאַטל פייסי דעם חזנס, טוביה דער מילכיכער, מנחם-מענדל,
אויפן פידל, בוזי, בלאַנדזשענדע שטערן און נאָך און נאָך.
- (ג) זאַמלונגען פון שלום-עליכמס ווערטער און ווערטלעך, קללות און פאַר-
גלייכונגען, און נאָך. אַ סך פון די זאַמלונגען — אויף פאַרשידענע אופנים
אילוסטרירט.
- (ד) גרויסע מאָדעלן און מאַקעטן — „אַ גאַס ניסט“, אַלט-קאָסרילעווקע,
וואַראַנקע-קאָסרילעווקע, „דער הינערשטרייק“, דער אַמאָליקער חדר לויט שלום-
עליכס, דער „איינפאַר“ און דער „זאַל“, פונעם יאַריר“, וכדומה. געווען אויך
בילדער: „די גרויסע בהלה אין קאָסרילעווקע“ א"א.
- (ה) אויסדרוקן פון פיעטעט צום גרויסן שרייבער: אַ גראַנדיעזער טביה
דענקמאָל. פּראָיעקטן פון פאַרשידענע דענקמעלער פאַר שלום-עליכמען, א רע-
פּראָדוקציע פון זיין דענקמאָל אין ניו-יאָרק. — געווען אויך אַ גרויסע זאַמלונג
פון בילדער אונטערן נאָמען „שלום-עליכמס לעבנסוועג“, — אַן ערנסטע שטודיע
פון ש"עס ביאָגראַפיע. און דאָן: אַ גרויס בילד „שלום-עליכמס לוויח“ און אַ
צווייט בילד — „אונדזער מאָנומענט שלום-עליכמען“. היינט שלום-עליכס
אַליין איז דורך די קינדער געמאָלן געוואָרן אויף הונדערטער אופנים — בוכ-
שטעבלעך (די אַריגינעלסטע פון זיי: פּאַרטעטן פון שטרוי, פוטער, פּאַרטעטן
אויסגעפילטע מיט טעקסט).
- (ו) אויף פאַרשידענע אופנים האָבן די קינדער אַנטוויקלט זייער אייגענעם.
הומאָר — אויפן פּאָן פון ש"עס לעבן. קאָסרילעווקער טראַמוויי, קאָסרילעווקער
„פּאַזשארנע“, קאָסרילעווקער טעאַטער, גראַטעסקע צייכענונגען וואָס פאַר-
פלאַסטיקן ש"עס פּאַרגלייכן און מעטאַפּאָרן, מנחם-מענדל דער וועלט-שרכן,
דער פאַרכיטשפּטער שניידער — דאָ האָבן די קינדער אַנטוויקלט אַ ים מיט
איינפאַלן און הומאָריסטיק. עס איז שווער געווען אָפּצוטיילן, וואו ענדיקט זיך
ש"ע און וואו הייבט זיך אָן די קינדערישע שאַפונג.
- (ז) עס האָט אָבער אויך נישט געפעלט קיין ליריק און פאַנטאַסטיק. די
חלומות פון שמואליק דעם יתום, טביהם חלומות, מנחם-מענדלס חלומות —
אויף פאַרשידענע אופנים, אין שאַרזש און אין גאָר ערנסטע, שטימונגפולע
בילדער און מאַקעטן האָבן די קינדער דאָס אַלץ איבערגעדיכטעט.
- (ח) זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז די אויסשטעלונג איז געווען איבערגעפולט

מיט ליטערארישע און קרימיטיש-ביאגראפישע ארבעטן פון די קינדער. א שפע פון טאלאנטן און שעפערשישקייט איז דא צוזאמענגעבראכט געווארן אין די שריפט-לעכע ארבעטן פון די קינדער. דא זענען געווען הונדערטער איינצלענע ארבעטן, העפטן, אלבאמען, קאלעקציעס — וואס האבן באארבעט שלום-עליכמס לעבן און שאפן, זיינע העלדן און טיפן, זיין שטעטל און לעבנסשטייגער — אויף צענדליקער אופנים; ערנסט און ליטעראריש, קרימיטיש-אנאליטיש, ביאביבליא-גראפיש, אין פרויע עמאציאנעלע און פאנטאסטישע ארבעטן, אין הומאָר און אין פיעטעט, אין היסטארישער פערספעקטיוו און אקטואליזירט. אָט זענען מוסטערן פון די פארשידענע מינים שריפטלעכע ארבעטן פון די קינדער: זאמל-לונגען פון ש"עס טיפן, פארגלייכן, רעדנסארטן, מעטאפארן, גלייכווערטלעך, אנעקדאטן; באראקטעריסטיקעס פון העלדן; פראָטאָקאָלן פון משפטים איבער העלדן; ש"עס ביאָגראַפיע; אָפּהאַנדלונגען איבער באַזונדערע ווערק; ביבליאָגראַפיע אין דיאָגראַמען; שעפערשישע-עמאציאָנעלע ארבעטן; „ווען איך וואָלט געהאט דעם שטיין ישפּח“; בריוו צו ש"עס העלדן; בריוו פון איין העלד צום צווייטן; אינסצעניזאציעס; וואָס האָבן איך איבערגעלעבט ביים ליענען ש"ע, „טוביה דער מילכיקער“, „מיון באַגעגעניש מיט מאַטלען“, בריוו צו ש"ע, „אין שלום-עליכמס פארק“ (פאנטאזיע); אָריגינעלע ארבעט — „שלום עליכם אויף זיין אויסשטעלונג“; פאָעטישע פיגורן ביי ש"ע; קינדער-טיפן ביי ש"ע; ארבעטן וועגן גבירים, פרויען, חיות, הפצים, מאכלים, יידישע פרנסות ביי ש"ע; אַ פערטל יאָרהונדערט יידיש לשון ביי ש"ע; צוגעטראכטע „המשכים“ צו פאר-שידענע ווערק ש"עס; „שלום-עליכמס דער צער בעלי חימניק“; „שלום-עליכמס ליבשאפט צו קינדער“; „שמעון אליה אין פעלד“; „שמעון אליה אויפן שוים פון דער נאטור“; אָפּהאַנדלונגען איבערן מבוֹל; „שלום עליכמס וועלטל“; „ש"ע און דאָס קינד“; „מאָטל אין דער יידישער שול“; „מאָטל גרייט זיך צו דער אויסשטעלונג“; „מאָטל האַנדלט אין וואַרשע“.

באמת — אוצרות פון קינדער-שאפונג און דערפֿינדערישער איניציאטיוו.

כדי צו פארענדיקן מיטן באריכט פון דער שלום-עליכמס-אויסשטעלונג וועלן מיר נאך דערמאָנען צוויי זאכן: (1) פונקט ווי אויף דער מענדעלע-אויס-שטעלונג, איז אויך אויף דער ש"ע-אויסשטעלונג געווען א אימפּאָזאַנטער פּויליש-ווּיגקל מיט שילערישע איבערזעצונגען, מיט ארבעטן-פאָרגלייכן צווישן ש"עס העלדן און העלדן פון קאָנאַפּניצקא, שענקיעוויטש, פרום. און אויך דאָס דאָזיקע ווינקל איז געשטאַנען אויף אַ הויכן ניוואָ. (2) דער ש א ט פ י ל ם — „דער פארכישופטער שניידער“ און דער מ א ר י א נ ע ט ן - ט ע א ט ע ר „מאָטל פייסי דעם חזנס“. די ביידע אימפרעזעס האָבן געהאט אַ קאָלאָסאַלן דערפאָלג, ווייל נישט נאָר זענען די „פילמען“ און „ליאַלעקס“ געווען צוגע-

גרייט פון די קינדער, נאָר זיי אליין — די לעבעדיקע קינדער — האָבן זיך דאָ באַטייליקט ווי אַקטיאָרן, קאָנפּעראַנסיע און טעאַמער-טעכניקער. סאַלוועס פון אויפריכטיקן געלעכטער האָבן זיך שטענדיק געמראָגן פונעם קליינעם טעאַ-טעראַזאַל, וואו מ'האָט דורכגעפירט ביידע שפּילן.

אַט דער פּאַקטישער און רעאַליזירטער פּלאַן פון דער ש"ע-אויסשטעלונג, אין וועלכער עס האָט זיך אָפּגעשפּיגלט די איניציאַטיוו און דער גייסט פון דער קינדער-מאַסע און פון דער צישאָ-לערערשאַפט, קאָן דינען אַלס גוטער מוסד-טער פאַר יעטוועדער ליטעראַרישער אויסשטעלונג — סיי פון גרויסן לאַנד-מאַסשאַטאָ, סיי פון לאַקאַלן. זעלבסטפאַרשטענדלעך, די אויסשטעלונג דאַרף זיין אַדורכגעדרונגען מיט אַן אינהייטלעכן גייסט, עס דאַרף זיך אין איר פּילן אַ ליטנדע אידעע און אַ האַרמאָנישע שטימונג. די פאַרנאַנענהייט דאַרף זיין געבונדן מיט דעם היינט, און עס דאַרפן אַריינגעפירט ווערן פאַרשידענע אַקטור-אַליזירונגען. אין קליינעם שטעטל דאַרף מען שטאַרק אין זינען האָבן די אויפ-קלערעדישע מאַמענטן.

עס איז איבעריק זיך דאָ אָפּצושטעלן אויף באַזונדערע טעמעס: היינט קען עס זיין אַ יובל-טעמע, געבונדן מיט אַ באַשטימטער דאַטע פון לעבן פון אַ גרויסן שרייבער; אַ צווייט מאָל — סתם אַ קלאַסיקער, וועלכער איז געלונגען באַאַרבעט נעוואָרן במשך פון יאָר אין קלאַס; אַ דריט מאָל — אַ שרייבער, וואָס די שול האָט איבערגענומען זיין נאָמען; און אַמאָל קען די שול זיך פשוט שטעלן אַן אויפנאָבע — סיסטעמאַטיש באַקענען די באַפעלקערונג מיט די פאַרשטייער און שעפּער פון דער יידישער ליטעראַטור.

גאַנץ אָפּט קען די טעמע פון דער אויסשטעלונג זיין נישט דווקא איין שרייבער, נאָר צוויי אָדער אַ גרופּע שרייבער, אָדער גאָר אזאַ טעמע: דער יידישער אַרבעטער אין דער יידישער ליטעראַטור; די פרוי, דאָס קינד אין דער ייד' ליטעראַטור; דער מחבר און די היינטיקע ייד' וועלטלעכע שול; יידן אין אַמעריקאַנער שאַפּ; יידן אין די אַרגענטינער קאָלאָניעס — לויט באַשטימטע ווערק און שרייבער.

די אויסשטעלונג קען אַרויסקומען פונעם נאַטירלעכן קורס און אַרבעט-פּלאַן פון דער שול, זי קען אָבער אויך געשטעלט ווערן ווי אַ באַזונדערע שלאָג-אויפנאָבע פאַר איינעם אָדער צוויי עלטערע קלאַסן פון דער שול. אין ביידע פּאַלן וועט דער האַרזיאָנט פון די קינדער געוואַלדיק באַרייכערט ווערן, זיי וועלן באַקומען נייע מעטאָדן פון אַרבעט, זיי וועלן זיך אַריינציען אין זעלב-שטענדיקע פאַרשונגען, זיי וועלן פאַרברייטערן דעם קרייז פון זייערע באַקאַנט-שאַפטן מיט מענטשן און אינסטיטוציעס אין שטאָט, זיי וועלן אויף אַ לעבעדיקן אופן פאַרבינדן קונסט מיט ליטעראַטור און אַדורכמאַכן אַ גרויסן „קורס" פון

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

עסטעמישער ארבעט, זיי וועלן אדורכפירן א גרויסן עקספערימענט פון אמת-קאלעקטיוויסטישער ארבעט, זיי וועלן זיך אינטימער און פערזענלעך פארבינדן מיט די לערער, — און דער עיקר, — זיי וועלן טאקע טון א לעבעדיקע ליטערארישע ארבעט, זיי וועלן זיך שטעלן פנים אל פנים מיט דער אמתער ליטעראטור; די שרייבער וועלן אויפהערן צו זיין פאר זיי אן ענין פון רעדערייען און פילפוליסטיק, נאך ווערן א קאנקרעטער ענין פון ארבעט, ארבעט און ארבעט. עס איז באמת גארנישט אפצושאצן דעם ווערט פון אזא ליטערארישער אויסשטעלונג! זי טראגט אין זיך אומפארבייטלעכע ווערטן סיי פון דערציערישן און סיי פון ריין ליטערארישן כאראקטער. עס איז א נאטירלעכע גרויסע פראגע יעקט-פארגעבונג און פראיעקט-פארמעסטונג!

אבער דערמיט שפעט זיך נאך אלץ נישט אויס דער באטייט פון דער ליטערארישער אויסשטעלונג.

זי לאזט זיך דאך פארבינדן מיט א לעבעדיקער, מינדלעכער ארבעט פון די קינדער, וועלכע קען אויך האבן א ברייטן און פולווערטיקן פארנעם. קינדער קענען דא האלטן רעפעראטן וועגן שרייבער, קינדער קענען דא געבן לעבעדיקע אינסצעניזאציעס פון ווערק און פון פראגמענטן, עס קען דא געשאפן ווערן א ליאלקעס-טעאטער, אזוי ווי עס איז טאקע געווען אויף די צישא-אויסשטעלונגען; מען קאן דא אדורכפירן עפנטלעכע דיספוטן און „משפטים“ איבער באזונדערע העלדן; און דער עיקר — די קינדער וועלן דארפן זיין פארן פובליקום די פיר דערס איבער דער אויסשטעלונג און געבן אלע נייטיקע דערקלערונגען, — און דאס איז אזא לעבעדיקע און אינטערעסאנטע ארבעט! דאס קען אפילו ווערן איינע פון די הויפט-אטראקציעס!

אזוי ארום פארבינדט די ליט' אויסשטעלונג דאס געדרוקטע ליטערארישע ווארט מיטן לעבעדיקן, נאטירלעכן, ליטעראטור הערט אויף צו זיין אן אבי סטראקציע, ליטעראטור ווערט באמת דערנענטערט צום לעבן און געבונדן מיט אים אויפן אינטימסטן שטייגער.

און דעריבער טאקע דארף אין דער מעטאדיק פון ליטעראטור-לימוד אומבאדינגט אריינגיין דער שפערישער מעטאד פון אויסשטעלונגען.

אַרבעט איבער דער קינסטלערישער ריינקייט פון דער שפראך

(א) אַלגעמיינע באַמערקונגען

דער דיכטער זוכט מיטלען און פאַרמען, ווי אזוי צו פארשטארקן, מאכן בולטער דעם איינדרוק, די שטימונג אין זיין ווערק.

דורות וואָרט-קינסטלער ביי אלע פעלקער האָבן אויסגעאַרבעט באשטימטע מעטאָדן, דורך וועלכע אָט דער געוואונטשענער עפעקט ווערט דערגרייכט. די דאָזיקע קינסטלערישע מיטלען זענען דורך דער טעאָריע פון ליטעראַטור פאַר-מולירט און קלאַסיפֿיצירט. דער קינסטלער האָט, אזוי אַרום, אין זיין רשות אַ גאַנצן אַרסענאל אויסגעפרוואוּטע מיטלען, וואָס מאכן בולטער און וואָגיקער זיין וואָרט.

אָרעם איז די קראַפט פון מענטשלעכן וואָרט, ווען עס באזירט זיך בלויז אויף געדאַנק, לאַנגיק, אין דעם פאַל רעדט עס נאָר צו יחידים-גולה, צו די מענטשן מיט שלכהישר און גראדער ליניע. די ווירקונג פון וואָרט אין דער פאַרעם איז באגרענעצט בלויז מיט זיין באשטימטן אינהאַלט. עס איז נישט בכוח צו וועקן קיין שפּיל פון געפילן און פאַנטאַזיע.

ברייטע האָריזאָנטן עפענען זיך פאַרן וואָרט, ווען עס ווערט איבערגעשמידט אין אַ בילד, דאָס בילדערישע וואָרט ווערט פאַנטאַזיע, רופט אַרויס אַסאָציאָציעס און פאַרשמעלונגען, וואָס זענען אפילו נישט געווען במח-שבה תחילה ביים דיכטער. דאָס בילדערישע וואָרט ווערט אַ זעלבשטענדיקער מקור פון שעפּערישקייט ביים לייענער, עס ווערט אַ מעורר — עס וועקט, רופט, מאַנט.

דער דיכטער זוכט אלע מיטלען צו פאַרוואַנדלען דעם לעזער אין אַ שותף למעשה בראשית, נאָר דעמאָלט איז ביי אים דאָ פולע זיכערקייט אין דער וויר-קונג פון זיין ווערק. און דעריבער לאָרט ער אָן זיין וואָרט מיט קינסטלערישער

ענערגיע, וואָס זאָל קלעקן פאר ווייטערדיקער זעלבשטענדיקער „לייסטונג“. וואָס מער בילדערישע ענערגיע עם איז אריינגעאָטעמט אין וואָרט, אַלץ גרעַ סער און ווייטער איז זיין אויסשטראַלונג.

דער קינסטלער ווייסט גוט דעם פשט פון „דברים היוצאים מן הלב“, און ער באַמיט זיך, זיין וואָרט זאָל זיין פּלוואַגיק, געפרעסט, עקאָנאָמיש. אזוי ווי אין ווירטשאַפט איז ראַציאָנעלע עקאָנאָמיע דער סימן מובהק פון קולטור, אזוי איז אויך אין דער מלוכה פון גייסטיקער שאַפונג: נאָר דאָס שפּאַראַמע וואָרט, וואָס איז אָנגעזעטיקט מיט שעפּערישן זעלבשטענדיקן אינהאַלט, וואָס טראַגט אין זיך קאָנצענטרירטע בילדערישקייט און בולטקייט — איז דער אמתער אויסדרוק פון קינסטלערישער קולטור.

מען דארף אָבער נישט מיינען, אז קונסט, פּאָעזיע איז אַ ביהמהקדש, וואָס צו אים האָבן אויסשליסלעכן צוטריט נאָר אויסדערוויילטע, וועלכע האָבן זייער פייער באַקומען אַ געשאַנק פון די הויכע הימלען. וואָרט-קונסט און אַלע פּאָעטישע אויסדרוק-פּאַרמען זענען ווי אַלץ אין דער וועלט אַ פּראָדוקט פון דורות-לאַנגער אַנטוויקלונג, אַ פּראָדוקט פון דור-דורותדיקער קאָלעקטיווער שאַפונג. דאָס אַנאַנימע פּאָלק האָט דעם גרעסטן בייטראַג געגעבן צום אויס-אַרבעטן אָט די אַלע מעטאָדן און אופנים פון באַרייכערן דעם פּאָעטישן שפּראַך, וועלכע מיר געפינען היינט אזוי שיין אויסגעלייגט אין יעדן לערנבוך פון פּטיליסטיק. אויך דאָ איז פּאַרנעקומען אַ מין „עקספּראַפּיאַציע“ פון פּאָלקס-רייכטימער — לטובת אַן ענגן קרייז אַריסטאָקראַטן פון וואָרט. אַ טיפּע אומדאַנקבאַרקייט און אומרעכט ווערט דאָ באַגאַנגען לנגי די גוואַלדיקע אויפ-מוען פון פּאָלקס-זשעני. דער אַנאַנימער „משה“ האָט אין משך פון הונדער-טער יאָרן געשליפּן אונדזער שפּראַך; קינסטלערישע נשמות צווישן פּאָלק האָבן זיך געקליגט צו באַשאַפן אָט די אייביק-שטאַרקע און פּרישע ווערטער און ווערטלעך, וואָס זענען אָנגעזאַפט מיט אמתער אוממיטלבאַרער בילדעריש-קייט. אויף די דאָזיקע הויפּנס אָנגעזאַמלטע עשירות פון וואָרט האָבן זיך עם שפּעטער אַרויפגעדראַפּעט די באַרופּענע און נישט-באַרופּענע כוהנים פון קונסט, און מיט פאַרשטיינערטע פּנימער אויפגעשטעלט זייערע מזבחות. און די יורשים פאַרנעסן אָפט אינגאַנצן דעם מקור-ראשון, די וואָס האָבן פאַר זייערטוועגן אזוי פיל געזאַמלט. פאַרנעסן איז געוואָרן דער „אומבאַקאַנטער זעלנער“ פון דער וואָרטשאַפונג, און די וואָס זענען געבליבן קעניגן, האָבן זייער שאַפונג אַרויסגעגעבן אַלס אַ געטלעכע דערפינדונג.

ווער עם וויל זיך איבערצייגן אין דער געניאַלער אַרבעט פון פּאָלק, מוז זיך געבן די מי צו שטודירן די רעד-אַרטן, פּאָלקס-ווערטלעך און שפּריכווערטער, וואָס געפינען זיך אינעם אוצר פון אונדזער שפּראַך. אזוי איז עם ביי אַלע

פעלקער, אזוי איז עס אויך אין יידיש. די רעדאָרטן, פאָלקס־ווערטלעך און שפּריכווערטער — דאָס איז דער אייגנטימלעכער און כאַראַקטעריסטישער טייל פון יעדער געגעבענער שפּראַך. פּראַווט איבערזעצן אויף אַן אַנדער שפּראַך אַ לייט־אַרטיקל פון אַ יידישער צייטונג — און אַ זייטל פון שלום־עליכם. דאָס ערשטע וועט גיין גלאַט, ביים צווייטן וועט איר זיך אָנטרעפן אויף צענדליקער כּניעות. פּאַרוואָס? ווייל שלום־עליכם איז אָנגעפיקעוועט מיט צענדליקער אויס־דרוקן און גלייכווערטלעך, וואָס זענען היסטאָריש אויסגעוואַקסן און זיך אַנט־וויקלט אין דער יידישער סביבה, האָבן איינגעזאַפט אין זיך אסאָציאַציעס און וואונקען אויף געשעענישן און פּאַקטן פון יידישן לעבן, אויף זיטן און מנהגים, איינגשאַפטן און לעבנסכאַנעמונג. דאָס אַלץ — זענען עלעמענטן, וואָס לאָזן זיך נישט אָפּטיילן פון דער יידישער סביבה, לאָזן זיך דערפאַר נישט איבער־זעצן אויף קיין אַנדער שפּראַך. אין די אַלע אייגנטימלעכע, „יידישעלעכע“ גלייכ־ווערטלעך און שפּריכווערטער איז פּאַרקערפּערט אומגעהויערע ענערגיע פון די פּאַלקס־קיינסטלער און פּאַלקס־דיכטער „שבעל־פה“. זיי האָבן הויפּנווייז געשעפט בילדער פון זייער אַרום, בילדער וואָס נאָר זייער קלאַר אויג האָט באַמערקט, זייער שאַרפּזיניקער שכל האָט אַ נאָמען דערויף געפונען. און אָט די בילדער זענען עס געוואָרן דער קערן און די אַקס פון אונדזער שפּראַך, דאָס איז דער רייכסטער חלק אין אונדזער וואָרט־אויצר.

עטלעכע ביישפּילן וועלן גענוג זיין, אום קלאַר צו מאַכן די זאַך.

דאָס פּאַלק זאָגט: „אַ גרינער אַגרעס“ — דאָס איז אָדער אַ קרענקלעכער, אַ בלייכער, אָדער אַ יונגער נישט־דערפאַרענער; „זיי זענען אַן אויג מיט אַ ברעם“, אָדער „קנעפל שבּקנעפל“ — די בעסטע גוטע פּריינט; „ער גייט אויף אַן אייזערנער בריק“ — ער איז זיכער, מאַכט אַ זיכערן עסק; „ער האָט אויף זיך אָנגערקוט דאָס טויבע היטל“ — ער מאַכט זיך נישט הערנדיק; „זיי זענען דאָס אויבערשטע פון שטויסל“ — די חשובסטע, די עליטע פון דער געזעל־שאַפט. אין וואָס ליגט די שטאַרקייט און טרעפלעכקייט פון די אַלע ווערטלעך? אין דעם, וואָס דאָ ווערט נישט אויסגעדריקט אין אַבסטראַקטע ווערטער אַ גע־דאַנק, אַ כאַראַקטעריסטיק, נאָר עס ווערט דערוועקט אַ פּאַרשטעלונג פון גוט־באַקאַנטע בילדער, וואָס די מינרעסטע אָנצוהערעניש דערויף איז גענוג, כדי אַרויסצוברענגען קלאַרן, בולטן אינהאַלט. אַנשטאַט צו שילדערן מיט אַ סך ווערטער, לאָגניש און אויסגעהאַלטן, דעם צושטאַנד אָדער די כאַראַקטעריסטיק פון די וועגן וועמען עס רעדט זיך; אַנשטאַט צו איבערצייגן אייך מיט ווערטער, דער ווייזן אייך קלאַר, וואָס מען מיינט, — באַווייזט מען אייך דאָס „אויפן עקראַן“, אויף אייער גייסטיקן, אומגעזעענעם בילדער־פעלד. די מעלדע פון די אַלע ווערטלעך און אויסדרוקן — איז, וואָס נישט נאָר מען הערט

זיי, נאָר מען זעט זיי. אָט יענער ערשטער אומבאקאנטער קינסטלער, וואָס האָט דער ערשטער געוואָרפן זיין וואָרט־בילד, „אַנטדעקונג“ אין דער מאַסע פון זייניקע, האָט אין זיין ווערטל פאַרקערפערט אַ געוואַלטיקע עקאָנאָמזאָציע, דאָס איז געווען אַ גרויסע קולטור־דערגרייכונג נישט נאָר פון שפראַך, נאָר אויך פון באַגריפן. די קורצקייט, שאַרפקייט, בולטקייט, טרעפלעכקייט פון אָט די און ענלעכע ווערטלעך איז נישט אָפּצושאַצן. אין זיי ליגט אַ מעטאָד פון וואָרט־שאַפונג, אַן אייגענער נוסח. און קיין וואונדער נישט, אז די „דיכטער שבכתב“ זענען נאכגעגאנגען אין זייערע וועגן די „דיכטער שבעל פה“, זיי האָבן זיי אינגאַנצן געירשנט.

נאָך בולטער ווערט אָט די אייגנשאַפט פון בילדערישקייט און פּאָלקס־שפראַך־שאַפונג — ווען מיר אַנאַליזירן נישט סתם־ווערטלעך, נאָר שפּריכווער־טער. לאָמיר נעמען אייניקע מוסטערן פון דעם מין:

„אַן אלמנה, ווען זי האָט אפילו פיל בעכער, זענען זיי פול מיט טרערן“;
 „אַז אַן אַרימאָן מאַכט אַ חתונה טראָגן הינט גאַנצע קעפּ“ — איראָניש: זיי טראָגן קעפּ הערינג; „אַז מען דאַרף פייער, זוכט מען עס אין אַש“; „מיט אַ בולקע טאָר מען זיך נישט צעקריגן“; „דער ערשטער ביסן איז אַן עקבויער“;
 „שטייע וואַסער רייסט די גרעבליע“; „איבער אַ צוויקל מאַכט מען נישט קאַליע די העמד“; „אַז מען מאַנט אַ וואָגן, לאָדט מען אויס אַ ראָד“; „געלאָזט אַן איבערבעט און געכאַפט אַ פּעדער“.

דאָס שפּריכוואָרט אַנטהאַלט אין זיך קאָנצענטרירטע פּאָלקסקלוגשאַפט, דעם פּאָלקס באַבאָבאַכטונגען און לעבנס־חכמה. די אַנאָנימע שעפּער האָבן דאָס שפּריכוואָרט געוואָלט לאָזן אַ ירושה פאַר די שפּעטערדיקע דורות. זיי האָבן זיך געמיט אָט די לעבנס־דערפאַרונג זייערע אויסצורדיקן אין קורצע, בולטע אַפּאָ־ריזמען, אָבער די דיכטער צווישן זיי האָבן פאַרשטאַנען, אַז צום לענגסטן וועט לעבן און צום שטאַרקסטן וועט ווירקן יענער אַפּאָריזם, וואָס וועט געבן זיין אינהאַלט אין פאַרם פון אַ בילד. דער אלמנהס בעכער מיט טרערן, די קעפּ הערינג אויפן אַרימאָנס חתונה, דאָס צוויקל אין העמד — דאָס זענען בילדער, איבעראַל באַקאַנטע און נאָענטע דעם יידיש־ערנדיקן, און גענוג זיי צו דערמאָנען, האָבן מיר פאַר זיך אַ רייכן אינהאַלט, אַ סיוושעט, באַלענדדיקע און שעפּערישע אַסאַציאַציעס. דער אומבאקאַנטער דיכטער האָט דאָ גענוצט בילדער מיט דער באַוואוסטזיניקער אויסרעכענונג צו פאַרשטאַרקן דערמיט דעם איינדרוק פון זיין אַפּאָריזם, אים טיפּער איינצוקריצן אין געדעכעניש פון פּאָלקס. זיין מעטאָד האָט אים נישט גענאַרט, ער איז געבליבן אַן אייביקער געזעץ פאַר אַלע שפּעטערדיקע דורות דיכטער.

אַבער נישט נאָר דעם אַלגעמיינעם מעטאָד פון בילדערישקייט געפינען מיר

אין די מוסטערן פון פאָלקס־שאַפונג. די באַזונדערע ניואַנסירונגען, די אַזוי גע־רופענע פֿיגורן — אנדערש גערעדט, דעמאָליקנסמלערישע מיטלען אויף צו דערגרייכן דעם אָדער אנדערן עפעקט, — אויך דאָס איז באַקאנט אונט־דזער פאָלקס־שאַפונג, און אויך אין דעם פרט האָבן די „דיכטער שבכתב“ גאַרנישט מחדש געווען. מעטאָפּאָרן, סינאָנימען, עפיטעטן, פּערוואַניפיקאַציעס, פאַרגלייכונגען, מעטאָנימיען — די אַלע פיגורן געפינען מיר אין אַ בולטער פאָרם נישט נאָר אין דעם אוצר פון שפּריכווערטער, נאָר אפילו סתם אין פאָלקס־אויסדרוקן, ווערטלעך און רעד־ווענדונגען. די „דיכטער שבעל־פה“ האָבן גוט געוויסט דעם סוד פון די דאָזיקע אַלע ניואַנסן און מיטלען, און זיי האָבן זיי רייך באַנוצט אין זייער אַנאָנימער שאַפונג.

אַזוי ווי יענער העלד, וואָס האָט קיינמאָל נישט חושד געווען, אַז ער רעדט פּראָזע, אַזוי איז אויך דער פאָלקסמענטש נישט חושד, אַז ווען ער געברויכט ראַפּינירטע פאָלקס־ווערטלעך און רעד־אַרטן, באַנוצט ער אויסגעשפּראַכענע פּאָעטישע פיגורן און פּאַרמען. נאָך ווייניקער איז מען חושד, אַז אָט די פּראָ־דוקציעס פון פּאָלק — זענען געלייגט געוואָרן אין יסוד פון דעם ליטעראַרישן געביט, וואָס טראַגט דעם שיינעם נאָמען פֿאַעטיק.

דער וועג צו קונסט — אין בילד און קלאַנג — איז אויסגעטראַטן דורך די פּאָלקסמאַסן אין זייער אומאויפהערלעכן אויסלעבן זיך אויף זייער מוטערשפּראַך. די כוהנים פון קונסט שעפּן אויך היינט צו טאָג פון דעם דאָזיקן שאַפונגס־קוואַל. און ווען דער קינסטלער קומט מיט עפעס נייעס און זיינס אייגנס, נעמט זיך עס אָן נאָר אויף אַזוי פיל און נאָר דעמאָלט, ווען עס איז אַן עכאָ פון דעם פּאָלק.

און דערפאַר איז, ווען מיר רעדן וועגן באַרייכערונג פונעם וואָרט־אוצר פון די שילער, מיינט דאָס אַריינציען זיי אין אַ צווייאיקן פּראָצעס: מיר מוזן זיי אויסלערנען באַאַבאַכטן די שפּראַך פון פּאָלק און איר וואָרט־אוצר; מיר מוזן אויך פאַר זיי עפענען די סודות פון דער קינסטלערישער שפּראַך פון אונט־דזערע שריפטשמעלער. ביידע קוואַלן דאַרפן זיין קלאָר און אָפּן פאַר אונדזערע קינדער. מיר מוזן זיי דורכדרינגען מיטן באַוואוסטזיין, אַז די קאַפּאַפּעראַציע צווישן דער ליטעראַרישער און דער פּאָלקשפּראַך איז גאָר גרויס; זייער קעגנזייטיקע ווירקונג הערט נישט אויף. און וואָס רייכער און פּרוכטבאַרער אָט די דאָזיקע מיטאַרבּעט איז, אַלץ מער געווינען ביידע דערפון: די ליטעראַטור הערט נישט אויף צו זייגן פון דער ברוסט פון דער מוטערשפּראַך פון די ברייטע מאַסן; די לעבעדיקע שפּראַך ווידער האַלט זיך אין איין באַרייכערן מיט נייע ווערטער און פּאַרמען, וועלכע די ליטעראַטור און פרעסע ברענגען אַריין. עס איז אַן אומ־אויפהערלעכער פּראָצעס. עפענענדיק דאָס אויער פון די שילער פאַר דער לע־

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

בעדיקער שפראך פון פאלק, פאר אירע באזונדערקייטן און שיינקייטן; דער-ציענדיק די שילער, אז זיי זאלן קענען און דערקענען דעם פאלקס לשון, זיי זאלן אים לערנען און פארשן, — דארפן מיר אָבער אויך דערפירן די שילער צום באַוואוסטזיין, אז דער לעקסיקאָן פון יעדער שפראך און אויך פון אונדזער שפראך געפינט זיך אין שטענדיקן פראָצעס פון וואקס און אנטוויקלונג; אז די צייט, די סביבה, די סאָציאלע שיכטונגען אינעם פאלק — אלץ ווירקט אויף דער אנטוויקלונג פון שפראך, און די ליטעראטור און פרעסע זענען פון זייער זייט וויכטיקע פאקטאָרן פון דער שפראַכס אנטוויקלונג; אז אונדזערע קינסט-לער מיט זייער הויך אנטוויקלטן שפראך-חוש האָבן פון זייער זייט, אראַנק זייער אינטוויציע און דערפירערשיקייט, באַרייכערט ביז נאָר דעם לעקסיקאָן פון יידיש.

צוליב אָט דעם אַלעמען דאַרף די אַרבעט, וועגן וועלכער עס וועט ווייטער זיין די רייד, געפירט ווערן סיי אויף ליטעראַרישן מאַטעריאַל, סיי אויף ביי-שפילן פון פאלקשפראַך און פאלקשאַפונג. כדי צו העלפן דעם לערער אין דער דאָזיקער ביז נאָר וויכטיקער אַרבעט, וועלן מיר דאָ גענויער באַארבעטן די מע-טאָדיק פון דעם דאָזיקן געביט.

(ב) אַרבעט איבער סינאָנימען

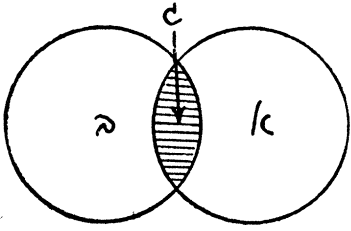
אונטערנעמענדיק די דאָזיקע אַרבעט, דאַרף דער לערער גערענקען, אז דער ציל איז דאָ נישט באַקענען די שילער מיט אַ קאָפּיטל „סמיליסטיק“ אָדער „טעאָריע פון דער ליטעראַטור“, נישט סתם באַקענען די שילער מיט אַ הויך וואָרט און אַן „אינטעליגענטישן“ באַגריף, נאָר מיר שטייען דאָ פאַר אַן אַנדער אויפגאַבע: איינבירגערנדיק אינעם שילער דעם באַגריף „סינאָנים“, ווילן מיר מיט דער הילף פון אָט די סינאָנימען און דו רך זיי עפענען פאַר די שילער נייע רייכטימער פון וואָרט און פון שיינקייט. די סינאָנימען, פונקט ווי אַלע ווייטערדיקע פּאָעטישע פיגורן, וועגן וועלכע מיר וועלן רעדן, דאַרפן באַ-רייכערן דעם תלמיד מיט נייע אויסדרוקן, מיט נייע וואָרטפאַרמען און רעדאַרטן. דאָס זענען אלץ זאַכן, וועלכע פאָדערן אַרבעט און טרענירונג. אין פראַגראַם פון אונדזער שול-סיסטעם דאַרפן אַזעלכע מינים אַכטגעבונגען און געניטונגען איבער דער שפראַך פאַרנעמען נאָר אַ גרויס אָרט.

וועלכע הויפטבאַגריפן דאַרפן באַנעמען די תלמידים אינעם ענין סינאָני-מען?

(א) די פונקציע פונעם סינאָנים. די שפראַך איז אַן אינסטרומענט אויף אויסצודריקן אונדזערע באַגריפן, געפילן, אָבער אינסטר-

מענט צו אינסטרומענט איז נישט גלייך. פאראן מכשירים פינקטלעכע און נישט-פינקטלעכע, און צווישן די פינקטלעכע זענען דא גאר פינקטלעכע, „אויף א האר“ פינקטלעכע. האלץ און כינין וועגט מען מיט א וואג, אבער ס'איז נישט די זעלבע וואג. א פראשעק כינין מוז זיין אפגעווייגן מיט דער גענויסטער וואג און מיט די מינימאלסטע געוויכטער. אזוי איז אויך מיטן ווארט. וויל מען איי-בערגעבן א קאמפליצירט געפיל אדער א שיין בילד אין אזעלכע ווערטער, וואס זאלן מאכן א שטארקן איינדרוק אויף די צוהערער, — מוז מען באנוצן ווערטער „פינקטלעכע“, עפעס העכערע, טיפערע, שענערע ווערטער. דאס „פראסטע“, טאג-מעגלעכע ווארט באפרידיקט אונדו נישט אין דעם פאל, עס איז נישט גענוג פּרעזיו און סובטעל. דעם א ל ג ע מ י י נ ע ס באגריף וועט דאס „פראסטע“ ווארט איבערגעבן, אבער די איידעלע נ י ו א נ ס ו, פארבן — נישט. פריער איז געווען אין דער שפראך דער אלגעמיינער אויסדרוק מיט זיין גרונטבאטייט. שפעטער, מיט דער אנטוויקלונג פון דער שפראך, האבן זיך אויסגעארבעט נייע און נייע אויסדרוקן, וועלכע האבן שוין איבערגעגעבן דעם זעלבן באגריף מיט פארשידענע שאטירונגען, מיט צוגאב-אויסטייטשונגען, מיט פארשידנארטיקע באפארבונגען און מיט עמאציאנעלן ווערט. אט דאס איז די פונקציע פון די סינאנימען.

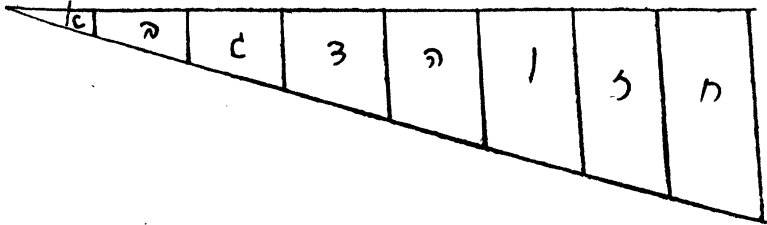
שוין אויף די יינגערע שטופן פון דער שול דארף די תלמידים קלאָר ווערן אַט דער באַגריף. מ'קען דאָס אויך טון מיט דער הילף פון גראַפישע פאַרשטע-לונגען, ווי למשל:

אינעם דאָזיקן סינאנימישן נעסט (א) און (ב) דארפן די קינדער אונטערשיידן דעם קערן פון דעם געמיינזאמען באַגריף (ג), און דאן זייערע צוגאב-באטייטן, ניוואַנסן: גאומעטיק, אַטרויעריק, בידערשיטערנדיק. (ב) די ק ו ו א ל י ט ע ט פ ו ז ס י נ א ג י מ ע ז. די ווערטער פון איין סינאנימען-נעסט זענען נישט פון דער זעלבער קוואַליטעט. נישט אלע דריקן זיי אויס דעם זעלבן פארנעם פונעם געמיינזאמען באגריף, נישט אלע פארמאגן זיי די זעלבע עמאציאנעלע אָנגעשטרענגטקייט, שפאנונג, די ס נאָני-

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

מען האָבן דעריבער גראַדאַציעס: זיי קענען זיין פון שוואַכערער אָדער שטאַר-
קערער קראַפט. אויך דאָס קענען מיר פאַרשטעלן פאַר די קינדער גראַפֿיש אויף
אַזאַ אָפּן:

וויילן מיר, למשל, אין אַזאַ גראַפֿישער פּאַרעם באַצייכענען די ניוואַנסן פונעם
אַלגעמיינעם באַגריף פון ט ר ו י ע ר און אויסדריקן די דאָזיקע ניוואַנסן
אין אַזאַ סדר, אַז די כאַראַקטעריסטיק זאָל זיין וואָס ווייטער אַלץ שאַרפּער
און שטאַרקער, דער איינדרוק זאָל גיין פון שוואַכע צו בולטע, — דאָן וואָלטן
מיר די דאָזיקע ריי סינאָנימען געדאַרפט אויסשטעלן לויט אַזאַ גראַדאַציע:
(א) אומעטיקלעך, (ב) אומעטיק, (ג) טרויעריק, (ד) באַטריבט, (ה) שווערנגעמיטיק,
(ו) ווייטאַנגלעך, (ז) אומדערטרענגלעך, (ח) דערשיטערנדיק.

מ'קען אויך דורכפירן מיט די קינדער אַ פּיינע סינאָנימען-שפּיל. עס שפּילן
צוויי גרופּעס קינדער. עס ווערט איבערגעלייענט אַ זאַץ, אין וועלכן עס איז
פאַראַן אַ וואָרט פון אַ צאָלרייכער סינאָנימען-נעסט. די קינדער פון ביידע גרופּ
פעס דארפן איבערזאָגן דעם זעלבן זאַץ, באַנוצנדיק פאַרן אויסגעקליבענעם וואָרט
אַ נייעם סינאָנים. אויף צו געבן דעם נייעם ביישפּיל ווערט באַשטימט 1-2
מינוטן. דער לערער פירט דעם קאָנטראָל און די רעגיסטראַציע פון די געלונג-
גענע ענטפּערס. עס געווינט יענע גרופּע, וועלכע האָט צוגעטראַכט מער סינאָ-
נימען.

וועלכע מינים פראקטישע ארבעטן קענען מיר פירן מיט די שילער אויפן
געביט פון סינאָנימען?

1) דער לערער נעמט אַ געוויסע צאָל סינאָנימען און דערקלערט זייער
געמיינזאמען קערן און די באַזונדערע ניוואַנסן, וואָס יעדער פון זיי פאַרמאָגט.
ביישפּילן: (א) באַוועגן זיך, גיין, לויפן, איילן, טראָגן זיך, יאָגן, פליען; (ב) נויט-
כאַדערפטיקער, אַרעמער, אכיון, בעטלער; (ג) אויסרעכענען, פאַרלאָזן זיך, האָפּן,
האָבן בטחון.

(2) אין א קינסטלערישן ווערק (געדיכט אָדער פּראָזע) אויסגעפינען און אויסשרייבן די פּאַראַנענע סינאָנימען.

(3) צונויפּשטעלן נעסטן פון סינאָנימען־הויפּטווערטער, סינאָנימען־אייגנ־שאַפּטווערטער וכדומה: עסן, פינצטער, שלאַכט, שניידן, שפּאַס, צרה.

(4) ציטראַכטן ז א ז צ ז צו די פּאַרשידענע סינאָנימען, וואָס זענען אויס־גערעכנט אין פּונקט 3.

(5) צוקלייבן אַלע סינאָנימען צו אַ געגעבענעם וואָרט, וואָס איז באַזונדערס רייך מיט סינאָנימען: גאָט, רעדן, עסן, נאַר אא"וו.

א גרויסע פּאַרליכטערונג אין דער אַרבעט ביי די אויסגערעכנטע פּונקטן — וועט פּאַרן לערער זיין, אויב ער וועט זיך באַניצן מיט נ. סטוטשקאווס בוך „דער אוצר פון דער יידישער שפּראַך“. עס איז זייער געוואונטשן, אז ביי יעדער סינאָנימען־אַרבעט וואָס דער לערער גייט דורכמאַכן מיט די תּלמידים, זאָל ער האָבן אַפּריער אַליין דורכגעמאַכט די אַרבעט פּאַר זיך, כדי ער זאָל האָבן די אויפּריכטיקע איבערצייגונג, אויף ווי ווייט איז דער געגעבענער באַגריף רייך מיט סינאָנימען און אויף ווי ווייט זענען די דאָזיקע סינאָנימען צוגענגלעך, גענוג פּאַפּולער פּאַרן געגעבענעם קלאַס.

אָט זענען אַ פּאַר ביישפּילן פון דעם מין. דעם נ א ר האָט די פּאַלֶסֶס־שאַפּונג מכּבּר געווען מיט צענטליקער סינאָנימען: האַלבער נביא, טימטום, מעגענע, נאַרישער טראַפּ, יאָלד, שטיק האַלץ, קלאַץ, פּויער, שאינו יודע לשאול, איוואן, פּאַרשטאַפּטער קאַפּ, נישט קיין גרויסער חכם און נישט קיין קליינער נאַר, גולם, גלאַמפּ, לאַקש, לעקעש, שוטה, שוטה בן פּיקהאַלץ, אָפּגעריסענער נאַר, טיפש, טיפש שבטיפּשים, קאַפּ־מוח־מאַגיסטראַט, בהמה, מענטש בצורת פּערד, שמענדריק, בויז, אייזל, חמור, דראַנג, שטאַטנאַר, גוי, לאַיוצלה, פּלאַכט, קאַלב, שמענדער בנעץ, חכם פון מה־נשתנה, חכם בלילה, תּם, באַק, כעלמער, קוני לעמל, גאָטס בהמהלע, און נאָך און נאָך.

דער נאַר איז נישט קיין בן־יחיד אין אונדזער שפּראַך. אויך דער ק ל ו נ ע ר איז באַשאַנקען געוואָרן מיט אַ פּאַר צענדליק סינאָנימען: חכם, ווילדער חכם, לאַנד־חכם, חכם עתיק, פּקה, בר דעת, בעל שכל, קאַפּמענטש, עילוי, חרף, זשעני, גאון, פיפּיקער, פּאַרשטאַנדיקער, אָפּענער מוח, תּלמיד חכם, איבערגעשפיצטער, כיטרע קלוג, איבער־קלוג, דורכגעטריבן, גמרא־קאַפּ, אַ יידיש קעפּל, אַ מזיק, בעל־תּורה, חכם מחוכם.

וואָס פּאַר אַ רייכקייט פון שפּראַך־שאַפּונג ליגט עס אין די דאָזיקע סינאָנימען! וואָס פּאַר אַן אייגנטלעכע, נישט צום איבערזעצן, שטריכן עס ליגן אין זיי באַהאַלטן! אָפּט טוט נאָך דער פּאַלֶסֶס־דיכטער פּאַריניקן צו זיי סינאָנימען צוזאַמען אָדער דאָס געגעבענע וואָרט מיט זיין אייגענעם סינאָ־

נים. דעם דיכטער איז נאך ווייניק געווען צו באניצן א סינאנים, ער באהעפט אים נאך מיט זיין „טרענער“, און ער דערגרייכט אויף דעם אופן א טאפלטן עפעקט. אזוי האבן מיר: טאטע-פאטער, פלאם-פלייער, א בלאט-צייטונג, פאר-טאג-טאג, שקר וכזב, געפאקט און געמאזלט, וואויל און פיין, פעך און שוועבל, צו שאנד און שמאך, האב און גאב, משוגע-מטורף, שיכור-לוט, תמיד און שטענדיק.

ביי דער סינאנימען-ארבעט, ווי אויך ביי די אלע שפעטערדיקע מינים ארבעטן וואס מיר באהאנדלען אינעם איצטיקן קאפיטל, איז זייער געוואונטשן וואס מער פאראינטערעסירן די תלמידים מיט די דאזיקע שפראך-דערשיינונגען. זאלן זיי אליין זאמלען אזעלכע קאלעקציעס ווערטער. זאלן זיי אויך פאראינטערע-סירן די עלטערן און דורך זיי ארויסבאקומען וואס מער מאטעריאל פונעם גע-זוכטן מין. זייער נוט איז איינצופירן א ספעציעלן קלאס פון פ, מ, אין וועלכן אלע אויסגעפונענע ווערטער און ביישפילן זאלן אריינגעטראגן ווערן דורך אן אויסגעקליבענעם סעקרעטאר. זאל עס זיין א גרעסערער העפט מיט אזעלכע אפטיילונגען: סינאנימען, מעטאפארן, פארגלייכן, שפריכווערטער אא"וו. יעדער תלמיד ברענגט פון דער היים עטלעכע ווערטער אדער זאצן, גיט עס איבער דעם סעקרעטאר און יענער שרייבט עס אריין אין העפט. יעדע פאר וואכן קלייבט מען אויס א נייעם סעקרעטאר. דער לערער דארף וואס אפטער קאנטראלירן דעם צושטאנד פון העפט, ער דארף מאנען און דערמאנען דעם קלאס וועגן די זאמלונגען, און ער דארף פון צייט צו צייט פארגלייענען דעם געזאמלטן מאטעריאל פארן גאנצן קלאס.

און אט זענען נאך עטלעכע טיפן ארבעטן איבערן סינאנים:

6) דער לערער גרייט צו זאצן, אין וועלכע עס איז פאראן א סינאנימיש ווארט. ער דיקטירט דעם קלאס דעם דאזיקן זאץ, א ד ו ר כ ל א ז נ ד י ק דאס סינאנימישע ווארט. די שילער דארפן פארפולן דעם זאץ מיט אן אנט-שפרעכנדיקן סינאנים. אין א י י נ ג ע ר ן קלאס קען דערביי דער לערער פארגלייגן די קינדער צום אויסקלייבן א פארטיקע רשימה פון סינאנימען, וועלכע פאסן זיך דא. — אין אן עלטערן קלאס קען מען ביי אט דער ארבעט באקומען א שיינעם עפעקט, ווען מען טוט אזוי: מ'לאזט אדורך דאס סינאנימישע ווארט, און ווען די קינדער גיבן אן אלע זיי ע ר ע סינאנימען-פראיעקטן, פארגלייכט מען זיי מיט דעם אויסדרוק, וועלכן עס האט באנוצט דער דיכטער.

אין מין ארבעט „סינאנימיק אין יהואשעס פאעזיע“ (יידישע שפראך), מארץ-אפריל (1945) האב איך געגעבן א מוסטער ווי אזוי מעטאדיש צו אנא-ליזירן א ליד אין פרט פון סינאנימיק. א סך ביישפילן פון דאָרט קען דער לערער אויסניצן אין אן עלטערן קלאס. דאָ וועלן מיר ברענגען נאָר איין ביישפיל, ווי

אזוי אויסצוניצן א ליד פאר דער ארבעט איבער סינאָנימען. מיר גיבן דאָ וויי-
טער דאָס באַקאַנטע ליד פון מאָרים ראָזנפעלד, אָפּגעדרוקט אזוי, אז עס זענען
דורכגעלאָזט אין יעדער שורה יענע ווערטער וואָס דער פּאָעט האָט באַנוצט
ווי סינאָנימען אָדער סינאָנימישע אויסדרוקן. די תּלמידים דאַרפן אויסגעפינען
פּאַסיקע סינאָנימען פאַר די דורכגעלאָזטע ווערטער. שפּעטער קען מען עס
פאַרגלייכן מיטן פּולן טעקסט פון ראָזנפעלדס ליד.

די סוועט-שאַפּ

עס רוישן אין שאַפּ אזוי ווילד די מאַשינען,
אז אַפּטמאָל פאַרגעס איך אין דאָס איך בין;
איך ווער אין דעם שרעקלעכן פאַרלאָרן,
מיין איך ווערט דאָרט איך ווער אַ מאַשין;
איך אַרבעט און אַרבעט, און אַרבעט
עס שאַפט זיך, און שאַפט זיך, און שאַפט זיך:
פאַר וואָס? איך ווייס נישט,
.....

ווי קומט אַ מאַשינע צו דענקען אַמאָל?
נישטאָ קיין געפיל, קיין קיין פאַרשטאַנד נאָר;
די ביטערע, אַרבעט דערשלאָגט
דאָס איידלסטע, און דאָס
דאָס דאָס וואָס לעבן פאַרמאָגט.
עס שווינדן סעקונדן, און
נאָר זעגל-שנעל פליען די נעכט מיט די
איך טרייב די מאַשין גלייך איך וויל זיי
איך יאָג אָן איך יאָג

(7) אויסגעפינען די גרעסטע צאָל וואַריאַנטן פון אַ געגעבענעם זאַץ.
ביישפּיל: „קעמפּנדיק, דאָרף מען גלייבן אין אייגענעם נצחון.“ —
(א) וו א ר י א נ ט ן פ ו ן וו ע ר ט ע ר (סינאָנימען)
ק ע מ פ נ ד י ק — ראַנגלענדיק זיך, מלחמה־האַלטנדיק, שלאָגנדיק זיך,
גייענדיק אַנטקעגן שונא, אַרויסטרעטנדיק אין קאַמף.
ד א ר פ מ ע ן — מוז מען, איז נייטיק, פּאָדערט זיך, באַדאַרף מען.
נ ל י ב ן — זיך פאַרלאָזן, האָפּן, זיין זיכער, האָבן אמונה, האָבן זיכער-
קייט, האָבן בטחון.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

א י נ א י י ג ע נ ע ס נ צ ח ו ן — אין אייגענעם זיג, דערגרייכונג, דערפאלג.

(ב) ס י נ ט א ק ס י ש ע ר ו ו א ר י א נ ט .
ווען דו גייסט ארויס אין קאמף, באדארפטו גלייבן אין דעם נצחון, צו וועלכן דו שטרעבסט.

(ג) ל א ג י ש ע ר ו ו א ר י א נ ט .
זיכערקייט אינעם אייגענעם נצחון — דאָס איז דער אומבאדינגטער תנאי פאַרן דערפאלג אין קאמף.

איך גיב דאָ נאָך עטלעכע זאַצן, איבער וועלכע עס לאָזט זיך דורכפירן אַן אַרבעט פונעם זעלבן כאַראַקטער:

(א) עס איז אַ שאַנדע צו זיין גליקלעך ווען מען זעט אזוי פיל אומגליק אַרום זיך.

(ב) וואו מע דאַרף האָבן מוח, העלפט נישט קיין כוח.

(ג) ער ווענט און מעסט יעדער וואָרט זיינס.

(8) אַרבעט מיט אַ סינאָנים־אויסשליסנדיקן כאַראַקטער: מ'גיט די שילער צ"ב דאָס וואָרט וו א ל ד, און זיי דאַרפן צונויפשטעלן א רשימה פון אלע ווערטער, וואָס האָבן אַ שייכות צום וואָרט, אָבער דערביי דאַרף דאָ נ י ש ט זיין קיין איין סינאָנים. אין דעם פאַל וועט די רשימה אויסזען אזוי: וואָרט, בוים, ביימל, האָלץ, קוסט, בלום, יאָגאָדע, מעד, גראָז, יאַגד, יענער, היות, וואָרטוועכטער, שוואַם, שוואַמען־קלייבער, וועג, שמעגל, האָלצהעקער, נעסט, פויגל וועוואָרקע, אא"וו.

(9) זייער אַ גוטער מעטאָד איז צו פאַרגעבן די שילער, זיי זאָלן צוקלייבן אויסדרוקן, וועלכע האָבן אין גאַנצן אַ קעגנזעצלעכן, קאָנטראַסטירנדיקן באַטייט צום געגעבענעם וואָרט (אַנטאָנימען). אין די עלטערע קלאַסן קען מען צו דעם צוועק באַנוצן אַבסטראַקטע און עמאָציאָנעלע ווערטער. ביישפּילן־ווערן טער פאַר אַט דער געניטונג: אינטערעסאַנט, פאַרפלאָגנטערט, העפלעך, נאכ־לעסיק, אומעטיק, א זעלטענער אויסדרוק, שוואַכע נאַטור, רוישיקע גאַס, פאַל־שער מענטש, עפנטלעכער גאָרטן, א שפּאַנענד בוך, האַרציקער מענטש, היינט־וועלטיק, מוטיק, פאַרשאַפּן, באַצאָלטער מיטאַרבעטער.

זייער גוט איז צו פירן די דאָזיקע אַרבעט פאַרלעכווייז: גלייכצייטיק אָנ־געבן אלע סינאָנימען און אַלע אַנטאָנימען פאַרן געגעבענעם באַגריף. ביישפּילן:

א ו י פ ג ע ר ע ג ט .

סינאָנימען: צערודערט, אויפגערייצט, ביז, אין כעס, צעהיצט, אויפגערוי־דערט, צעקאָכט, דענערווירט, צעיושעט, צעמישט, אויפגעבראַכט.

ח. ש. קאזדאן

אנטאנימען: איינגעהאלטן, צוריקגעהאלטן, איינגעשטילט, געלאסן, אָפּנען-קילט, באהערשט, באַרויקט, קאַנטראָלירט.

ה א ר ט נ ע ק י ק

סינאָנימען: עקשנותדיק, איינגעשפּאַרט, נישט אונטערגעגעבן, פעסט ביי דער מיינונג, שטייף, אַראָגאַנט, אומבויגעוודיק.
אנטאָנימען: נאָכגעבווודיק, ווייכהארציק, בייגעוודיק, צוגעלאָזן, מילד, ווייך, אונטערטעניק, באשידן.

א ו מ ק ו ם

סינאָנימען: אונטערגאנג, סוף, חורבן, צעשטערונג, טויט, מאָרד, צעפּאַלונג, פּאַרניכטונג, אומברענגונג.

אנטאָנימען: אויפבוי, אויפבלי, ווידערבוי, אויפקום, פונאנדערבלי, קיום, גאולה, ווידערגעבורט, אויפגאנג, המשך, אויפלעבונג.

אין יינגערע קלאסן קאָן מען דורכפירן די פשוטע אַרבעט פון אויסגעפינען איינצלע אַנטאָנימען פאַר באַזונדערע ווערטער: אמת, נצחון, שטאַלץ, לויבן, פאראינטערעסירט, מסכים זיין, ערנסט, פּאַרויכטיק, באווייזן זיך, באהאלטן, פריינטלעך, חלום, אָנפאַלן, אָרדענונג, באשטעטיקן, דערמוטיקן, איינהייטלעך, אָנהייב, קאָנקרעט, געפעלן, פרייוויליק, פּאַרטייאיש, סוביעקטיוו, ערנסט, ברכה, באַשאַפן, אַנומלעט, פאַרהערלעכן, באהערשן זיך, פאַרנאַכלעסיקן, נתפעל ווערן, פאַרוויקלטע פּראָבלעם, וועלטלעך, עם הארצות, אויסנאם, חשוב, ווידערשפורן, בייזוויליק, קליינערהייט, מזרח, צפון.

מען קען אויך קלייבן באַזונדער סובסטאַנטיווע אַנטאָנימען, אַדיעקטיווע, ווערבאַלע אַנטאָנימען.

זייער אינטערעסאַנט איז צו זאַמלען אַנטאָנימישע פּאַרלעך (פּאַראַלעליזם מען): היים און קאַלט, טאָג און נאַכט, קאַלטס און וואַרעמס, גוט און שלעכט, רייך און אַרעם, הימל און ערד, מאַן און ווייב, קינד און רינד, אויף טיש און אויף בענק, יונג און אַלט, שוואַרץ און ווייס, קיי און שפיי, הענט און פיס.

10) אויסטייטשונגען פון די ה א מ א נ י מ ע ן. ביישפיל: פּאַרטייטשן מיט דער הילף פון סינאָנימען — די האַמאָנימישע אויסדרוקן:

ד ע ל י ק א ט

א דעליקאַטער מאכל — פיינער, געשמאַקער, איידעלער, אָנגענעמער.
דעליקאַטע פאַרבן — בלאַסע, צאַרטע, נישט שרייענדיקע, האַרמאָנישע.
דעליקאַטע רייך — העפלעכע, פּאַרויכטיקע, פאַרנלעטנדיקע, איידעלע.
דעליקאַטע געפילן — נאָבעלע, אינטימע, שטילע, סובטעלע, איידעלע.
דעליקאַטע באַנעמונג — פיינע, נישט־אויפרייצנדיקע, נישט־אויפצוויינגענדיקע.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

דעליקאטער אויער — פילבארער, אויפנאם־פעיקער, ראפינירטער, אויס־געאיירלטער.
דעליקאטער אָרגאניזם — שוואַכער, קרענקלעכער, פילבארער.
דעליקאטע כלי — דינע, ציטעריקע, שוואַכע, ברעכעוודיקע.
דעליקאט שטיקל אַרבעט — פרעציוז, פינקטלעך, קונציק געמאכט, אַרטיס־טיש אויסגעפירט.
דעליקאטע סיטואַציע — צוויידייטיקע, קאָמפּליצירטע, פאַרוויקלטע, געדערלעכע, ריזיקאַלישע.

ש ו ו א כ ע ר

שוואַכער כאַראַקטער — צו מילד, נאַכגיביק, ווייכהאַרציק.
שוואַכע טיי, קאָפּע — נישט שטאַרק גענוג, נישט אָנגעצויגן, אָן אַ מעם.
שוואַכער מענטש — נישט געזונט, קראַנק; אָן כאַראַקטער.
שוואַכע שטימע — קלינגט נישט גענוג הויך, נישט הערבאַר.
שוואַכע דערציילונג — געשריבן אָן טאַלאַנט, נישט אינטערעסאַנט, אָן ספּעציעלע אייגנשאַפטן.
שוואַכע פאַרטיידיקונג — נישט איבערצינגנדיק, אומזיכער, נישט אַלזייטיק.

ג ע ז ו נ ט ע ר

געזונטער חברה־מאַן — שטאַרקער, פעסטער, פיזיש־אַנטוויקלטער.
געזונטער קלימאַט — נאַרמאַלער, אָנגענעמער, גוט פאַרן געזונט פון דער באַפעלקערונג.
געזונטער קאָפּ — לאַגישער שכל, שטאַרקע דענקונגס־קראַפט, דערפאַרן, פעיק צו באַטראַכטן אַלזייטיק.
געזונטער בודזשעט — געבויט אויף פעסטע יסודות, אויף גלייכגעוויכט; גוט פאַר דער מלוכה, באַוואָרנט פון אַ דעפיציט.
געזונטער כאַראַקטער — רואיקער, נאַרמאַל, אויסגעהאַלטן.

ג) אַרבעט איבער עפיטעטן

- 1) צוטראַכטן עפיטעטן צו די ווערטער: הימל, וואַלקן, זון, ווינט, מאַגן, נאַכט, זומער, ווינטער, האַרבסט, פּרילינג, בלומען, גראַז, האַמער, אייזן, כות, פייער, געדאַנק, קול, מעשה, ליד.
- 2) אויסשרייבן און אַנאַליזירן עפיטעטן, אויפגעקליבענע פון געגעבענע קינסטלערישע ווערק.
- 3) צונויפשטעלן רשימות פון עפיטעטן בילדערישע, עמאַציאָנעלע, פאַנ־טאַטישע א"א.

4) פּאַרלייגן די שילער אַ רשימה עפיטעמן צו אַ באַשטימט וואָרט, און דאַן פּאַרטיילן די דאָזיקע עפיטעמן אין באַזונדערע רובריקעס. ביישפּיל:
 ר ע ג ן — א וואַרעמער, א האַרבסטיקער, א פּרילינגדיקער, א שניידן-דיקער, א קאַלטער, ביינאַכטיקער, געדיכטער, שיטערער, א גאַלדענער, מחיה-דיקער, א ראַשיקער, שטורמישער, א טריפּנדיקער, שטילער, לעבלעכער, א טיי-ערער, בריליאַנטיקער, א זומנדיקער, א דורכגעענדיקער, א פּוילער, ווייני-טערדיקער, אייזיקער.

אָט די אַלע עפיטעמן קען מען פּאַרטיילן אין אַזעלכע רובריקעס:

ז ע - איינדרוקן	ה ע ר - איינדרוקן	ט ע ר מ י ש ע
אַ גאַלדענער,	אַ ראַשיקער,	אַ וואַרעמער,
אַ בריליאַנטיקער,	זומנדיקער,	לעבלעכער,
געדיכטער,	שטילער,	קאַלטער,
שיטערער,	שטורמישער,	אייזיקער,
	טריפּנדיקער,	

ע מ אַ צ י אַ נ ע ל ע י אַ ר צ י י ט - באַ ש ט י מ ע נ ד י ק ע

אַ מחיהדיקער,	אַ האַרבסטיקער,
פּוילער,	
טייערער,	ווינטערדיקער,
דורכגעענדיקער,	פּרילינגדיקער,
אַנגענעמער,	ביינאַכטיקער.

5) צוטראַכטן ז א צ ן צו פאַרשידענע מינים עפיטעמן.

6) דיקטירן א געדיכט. אַדורכלאָזנדיק אַלע עפיטעמן (אויף זייערע ערטער אָנגעבן שטריכעלעך), און פּאַרלייגן די שילער צוטראַכטן אַליין די אַנט-שפּרעכנדיקע עפיטעמן. שפּעטער אַנאַליזירן די עפיטעמן פּון די שילער און פּאַרגלייכן זיי מיטן אויטאָרס עפיטעמן. אָט ווי עס וועט אויסזען אַזא געדיכט מיט דער פּאַרמולירטער אויפגאַבע:

ד ו ר א י י נ ה אָ ר ן

א י ד י ל י ע

(פּראַגמענט)

און זיין זאָל מיין ליבסטע א — , —
 מיט אויגן — , — , —
 און — , אזוי ווי אין פּרילינג דער הימל,
 וואָס קוקט דורך אַ — שליער פּון טוילן;
 מיט שוואַרצע — — לאַקן,

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

וואָס זאָלן באַזוימען איר פנים דעם —
וואָס רעדט נישט פון טויט און פון בלומען, וואָס וועלן,
נאָר עפעס פון — — קרעפטן,
וואָס רייסן — זיך צום לעבן,
און פערל פון — — טרערן,
וואָס פאלן און פאלן פון ליבע.
און זיין, וויל איך, זאָל זי אַ טאָכטער פון יענע
— — הייזלעך,
ווי עס לעבט און עס ליידיט די זעל פון מיין אומה,
ווי ס'רעדן פון שמערצן נאָר בליקן נאָר —;
און האָבן זאָל זי אויך אַ — מאַמען —
מיט אויגן, וואָס וויינען און קושן צוזאַמען,
מיט — הענט, וועלכע האַלטן און גלעטן,
מיט — ליפן, וואָס שעפטשען נאָר ברכות.
און ליב זאָל זי האָבן איר — מאַמען,
די, וועלכע וועט בענטשן מיין ליבע.

7) צוטראַכטן צו די הויפטווערטער גאנץ קורצע כאַראַקטעריסטיקעס, די
שילער דאַרפן אַריינשרייבן די אַנטשפּרעכנדיקע עפּיטעטן. ביישפּיל:
(א) אַ ל ט ע ר מ א ז. דאָס פנים... די אויגן... די ליפן... די
נאָז... די באַרד... די שטימע... די הענט... די פיס... דער
גאַנג... זיין רעדן... זיין שטיין... זיין זיצן... זיין דערציילן...
זיינע פינגער... זיין מויל... זיינע באַוועגונגען... זיין שטימונג...
ביי דער אַרבעט קאָן מען זיך באַגרענעצן בלויז מיט צוטראַכטן פּאַסיקע
אַדיעקטיוון; מע קאָן אָבער אויך צוטראַכטן גאַנצע ז א ז א ז צו יעדן
עפּיטעט, — און אין יינגערע קלאַסן איז דאָס דורכויס געוואונטשן.
די זעלבע אַרבעט קען מען אויך דורכפירן איבער די הויפטווערטער: „דער
יונגערמאַן“, „דאָס קינד“, „דער הונט“. אין אַן עלטערן קלאַס קען מען פרובירן
מאַכן אזא אַרבעט:

דער שרייבער: זיין שפראַך... זיין אופן דערציילן... זיין טעמע...
זיין באַצוינג צום מענטשן... זיינע העלדן... זיין הויפט־אירדייע... זיין
בילדערישקייט... זיין ליטעראַרישער נאָמען...
(ב) ז א ז ד.

לויט קאָליר: גרויער, געלער, גאָלדענער, רויטלעכער.
לויט קלאַנג: סקריפענדיקער, קנאַקנדיקער, טרעשטשענדיקער,
שטומער, שווייגנדיקער, קוויטשענדיקער.

ה. ש. קאזדאן

לויט טעמפערטור: אָנגעגליטער, ברענענדיקער, קאַלטער. וואַרעמער, הייסער.

לויטן בוי: שיטעוודיקער, רירעוודיקער, פעסטער, צעקריכנדיקער.

לויט נוצן: פרוכטלאָזער, שעדלעכער.

די דאָזיקע איבונג איז אַ פּולער קאָנטראַסט צו דער איבונג, וועלכע מיר האָבן אָנגעגעבן אונטערן פּונקט 4; דאָרט האָבן מיר געגעבן די רשימה עפיטעטן, און די שילער האָבן זיי געדאַרפט פארטיילן אין באַזונדערע רובריקעס לויטן אינהאַלט און כאַראַקטער. דאָ גיבן מיר פאַרקערט די רובריקעס און כאַראַקטער־ריסטיקעס, און די שילער דאַרפן צוטראַכטן די געהעריקע עפיטעטן.

8) פאַרטעטן מיט איין עפיטעט — באַשרייבונגען (באַשטימונגען), וועל־כע זענען אויסגעדריקט מיט עטלעכע ווערטער. די עפיטעטן וועלן דערביי באַשטיין פון אַן אַדיעקטיוון־צונויפואַץ. ביישפּילן:

אַ דרייעק מיט גלייכע זייטן — אַ גלייכווייטיקער דרייעק.

אַ קינד, וואָס איז אַלט פינף יאָר —

אַ טיש מיט קרומע פיס —

אַ יונג מיט ברייטע פלייצעס —

אַ מויער מיט פינף שטאַקן —

אַ געזאַנג מיט איין טאָן —

אַ פּלויט געפאַרנט אויף גרין —

ד) אַרבעט איבערן פאַרגלייך

ראשית כל דאָרף מען ציען די אויפּמערקזאַמקייט פון די תּלמידים צום פּאַלקספּאַרגלייך. שאַפט אַ קלאַס־העפט פאַר די זאַמלונגען פון פּאַלקספּאַרגלייכן: זאָלן די תּלמידים זאַמלען אין דער היים וואָס מער אַזעלכע פאַרגלייכן, און דער סעקרעטאַר פון קלאַס זאָל אַרײַנשרייבן דעם גאַנצן מאַטעריאַל אין העפט. בע־סער איז צוזאַמלען דעם מאַטעריאַל אין אַ באַשטימטן סדר, לויט טעמעס:

כ א ר א ק ט ע ר י ז י ר ן א ן א י י ג נ ש א פ ט : אויסגעפּוצט

ווייט, ביטער ווייט, בייז ווייט, דאַר ווייט, הונגעריק ווייט,

ווייט ווייט, זיס ווייט, טייער ווייט, ליכטיק ווייט, נאַריש

ווייט, פינצטער ווייט, קלוג ווייט, קליין ווייט, רויט ווייט,

שוואַרץ ווייט, שטאַרק ווייט, שיין ווייט, שטיל ווייט.

כ א ר א ק ט ע ר י ז י ר ן א ט ו א ו נ ג : אויסזען ווייט אָנד

צינדן זיך ווייט, אַרבעטן ווייט, אַרומלויפן ווייט, אַרײַנפּאַלן

ווייט, בלאָזן זיך ווייט, דאַרפן ווייט, האָבן אַ ווערט ווייט.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

האָבן אַ טעם ווי... היטן ווי... הערן ווי... זיצן ווי...
לויפן ווי... ליב האָבן ווי... לעבן ווי... פיינט האָבן ווי...
צוטשעפן זיך ווי... צעלייגן זיך ווי... צעקאָכט ווי... קוקן
ווי... רערן ווי... שווייגן ווי... שטיין ווי... שיינען ווי...

כ א ר א ק ט ע ר י ז י ר ן א ז א ך : אויגן ווי... א הארץ
ווי... ווערטער ווי... טרערן ווי... א קאפּ ווי...
אנדערע אַרבעטן איבערן פאַרגלייך:

(א) פון די אָנגעזאַמלטע פּאָלקספּאַרגלייכן קלייב אויס די פון זיי, וואָס
זענען קאָנקרעטע און די וואָס זענען פיגוראַטיווע, קינסטלערישע.

(ב) געפין אויס די פאַרגלייכן פון געגעבענעם ליד אָדער פּראָזע-פּראָנמענט.

(ג) ע מ א צ י אָ נ ע ל ע פ א ר ג ל י י כ ן :
ליגן ווי יתומים, הונגעריקע חורבות,
פון יעדן פאַרגעסן און פאַרלאָזט.

(פעפער).

(ד) ד אָ ס ק אָ נ ק ר ע ט ע פ א ר ג ל י כ ן מ י ט ק אָ נ ק ר ע ט ן :
א פּראָסטיקע נאַכט, א פאַרלאָזענער שייער;
איך זיז ווי אַ הונט לעבן האַר, ביי מיין פּיער.

(שוואַרצמאַן).

עס שמייכלען די בלומען, צעקושטע פון ווינט;
אַזוי ווי עס שמייכלט דורך טרערן אַ קינד.

(ניידים).

(ה) ד אָ ס א ב ס ט ר א ק ט ע פ א ר ג ל י כ ן מ י ט ק אָ נ
ק ר ע ט ן :

נאָר לידן נישט לאָזן זיך ציילן,
ווי שטערן אַה הימעלשן בלוי.

(קושניראָוו).

איז טריבע מינוטן דורך פענצטער דורך העלע מיר שיטן זיך לידער,
איך זיפ זיי דורך פינגער דורך מידע, ווי זאַמל,
ווי אָנצאַליקן זאַמל אַה אַ ברעג פון ים.

(האַפּשטיין).

(ו) ד אָ ס ק אָ נ ק ר ע ט ע פ א ר ג ל י כ ן מ י ט ן
א ב ס ט ר א ק ט ן :

ווייסע פּרילינגס-בליטן
שיטן זיך און שיטן...

ח. ש. קאזדאן

גלייך ווי דיינע טרוימען,
וועט מען זיי נישט היטן.

(איינהארן).

ס'בלייבן עפלביימער ווייסע
ווי בת מלכות פון א מעשה
וואס די מאמע האט פארציילט.

(ניידוס).

ווייס ווי מיין מאמעס נאָמען,
ווי די לבנה ריין,
פריש ווי די פּרילינגס־שטראָמען —
קום איך צו איך צו גיין...

(ז. לאַנדוי)

(ז) בילדער רישע פארגלייבן :

מיין ליד איז געפאנגען אין ריטם פון טרויעריק שטילע געזאנגען;
עס סודען זיך ווערטער, ווי בלעטער וואָס וועלן אין פאל פון בוים;
עס ציען זיך פערזן, ווי בייטן מיט שפעטיקע זאנגען,
און אונטער א הימל א גרויען, וואָס זיפט מיט א רעגעלע קוים.
(איינהארן).

זיינען געפלויען די מיידלשע יאָרן
ווי בינען פון בלימל צו בלום.

(מנחם).

זאָלן די שילער אליין אויסגעפינען ביישפילן פון די אלע מינים פארגלייבן!
(ח) די קוואלן פונעם פאלקספארגלייבן.

- 1) געפינט אויס פאלקספארגלייבן, וואָס שטאמען פון דער נאטור.
- 2) געפינט אויס פאלקספארגלייבן וואָס שטאמען פון דער וועלט פון לעבעדיקע באשעפענישן.
- 3) געפינט אויס פאלקספארגלייבן וואָס שטאמען פון יידישן לעבן־שטייגער.
- 4) געפינט אויס פאלקספארגלייבן וואָס שטאמען פון דער וועלט פון זאכן, געצייג, געווער.

ה) בילדערישקייט אין דער פאלקשפראך

מיר זענען געוואוינט צו טראַכטן וועגן אמאָליקן יידן אזוי א שטייגער:
יידן פון חושכדיקן געטאָ. אָפּגעריסן פון דער וועלט, באַנקרוועטשערס.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

משיח'טרוימער, תורה'לערנער, אריינגעטון אין עלם'הבא'ענינים, האָבן צו טון נאָר מיט מצוות ומעשים טובים, מיט רביים און רבנים, מיט אתרוג און לולב, מיט בית-מדרש און „הינטערן-אויבן“. אן עם הספר, א ספרים-פרעסעריש פאָלק פון כולו רחניות.

טאָ וואָס פאַר אַ שפראַך האָבן אַזעלכע יידן געקענט שאַפן און אַנטוויקלען? אַוודאי, אַ שפראַך, וואָס איז פול מיט אַבסטראַקציעס, רוחניות, אָנגע-זאַפט מיט דער ירושה פון גמרא און עין יעקב, אָנגעפילט מיט פסוקים פון תנ"ך און „פרק“. פול מיט קרעכצעלעך און זיפצעלעך, אָנגעפראַפט מיט זאָ-געכצן פון תהילים און מחזור, אַ שפראַך פון נישט-דערערדיקייטן, פון אַנדריי-טונגען, פון פשטל און „גראָבן פינגער“, פון עיבע-נו, אַ שפראַך פון האַלבע טענער, דערשטיקטע קלאַנגען...

קען אַזאַ שפראַך זיין קאָנקרעט, בילדעריש, בילדלעך, אוממיטלבאַר, אויג-זעענדיק? קען זי האָבן כאַטש אַ סימן פון דעם אַלעם?

אַבער עס איז שוין לאַנג אָנגעוויזן געוואָרן, אַז דער עלעמענט פון וועלטלעכע קייט האָט די לעצטע יאָרהונדערטער געשפילט אַ גרויסע ראָל אין יידישן לעבן, און מסתמא אַ גרעסערע ווי דער רעליגיעז-בית-מדרשדי-כער. אַט די וועלטלעכקייט איז געקומען פון די אַרבעטנדיקע טיילן פון פאָלק, פונעם עס-הארץ, פון דער פרויען-שטוב, פון דער קינדער-שטוב.

דאָ איז געווען אַ שטרעבן צו לעבעדיקן לעבן, צו נאַטור, צו פריילעכקייט, פאַרוויילונג. דאָ זענען אָנגעגאַנגען לעבעדיקע און פאַרשידנאַרטיקע באַציונגען מיט מענטשן, אייגענע און פרעמדע. יידן און גוים, דאָ האָט מען געשפילט ליבעס מיט פרויען, דאָ האָט דער ברחן געזונגען לידער ביים באַדעקנס, דאָ האָט די יונגע מוטער געזונגען וויג-לידער צו אירע געליבטע קינדער, דאָ האָט מען געמאַכט אַ לחיים, געגאַנגען איינער צום אַנדערן צוגאַסט, געטרונקען וויין אין וויינשענקן, דאָ האָט מען אויפגעפירט פורים-שפילן און מכירת-יוסף-שפילן, דאָ זענען אויפגעטראָטן כלערליי „זינגערס“, דאָ אין די „קוילער-געסלעך“ פון מיט הונדערטער יאָרן צוריק האָבן בעלי-מלאכות און פועלים געטון זייער טאָג-טעגלעכע אַרבעט און פאַרזיסט זייער מערכה מיט אַ לידל, דאָ האָט מען געהאַנדלט-וואַנדלט, געקומען אין באַרירונג מיט פויערים און פריצים; מע האָט געמעקלערט, געפאַרן מיט בוידן און מיט פערד „נאַשפיץ“, געטון שידוכים, געשריבן וועקסלען. דאָ האָט דער אַרעמער עולם געהאַלטן אין איין קריגן זיך מיט קהל, מיט די זיידענע יידן און זייערע טעלערלעקערס. דאָ האָט מען געפירט מלחמות צוליב אַ רב, אַ שוחט, דאָ האָט מען אָנגעשטעלט דרדקי-און גמרא-מלמדים פאַר די קינדער.

אַט דער גאַנצער „אַנטוראזש“ פון וואָכעדיקן וועלטלעכן, סעקולערן, נישט-

רעליגיעזן יידישן לעבן האָט געשאַפן אן אייגענעם רייכן לעקסיקאָן, אן אוצר מיט ווערטער און ווערטלעך, אויסדרוקן און שפריכווערטער, וועלכע האָבן גע- שעפּט זייערע אַסאַציאַציעס פונעם אַרום, פונעם קאָנקרעטן לעבן, סביבה, נאַטור. אין אַט דעם לעקסיקאָן האָט זיך אויסגעשליפן שפראַכלעך די דערפאַר- רינג און קלוגשאַפּט פונעם יידישן מענטשן, זיין לעבנספּילאָזאָפּיע און זיינע אָבסערווירונגען איבער פאַרשידענע טיפן און פאַקטן פון יידישן און נישט- יידישן לעבן.

און ווען מיר הייבן אָן צו שטודירן די שפראַך פון אַט דעם המון־עם, אַנטפלעקט זיך פאַר אונז אן אומדערווארטעטע עשירות פון בילדערישקייט און אויגקאָנקרעטעווידיקייט. מיר האָבן פאַר זיך אַ יידישן פאַלקסמענטש מיט לעבעדיקע חושים, מיט אָפענע אויגן און אויערן, מיט אַ קלוגן שמייכל אויף די ליפן, מיט אַ טיף־פילנדיק האַרץ, מיט פאַרשטענדעניש פאַר אַלץ וואָס איז מענטשיש.

טויזנטער יידישע ווערטלעך און אויסדרוקן באַשמעטיקן, אַז יידיש פאַר- מאַגט אַ שלל מיט בילדלעכקייט. יעדן פון די דאָזיקע אויסדרוקן קען מען בפירוש אַויסמאַלן, פאַרשטעלן אַיין קאַנקרעטע פאַרמען. מען קען זען פאַר די אַויגן, דאָס זענען נישט קיין אַבסטראַקציעס, נישט קיין ווערטער־שפּיל, נישט קיין סתם ווערטער־גימנאַסטיק, דאָס זענען נישט קיין געבאָרגטע אויסדרוקן פון אַלטן יידישן ספר, נאָר געשעפּט פון אייגענעם קוואַל פון דערפאַרונג און לעבנס־ פראַקטיק. דאָס זענען זיכערע עדות וועגן דעם לעבנס־גייסט און לעבנס־אינס־ טינקט פון דער יידישער האַרעפאַשנער מאַסע, וועגן איר שפראַכלעכער שעפּע־ רישקייט. מיר האָבן דאָ אויסדרוקן מעטאַפאָרישע און סתם קאָנקרעט־בילדע־ רישע, אויסדרוקן וואָס אָפעלירן צו באַשטימטע אַסאַציאַציעס, אויסדרוקן וואָס זענען זע־בילדער, אָדער קלאַנג־בילדער, דירעקט גענומען פון אַרומיקער ווירק־ לעכקייט.

ווי באַגרענעצט דאָס יידישע געמאַלעבן איז נישט געווען, האָט דער ייד אין זיין שפראַך דאָך אָפּערירט מיט זייער אַ גרויסער צאָל קאָנקרעטע בילדער. אַט די שפראַך־שעפּערישקייט איז דער גרעסטער בייטראַג און באַווייזן פון דער סטיכע פון וועלטלעכקייט, וועלכע האָט זיך כסדר אַרײַנגעריסן אין יידישן לעבן. אַזעלכע בילדער־רייכע אויסדרוקן האָט געקענט שאַפן נישט דער בטלן און לעזשאַנקע־חכם, נאָר דער לעבעדיקער ייד מיט זיין וואַכעדיקן אַרט לעבן און מיט זיין אָבסערווירן זיך אַליין און די אַרומיקע מענטשן און שכנים. פון אַט די אָבסערוואַציעס מיט „אָפענע אויגן“ און לעבעדיקן חוש — האָט זיך

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

געשאפן די עשירות פון בילדלעכקייט אין דער פאָלקס־שפראַך. פון דאָנען די זאַפטיקייט און שוואַרץ־ערווישקייט פון דער שפראַך.
אין באַנד 9, 1949 — „ייִדישע שפראַך“ האָב איך געגעבן אַ גרויסע קאָלעקציע בילדערישע גלייכווערטלעך, שפריכווערטלעך און אויס־דרוקן, גענומען פון דער פאָלקס־שפראַך. איך האָב דעם מאַטעריאַל פארטיילט אין דריי גרויסע טעמעס־גרופעס, און יעדע פון זיי האָט אַן אונטער־אַפטיילונג:
(א) פון אייגענעם קערפער: מויל און אויערן; האַלדז, ציין; באַקן, פנים, ליפן; נאָז און צונג; באַרד און פאות; הענט און פיס; פינגער און נעגל; קאָפּ; אויגן; האַרץ, אַנדערע אברים.
(ב) פון אייגענעם לעבנס־שטייגער: פארשידענע שטריכן פון דער יידישער סביבה: בית מדרש, חדר, מנהלים, יום־טובים; פון בעל־מלאכישן שטייגער; פון טאַג־טעגלעכן לעבן.
(ג) פון דער פּרעמדער סביבה: פון נישט יידישן שטייגער; נאַטור־און לאַנדווירטשאַפֿט־שטייגער; חיות און עופות.

איך רעקאָמענדיר יעדן לערער — דורכצושטודירן די דאָזיקע אַרבעט מיניע. ער וועט דאָ באַקומען אַ סך מעטאָדישע אָנווייזונגען, וועלכע ער וועט קענען אויסנוצן אין קלאַס. און עס איז דורכום געוואונטשן דורכצופירן אויך מיט די תלמידים אַ צאָל אַרבעטן אויף די זעלבע טעמעס און אויף דעם זעלבן אופן. דאָס וועט די תלמידים אינטים פאַרבינדן מיט דער יידישער שפראַך, דאָס וועט זיי אַנטוויקלען אויך קינסטלעריש, עסטעטיש. דאָס וועט אויך זיין אַ גוטע צוגרייטונג צו דער באַנעמונג פונעם מעטאָפּאָר.

ו) אַרבעט איבער מעטאָפּאָרן

אויך ביי דעם דאָזיקן מין אַרבעט דאַרפן מיר געדענקען נישט נאָר אין דער ליטעראַטור און אירע שאַפונגען, נאָר אויך אינעם פאָלק־עפאָס און פאָלק־שאַפונג. אין אונדזערע פאָלקווערטלעך, שפריכווערטער און גלייכווערטלעך האָבן מיר אַ שפע פון מעטאָפּאָרן. מערקווירדיק, ווי די פּאָנטאָזיע פון פאָלק האָט דערביי געאַרבעט אינטענסיוו, און ווער ווייס — וועלכע היסטאָרישע ראַסן און נאַציאָנאַלי־שטריכן מיר וואָלטן אַנטדעקט ביים שטודירן אָט די אייגנטימ־לעכע אַיב־ט־ר־אָג־ו־ג־ע־ו, וואָס זענען אויסגעדיכטעט געוואָרן אין אונדזער טויזנטיאָריקער סביבה. אַזוי, למשל, זאָגט דאָס פאָלק: אַ היל־צערנער גוזלן; קלעפּעדיקע פינגער; לאָמיר אַנכאַפּן...; ס'איז אים אָנגעזאָלעט; קעלבערנע התפעלות; אָפּגעקוילעט די קאפּאַטע; קיין ביזו אויג זאָל אים נישט

שאָדן; אין רעכטן שלאָף; ס'האָט אים אונטערגעטראָגן; צוגעפאלן די נאָכט; געפאלן אויף א סברא; ס'האָט אים אויסגעריסן א שטיק האַרץ; מען וועט דאָס אונטערכאָפן מיט ביידע הענט; איך וועל זיי אויפמישן אַלץ; איינשמוסן וועמען אַ לונג און לעבער אויפן נאָז; ביי אים וואַרעמט זיך קיינמאָל קיין קאָפּיקע נישט אָן; אויסציען זיך פאַר אַ גראַשן; אָפעסן עמיצן דאָס האַרץ; אַרויסגיין פון די כלים; ער איז אָנגעשטאַפט מיט יאָרן. דער דירעקטער באַטייט פון די אלע מעטאָפאָרישע אויסדרוקן איז זייער ווייט פון דעם, וואָס זיי מיינען דאָ, און דערפאַר איז אַבסאָלוט אוממעגלעך אָט די אלע ווערטלעך איבערצוועצן אויף אַ פּרעמדער שפּראַך. דער אופן, ווי אזוי די אלע אויסדרוקן זענען באשאפן געוואָרן, איז געווען אן אייגנאַרטיקער, און ער באַזירט זיך אינגאַנצן אויף דער פּסיכיק און דעם טעמפּעראַמענט פון דער יידישער נאַציאָנאַלער עדה.

נאָך איין רעטאָרישע פיגור ווערט אָפט עקספּלאַזירט אין דער דיכטונג. דאָס איז די סינעקדאָכע. זי באַשטייט אין פאַרשידענע ניואַנסן: ווען דאָס גאַנצע ווערט אויסגערדיקט דורך אַ טייל, ווען דער כלל ווערט באַצייכנט דורך אַ פּרט־נאָמען, ווען דער טייל ווערט אויסגערדיקט דורך דאָס גאַנצע, א"א. אויך די דאָזיקע פיגור איז רייך אויסגענוצט אין אונדזער פּאָלקשאַפונג. דאָס פּאָלק רעדט אזוי: עפעס האָבן אין אַוי ג; עס ברענט אויף אים די הויט; סע שפּאַרן אים די אַוי גן פון קאָפּ; אַ כּענטש ווערן; ער דרייט מיט דער וועלט; ס'איז אַסדוּם; ער איז אַהמן; ער איז אַמלד; ער מאַכט אַשניידערשן השבון; ער האָט מיך געשטעלט אויף די פּיס; נעם די אַוי גן אין די הענט; ער וועט דיך אויסטרעסלען פון אַרב; אויסגעפאַרן קראַקע און וויילנע; מיר ברענט די פּיאַטעס; ס'קערט זיך אַ גלאַז; אז די באַלעבאָסטע איז אַ קאַץ, איז די קאַץ — אַבאַלע; באַסטע; דער טערק האַלט מלחמה; די שטאַט רעדט; ער אַרבעט מיטן מוח. — אין די אלע באַנוצטע פּאַלן פון סינעקדאָכע איז פאַראַן אויסגערעכנטער מעטאָד, פּאַרויס־אָנגעצייכנטער און דערוואַרטעטער עפעקט.

זאמלען אָט די מעטאָפאָרן אין דער פּאָלקשפּראַך — דאָס איז אַ ביזנאָר וויכטיקע און אינטערעסאַנטע אַרבעט פאַר די תלמידים. וועלכע מינים אַרבעטן איבער מעטאָפאָרן קאָנען געטון ווערן אין קלאַס? ראַשית כל דאַרף מען קלאַר מאַכן פאַר די תלמידים דורך אַ ריי ביישפּילן (פּייכטערע אין די יינגערע קלאַסן און שווערערע — אין די עלטערע קלאַסן), אַז די מעטאָפאָרע איז אין תּוֹך אַן עמפּאַטישער פאַרגלייך. ווי אַ

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

פשוטער פארגלייך — דריקן מיר אויס אונדזער פאָרשטעלונג פשוט, ריין פאָרמעל, אָן שום מעמפּעראַמענט, אויסערלעך-באשרייבעדיק. ווי אַ מ ע ט אַד פ אָ ר גיבן מיר איבער די זעלבע פאָרשטעלונג מער בילדעריש, מיט שטימונג, מיט דער כוונה אונטערצושטרייכן יענע אייגנשאפטן פאר וועלכע מיר האָבן דעם אינטערעס.

אָט זענען אַ פאָר מוסטערן פון דעם מין אַרבעט:

(1) די שיה האָט געאַקערט איר וועג דורך די כוואליעס פון ים (מעטאָפאָר).

(1-א) די שיה האָט זיך באוועגט דורך די כוואליעס פון ים אזוי ווי אין אַקעראַיזן שניידט די ערד (פאָרגלייך).

(2) די מעשה האָט שוין אַ לאַנגע באַרד (מעטאָפאָר).

(2-א) די דאָזיקע מעשה איז שוין אזוי אַלט ווי אַ מאַן מיט אַ לאַנגער באַרד (פאָרגלייך).

(3) דער ווינט בלאָזט אויף אונדזערע זעגלען (מעטאָפאָר).

(3-א) אונדזער אונטערנעמונג גייט אזוי גלאַטיק און גליקלעך, אזוי ווי מיר וואָלטן געזעסן אויף אַ שיה מיט זעגלען און דער ווינט בלאָזט כסדר אין אונדזער זייט (פאָרגלייך).

אויף דעם זעלבן דרך קאָן מען פאָרלייגן די תלמידים אויסצוברייטערן און פאַרבייטן מיט פאָרגלייכן די ווייטערדיקע מעטאָפאָרישע זאַצן (דערביי, פאַר-שטייט זיך, וועלן דורך די תלמידים געשאַפן ווערן עטלעכע ווערסיעס וואָס וועלן זיך אונטערשידן איינע פון דער אַנדערער):

(1) לאַנדאָן, די קוזניע און וואַרשטאַט פון סאַציאַלע אידייען...

(2) די זיילן פון דער יידישער ליטעראַטור האָבן געלעבט אין 19טן יאָר-הונדערט.

(3) פערל האָבן זיך געשאַטן פון זיין מויל.

(4) אַ ווייסנקער וואָלקן שטיפט אום אויפן הימל (יהואש).

(5) דער גורל האָט צעטראָטן אַלע אונדזערע האָפענונגען.

(6) אַ וואַלד מיט הענט האָט זיך אויפגעהויבן ביי דער אָפּשטימונג.

(7) דער ווינט האָט געוויינט, געיאָמערט.

(8) ער האָט מיט דער נאָז געאַקערט אויף צו געפינען אַ באַשעפטיקונג.

(9) דער זיסער גלאַנץ פון פריידן-טרערן (יהואש).

(10) אַ קלאָרער גלאַקן-קאַנג פון ווייטן שפאַלט די גרויע רואיקייט וואָס פאַלט אויף פערל און וואַלד (יהואש).

נאך די דאזיקע אָבסערווירונג־אַרבעטן איבער מעטאָפּאָר און פּאַרגלייך, גייען מיר איבער צו אייגנטלעכע אַרבעטן איבער מעטאָפּאָרן. מיר קענען דאָ מאַכן אַזעלכע רעקאָמענדאַציעס:

(1) אויסשרייבן מעטאָפּאָרן פון אַ קינסטלערישן ווערק און דערקלערן, פון וואָנען האָט זיך די מעטאָפּאָרע גענומען, ווי אזוי זי איז אַנטשטאַנען, אָנ־ווײַזן איר לכתחילהדיקן גרונטבאַטייט.

(2) דערקלערן דעם ציל, צוליב וועלכן דער אויטאָר האָט אַרײַנגעפירט די אָדער אַנדערע מעטאָפּאָרע, און צי האָט ער דערגרייכט דעם עפעקט און דעם ציל, וועלכן ער האָט זיך געשטעלט.

(3) אויסשרייבן מעטאָפּאָרעס פון יידישע פּאָלקסלידער, שפּריכווערטער, גלייכווערטלעך.

(4) אויסשרייבן מעטאָפּאָרעס פון אַ לייטאַרטיקל אין צײַטונג, פון אַ פּאָליטישער רעדע וכדומה. פּאַרגלייבן די רייכקייט און אָנגעזעטיקטקייט מיט מעטאָפּאָרן פון אַ געדיכט, און די אַרעמקייט — פון אַ פּובליציסטישן מאַטעריאַל.

(5) ברענגען מעטאָפּאָרן, אויף וועלכע עס ליגט דער חותם פון אַלט־פּאַרגאַנגענע תקופות, מנהגים וכדו': ער זעט אויס ווי אַן אָפּגעשלאָגענע הושענה, קליין ווי אַ טריומף, די מעשה האָט שוין אַ באָרד, איך וועל גיין פאַר אים אין פייער און אין וואַסער.

(6) ברענגען איריאָמאַטישע און ליטעראַרישע מעטאָפּאָרן, וואָס זענען אויסגעבאָרגט פון פּאַרשידענע לעבן־שטייגערס, סביבה־אַרטן. ביישפּילן:

פון מיליטערישן שטייגער — ער זיצט פעסט אין זאָטל, ער האָט אוועקגעלייגט דאָס געווער, ער האָט אַרויסגערוקט קעגן אים די שווערע אַרטילעריע, מיר וועלן זיך שיצן אין די לעצטע אָקאַפּעס, דאָס איז אַ פעסטונג נישט איינצונעמען, ער האָט געמאַכט אויף אים אַ שאַרפע אַטאַקע.

פון ים־לעבן — ער האָט אים אַרײַנגעכאַפט אין דער נעץ, געכאַפט אויף דער ווענדקע, אַ שײַף אָן אַ רודער, אונטער־וואַסער־שטייגער, מ'זעט נישט קיין ברעג, דער ווינט בלאָזט אויף אונדזערע זעגלען. פון האַנט־ווערקער־שטייגער — עמך שער און אייזן, עס האָט אים נישט געסטייעט קיין פּאָדעם, ער לעבט פון זײַנע צען פינגער, עס רירט אים ביזן לעצטן קנעפל, ער איז אַ מענטש פון אַלטן שניט, אַרויס די אָל פון זאַק.

פון אַנדווירטשאַפּט־שטייגער — ער האָט אַראָפּגענומען די סמעטענע, אונדזער קאַסע איז נישט קיין מעלקעדיקע

- קו, קריך נישט אין קיין פרעמדן גארטן, ער האָט זיך צעלייגט ווי ביים מאַטן אין וויינגארטן, ער שלעפט די קו אויפן בוידעם, ער מאכט פון שניי גאַמעלקעס, שפיי נישט אין ברונעם.
- פּוֹן רֵעֵלִינִיעֶזֶן שְׂטִינֶער — דער וואָלד האָט געדאוונט, די פייגעלעך האָבן שחרית געזאָגט, ער האָט זיך צעגראַנערט, ער וואַקסט ווי אַ פּוּרִים־קוילעטש, זיי האָבן צום גרויסן העלד הלל געזונגען, ער מיינט נישט די הגדה נאָר די קניידלעך, ראש חודש ניסן איז אַ שווערער ביסן, ער מאַכט שבת פאַר זיך, עס וועט קומען אויף אים דער יום הדין.
- פּוֹן הֶדֶר און בֵּית מִדְרָשׁ — ער שטופט זיך צום עמוד, צו דער מזרח־וואַנט, ער האָט אַ גמרא־קעפל, ער שטייט איבער אים מיטן טייטל אין האַנט, איך האָב אויף אים אַ גוטן קאנטשיק, ער איז אַן אָפּגעדאוונטער, אַן אָפּגעשלאָגענע הושענא, אַ מלופּים־קינד, שרײַ חי וקים, מע מעג שוין זאָגן נאָך אים קדיש, ער האָט געמאכט אַ גוטע שחיטה אינעם חשבון, אַ תּרוּם פאַר די בענטשליכט, לאָרן צום ונתנה תּוקף, פון חדר זאָגט מען נישט אויס, ער האָט אוועקגעלייגט אַ דרשה.
- 7) ברענגען מעטאָפּאָרן, וואָס זענען געבויט אויפן לעבן פון חיות, גע־וויקסן (ער דרייט מיטן עק, ער האָט אָנגעשטעלט די אויערן, ער זייגט זיין אייגענע לאַפע, ער איז באַוואַקסן מיט מעך, דאָס געשעפט בליט).
- 8) צוטראַכטן פּראָזן מיטן פינקטלעכן גרונטבאטייט און מיטן מעטא־פּאַרישן באטייט פון די זעלבע ווערטער:
- הויפטווערטער — אויג, קאָפּ, צונג.
- אייגנשאַפט־ווערטער — לעבעדיקער, טויטער, ליכטיקער.
- צייטווערטער: ברענען, שווימען, שלאָגן (זיך).
- 9) צוטראַכטן פאַרשידענע מינים איבערטראָגונגען לויט אינהאַלט:
- פון קאָנקרעט אויף אבסטראַקט — ליכטיקע זון, ליכטיקע פּרייד.
- פון לעבעדיק אויף נישט לעבעדיק — אַ מענטש גייט, אַ זייגער גייט.
- פון נישט לעבעדיק אויף לעבעדיק — דאָס פייער ברענט, דער מענטש ברענט אין גאַנצן.
- פון רוים אויף צייט — אַ לאַנגער וועג, אַ לאַנגע צייט.
- אַסאָציאַציעס לויט שכנהשאַפט (מעטאָנימיע) — אויפעסן אַ פּולע שיסל, ליענען האָפּשטיינען, די גאַנצע שטאָט איז זיך צונויפגעלאָפּן, ער האָט נישט אַריינגעמאָן קיין האַנט אין קאַלטן וואַסער, די קרוין (קעניג) איז איינגעגאנגען אויף הנחות, עמך ישׂער און אייזן, מ'האָט אים געשמירט אין אייזן (קייטן).

ח. ש. קאזדאן

(10) איריאמאטיש-מעטאפארישע באנוצונג פון איינצעלנע אדיעקטיוון:

פ י נ צ ט ע ר

עס איז מיר פינצטער געוואָרן אין די אויגן.
פינצטער איז מיר! וויסט און פינצטער איז מיר!
א פינצטערע נאכט איז עס געווען, א פינצטערער טאָג.
א פינצטערער יאָר זאָל קומען אויף די שונאים.
ער האָט א פינצטערע פארגאנגענהייט.

ק ל א ר

היינט איז א קלאָרער טאָג.
א קלאָרע לבנה-נאכט.
קלאָר מאַכן דעם ענין.
ער איז נישט ביי די קלאָרע געדאַנקען.
יעדער משוגענער ווערט אום תמוז קלאָר.

דאָס באַרײַכערן דעם וואַקאַבולאַר פון די תלמידים

דאָס איז אַן ענין וועלכן מען דאַרף שטאַרק אין זינען האָבן אויף אַלע שול-
מדרגות, און גאָר באַזונדערס אין דער ייִדישער שול אין די פאַרײַניקטע שטאַטן
און אַנדערע אַמעריקאַנער לענדער.

די אַרבעט איבערן וואַקאַבולאַר פון די תלמידים פאָדערט אַ סך סיסטע-
מאַטישקייט און קליין-באַשעפטיקונג. דער תלמיד מוז אָבער האָבן דעם קלאָרן
באַוואוסטזיין און די גרויסע באַפרידיקונג, אַז מיט יעדן יאָר ווערט זיין שפראַך-
פאַרמעג רייכער, אינטעליגנטער, ליטעראַרישער, פאַרצווייגטער.

שפעטער וועלן מיר רעדן וועגן דער אייגנטלעכער געניטונג-פראַקטיק איבערן
וואָרט. פריער אָבער וועלן מיר באַהאַנדלען די באַזונדערע אַרבעט-געביטן און
אַרבעט-טעמעס, וועלכע קענען און דאַרפן דורכגעמאַכט ווערן ביים לימוד פון
ייִדיש. אָנהייבן וועלן מיר פון די העברעיִשע עלעמענטן, וועלכע שפילן אַזאַ
גרויסע ראָל אין דעם ייִדישן ווערטערבוך.

א) אַרבעט איבער העברעיִזמען

עס איז נישט די אויפנאַבע פון דער מעטאָדיק צו געבן רשימות פון די
העברעיִזמען, וועלכע זענען פאַרפליכטנד אין יעדן געגעבענעם קלאַס. מיט דעם
דאַרפן זיך פאַרנעמען די צונויפשטעלערס פון ש ו ל פ ר א ג ר א מ ע ן. און
אודאי דאַרף דאָס זיין אַ רעזולטאַט פון אַ גרעסערער צאָל פאַרשונג-אַרבעטן און
אויספּרוכירונגען. דאָ וויל איך נאָר אָנגעבן — וועלכע מינים אַרבעטן קאָנען
אינעם געביט פון העברעיִזמען פראַקטיקירט ווערן אין פאַרשידענע קלאַסן, אויף
פאַרשידענע מדרגות פונעם ייִדיש-לימוד, און אין וואָס די דאָזיקע אַרבעטן זאָלן
באַשטיין.

1) אויסשרייבן העברעיִשע ווערטער פון אַ פאָר זייטלעך שלום-עליכם.

ח. ש. קאזדאן

מענדלע, פּרץ, אש. באַרעכענען די פּראָצענטער און פּאַרגלייבן זיי צווישן זיך. אַנאַליזירן דעם כאַראַקטער פון די העברעיזמען וואָס יעדער פון זיי באַנוצט.

(2) זאַמלען העברעישיע ווערטער, וואָס ווערן באַנוצט אין דער פּאַלקשפּראַך, קלאַסיפּיצירן די דאָזיקע ווערטער אין אַזעלכע רובריקעס: אויסדרוקן פון גייס־טיקע באַגריפן, מנהגים, רעליגיעזע באַגריפן, נעמען פון באַקאַנטע ספרים, תּפילות, יום־טובים, פּראָפּעסיעס און כּלי־קודש אא"וו.

עס איז זייער גוט צוליב דער דאָזיקער אַרבעט צונויפּשטעלן אַ גרויסע קאָלעקטיווע טאַבעלע מיט די אַלע אויסגערעכנטע רובריקעס, אויפהענגען די טאַ־בעלע אין קלאַס און בהדרגהדיק צושרייבן נייע ווערטער.

(3) קלייבן העברעישיע גלייכווערטלעך, שפּריכווערטער, פּסוקים. מאַכן איבערזעצונגען פון די געזאַמלטע מאַטעריאַלן.

(4) זאַמלען העברעישיע פּאַמיליען־נעמען, אַנאַליזירן זיי, דערקלערן און פּאַרטייטשן.

(5) זאַמלען פּאַלקסלידער מיט העברעישיע סטראָפּעס.

(6) צונויפּשטעלן אַ קאָלעקטיוון ווערטערבוך פון העברעיזמען.

(7) אַנאַליז און קלאַסיפּיקאַציע פון די געברויכלעכע העברעיזמען לויט גע־זעלשאַפּטלעכן און לאַגישן אינהאַלט:

ע פ נ ט ל ע ר ע כ ט ל ע כ ע בא ג ר י פ ן — שטר, שטר־מכירה, חזקה, עדות, גביות־עדות, פּשרה, תּביעה, אפּוטרוּפּסות, קנס; קנסענען, צוואה.

פ י נ א נ י - הע נ ד ל ע ר י ש ע בא ג ר י פ ן — פּדיון, הוצאה, הכנסה, שותפות, חזרה, קרן, לאחדים, סך־הכל, מלווה, מטבע, מושווה ווערן, פּרוטה, מסחר.

ס אַ צ י אַ ל ע אַ נ ג ע ה ע ר י ק י י ט — גביר, נגיד, עושר, בעל־גוף, קבצן, פּריץ, שררה, עס־הארץ, למדן, יחוס, יחסן, המון־עם, אפּיקורס, ראש־הקהל.

ב אַ ש ע פ ט י ק ו נ ג ע ן — בעל־עגלה, קצב, קצבות, בעל־מלאכה, פּועל, כּלי־זמר, שמש, חזן, בדחן, מוכר־ספרים, מוכר־תּבואהניק, משרת, מנקה, חלפן.

אַ ב ס ט ר אַ ק צ י ע ס — רחמנות, אכזריות, חרפה, גאווה, הפקרות, הוצפה, חניפה, עזות, רכילות, אמת, מוסר, אחריות, איכות, השגה, התנצלות. ש י י כ ו ת צ ו ם ש פ ח ה - ל ע ב ן — תּנאים, גט, בכור, שידוך, שדכן, דרשה־געשאַנק, חתונה, חתן־כלה, אַלמנה, אָבות, ירושה, יחוס, שלום־בית, קרוב, מחותן, בן־יחיד, בת־יחידה, גרושה, מזל טוב, נדן, צוואה.

ש י י כ ו ת צ ו ר ע ל י ג י ע — אתרוג, חזן, טלית, עטרה, מחזור, סידור, קידוש, חמץ, טרפות, שבת, יום-טוב, זמר, זמירות, שלש סעודות, הברלה, חצות, תפילה, תפילין, תענית, שכינה, עולם הזה, עולם הבא, יצר טוב, יצר הרע, המוציא, עמוד, ארון קודש, גן-עדן, גיהנום, דין, דיין, דין תורה, אמן, ברוך השם, גבאי, מצוה, עבירה, חסידות, מתנגדות, מוסר, צדקה, תשובה, אפיקורס, ארבע כנפות, השם יתברך, בית-עולם, פרוכת.

8) זייער וויכטיק איז, די תלמידים זאלן זיך קלאַר מאַכן, אַז עס איז פאַר-ראַן אַ סך העברעיזמען וואָס פאַרמאָגן יאָ יידישע עקוויוואַלענטן, סינאָנימען — זיי טראָגן נאָר צייטנווייז אַ באַזונדער ניואַנס; פאַראַן אָבער אַ גרויסע צאָל הע-ברעיזמען וואָס זענען אַוּמפאַרבייטלעך, זיי פאַרמאָגן נישט קיין שום יידישן עקוויוואַלענט, און דעריבער זענען זיי באַזונדערס טייער און אָנזעענדיק אין דער יידישער שפראַך. צו דעם צוועק דאַרף מען דורכפירן מיט די תלמידים אַ גרעסערע זאַמלונג-אַרבעט:

ה ע ב ר ע י ז מ ע ן מ י ט י י ד י ש ע ס י נ אָ נ י מ ע ן — מתנה, דרשה, קדושה, תיבה ומיד, פרנסה, דירה, חשבון, מחמת, חודש, ספר, מרור, טעות, אורה, חולה, מחויב, שייך, בשורה, כלי, מורא, רחמנות, סם, בקשה, טענה, בעל מאכח, אות, אבר, בחור, בן-יחיד, מלחמה, שלום, גביר, עושר, חבר, פנים, כלי זמר, רגילות, יחיד, בכלל, מסכים.

ה ע ב ר ע י ז מ ע ן א ו מ פ א ר ב י י ט ל ע כ ע — ישוב הדעת, פניות, הונף, חניפה, אגב, דרך אגב, הפקרות, חוצפה, עזות פנים, רכילות, בילבול, מסור, מסירה, בעליגוף, עניוות, פשרה, בדהן, שדכן, השגחה, היוצא לנו, גוזמא, פסק, מטבע, בין השמשות, בין הזמנים, הסכמה, עין-הרע, מליצה, קבלת פנים, אלה בית, עם הארץ, הנחה, השערה, פניות, גורל, מסירת נפש, צד, שיכור, אלמנה, גולם, הרטה, ים, לבנה, עדות, צדקה, תכריכים, חן, קבר, כשר, מזומן, חלשן, בטלן, גלות, יתום, אפשר, כמעט, אפילה, דווקא, הליכה וחם, מזל, ברוגז, גלה, ימח שמו, אמת, הלוואי.

פאַרשטייט זיך, ביי די דאָזיקע און די ווייטערדיקע אַרבעטן דאַרף מען אויך שאַפן זאַצן צו די געגעבענע העברעיזמען, לכל הפחות צו די שווער-רערע.

9) די תלמידים דאַרפן זיך אָפגעבן אַ חשבון וועגן יענע העברעישישע ווער-טער, וועלכע האָבן לכתחילה באַלאַנגט צום רעליגיעזן געביט, אָבער אין לויף פון יאָרן זענען זיי סעקולאַריזירט געוואָרן, נייטראַליזירט גע-וואָרן, און מיר לייגן היינט אין זיי אַרײַן (אינגאַנצן אָדער אויך) אַן אויסגע-שפראַכן - וועלעך עכטן אינהאַלט — חלה, המוציא, מצוה, עבירה, חרם, לעתיד לבוא, לית דין ולית דיין, יום הדין, כפרות, אמונה, דרשה, מגיד,

גמילות חסד, פזמון, אפיקורס, מזרח-וואנט, הגדה, בטחון, בעל צדקה, קי-
דוש השם, נשמה יתירה, עמוד האש, מסירת נפש, גיהנום, גן עדן, יום
טוב, יצר הרע, בעל תשובה, על הטא, תרגום-לשון, לשמה, קשיות, נביא.
ס'איז ממילא מובן, אז כדי די תלמידים זאלן באנעמען די אלע ווערטער אין
זייער סעקולאריזירטן כאראקטער, איז אומבאדינגט נויטיק צו שאפן ז א צ ז
אין וועלכע יעדער ווארט זאל אריין. א פאר מוסטערן פארן לערער:

פון על הטא ווערט מען נישט פעט.

מיר וועלן שוין זיין דאס כפרה-הינדל.

ער איז געפאלן א קרבן אויפן מזבח פון פרייהייט.

„פון פרייהייט, גלייכהייט א גן עדן באשאפן וועט דער ארבעטס־מאן“.

ער איז א כשרער מארקסיסט.

מיר קענען שוין דעם פזמון.

(10) העברעיזמען פון אונדזער היינטיקער

צייט — קיבוץ, המשך, גלות, שלילת הגלות, קיבוץ גלויות, ישוב, קיום,
כלל ישראל, הכשרה, קיום האומה, קדושים, נגב, אהבת ישראל, אהדות,
תקופה, מחות, מסיבה, עונג שבת, סביבה, דין וחשבון, סדר היום, קבלת פנים,
שארית הפליטה, זכר לחורבן, יזכור, פרט וכלל, יסודות, כלי זין, פועל יוצא,
חינוך, אחינו בני ישראל, ציבור, צרת רבים, השפעה, הערה, שער-בלאט,
בציבור, המשכות, ספר הזכרונות, קרן, התלהבות, התפעלות, עדה, קהילה,
קהל, פרנס, כנסת.

(11) העברעישישע צונויפזאצן — זכות אבות, ישיבה

בחור, גמילות-חסד, עם הארץ, ערב שבת, קבר ישראל, מנהג ישראל, חכמת
החשבון, כלה-מתנות, הכנסת כלה, יראה שמים, אומות העולם, עגמת נפש,
יציאת מצרים, דין תורה, קידוש לבנה, מוכר ספרים, גמרא-מלמד, ברוך הבא,
ברוכים הבאים, מקום קדוש, שבת-גוי, גמרא-ניגון, גאון עולם, מלאך המות,
לשון קודש, מלא-שמחה, אשת חיל, סכנת נפשות, עבודת פרך, צער בעלי
חיים.

צונויפזאצן מיט בעל — בעל הבית, בעל מלאכה,

בעל עגלה, בעל מוח, בעל פרנסה, בעל צדקה, בעל גאוון, בעל משפחה, בעל
הוצאה, בעל חוב, בעל מחשבות, בעל דמיון, בעל פחד, בעל עבירה, בעל כוח,
בעל תפילה, בעל תשובה, בעל תנך, בעל שמחה, מאיר בעל נס, בעל שם טוב,
בעל חלומות, בעל כרחו, בעל רחמים, בעל פה.

צונויפזאצן (צונויפהעפטן) מיט „ראש“ — ראש

ישיבה, ראש הקהל, ראש חודש, ראש השנה, ראשי פרקים, ראש המדברים,
ראש הגולה, ראש וראשון, ראשי תיבות.

צונויפזאצן מיט „בר” — בר מצוה, בר מזל, בר דעת, בר מנין, בר מזל, בר כוכבא, בר סתכא.

צונויפזאצן „יידיש-העברעיזשע” — באַבע-מעשה, שבת-ליכט, מצוה-טאנץ, חברה-מאָן, פורים-שפילער, מצוה-בעקער, כלל-טוער, טייטש-ספרים, הפקרוועלט, נאכט-גנבים, צדקה-פושקע, חנוכה-לאָמפ, יחוס-בריוו, מעשה-ביכל, קעשענע-לוח, חתונה-עלטער, פּרץ-שול, בר-מצוה-יינגל, סליחות-צייט, פאָדער-הדר, עדות-זאָגער, חווק-מאכער, דירה-געלט, שבת-טיש, חנוכה-געלט, מזרח-יואָנט.

העברעיזשע פאראלעליזמען (צווילינגס-יווערטער) — חי וקים, אין קול ואין עונה, עני ואביון, אותות ומופתים, אָגיל ואשמה, חקירה ולשון, בכבודו ובעצמו, בשר ודגים, דבר אל העצים ואל האבנים, חקירה ודרישה, יגון ואנחה, עפר ואפר, משוגע חסד דעה, להרוג ולאבר, נסים ונפלאות, הבל הבלים, לא היה ולא נברא, אסור לדבר, מקום מנוחה, בטל בשישים, להרוג ולהשמיד.

ב) אַרבעט איבער צונויפזאצן (צונויפהעפטן):

צונויפהעפטן - סובסטאַנטיוו — עסציער, מיטל-שול, פאָלקשול, ביכערמאַרק, בינרוואָרט, שטיילאָמפ, שרייבטיש, שטורעמווינט, ביכערקאָם, שטאַטזייגער, בריפקעסטל, געזעצבוך, פאָטערשטול, האַנטזיי-גער, רעגנבוין, זונשיין, לכנה-ליכט, פאָפירפאַכריק, שפיגלשריפט, כלל-טוער, מאַסטבוים.

צונויפהעפטן - אַדיעקטיוו — הימלבלוי, שניוויים, אייזקאַלט, נייגעבוירן, צוקערזיס, רויטהאַריק, ברוינהויטיק, טונקלרויט, בלוין, ווייס.

די צוויי אויבנגעבראַכטע גרופעס צונויפזאצן קען מען אויך סעגרעגירן און דורכאַרבעטן לויט אַזעלכע סימנים: סובסטאַנטיוו-סובסטאַנטיוו; אַדיעקטיוו-אַדיעקטיוו; סובסטאַנטיוו-אַדיעקטיוו.

וואָס איז שייך צונויפהעפטן העברעיזש-העברעיזשע און יידיש-העברעיזשע אָדער העברעיזש-יידישע, — האָבן מיר פריער שוין זיי אַרומגערעדט אין דעם קאַפיטל „העברעיזמען”.

דאָס באַשטימט-וואָרט אינעם צונויפהעפט. זיי-ער וויכטיק און אינטערעסאַנט איז אויפצוקלערן פאַר די תלמידים די גרויסע ראָל פונעם באַשטימט-וואָרט אינעם צונויפהעפט. דאָס לאָזט זיך אויפ-קלערן דורך צוזאַמענשטעלן זאַצן מיט אַ צאָל צונויפהעפטן, ווי למשל:

זייגער פאבריק און פאבריק־זייגער; ארבעטער־פארטיי און פארטיי־ארבעטער; אוןט־שול און שול־אונט; פרויען־ארבעט און ארבעט־פרויען; ארבעטער־צייטונג און צייטונג־ארבעטער; ארבעטער־קלוב און קלוב־ארבעטער; פּרעסע־פּרוּיַהייט און פּרוּיַהייט־פּרעסע.
אלס דאָס באַשטימט־וואָרט קען זיין:

א ה ו י פ ט ו ו א ר ט — טישקעסל, יאָרצייט, לערערראט, נויטפאל, דירהגעלט, טאָגבוך, מעסערשטעך, פּאַנקוכן.

א א ד י ע ק ט י ו ו — שטומלשון, שוואַרצאַפּל, זויערמילך, גלייב־וואָרט, ברוגז־טאַנץ, רויטהאַריק, העלבלוי.

א צ א ל ו ו א ר ט — דרייפוס, דרייבונד, דרייאייניקייט, האַלבאַנד־טעליגענט, דרייגליד, צענטהלק, ערשטקלאַסיק, ערשטראַנגיק.

א ו ו ע ר ב — גאַלמעסער, שטעכווערטל, הענגלייכטער, לערנינגל, ליענזאַל, ציטערשפּילקע, פּלוי־ערזאַק.

א א ד ו ו ע ר ב — ערגעצלאַנד, ניינזאָגער, ערב־פּרילינג, מהיכא־תּיתא־מענטש.

א פ ר ע פ א ז י צ י ע — איבערבעט, אויסגאַנג, אַריינגאַנג, פּאַר־האַנג, פּאַרוואָרט, נאַכוואָרט, נאַכווייעניש, אָפּגאַט, בייקול, פּירחויז.

צ ו נ ו י פ ה ע פ ט א ו אָ ס מ ע א ד ע ר ק ע נ ט נ י ש ט ז י י ע ר ע באַשטאַנד־טיילן — אוירינגל (אוי־ערינגל), טישטעך (טיש־טוך), האַנטעך, פּאַרטעך, בראַנפּן (בראַנד־ווייזן), פינגערוט (פינגער־הוט), אומעט, בויםל, טריוואַקס, עקבער, מיטיק, אָרעמאַן, דריטל, פּערטל.

צ ו נ ו י פ ז א י א ו אָ ס א י י א י י ט י י ל ז י י נ ע ר ו ע ר ט ז ע ל ב ש ט ע נ ד י ק נ י ט באַניצט — גינגאַלד, גרימצאָרן, שטיפ־קינד, שלימזל, ווידערקול, טענענבוים, ווילטיר, מאַלצייט, קנס־מאַל.

י י ד י ש ע פ א מ י ל י ע נ ע מ ע א א (צונויפּזאַצן) — זאַלצמאַן; וואַסערמאַן, גרינבערג, גאַלדבערג, ווייצמאַן, שטיינשניידער, פּישמאַן, פּלייש־מאַן, קאַרנבליט, זיגלבוים.

צ ו נ ו י פ ז א צ א פ א נ ד ע ר נ י י ע ר צ י י ט — ארבעטער־קלאַס, ארבעטער־פארטיי, יידן־פראַגע, מענטשן־רעכט, קלאַסן־קאַמף, אָוונט־שול, פּאַכשול, ארבעטער־פּאַעט, שפּראַך־וויסנשאַפט, שטימנגס־מענטש, מערווערט, מערווערטיקייט, מיטלאַטער, שרייבמאַשין, איבערקערעניש, הימלאַזער, אויפנעמצימער, מיטלפונקט, אויבערפלאַך, גראַדליניק, מערצאַל, איינצאַל, פּאַרשידנאַרטיקייט, צוזאַמענשטעלונג.

ג) צווילינג-אויסדרוקן (פאראלעליזמען)

ס ו ב ס ט א נ י ו ו ע — לייב אין לעבן, נאָלד און זילבער, שטאַל און אייזן, שטיין און בייז, טאָג און נאַכט, קינד און קייט, קינד און רינד, האָר און נעגל, בלוט און מילך, פעך און שוועבל, שער און אייזן, אש און בלאָטע, האָב און גאָב, פייער און פלאַם, שריט און טריט, מיר און טויער, טיש און בענק, מויל און אויערן, הימל און ערד, עסיק און האָניק, הענט און פיס, הויט און ביינער, לייזן און פריידן, שאַנד און שפּאַט.

ו ו ע ר ב א ל ע — דונערן און בליצן, קיי און שפיי, נישט געשטויגן נישט געפלוגן, שוויבלט און גריבלט, ברענען און בראַטן, צו זינגען און צו זאָגן, שטייט און גייט, שאַלטן און וואַלטן, טשאַקנדיק און קנאַקנדיק.

א ד י ע ק ט י ו ו ע — וואויל און גוט, אָרעם און רייך, פוסט און פאַס, ברוין און בלאָ, גרין און געל, וואויל און פיין, פראַנק און פריי, שוואַרץ און ווייס, טויט אָדער רויט, יונג און אַלט.

א ד ו ו ע ר ב א ל ע — אַרין און אַרויס, אַהין אָדער אַהער, ווינד און וויי, אָך און וויי, אַזוי לאַנג אַזוי ברייט.

די הויפטזאך ביי דער דאָזיקער אַרבעט איז: פאַר יעדן אויסדרוק מוז גע- שאַפן ווערן א ז א מ, קאָלעקטיוו אין קלאַס אָדער אינדיווידועל דורך יעדן שילער. אין לעצטן פאַל דאַרף מען אויפמערקזאַם אויסהערן אַלע געשאַפענע זאַצן צו יעדן געגעבענעם צווילינג-אויסדרוק, מען דאַרף פאַרגלייכן די זאַצן און פעסט- שטעלן וועלכע פון זיי זענען די געלינגסטע, און שפעטער זיי אַרײַנטראַגן אינעם קלאַס־העפט. אויך ביי דער אַרבעט דאַרף מען באַוועגן די תלמידים צו ברענ- גען וואָס מער מאַטעריאַל פון זייערע היימען.

ביי דער אַרבעט איבער די צווילינג-אויסדרוקן דאַרף מען אויך האָבן אין זינען צו שאַפן באַזונדערע גרופעס פון צווילינג אויסדרוקן סינאָנימישע און אַנטאָ- נימישע. אַ פאַר ביישפּילן פון דער גרופע אַנטאָנימישע פאַרלעך: אין עסיק און אין האָניק, גוטס און שלעכטס, נישט מילכיק און נישט פליישיק, קללות און ברכות, טאָג און נאַכט, שבת און אין דער וואָכן, הימל און ערד, צו זינגען און צו זאָגן.

ד) אַרבעט איבער געאַלאָגייזמען

„די וויכטיקסטע אויפגאבע פונעם דיכטער איז די אַנטשפּרעכנדיקע נייר- אַנסירונג פונעם אויסדרוק אין פרט פון זיין געפיל־ווערט. די שוועריקייטן, וואָס ער באַגעגנט — איז ער גובר דורך אַרײַנפירן פּראָווינציאַליזמען, פרעמדע

ת. ש. קאזדאן

אויסדרוקן... אָבער פון די אַלע מיטלען איז דער גאָר וויכטיקסטער, און צו אים קומען אָן די דיכטער צום אָפּטסטן, — דאָס איז דאָס שאַפן ניי ע א ו י ס ד ר ו ק ן. די נייע אויסדרוקן קענען געשאפן ווערן, כדי איבערצוגעבן א וועלכן עס איז באגריף, פאר וועלכן עס פעלט א טערמין אין דער געדעבענער שפראך אָדער, כדי צו מאכן בולטער וועלכן עס איז עמאָציאָנעלן ניוואנס. נישט איינער פון די גוט־געשאפענע אויסדרוקן האָט זיך אלגעמיין פאַרשפּרייט און איז אפילו אַרײַן אין דער געלויפיקער שפראַך, אַנדערע ווידער האָבן באַרייכערט בלויז דעם ווערטערבוך פון דער פּאָעטישער שפראַך*).

דעם דאָזיקן באַגריף און געפיל פאר נייע וואָרטבילדונגען דארף דער לערער אומבאדינגט איינפלאַנצן אין די מוחות פון די עלטערע שילער. אָט איז אַ ביישפּיל, וועלכער קען זיין אַנשוילעך מאַכן דעם ענין פאַר די תלמידים. אין פּרעס אויסגאַבע „ידישע ביבליאָטעק“ (1892-1891) איז אָפּגעדרוקט אַ געדיכט פון ראָזע גאַלדשטיין „די יידישע מווע“. ליענען מין דאָרט אַזוי:
„נאָר בײַן איר (מווע) אין די אויגן... עס ברענט דאָרט אַ פייער, אַ פייער פון לעבן און מאַכט!...“

אָט דאָכט זיך פאַרלאָשן, עס פלאַקערט שוין ווידער און לייכט אין דער פינצטערער נאַכט.“
אין אָט דעם ליד האָט די רעדאקציע פון דער „ידישער ביבליאָטעק“ אין אַ הערה אונטערן טעקסט פארטייטשט דאָס וואָרט „מאַכט“ — כוח. אפנים, אין יידיש פון יענער צייט האָט מען נישט געברויכט דאָס וואָרט „מאַכט“ אַלס זאַכוואָרט, נאָר אויסשליסלעך אַלס ווערב אין דער דריטער פּערוואָן. מ א כ ט אַלס זאַכוואָרט איז, הייסט דאָס, געווען דעמאָלט אַ נעאַלאָגזום. און געווען איז דאָס אין גאַנצן מיט 60 יאָר צוריק!
מיט די שילער דארף מען דורכמאכן אַרבעטן איבער נעאַלאָגזומען אין אַזאַ ריכטונג:

1) זאַמלען נייבילדונגען אין דער יידישער ריכטונג פון די לעצטע 20-30 יאָר, אַנאַליזירן דעם אָפּשטאַם און דעם אויפטו פון די דאָזיקע נייע וואָרט־בילדונגען. לאָמיר דאָ ברענגען עטלעכע אַזעלכע ביישפּילן:

ערדישע ב ר י י ט ן און ל ע נ ג ן ...

ס'איז שווער נישט פאַרנעסן די שאַרפע א מ א ל ן ...

שיק איך פרייד די פלינקע א י צ ט ן ...

אין נעפּלדיקן ג י ך ...

און ווידער רופט און מאַנט דאָס האַרץ מיט ווייטע א ו י ס -

וועלען זיך העפטן.

(* לוציוש קאמאריניצקי סטיליטיקא פאלסקא, ד' 93.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

א. פ פ פ פ ר :

אָט ליגט זי די ערד די דאָנעצער
צ ע ק ע ס ט ל ט, צ ע ש א כ ט ע ט, צ ע צ ע כ ט,
מיט שטרענגע צ ע ו ו י ר ע ט ע קלעצער,
מיט הייסע צעצונדענע נעכט.

ד. ה א פ ש ט י י :

איצט ליגט דיין אלמעכטיקער שטיינערנער קערפער
מיט ר ע ר ן פ א ר ו א ר צ ל ט אין טיף פון דער ערד,
צעשליידערט די אָרעמס,
ג ע ה ו י פ נ ט, ג ע ג א ר נ ט,
צ ע ק ע ס ט ל ט, צ ע צ י מ ע ר ט,
אין ג ר ו נ ט ן פאַרשוואַצט און אין ה ו י כ ן באַשימערט,
מיט קוימענס פארשפיצט און מיט ש א ר פ ן פאַרטורעמט!

א. ס י ע ס י ן :

אויבן ק ו פ פ ע ר ן הימלען ...
עס ג ע ל ט די לבנה...
עס ש א ט ט נ ט ווער דורך...
כ ו ו א ל י ע ט זיך דער קאַרן...
פאַרקופערט איז יעדנס געפיל...
אָט פּוּר פּל ע ן צאַרט אין מזרח־זייט די ליכטער־עסטאפעטן...
ג ל ע ק ל ע ן אויס צום אויפגאַנג מאַנאַטאָן און באַנג די
א ו י ס ג ע ג ר א מ ט ע ו ו י י ט ן ...

י ה ו אָ ש :

פון זומערפערעם ק י י ט ל איך א בריק...
דער רעגן ב י י ט ש ט די גראָז...
די שיה ש א ט ט נ ט שוואַרצע קוימענס...
ש ו ו א ר צ ל ע ן זיך פון ווייט געשטאַלטן...
האָט ג ע ג ר י ל ט א שפעטיש קול...
א זומערפויגל ז י ג ז א ג ט איבער אים...
איבער די ב א ו ו א ל ד ט ע טאַלן...
צימערט און פ ל י ט ע ר ט א וואַלד מיט געזאנגען.

א אינטערעסאַנטע אַרבעט אין דעם געביט קען זיין אזא: געבן די תלמידים
א פּאָר לידער פון ד"ר ש. עטינגער און י. ל. פּרץ — פון איין זייט; און א פּאָר
לידער פון א. סוצקעווער, חיים גראדע אָדער י. גלאַטשטיין — פון דער אַנ-
דערער זייט; הייסן די תלמידים אויסשרייבן אלע „געאָלאָגישע זענען“, וואָס זיי

געפינען אין די לידער, און די רעזולטאטן פארגלייכן צווישן זיך. דאָס וועט זיין א גוטע געניטונג אויף צו אָבסערווירן די נעאָלאָגזומען אין דער יידישער פּאָעזיע און אויף צו באַנעמען דעם אַנטוויקלונגס־וועג פון אַט דעם מין וואָרט־שאַפונג אין דער יידישער שפּראַך.

(2) דאָס זענען אַלץ נייע וואָרט־בילדונגען, וואָס זענען געשאַפן געוואָרן אין דער פּאָעזיע. אָבער נישט ווייניק נעאָלאָגזומען ווערט געשאַפן אין דער פּרעסע און אין דער פּאָליטישער פּובליציסטיק בכלל. עס ווערן אויך גע־שאַפן נייע אויסדרוקן אינעם אַלגעמיינעם יידישן אַרום. און אַט צו די אַלע לע־בעדיקע לעקסישע דערשיינונגען דאַרף מען צוציען די אויפּמערקזאמקייט פון די שילער. אָנהייבן דאַרף מען טאַקע פון דעם לעקסיקאָן פון דער שול גופא, פון איר כביבה און פּראַקטיק. ביי אונדזערע קולטור־באדינגונגען זענען דאָך אַלע שול־אויסדרוקן — נעאָלאָגזומען, וואָס זענען אויפּגעקומען במשך די לעצטע 40 יאָר... אַזעלכע אויסדרוקן זענען: פאַרוואַלטער, שול־פאַרוואַלטער, פּעדאָגאָגישער ראַט, וואַנצייטונג, לערן־מכשירים, לערנבוך, מאַפע, קינדער־ראַט, פּילפּעדער אא"וו.

ענדלעך, לאָמיר דאָ פאַרצייכענען אַ געוויסע צאָל פּאָליטיש־געזעלשאַפֿט־לעכע נעאָלאָגזומען, וואָס האָבן זיך איינגעבירגערט אין יידיש במשך די לעצטע פּאָר צענדליק יאָר: חבּרשאַפּט, אורלויב, איבערגאַנג־פּאָן, אידעישע באַוואַפּענונג, אַרבעטביכל, אָנלאָדונג, בעל־גופּנטום, וואַלרעכט, ווירטשאַפּטלעכער זעלבסט־אויסהאַלט, טראַנספּאָרטלער, לינקער אָפּנייג, לעבעדיקע צייטונג, פאַרטיי־אָנגע־העריקייט, שעדיקער אא"וו אא"וו.

זאַמלען פון דער פּרעסע און פון דער לעבעדיקער שפּראַך אַט די נייע וואָרט־בילדונגען — דאָס איז איינער פון די וועגן, ווי אַזוי צו אַנטוויקלען ביי די שילער זייער שפּראַך־חוש, ווי אַזוי איינפלאַנצן אין זיי דעם באַוואַוסטזיין און דאָס געפיל פאַר דער לעבעדיקייט און די שעפּערישע פּראַצעסן אין דער שפּראַך, ווי אַזוי צו באַרייכערן און פאַרשענערן זייער וואָרט־אוצר.

(3) מען דאַרף אויך אַרײַנציען די תּלמידים אין פּראַצעס פון זייער איי־גענער וואָרט־שאַפונג אין געביט פון נײַ בײַ לײַדײַגײַט. צו דעם צוועק קאָן מען פּראַקטיקירן אַזעלכע מינים אַרבעטן:

שאַפן ווער בן פון סובסטאַנטיױוּן: האַמער — האַ מערן, פירל — פירלען, לאַגער — לאַגערן, האַלדז — האַלדזן, קלייד — קליידן, בוך — בוכן, לאַנד — לאַנדן.

שאַפן ווער בן פון אַדיעקטיױוּן: שמאַל — שמעלן, דול — דולן, קראַנק — קרענקען, וואַרעמען, קאַרגן, קילן, שטילן, שטאַרקן; ווייסן, שוואַרצן, לאָמען, גלייכן, רויטלען.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

ביי די צוויי ארבעטן דארף מען ציען די אויפמערקזאמקייט פון די תלמידים אויף יענע פאלן, ווען עס קומען פאר שינויים אינעם וואקאל ביים אויסבילדן דעם ווערב: קורץ — קירצן. קאָפּ — קעפּן, פּאַלש — פעלשן, קאַלב — קעלבן, טויט — טייטן, זויער — זייערן, ברודער — ברידערן-זיך.

שאפן ווערבן מיט דער הילף פון פרעפיקסן: בא — באגליקן, בארואיקן, באהערשן; פאר — פארביטערן, פארשטיינערן, פארזיסן, פארוואלטן; צע — צעגלידערן, צעווארעמען, צעמרייסלען, צעיאַגן; אנט — אנטשלאָפּן, אנטהילן, אנטלויפן, אנטפאלן; דער — דערציען, דער-גאַנצן, דערקלערן, דערווייטערן.

שאפן ווערבן מיט דער הילף פון פרעפאָ-זיציעס: ארומ, צו, אריין, נאָכ, צוריק, אָן, פונאָנדער וכד'.

שאפן ווערבן מיט דער הילף פון סופיקסן: יק — בלוטיקן, זינדיקן, רייניקן, נעכטיקן; ער — לופטערן, רייכערן, שלעפערן; ך — שלענגלען זיך, קייטלען זיך, קינדלען; עווע — פארהארטעווען, וואַיעווען, ווילדעווען, פאָרדראַטעווען, דערגרונטעווען.

שאפן ווערבן פון העברעיִשע סובסטאַנטיוון אָדער אַדיעקטיוון: גט, סם, כישוף, ספק, חוזק, חשבון, יחוס, יחסן, שדכן, עקשן, וכד'.

שאפן סובסטאַנטיוון פון ווערבן.

די דאָזיקע אַרבעט איז שווערער פון די פריערדיקע אָבער עס לוינט זיך און עס איז אינטערעסאנט דורכצופירן עטלעכע געניטונגען פון דעם מין. אָט זענען אַ פּאָר ביישפּילן פון אַזעלכע אַרבעטן:

לויפן — געלאָף, פאַרלויף, אָנלויפּעניש.

העלפן — געהילף, הילף, הילפּלאָזיקייט, באַהעלפּער, העלפּער, מיטהילף.

קלייבן — אָפּקלייב, אויסקלייב, איבערקלייבעניש, איבערקלייבער, גע-קלייבענער.

זעצן — זאָן, זאָן, מאַשין, זעצער, זעצעריי, איבערזעצער, איבערזעצונג, פּאַרזעצונג, אָנזעצן, פּאַרזעצער.

זאָגן — זאָגער, זאָגערקע, אַ זאָג, אָנזאָג, צוזאָג, זאָגעניש.

שאפן סובסטאַנטיוון מיט די סופיקסן ונג, קוויט, שאפט, טום. דאָס זענען ס'רוב אבסטראַקטע ווערטער, און טאַקע דעריבער איז געוואונטשן צו שאפן אַ וואָס גרעסערע צאָל סובסטאַנטיוון מיט די דאָזיקע סופיקסן.

ה) וואַרטגעניטונגען

דער פּוילישער פּעדאגאָג יאַן בילינסקי שרייבט אין זיין העכסט אינטער-
דעסאנטן הילפבוך פארן לערער*) וועגן אַט דעם מין אַרבעט:
„וואַרטגעניטונגען זענען אין דער דיראקטיק פון דער מוטער־שפראך פאר-
העלטיגשמעסיק א פרישע דערנרייכונג. ביז נישט לאנג האָט מען געהאלטן,
אַז דורכן א י נ א ל ט, וועלכער ווערט דערלערנט מיט דער הילף פון
שפראך, וואקסט אזוי צו זאָגן אויטאָמאטיש אויך דער אַרנאן, וואָס דינט צום
אויסדריקן דעם דאָזיקן אינהאלט — די ש פ ר א ך; אז רעדנדיק אין דער
געגעבענער שפראך אויף די לעקציעס פון יעדן קענשטאַנד וועגן פאַרשידנ-
אַרטיקע ענינים, ליינענדיק אין דער דאָזיקער שפראך דאָס, וואָס אנדערע
האָבן געשריבן וועגן די ענינים, פאַרפעסטיקט מען אויך דערמיט די ריין פאַר-
מעלע, טעכנישע אזוי צו זאָגן פעיקייט אויסצודריקן זיך. אָבער אזא קוק איז
נאָר טיילווייז ריכטיק. רעדנדיק, אנטוויקלט זיך בליספּק דערמיט אַליין די
שפראך, אָבער ווילן מיר וואָס מער דעם פ א ס י ו ו ן שפראַכפאַרמעג, וואָס
האָט זיך אָנגעזאַמלט אינעם שילערס זכרון טאקע אַדאַנק זיין קומען אין בא-
רירונג מיט פאַרשידענע ענינים דורך דער פאַרמיטלונג פון דער שפראך, פאַר-
וואַנדלען אין אן א ק ט י ו ו ן שפראַכפאַרמעג, אזא וואָס זאָל צו יעדן מאָד
מענט, ווען דאָס פאַדערט זיך נאָר, זיך שטעלן צו דינסט פינקטלעך און טרעפ-
לעך; ווילן מיר אויסבילדן אַ שטענדיקע שפראַכלעכע גרייטקייט ביים שילער, —
דעמאָלט מוז מען אויך באַזונדער פאַרנעמען זיך מיטן וואָרט ווי אַזעלכן, נישט
נאָר פון שטאַנדפונקט פונעם זאַץ צי פון דער פלעקסיע, דעמאָלט מוז מען פירן
אינעם וואָרט־באַטייט־געביט ציל־באַוואוסטע און סיסטעמאַטישע איבונגען.”

אין די לעצטע יאָרן פארן קריג האָבן אַט די וואַרט־איבונגען אָנגעהויבן זיך
אינצובירגערן אין דער צישאַשול. זיי פיגורירן אינעם יידיש־פּראָגראַם פון
דער צישאַ, וועגן זיי איז גערעדט געוואָרן אַ סך אויף די קאַנפערענצן פון די
יידיש־לערער, מען האָט וועגן זיי געשריבן אין די פּעדאָגאָגישע צישאַ־זשורנאַלן.
ווי שטעלן מיר זיך פאַר דעם כאַראַקטער פון די דאָזיקע איבונגען? ווי
דאַרף אויסזען זייער מעטאָדיק?

עס רעדט זיך וועגן וואָרט געניטונגען, נישט וועגן טעקסטן
אַרבעט, נישט וועגן אַרבעט איבער ליטעראַרישע פראַגמענטן, נאָר בפּירוש
איבערן וואָרט, איבערן איזאָלירטן וואָרט, וואָס איז אַ באַשטאַנדטייל פונעם
ווערטערבוך. מ'קען אויסנוצן צוליב דער דאָזיקער אַרבעט די נאַטירלעכע געלעגנ-
הייטן ביי די לעבעדיקע געשפּרעכן אין קלאַס. מ'קען אויך שעפן דעם שטאַף

*) Jan Bilinski — *Cwiczenia Słownikowe*, 1937, p. 8-9

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

פאר די וואָרטגעניטונגען פון געלייענטן און באַארבעטן קלאַס־מאַטעריאַל. אזוי, למשל, ווען מען לערנט וועגן קוילן און זאַלץ, אָדער וועגן שול, דאָרה, — קען מען דעמאָלט זאַמלען אלע ווערטער אַרום יעדער פון די טעמעס — אין פאַר־שידענע קאָמבינאַציעס און אופנים. דאָס וועט הייסן אזוי: לאָמיר צונויפזאַמלען אלע הויפטווערטער אין שייכות מיט דער טעמע „קוילן“; לאָמיר צונויפֿזאַמלען אלע צייטווערטער אין שייכות מיט דער טעמע „דאָרה“ וכד'. עס גייט, הייסט עס, טאקע בפועל־מיט וועגן אַנזאַמלען גרעסערע זאַפּאַסן ווערטער, אנטשפּרעכנד צו דער געגעבענער שטופּע פון דעם שילערס שפּראַך־אַנטוויקלונג. דאָס זענען געניטונגען, וועלכע לאָזן זיך פּראַקטיקירן סיי אין צווייטן קלאַס, סיי אין זיבעטן, און אפילו אין מיטל־שול; מען קען פירן די דאָזיקע געניטונגען סיי שריפטלעך, סיי מינדלעך, — אין דער לעצטער פּאַרעם קענען זיי האָבן זייער אַ לעבעדיקן באַראַקטער.

אָבער מען דאַרף זיך אָפּגעבן אַ חשבון, אז עס איז נישט אויסצומיידן ביי דעם דאָזיקן מין אַרבעט אויך וואָרט־איבונגען אין איזאָלירטע, אזוי צו זאָגן, געביטן, ריין אבסטראַקטע, טאקע מעשה געניטונג. אָפהייטנדיק זיך פאַר דער געפאַר פון מעכאַנישקייט און סתם קאַטאַלאָג־זירונג, אַריינטראַגנדיק אין דער אַרבעט וואָס מער צילבאַוואַוסטקייט און קלאָרע פאַרשטענדעניש, אָנפילנדיק די אַרבעט מיט ליבע צו דער מוטער־שפּראַך, — קען מען אפילו אָט די אבסטראַקטע אַרבעטן פאַרוואַנדלען אין אַ לעבעדיקע און אינטערעסאַנטע באַשעפּטיקונג. פאַרשטייט זיך, מ'טאָר נישט אָפּגעבן אויף די וואָרטגעניטונגען קיין גאַנצע שעה, נאָר מ'דאַרף פאַר זיי „אַפּרייסן“ פון מאָל צו מאָל אַ וועלכע 10-15 מינוט.

* * *

די אַמעריקאַנער שול גיט אָפּ אויף אָט דעם מין וואָרטגעניטונגען זייער אַ סך צייט און אויפּמערקזאַמקייט. אין דער אויסגאַבע פאַר ניו־יאָרקער לערער א. נ. „קאָמפּאָזיציעס“ (*), וואָס באַהאַנדלט די קלאַסן 7-9 פון עלעמענטאַר־שול און פון דער ינגערער הייסקול, — איז אָפּגעגעבן זייער אַ סך צייט און דער טאַלע אָנווייזונגען אין דעם פרט. אינעם פּראָגראַם פון יעדן קלאַס איז דאָ אַ באַזונדערע אָפּטיילונג א. נ. „וואָס קאָמפּאָזיציעס“, און עס ווערט דאָ פאַר־לאַנגט פונעם לערער „צוגעוואוינען די תלמידים זיי זאָלן פאַרזיכטיק מאַכן זייער אויסוואַל פון ווערטער, — אַ באַזונדערע אויפּמערקזאַמקייט בנוגע די ווערבן, אדיעקטיוון, אדווערבן און קרובּהשע ווערטער.“ פאַר יעדן קלאַס ווערט

*) *Course of Study in Composition — Elementary and Junior High Schools*, Board of Education, City of New York, p. p. 70.

אָנגעגעבן אַ רשימה א. נ. „קלאַס־וואַקאַבולאַר“, וואָס באַשטייט אַן ערך פון 150-160 ווערטער (ווערבן, אַדיעקטיוון, סובסטאַנטיוון, קאָנעקטיוון) און עס ווערט רעקאָמענדירט דורכצואַרבעטן די דאָזיקע ווערטער אויף אַזאַ אופן: „דערמוטיקט דאָס באַנוצן די אָפּשטאַם־פאַרמען פון די אויסגערעכנטע ווערטער“. אַחוּצן אָפּטייל פון „וואַקאַבולאַר“ ווערט פאַר יעדן קלאַס אויך אָנגעגעבן: (1) אַ 10 ווערטער אויף איינצוהוּרן זייער אַרויסרעדן; (2) אַ 10 ווערטער מיט זייערע אַנטאַנימען; (3) אַ 10-15 ווערטער מיט זייערע סינאַנימען; (4) 10 פּראַ־זעס פון אידיאָמאַטישן כאַראַקטער. אמת, דערביי ווערט אָנגעמערקט: „די אַנטאַנימען, סינאַנימען און פּראַזעס ווערן דאָ אַריינגעפירט פשוט כדי צו הייבן די פאַרשידנאַרטיקייט פון אויסדריקן זיך. קיין שום פאַרמעלע באַגרענעצונג אין די באַטייטן ווערט דאָ נישט געמיינט“.

וואָס שייך דעם עצם אַריינפירן די וואַקאַבולאַר־מוסטערן, ווערט פאַרגע־לייגט, אַלס אַ מיטל צו פאַראיינהייטלעכן דעם פּלאַן פון דער וואַקאַבולאַר־אַרבעט אין קלאַס — צו נוצן די אויסגאַבעס פון ליטעראַטור־לימוד, און זייערע טעמעס זאָלן דינען ווי דער מערום אויף אַריינצוברענגען די פאַרגעשריבענע ווערטער.

די דאָזיקע אַלע פאַרשריפטן און אָנווייזונגען ליידן בפירוש פון פאַרמאַליזם און פּעדאַגאָגיק, זיי קענען לייכט ברענגען צו מעכאַנישקייט אין שפּראַך־לימוד. עס איז נישטאָ קיין שום דערקלערונג פאַרוואָס קומען אין דער רשימה דווקא די ווערטער און נישט קיין אַנדערע, פאַרוואָס דווקא די סינאַנימען און אַנטאַנימען און נישט קיין אַנדערע. ווייטער, אויב צופאַסן זיך צום לייען־מאַטעריאַל פונעם ליטעראַטור־לימוד, איז דאָך אַוודאי אַ קשיה, פאַרוואָס דווקא די ווערטער און נישט קיין אַנדערע: קענען דאָך פאַרשידענע לערער נוצן פאַרשידענע לערן־און לייען־ביכלעך אין קלאַס, — וועט דאָך ממילא דער וואַקאַבולאַר זיין ביי יעדן לערער אַן אַנדערער.

נישט געקוקט אויף די אַלע ספּקות, האָב איך דאָך געהאַלטן פאַר נוצלעך צו באַקענען אונדזערע לערער מיט אַט דעם טיפּ אַרבעט. די לעצטע ווערט דאָ טעאָרעטיש באַגרינדעט אין די ווייטערדיקע ווערטער:

„אין אַ באַריכט וועגן די עקספּערימענטאַלע שולן (1924—25) ווערט געמאַכט אַזאַ פעסטשטעלונג: במשך פון אונדזערע טעסטירונגען האָבן מיר אָביעקטיוו באַוווּן דאָס וואָס מיר ווייסן אַלע, אַז זייער אַ סך פון אונדזערע קינדער זענען שרעקלעך אָפּגעשטאַנען אין וואַקאַבולאַר... מיר האָבן געהאַלטן פאַר גאַנץ זיכער, אַז די תלמידים כאַפּן אויף דעם באַטייט און דעם באַנוץ פון די ווערטער אַדאַנק זייער לייענען, אַדאַנק זייער אויסלייג־אַרבעט און אַנדערע אַקטיוויטעטן. אַזאַ אַרט פּולקאָמענקייט פאַרבלייבט אָבער נאָר אַן אויפ־

ריכטיקער וואונטש בנוגע א גרויסן טייל פון אונדזרע שילער, בעיקר די וואָס קומען פון היימען וואו עס ווערן באנוצט פרעמדע שפראַכן... די באַריכטן פון די עקספּערטמענטאַלע שולן ווייזן אין דעם פרט, אַז דאָרט וואו עס ווערן גע- מאַכט געוויסנהאַפּטע, ענערגישע און סיסטעמאַטישע באַמיונגען צו באַקענען די תּלמידים מיט די וויכטיקערע ווערטער אין דער שפראַך, ווערט יאָ דערגרייכט אַ פאַרגרעסערונג פונעם וואָקאַבולאַר און עס באַמערקט זיך אַ פאַרבסערונג אין די לייען־פּעיקייטן און אינטעליגענצ־ניוואָ. כדי מיטצוהעלפֿן אָט די „גע- וויסנהאַפּטע, ענערגישע און סיסטעמאַטישע באַמיונגען צו באַקענען די תּלמידים מיט די וויכטיקערע ווערטער אין דער שפראַך“, זענען צוגעגרייט געוואָרן פעסט- באַשטימטע קלאַס־וואָקאַבולאַרן. די ניצלעכקייט פון די ווערטער איז פעסטגע- שטעלט געוואָרן אויפֿן גרונט פון ט אַ ר נ ד י י ק ס ווערטער־ליסטע. מיט אַ צווייטן אומשטאַנד האָט מען זיך שטאַרק גערעכנט ביים אָפּקלייבן און גרופירן די ווערטער — דאָס איז די קאַרעלאַציע מיט די אַלערליי לעבנס־אַקטיוויטעטן פונעם תּלמיד, און אויך מיט די אַנדערע לימודים אין קלאַס. אין דער זעלבער צייט איז אויך גענומען געוואָרן אין באַטראַכט די „שאַטירונג“ אָדער די ניצ- לעכקייט פון די ווערטער ביי פאַרשידענע קאָמבינאַציעס אין יעדן קלאַס. דאָס דאַרף העלפֿן צו באַוואַרענען דאָס אָפּטע באַנוצן פון די ווערטער־קאָמבינירונגען, כדי צו מאַכן די ווערטער פאַר אַן אינטעגראַלן טייל פונעם קינדס וואָקאַבולאַר אין אַ מינימום צייט. עס ווערט רעקאָמענדירט מען זאָל ניצן אַ געוויסן פאַר- איינהייטלעכטן „הינטערגרונט“ — אַלס יסוד ביים אונטעריכטן די וואָקאַבולאַר- אַרבעט... אַ צאָל פאַקטן וואָס באַזירן זיך אויף אַזאַ מין „הינטערגרונט“ גיט די אויסגעצייכנטע געלעגנהייט צו באַנוצן וואָקאַבולאַר־גרופּעס: לעבנס־טואַציעס פון אַ געוויסן מאָמענט, ווי למשל, זומער אויפֿן קעמפּ, אַ געאָגראַפישע נסיעה, אַ היסטאָרישע באַוועגונג, אָדער אַ לעבעדיקע געשיכטע אַרויסגענומען פון דער ליטעראַטור וואָס איז באַשטימט פאַרן געגעבענעם קלאַס. — דאָס אַלץ שאַפט דעם יסוד ביים לערנען און וועקט צו שעפּערישער קאָמפּאָזיציע. דאָס מיינט נישט, פון דעסט וועגן, אַז די אַלע רעקאָמענדאַציעס שליסן אויס דאָס באַניצן פון אַנדערע מאַטעריאַלן אַלס אַ באַזיס אַריינצופירן געוויסע ווערטער... עס איז נישט די כּוונה (פון די וואָקאַבולאַר־רשימות), אַז די אַרבעט איבער דער באַ- רייכערונג פונעם וואָקאַבולאַר דאַרף זיך נישט אַנדערש באַגרענעצן מיט אָט די ווערטער פון די רשימות. אין יעדן קלאַס דאַרף לכל הפחות נאָך אַמאָל אַזוי פיל ווערטער אַרויסקומען פונעם לייענען, פון די באַשעפּטיקונגען און פון די ספּע- ציעלע אינטערעסן פון די תּלמידים, און די דאָזיקע ווערטער דאַרפֿן ווערן אַ טייל פון תּלמידס ווערטערבוך. ביי דער אַרבעט איבער מינדלעכער און שריפט-

לעכער קאמפאזיציע דאָרף דער שילער טרענירט ווערן, ער זאָל דערפילן די קראַפט פונעם לעבעדיקן, ספּעציפישן אָדער עקזאָקטן וואָרט" (*).

אַזוי שטייט די זאך ביי לייטן. ביי אונדז האָט מען זיך דערווייל נאָר עטוואָס באַשעפטיקט מיטן וואָקאַבולאַר פאַרן אָנהייבער-קלאַס (זע די אויסגאַבע פון יוואָ אונטער דעם נאָמען, ניו-יאָרק, 1944). וואָס נוגע דעם וואָקאַבולאַר פון די עלטערע קלאַסן, זענען קיינע פאַרשונוגען און קיין שום רעקאָמענדאַציעס ביי אונדז נישט בנמצא. עס קומט אויס, אַז יעדער לערער דאָרף די זאך פּסקנען פאַר זיך אַליין. אָבער דאָס וואָס עס פעלט ביי אונדז די קאָלעקטיווע אויספאַר-שונג פון אַט די פּראָבלעמען, דאָס באַפרייט נישט דעם לערער-יחיד פון דער פליכט דורכצופירן די דאָזיקע וואָקאַבולאַרע-אַרבעט אויסגעהאַלטן און סיסטע-מאַטיש. יעדער לערער דאָרף פון פאַרויס זיך אָנמערקן די רשימה פון העברעישע ווערטער, פון צונויפּזאַצן, פון צווילינג-אויסדרוקן און פון נייבילדונגען, וועלכע ער האַלט פאַר נויטיק, אַז זיין געגעבענער קלאַס זאָל זיך עס איינשאַפן, איינ-אייגענען במשך פון געגעבענעם לערניאַר. די דאָזיקע רשימות דאַרפן נישט זיין צו גרויס, אָבער אויך נישט צו קליין. און אַט די רשימות ווערטער זאָל טאַקע דער לערער דורכמאַכן מיטן קלאַס במשך פון יאָר. דער צוועק פון די צאָלרייכע ביישפּילן, וועלכע איך גיב דאָ אינעם איצטיקן קאַפיטל, איז טאַקע — צו העלפן דעם לערער זיך קלאָר מאַכן דעם באַראַקטער פון זיין אַרבעט איבער דער וואָרט-געניטונג און העלפן אים צוזאַמענשמעלן די אָנגערופענע רשימות. די לעצטע דאַרפן, פאַרשטייט זיך, אויך אַרייננעמען דעם מאַטעריאַל, וואָס איז אָנ-געגעבן דאָ אין בוך אין די קאַפיטלעך וועגן סינאָנימען, אַנטאָנימען, עפיטעטן, פאַרגלייכן.

וועט דער לערער געדענקען צו גיין פון לייכטן מאַטעריאַל צו שווערן; וועט ער געדענקען נישט איבערצולאָדן די רשימות און נישט אַרויפלייגן אויף די שוואַכע פליצערס פון די תלמידים קיין צו גרויסע און צו שווערע אויפגאַבעס, ד"ה ער וועט פאַר יעדן קלאַס אַרויסכאַפן דעם מאַטעריאַל וואָס איז פאַר אים צוגעפאַסט; וועט ער דורכמאַכן די גאַנצע אַרבעט פאַמעלעך, סיסטעמאַטיש, אָן פּעדאַגטישקייט; וועט ער פּועלן, אַז די שילער זאָלן טון די דאָזיקע אַרבעט מיט אויפריכטיקן אינטערעס, אין פולער באַוואוסטזיניקייט און אָנערקענונג, און נישט מעכאַניש און אויטאָמאַטיש; — דעמאָלט קען דער לערער זיכער זיין, אַז דער לימוד וועט ברענגען גוטע רעזולטאַטן און ער וועט ווירקלעך באַרייכערן דעם לעקסיקאָן פון די תלמידים.

און נאָר באַזונדערס דאַרפן עס געדענקען די לערער פון די שולן אין די

(* דאָרט, ז"ו 11-12.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

אמעריקאנער לענדער, וואו די קינדער קומען אין שול מיט דער מינימאלער צוגעגרייטקייט אין דער יידישער שפראך. בארייכערן דעם לעקסיקאן פון אַט די תלמידים בהדרגהדיק, סיסטעמאטיש, אויף א קענטיקן אופן — דאָס מיינט געווינען די דאָזיקע קינדער דערציעריש, נאציאנאַל, קולטורעל. אָבער דאָס קען דערגרייכט ווערן נאָר דעמאָלט, ווען מיר וועלן די וואָרט־געניטונגען נישט איזאָלירן ווי אַ מעכאַנישע דרייל־אַרבעט, נאָר זיי האַלטן איינגעשלאָסן אין די ראַמען פון דער גאַנצער שפראַך־אַרבעט, מאַכן זיי פאַר אַן אָרגאַנישן טייל אירן, עס זאָל זיך נישט אָפּטון אויך פון דער אַרבעט דער גייסט פון שער־פּערישקייט און אינטוויציע.

*
**

צום סוף לאָמיר אָנמערקן מוסטערן פון איינצלנע אייגנטלעכע געניטונגען איבערן וואָרט:

(1) שאַפן אַרום אַ געגעבענעם וואָרט אַלע מעגלעכע הויפט־ווערטער, צייטווערטער, אייגנשאַפט־ווערטער וכו'.

(2) וועלכע צייטווערטער לאָזן זיך באַנוצן בנוגע דעם וואָרט „וואַסער“? (גיסט זיך, רינט, פאַרפלייצט, טרינקען, רוישט, לויפט; איז וואַרעם, קאַלט; שמוציק, קרישטאָלרייך; פרישט אָפּ, וואַשט, רייניקט אא"וו).

(3) צונויפשטעלן ווערטערנעסטן פון שטאַמווערטער און זייערע פאַרשידנ־אַרטיקע אָפּבילדונגען (האַלץ, העלצער, הילצערנער, געהילץ, האַלץ־הענדלער; קראַנק, קראַנקהייט, אַ קרענק, קרענקלעכער, קראַנקהויז, קראַנקשאַפט אא"וו).

(4) צומראַכטן פאַרגלייכונגען צו געגעבענע ווערטער: שוין, ליכטיק, שטיל, יקלוג וכו'.

(5) רוף אָן אַלע קאָלירן און זייערע ניואַנסירונגען.

(6) רוף אָן אַלע מינים קולות, וואָס דער מענטש גיט אַרויס פון זיך.

(7) רוף אָן אַלע באַוועגונגען, וואָס דעם מענטשם קערפּער מאַכט.

(8) רוף אָן אַלע באַוועגונגען פון די פיס, הענט, קאָפּ.

(9) רוף אָן אַלע מעגלעכע טונגען, וואָס מען פירט אויס מיט די הענט.

(10) שטעל צונויף אַ רשימה פון אַלע ווערטער, וואָס האָבן אַ שייכות

צו אַ באַן (ציג).

(11) באַצייכענען אַלערליי שטימען.

(12) באַצייכענען אַלערליי פאַרמען פון קעגנשטאַנדן.

(13) וועלכע צייטווערטער ווערן באַנוצט אין צוזאַמענהאַנג מיטן אויג.

(14) אָנרופן אַלע טיילן פון אַ בוים, שטול, אויטאָ, וואָגן, בוך, צייטונג.

- 15) ווי אזוי באצייכנט מען אלע מינים רעדן פון א מענטשן און זיין באווירקן אנדערע מיט רעדן.
- 16) וועלכע געפילן לעבט אלץ איבער א מענטש?
- 17) אָנרופן די אויסערלעכע אויסדרוקן פון כעס, פרייד.
- 18) צייטווערטער און אייגנשאפט-ווערטער אין שייכות מיט זון, וואַלקנס, הימל, פּרילינג.
- 19) אלע מינים געביידעס און זייערע טיילן.
- 20) אַרבעט איבער מאָדיפּיצירונגען פון ווערטער מיט דער הילף פון פּרע-פּיקסן; כּמשל: שטעל צונויף א רשימה פון ווערבן, סובסטאַנטיוון און אַדיעקט-טיוון — ווי מעגלעך אלע פונעם זעלבן שורש — מיט די פּרעפּיקסן און פּרעפּאָזיציעס צו, אויס, גע, אומ, דער, פאַר, אַרויס, איבער, באַ; ביי; פּונאַנד דער, אָנ, צוריק, נאָכ, אַראָפּ.
- די אַרבעט וועט אויסזען אזוי:

פ ר ע פ י ק ס ד ע ר

- ו ו ע ר ב ן: דערקלערן, דערציען, דערבאַרעמען, דערווערבן, דערציילן, דערגרייכן, דערנידעריקן, דערשיינען, דערמאָנען, דערהאַלטן, דערוואַרטן, דער-לויבן, דערמוטיקן, דערמונטערן, דערנענטערן, דערנערן, דערקענען, דערקוויקן.
- אַ ד י ע ק ט י ו ן: דערציער, דערציילער, דערגרייכער, דערנערער אא"וו.
- ס ן ב ס ט אַ נ ט י ן: דערקלערונג, דערציונג, דערבאַרעמונג, דער-ציילונג, דערלויבעניש אא"וו.
- ביים פּרעפּיקס **גע** קאָן מען אויסטיילן אַכסטראַקטע סובסטאַנטיוון באַ-זונדער און קאָנקרעטע סובסטאַנטיוון באַזונדער. ביים פּרעפּיקס **אומ** איז גוט דורכצופירן אַן אַרבעט איבער אַדיעקטיוון. ביי די אלע אַרבעטן דאַרף דער לערער יעדער מאָל דורכטראַכטן די זאַך, און נאָך בעסער — אַליין דורכמאַכן פאַר זיך די אַנטשפּרעכנדיקע אַרבעט.
- 21) אָנרופן אלע ווערטער, מיט וועלכע מיר באַצייכענען אַ צ אַ ל, מ אַ ס: ציפּער, סומע, סכּום, מיספּה, כּמות, באַטרעף, סך-הכל; מאַסשטאַב, מאַסע; מענגע, פּאַק; גרייס, פּאַרמאַט, לענג, הייך, גרעב, ברייט; אומגעפּער, אַן ערך.
- 22) אָנרופן אלע ווערטער, וואָס באַצייכענען ג ר ו י ס ק י י ט: אימ-פּאַזאַנט, היפּש, וואָגיק, קאַלאָסאַל, גראַנדיעז, געוואַלדיק, אומגעהייער, גוּמאַד-דיק, אימפּאַנירנדיק, אומבאַשרייבלעך, אומגלייבלעך, אָן אַ פּאַרגלייך.
- 23) אָנרופן אלע נעמען, וואָס באַצייכענען ז אַ מ ל ו נ ג ג ע ן פּ ן: מ ע נ ט ש ן: צוואַמענפּאַר, צוואַמענקום, קיבּוץ, קבוצה, גרופּע, מאַסע, פּאַרזאַמלונג, אַסיפה, קאָנפּערענץ, קאָנגרעס, זיצונג, קהל, ציבור, געמיינדע; עולם, כלל, פּובליקום, חמוץ, קרייז, געזעלשאַפט, חברה, שבט.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

(24) אַנרופן אַלע נעמען, וואָס באַצייכענען צייט: סעזאָן, לערנצייט, לערניאָר, שוליאָר, יאָרצייט, פּויוזע, הפּסקה, בין הזמנים, פּריער, שפּעטער; פּעריאָד, תקופּה, דור, גענעראַציע, מינוט, שעה, חודש, מעת-לעת; נעמען פּון טעג, חדשים, צייטן פּון יאָר, ראש חודש.

(25) אויף דעם זעלבן שטייגער קען מען זאמלען די ווערטער ארום די באַגריפּן: טאָג, נאַכט, געגנט, וואוינונג, געביי, מעבל, באוועגונג, אייזנבאן; שיה, אויטאָ, ווינט, יבשה, קרוב, באקן, קאַכן, כלים; עסן; קלאַנג; פּאַסט; טעלע-פּאָן, ראַדיאָ, שפּראַך, דרוק, געזונט, קראַנקהייט, באשעפּטיקונג, קינדערשפּיל; שניידעריי, שוסטעריי, יום-טוב, רעליגיע.

פאַר די אַלע מינים אַרבעט קען דער לערער זייער גוט אויסנוצן נ. סטוטש-קאָוז „אוצר פּון דער יידישער שפּראַך“. דער לערער דאַרף אָבער זיין אָפּגע-היט און נישט אַריינברענגען קיין לאַקאָליזמען אָדער אנדערע נישט געברויכט-לעבע ווערטער, מיט וועלכע סטוטשקאָוז טעקסט איז איבערגעפּילט.

1) אַרבעט איבער אידיאָמאַטישע פּראַזעס

דאָס זעלבע וואָס מיר האָבן אויבן געזאָגט וועגן סיסטעמאַטישער, דורכ-געטראַכטער אַרבעט איבער העברעיזמען, עפּיטעטן אא"וו און אויך וועגן די וואָרטגעניטונגען, — קאָן אויך געזאָגט ווערן וועגן א י ד י אָ מ א ט י ש ע. פ ר א ז ע ס. יעדער לערער דאַרף זיך אָנמערקן א געוויסע צאָל פּראַזעס, וועלכע ער וויל איינשאפּן דאָס יאָר ביי זיינע תּלמידים, — און אָט די דאָזיקע צאָל פּראַזעס דאַרף ער סיסטעמאַטיש דורכאַרבעטן מיטן קלאַס. די דאָזיקע צאָל פּראַזעס דאַרף זיין 15-30 א יאָר; וואָס אַ העכערער קלאַס, אַלץ גרעסער די צאָל אידיאָמאַטישע פּראַזעס במשך פּון יאָר.

כדי צו פאַרלייכטערן דעם לערער און אים געבן א מעגלעכקייט פּון אָפּ-קלייב, גיבן מיר דאָ א גרעסערע צאָל אזעלכע אידיאָמאַטישע פּראַזעס, מיט וועלכע די שפּראַך פּון די תּלמידים דאַרף באַרייכערט ווערן. די דאָזיקע רשימה פּון אידיאָמאַטישע פּראַזעס פרעטענדירט נישט אויף אויסגעפּאַרשטקייט און וויסנשאַפּטלעך-פּעדאַגאָגישן אַנאַליז. עס איז בלויז אַ זאַמלונג פּון אויסדרוקן, וואָס זענען שטאַרק אָנזעעוודיק און חשוב אין דער גערעדטער און ליטעראַרי-שער שפּראַך, — און דעריבער איז, לויט מיין מיינונג, זייער איינשאפּונג און איינאייגענונג ביי אונזערע תּלמידים — זייער וויכטיק און דורכאויס גע-וואונטשן.

פּון אָט דער גרויסער רשימה פּראַזעס, וואָס איך גיב דאָ, וועט יעדער

לערער לייכט קענען ארויסנעמען די פראזעס און אזוי פיל, ווי ער האלט עס פאר נויטיק און צוגעפאסט צו זיין געגעבענעם קלאס אינעם געגעבענעם לערני-יאָר.

רשימה פון אידיאָמאַטישע פראָזעס.

ווי עס ווייזט אויס. — ביי מיר קומט אויס. — אראָפּשלינגען א ליגן. — דערצייל נישט קיין מעשיות. — גיי שריי חי וקים. — קוק מיר גלייך אין די אויגן אַרײַן. — אַ קשיה אויף אַ מעשה. — דער גוטער יאָר ווייס אים. — איין גאָט אין הימל ווייס. — ער איז געפאַלן אויפן שכל, אויף אַ המצאה. — ווי קומט די קאַץ איבערן וואַסער. — די אויגן קריכן אים פון קאַפּ אַרויס. — הלוואי פון דיין מויל אין גאָטס אויערן. — אם ירצה השם. — דער חלף ליגט אויפן האַלדז. — הלוואי זאָל איך ליגן זאָגן. — קיין פינגער אין מויל דאַרף מען אים נישט אַרײַנגיגן. — דער קאַפּ האָט אים נישט אויסגעדאַרט. — אַראָפּ פון מאַרק. — עס גייט גוט ווי געשמירט. — די מזל ברכה איז אין דעם אַרײַן. — אַ נס איז אים געשען. — אַ נאַר פון באָד אַרויס. — עס בייסן אים די הענט. — ער איז אַליין אויף זיך אַ גולן. — ווי האַלט עס מיט אים? — קוים וואָס די נשמה האַלט זיך אין אים. — זיין שעה האָט געשלאָגן. — דער כעס איז מיר אָפּגעגאַנגען. — עס איז מיר אַראָפּ אַ שטיין פון האַרצן. — קיין גרעסערע דאַגה זאָלט איר נישט האָבן. — די וועלט איז נאָך נישט אונד טערגעגאַנגען. — הלוואי אויף שמחות. — ער קען איבעררעדן אַ שטיין. — עס גייט אים מיט דער פוטער אַראָפּ. — אַ סך זמירות און ווייניק לאַקשן. — גיי זוך דעם פאַראַיאָריקן שניי. — פון דעם מעל וועט שוין קיין ברויט נישט זיין. — מען האָט אים געקוילעט אָן אַ מעסער. — עס גייט נישט, כאָטש צערייס זיך. — כאָטש לייג זיך און שטאַרב. — אן אומגליק האָט אים גע-טראָפּן. — אז ס'איז שוין געקומען צו רייד... — אנטקעגן דעם וואָס איר זאָגט... — אלע מאָנטיק און דאָנערשטיק. — ער האָט אַ חזקה אויף דעם. — ווי גאָט האָט געבאַטן. — עס איז אַ יושר גדול. — ער איז צו גאָט און צו לייט. — הייב זיך מיט אים נישט אָן. — אַ סוד פאַר גאַנץ בראָד. — צעלייגן אויף טעלערלעך. — מאכן אַ צימעס פון דעם. — אויף זיינע רייד איז נישטאָ וואָס צו בויען. — עס האָט קיין פנים נישט. — וואָס איך האָב אויפן האַרצן וועל איך אויסלאָזן צו דיין קאַפּ. — ער האָט אים געמאַכט מיט דער בלאָטע צונלייך. — מען טראָגט אים אויף די הענט. — לאַ מיט אן אַלף. — עס הייבט זיך נישט אָן. — האָט נישט קיין פאַריבל. — זאָגט זי טאָג, זאָגט ער נאַכט. — מיטן שענסטן כבוד. — אויף דער הייסער מינוט. — אַ דונער האָט אים געטראָפּן. — ער האָט פאַרלוירן דעם קאַפּ, דאָס לשון. — האָר און נעגל שטעלן

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

זיך קאפויר. — ער ווייזט אַ פייג אין קעשענע. — עס וועט אים גלאַט נישט אַראָפּ. — איך וועל אים געבן, אז ער וועט דערוען די וועלט און יענע וועלט. — עס וועט אים ווערן פינצטער אין די אויגן. — איך וועל אים ווייזן ווער עלטער איז. — מורא ווי פארן פאַראַיאָריקן שניי. — מיט אַ געזונטן קאַפּ אין אַ קראַנקער בעט. — עס איז מיר אַנטפאַלן דאָס געזונט. — דערשראָקן אויף מױט. —

מעטאדיק פונעם גראמאטיק-לימוד

(א) צי דארף מען לערנען גראמאטיק?

זינט עס האָבן גענומען אַרײַנדרינגען אין דער שול־און דערצײַונג־אַרבעט די נייע אידישע וועגן פרייהייטלעכע מעטאָדן פון דערצײַען דאָס קינד, פון אַרײַנצײַען די תלמידים אין פאַרשערישע און אָבסערווירנדיקע אַרבעט, פון אָפֿֿֿ זאָגן זיך פון די וועגן פון קנעלן און דריל־עווען, — איז אויך געקומען אן איבערשאַצונג וועגן די צילן און מעטאָדן פון לערנען גראמאטיק אין פאָלקשול און מיטל־שול. מע האָט גענומען פאַרשן און עקספערײַמענטירן און עס איז געקומען אַ גרויסע אנטױשונג אין די בידאַהעריקע מעטאָדן פון לערנען פאַרמעל די גראמאטיק — אויספירן איזאָלירטע געניטונגען איבער סינטאַקס און עטײַ מאָלאָגיע, דורכפירן אַנאַליזן איבערן פשוטן און קאָמפּליצירטן זאַץ, אא"וו. עס האָט גענומען פארשווינדן דער נאַאוווער גלױבן, אַז מיט דער הילף פונעם גראַמאַטיק־לימוד בעסערט מען אױס די קאַרעקטקײַט, פּינקטלעכקײַט און „גוטס־קײַט“ פונעם תלמיד רעדן און שרײַבן. מע האָט אויפגעהערט גלױבן אינעם כוח פון די גראמאַטיקאַלישע כללים און געזעצן, וועלכע מ'האַט אַרײַנגעקלאַפּט אין קאָפּ פונעם שילער. מ'האַט אָנגעהױבן צוביסלעך אָפּטרעטן פון די מנהגים און כללים וואָס זענען געווען אָנגענומען ביים לערנען די קלאַסישע שפּראַכן. מע האָט אויפן לימוד פון גראמאַטיק אָנגעהױבן אָנווענדן די אויספירן פון דער מאָדערנער עקספערײַמענטאַלער קינדער־פּסיכאָלאָגיע פון איין זײַט, און פון די נייע איינשטעלונגען בנוגע דער לעבעדיקער פאָלקסשפּראַך פון דער אַנדערער זײַט. און דאָס אַלץ האָט אינגאַנצן געענדערט דעם כאַראַקטער און די מעטאָדיק פונעם גראמאַטיק־לימוד.

דער ענין גראמאַטיק האָט אויך די ייִדיש־וועלטלעכע שול אין פּוילן און אַנדערע מזרח־אײראָפּעיִשע לענדער שטאַרק געמאַטערט, און אויף פאַרשידענע קאָנפערענצן און אין זשורנאַלן האָבן ייִדישע לערער דיסקוטירט די פּראַגע: — צי דאַרף מען בכלל לערנען גראמאַטיק? און אויב יאָ מיט וועלכע מעטאָדן? געוויס, ווען מען האָט אין זײַנען דעם מיטלמעסיקן לערער, איז פאַראַן אַ

סכנה, אז דער לימוד פון גראַמאַטיק זאָל זיך ביי אים פאַרוואַנדלען אין א גרויסער און נודער מאַטעריש פאַר די קינדער. דער לימוד פון גראַמאַטיק איז דאָך אַבסטראַקט, אָפגעריסן פון לעבן, די קינדער אין דעם עלטער פון עלעמענ-טאַר-שול האָבן נישט קיין אָנגעזאַמלטע פאַראַלגעמיינערטע דערפאַרונגען אויפן געביט פון שפראַך-באַאַבאַכטונג; פון דער אַנדערער זייט, אויף דעם לערער אַליין לאַסטעט אַ באַרג מיט פאַראורטיילן, סכאַלאַסטישע באַנעמונגען בנוגע גראַמאַטיק, ער אַליין האָט אַדורכגעמאַכט דעם דאָזיקן לימוד אין דער אַלטער שול אויף אַ דאָנאַטאַישן אופן; טאָ ווי אַזוי איז צו האָפן, אז אַט דעם גרויען לערער וועט זיך איינגעבן אויף אַ צוועקמעסיקן אופן צו באַלעבן און מאַכן באַליבט דעם גראַמאַטיק-לימוד פאַר די קינדער פון אונדזערע שולן? יאָ, געוויס, די סכנה איז גרויס... דעם טעכניש-געשיקטן אָדער דיסציפלין-שטרענגן לערער קען זיך נאָך איינגעבן צו באַהערשן די קינדער, אַרויפצווינגען אויף זיי דעם „אינטערעס“ צום לימוד פון גראַמאַטיק, אָבער — צי וועלן דערביי דערגרייכט ווערן וועלכע עס איז ד ע ר י צ י ע ש ע אויפגאַבן, צי וועלן די קינדער כאַטש אין אַ קליינער מאָס איבערלעבן די פ ר י י ד פ ו ן א ר ב ע ט, דאָס איז אונטער אַ גרויסן ספק.

איז טאַקע נישט קיין וואונדער, ווען עס קומט אזא ראַדיקאַלער פּעדאַגאָג, ווי קאַרל קאַטע* און זאָנט קליפ און קלאָד: „מיר מוזן אַרויס-וואַרפן פון דער פּאַלקשול דעם סיסטעמאַטישן לימוד פון גראַמאַטיק“... „די באַגריפּלעכע דעפיניציעס און כללים, מיט וועלכע מען האָט אָפּפּעריט אין דער עלעמענטאַר-שול, זענען פאַר די קינדער נישט צוטריטלעך און פאַר דער שפראַך-וויסנשאַפט אין גאַנצן אַן שום ווערט“. און לינקע איז נישט דער איינציקער וואָס האַלט אַזוי.

אָבער שוין אין דער געבראַכטער ציטאַטע פון קאַרל לינקע איז צו זען, אז די גאַנצע פּראַגע, צי דאַרף מען לערנען גראַמאַטיק, קען נישט באַהאַנדלט ווערן אַבסטראַקט, זי איז בעיקר פאַרבונדן מיט די מ ע ט א ד ן, וועלכע ווערן אָנגעווענדט ביים לערנען גראַמאַטיק. אויב לינקע קלאָגט זיך אויף די „באַ-גריפּלעכע דעפיניציעס און כללים“, קען מען דאָך אָט די דעפיניציעס און כללים אַזוי מעטאָדיש סערווירן פאַר די קינדער, אז עס זאָל יאָ ווערן פאַר זיי צוטריט-לעך, מע קאָן זיי אויך וויסנשאַפטלעך און אידעיאַיש מאַכן פּולשטענדיק ווערט-פּול. אַלץ ליגט אין די הענט פונעם לערער און פון... דער מעטאָדיק.

די שפראַך-מעטאָדיסטן פון די לעצטע יאָרן אין ראַטנפאַרבאַנד האָבן אין גאַנצן אַן אַנדער באַציונג צום לימוד פון גראַמאַטיק, ווי דער אויבן דערמאָנטער

* געזאַמטאַונטעריכט און דייטש-אונטעריכט פון 1טן ביזן 8טן שוליאָר, ז' 164.

עסטרייכישער פּעדאָגאָג. די מחברים פון דער „מעטאָדיק פון דער רוסישער שפּראַך אין עלעמענטאַר־שול“ (קאָנאָניקו, קאַסטינ, שטשערבאַקאָוו — מאָסד קווע, 1984, זייט 37 און ווייטער) דריקן אויס אויף אזא אופן זייער שטעלונג צו דער פּראָגע, וועלכע מיר באַהאַנדלען דאָ: „גראַמאַטיק — זאָגן זיי — דאַרף סיי אין מיטל־, סיי אין אָנפאַנגשול האָבן איר זעלבשטענדיק אָרט אין דער ריי פון אַנדערע לימודים — מיט איר באַשטימטן אינהאַלט, מיט אירע באַזונדערע לערן־מעטאָדן, מיט איר אייגענער באַשטימונג. זי דאַרף שפּילן אַ פּירנדיקע ראָל אין דער סיסטעם לימודים פון דער רוסישער שפּראַך: זי דאַרף העלפּן פון איין זייט אויסצואַרבעטן ביי די קינדער רגילותן פון דענען, פון דער אַנדערער זייט דאַרף זי זיכערן, אז די קינדער זאָלן בעסער באַהערשן די רגילותן אין מינדלעכער און שריפטלעכער שפּראַך און אויך די רגילותן צו באַד וואוסטזיניקן לייענען.“ די דאָזיקע מיינונג איז געווען אין פּולן הסכם מיט די באַקאַנטע סאָוועטישע באַשלוסן „וועגן דער אָנפאַנג און מיטל־שול“, 1931, און מיט די באַשטימונגען פון 25טן אויגוסט 1932, וואו בנוגע דער פּראָגראַם פון שפּראַך ווערט אָנגעוווּן אזוי: „די פּראָגראַם דאַרף פאַרזיכערן דאָס באַהערשן אן אמת־סיסטעמאַטישן און גענוי אָנגעצייכנטן קרייז ידיעות, ווי אויך פעסטע רגילותן אין ריכטיקן לייענען, שרייבן און מינדלעכער שפּראַך, דערביי דאַרף מען אַריינפירן אין דער שולאַרבעט־פּראַקטיק פון די שילער זעלבשטענדיקע שריפטלעכע אַרבעטן, גראַמאַטיק און אַלע אַזא אַזא אַזא — סיי אין קלאַס, סיי אין שטוב.“

אויך די פּוילישע מלוכה־פּראָגראַם האָט דעם לימוד פון גראַמאַטיק אָפּגעגעבן אַ היפש אָרט אין יעדן קלאַס באַזונדער, און צווישן די צילן מונעם שפּראַך־לימוד מערקט אָן די פּוילישע מלוכה־פּראָגראַם אויך פּאָלגנדיקן ציל: „צוזאַמען מיט דער פּראַקטישער באַהערשונג פון דער מוטער־שפּראַך דאַרף אויך קומען די עלעמענטאַרע אָבער געאָרדנטע באַקאַנטשאַפט מיטן בוי פון דער שפּראַך, אַלזאָ מיט די יסודות פון גראַמאַטיק.“

אָט די פּאָזיטיווע איינשטעלונג לגבי גראַמאַטיק באַזירט זיך אויף דער איר בערצייגונג, אז דער לימוד פון גראַמאַטיק קען אויספירן אַ וויכטיקע דערציע־רישע און באַלערנדיקע פונקציע אין שול. אָנגעווענדט אויף אַ צוועקמאַסיקן אופן, קען דער גראַמאַטיק־לימוד העלפּן דיסציפּלינירן דעם דענק־פּאַראַט און די דענק־פעיקייטן פון שילער. אָפּערירנדיק מיט די נאַטירלעכע אוצרות פון שפּראַכלעכע פּאַקטן ביי די קינדער און ווענדנדיק זייער אויפּמערקזאַמקייט אויפן וועג פון אָבסערוואַציע, קען דער גראַמאַטיק־לימוד באַזיניקן דעם שפּראַך־מעכאַניזם פון די קינדער און אין אַ גרויסער מאָס פאַרלייכטערן די באַהערשונג פון דער גוטער און ריכטיק געבויטער מינדלעכער און שריפטלעכער שפּראַך. צו

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

אָט די אויפגאבן פונעם גראמאטיק־לימוד דאַרפן זיין צוגעפאסט אונדזערע מע-טאָדן, דערביי — אויף קיין איין מינוט נישט אַרויסלאָזן פון אויג די אַלגעמיינע דערציערישע אויפגאבן פון דער שול בכלל און פונעם לימוד מוטערשפראך בפרט.

ב) דער מעטאדישער וועג

פאַר דער אַלטער שול איז בכלל נישט געשטאַנען קיין שום פראַגע וועגן דער מעטאדיק פון גראמאטיק. פאַר דער אַלטער שול איז גראמאטיק געווען אַ האַנאַנזירטער לימוד, וועלכער האָט דעם ציל „אויסצולערנען די קינדער ריכ-טיק רעדן, ליינענען און שרייבן“. זי האָט אינגאָרירט די לעבעדיקע שפראַך-אוצרות פונעם קינד און איז געווען איבערצייגט, אז וואָס מער גראמאטיקאַ-לישע כללים און געזעצן זי וועט אריינפויקן אין קאָפּ אירע שילער, אַלץ „ריכ-טיקער“ וועלן זיי רעדן, ליינענען און שרייבן. זי האָט באטראכט די שפראַך אַלס אַן ענין פון אָנגעווענדטער לאַגיק, זי האָט געזוכט מיט אַלע מיטלען צו „ראַציאָנאַליזירן“ דעם קינדס שפראַך־מעכאַניזם. פאַר איר איז די ביכערישע שפראַך געווען אַ הייליקטום, און דער גאַנצער אָביעקט פון שטודירן גראמאטיק איז באשטאַנען אין די אָנגעבלאָזענע און קינסטלעך איזאָלירטע פאַקטן פון דער „ליטערארישער“ שפראַך. אַפילו דעפיניציעס פון די באַזונדערע גראמאטיקאַ-לישע דערשיינונגען האָט זי „פאַרלאַגישט“ און „ראַציאָנאַליזירט“: „אַ זאַץ, דאָס איז אַ געדאַנק, אויסגעדריקט אין ווערטער“; „סוביעקט איז דאָס, וועגן וואָס עס רעדט זיך אין זאַץ“, און אַזוי כּסדר.

די נייע שול האָט אַ גאָר אנדערע שטעלונג און צוגאַנג צו גראַ-מאטיק. זי ווארפט אָפּ די אָקאַרשט כאַראַקטעריזירטע לאַגיקלישע ריכ-טונג איז גראמאטיק, גלייכצייטיק היט זי זיך פון דער כלומרשט ראדיקאלער און עקסטרעמער ריכטונג, וועלכע באַטראַכט די דערשיינונגען אין גראמאטיק בלויז פאַרמאָליסטיש — פון שטאַנדפונקט פון קלאַנג און אויסער-לעבקיט. מיר שטרעבן אַרומצונעמען די שפראַך־דערשיינונגען סיי מצד זייער אינהאַלט און באטייט, סיי מצד זייער פאַרעם און סטרוקטור. פאַר דער נייער שול איז גראמאטיק נישט קיין ענין פון דאָגמאטיזם, נאָר פון לעבעדיקער אָבסערווירונג איבער דער שפראַך, פון באַזינטן און באַוואוסטזיניקן אַנאַליז. נישט מען דאַרף די שילער מיטטיילן וואָס מער פאַרטיקע כללים וועגן בוי פון דער שפראַך, נאָר מען דאַרף אריינבלאָזן אַ לעבעדיקן ניסט אינעם באַ-האַנדלען און באַטראַכטן די שפראַך־דערשיינונגען, מען דאַרף פאַר די שילער מאַכן ליב די עלאַסטישקייט און פאַרשידנארטיקייט פון די שפראַך־פאַרמען און די סטרוקטור־צוועקמאַסיקייט. דער לימוד פון גראמאטיק דאַרף אַרויסגיין

פון די דער פארונגען, פון די לעבעדיקע פאראינטערעסירונגען פון קינד. שוין דער אלטער רודאָלף היילדעבראנד, וועמענס נאָמען מיר האָבן אַ סך מאל דערמאָנט, האָט וועגן דעם מיט דער גאנצער שאַרפּקייט געשריבן: „ אזוי איז עס אויך מיט די גראַמאַטישע פּאַרמען. אויך די פּאַלקס-מעסיקע פּאַרמען פונעם בייגפאל וכו' מוזן קומען דורכן מויל פונעם לערער, ער מוז מיט די שילער שטייגן פאמעלעך אלץ העכער אויס די פּאַרמען. אויך דאָ אנטוויקלט זיך אינעם שילער אליין פון אייגענער פּראַקטיק דאָס געפיל פונעם (גראַמאַטיקאלישן) כלל, פונקט ווי עס איז דאָך אויך ביים נאַטירלעכן לערנען זיך רעדן; דער לערער גיט נאָר צו אין געהעריקן מאָמענט דעם אויס-דרוק פון דעם כלל, אָדער ער לאָזט אים אויסגעפינען דורך די דענקענדיקע קינדער גופא אין קלאַס. דער כלל דאַרף נישט אויפטרעטן ווי אַ שטרענגער, מיט שטראַף דראַקענדיקער באַפעלער, ווי אַ פינצטערער זאָל, נייערט ווי אַ ווירקזאַמער נאַטורגעזעץ, וואָס איז שוין אליין פאַראַן אין די שילער, וואָס זיי קענען אליין מיט פרייד אנטדעקן אין זיך מיט אייגענער שאַרפּזיניקייט, און וואָס מ'דאַרף אים נאָר דאָ און דאָרט אַ ביסל צופּוצן. דעמאָלט וועט דער כלל פאַר זיי ווערן אַ פריינט שטאַט און אומברחמנותדיקן באַפעלער. געוויס בלייבן איבער אַ סך זאַכן, וואָס קענען איינפאַך געלערנט ווערן. אָבער די לאַנגזאַמע געניטונג איז גוכר אלץ, און אַנצואווענדן דערביי דעם בלויון זכרון איז דאָכט זיך כלל הפחות אַ פעלער... נישט אַנדערש איז עס ביים סינטאַקס. די קינדער ברענגען שוין מיט זיך אַ געוויסן סינטאַקס, און דער גרויסאַרטיקער הויכדייטשישער סינטאַקס דאַרף אין אים אָנגעקניפט ווערן אָדער פון אים זיך אַנטוויקלען... אויך דאָ ליגט נישט בכּן אַ פּוסטער טאַזול, אויף וועלכן עס זאָל אַרויפגעטראָגן ווערן דאָס הויכדייטש פונעם לערער, נייערט אַ וואַקסנדיקער שטאַם, אויף וועלכן מ'דאַרף מיט אָפּגעהיטקייט פאַרפעסטיקן דאָס פּולקאָר מענע" (*).

אָט דער צוגאַנג צו גראַמאַטיק, ביי וועלכן דער צענטער פונעם לימוד איז אַריבערגעטראָגן אויף דעם שילערס אַכטגעבונגען און פּאַרשונגסדייט, איז פּולשטענדיק אַקצעפּטירט געוואָרן דורך דער נייער אַקטיווער שול. זי איז אויך אָנגעמבאַר און צוגעפאַסט פאַר דער ריכטונג פון דער יידיש-וועלטלעכער שול. די דאָזיקע איינשטעלונג לגבי גראַמאַטיק אונטערשיידט זיך נישט פון דער איינשטעלונג לגבי נאַטורלימוד א"א. מיר ווילן אַרויסגיין פון דער לעבעדיקער שפּראַך פונעם קינד און פּאַלקס, מיר ווילן זיך באַזירן אויף די שפּראַכלעכע דערפאַרונגען פון קינד, אויף די שפּראַכלעכע פּאַקטן, וועלכע רוען אין אים טיף

(* פּאַם דריטשען שפּראַכאונטערריכט אין דער שולע, זייט 69.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

אין זיין אונטערבאוואוסטזיין. מיר ווילן אויך אויפן געביט פון שפראך פאר-
וואנדלען דעם שילער אין אן אויפמערקזאמען אכטגעבער, אין אן אנטדעקער
פון די שפראך-צוועקמאסיקייטן און שפראך-שיינקייטן.

דער לימוד פון גראמאטיק דארף געפירט ווערן לאבאראטאריש, פראקטיש,
לויט מעטאדן פון אקטיווער און זעלבשטענדיקער ארבעט. אויב דער מעטאד
פון דער אלטער שול איז געווען דאגמאטיש און דעדוקטיוו, איז דער מעטאד
פון דער נייער שול עמפיריש און אינדוקטיוו. „די קינדער דארפן זיך ביי גרא-
מאטיק באשעפטיקן מיט אָבסערווירן און אַליין גרופירן די דערשיינונגען פון
דער שפראך. אזא זעלבשטענדיקע אכטגעבונג פון די קינדער איבער די שפראכ-
פאקטן האָט א באזונדערן פעראגאגישן ווערט. די ראָל פון לערער באשטייט ביי
אזא אונטעריכט-אופן נישט אין מיטטיילן אין אַ פארטיקער פאַרעם עפעס
אזוינס, וואָס די קינדער קענען נישט געפינען אין זיך, נאָר בלויז אין אָנפירן
מיט זייערע אכטגעבונגען. אין צוקלייבן און גרופירן דעם מאטעריאַל פאַר די
אכטגעבונגען“*).

פאַרשטייט זיך, די דאָזיקע אכטגעבונגען און לאבאראטארישע איבונגען
דארפן געפירט ווערן אין געהעריקער מאָס און מיט אנטשפּרעכנדיקן פעראגאָ-
גישן טאַקט. דער דאָזיקער מעטאד שליסט אבסאָלוט נישט אויס איין מאָל
פאַר אלע מאָל — יעטוועדע פאַרעם פון דעפיניציע, פון געבן א פארטיקן כלל
דורכן לערער. מען דארף געדענקען, אז דער מעטאד פון אכטגעבונגען נעמט
אָפּ זייער פיל צייט, — און די יידישע שול פאַרמאָגט גאָרנישט אזוי פיל
איבעריקע צייט צו וואַרטן, ביז וואנען די קינדער וועלן „אנטדעקן אלע אַמע-
ריקעס“.

*
**

אויך די ענגלישע פעראגאגישע ליטעראטור האָט באהאנדלט דעם ענין
גראמאטיק. עס זענען געמאכט געוואָרן פאַרשונגען און עקספּערימענטן. עס
זענען געשאפן געוואָרן נייע פאסיקע לערנביכער. מיר וועלן זיך דאָ באגרענעצן
מיט ברענגען אייניקע זייער אינטערעסאַנטע מיינונגען וועגן ענין גראמאטיק
פונעם בוך פון ה. ר. דריגס „אונדזער לעבעדיקע שפראך“: (**)
„אלע געזעצן פון גראמאטיק... — לייענען מיר דאָ — דארפן געלערנט
ווערן... נישט אָפּגעזונדערט פון דער לעבעדיקער שפראך, נאָר ווי אַ טייל פון

(* פראָפּ' אפאנאסיעוו — מעטאדיק פון רוסישער שפראך, מאַסקווע 1937, ז"ת 48-49

(**) *Our Living Language*, by Howard R. Driggs, 1929, pp. 191, 202.

איר. לערנען גראמאטיק אויף אזא אופן מיינט אויסרייניקן דעם לימוד פון ווילדנראָז, צוגעבן אים אַ מהות און א זינען, מאכן אים פאר עפעס מער ווי פשוט איינקנעלן שפראך-פאקטן" (ז' 189).

"אין יעדער לעקציע פון גראמאטיק — דאָרף זיך אַרויסווייזן די שטענדיקע באַמיונג פונעם לערער צו באַלעבן זיינע אַרנומעטן דורך פארבינדונג מיט דער לעבעדיקער שפראך... גראמאטיק, מוז מען גערענקען, איז נישט אזוי פיל אן ענין פון פאקטן, ווי פון א רויס פילן. די כללים, דעפיניציעס, קלאַסי-פיקאציעס — אַלע שפראך-פאַרמולעס — האָבן קיין ווערט נישט און קיין באַטייט נישט, אויב זיי ווערן נישט אזוי געלערנט, אַז זיי זאָלן גרייכן און אויפ-לעבן דעם שפראך-באַוואוסטזיין. די פונדאמענטאַלע פרינציפן פון גראמאטיק מוז מען באמת אַרויספילן, כדי מען זאָל זיי קענען און מען זאָל וויסן ווי זיי אָנצואווענדן" (ז' 191).

"עס איז נישט גענוג איבערצוגעבן דעם תלמיד די פאקטן וועגן די וויכ-טיקסטע פרינציפן פון זאָיבוי. מען דאָרף זיי באַלעבן דורך פראקטישער אָנ-ווענדונג אינעם טאַגטעגלעכן באַנוץ, אויב מען וויל אַז דער תלמיד זאָל באמת וויסן און פילן וואָס זיי באַטייטן. דערמוטיקן די תלמידים אָנצואווענדן די דאָזיקן זאָיפאקטן ביי אַלע זייערע וויכטיקע ארבעטן — דאָס הייסט אַוועק-לייגן א געזונטן יסוד פאר אמתע לעבנס-דגילות אין זאָיבויאונג" (ז' 202-3).

די אַמעריקאנער שול-פראַקטיק האָט געשענקט דעם ענין גראמאטיק אַ סך אויפמערקזאַמקייט. אין 1936 האָט די „באַאַרד אָוו עדיוקיישאַן" פון דער שטאַט ניו יאָרק אַדאָפּטירט אַ פראַגראַם פונעם גראמאטיק-לימוד אין די העכערע קלאַסן פון עלעמענטאַר-שול און אין דער ינגערער הייסקול. די דאָזיקע פראַג-ראַם איז אין 1947 איבערגעדרוקט געוואָרן און זי איז גילטיק ביז צו היינטיקן טאַג. די צילן און די מעטאָדן פונעם גראמאטיק-לימוד ווערן דאָ אזוי פאַרמולירט:

"דער אינהאַלט פונעם דאָזיקן לערנקורס און פראַגראַם אין גראמאטיק האָט אַ פונקציעלן ווערט. עס ווערט דאָ פאַרגעשריבן נאָר אזוי פיל קלאַסיפיקאציעס, אויף וויפיל עס האָט אַ דירעקטן שייכות צו קאַרעקטער באַנוצונג; און נאָר אַזעלכע פאקטן פון גראמאטיק זענען דאָ אריינגענומען, וואָס וועלן פיגורירן אין די קאָמפּאָזיציעס. מען דאָרף אויסנוצן דעם אינד-דוקטיוון מעטאָד ביים פּרעזענטירן די זאכן, כדי דער תלמיד זאָל זיין ביכולת אויפצודעקן פאר זיך אַליין די פאקטן פון גראמאטיק ביים אונטערזוכן די שפראך. די געברויך-געזעצן, וואָס ווערן אזוי אַרום אַרויסגעבראַכט אויף דער ליכט, דאָרף שפעטער דער תלמיד אָנווענדן אַליין אויף צו בויען די זאצן און פאַרריכטן די פעלערס אין זיינע אייגענע מינדלעכע און שריפטלעכע רייד.

"... דער מעטאָד פון אַי מיט אַי ע באַשטייט אין דעם, וואָס דער

מעטאָדיק פון יידישער שפראך און ליטעראַטור

תלמיד חורט אין זיך איין די קאַרעקטע שפראך־מוסטערן אזוי לאַנג, ביז עס ווערט ביי אים א געוואוינהייט זיי צו באניצן. דער מעטאָדי פון גראַמאַטיק באַשטייט אין דעם, וואָס דער תלמיד ווענדט אָן זיי אַ באַקאַנטשאַפט מיט די פאַקטן און פּרינציפּן פון גראַמאַטיק אויף אויסצובעסערן זיי אַ מינדלעכע און שריפטלעכע קאָמפּאָזיציע. דער צווייטער מעטאָד איז אַ ראַציאָנאַליזירונג־פּראָצעס און ער דאַרף העלפּן דעם תלמיד צו אַנטוויקלען זיין שפראַך־געוויסן.*

די אַלגעמיינע צילן פון גראַמאַטיק־לימוד פאַרמולירט די ניו יאָרקער פּראָגראַם אין די ווייטערדיקע 3 פונקטן:

1, אַנטוויקלען אינעם תלמיד זיין שפראַך־געוויסן; (2 פּאַרזען דעם תלמיד מיט די מיטלען אויסצובעסערן זיין מינדלעכע און שריפטלעכע שפראַך; (3 ראַציאָנאַליזירן דעם געברויך פון קאַרעקטע שפראַך־פּאַרמען.

און אָט ווי אזוי עס ווערט דאָ געגעבן דער אינהאַלט פונעם לערנקורס פאַר באַזונדערע קלאַסן:

קלאַס 7-א: „דער פּשוטער זאַץ: סטרוקטור, מינים. די רעד־טיילן: סוב־סטאַנטיוו, פּראָנאָמען, ווערב, אדיעקטיוו, אדווערב, אינטעריעקציע. די אָנווענד־דונג ביי מינדלעכער און געשריבענער קאָמפּאָזיציע.“

קלאַס 7-ב: „דער פּשוטער זאַץ: מינים. דירעקטער אָביעקט: פּשוטע און צוזאַמענגעזעצטע פּראַזע. רעד־טיילן: ווערב, אדווערב, פּרעפּאָזיציע, קאָנדיקציע. די פאַרעם־געדערונגען פון סובסטאַנטיוו און פּראָנאָמענס. אָנווענדונג ביי מינדלעכע און שריפטלעכע קאָמפּאָזיציעם.“

אויף דעם זעלכן אופן ווערט אָנגעגעבן די פּראָגראַם פאַר די איבעריקע קלאַסן. דערביי ווערט ביי יעדן קלאַס אָנגעגעבן אַ גאַנץ גענויער קאָנספּעקט פון די אַרבעטן, וואָס דאַרפן דורכגעמאַכט ווערן צו יעדן פונקט.

אָבער לויט דעם גאַנצן כאַראַקטער, ווי אזוי דער דאָזיקער קורס פון גראַמאַטיק איז געבויט, קען מען זאָגן אַז ער איז זייער ווייט פונעם אַמאָליקן אופן לערנען גראַמאַטיק. דער צענטער איז דאָ אַריבערגעטראָגן אויף די שפראַך־אַרבעטן פון די תלמידים. מיר האָבן דאָ גיכער צו טאָן מיט גראַמאַטיקאלישע געניטונגען און אָבסערווירונגען, איידער מיט פאַרמולעס און כללים. און דער לימוד פון „גראַמאַטיק“ באַקומט זיך, אזוי אַרום, גאָר עפעס אַנדערס ווי ער האָט אויסגעזען אין דער אַלטער שול.

נאָך מיט קאַרנע 50 יאָר צוריק האָט דער אַמעריקאַנער פּעדאַגאָג פּערסי־

*) Course of Study in Grammar, Elementary and Junior High Schools, Grade 7A—9B, Board of Education, City of New York, 1947, pp. 3, 8.

וואָל שױב אױסגעדריקט די דאָזיקע נייע איינשטעלונג בנוגע דעם גראַמאַטיק־לימוד אין אזעלכע שיינע ווערטער: „נישטאָ דאָ קיין שום אַפּאָ-קאַליפּטישער מאַמענט, ווען דאָס קינד קומט אריין אין דער ספּערע פון גראַ-מאַטיקאַלישן באַוואוסטזיין. ער הייבט אָן צו זיין אַ „גראַמאַטיסט“ אזוי שנעל ווי ער הייבט אָן צו האָבן צו טאָן מיט דער שפּראַך אויף אַ רעפּלעקטיוון, אַנאַליטישן אופן... די דאָזיקע רעפּלעקטיווע, אַנאַליטישע קענטשאַפט פון דער מוטערשפּראַך ווערט אויפגעבויט נישט ווי אַ סעפּאַראַטער קעגנשטאַנד, וואָס טראַגט אויף זיך די סיגנאַטור גראַמאַטיק, נאָר ווי אַ פּאַקטאָר אין שרייבן און לייענען, ווען דאָס קינד גייט אַריבער צום באַנוצן און דערקענען די מער קאָמפּליצירטע פּאַרמען פון דער שפּראַך“*).

אויך די יידיש־וועלטלעכע שול האָט זיך נישט ווייניק באַשעפּטיקט מיטן ענין גראַמאַטיק. אין פּוילן** (האָט שוין די ערשטע גרעסערע לערער־קאָנפּע-רענץ פון צישיש אַ (1922) אויסגעהערט אַ רעפּעראַט פון א. גאַלאַמב; וועגן גראַמאַטיק און שפּראַך־לימוד — דאָס אָרט פון גראַמאַטיק אין דערציונגס־סיסטעם, צו דער מעטאָדיק פון גראַמאַטיק, פּאַרנעם פון קורס. די צווייטע יידישע לערער־קאָנפּערענץ (דעצעמבער 1926) האָט אויסגעהערט אַ רעפּעראַט וועגן גראַמאַטיק, געהאַלטן פון ל. אַזאָווסקי. אינעם רעפּעראַט האָט אַ גרויס אָרט פּאַרנומען די פּראַגע — צי זאָל גראַמאַטיק געלערנט ווערן אין יידיש און פּויליש גלייכצייטיק; דער רעפּערענט האָט געהאַלטן, אז מען דאַרף 90 פּראָצענט פון גראַמאַטיק־לימוד אַריבערטראַגן אין יידיש, דערביי זאָל סינטאַקס געלערנט ווערן ביי דער יידישער שפּראַך און מאַרפּאָלאָגיע — ביי דער פּוילישער. ל. לאַזאָווסקי האָט געגעבן אַ צאָל אינטערעסאַנטע דעפיניציעס וועגן די צילן און אופנים פון גראַמאַטיק־לימוד. לויט זיין מיינונג איז דער ציל פון גראַמאַטיק־לימוד אזאָ: „אַנטוויקלען דעם נאַטירלעכן קאָנטאַקט צווישן געדאַנק און שפּראַך (געפיל און שפּראַך) אין דער פּאַרעם פון זאָ, וועלכער דאַרף ווערן אַן אויסדרוק פון רעגלמעסיקייט און ריטמישקייט אין די כסדרדיקע מאַמענטן פון אונדזער דענקען. דער זאָ — דאָס איז אַ סימן, אז דאָס דענקען און פילן פון קינד האָבן אָנגענומען אַן אָרגאַניזירטע פּאַרעם. די צילן אידענטי-פיצירן אויף אזאָ אופן דעם גראַמאַטיק־לימוד מיט דעם שפּראַך־לימוד. עס האַנדלט זיך נישט נאָר אין באַהערשן דעם זאָ, נאָר אין אַריינברענגען אָרדע-

*) *The Teaching of English*, by Percival Chubb, N. Y. 1902, pp. 210-211.

** פאַר די יאָרן 1900—1930 איז אין וואַרשע, ווילנע און ביאַליסטאָק דערשינען 10 אויסגאַבעס פון יידישע גראַמאַטיק לערן־ביכער. זע באַנד 1 פון די „שריפטן פאַר פּעדאַגאָגיק און פּסיכאָלאָגיע“ — די ביבליאָגראַפיע פון אַנילאָויטש און יאַפע.

זונג אין די עלעמענטן פון קינדס דענקען. ביים לימוד פון גראמאטיק דארף זיך נישט האנדלען וועגן געבן בלויז ידיעות פון גראמאטיק. אזוי ווי דער גאנצער לימוד דארף באשטיין פון אָבסערווירן די שפראך און אָרגאַניזירן די אָבסערווירן וואַציעס, פון קריסטאָליזירן די נשמה פון קינד אין געביט פון שפראך, — קען שוין קיין רייד נישט זיין, אַז דאָס איז אַ מאַטעריאַל וואָס דאַרף צונויפגע- פּרעסעט ווערן אין 4 אָדער 5 קלאַסן. דורך דעם לימוד דארף אויסגעאַרבעט ווערן אַ געוויסע אינטואַיציע פון זאַץ.

„עס איז געמאכט געוואָרן אַ פעלער, וואָס מען האָט זיך פאַרנומען ביי אונדז אין שול בלויז מיט אנאליטישער אַרבעט. די צווייטע העלפט, דער שפראַכ- לעכער סינטעז, איז אינגאנצן פאַרנאַכלעסיקט געוואָרן. אזוי אַרום זענען די אַנאַליטישע אָבסערווואַציעס לאַיבור געגאַנגען... אין דעם קורס פון אַלע קלאַסן מוזן פאַרנעמען אַ גרויסן אָרט אויך אַרבעטן סינטעטישע אין געביט פון סינ- טאַקס. בכלל דאַרף דער לימוד פון גראמאטיק זיין אַן אַנאַליטיש-סינטעטישער: אויפן גראמאטיקאלישן אַנאַליז דאַרף זיך סיסטעמאַטיש שטיצן דער שפראַכ- לעכער סינטעז.“*

אויף דער דריטער לערער־קאָנפערענץ פון די יידיש־וועלטלעכע שולן אין פּוילן (יוני 1937) האָט דעם רעפּעראַט וועגן גראמאטיק געהאַלטן גר ש ו ן פ ל ו ד ע ר מ א כ ע ר, און ער האָט פאַרגעשטעלט די צילן און וועגן פונעם גראמאטיק־לימוד אויף אזאַ אופן: „ס'האָט זיך איינגעוואָרצלט אַ געדאַנק, און גראמאטיק קאָן מען לערנען געלעגנהייטלעך. דאָס איז פאַלש.“

„וואָסער סיסטעם דאַרף מען איינשטעלן, דער לימוד זאָל נישט זיין כאַאָט- טיש? דער ציל פונעם גראמאטיק־לימוד מוז זיין אַן עלעמענטאַר־פּראַקטישער. גראמאטיק דאַרף מען לערנען נישט צוליב אָרטאָגראַפיע אָדער אָפּשטעל־צייכנס הגם דאָס איז וויכטיק. דער ציל מוז זיין די פּעדאַגאָגיש־דערצייערישע באדיי- טונג — אויסלערנען די קינדער לאַגיש דענקען. מען דאַרף אַרויסגיין פון גענע- טיש־אָרגאַניזשן מעטאָד, ד"ה ווי די שפראַך אַנטוויקלט זיך, אזוי דאַרף זיך אַנטוויקלען די קענטעניש פון גראמאטיק. דאָס קינד בויט פון ווערטער זאַצן, דאַרפן מיר מיט דעם פאַרבינדן אָרגאַניזשן דעם סינטאַקסיס און די מאָרפאָלאָגיע. „מיר גיבן נישט דעם קינד קיין באַגריף וועגן זאַץ, דאָס קינד דאַרף דורכ- שפּירן דעם זאַץ. מען דאַרף דעם לימוד אָנהייבן צום סוף פונעם 1טן לערניאַר... מען דאַרף גיין פון גאַנצן צו די טיילן און פון די טיילן צום גאַנצן זאַץ. גראמא- טיק איז לאַגיש, זי לערנט דענקען. גראמאטיק האָט אַ גרויסע באדייטונג פאַר דער סטיליסטיק.“

* די צווייטע יידישע לערער־קאָנפערענץ, באַריכט, וואַרשע 1927, ז' 26.

„דער מעטאָד פונעם לימוד פון גראמאטיק דארף זיין אַן עמפיריש-לאַבאָר־
וואַטאָרישער. ער מוז זיין געבויט אויפן אַרבעטס־פּרינציפּ: זאַמלען מאטעריאַל,
ד"ה אָבסערווירן פארשידענע שפראַך־דערשיינונגען און אַרויספירן פון די באַד־
אַבאַכטונגען — כּללים... ס'איז וויכטיק, אז ביים לערנען גראמאטיק זאָלן די
קינדער אַריינגעצויגן ווערן אין פּראָצעס פון שאפן און בילדן ווערטער, און
פון זיי ווידער זאצן.“*

אין דער יידיש־פּראָגראַם פון דער צישאָ, וואָס איז באַשטעטיקט געוואָרן
אין 1938, ווערט דער לימוד גראמאטיק אויסגעטיילט שוין פון צווייטן לערניאָר־
אַן: אין דעם קלאַס פיגורירט עס אונטערן נאָמען „גראמאטישע איבונגען“, און
עס נעמט אַרום די טעמעס: זאץ, פונקט און „באגריף וועגן וואָרט־קעגנשטאַנד,
וואָרט־טויאונג, וואָרט־אייגנשאפט“. אויך דאָס דריטע לערניאָר האָט אן אָפּ־
טיילונג „גראמאטיק“ און נעמט אַרום אַרבעט איבערן איינפאַכן זאץ, אייגנ־
שאפט־וואָרט און זאָרוואָרט (צאָל, מין), צייטוואָרט, צאָל־וואָרט; זאץ און זיינע
טיילן. — אין פּערטן לערניאָר האָט די אָפּטיילונג „גראמאטיק“ דריי פּאַראַד־
גראַפן: פּאָנעטיק, סינטאַקס, עטימאָלאָגיע. — אין פינפטן לערניאָר איז די
אָפּטיילונג „גראמאטיק“ געבויט אויפן זעלבן שטייגער. חוץ דעם, געפינען
מיר אַזעלכע „מעטאָדישע אָנווייזונגען“: „אָנקניפן די גראמאטיקאָלישע איבונד־
גען און אכטגעבונגען — אין דער לעבעדיקער שפראַך פון די קינדער, אין
זייערע שריפטלעכע אַרבעטן. בויען וואָס מער אויף די זעלבשטענדיקע באַד־
אַבאַכטונגען פון די קינדער און זייערע שפראַך־אַסאָציאַציעס. אָבער אויסנוצן
צו דעם זעלבן צוועק דעם ליטעראַרישן מאַטעריאַל פון ביכל: איבערמאַכן א
טעקסט פון איין גראמאטישער פּאַרעם אויף אַ צווייטער, אויסשרייבן פון
טעקסט די דערלערנטע גראמאטישע פּאַרמען וכדומה. אין רעזולטאַט פונעם
לימוד אין 4טן און 5טן קלאַס דארפן די קינדער באהערשן ביים שרייבן אלע
לייכטע פּאַלן פון די זאץ־צייכנס.“

אין 6טן לערניאָר אנטהאַלט די צישאָ־פּראָגראַם אין דער אָפּטיילונג „גראַד־
מאָטיק“: סינטאַקס פון איינפאַכן זאץ, זאצן־טיפן, ווערטער־סדר. — אין
7טן לערניאָר נעמט די אָפּטיילונג „גראמאטיק“ אַרום די טעמעס: צונויפגע־
זעצטער זאץ, דירעקטע און אומדירעקטע רייד, אלע כּללים פון פונקטואַציע.
אינעם אָפּשלוס פון דער צישאָ־פּראָגראַם — „דער רעזולטאַט פונעם
יידיש־לימוד במשך די זיבן לערניאָר“ — ווערט אויסגעטיילט איין פונקט וואָס
האָט אַ שייכות צום לימוד גראמאטיק, און ער לייענט זיך אַזוי:
2. באַ אָב אַכט ונג איבער דער שפראַך :

(* דריטע לערער קאָנפּערענץ פון די יידיש־וועלטלעכע שולן אין פּוילן, וואַרשע
1937, ז' 51.)

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

אינטערעס און פעיקייט צו באַבאָכטן די יידישע שפראַך און אירע
אייגנארטן;
קענען אַנאַליזירן עטימאָלאָגיש און סינטאַקסיש אַ גרעסערן ליטעראַרישן
זאַץ".

*
**

אַבער דאָס איז געווען — וועט מען זאָגן — אין פּראָגראַם פון דער יידיש-
וועלטלעכער שול אין פאַרמלחמהדיקן הויזן, וואו דאָס יידישע לשון אין מויל
פון די קינדער איז געווען נאַטירלעך, רייך, געזונט, פריש. ווי האַלט עס אָבער
מיט די שולן אין די אַמעריקאַנער לענדער? דאַרף מען דאָ טראַכטן וועגן אַ
לימוד פון גראַמאַטיק בכלל? איז עס דאָ אויך אַ פּראַגע נאָר פון מעטאָדיק?
באַקענען מיר זיך מיט די פאַרשידענע פּראָגראַם-מאַטעריאַלן פון אונדזערע
צוגאַב און טאַג-שולן אין די אַמעריקאַנער לענדער, זעען מיר אַז אויך דאָ
פיגורירט אומעטום דער לימוד פון גראַמאַטיק. די פּראָגראַם פון „ועד החינוך
ביי דער קהלה" אין בוענאָס איירעס — האָט פון 2טן קלאַס אָן אַן אַפּ-
טיילונג „גראַמאַטיק".

דאָס זעלבע איז אויך אין דער צוגאַב-שול פון די פּאַר יי נ י ק ט ע
ש ט א ט ן און פון מ ע ק ס י ק ע. אין דער לעצטער האָט די שול אפילו
אַרויסגעגעבן אַן אייגענעם לערנבוך אויף דעם געביט (5). באַיאָן — אַרבעטס-
בוך פאַר יידיש אין פּאָלקשול, צוויי טיילן). — אין די פּראָגראַם-פּראָיעקטן פון
דער אַרבעטער ריינינג שול אין די פּאַרייניקטע שטאַטן פיגורירט
אויך דער לימוד פון גראַמאַטיק. דער אַרבעטער-ריינינג האָט אַרויסגעגעבן צוויי
גרויסע ביכער פון יו ד ל מ א ר ק, וואָס טראַגן דעם נאָמען „אַרבעטס-
בוך פאַר יידיש אין מיטלשול" (170 זייטן און 208 זייטן; ערשטער בוך —
שוין געהאַט דריי אויפלאַגעס, צווייטער — צוויי אויפלאַגעס). און ווי דער
מחבר זאָגט אין זיינע פּאַר ווערטער „צו די חברים לערערס", באַטראַכט ער
דעם ערשטן טייל ווי „אַן אַרבעטס בוך פאַר דעם 5טן אָדער דעם 6טן לערניאָר"
(פון עלעמענטאַרשול).

יודל מאַרק דערקלערט דעם באַראַקטער פון זיין אַרבעטסבוך אזוי: „דאָס
איז נישט בלויז אַ בוך צו לערנען גראַמאַטיק אָדער אויסלייג. דאָס איז אַן אַר-
בעטסבוך צו באַרייכערן דאָס לשון פון די תלמידים און צו רייניקן די שפראַך
וואָס זיי פאַרמאַגן שוין. דאָס קען נישט זיין אַלץ פון גראַמאַטיק, און אויך נישט
אַלץ פון די ענינים וואָס ווערן אפילו ברייטלעך באַאַרבעט... מיר טאַגן נישט
פאַרלאָזן אַלע געביטן פון שפראַך-לימוד און שפראַך-באַרייכערונג און זיך צו
פיל קאַנצענטרירן אויף געוויסע פונקטן וואָס קענען זיך אויסדאַכטן ווי די

איינציקע עיקר-זאכן... האַבנדיק אין זינען די פאַרשידנזייטיקייט פון לימוד, האָט דער צונויפשמעלער כסדר געשפּרייזט פון קאפיטלעך אזוי צו זאָגן גראַ- מאַטישע צו קאפיטלעך צו לערנען לשון — ווערטער, אויסדרוקן, פּראָזעס. אָט די פּרינציפּן, אויף וועלכע יודל מאַרק האָט געבויט זיין „אַרבעטס- בוך“, צייכענען אָן דעם ריכטיקן וועג ביי וועלכן עס דאַרף זיך האַלטן דער יידיש-לערער אין די אַמעריקאַנער שולן אין פּרט פונעם גראַמאַטיק-לימוד. דאָס דאַרף, אייגנטלעך, זיין נישט קיין זעלבשטענדיקער „לימוד“, נאָר מער שפּראַך-געניטונגען, שפּראַך-אַרבעטן, וועלכע האָבן אין זינען גראַמאַטיקאַלישע פּראַבלעמען. דער נאָמען „גראַמאַטיק“ דאַרף פיגורירן מער אינעם באַוואוסטזיין פונעם לערער, איידער ביי די תלמידים. די לעצטע דאַרפן נאָר פילן אַ סיס- טעמאַטישע, בהדרגהדיקע און אויסשעפּנדיקע אַרבעט איבער דער יידישער שפּראַך. דער לערער פאַר זיך דאַרף שטאַרק האָבן אין זינען, וועלכע ידיעות די תלמידים דאַרפן ביי אים באַקומען פון גראַמאַטיק אין דעם געגעבענעם קלאַס. אָט די ידיעות קען דער לערער אונטערטראָגן די קינדער פאַרבייגייענדיק כמו ווי צופעליק, אויסניצנדיק די אָדער אַנדערע געלעגנהייטן. אזא געלעגנהייט קען זיין אַמאָל אַ נישט-געלונגענער אויסדרוק אָדער זאָץ אין מויל פון אַ קינד אָדער אין זיינער אַ קאָמפּאָזיציע, אַמאָל קען דאָס זיין אַ פּאַסיקער זאָץ אין ביכל און אַמאָל דער אייגענער אויסדרוק פונעם לערער גופא. בעיקר אָבער דאַרף דער לימוד גראַמאַטיק זיין געבויט אויף סיסטעמאַטישע שפּראַך-אַרבעטן, געוואונטשן מיט דער הילף פון אַ שפּראַך-בוך.

אָבער דער הויפּט-פּרינציפּ פון דער דאָזיקער שפּראַך-אַרבעט און אויך פונעם אַרבעטס-בוך דאַרף זיין: אויסמירן אַלע מינים אַרבעטן מעכאַנישע, נישט שעפּערישע, אָדער לפחות זיך באַמיען צו געבן אַ מינימום פון אַזעלכע אַרבעטן. דער ערשטער כּלל פון שול-אַרבעט אין אַלגעמיין און פון אַ שול- אַרבעטס-בוך בפרט איז: אַלץ מוז זיין אַקטיוו, שעפּעריש, אויסגערעכנט אויף דער איניציאַטיוו און דערפּינדערישקייט פון די קינדער. אנדערש איז די אַר- בעט און דאָס אַרבעטס-בוך נישט דערציעריש. לאנגווייליק. עס איז נישט גענוג אַנצורופן דעם מין אַרבעטן מיטן מאָדערנעם וואָרט „געניטונגען“ און זיי זאָלן פאַרלירן זייער כאַראַקטער פון די אַלט-באַקאַנטע דרייליאַבונגען און איינ- קעלונגען.

דער יסוד פון דער שפּראַך-אַרבעט און פונעם אַרבעטס-בוך דאַרף זיין דעם קינדס איינן זאַמלען אַבסערוואַציעס איבער דער לעבעדיקער יידישער שפּראַך, אויפוועקן אין אים דעם לעבעדיקן הוש פאַר דער שפּראַך, עפענען זיין אויער פאַר אירע קלאַנגען. אויף דער שטופע פון די יינגערע קלאַסן האָבן די גראַמאַ- טיקאַלישע געניטונגען זייער אַ קליינעם ווערט. און אויב שוין געבן אין די

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

עלטערע קלאסן געוויסע גראמאטיקאלישע ארבעטן, איז פאָרמולירן זיי אויף אַ שפּערישן אופן. זאָל דער תלמיד אליין שאפן וואָס מער ווערטער פון דעם: אָדער אנדערן מין, זאָל ער אליין צוטראַכטן זאצן צו די דאָזיקע ווערטער, זאָל ער אָפּערירן מיט זיין אייגענעם שפראך־פארמעג. נאָר דעמאָלט וועט די אַר־בעט דערגרייכן איר ציל: באַרייכערן דעם קינדס ווערטער־בוך, אויסלערנען אים באַוואוסטזיניק זיך באציען צום יידישן וואָרט און זיינע פאָרמען, כאפן זייערע אינטימע אייגנשאפטן.

וואָס איז שייך צו דעם אייגנטלעכן לימוד פון גראמאטיק אין די עלטערע קלאסן, דארף דער לערער זיך יעדעס מאָל פאררופן אויף די פאקטן פון דער ענגלישער שפראך, וועלכע זענען באקאנט די קינדער פון דער אלגעמיינער שול, — די דאָזיקע פארגלייכן און אונטערשיידן צווישן יידיש און ענגליש (אָדער שפּאַניש) וועלן זיין זייער באַלערנדיק פאר די תלמידים. מיט דער הילף פון אָט די אַלע שפראך־אַרבעטן וועט דער לערער אויפקלערן און פאַרפעסטיקן ביי די תלמידים די אָנגעצייכנטע גראמאטיקאלישע פּראָבלעמען. אָבער, ווי שוין געזאָגט, מען דארף נישט אויסטוילן גראמאטיק ווי אַ באַזונדער לימוד, „קעגנשטאַנד“, מיט אַ ספּעציעל באשטימטער צייט. „מען פארנעמט זיך מיט ש פ ר אַ ד אַ אַרבעטן, און גראמאטיק איז אַן אָרגאנישער טייל פון אָט די אַר־בעטן! בכּן, ווערט דער לימוד פון גראמאטיק געבויט סיסטעמאַטיש, באַטראַכט, פאָראויסגעזען אין דער צייט־פּלאַנירונג פון דעם לערער. — סוף דבר: מיר לערנען פּוּ נ ק צ י אָ נ ע ל ע גראמאטיק; מיר לערנען נישט קיין סכעמעס און אבסטראקציעס, נאָר דעם באַנוץ פון פאָרמען. דער עיקר איז: שאפן ריכטיקע שפראך־געוואוינהייטן. — — — מען דארף עלימינירן אַלץ וואָס איז בלויז אבסטראקט... אַלץ וואָס איז נישט מער ווי חקירה און אַנאַליז... אַלץ וואָס האָט צו טון מיט סיסטעם, מיט טאבעלעס לשמה; אַלץ וואו עס איז נישטאָ קיין גענוג קאָנקרעטע פארבינדונג מיט קאָמפּאָזיציע און אנדערע פראקטישע שפראך־אַרבעטן.“*

און אויב מיר וועלן אזוי פארשטיין די אויפנאכן פונעם גראמאטיק־לימוד, דעמאָלט וועלן ביי אונדז אָפּפאלן אַלע ספיקות בנוגע דעם לימוד — אין די צוגאַב־ און טאַג־שולן אין די אַמעריקאנער לענדער. גראַד פאר די אַמעריקאנער קינדער איז נאָך מער וויכטיק אָט די סיסטעמאַטישע שפראך־אַרבעט, וועגן וועלכער מיר האָבן דאָ גערעדט און וועלכע טראַגט דעם שאַבלאָנעם אויפשריפט „גראמאטיק“. צוזאַמען מיט די שריפטלעכע קאָמפּאָזיציעס און מיט דער גאַנצער אַרבעט איבערן באַרייכערן די שפראך פון די קינדער — טעמעס וועלכע

(* פּעדאַגאָגישער בולעטין, ניריאַרק 1940, נומ' 11, „וועגן לערנען גראמאטיק“ פון יודל מאַרק)

מיר האָבן באהאנדלט גענוי אין די פריערדיקע קאפיטלעך — צוזאמען מיט דעם אלעמען וועט אויך די גראמאטיק שפילן אַ גאָר וויכטיקע ראָל אין די דערגרייכונגען פון דער טאָג־פראַקטיק.

ג. אַ פּאַר פּראָגן פון דער טאָג־פּראַקטיק

ט ע ר מ י נ אָ ל אָ ג י ע א ו ן כ ל ל . צי דאַרף מען געבן די קינדער די טערמינאָלאָגיע פון גראמאטיק? און צי דאַרף מען זיי געבן פאַרטיקע דע־פיניציעס, פעסטגעשטעלטע כללים? געמענדיק אין אַכט אלץ, וואָס איז ביז אַהער געזאָגט געוואָרן, מיינען מיר אַז אויף ביידע פּראָגן דאַרף מען דאָך ענטפערן פּאָזיטיוו. דאָס באַהערשן די טערמינאָלאָגיע אין די גרענעצן פונעם קורס אינעם געגעבענעם קלאַס — פּאַרלייכטערט שטאַרק די קינדער ביי זייער אַרבעט אַי־בער דער שפּראַך און ביי זייער אָפּערירן מיטן גראמאטישן מאַטעריאַל. חוץ דעם, די טערמינאָלאָגיע באַרייכערט סתם די שפּראַך פון די קינדער און זייערע אויסדרוק־פעיקייטן. דער טערמין ווידער העלפט גאַנץ אָפט דעם קינד בעסער צו באַנעמען דעם ענין און אים אַסאָציירן מיט אַנדערע שכנותדיקע באַגריפּן, און דער עיקר מיט דער זעלבער טערמינאָלאָגיע אין דער ענגלישער שפּראַך.

דאָס זעלבע קען מען אויך זאָגן וועגן דער דעפיניציע, וועגן דעם גראמא־טישן כלל. די דעפיניציע דיסציפלינירט דעם געדאַנק פון די קינדער, זי הייבט זיי אויף אויף אַף אַ העכערער שטופּע פון אינטעליגענץ, זי הייבט אויף אין די אויגן פון קינד די השיבות פון יידיש.

פאַרשטייט זיך, די דעפיניציע און אפילו די טערמינאָלאָגיע פּאָדערן אַ צוועקמאַסיקע מעטאָדיק. די דעפיניציע דאַרף, ווי מעגלעך, קומען אין רעזולטאַט פון געהעריקע אַכטגעבונגען, די קינדער דאַרפן דערפירט ווערן אויף אַ נאַטיר־לעכן און לאָגישן וועג צו דעם אַנטשפּרעכנדיקן אויספיר, וואָס „בעט זיך“ אין רעזולטאַט פון די באַאָבאַכטונגען; מ'דאַרף מאַכן אַ פּרוּאוּ, אַז די קינדער זאָלן אַלײן פּאַרמולירן אָט די אויספירן מיט זייערע אייגענע ווערטער, מ'דאַרף אויפ־נעמען פּאַרשלאָגן פון די קינדער אין דעם פּרט, און אויך דער לערער אַלײן דאַרף פּאַרלייגן זיין דעפיניציע, דערפירנדיק צו דעם, אַז די קינדער זאָלן זיך איבערצייגן, און מסכים זיין, אַז דעם לערערס דעפיניציע האָט מער מעלות, איז פּילזייטיקער און אויסשעפּנדיקער. פאַרשטייט זיך, עס זענען נישט אויס־געשלאָסן אויך אַזעלכע פּאַלן, ווען דער לערער גייט דאָ נישט אויף הונדערט פּראָצענט מיטן אינדוקטיוון וועג, וועלכער פּאָדערט דאָך אַזוי פּיל צייט, און גיט די קינדער אַ פאַרטיקע דעפיניציע.

א י ב ו נ ג ע . דער גראמאטיק־לימוד פּאָדערט געניטונגען. מ'קען זיך נישט באַנוגענען מיט די 15 מינוט אַרבעט אין קלאַס — און דאָס נאָך בעיקר

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

מינדלעכע ארבעטן. אין דעם מאָמענט, ווען דער לערער באַמערקט, אז אים האָט זיך שוין איינגעגעבן צו פאַראַינטערעסירן די קינדער מיט גראַמאַטיק, אז די קינדער האָבן זיך שוין אַרײַנגעצויגן אין די אַכטגעבונגען און דעם געביט, — קאָן ער איבערגיין אויך צו זעלבשטענדיקע שריפטלעכן אַרבעטן פון די קינדער און צו געהעריקע געניטונגען; עס קען אויך פאַרגעבן ווערן אזא אַרבעט אַהיים. אויב עס איז פאַראַן אַ פאַסיקער לערנבוך, מיט פאַרטיקע אויפגאַבעס פאַר די קינדער, איז אַוודאי גוט; ווען נישט זאָלן די קינדער אַליין צוטראַכטן ביישפּילן פון זייער לעבעדיקער שפראַך, זאָלן זיי קלייבן אַנטשפּרעכענדיקן מאַטעריאַל אין אַ געדיכט אָדער פּראָזע-פּראָגמענט, אָנגעוויזענע דורכן לערער. ענדלעך, מוז אויך דער לערער צוגרייטן אייגענע ביישפּילן און אויפגאַבן, איבער וועלכע די קינדער זאָלן דורכפירן די אָדער אנדערע אָפּעראַציעס. ווען עס פעלט דאָס לערנ-בוך, דאַרפן אויך די קינדער נאָטירן, אונטערן לערערס השגחה, די פאַרטיקע דעפיניציעס און כללים.

ג ר א מ א ט י ש ע ר א נ א ל י ז . צי דאַרף מען דורכפירן דעם א"ג גראַמאַטישן אַנאַליז — סינטאַקסישן און מאָרפּאָלאָגישן? געוויס, דאַרף מען מיט אָט דעם מין אַרבעט נישט מיסברויכן, און דאָס טאָר נישט פאַרוואַנדלט ווערן אין טאַגטעגלעך ברויט פאַר די קינדער. אָבער, למשל, דורכפירן אַ גראַ-מאַטישן אַנאַליז שריפטלעך צו אַ פּאָפּולערן און געוויסער אָפּטיילונג אין סינטאַקסיס אָדער עטימאָלאָגיע, — איז בלי שום ספק פאַר די תלמידים אינטערעסאַנט און באַלערנדיק, עס קאָן אפילו געבן די קינדער אַ גרויסע באַ-פרידקונג.

פאַרשטייט זיך, דער גראַמאַטישער אַנאַליז אין די יינגערע קלאַסן איז נישט דאָס זעלבע וואָס אין דער מיטלשול. דער גראַמאַטישער אַנאַליז קען נישט און טאָר נישט זיין אַן איין-מאָל אויף-שטענדיקגעבענער. אַלץ מוז זיין צוגע-פאַסט צום עלטער און צו דער שפראַך-אַנטוויקלונג פון די תלמידים. אויב איך גיב ווייטער אייניקע מוסטערן און סכעמעס פון גראַמאַטישן אַנאַליז, מיינט עס נישט, אַז דער לערער דאַרף האָבן פאַר זיך פעסט-אויסגעאַרבעטע „מאָדעלן“ פון גראַמאַטישן אַנאַליז און פאַר די דאָזיקע מוסטערן זאָל ער זיך שטענדיק האַלטן. „יעדער לערער — זאָגט אַ באַקאַנטע אַמעריקאַנער מעטאָדיסטן — דאַרף זיין ביכולת צו מאָדיפּיצירן אַלע אַזעלכע מאָדעלן, אָדער צו קאָנסטרואַירן נייע אַזעלכע, צוגעפאַסטע צו די באַדערפענישן פונעם קלאַס. די סכעמעס פון גראַמאַטישן אַנאַליז דאַרפן זיין ווי מעגלעך איינפאַך, און באַזונדער געוויכט דאַרף מען שטענדיק לייגן אויף דער קאָרעקטער אויסטייטשונג פון געדאַנק, איידער אויף דער שייכות צו דער פאַרעם פונעם מאָדעל. פאַראַן אַזעלכע אידיאָ-מאַטישע ווערטער און פּראָזעס, צו וועלכע דער מאָדעל קען גאָר נישט זיין

ח. ש. קאזאן

צוגעפאסט, און ביים באשעפטיקן זיך מיט איינפאכע זאצן איז, ווידער, שטענדיג דיק דאָ די סכנה פון אומניצלעך איבערחזרן זאכן, וואָס זענען שוין גוט באקאנט. דערפאר באַדאַרף דער לערער אָפט אָפטערעטן פון דעם פּאַרמעלן מוסטער און זיך פאַרלאָזן אויף מער דערציערישע געניטונגען פון אַ גוטן גראַמאַטיקאַלישן טעסט.*)

ד) אַרבעט-סכעמעס צום גראַמאַטישן לימוד

דער לימוד פון גראַמאַטיק דאַרף געפירט ווערן קאָנצענטרירט, ד"ה אין יעדן לערניגאַר דאַרף אַרומגענומען ווערן גראַמאַטישער מאַטעריאַל סיי פון פּאַר-נעטיק, סיי פון סינטאַקס און סיי פון עטימאָלאָגיע. עס איז אוממעגלעך דאָ צו געבן אַ פּולן איבערויכט פון דער גאַנצער מעטאָדישער אַרבעט איבער אָט די אויסגערעכנטע געביטן אין יעדן קלאַס באַזונדער. מיר וועלן דאָ געבן נאָר עטלעכע אַרבעט-סכעמעס פון איינצלע געביטן, און די דאָזיקע סכעמעס וועלן קאָנען דינען דעם לערער אַלס מוסטער ביי אנדערע אָפטיילונגען און ביי אַנדערע מינים אַרבעטן. אויסנוצנדיק דערביי די דערפאַרונג און רעקאָמענדאַציעס פונעם אויבן ציטירטן רוסישן מעטאָדיסט פּראָפ' אַפּאַנאַסיעוו (,מעטאָדיק פון רוסישער שפּראַך", מאָסקווע 1937), געבן מיר דאָ עטלעכע אַזעלכע מוסטער-אַרבעט-סכעמעס.

סכעמע ביים באַקענען זיך מיטן זאַץ און זיינע הויפטטיילן

- 1) אויפקלערן מינדלעך און דערקלערן מיט דער הילף פון סכעמאַטישע צייכענונגען, וועלכעס וואָרט אין זאַץ איז מיט וועלכן פאַרבונדן.
- 2) די קינדער טראַכטן אַליין צו זאַצן און באַווייזן די ווערטער-פאַרבינדונגן נען אין די דאָזיקע זאַצן.
- 3) פעסטשטעלן אינעם זאַץ דעם פּרעדיקאַט און אים דערקלערן.
- 4) פעסטשטעלן אינעם זאַץ דעם סוביעקט און אים דערקלערן.
- 5) פאַרפעסטיקן דעם אויספיר וועגן פּרעדיקאַט און סוביעקט — מיט דער הילף פון מינדלעכע און שריפטלעכע איבונגען.

אַרבעט-סכעמע איבער אַ זאַץ מיט גלייכאַרטיקע גלידער

- 1) קלאָר מאַכן, וואָס פאַר אַ באַטייט האָט דער דאָזיקער אָפן צו פאַר-אייניקן עטלעכע גלייכאַרטיקע ווערטער אין איין זאַץ.
- 2) אויסלערנען אַרויסרעדן אין דער הויך, לייענען אויף אַ געהעריקן אָפן

*) *Grammar and its Reasons*, by Mary Hall Leonard, N. Y. 1908, p. 340.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

- אזעלכע זאצן; אויף וועלכע ווערטער און וואהיזן גייט דאָ די שטימע — אַרויף און אַראָפּ? וואו און וועלכע פּוּזעס מאַכט מען?
- (3) קלאָר מאַכן פאַרוואָס און וועלכע זאַצייכנס קומען אין אַזאַ זאַץ מיט גלייכאַרטיקע גלידער.
- (4) פּעסאַטשעלן און קלאָר מאַכן, פאַר וואָס הייסן אזעלכע זאַצן צוואַר מענגעגאַסענע.

אַרבעט־סכעמע איבער וואָרטבילדונג

- (1) אַכטגעבונגען, אַז אין אַ געוויסער ריי ווערטער חזרט זיך כסדר איבער איין טייל, וועלכער גיט צו אַלע ווערטער אַן אַלגעמיינעם זינען (שרייבן, שרייבסט, שרייבער, שרייבער, באַשרייבן).
- (2) צוקלייבן פאַסיקן ווערטער־מאַטעריאַל, אַנאַליזירן די ווערטער אין פּרט פון זייער געמיינזאַמען אינהאַלט, זינען.
- (3) מאַכן דעם אויספיר וועגן וואָרצל ווי דעם הויפטטייל פון וואָרט, וועלכער חזרט זיך איבער אין די אַלע ווערטער און פאַרייניקט זיי מיטן געמיינזאַמען זינען.
- (4) געניטן זיך אין צוקלייבן ווערטער, וואָס האָבן אַ געמיינזאַמען וואָרצל.
- (5) אַכטגעבונגען, אַז ווערטער פון פ א ר ש י ד ע נ ע ו ו אָ ר צ ל ע ז קענען האָבן ענלעכע ט י י ל, וואָס שטייען צווישן וואָרצל און ענדונג אָדער, אויב אין וואָרט איז נישטאָ קיין ענדונג, גלייך נאָכן וואָרצל (טייל, וואַסער־ל, מעסער־ל; שרייבער, גייער, ווייזער, דרוקער, עסער). אַכטגעבונג, אַז די אַלע גלייכאַרטיקע טיילן גיבן צו דעם גרונטבאַטייט פון וואָרט — אַ צוגאַב־באַטייט.
- (6) מאַכן דעם אויספיר וועגן ס ו פ י ק ס און דערקלערן זיין ראָל.
- (7) צוקלייבן ווערטער מיט פאַרשידענע סופיקסן, אַכט געבן, ווי אַזוי דער וואָרטבאַטייט ענדערט זיך אָפּהענגיק פון אַזאַ אָדער אַנדערן סופיקסן.
- (8) אַכטגעבונגען אויף צוגעקליבענע ביישפּילן, אַז אין אַ געוויסער ריי ווערטער איז פאַראַן אַן ענלעכער טייל, וועלכער שטייט פ א ר ז ו וואָרצל און גיט צו די ווערטער מיט פאַרשידענע וואָרצלען אַן ענלעכקייט אין זייער באַטייט (צו שיקן, צו ברענגען, צו קומען צו גיין... דורך שפּאַצירן, דורך לייענען, דורך קוקן, דורך נעמען, דורך גיין).
- (9) אַנאַליזירן די ביישפּילן — קלאָר מאַכן, אַז די ענלעכקייט אין זייערע באַטייטן באַקומט זיך, אַראַנק דעם געמיינזאַמען טייל פאַרן וואָרצל.
- (10) מאַכן דעם אויספיר וועגן פ ר ע פ י ק ס אַלס אַ טייל פון וואָרט, וואָס שטייט פאַרן וואָרצל און גיט צו ווערטער פון פאַרשידענע וואָרצלען — אַ

געוויסע ענלעכקייט אין זייער באטייט.
11) איבונגען אין צוקלייבן ווערטער מיט ענלעכע פרעפיקסן, אַנאַליזירן די ענדערונגען אינעם באטייט פון ווערטער מיט איין וואַרצל אָבער מיט פאַר- שידענע פרעפיקסן.

טכעמע פון גראַמאַטישן אַנאַליז

סינטאקסישער אַנאַליז

איינפאכער זאץ.

1) אַנאַליז פון זאץ לויטן אינהאַלט, (א) וועגן וואָס רעדט זיך? (ב) וואָס רעדט זיך?

2) אַנאַליז לויט די זאצגלידער: (א) וואו איז דער סוביעקט? וועלכע פראגן שטעלן צו אים? (ב) וואו איז דער פרעדיקאט, וועלכע פראגע שטעלן צו אים? (ג) אָנווייזן די דערקלערונגווערטער: וועלכן וואָרט אין זאץ דערקלערט יעדער פון זיי (אָדער צו וועלכן וואָרט באציט ער זיך), וואָס אייגנטלעך דערקלערט ער, וועלכע פראגע שטעלן צו אים?
צונויפגעזעצטער זאץ.

1) אַנאַליז פון זאץ לויטן אינהאַלט: (א) וועגן וואָס רעדט זיך? (ב) וואָס רעדט זיך?

2) אַנאַליז לויטן באשטאנד פון זאץ: (א) וויפל באַזונדערע זאצן איז דאָ פאַראַן? (ב) ווי אזוי זענען זיי פאַרבונדן לויטן זינען? איז די פאַרבינדונג אויס- געדריקט אויסערלעך?

3) אַנאַליז פון יעדן זאץ לויט זיינע גלידער.

מאָרפאָלאָגישער אַנאַליז

1) אַנאַליז פון וואָרטבאַשטאַנד: (א) אויסטיילן אין וואָרט די ענדונג. (ב) אויסטיילן אין וואָרט דעם וואַרצל, סופיקס, פרעפיקס. (ג) צוקלייבן ווערטער מיטן זעלבן וואַרצל, אָבער מיט פאַרשידענע סופיקסן. (ד) צוקלייבן ווערטער מיטן זעלבן וואַרצל, אָבער מיט פאַרשידענע פרעפיקסן. (ה) צוקלייבן ווערטער מיטן זעלבן סופיקס, אָבער מיט פאַרשידענע וואַרצלען. (ו) צוקלייבן ווערטער מיטן זעלבן פרעפיקס, אָבער מיט פאַרשידענע וואַרצלען.

2) אַנאַליז פון רעדטיילן: (א) וואָס באטייט דאָס וואָרט און וועלכע פראגע שטעלט זיך דאָ? (ב) וואָס איז דאָס וואָרט אינעם זאץ? וועלכער רעדטייל איז דאָס געגעבענע וואָרט? (ד) וועלכע פאַרמעלע סימנים האָט דאָס וואָרט אין צוזאַם מענהאַנג מיט זיין פאַרבינדונג מיט די אָדער אַנדערע ווערטער אין זאץ (אָנ- ווייזן, מיט וועלכע ווערטער, אייגנטלעך)?

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

סכעמע פון גראמאטישן אַנאַליז פון אַ זאַץ

די ווערטער	גליד פון זאץ	רעזטייל	זאָל	מין	בייגפאל	צייט	פעריאָן
אַ ווילדער							
פריידגעשריי							
האַט זיך אַרויסגעריסן							
פון אַלע							
מיילער							
אַרום							

(ה) גראַפישער מעטאָד

כדי צו באַלעבן דעם לימוד פון גראַמאַטיק און ווי מעגלעך מער פאַראַנג-שוילעכן און קאָנקרעטיזירן די טרוקענע, אַבסטראַקטע ענינים פון די פאַר-שידענע אָפטיילונגען ביים לימוד פון גראַמאַטיק, ווערט זייער רעקאָמענדירט דעם לערער אָנצואווענדן וואָס ברייטער דעם גראַפישן מעטאָד. עס אָזט זיך דאָך אַלע פאַרבינדונגען אינעם איינפאַכן און אינעם קאָמפליצירטן זאַץ פאַרצושטעלן קאָנקרעט און גראַפיש אויספאַרמירן מיט דער הילף פון פאַר-שידענע איינפאַכע צייכנס. אַזעלכע „בילדער“ וועלן שטאַרק פאַרלייכטערן די תלמידים צו באַגרייפן די גראַמאַטישע ענינים. מ'קען די דאָזיקע בילדער ציי-כענען אין קלאַס אויפן טאָול אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם געפירטן שמועס און מיט די נייע דערקלערונגען, שפעטער קען מען אויך פאַרגעבן די קינדער, זיי זאָלן זעלבשטענדיק ביי זיך אין די העפטן צייכענען די אַנטשפּרעכנדיקע גראַפיקעס.

דער ענין דיאַגראַמעס ביים לימוד פון גראַמאַטיק רופט אָפּט אַרויס קעגן-טענות: די דיאַגראַמע איז נישט ביכולת אויסצוריקן און אָפּשפיגלען די מער סובטעלע פונקטן פונעם אַנאַליז. די דיאַגראַמע פאַרוואַנדלט זיך אָפּט אין אַן אומניצלעכע רעטעניש-אַרבעט. גערעכט איז אָבער די דערמאָנטע מער רי-האַלף אַלע אַנאָרד, ווען זי זאָגט: „און דאָך, דער פאַקט אז עס זענען

דאָ גרענעצן צו דער פולנוצלעכקייט פון די דיאגראמעס, איז נישט קיין געני-
גנדיקער תירוץ מ'זאָל זיי אינגאנצן פאַרוואַרפן. נישט איין פראַיעקט, וועלכן
מען האָט אָפט שלעכט אויסגענוצט, האָט זיך אַרויסגעוויזן גענוג ווערטפול אין
די הענט פונעם קלוגן לערער. דער דיאגראמישער אַנאַליז אַפּעלירט צום
א ו י ג — און דאָס איז דאָך פון אַלע חושים דער איינדרוקפולסטער. אַ דיאָ-
גראַמע קען מען מאַכן גאַנץ שנעל און מען קען זי איבערלאָזן אויפן קלאַס-טאָול
צוליב ווייטערדיקע באַטראַכטונגען. די דיאגראַמע ברענגט נוצן ביים איבערחזרן,
און זי איז אַוודאי צוגעפּאסט ביים „טעסטירן“ אַ גרויסן קלאַס, — זי גיט אַ מעג-
לעכקייט צו זען, צי האָט דער קלאַס געכאַפט אויף אַן אמת די לאַגישע שייכותן.
זי גיט אַ מעגלעכקייט צו שפּאַרן צייט אין פאַרגלייך מיט אַנדערע פּאַרמען פון
זאָיאַנאַליז.“*

1) מוסטערן פון גראַפישע פאַרמירונגען (דיאגראַמעס) ביים גראַמאַטיק-לימוד
דער איינפאַכסטער אופן איז, פאַרשטייט זיך, פאַרצושטעלן די גרויסע
זאָיעלעמענטן אין פאַרם פון אַ פרימיטיווער טאַבעלע, לויטן ווייטערדיקן
מוסטער:

„נעכטן, בעת דער הפסקה, האָבן צוויי קליינע יינגלעך פון אונ-
דזער שול געפונען אין שול-גאַרטן אַן אומבאַקאַנטע באַשעפּעניש.“

סוביעקט, יינגלעך

צוויי	}
קליינע	
פון אונדזער שול	

פרעדיקאַט, האָבן געפונען

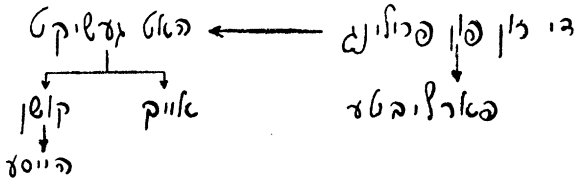
אַן אומבאַקאַנטע באַשעפּעניש (אַביעקט)	}
נעכטן	
בעת דער הפסקה	
אין שול-גאַרטן	

מער קאָמפּליצירטע דיאגראַמעס פון ס י נ ט א ק ס י ש ן א נ א ל י ז
וועלן אויסזען אַט אַזוי:

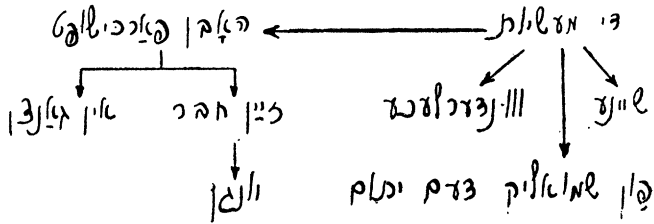
* דאָרט, ז"ו 344—346.

סינטאקסישער אנאליז

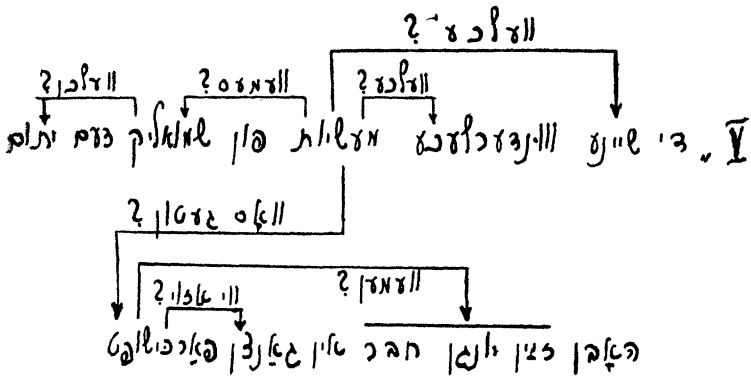
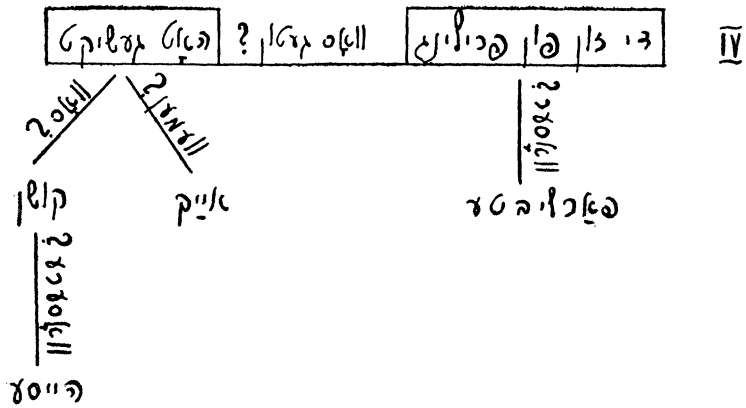
I „די פארליבטע זאן פון פריילינג האט געליקט אויך הייסע קולן“

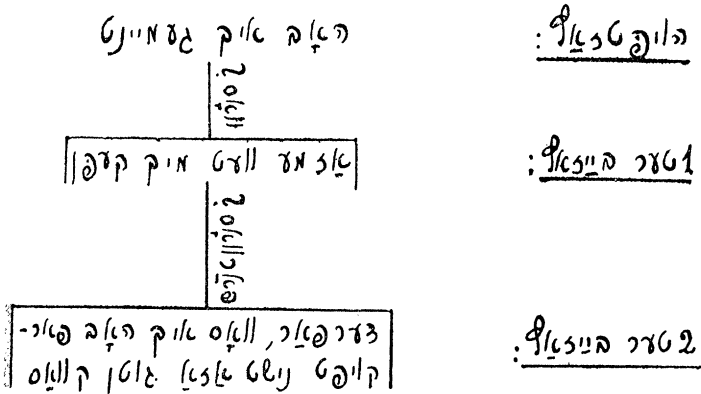
II „די ליינע ווינדערלעכע מעלות פון שמאלויק צעם יתום האָבן זיין יונגן חבר אין גאַנצן פאַרכיילקט.“

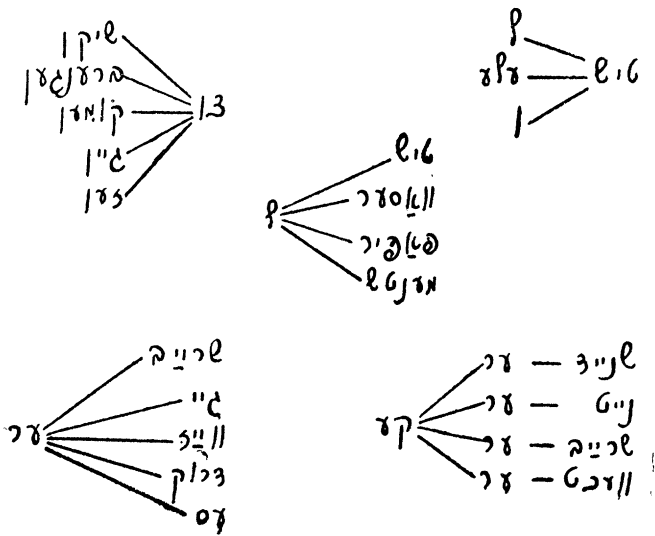
III "די פארקויבעט זאל פון פרויליך פאט געליקט אונק פייסד קאלן"

17. "בערפאר, וואָס אויך פאָה פאָרקויפט נישט אַזאַ
 אַטן קולטס, פאָה אויך געמיינט, אַז מע וועט אויך קענען:"

צייכענונגען צו וואָרטבירדונג

וועגן קינדער-ליטעראטור און וועגן קינדער-לייענען

(א) איז פאראן א ספעציעלע שאפונג פאר קינדער?

פונאנדערקלייבן זיך אינעם פראבלעם פון קינדער-ליטעראטור הייסט געבן אן ענטפער אויף דריי פראגן: וועגן די ציילן פון דער ליטעראטור פאר קינדער; וועגן דעם אופן ווי אזוי זיי זאלן לייענען און וועגן דעם מאַטעריאל, וואָס זיי זאלן לייענען. אָבער די אַלע פראגן גייען זיך צונויף אין איין פונקט: באַזונדערע צילן און אויפגאַבן קאָן די קינדער-ליטעראטור האָבן נאָר דעמאָלט, אויב עס איז ווירקלעך פאראן א ספעציעלע ציילן פון דער ענטפער אויף די איבעריקע צוויי פראגן: וואָס און ווי אזוי צו לייענען. אָט פאר וואָס אונדזער באַהאַנדלען דעם פראַבלעם פון קינדער-ליטעראטור הייבן מיר אָן פון דער פראגע, וואָס איז אוועקגעשטעלט אין אונטערקעפּל. דאָ ליגט דער שליסל צו אַלע איבעריקע פראגן, דאָ איז דער אויסגאַנגפונקט פאַר אַלע ווייטערדיקע אויספירונגען און אנטשיידונגען.

זענען פאראן ספעציעלע מעטאָדן פון קונסטשאפונג פאר קינדער? פאַר-מאַגט די קינדער-ליטעראטור באַזונדערע צילן און צוועקן, אייגנשאפטן און מעלות, וואָס די ליטעראטור פאר דערוואַקסענע פארמאָגט עס נישט? איז פאַראן אָדער צי דאַרף זיין א ספעציעלע ליטעראטור פאר קינדער? (פאַרשטייט זיך מיר רעדן וועגן שיינער ליטעראטור, וועגן קינסטלערישן וואָרט, נישט וועגן פאַפּולער-וויסנשאפטלעכע אויסגאַבן). זענען דאָ אָדער צי דאַרפן עקזיסטירן ספעציעלע שרייבער פאַר קינדער?

נישט געקוקט דערויף, וואָס די ביכערמערק פון אַלע ציוויליזירטע פעלקער זענען פאַרוואָרפן מיט הונדערטער און טויזנטער ווערק, געשריבן ספעציעל פאַר קינדער; נישט געקוקט דערויף, וואָס אַלע ליטעראטורן ווייסן פון פאַרדעקאַ-מענדירטע, געשוואוירענע שרייבער פאַר קינדער, דאַרף פונדעסטוועגן אויף די

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

אלע אויבן געשטעלטע פראגן געגעבן ווערן א קאמעגארישער נעגאטיוו ווער ער ענטפער. די מעאריע פון קונסטשאפונג ווייסט נישט פון קיינע ספעציפישע מעטאדן פאר דערוואקסענע באזונדער און פאר קינדער באזונדער. די פרינציפן פון קינסטלערישער שאפונג זענען איינע און די זעלבע ביי אלע פעלקער, אויף אלע שפראכן, און זיי זענען איינע און די זעלבע פאר פארשידענע עלטערס און געשעכטער. פון דער צווייטער זייט ווייסן מיר אויך פון דער פראקטיק, אז די באליבסטע ביי די קינדער ווערק פון די גרויסע שריפטשטעלער — (פון פריץ, מענדעלע, שלום-עליכם, שלום אש) — זענען קינמאָל נישט געשריבן געווען, נישט פארטראכט געווען ווי ספעציעלער לייען-מאטעריאל פאר קינדער. אָבער זייער געניאליטעט און קינסטלערישקייט האָט זיך נישט געמינערט אויף אַ האָר דערפון, וואָס זיי זענען מיט דער צייט אָנגענומען געוואָרן מיט אזא תהלהבות און ליבשאפט אויך ביים קינדערישן עולם. פארקערט, די צענטלי-קער דערציילונגען און געשיכטן פון די פארשידענע „קינדער-שרייבער“ האָבן זיך נישט אויפגעהויבן אויף קיין איין שטאַפל צו אמתער קונסט, צו ווירקלעכער שיינער שאַפונג, נישט געקוקט אויף זייער פארשפרייטקייט און כלל-מרשטער באַליבטקייט ביים גרויסן עולם קינדער-לייענען.

„וויילסטו שרייבן פאר קינדער, זאָלסטו נישט שרייבן ספעציעל פאר קינדער.“ אין אזא פארדאָקסאלער פאַרעם האָט עמעצער אויסגעדרוקט די פאַדער-רונג צו קינדער-שרייבער. און די דאָזיקע פאַרמול מוז אָנערקענט ווערן פאר פולשטענדיק ריכטיק און צוועקמעסיק. אזוי איז עס געווען מיט אלע קלאַסישע ווערק פון די גרעסטע וועלטשרייבער. זייערע ווערק זענען געוואָרן באַליבט ביי דער קינדער-אוידיטאָריע, נישט געקוקט דערויף, אָדער אפשר, פארקערט דווקא דערפאַר, ווייל זייערע אויטאָרן האָבן אָנגעווענדט צו זיי דעם זעלבן מאַסשטאַב פון קונסט און שיינקייט, מיט וועלכן זיי האָבן געמאַסטן אלע זייערע געניאַלע ווערק. די יוגנט און קינדער-וועלט האָט גענומען ביי די דאָזיקע אויטאָרן דאָס, וואָס עס האָט זיך אַרויסגעוויזן פאר איר פּוֹלְקָאָס צוטריטלעך לויט אינהאַלט און טעמע. דאָס איז געווען גאָר אַ גליקלעכער צופאַל, מצד די מחברים איז דאָ בשום-אופן נישט געווען קיין באַוואָוסטזיניקע כוונה אויסצורטיילן מאַטעריאַל, געשריבן ספעציעל פאר קינדער. מיט דעם דאָזיקן געדאַנק דאַרפן זיך דורכדרינגען אלע דערציער און עלטערן, און דאָס דאַרף זיין דער ערשטער פּראַוואַוסיטיין פאר דעם בוך, וואָס זיי טראָגן אונטער זייער קינד.

„כדי צו אַנטוויקלען אין די קינדער ליטעראַרישן געשמאַק, אָדער, וואָס ס'איז דאָס זעלבע, כדי צו אַנטוויקלען אין זיי די פעיקייט פון עסטעמישן גענוס, מוז מען זיי באַהעפטן צו די אמת קינסטלערישע ווערק. צווייטנס, און דאָס איז אפשר נאָך וויכטיקער פון דער ערשטער פּאַזיטיווער פאַדערונג: מען דאַרף

פונעם קרייז קינדער-לייענען אַרויסנעמען יענע ביכער, אין וועלכע עס ווערט אונטער אַן אויסערלעכער פּאָעטישער פּאַרעם געגעבן די קינדער א מין געקעמט פון טאַלאַנטלאָזע גראַמען-מאַכעריי, אָדער וויסנשאַפטלעכע, מאַראַליזירנדיקע, רעליגיעזע, פּאָליטישע באַטראַכטונגען פון טענדענציעזע שרייבער.

דאָס קינדער־שע בוך, געגעבן אין אַ פּאָעטי־שער פּאַרעם, דאַרף זיין אַ קינסטלעריש ווערק. קינסטלערישע ווערק אָבער געהערן צו דער אַלגעמיינער ליטעראַטור, ובכן וואָלט קיין ספּעציעלע קינדער-ליטעראַטור נישט געדאַרפט האָבן קיין שום רעכט אויף עקזיסטענץ... עס דאַרף אין גאַנצן פאַרשווינדן יעטוועדע פּאַרשטע־לונג וועגן קינדער-ליטעראַטור, ווי אַזא, וואָס איז באַשאַפן ספּעציעל פאַר קינדער און קען נאָר פאַר זיי זיין אינטערעסאַנט בכלל" (*).

דער באַקאַנטער דרייטער רוסישער קריטיקער ד. פּיסאַריעווי האָט גע־שריבן: „די ספּעציעלע קינדער-ליטעראַטור שטעלט פאַר אומעטום און שטענדיק און וועט פאַרשטעלן איינעם פון די נעבעכדיקסטע, פאַלשסטע און אומנויטיקסטע געביטן פון דער אַלגעמיינער ליטעראַטור“.

קיין ספּעציעלע ליטעראַטור פאַר קינדער! אַלץ, וואָס איז געשריבן ספּע־ציעל פאַרן קינד, מיט באַזונדערע מעטאָדן און טענער, לכתחילה צוגעפּאַסטע שטימונגען און פאַרבן, מיט אַ ספּעציפּישער באַלייכטונג און געקניצלטער אַרכיטעקטור — דאַרף פאַרמשפט ווערן אויף אומצוטרוי און גענומען ווערן אונטער אַ גרויסן פּרעג־צייכן. אמתע קונסט ווייסט נישט פון קיין נשיאת-פנים, זי איז גלייכגילטיק צום עלטער פון איר לעזער, זי האָט צו טון מיט די איי־ביקע באַוועגונגען פון דער מענטשלעכער נשמה, זי שעפט פונעם יונגן־אַלטן, אייביק פּרישן קוואַל פון שיינקייט און האַרמאָניע. און דעריבער איז דאָס אַלץ, וואָס עס פאַרמאָגט נאָר די וועלט־ליטעראַטור און וואָס עס איז צוגעגלעך פאַרן יונגן עולם, אַלץ וואָס איז דאָרט געניאַל, שייך און פּריש, אויסגעדריקט אין קלאַסישע פּאַרמען — דאָס אַלץ דאַרף איינגעשלאָסן ווערן אין דער קינדער־ליטעראַטור, און נאָר אויף דעם דאָזיקן מאַטעריאַל דאַרפן דערצויגן ווערן די יונגע דורות. אין אונדזער היינטיקער צייט קען זיך פון דעם מין ליטעראַטור אַנקלייבן גענוג מאַטעריאַל אפילו פאַר די קינדער פון די יינגערע קלאַסן. אויך אין דער יידישער ליטעראַטור וועט נישט אויספעלן אַזאַ מאַטעריאַל, אַזוי אַז עס איז קיין שום נייטיקייט נישט אַנצוקומען צו דער קוואַזי־ליטעראַטור פון די פּאַטענטירטע טאַנדעט-מאַכער.

לאָמיר אין אַ פּאַר שטריכן פאַרמולירן די פּרינציפּן און וועגן פון דער קינסטלערישער שאַפונג. אמתע קונסט איז קודם־כל בילדעריש, און אירע לע־

*) H. Wolgast — *Das Elend unserer Jugendliteratur.*

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

בעדיקע געשטאלטן פארמאגן א גרויסן פאראלגעמיינערונג-נוכח. דער קינסט-לער דערווייזט נישט זיין אמת, נאָר ער באַווייזט אים; ער דערציילט אים נישט, נאָר ער מאַלט אים. און אלץ איינס, צי ער מאַלט איינצלנע מאַמענטן אָדער גאַנצע קאָמפּאָזיציעס און קינסטלערישע טיפּן — אין אלץ ווערט געגעבן דאָס פאַרייניקנדיקע, דאָס אַלגעמיינע, דאָס סך־הכלדיקע. ער וואַרפט אָפּ דאָס קליינלעכע, נישטיקע, שלעכטע — און אין זיינע ווערק בלייבט דאָס אייביקע, גוטע, שיינע. ער באַהעפט זיינע לייענער צום קוואַל פון האַרמאָניע, פּולקאַמענ-קיט, אמת און הומאַניזם. און די דאָזיקע רעזולטאַטן דערגרייכט ער דורכן קינסטלערישן וואַרט, ער ליגט אַריין אין זיין שאַפּונג די גאַנצע וואַרט־ענער גיע, וואָס עס האָבן אָנגעזאַמלט דורות פון זיין פּאַלק, ער גיסט אים זיינע בילדער און געפילן אין ריטמישע שיינ געזעצטע פּראָזן; אין איינעם מיטן גאַנצן פּאַלק און אין זיין אוואַנגאַרד באַרייכערט ער זיין שפּראַך, פאַרפיינערט זי, און זיינע ווערק ווערן הן מצד דעם אינהאַלט און זייערע אידעען, הן מצד דער אויסערלעכער פּאַרעם און וואַרטשאַץ — אַ רייכער אוצר, פון וואַנען עס וועלן שעפּן פאַרגעניגן און דערהויבענע געדאַנקען צענדליקער קומענדיקע דורות. אזוי שאַפט דער קינסטלער פון וואַרט, אָט דאָס זענען זיינע מעטאָדן אומעטום און שמענדיק. און בנוגע ליטעראטור פאַר קינדער גילטן די אייגענע געזעצן אין זייער גאַנצער פעסטקייט און אומבאַרירלעכקייט.

ווי באַלד דער קינסטלער האָט געשריבן „ספעציעל פאַר קינדער“ — הייסט עס, ער האָט שוין אַריינגעטראָגן אין זיין ווערק באַשטימטע פּניות, וואָס שטייען אין גאַנצן אויסער דער טעמע און אויסער דער קינסטלערישער שאַפּונג בכלל; הייסט עס, זיין ווערק איז טענדענציעז און איז באַהערשט פון קלייני-קיטן, וואָס ליגן אָן אַ זייט פון גרויסן שליאַך פון קינסטלערישער עבודה; הייסט עס, ער איז נישט ביכולת צו באַווייזן זיין קינסטלערישן אמת אזוי, אין אזא פּאַרעם, אין אַזעלכע בילדער און געשטאַלטן, אַז דאָס זאָל איבערציגן אַלעמען — סיי גרויס, סיי קליין; הייסט עס, ער האָט געשטרעבט צו דערווייזן זיין אמת, און גראַד דער יונגער אוידיטאָריע, מיט אויסגערעכנטע קוואַזי-קינסטלערישע מיטלען. ווי באַלד דער קינסטלער האָט געשריבן „ספעציעל פאַר קינדער“, הייסט עס, ער איז געווען באַגייסטערט נישט פון אַן אַלגעמיינער אידעע, וואָס אירע וואַרצלען ליגן אין די טיפע באַהעלטענישן פונעם מענטשנס נשמה, נאָר ער האָט אויסגעקליבן, צוגעקליבן אַ באַזונדער ווינקעלע, אַ קינסטלעך אויסגעטיילט שמריכעלע, וואָס ביים אמתן קינסטלער וואַלטן זיי אין גאַנצן בטל בששים געוואָרן, געשאַטען אין הינטערגרונט. און ווי גרויס איז דאָ די סכנה צו בלייבן שמעקן אין גאַנצן אויף דער גרענעץ פון אידענלאָזן אַנעקדאָט, פון אינהאַלטלאָזן סיפור־המעשה און פון געשפיל מיט ווערטער און קלאַנגען!

און דעריבער — זאל דער קינסטלער זיך נישט באַמיען שרייבן ספּע-
ציעל פאַרן קינד. זאל ער בעסער בלייבן געטריי זיך און דער קונסט, און די
שול, דער לערער וועט שוין אליין האָבן אין זינען אַרײַנצופירן אין דער קינדער-
ביבליאָטעק דאָס, וואָס עס איז פון גענעבענעם אויטאָר צוגענגלעך און פּאַסיק
פאַר די יונגע לעזער. וואָרום אַ כלל האָבן מיר: וואָס העכער די מדרגה איז,
אויף וועלכער דאָס ווערק שטייט. אלץ מער פּשטות פאַרמאָגט עס, אלץ מער
קלאַרקייט און צוטריטלעכקייט באַזיצט עס — סיי בנוגע דער הויפּט-אידעע
פונעם ווערק, סיי בנוגע די טיפּן און זייער פּסיכאָלאָגיע. אויף אזאָ אופן האָבן
גראַד די מער ריפּע און אָפּגעשטעלטע קינסטלער, די מער טאַלענטירטע און
דערפאַרענע — ד י ג ר ע ס ט ע שאַנסן אַרײַנגעפירט צו ווערן אין דער
קינדער-ליטעראַטור.

די דאָזיקע דערשיינונג איז געווען זייער לייכט צו באַמערקן אין דער
יידישער ליטעראַטור, וועלכע האָט לכתחילה גאַרנישט פאַרמאָגט קיין סימן
פון קינדער-ליטעראַטור. און שוין צוליב דעם האָט מען געמוזט אַנקומען צו
דער אַלגעמיינער יידישער ליטעראַטור; און מערקווירדיק, ווי בהדרגהדיק עס
זענען אַרײַנגעדרונגען אין אונדזער קינדער-ביבליאָטעק פריער די קלאַסיקער,
און נאָר שפּעטער און ביסלעכווייז די ינגערע שריפּטשטעלער. אייניקע פון
די לעצטע האָבן זיך נאָך ביז היינטיקן טאָג נישט איינגעבירגערט אין אונדזער
קינדער-ליטעראַטור.

ובכן, מיר דאַרפן שעפּן פאַר די קינדער-לייענער פונעם אַלגעמיינעם
קונסטקוואַל, פון די אַלגעמיינע וואָרט-אוצרות, וואָס האָבן זיך אָנגעזאַמלט ביי
דער מענטשהייט. קיין ספּעציעלע ליטעראַרישע קיך פאַרן קינדער-עולם איז נישט
נייטיק. קיינע באַזונדערע פּאַטראָועס פאַר זיי, — נאָר אַ געזונטע, איינפאַכע,
געוויינלעכע שפייז! דאָס איז אונדזער פּאָדערונג.

אפילו אזא גרויסער קינדער-שרייבער און אמתער מייסטער פון קינדער-
פּאָעזיע, דער אָנהענגער און פּרעדיקער פון ספּעציעלער קינדער-ליטעראַטור,
ט ש ו ו ס ק י, קומט אויך צו דעם זעלבן אויספיר: „איך מוין אָבער
נישט בשום-אופן, — זאָגט ער, — אז קינדער-שרייבער דאַרפן אומבאַדינגט
זיך פאַרנעמען מיט דער שטיפּעריי פון ווערטער-שפּיל, פאַרנעסנדיק דערביי
וועגן אַלע אַנדערע ליטעראַרישע אויפגאַבן — דאָס וואָלט געווען שרעקלעך
און וואָלט העגראַדירט שטאַרק דעם ליטעראַרישן ווערט פון דער קינדער-פּאָעזיע...
מען טאָר נישט מאַכן דעם אויספיר, אז אַ דיכטער פון קינדער-פּאָעזיע האָט
רעכט זיך אָפּצוזאָגן פון די אַלע פּאָדערונגען, וועלכע ס'שטעלן די דערוואַק
סענע אין דער געגעבענער תקופה. נײַן, ד י ר י י ל י ט ע ר א ר י ש ע
א י י ג נ ש א פ ט י פ ו י ק י נ ד ע ר - ג ע ד י כ ט י ד א ר פ י

זיין אונטערגעוואָרפן דעם זעלבן קריטעריום, ווי אלע איבעריקע פאָעטישע שאַפונגען. דער ניוואָ פון קינסטלערישקייט און טעכניק אין דעם קינדער־געדיכט מוז זיין דער זעלבער, וואָס אין די געדיכטן פאַר דערוואַקסענע. קינדער - לייט ערראַטור מוז טאַקע פריער פאַר אַלץ זיין לייטערטערטער... ס'נעשעט אָפּט אַ פאַרברעכן... אָנשטאַט צוצוגרייטן די קינדער אויפצונעמען און פאַרשטיין געניאלע פּאָעטן, פאַרסמט מען זיי סיסטעמאַטיש מיט אַנאַלפּאַכעטישער און קונסטלאָזער האַנט־מאַכט, אוועק־הרגנדיק אין זיי אויף דעם אופן דעם לעבעדיקן, וואַרעמען חוש פאַר קלאַנגען און פערזן, וואָס דאָס קינד האָט זיך דערוואָרבן אין זיינע אייגענע קינדער־שאַפונגען" (*).

און פונקט אזוי זענען אויך די צילן פון דער קינד־דער־לייטערטערטער די זעלבע, וואָס בנוגע דעם דערוואַקסענעם לייענער. קיינע ספּעציעלע דידאַקטישע און דיסציפּלינאָרנדיקע צוועקן שטעלט זיך נישט און טאָר זיך נישט שטעלן דאָס קינדערישע בוך. מיר ווילן, אז דורכן לייענען זאָל דאָס קינד געניסן וואָס מער גליק און פאַרגעניגן, אז זיינע אויגן זאָלן זיך עפּענען צו באַמערקן אַלץ, וואָס גוט און שיין איז אינעם גאַנצן אַרוב. האַלטן דאָס קינד איינגעשרומפן אין זיך, באַגרענעצט אין די ד' אַמות פון זיין קינדער־צימער און עלטערן־ליבע — הייסט מאַכן דאָס קינד אומגליקלעך. דורכן בוך ווילן מיר פאַרברייטערן דעם קינדס האַרדזאָנט, אַנט־פלעקן פאַר אים די גרויסע וועלט מיט איר איינהייט, כדי דאָס קינד זאָל זיך דערפילן ווי א טייל פונעם קאָסמאָס, וואָס פאַרמאָגט אין זיך אזוי פיל האַרמאָניע און אויסגעהאַלטנקייט. זאָל דאָס בוך העלפן דעם קינד צו באַ־העפטן מיט דער גרויסער וועלט און איר אייביקייט, אַרײַנדרינגען אין אירע כּודות, זי צו באַהערשן און אין איר דערפילן זיך ווי אַ שעפּערישער כּוח — נאָר אויף דעם דאָזיקן „גילדענעם וועג" וועט דער קינפטיקער מענטש און דאָס איצטיקע קינד געפינען די שליסלען צום אייביקן אַבסאָלוטן גליק און צו דער רופּן דער נשמה.

אָבער צו דערגרייכן די אָנגעמערקטע הויכע דערציערישע אויפגאַבן פון דער קינדער־ליטעראַטור, — דאָס זענען אויך די אויפגאַבן פאַרן לייענען פון דערוואַקסענעם, — איז מסוגל נאָר די קלאַסישע וואַרטשאַפונג, דאָס ווערט פון די גרויסע וואַרטמיסטערס. נאָר זיי פאַרמאָגן אין זיך אַלע רייכקייטן און מעגלעכקייטן, וואָס הייבן אויף דעם לעזער אויף דער געהעריקער הייך.

(* ק. טשוקאָווסקי — „פון צוויי ביז פינף". אויסצוגן פון דעם בוך זענען געווען גע־דרוקט אין „שולועגן", 1—2 און 3—4 פון 1936—1937.

נאָר אזאָ לייענען איז מסוגל צו ברענגען די געוואונטשענע רעזולטאטן הן בנוגע עסטעטישע דערגרייכונגען, הן בנוגע דער עטישער פארפולקאמנג פון קינד. וואָרום אויף די גרויסע הייכן פון דער מענטשלעכער קונסטשאַפונג זענען דאָך די גרענעצן פון עסטעטיזם און עטיזם אָפגעווישט. אזאָ לייענען פון אמת קינסטלערישע ווערק וועט אויך מיטהעלפן — דער אינטעלעקט-עלער אַנטוויקלונג פונעם קינד, זיין דענקעריש-אידייאישן וואוסס. דאָס וועט אויך פירן צום אויפואַכן און אויפליען פונעם קינדס ווילן און זיין שטרע-בונג צו זעלבשטענדיקייט און זעלבסטטעטיקייט.

„אינעם אמת קינסטלערישן ווערק, וואָס איז אַנטשטאַנען א ר י ס ע ר יעטוועדע מאָראַלישע און פּעדאַגאָגישע כוונות, שטעקט אַ סך אַ שטאַרקערע אימפּולס צו עטישער אויפפירונג, ווי אין די דערמאָנטע ספּעציעל צוגעשני-טענע מאָראַליזירנדיקע, פּסידאָ-קינסטלערישע ליטעראַטור-שאַפונגען, און איך בין איבערצייגט: אויב מיר וועלן דאָס לייענען קינדער-ביכער, פאַבריצירטע מיט פּעדאַגאָגישע צילן, פאַרבייטן מיט ליטעראַריש ווערטפולע ווערק, וואָס דאַרפן דינען אויסשליסלעך די צילן פון קינסטלערישן גענוס, — וועלן מיר מיט דעם גופא וועזנטלעך א טובה טון נישט נאָר דער אַנטוויקלונג פון גע-שמאַק, נאָר אויך פון כאַראַקטער ביי אונדזער יונגט“*.)

נאָר אזאָ לייענען פון קינדער, וואָס איז באַהעלט מיטן שיין פון אייביקן לייכטזערעם פון שיינקייט און האַרמאָניע, איז באַמת פּעדאַגאָגיש און ווערט פּוּל. פאַרקערט, דאָס לייענען, וואָס שטעהט צו שמאַלע, קליינלעכע, מאָראַ-ליסטיש-דירעקטישע אָדער בילדונג-אומילאַטיריטישע צוועקן, איז אַנטיפּעראַ-גאָגיש און נישט צוועקמעסיק. דער לעצטער מין לייענען וועט זיך באַגנוגענען מיט די ביליקע פייערווערק-שאַפונגען פון די „ספּעציפּישע“ מייסטער, וואָס האָבן גענומען אונטער זייער אפּטרופּסות די גאַנצע קינדער-ליטעראַטור. דאָס דיכטיק אַוועקגעשטעלטע קינדערישע לייענען — וועט שעפּן פון די יחיד-סגולה פון דער אַלגעמלעכער קונסט-שאַפונג, פון די איינצלע גליקלעכע קינסטלער, וואָס האָבן זיך אויפגעהויבן אויף אזאָ הייך, אַז זייערע ווערק זענען געוואָרן צוגענגלעך אפילו פאַר די תּינוקות של בית רבן.

דאָס זענען צוויי באַזונדערע וועגן, צוויי באַזונדערע אָפּשאַצונגען. זאָל דער לערער און דערציער אין דער יידיש-וועלטלעכער שול נישט מכולל זוערן פון דער אומגעלומפערטער ווירקלעכקייט, וואו דער ביכערמאַרק איז פאַרפלייצט מיט אזוי פיל מאַקולאַטור-שאַפונג פאַר די „אַרעמע“ קינדער; זאָל אים נישט פאַרפירן אפילו די דערשיינונג פון דער קינדערישער „פאַר-

(* ה. וואָלאַסט, דאָס ציטירטע בוך.)

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

דאָרבנקייט" און זייער פאַרגעמערן אייניקע פאַלשע נביאים פון ספעציפישער קינדערישער קונסט; דער לערער דאַרף גיין מיט זיין אייגענעם זיכערן וועג, און ער קאָן רויק זיין — ביי דער ערשטער באַרירונג מיט די מוסטערן פון אמתער קונסט, וועט דער היפּנאָז פון די קינדער אָפּגעטון ווערן פון זיי דורך אַ צויבער־שמעקעלע, און דער לערער וועט פייערן זיין פּולן נצחון. מ'דאַרף אַז אונדזערע לערער און עלטערן זאָלן האָבן פעסטע איבערצייגונגען און שטאַנדאהאַפטיקע מיינונגען איבער דער באַהאַנדלטער פּראָגע, אז זייער גאַנצע האַנדלונג בנוגע דעם לייענען פון זייער קינד זאָל זיין אָנגעפירט פונעם גרויסן דערציאָנג־אידעאַל, אויף וועלכן עס שטייט די אמתע קונסט. דאָס דאַרף ווערן די וויכטיקסטע אויפגאַבע פון דער שול, דאָס איז איר הייליקער חוב.

*
**

היינט עס, אַז עס איז גאַרנישט בנמצא קיין שרייבער, וואָס זאָל אָנשרייבן במחשבה תהילה עפעס רעכטס פאַר קינדער? איז טאַקע יעדער שרייבער טריף, וויבאַלד ער נעמט זיך שרייבן ספעציעל פאַר קינדער?

ניין, עס זיינען געוויס פאַראַן אויסנאַמען סיי אין דער וועלט־ליטע־ראַטור, סיי אין דער יידישער. און כדי קלאָר צו מאַכן, וואָס פאַר אַן אויס־נאַמען עס זיינען דאָ געמיינט, לאָמיר נעמען איין קאָנקרעטן ביישפּיל: ק אַ ד י ע מ אָ ל אָ ד אָ ו ו ס ק י, לאָמיר אַנאַליזירן אירע פּאָעטישע שאַפּונג גען פאַר קינדער. אַליין אַ געוועזענע לערערין פון ינגערע קלאַסן פּאָלקשול, האָט זי געשריבן „ספעציעל" פאַר קינדער אַ סך זאַכן: „מעשהלעך" אַרויסגע־געבן דורך דער „צישאָ", וואַרשע, אין 1981; „יידישע קינדער" (מעשהלעך), אַרויסגעגעבן פון „צ. ק. פון די יידישע פּאָלקשולן", נ"י, 1946. און מע קען זאָגן גאַנץ קורץ: דאָס זיינען פּערל אין דער יידישער קינדער־ליטעראַטור. ביידע עלעמענטן שפּילן ביי איר אַ גרויסע ראָל: דאָס יי ד י ש ע און דאָס ק י נ ד י ש ע.

עס איז יידיש נישט אזוי אין דער טעמאַטיק; חוץ אליהו הנביא, ווערט דאָ כמעט נישט באַנוצט קיין איין העלד פון דער יידישער פּאָלקלאָריסטישער פּאַנטאַסטיק. עס איז מאָדערן, געקניפט און געבונדן מיטן יידישן לעבנסטייל גער פון אונדזער צייט. אָבער אין יעדן קנייטש, אין יעדן חנדה, אין יעדן אויסדרוק און וואָרט־שפּיל, אין יעדן עפיטעט איז עס הונדערט־פּראָצענטיק יידיש און יידיש־לעך, היימיש און פּאָלקסטימלעך. איר גאַנצע פּאָעטיק און פּאַנטאַסטיק שעפט זי פון די טיפענישן פון פּאָלק און פון זיין לעבעדיקן לשון. קאַדיע מאָלאָראָווסקי ווייס אַלע סודות פון פּאָעטישער שאַפּונג פאַר

קינדער. הער ריטס פון אירע איבערהזונגען, סיי אין איינצלע ווערטער און סיי אין גאנצע פערזן און גראמען; איר איבערפלעכטן רעאליסטישע באגריפן און סצענעס מיט ריינער פאנטאסטיק; אירע נישטדערזאָנגען און חנעוודיקע פארענדיקונגען פון די לידער־מעשהלעך; איר צונויפוועבן עלעמענטן פון פאָלקס-שפראַך מיט פאָעטישע ני־אויסדרוקן און אַמאָל אפילו מיט א היינטיגטיקן אַמעריקאַניזם; דער פאָעטישער און אינטימער הויך פון די געשילדערטע קינדער און דערוואַקסענע העלדן; דער לייכטער, ריינער יידיש וואָס איז אין אירע הענט עלאַסטיש און בייגעוודיק, שפילעוודיק און בילדעריש; דער גאנצער יום־טובדיקער טאָן פון אַלע זאַכן און פון יעטוועדער שורה באזונדער; דאָס אַריינברענגען אזוי פיל דינאמישקייט און סצענישקייט אין די פאָעמעס און אין זייערע באזונדערע טיילן; די נאַטירלעכע אָבער רייכע שפראַך־שעפּעריש־קייט, ריטימישקייט און שפראַך־המצאהדיקייט — דאָס זענען אַלץ אומגעווענע מעלות, גליקלעכע קאָמבינאַציעס פון טאַלאַנט, גאָטגעבענטשטע פעיקייטן און דערגרייכונגען.

אין דער זעלבער צייט האָבן מיר פאַר זיך אַן אמתע קינדער - שאַפונג: עם איז פאָעזיע פאַר אַן קינד און פונעם קינד.

כמעט אין יעדער זאך פיגורירן דאָ קינדער. און דאָס זענען נאַטירלעכע קינדער מיט אַלע פיטשעווקעס, מיט אַלע אינטערעסן און טרוימערייען. לע-בעדיקע, שטיפערישע, חנעוודיקע קינדער וואָס רייסן זיך צו ברייטע האָרד־זאָנטן. קאָדיע מאָלאָדאָווסקי ווייס, וואָס פאַר אַ צייט מיר האָבן אַקאָרשט איבערגעלעבט, און זי וויל גאַרנישט פאַרבאַהאַלטן עם פון די קינדער. והראיה — איר לעצטע פאָעמע אין ביכל: „דער דייטש ימה שמו“. אָבער ווי אַן אמתע דיכטערין פאַר קינדער, איז זי אַפטימיסטיש און וויל נישט באַרויבן די קינדער פון זייער אַפטימיוס און גליקזעליקייט.

זי רעדט צו די קינדער מיט אַ קינדישער שפראַך און מיט קינדישע בילדער, אָבער איר פילט דאָ נישט קיין געקינצלטקייט, קיין פאַלשן טאָן. די גאַנצע טעמאַטיק איז קינדיש, טאַקע מעשהלעך, אזוי ווי עם שטייט אויפן שער־בלאַט. אין זיי איז דאָ אַ סך „מעשהדיקייט“, פרייע פאָעטישע פאָנטאַזיע. און די דיכטערין ווייס, ווי אזוי זיך אַריינצוגעבען אין דעם צוטרוי פון די קינדער, ווי אזוי זיי צו פאַרכאַפן. ווען מען דאַרף, דערוואַגט זי נישט דעם סוף פון דער געשיכטע צי געשעעניש, און זי הייסט די קינדער שפיגען ווייטער אַליין דעם פאָדעם מיטן כוח פון זייער אייגענער פאָנטאַזיע. זי קען זיך אַפילו מיט די קינדער און אַריינציען זיי אין דער שפיל. און מאַמענטווייז דערהייבט זי די קינדער צו הויכע פאַרמעסטן און שטימונגען. זי ווייס די קינדערס פאַראינטערעסירונגען, און זי רעדט צו זיי מיט:

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

זייער שפראך און נוסח. די פאָלקסטימלעכקייט פון איר שפראך העלפט צו דער פארקינדישונג פון די טעקסטן, און די קינדישקייט העלפט צו צו דער פאָלקסטימלעכקייט און היימישקייט פון דער שפראך, איר נאָטירלעכקייט און אוממיטלעכקייט. פאר די אַמעריקאַנער קינדער וועט אַ סך צוהעלפן דאָס, וואָס אייניקע זאכן זענען געבויט אויף אַרטיקער טעמאַטיק, און אַמאָל אַפילו אויף אַרטיקן יידישן דיאַלעקט. אין אַלץ זוכט די דיכטערין אויף עלע- מענטן פון יידישן חן. און ווייל אַלץ איז דאָ קאַנקרעט און בילדעריש, סצעניש און דינאַמיש — ווערט דער טעקסט נאָך מער נאָענט דעם קינד. עס איז נישט קיין אַבסטראַקטע פּאָעזיע, איבער וועלכער דאָס קינד דאַרף זיך אָנשטרענגען. דעם קינדס פאַנטאַזיע און אינטואַיציע ווערט דאָ אַ שותף צו דער דיכטערינס שאַפונג.

עס איז טאַקע פּאָעזיע, געשריבן לכתחילה פאר קינדער. אָבער נישטאָ דער דערוואַקסענער, וועלכער זאָל אויך נישט פאַרכאַפט ווערן און זיך נישט קוויטן מיט קאַדיע מאָלאָדאָווסקיס מעשהלעך און לידער. די דאָזיקע קינדער פּאָעזיע האָט בפירוש אלע סימנים פון גרויסער ליטעראַרישער שאַפונג. שלום-עליכם האָט געשריבן „דאָס מעסערל“ און קיין אַנונג נישט געהאַט, אַז עס וועט ווערן אַ באַשטאַנד-טייל פון דער יידישער פּאָלקשול און אירע לערנ-ביכער, אַז עס וועט פאַרנעמען דעם אויבנאָן אין דער יידישער קינדער-ליטע-ראַטור. קאַדיע מאָלאָדאָווסקי איז גליקלעך: זי ווייס עס יאָ, זי האָט לכתחילה אין זינען דאָס יידישע קינד און די יידישע שול ביים שרייבן אירע פּאָעמעס. אָבער דער פּלאַץ פון אירע קינדער-מעשהלעך איז אין דער אַלגעמיינע יי-דישער ליטעראַטור. קאַדיע מאָלאָדאָווסקי באַלאַנגט מיט אירע קינדער-ביכער צו דער יידישער ליטעראַטור. און דערפאַר איז עס גוטער שטאַף פאַר קינדער, דערפאַר איז עס געוואָרן מוסטערהאַפּטע און מייסטערהאַפּטע קינדער-ליטעראַטור.

און אַט מיט דער איינציקער מאָס דאַרפן מיר אָפּשאַצן יעדער ווערק וואָס מיר טראָגן אונטער די קינדער.

(ב) דאָס פיל-לייענען

ובכן, זאָל מען נוצן צום קינדערישן לייענען נאָר די קלאַסישע ווערק פון דער אַלגעמיינער ליטעראַטור? גאָר אין גאַנצן אויסמיידן ביכער, וואָס זענען אָנגעשריבן ספּעציעל פאַר קינדער? וועט דאָך די קינדער גאַרנישט בלייבן צום לייענען! וועלן זיי דאָך האָבן דערצו בלויז געצייילטע ווערק? די גאַנצע קינדער-ביבליאָטעק וועט בלייבן ליידיק, און די קינדער-אוידיטאָריע וועט זיין פאַרמשפּט אויף פּוסט-און-פּאַסט אַרומצוגיין, און מען וועט זיי אין גאַנצן

אָפּשלאַגן דעם חשק צו לייענען אַ בוך. אויף אַזעלכע און ענלעכע אָפּפּרעגענישן דאַרף מען זיך ריכטן מצד יענעם לייענער פון די פּאַריקע שורות, וועלכער איז דורכגעדרונגען מיט גענוג איינרעדענישן פון דער גוטער אַלטער צייט, וועלכער איז אַליין אויפגעצויגן געוואָרן אויף בערג מיט ביכער און ספרים און פאַר וועלכן דאָס פּיל־לייענען און אָנגעלייענטקייט איז דער בעסטער סימן פון גוטער דערציונג, פון צוגעגרייטקייט צום לעבן, פון חכמה און פאַרשטאַנד. גאָר אַנדערע זענען אָבער די הנחות, אויף וועלכע עס זענען געגרינדעט די געדאַנקען פון פּאַריקן קאַפיטל וועגן די אויפגאַבן און צילן פון קינדערישן לייענען און וועגן דעם מהות פון דער קינדער־ליטעראַטור.

קודם־כל איז גאָרנישט אַזאַ שלעכטע זאַך, אַז ביי אונדזערע קינדער זאָל מען טאַקע אַביסל אָפּקילן דעם חשק צום לייענען. די אָפּגערעכטקייט פון דער נאַטור ביי אונדזערע קינדער, די גאַנצע רעטאַריש־אינטעלעקטועלע שול, וואָס דורות האָבן ביי אונדז דורכגעמאַכט אין משך פון יאָרהונדערטער; דער אין דער היינטיקער געזעלשאַפט אין אַלגעמיין פאַרשפּרייטער פעמישונג און די פאַרהייליקונג פון געדרוקטן וואָרט; די אונטערגעניענדיקע תורה שבע־לפה פונעם לעבעדיקן ברייטן פּאָלק; די שול מיט איר אַלטער ירושה פון סכּלאַסטיק און ווערבאַליזם; די פּאַראַרטיילן, וואָס זענען פאַרשפּרייט אין דעם פּרט, ווי אין אַ סך אַנדערע, צווישן די קינדער גופא און גייען איבער פון איין דור קינדער צום צווייטן ווי אַ הייליקער שפּרוך, — די אַלע אויסגערעכנטע סיבות פירן בפּירוש צו אַ היפּערטראַפּיע פון קינדערישן לייענען. און אַלץ, וואָס וועט — אויף אַ ראַציאָנעלן פּעדאַגאָגישן שטייגער — פירן צום אָפּשוואַכן די דאָזיקע מחלה, דאַרף אויפּריכטיק באַגריסט ווערן דורך אונדזער שול.

די מאָדערנע פּראָגרעסיווע שול טוט צוליב דעם אויף אַ סך. די אַרבעט־פּרינציפּן און די אַרבעט־רגילותן און פּראָצעסן, צו וועלכע קינדער ווערן צוגעזיגט וויינט שוין פון קינדער־גאַרטן; דער נאַטור־לימוד מיטן אַנטוויקלען ביים קינד די פעיקייט צו אָבסערווירן; די מעטאָדן פון לאַבאָראַטאָרישער אַרבעט און עקספּערימענטן אויף אַלע געביטן פון דער נאַטור־וויסנשאַפט; די מאָדערנע סאָציאַלע דערציונג פון די קינדער מיטן אַנטוויקלען אין זיי געפילן און פּע־אינקייטן צו געזעלשאַפטלעכער פאַרצווייגטער אַרבעט, צו פּרייער קאָלעקטיווער שאַפונג און מיטאַרבעטערשאַפט; די ברייט אַנטוויקלטע סיסטעם פון זעלבסט־פאַרוואַלטונג און קינדערישער אַקטיווקייט אין שול; — די אַלע נייע מעטאָדן פון דער היינטיקער פּראָגרעסיווער שול דאַרפן און וועלן אומבאַדינגט פירן צום אָפּשוואַכן דעם קינדערישן דורשט צום געדרוקטן וואָרט. זיי וועלן ברענגען צום נאַטירלעכן אָפּווענדן דעם קינדס אויפּמערקזאַמקייט פון בוך צום לעבע־דיקן לעבן און זיין פּילפאַרביקייט. דער מאָמענט פון איבערברוך אינעם קינדס

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

פסיכיק בנוגע צום ביכער־שראנק דארף באגריסט ווערן ווי דער מאַמענט, ווען אינעם קינד וואַכן אויף זיינע נאַטירלעכע אינסטינקטן, זיין חוש צום לעבעדיקן אַרום און זיין פעיקייט צו שעפן פאַרגעניגן און פרייד פון גאָטס גרויסער און שיינער וועלט.

אַבער דאָ האַנדלט זיך נישט נאָר וועגן כמות, נישט נאָר וועגן דער צאָל איבערגעלייענטע ביכער. די מחלה פון פיל־לייענען דארף פאַרשטאַנען ווערן נאָך אין אַן אַנדער זין, און אין דער פאַרעם אַוועקגעשטעלט ווערן ביי אונדז אויפן סדרה־היום. די מחלה פון פיל־לייענען איז דאָך פאַרבונדן מיט אויבנאויפיקייט, לייבטזיניקייט, גרינגשעצונג פון אַלץ מיט אַנאַנדער; דאָס קינד וואַרפט זיך אַרויף אויף איין בוך נאָכן צווייטן, עס פאַרכליניעט זיך ממש מיט לייענען; דאָס לייענען ווערט ביי אים אַ מין ספּאָרט, אַ יאָגעניש, גאָט ווייס נאָך וואָס און וועמען; די פּערסאָנאַזשן פון די צענדליקער איבער־געלייענטע דערציילונגען און נאָוועלן, זייערע בילדער און געשעענישן, טראָגן זיך פאַרן קינדס אויגן, ווי אַ קינאַמאַטאָגראַפישער פילם; זיין פּינפליקייט און איינדרופעיקייט ווערט אָפּגעטעמפּט, עס יאָגט זיך נאָך סענסאַציע, נאָך עקסטראַוואַגאַנטעס, און עס פאַלט סוף־כל־סוף אַרײַן אין די אָרעמס פון דער שונד־ליטעראַטור. אין הונדערטער פּאַלן לייענט דאָס קינד צוליב פאַרוויילן זיך, כדי צו פאַרטרייבן דעם אומעט און פוסטקייט, אין וועלכער עס זינקט אַדאַנק דער טראַדיציאָנעלער און נישט־אויפריכטיקער דערצינונג אין שול און אין דער היים. מיט דער צייט ווערט אָט די דאָזיקע פוסטע אָנגעלייענטקייט אַ סימן פון כלומרשטער אינטעליגענטישקייט און וואוילקענעוודיקייט סיי אין די אויגן פון אַלע אַרומיקע, סיי אין די אייגענע אויגן פונעם אויפּוואַקסנדיקן קינד. דאָס קינד הייבט אָן צו קוקן אויף זיך מיט אַכטונג און דרד־אָרץ, הייבט אָן צו רעדן און דענקען לויטן מוסטער פון די איבערגעלייענטע נאָוועלן און ראַמאַנען, און פאַר אונדזערע אויגן דרייט זיך אַרום אַ שאַבלאָן פון אַ היינט־וועלטיקן „אינטעליגענט“ — מיט זיין גאַנצן גלאַנץ און פוסטקייט. אָט דאָס איז דער סטיל פון דער היינטיקער בירגערלעכער און קליינבירגערלעכער דער־צינונג, אָט דאָס זענען די רעזולטאַטן פונעם פיל־לייענען מיט די אַלע טראַ־דיציעס, וואָס זענען פאַרבונדן מיט אים.

דאָס פיל־לייענען מוז ברענגען גרויס שאַדן דער פּערזענלעכקייט פון די אונטערוואַקסנדיקע קינדער, ווייל דער יונגער פליסיקער לייענער באַגעגנט זיך דאָ אין די ביכער מיט צענטליקער דערשיינונגען און איבערלעבונגען, וועל־כע עס האָט קיין מאָל אין לעבן נישט באַאָכאַכטעט, קיין מאָל אין לעבן נישט דורכגעפילט. דאָס איז דאָך אַבער נישט צו דערלאָזן! פונקט ווי מיר זאָגן, אַז וויסנשאַפט באַשטייט נישט אין פאַקטן, נאָר אין די אויספירן, וואָס דרינגען

פון די פאקטן ארויס, — אזוי איז אויך בנוגע צו די פראבלעמען, וואָס ווערן באהאַנדלט אין דער שיינער ליטעראַטור: נישט די באַשרייבונגען און באַ- קאַנטשאַפט מיט פאַרשידענע פּסיכאָלאָגישע און אַנדערע דערשיינונגען זענען וויכטיק, נאָר דער עיקר איז, — די אויספירן, וואָס דער לעזער מאַכט פון זיי. און אזוי ווי דער אמתער קינסטלער שאַפט אַלע מאָל מיטן אינדוקטיוון מע- טאָד, אזוי שמידט אויך דער אויפמערקזאַמער און ערנסטער לייענער זיין וועלט־אַנשויונג: אויפן יסוד פון די געשילדערטע דערשיינונגען און באַשריי- בונגען, אַפערצעפירנדיק זיי מיט די אייגענע איבערלעבענישן, וואָס ער פאַר- מאַגט אין די אוצרות פון זיין נשמה, מאַכט דער לייענער פאַר זיך די געהעריקע אויספירן און ביי אים קריסטאָליזירן זיך אויס די גרויסע אידעען, וואָס בילדן מיט דער צייט זיין וועלט־אַנשויונג. דאָס איז בשום־אופן נישט קיין אַרבעט פון איבערנעמען, נאָכדערציילן און איבערהורן יענעם געדאַנקען און יענעם איבערלעבונגען — דאָס מוז זיין אין גאַנצן אַ זעלבשטענדיקע, אָריגינעלע און פון דער טיף אַרויספליסנדיקע אַרבעט, וועלכע קען ביי אַנדערע באַדינ- גונגען נישט געבן קיין שום רעזולטאַטן.

ווען דער יונגער, נישט־דערפאַרענער לייענער באַגעגנט ביים פּיל־לייע- נען צענטליקער נישט־באַקאַנטע און פרעמדע פּאַסירונגען, באַשרייבונגען און דערשיינונגען, וואָס רופן ביי אים נישט אַרויס קיינע אַסאָציאַציעס און איינער נע געדאַנקען אָדער עמאָציעס, — ווערט פאַרוואַנדלט זיין לייענען אין אַ מע- כאַנישער אַרבעט פון נאָכזאָגן דעם אויטאָרס געדאַנקען, פון גלויבן אים אויפן וואָרט, פון איינחורן די קאָמבינאַציעס און פּערטורבאַציעס פון די העלדן — און דאָס אַלץ האָט נישט אונטער זיך קיין שום רעאַלן אינהאַלט און קיין לאַנג- דויערנדיקן ווערט. דאָס איז אַ לייענען אָן אידעען, אָן אויספירן, אָן טיפע איבערלעבונגען און האַרצוויי. דאָס איז אַ לייענען לשם מאָדע, לשם לייענען סתם, לשם גלאַנצן מיט פּאַקטן און עקזאָטישע האַנדלונגען. דאָס איז אַ לייענען, וואָס ברענגט אין רעזולטאַט נאָכקרימעניש, ווערבאַליסטישע איבונ- גען און פּסעוודאָ־אינטעלעקטועלע אַנטוויקלונג.

די אויפגאַבן פון דער נייער שול און דער נייער דערציאונג־סיסטעם — זענען בנוגע צום לייענען פון קינד נאָר אַנדערע. מיר דאַרפן שטרעבן דערצו, דאָס קינד זאָל פונעם לייענען באַקומען לאַנדוויערנדיקע איינדרוקן, עס זאָל זיך אויף זיי קאַנצענטרירן מיטן גאַנצן כוח פון זיין פאַנטאַזיע און לעבעדיקן געפיל. מיר דאַרפן זאָרגעוודיק שיצן די נערוון־סיסטעם פון יונגן קינד. נאָר דאָס טיף־לייענען, דאָס פּיל־געניסן פון דעם ווינציקן מאַטעריאַל — דאָס דאַרף זיין אונזער ציל. נישט קיין קינאַמאַטאָגראַפישע פאַרוואַנדלונגען און בייטענישן פון געשעענישן און העלדן, נאָר דאָס קאָנ-

צענטרירטע, אויפמערקזאמע ליינען, דאָס רויקע און אין זיך פארטיפטע בא-
העפטן זיך מיט די העלרן פון בוך און זייערע איבערלעבונגען. שעפן דעם
נאנצן פארגעניגן און באפרידיקונג פון די אינערלעכע שיינקייטן און אייגנ-
שאפטן פון דער אָפּהאַנדלונג, אַריינדרינגען אינעם מהות פון יעדער פּערזאָן
באַזונדער, אין אירע איבערלעבונגען און נשמהבאַוועגונגען; זיך פארטיפן אין
דער פאָרעם פון ווערק, זיין אינערלעכן ריטעם און באפארבונג, זיינע אוצרות
פון ווערטער און קלאנגען; אויסשעפן ביזן גרונט און אויסזיגן אַלץ, וואָס דאָס
ווערק פארמאָגט, און ווייטער פארטיפט שאפן אין דער אָנגעמערקטער ריכ-
טונג; איינלעבן און צוזאמענלעבן זיך מיט די העלרן און מעשים פונעם
געלייענטן ווערק און מאכן פאר אַ קוואַל פון לאַנגדויערנדיקע איבערלעבונגען
און זכרונות, באַבאַכטונגען און קריטישע באַציונגען, שטימונגען און אַסאַציר-
אַציעס — אַט דאָס דאַרף זיין דער אידעאַל פון קינדערישן ליינען, אָנהייבן-
דיק פון די גאָר יינגסטע יאָרן. און פאַר אַזאַ ליינען פאַסן נאָר די בעסטע
קלאַסישע ווערק פון דער אַלועלטלעכער און נאַציאָנאַלער ליטעראַטור, נאָר
ביכער יחידים-גוֹלָה. די גרויסע מאַסע ביליקע ספּעציפישע קינדער-ליטעראַטור,
וואָס ווערט אַזוי לייכטזיניק געבאַקן אין די צויבערקין פון די ספּעציעלע
קינדער-פאַרלאַנג, איז גאָר נישט מסוגל פאַר אַזאַ ערנסטן ליינען פון קינד.
די דאָזיקע ספּעציפישע ווערק וועלן אָפּגעווישט ווערן אין זכרון פון קינד גאָר
אומבאַמערקט און אומגעריכט.

בפרט איז דאָס אַלץ נוגע די קינדער-זשורנאַל, דעם
דאָזיקן דירעקטן פּראָדוקט פונעם אַזוי פאַרשפּרייטן פּיל-ליינען. מען איז
אַזוי באַזאָרגט מיט צושטעלן לייען-מאַטעריאַל פאַר די אַרימע קליינע עופּהלעך,
אַז מען האָט מורא, טאָמער וועט, חלילה, די פונדאמענטאַלע קינדער-ביבליאָ-
טעק נישט זיין גענוג. און מען נעמט זיך באקן פרישן פּעריאָדישן לייען-שטאָף.
נאָך מער: מ'איז אַזוי ווייניק אויפמערקזאם צו דער אַזוי אויך גענוג אָנגע-
שטרענגטער און אויפגערייצטער נערוון-סיסטעם פון קינד, אַז מען גיט אָפט
גרויסע דערציילונגען און ראָמאַנען אין המשכים, און מען נייט דאָס קינד
זיצן צוויי וואָכן אָדער אַ חודש און ווארטן מיט אומגערולד אויף דעם המשך
פון דער געשיכטע, אויפן ווייטערן דערשיינען פון די העלרן און געשעענישן,
מיט וועלכע מען האָט אים פאַראינטערעסירט. מען פילט אָן דעם זשורנאַל מיט
אַ פּילזייטיקן „אינטערעסאַנטן“ און אָפט אפילו פיקאַנטן מאַטעריאַל „מכל
מאמינים שהוא“: דאָ גייט אי בעלעטריקטיק פון אַלע סאָרטן, הן פּראָזע והן
פּאָעזיע, אי פעליעטאַנען און סאַטירע, אי פּאָליטיש-געזעלשאַפטלעכע און פּאָ-
פּולער-וויסנשאַפטלעכע ארטיקלען, אי כּראָניק פון פּאָליטישע און אנדערע
וועלט-געשעענישן, אי רעטענישן און שאַראַדעס, — אַ קיצור, אַ כּל-בו אָן

ברעקל סטיל און אינטימקייט, מיט גאָר דער פרעטענזיע נאָכצומאַכן די זשור-
נאלן פאַר דערוואַקסענע, מיט דער שטרעבונג צו האַלטן דעם יונגן דור אין
קורס פון דער גאַנצער מאָדערנער קולטור און אירע שאַפונגען. און דאַרף מען
נאָך צוגעבן וועגן דעם איכות פון אזעלכע זשורנאַלן? עס איז — דאָס רוב —
פאַבריק-אַרבעט, טאנדעט, צו וועלכער עס ווערט צוגעצויגן יעדערער, וואָס
האָט אַ פען אין האַנט. דער טערמין פון אַרויסגעבן דעם זשורנאַל שפאַרט,
רופט: גיב מאַטעריאַל! ס'איז נישטאָ קיין צייט צו וואַרטן אויפן גרויסן
קינסטלער, דיכטער. אַנב, דער לעצטער נייטיקט זיך גאַרנישט אזוי שטאַרק
אינעם זשורנאַל, ער וויל בעסער און קאָן אַרויסגעבן זיינע ווערק אין באַזונ-
דערע אויסגאַבן. דער זשורנאַל איז דעריבער געצוואונגען אָנצוקומען צו שריי-
בער פון דער צווייטער מדרגה און באַקן מאַטעריאַל מיטן גרעסטן אימפעט.
וואָרום די קאָנקורירנדיקע אַרויסגעבער פון די אנדערע קינדער-זשורנאַלן
שלאָפן דאָך אויך נישט.

און אויב מיר האָבן גערעדט וועגן דער אַנטי-פּעדאַגאָגישער ראָל און
ווירקונג פון דער ספּעציפישער קינדער-ליטעראַטור און פונעם פּיל-לייענען,
בכלל, דאַרף דאָס איבערגעזעט ווערן בנוגע צו די קינדער-זשורנאַלן נאָך אין
אַ גרעסערער מאָס. דער קינדער-זשורנאַל פאַראייניקט אין זיך אלע הטאים פון
דער ספּעציפישער קינדער-ליטעראַטור און אויך פון דער פאַרשפּרייטער מחלָה
פון פּיל-לייענען. דער קינדער-זשורנאַל דערנידעריקט דעם קינדס עסטעטישן
געשמאַק און זיין נאַטירלעכע באַדערפעניש צו פאַרטיפן זיך אין דעם, וואָס
ער לייענט. דער קינדער-זשורנאַל — דאָס איז אַן עקספּלאַטאַציע פון די
קינדערס באַגערן אַלץ צו וויסן, פון זייער נייגיריקייט; דער קינדער-זשורנאַל
— דאָס איז אַ באַוואוסטזיניקע פאַרשפּרייטונג פון שאַבלאָנאַהאַפטיקע אידעען און
געשמאַקן, דאָס איז אַ לאַבאָראַטאָריע פון אויבנאויפיקייט און כל-ברוויסני-
שאַפטן. דער קינדער-זשורנאַל איז אַ פּראָדוקט פון די אזוי פאַרשפּרייטע פּאַר-
אורטיילן בנוגע צום קינדער-לייענען.

די דערציער און עלטערן זענען מחויב זיך צו פאַרטראַכטן איבער דער
געפערלעכער מחלָה פון פּיל-לייענעריי און אַריינפירן דאָס לייענען פון זייערע
קינדער אין די נייטיקע גרענעצן. פון צעוואָרפּניקייט — צו איינגעשרויפּטקייט,
פון פּיל-לייענען — צו טיף-לייענען, פון קינאָמאַטאָגראַפישע איינדרוקן — צו
לאַנגדויערנדיקע און פעסטע, פון גלייכגילטיקן און אַלץ פאַרדייענדיקן לייענען
— צו קריטישער באַציונג און צובינדן זיך צו געליבטע ווערק און אויטאָרן, —
אָט דאָס איז דער וועג, אויף וועלכן מען דאַרף פירן דאָס זעלבשטענדיקע לייע-
נען פונעם יונגן דור, נאָר אין אַזאַ לייענען ליגט די ערבות פאַר דער נאָרמאַל-
לער און געזונטער גייסטיקער אנטוויקלונג פונעם אונטערוואַקסנדיקן דור.

מערקווירדיק, ווי אין דער סיסטעם פון דער אמאליקער יידישער דערציונג זענען אין דעם פרט געווען גאר אנדערע, פיל ראציאנעלערע טראדיציעס. דער אמאליקער ייד האט גארנישט געוואסט פון לייענען א בוך, ער האט אלץ געלערנט. ווארום — אָדער-אָדער: אָדער דאָס בוך שטייט אויף דער נייטיקער הייך פון קונסט, דאן איז כדאי און נייטיק עס צו שטודירן, דאן קאָן עס קינמאָל נישט נמאם און איבעריק ווערן, און ביי יעדן נייעם מאָל לייענען וועט דער לעזער אנטפלעקן נייע שיינקייטן און געדאנקען; אָדער דאָס בוך שטייט אויף אַ נידעריקער מדרגה פון קונסט, און דאן איז גאָר נישט כדאי פטרן דערויף צייט.

זייער פּיין האָט אויסגעדריקט די דאָזיקע באַציונג צום לייענען-לערנען דער באַקאנטער יידישער געלערנטער ר' יוסף שלמה רופא דילמדינו (1591—1655). אין איינעם פון זיינע בריוו שרייבט ער: „מײן זון, אויב דו וועסט מיך פּאָלן, וועלן אָט די ספרים זיין גענוג פאר דיר אויף צו באַקענען זיך מיט אלע ווערטפולע לימודים... און די זאך איז נישט אָפהענגיק פון דער גרויסער צאָל ביכער, גאָר פון די אָפגעקליבענע (ואין הדבר תלוי בריבוי הספרים כי אם במובחרים), און קיין זאך פארהאלט נישט אזוי די פארפולקאָמונג פונעם אָנפאנגער ווי דאָס לייענען אַ סך ספרים, פונקט אזוי ווי דאָס איז מיט עסן אַ סך — פאר קראַנקע און קליינוואַרג“ (ש. אסף, ג, עמ' ק"א).

נאָך איינס: די נאַטירלעכע נטיות פונעם קינד פאָלן פולקאָם צונויף מיט דעם מעטאָד פון לייענען, וואָס מיר פארטיידיקן דאָ. מיר ווייסן זייער גוט, אַז אַ געליבט מעשהלע אָדער בוך קאָן אַ קינד איבערלייענען אָדער אויסהערן צענטליקער מאָל. עס ווערט אים נישט נמאם און זיין רעאַקציע ווערט גאָר נישט אָפגעשוואַכט. דאָ חזרט זיך איבער דאָס זעלבע, וואָס מיט שפּילוואַרג: צו זיין ליליאַע איז דאָס קינד צוגעבונדן אין משך פון יאָרן, און ווען עס זאָל זיך נישט אַריינמישן די „מאַראַל“ פון דער טראַדיציאָנעלער קוואַזי-דערציונג („ביז דער חתונה וועט זי זיך שפּילן מיט דער ליאַלקע“), וואָלט די דאָזיקע צוגעבונדנקייט און ליבע צו דער ליאַלקע אָנגענומען נאָך בולטערע און פעסטערע פאַרמען. דאָס שפּילן זיך מיט זיין ליאַלקע — איז פאַרן קינד אַ לאַנגדויערנדיקער קוואַל פון שאַפונג-ענערגיע, דערמיט זענען פאַרבונדן הונדערטער זיינע איבערלעבונגען און אַסאַציאַציעס, די ליאַלקע דערוועקט ביים קינד די איירלעסטע געפילן און זי ווערט דעריבער נישט נמאם דעם קינד, זיי וואַקסן אין איינעם, מאַכן דורך אַ לאַנגן וועג פון אַנטוויקלונג.

דאָס זעלבע איז בנוגע דעם בוך. צום באַדויערן, דערלאָזט נישט די וויר-קונג פון דערוואַקסענע, אַז דעם קינדס אינסטינקטן און נטיות צום געדרוקטן וואָרט זאָלן זיך דאָ אַנטפלעקן אין זייער גאַנצער נאַטירלעכקייט, אויפריכטי-

קייט און פראכט. ביים קלענסטן קינד וועט זיך געפינען א יי ז ליאלקע, אָבער ביכלעך א גאנצער בארג, געשאַנקען פון די פיל ליבהארציקע פעטערס און מומעס.

און דאָך האָט יעדעס קינד זיין ליבלינג־ביכעלע, און לייענט עס מיט התמדה און אָן אַן אויפהער! זאָלן זשע די עלטערן און דערוואַקסענע זיך נישט מישן אינעם דאָזיקן פּראָצעס און נישט שלעפּן זייער קינד דווקא אויפן וועג פון פיל־לייענען און האָבן צו טון מיט אַ גאנצער שאַפּע ביכער. גיט אייער קינד ווייניקע, געציילטע ביכער, אָבער ערשטקלאַסיקע, מובחדריקע, אינאָ האַלטרייכע, ווערטפולע, אמת־קינסטלערישע און זייט רויק, דאָס קינד וועט אַרויסזייגן פון דאָרט אַליי, און אייך וועט קיינמאָל נישט לייך טון, וואָס אייער קינד האָט, נעבעך, אזוי ווייניק געלייענט.

ג) פראבלעמען פון דער יידישער קינדער־ליטעראטור אין אמעריקע

פאַר די לעצטע 50 יאָר האָט זיך אין איראָפּע און אין אמעריקע אנט־וויקלט אַ היפשע קינדער־ליטעראטור אין דער יידישער שפּראַך. די אנטשטיוונג און אנטוויקלונג פון דער דאָזיקער קינדער־ליטעראטור, אירע ליטערארישע און פּעדאַגאָגישע מעלות און חסרונות זענען געשטאַנען אין ענגער שייכות צום מצב פון דער דאָרטיקער יידיש־וועלטלעכער שול און פון גאַנצן אַרומיקן יידישן לעבן. עס וואָלט אונדז צו ווייט פאַרפירט, ווען מיר זאָלן זיך דאָ פאַרנעמען מיטן גורל, אינהאַלט און כאַראַקטער פון דער קינדער־ליטעראטור אין רוסי לאַנד און פּוילן. מיר וועלן זיך דעריבער באַגרענעצן מיט דער קינדער־ליטעראַטור, וואָס איז אַנטשטאַנען אין די פאַר־שטאַטן.

אין דעם „שול־פּנסק“, וואָס דער שלום־עליכם־פּאַלקס־אינסטיטוט אין שיד קאַנאָ האָט אַרויסגעגעבן אין 1946, האָב איך אָפּגעדרוקט אַ גרעסערע אַרבעט „פינף און דרייסיק יאָר יידישע קינדער־ליטעראטור“. און עס לוינט באַמת, צוליב אונדזער ענין דאָ, צו מאַכן די געהעריקע אויספירן פונעם בילד, וואָס אַנטפּלעקט זיך פאַר אונדז אין דעם איבערויכט. צווישן די 240 ווערק, וואָס זענען אין אמעריקע במשך פון די 35 יאָר דערשינען פאַר קינדער, פאַרנעמען דעם קלענסטן אָרט די ווערק פון אונדזערע קלאַסיקער; סך־הכל 13 אויסנאַבעס, אַ גרויס אָרט, ווידער, פאַרנעמט פּאָעזיע און דאָס פּאַנ־טאַסטישע בוך (42 פּלויס 32 = 65). פאַראַן צווישן די ביידע מינים־ביכער טאַלאַנטירטע, פּראַכטפולע, אין אַ סך אָבער איז דער טאָן אַ געקיינסטלער, אַ פאַרקיינדישטער, פאַרצויעגער. די טעמאַטיק, די העלדן, די פּאַנאַסטיק, די

שפראַך זענען אין א סך פאלן שווער, פארעלטערט. דער עיקר אָבער, עס איז אַ גרויסער ספק, אויף ווי ווייט דער דאָזיקער מין ליטעראַטור איז צוגעפאסט צו דער פסיכאָלאָגיע פונעם יידיש-אמעריקאנער קינד. מיר פארמאָגן, אמת, נישט קיין שום פאַרשונגען אויף דעם געביט. לאָמיר אָבער אנאליזירן אַט דעם צו-שטאנד מיט דער הילף פון א פאָר ביישפילן.

וועגן די צוויי אמעריקאנער אויסגאבעס פון י. די נע ז א נ ס „הער-שעלע“ און „יאָסעלע“ שרייבט א חשובער היגער לערער אין „אונזער שול“, אָקטאָבער 1932: „אַרויסגעגעבן געשמאקלאָז, אָן איין אילוסטראציע, און אוי-סערלעך זענען זיי מער ענלעך אויף ווייבערישע תחינות, ווי אויף קינדער-ביכלעך. די קינדער זענען אַחוץ דעם זייער נישט גערן צו לייענען די ביכלעך צוליב דעם טרויעריקן אינהאַלט זייערן. קינדער וועלכע לייענען איבער... יאָסעלע“, וועלן מער נישט אַרויסנעמען קיין יידישע ביכער פון דער שול-ביבליאָטעק, טענהנדיק, אז זיי האָבן נישט ליב צו לייענען קיין טרויעריקע מעשיות“.

נאַטירלעך, וועגן דער אויסערלעכקייט פונעם בוך לאַזט זיך נישט אָפּפּרעגן די אנטשפּרעכנדיקע אויספירן; אָבער וואָס איז שייך דעם א י נ ה א ל ט פון דינעזאָנס ביכער, לאַזט זיך פּרעגן: אויף וואָס פאר א גרונט האָט עס דער מחבר אַרויסגעטראָגן זיין פּסקדין? איז טאקע כאמת נישט צוגעפאסט פארן היגן קינד דאָס סענטימענטאַלע און „טרויעריקע“ בוך? פּעלן דען אועלכע ביכער אין דער ענגלישער קינדער-ליטעראַטור? בכלל, קענען מיר ניט אויסנוצן די דער-פאַרונגען פונעם ע נ ג ל י ש ז בוך פאַר קינדער און יוגנטלעכע? איז עס נישט, אין פאל פון דינעזאָן, גיכער א פראגע פון שפראַך און סביבה? איז עס נישט קיין פּראָבלעם פון רעדאקציע?

און איצט א צווייט בוך: „יינגעלע רינגעלע“ פון ל ע אָ ז ע ל ב ע. דער לעצטער האָט געשאפן אַן אייגענעם סטיל. ער האָט געשליפן זיין שפראַך און זי צוגעפאסט צום אויער פון קינד. ער האָט ברייט אויסגענוצט די פּאָלקס-שאַפונג: דאָס רעטעניש, דאָס גלייכווערטל, דעם גראַם. ער האָט געשוועבט אויף די פלינגעלן פון טרוים און פאַנטאַזיע, און מיטגעצויגן מיט זיך דאָס קינד, צו וועלכן ער האָט פארמאָגט אומבאַגרענעצטע ליבע. ער האָט געהאט אַ ביז גאָר פיינעם הוש פאר דער יידישער שפראַך און פארן יידישן פּאָלק. אָבער זיין שאפן איז אַפּט געקניסטלט, זיין פאַנטאַזיע גרייכט נישט צו די לויטערע בלויע הימלען. ער פארמאָגט, אמת, א סך מעשהדיקייט, ער קען זיך שפילן מיט די קינדער, ער איז באַשאַנקען מיט פרישקייט און עכטקייט, און דערמיט געווינט ער דעם יונגן לייענער און נאָך מער דעם יונגן צוהערער. פונעם שער-בלאַט פון זיין בוך „יינגעלע רינגעלע“ קען דער לעזער באקומען א פולן באגריף וועגן באראקטער פון זיין שרייבן. דער דאָזיקער שער-בלאַט לייענט זיך אזוי: „יינגעלע

רינגעלע, די טשעקאווע וואונדערלעכע געשיכטע פון א יינגעלע מיט א רינגעלע, וואָס איז אויסגעווען וואו נאָר אַ העק און וואו די וועלט האָט אַן עק. די חידו- שים וואָס ער האָט געזען און אלץ וואָס מיט אים איז געשען. גוט פאַר אַלע קינדער. אפילו פאַר גרויסע, נישט נאָר פאַר קליינע, וואָרעם די מעשה איז אַלץ איינס אַ שיינע". צו אַלע מעשות איז ער נאָך אויסן צו באקענען דאָס יידישע קינד מיט די יידישע יום־טובים און מנהגים, אמאָל מיט א געשיכטלעכן העלד, — און דאָס אַלץ טוט ער נישט אויפן חשבון פון דער קינדישקייט און שפּילעוודי- קייט. עס איז פּראָזע, וואָס פאַרמאָגט ביי אים אַ סך ריטם און קינסטלערישע האַרמאָניע. עס לייענט זיך נישט, נאָר עס זינגט זיך ממש.

שרייבט ד. ר. ו. י. כ. 5, א מענטש וואָס האָט געהאט א סך צו טון מיט קינדער־ליטעראַטור, וועגן 5. עלבעס בוך אזוי:

„א מייסטערהאפט אָנגעשריבן בוך מיט א זעלטן־שיין צוגעפאסטער דער- ציילונגס־פאַרעם, אין וועלכער יעדע שורה אָטעמט מיט נישט־געמלאכטער, אמת־קינדערישער שפּילעוודיקייט. דאָס בוך איז אויסן צו באקענען דאָס יידישע קינד מיט פאַרשידענע עפּיזאָדן פון דער יידישער געשיכטע, מיט יידישע יום־ טובים, מיט די יידישע היסטאָרישע העלדן און אין דער זעלבער צייט אויך אויף דעם שפּיץ־מעסער דערלאנגען עפעס פון נאַטור־לעבן"... און פאַראַלגע- מיינערנדיק די דאָזיקע דערשיינונג און אויסשפּרייטנדיק זי אויף דער גאַנצער יידישער ליטעראַטור אין אמעריקע, שרייבט ווייטער דער מחבר: „די אלע קינד- דערביכער וואָס זענען דערשינען אין אמעריקע, האָבן זיך פאַרטיפּט אין דעם אמאָל, געשעפט זייערע טעמעס פון דער ביבל, פון דעם מדרש. און אָפט מאָל האָבן די אויטאָרן אויף דער דאָזיקער קאנווע אויסגענייט זייערע אייגענע מעשיות און פּאַנטאַזיעס... די סענטימענטאלע ראָמאַנען און די קינדער־ביכער, וואָס דערשיינען אין דער טרוקענער פאַרביזנעסטער אמעריקע... איז זייער אַ וויכטיקע דערשיינונג". (ליטעראַרישע בלעטער, נומ' 36, 1930).

נישטאָ וואָס צו רעדן, אורדאי איז עס אַ וויכטיקע דערשיינונג. פאַר די לעצטע 15-20 יאָר איז די דאָזיקע טענדענץ צו דרוקן אזא מין ליטעראַטור פאַר קינדער — נאָך שטאַרקער געוואָרן דאָ אין לאַנד, אָבער צי האָבן אָט די ביכער געטראָפּן אין פינטל? ווערט נישט דער לאַקער־צדיקער טאָן פון א סך פון זיי דערעסן די קינדער פון „דער טרוקענער פאַרכיזנעוועטער אמעריקע"? זענען זיי צוגעפאַסט צו דער פּסיכאָלאָגיע פון היגן קינד? זענען די טעמעס פון ביבל און מדרש טאקע דער איינציקער שטאַף, וואָס קען אימפּאַנירן דעם היגן קינד? דערפילט נישט דער יונגער לייענער, אַז מען שטאַפט אים מיט אָט דער טעמאַ- טיק צוליב פּראַקטיש־דערצייערישע צוועקן, ווייל מען וויל פון אים „מאַכן אַ ייד"? איז נישט אויך דער מין מאַטעריאַל מער אַ הילפּבוך פאַרן לערער און

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

נישט קיין אייגנטלעכער לייען-שטאף פארן קינד און יוגנטלעכן? איז נישט פאראן אין דער היגער קינדער-ליטעראטור א היפערטראפיע פון פאנטאסטישן מאטעריאל בכלל און פון נאציאנאל-„היסטארישן“ בפרט? גייט דאס נישט אויפן השבון פון פארטיפטע איבערלעבענישן און איינלעבענישן, וועלכע עס איז מסוגל צו געבן נאָר דער אמת-בעלעטריסטישער, רעאליסטישער ראָמאַן און דערציילונג? באַרויבן מיר נישט דעם יונגן לייענער פון דער מעגלעכקייט זיך צו באַקענען מיטן רעאַלן און געזונטן לעבנשטייגער פון אונדזער פּאָלק דאָ אין לאַנד און ערגעץ אנדערש? קענען מיר אים נישט דורך דער ליטעראַטור אַרײַנפירן אין דער פּראָבלעמאַטיק און לעבן פון יידישן פּאָלק און אים באַהויבן מיט אידעאַלן פון לעבן און קאַמף? איז נישט קיין היפערטראַפיע פון ראָמאַנטישקייט און פאַרהלומטקייט אין דער היגער קינדער-ליטעראַטור? איך בין נוטה צו ענטפערן אויף די אַלע פּראַגעס מיט „יא“.

צווישן די 240 קינדער-אויסגאַבעס איז פאַראַן כּלוּז 44 אויסגאַבעס פון רײן-בעלעטריסטישן כאַראַקטער, און אויב מיר וועלן צוגעבן דערצו די 13 אויס-גאַבעס פון די „קלאַסיקער“, איז דער פאַרמעגן אַזוי גרויס ווי 57. דאָס זענען רעאַליסטישע זאַכן, גוטע דערציילערישע פּראָזע. ס'רוב נישט געמלאַכט ספּעצ-יעל פאַר קינדער, ס'רוב א מאַטעריאַל, וואָס איז גוט פאַר דערוואַקסענע ווי פאַר קינדער. דאָ איז לעבנשטייגער פון יידן, אויך די סביבה פון אַרומיקע פעלקער. אַ מוסטער פון אַזאַ רעאַליסטישן שרײַבער פאַר קינדער און יוגנט איז דער נישט לאַנג פאַרשטאַרבענער י ע ק ב ק ר ע פ ל י א ק, וועלכן נ. מ. מינקאָוו כאַראַקטעריזירט אַזוי: „פּונקט ווי זיין רעאַליזם איז ווייט פון מגושמדיקייט, פון פרימיטיווער פּאַטאַגראַפישקייט, אַזוי איז אויך דער עטישער עלעמענט פון זיינע דערציילונגען. קיין מוסר השכל וועט מען אין זיינע מעשיות נישט זען. ער מיידט עס אפילו נישט אויס בכיוון, נאָר עס ליגט שוין אינעם סאַמע כאַראַקטער פון זיין שרײַבן — נישט צו דערלאָזן קיין שום מגושמדיקייט... נישט מוסר השכל, נאָר הומאַניטאַרישקייט נעמט אַרום דעם לייענער אומבאַ-וואַוסטיזניקערהייט... קרעפּליאַקס אַלע דערציילונגען זענען דורכגענומען מיט קינסטלערישקייט, און דערפאַר פאַרנעמען זיי א שײַן אָרט אין אונדזער ליטע-ראַטור.“ („קולטור און דערציילונג“, אַקטאָבער 1945).

פאַרוואָס זשע האָבן אונדזערע קלאַסיקער נישט זוכה געווען, אז מען זאָל דאָ, אין די פאַר' שטאַטן, זייערע איינצלנע קלענערע און גרעסערע ווערק אַרויס-געבן פאַר דער יוגנט? דערמיט דערנדיעריקט מען דאָך דעם ניוואַ פון אונדזער קינדער-ליטעראַטור, דאָס פרעמדט אָפּ דעם יוגנטלעכן פון די נאַציאָנאַלע אַוצרות און נאַציאָנאַלן לעבנשטייגער. דאָס ענדערט אינגאַנצן דעם כאַראַקטער פונעם בוך פאַרן יונגן דור.

ת. ש. קאזדאן

אונדזער איבערויכט פון 35 יאָר קינדער-ליטעראטור אין אמעריקע באַ-
ווייזט, אז די היגע קינדער-ליטעראטור האָט זיך בפירוש דערווייטערט פון
אונדזערע קלאַסיקער און פון ערנסטער בעלעטריסטיק בכלל, זי איז אוועק אויפן
וועג פון געקוינסטלטע און „ספעציפישע“ קינדער-ביכער! דערביי פאַרנעמען דעם
אויבן-אָן קינדער-פּאַעזיע און קינדער-פּאַנטאַסטישע מעשיות, אָבער די יידישע
בעלעטריסטיק פאַרמאָגט גענוג ווערק, וואָס קענען איבערגעגעבן ווערן דעם יונגן
לייענער, און נאָר דורך זיי — דורך די ערנסטע מוסטערן פון דער יידישער
ליטעראטור — קענען מיר צובינדן דעם יונגן לייענער צום יידישן בוך.

די אָנגעצייכנטע פּראַגע ווערט נאָך ערנסטער צוליב דעם, ווייל די יידיש-
וועלטלעכע שול אין אמעריקע איז אַ צוגאַב-שול. די קינדער קומען אָן אין שול
שוין נאָכדעם, ווי זיי האָבן דורכגעמאַכט אין דער ענגלישער שול עטלעכע זמן
אָדער אפילו עטלעכע יאָר. עס זיצט אין אַן 1טן קלאַס פון דער יידישער עלעמענ-
טאַרער שול אַ קינד, וואָס לייענט שוין גוט אויף ענגליש. אין די עלטערע
קלאַסן שאפט זיך אַן אומנאַרמאַלע דיספּראָפּאָרע: אין ענגליש לייענט דער
תלמיד שוין אַן ערנסט ווערק, אין יידיש — קוים אַ קליין מעשהלע פון עטלעכע
שורות; נאָך ערנסטער ווערט די פּראַבלעם, ווען דער תלמיד גייט אַריבער פון
דער עלעמענטאַר-שול אין דער מיטלשול אַרײַן. דער יידיש-וואַקאַבולאַר פונעם
תלמיד איז זייער באַגרענעצט. לגבי יעדן שווערן, און ווער רעדט העברעישן
וואָרט בלייבט ער שטיין אומבאַהאַלפן.

באַקומט זיך אזאַ מין לאַגע: דאָס פּרימיטיווע יידישע ביכל וויל קיין עלטער
קינד נישט נעמען אין האַנט, ווייל עס איז לויטן אינהאַלט נישט צוגעפּאַסט
פאַר אים. אָבער דאָס בעסערע, אינטעליגענטערע און קינסטלערישע בוך איז
שוין שפּראַכלעך נישט צוגעפּאַסט פאַרן יוגנטלעכן לייענער: דער אינהאַלט איז
גוט, די פּאַרם איז שוין, אָבער די שפּראַך איז נישט צום צעקויען. עס העלפן
נישט די ווערטער-ביכלעך און פּאַרטייטשונגען... אָבער אַ קינדער-ביכל איז
נישט קיין אַבסטראַקציע: עס מוז פּאַרט זיין צוגעפּאַסט צו דער אַנטוויקלונג
און צום געשמאַק פון אַ באַשטימטן עלטער. דער פּאַרכיטשופּטער קרייז ווערט
נאָך מער פּאַרפּלאַנטערט...

וואו זשע איז דער אויסוועג פון אָט דער לאַגע?

בשום אופן נישט אין צוטראַגן די קינדער „לייכטע“, ספעציעל-צוגעשני-
טענע מעשהלעך. דאָס וועט זיי נישט אינטערעסירן. דאָס וועט זיי נישט צובינדן
צו דער יידישער ליטעראטור.

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

אין הסכם מיט דעם, וואָס מיר האָבן אויבן געשריבן, דאַרף מען גיין גאָר אויף אַן אנדער וועג: שוין פון די יינגסטע שטופן דאַרף מען צוטראַגן די יידישע קינדער אין אַמעריקע אַלע מעגלעכע און לויט דער טעמע דערלאָזבאַרע ביכער פון אונדזער אַלגעמיינער יידישער ליטעראַטור, בראש מיט די קלאַסיקער: מענ-דעלע, שלום עליכם, פּריץ, אַש, רייזין. מען דאַרף זיי אויך צוטראַגן וואָס מער שאַפונגען פון די נייערע און מאָדערנע יידישע שריפטשמעלער. נאָר וואָס דען? אַלע ווערק אָן אויסנאַם דאַרפן ש פ ר א כ ל ע ד רעדאגירט ווערן. אַלע שווערע אויסדרוקן דאַרפן באַזייטיקט ווערן. עס קאָנען אַפילו זיין צוויי אויס-גאַבעס פונעם זעלבן בוך: איינע פאַר אַנפאַנגער מיט גאָר אַ באַגרענעצטן וואָקאַבולאַר, אַ צווייטע — פאַר אַ העכערער מדרגה, מיט שטאַרקערער באַ-האַונטקייט אין יידישן אויסדרוק און אידאָם.

די אויפגאַבע באַשטייט נישט אין איבערדערציילן דאָס ווערק מיט איי-גענע ווערטער. אין דער קינדער-אויסגאַבע דאַרף בלייבן נישט נאָר דעם שריי-בערס אינהאַלט, נאָר אויך זיין פאַרם, סטיל — ווי מעגלעך. דאָס ווערק דאַרף אינטענסיווירט ווערן, קאָנדענסירט ווערן, אין אַ געוויסער מאָס געקירצט ווערן. אזוי ווי די קינדער זענען שוין פון אַ העכערער אינטעליגענץ, קען מען זיך אויף זיי פאַרלאָזן, אז זיי וועלן ביי אַ געקירצטער און אינטענסיווער אינטערפּרע-טאַציע כאַפן דעם זינען, די אידעע, די סימבאָליק פון דער זאַך. פאַרקערט, די געקירצטקייט און געפאַסטקייט וועט זיי צווינגען צו אַ מער ערנסטער באַציונג און פאַרטיפונג אינעם ווערק.

לאָמיר נישט פאַרמאַכן די אויגן אויפן פאַקט, אַז די באַריכותדיקע שילדע-רונגען, דעטאַלירונגען, פּסיכאָלאָגישע אויסטייטשונגען, וועלעכע מיר געפינען אין אַ סך ביכער פון דער אַלטער (יידישער און נישטיידישער) ליטעראַטור, זענען סייווי דערווידער די היינטיקע קינדער, זיי היפּערן זיי אַלע איבער; די אויפ-מערקזאַמקייט פונעם היינטיקן גרויסשטאַטישן לייענער, אפילו פון דערוואַקסע-נעם, איז צו פיל צעשטרייט, איז אזוי פאַרשידנאַרטיק, אַז ער באַגנינגט זיך אָפט מיט די קעפלעך און אַנדייטונגען, מיט אַלגעמיינע שטריכן, און פון דעם כאַפט ער שוין אויף דעם גאַנצן תוך הענין. דאַרף מען דעריבער נישט מורא האָבן, אַז ווען מיר וועלן שטאַרק קירצן דאָס ווערק, וועט עס בלייבן אומפאַר-שטענדלעך פאַר אונדזערע יונגע לייענער.

דער כּלל דאַרף זיין פאַר אונדזער קינדער-ליטעראַטור: בעסער נעמען אַ גרעסער, ערנסט ווערק פון דער ליטעראַטור, און דאָס קירצן און רעדאַגירן שפּראַכלעך, אויסמיידנדיק אַלע שווערע ווערטער און אויסדרוקן, — איידער נעמען נישטיקע, לויט דער טעמע און אידעע, ספּעציעל אויסגעמלאַכהטע „זאַכן“ און זיי צעלייגן אויף טעלערלעך, צעקויען שפּראַכלעך און „אַריינלייגן אין מויל“

פון יונגן לייענער. דאָס ע ר ש ט ע פארמאָגט אַ גרויסן דערציערישן און ליטעראַרישן ווערט; דאָס צ ו ו י י ט ע — איז ליטעראַרישע שטרוי, איז ווערט־לאָז, אידענלאָז.

ד) די אַרגאַניזאַציע פון זעלבשטענדיקן לייענען

עס איז נישט נאָר דער ד ע ר צ י ע ר י ש ע ר ציל פון דער שול — אויסצולערנען די שילער באַנוצן זעלבשטענדיק דאָס בוך, דאָס איז אויך די ז א כ ל ע כ ע פאָדערונג: כדי באמת צו באקומען אַ באַגריף וועגן דער ליטע־ראַטור פון זיין פאָלק און אויסברייטערן זיין קולטור־געזעלשאַפטלעכן און ליטע־ראַריש־קינסטלערישן האַרזאָנט, מוז דער שילער — אויסער דער אַרבעט אין קלאַס מיט דער הילף פון דער כרעסטאָמאַטיע און הילפ־ביכער — זיך אויסלערנען אַליין זעלבשטענדיק צו לייענען, צו זוכן און געפינען דאָס פאסיקע בוך פאר זיין געגעבענעם אינטערעס און שפעטער זעלבשטענדיק אַדורכלייענען, אַנאַליזירן און געניסן פונעם דאָזיקן בוך.

און עס איז די אויפגאַבע פונעם לערער פון ליטעראַטור צוגרייטן די שילער צו אַט דער וויכטיקער אויפגאַבע, אָנפירן מיט זייער אויסערשול־לייענען, זיי פאַראַינטערעסירן מיט די אַנטשפּרעכנדיקע שרייבער און ביכער. דאָס אויסער־שול־לייענען פון די קינדער טאָר נישט געלאָזן ווערן אויף הפקר, כּפרט ווען מיר האָבן ד ע ס צוגאַנג צום לייענען פון די קינדער, וועלכן מיר האָבן פאַרמולירט אין די פאָריקע קאַפיטלעך. עס פאָדערט זיך אַ צוועקמאַסיקע און צילבאַוואוסטע אַרגאַניזאַציע פונעם אויסערשול־לייענען פון די קינדער.

אין וואָס באַשטייען דערביי די אַרגאַניזיר־אויפגאַבן פונעם לערער?

אין צוויי וועגן דאַרף גיין די דאָזיקע אַרבעט. ערשטנס, דאַרף דער לערער שטענדיק האָבן אין אויג די פאָדערונגען פונעם ק ו ר ס, און צו דעם צוועק פאַרלאַנגען פון די קינדער אַ צ ו ג א ב - ל י י ע נ ע ן צו דעם, וואָס ווערט ג ע ל ע ר נ ט אין קלאַס. אין דער ייִדיש־פּראָגראַם דאַרפן טאַקע צוויי מינים ליטעראַטור אָנגעגעבן ווערן אין יעדן קלאַס: דאָס פאַרפליכטנדיקע, וואָס דאַרף אַרײַנגיין אין די ל ע ר ן - צ י ק ל ע ן, און דאָס רעקאָמענדירטע, די צ ו ג א ב - ל י י ט ע ר אַ ט ו ר אויף די זעלבע טעמעס. און עס איז אין די הענט פונעם לערער צו ציען די אויפמערקזאַמקייט פון די קינדער און זיי צו פאַראַינטערעסירן אַט מיט דער צוגאַב־ליטעראַטור. דער לערער דאַרף נישט אַדורכלאָזן קיין שום געלעגנהייט דערצו: אין זיינע רעפּעראַטן, ביי די געפירטע שמועסן — דאַרף ער כּסדר זיך פאַררופן אויף די ווערק פון די צוגאַב־רשימות, ציטירן פון דאָרט שטעלן, כאַראַקטעריזירן זייערע מחברים און רעקאָמענדירן די קינדער זיי צו לייענען. עס דאַרף געגעבן ווערן אַ מעגלעכקייט יענע שילער, וועל־

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

כע האָבן שוין איבערגעלייענט פון דער רשימה דאָס און יענץ ווערק, צו דערציילן וועגן זיין אינהאַלט, זיך צו טיילן מיטן קלאַס און די איינדרוקן פונעם איבער-געלייענטן בוך. דאָס אַלץ צוזאַמען וועט אַרויסרופן סוף-כל־סוף דעם געהעריקן אינטערעס ביי די שילער, און זיי וועלן זוכן דאָס ציטירטע ביכל אָדער נאָוועלע. אייניקע מעטאָדיסטן רעקאָמענדירן אַפילו איינצופירן אַן אָ ב ל י ג א ט אָ ד ר י ש י צ ו ג א ב - מ י נ י מ ו ם פון דעם מין ליטעראַטור.

און דאָן קומען מיר צום אַזוי גערופענעם פּר י י ע ן ל י י ע נ ע ן פון די קינדער. בלייבנדיק טריי אונזערע פּרינציפן פון פרייער דערציאונג, האָבנדיק די פולע אַכטונג צום קינדס פּערזענלעכקייט און צו זיינע נייגונגען און איינ-טערעסן, — דאַרפן מיר דאָך נישט לאָזן אויף גאַטס באַוואָר אַט דאָס פרייע לייענען פון די קינדער. מיר מוזן אויך דאָ זיך אַריינמישן, רעגולירן און אָנפירן. און מיר מוזן אָנווענדן די פּאַסיקע מעטאָדן הערצן. לאָמיר דאָ אָנמערקן אייניקע פון זיי:

(1) דער לערער מיט דער הילף פון דער קינדער-זעלבסטפאַרוואַלטונג, דאַרף אַרויסהענגען יעדע צוויי מאָנאַטן רשימות פון רעקאָמענדירטע ביכער לויט באַזונדערע געביטן (יידישע שרייבער, איבערזעצונגען, ריזעס, העלדן, פּאַפּיר-לערוויסנשאַפטלעכע ביכער וכו').

(2) די ביבליאָטעק-קאָמיסיע הענגט אַרויס פּלאַקאַטן, צונויפגעשטעלטע דורך די קינדער, וועגן באַזונדערע ביכער אָדער פּראָבלעמען, וואָס ווערן באַ-ריט אין די ביכער.

(3) אויף אַ ספּעציעלן אָרט ווערן אַרויסגעהאַנגען די שער-בלעטלעך פון די ג י י ע ביכער, וועלכע זענען אַריין אין שול-ביבליאָטעק, אָדער אין דער קינדער-ביבליאָטעק פון שטאָט, מיט וועלכער די קינדער באַנוצן זיך.

(4) ביי יעדער געלעגנהייט פון אַ שרייבערס אַ יובל, אָדער אַ באַזוך אין שול, וכדומה — ווערט אַרויסגעהאַנגען די גאַנצע ליטעראַטור פונעם שרייבער און וועגן אים.

(5) די קינדער ווערט רעקאָמענדירט צו פירן אַ העפּט. אין וועלכן זיי פאַר-שרייבן יעדן איבערגעלייענטן בוך לויט אַזעלכע רובריקעס:

(א) דער מחבר און דער טיטל פון בוך, (ב) דער אינהאַלט פון בוך — איבערגעגעבן אין עטלעכע געציילטע שורות, (ג) וואָס איז מיר באַזונדער געפעלן געוואָרן אינעם בוך, (ד) וועלכן אַנדערן בוך דערמאָנט עס מיר, (ה) די הויפּטהעלדן פון בוך, (ו) די הויפּט-אידעע פון בוך, (ז) מיין אַלגעמיינע מיינונג וועגן בוך, (ח) וואָס פאַר אַ טיטל וואָלט איך געגעבן דעם בוך אָדער דער דער-ציילונג.

(6) אַחוץ דעם, ווערט געפירט אין קלאַס אַ ק א ר ט אַ ט ע ק ע פ ו ן

רעצענזיעס, אין וועלכע אלע קינדער גיבן איבער זייערע מיינונגען וועגן די זעלבשטענדיק געלייענטע ביכער. אלע רעצענזיעס ווערן געשריבן אויף בלעטלעך פונעם זעלבן פארמאט, און אזוי ארום קלייבט זיך אָן במשך פון יאָר אַ קארטאָמעקע מיט אַ היפשער צאָל רעצענזיעס. זיי קענען דערנאָך אַריבער צוזאמען מיט די קינדער אינעם העכערן קלאַס, און ווייטער געזאמלט און קלאַסיפֿיצירט ווערן. אזא מאַטעריאַל איז אויך זייער אינטערעסאַנט פונעם שטאַנד־פונקט פון קינדער־פּסיכאָלאָגיע. — אין דער קארטאָמעקע נעמען מיר אַריין — בדרך כּלל — נאָר צו איין רעצענזיע וועגן יעדן בוך. אויב עס זענען דאָ עטלעכע רעצענזיעס וועגן דעם זעלבן בוך, באשליסט דער קלאַס — וועלכע פון זיי צו נעמען. די רעצענזיעס דאַרפֿן, בכן, געלייענט ווערן פאַרן גאַנצן קלאַס סיסטעמאַטיש. אזוי אז דער קלאַס זאָל פֿילן, אז די קארטאָמעקע איז באמת אַ קאָלעקטיווע שאַפונג און אייגנטום.

7) דער לערער פירט אדורך פון צייט צו צייט אַנקעטעס וועגן באזונדערע ביכער. דער אינהאַלט פון די אַנקעטעס איז נאָענט צו די פראַגן, וואָס זענען אָנגעוויזן אין פונקט 5.

זעלבסטפאַרשטענדלעך, דאַרף דער לערער ביים רעקאָמענדירן ביכער פאַר די קינדער זיך נישט באַגנוגענען בלויז מיט די דערמאָנטע סכעמעס און קאטאַלאָגן. עס איז דורכאויס נייטיק, ער זאָל קומען אין אַ פּערזענלעכן און אינטימערן קאָנטאַקט מיט יעדן שילער באַזונדער. ער דאַרף זיך באַמיען דערקענען דעם געשמאַק און אינטערעס פון יעדן שילער (איבערהויפּט אין VI, VII קל.). און אים רעקאָמענדירן ליטעראַטור אין הסכּם מיט זיינע פאָדערונגען. דער לערער דאַרף זיך באַמיען צו פאַרשן אָט דעם געשמאַק און אינטערעס פון זיינע שילער. אַ גוט מיטל דערצו איז ווידער אַ מאָל אַן אַלגעמיינע אַנקעטע צווישן די שילער; די אַנקעטע דאַרף אַרומנעמען אזעלכע פראַגן:

- 1) וועלכע ביכער האָסטו מער ליב צו לייענען?
- א) קינסטלערישע (דערציילונגען, ראָמאַנען, לידער, מעשהלעך) אָדער וויסנשאַפטלעכע, טעכנישע?
- ב) פון ווירקלעכן לעבן צי פאַנטאַסטישע?
- ג) וועגן אונדזער היינטיקייט צי וועגן אַמאָל?
- ד) לידער אָדער פראָזע?

- 2) וועלכע ביכער האָסטו פאַריקס יאָר איבערגעלייענט?
- 3) וועלכע פון זיי זענען דיר באַזונדער געפּעלן געוואָרן?
- 4) וועלכע ביכער וואָלסטו איצט געוואָלט איבערלייענען?
- 5) וואו נעמסטו ביכער צום לייענען? (פון שול, פון דער שטאָטישער ביבליאָטעק, ביי חברים אא"וו).

מעטאדיק פון יידישער שפראך און ליטעראטור

- (6) ביי וועמען פרעגסטו אן עצה, וועלכע ביכער צו לייענען?
(7) לייענסטו צייטונגען? זשורנאלן? וועלכע?
(8) גייסטו אין קינא? טעאטער? וועלכע זאכן, בילדער זענען דיר געפעלן געוואָרן פארן לעצטן יאָר?
(9) האָבן דייע עלטערן אַ שאַנק מיט ביכער? האָסטו אַליין אייגענע בייכער? וויפּל?
(10) רופּ אָן די נעמען פון דייע באַליבטע שרייבער.
מיט דער הילף פון די אויסגערעכנטע מיטלען — קאָן אַ סך דערגרייכט ווערן ביים אוועקשטעלן די אָרגאַניזאַציע פונעם זעלבשטענדיקן אויסערשול־לייענען פון די קינדער.

*
**

אין זייער איבערגעשפיצטער געטריישאפט צו די תלמידים און צום זעלב-שטענדיקן לייענען זייערן, פראקטיקירן אייניקע לערער זעלבכע מעטאָדן: איין מאָל אַ וואָך אָדער אין 2 וואָכן פרעגט דער לערער אויס יעדן קינד, וואָס ער האָט געלייענט אין דער היים, ער הייסט אים איבערדערציילן דעם אינהאלט פון די איבערגעלייענטע זאכן, אָדער דער לערער שטעלט אַליין פראגן דירעקט צום אינהאַלט און פאַרלאַנגט אַן ענטפער אויף זיי, — אַקיצור אַ „פּעדאַגאָגישער“ קאָנטראָל איבערן געלייענטן...

דער דאָזיקער וועג איז פון אלע שטאנדפונקטן פאלש. דער גאנצער זינען און ווערט פונעם זעלבשטענדיקן לייענען אין דער היים באשטייט דאָך אין דעם, דער תלמיד זאָל פריי, אַליין, זעלבשטענדיק אויסקלייבן דאָס בוך און לייענען עס מיט זיין אייגענעם ווילן. אין דעם מאָמענט ווען ער דערפילט דעם חוב - ק אָ נ ט ר אָ 5 און צוואַנג מצד דעם לערער, פאַרלירט דער תלמיד דעם נאָ-טירלעכן אינטערעס, הייבט ער זיך אָן זשענירן און קרעמפירן, הייבט ער אָן צו באטראכטן דאָס לייענען ביכער ווי אַן ענין פון דער שול, ווי אַ פראָגראַם-קעגנשטאנד, ווי אַן אויפגעצוואונגענע זאך. דער ענין ווערט אים וואָכעדיק און דערעסלעך. דער תלמיד פארבאהאלט זיין אויפריכטיקע מיינונג וועגן געלייענטן. אַנדערש איז מיט יענע מעטאָדן און וועגן, וועלכע מיר האָבן אויבן אָנגע-צייכנט. דורך זיי וועט דער לערער באקומען אַ גענוג אויסשעפנדיקן מאַטעריאַל איבער דעם פרייען לייענען פון די קינדער. עס וועט אים קלאָר ווערן, ווי אזוי די קינדער באַנעמען דעם אינהאַלט און די אידעען פון די ביכער וואָס זיי לייענען זעלבשטענדיק. אָבער דער דאָזיקער קאָנטראָל פונעם לערער וועט זיין אַן אומדירעקטער און ער וועט נישט באַלעסטיקן די קינדער. זייערע רעצענזיעס און באַריכט־קארטלעך וועלן זיך אַליין פאַרוואַנדלען אין אַ שעפּערישער, פריידי-

קער און באפרידיקנדיקער ארבעט. מע קען די דאזיקע טעטיקייט פון די קינדער אויך סטימולירן אויף געוויסע אופנים: באשטימען א פרעמיע פאר דער גרעסטער צאל איבערגעליינטע, אדער רעצענזירטע ביכער במשך א באשטימטן פעריאד; א פרעמיע פאר דער שענסטער און בעסטער אפשאצונג פון א באשטימטן בוך; מע קלייבט אויס דעם בעסטן און געלינגסטן לאזונג-פלאקאט (סלאגאן) וועגן א באשטימט בוך, אויף צו רעקאמענדירן אים אנדערע קינדער, פון היינטיקן קלאס און פון א קומענדיקן קלאס; נאך בעסער באגלייטן דעם לאזונג מיט א פאסיקער צייכענונג, און אויך פאר דעם באשטימען א פרעמיע.

דאס אלץ וועט געבן א סך בעסערע רעזולטאטן, איידער דער לאנגווייליקער אפיציעלער און פארמעלער קאנטראל און „פארהער“ מצד דעם לערער. אבער אפילו אן אזעלכע „סטימולן“ איז דער נאטירלעכער זעלבסטקאנטראל פון די קינדער איבער זייער לייענען אין דער היים — מסוגל צו ברענגען די בעסטע רעזולטאטן. דער דאזיקער וועג וועט זיי צווינגען צו זיין אויפמערקזאם ביים נעמען א בוך פון ביבליאטעק, ער וועט נישט דערלאזן אז דער פראצעס פון לייענען זאל זיין אויבערפלאכלעך און נישט ערנסט, ער וועט זיי צווינגען זיך אפצוגעבן א השבון וועגן דעם וואס זיי האבן אויף אן אמת גענאסן פונעם געלייענטן.

פארשטייט זיך, א גאר וויכטיקער תנאי ביי דעם אלעמען איז, אז דער לערער זאל זיין אויפריכטיק פאראינטערעסירט און באגייסטערט פונעם בעסערן יידישן בוך. דער תלמיד דארף דערפילן די באציונג און צוגעבונדנקייט פונעם לערער צום בוך. דער לערער, ווידער, דארף קענען אנטשטעקן די תלמידים מיט דער ליבשאפט פאר די עלעמענטן פון שיינקייט און דערהויבנקייט ביים גענע-בענעם שרייבער און זיינע ווערק. דער לערער דארף אליין ארבעטן איבער דער פארטיפונג פון זיין אייגענעם ליטערארישן געשמאק און פון זיין קינסטלערישן באנעמען דאס ווערק פון שיינער ליטעראטור. מער ווי זיין רעדן און אויס-טייטשן וועט אויף די תלמידים ווירקן דעם לערערס אינטימע באציונג צום בוך, זיין דורכגעדורנגענקייט מיט די הויכע אידעען און קינסטלערישן טאלאנט פונעם שרייבער, זיין באהאוונטקייט אין ליטעראטור בכלל. פון זיין אייגענער פעיקייט הנאה צו האבן פון א קינסטלערישן ווערק איז אפהענגיק אויך דאס, צי זיינע תלמידים וועלן זיין דערוואקסן און מסוגל הנאה צו האבן פון שיינער קונסט-שאפונג.

א י נ ה א ל ט

- 5 ז' פון פארלאג
- 7 ז' פארווארט פונעם מחבר
- די מאַכט און אַנמאַכט פון מעטאָדיק**
- 13 ז' (אַנשטאַט אַן אַרייפיר)

מעטאָדיק איז נישט קיין רעצעפט־בוך. — מעטאָדיק איז אַ קאַמפּאַס וואָס פירט דעם לערער צום ענדציל. — מעטאָדיק שטויסט דעם לערער צו שעפּערישקייט, צו זעלבסט־קאָנטראָל. — זי פאַרהיט פון פאַרגליווערטקייט. — אָבער די מאַכט פון דער מעטאָדיק איז סוף כל סוף באַגרענעצט. — „מעטאָדיק“ פאַר שולטוער און שולבויער. — מעטאָדיק טאָר נישט פּרעטענדירן צו פאַרנעמען דעם פּלאַץ פון אידעאָלאָגיע. — די יידיש־וועלטלעכע שול־פּילאָזאָפּיע. — דיִדאַקטיק און מעטאָ־דיק. — די אויפגאַבע פון דער מעטאָדיק.

קאָפּיטל איינס

די צילן פונעם יידיש־לימוד אין אונדזער שול

1. אין דער נאַרמאַלער פּאַלקשול אויף יידיש ז' 25
די איינהייט: יידישע שפּראַך, וועלטלעכע קולטור און סאָציאַליזם.
- (א) די אַלגעמיינדערציערישע אויפגאַבן פונעם יידיש־לימוד ז' 27
וואָס הייסט אמתע בילדונג און אינטעליגענטישקייט. — די אַנטוויקלונג פון האַרץ מאַנישער פּערזענלעכקייט. — צי קען יידיש העלפן דערגרייכן די אַלגעמיינדערציערישע אויפגאַבן. — וואָס מען קען לערנען פון אַ פּאַלקסווערטל. — „דאָס פּאַלק — זיין ריינע חכמה איז ווי די וועלט די גרייס“. — דער דערציאָונגס־ווערט פון קינסטלערישן שטאַף.
- (ב) וועלכע נאַציאָנאַלע צילן דאַרפן דער יידיש־לימוד דערגרייכן? ז' 33
אונדזערע שילער זענען קינדער פון אַ היסטאָרישן קאָלעקטיוו. — די דערציאָונג אויף אַ פּרעמדער שפּראַך. — דער אידעאַל פון אונדזער נייער שול. — דורך יידיש און יידישער ליטעראַטור די באַהעפטונג מיט די פּאַלקסמאַסן. — די מיט־באַטייליקונג פון יעדן יחיד אין גייסטיקן לעבן פון זיין פּאַלק. — ליבע צום אייגענעם פּאַלק און ליבע צו מוטערשפּראַך. — פון פּאַלק — צו יידיש, פון יידיש — צום פּאַלק. — דער באַטייט פון יידיש פאַרן לערנען און דערציען דאָס קינד. — די נייע שול אין דער יידישער מוטערשפּראַך.

ג) די סאציאל-געזעלשאַפטלעכע אויפגאַבע פונעם יידיש-לימוד ז' 38
 דאָס קינד לעבט מיט זיין סאציאלער סביבה. — די יידיש-וועלטלעכע קולטור
 איז די קולטור פון די יידישע אַרבעטער-מאַסן. — די סאציאל-געזעלשאַפטלעכע
 אויפגאַבע פון אונדזער שול. — די רעזאָלוציעס פון די לערער-קאָנפערענצן פון
 דער צענטראַלער יידישער שול-אַרגאַניזאַציע (צישאַ).

ד) יידיש איז נישט באַרופן צו אַ באַדינונגס-ראַל, יידיש האָט אַ גרויסן
 זעלבסטצוועק ז' 41
 דער לימוד פון מוטערשפראַך האָט אַ זעלבשטענדיקע באַדייטונג. — מעטאָדן און
 צילן. — די ראַל און דער באַטייט פון די לימודים אין דער נייער שול. — דער
 כוח פון דער נייער יידיש-וועלטלעכער קולטור. — וואָס מיר ווילן דערגרייכן
 מיטן לימוד פון יידיש.

2. אין דער צוגאַבשול אין די אַמעריקעס ז' 50
 די צוגאַבשולן אין אַמעריקע האָבן די זעלבע אויפגאַבן און צילן, ווי די נאַרמאַלע
 גאַנצע שול. — דער געבורט פון די יידיש-וועלטלעכע שולן אין אַמעריקע. — די
 דריי זיילן פון דער אַרבעטער-רינג שול. — די קינדער וואָס קומען אָן אין דער
 צוגאַב-שול. — אונדזער צוגאַבשול און די מלוכה-שול. — יידיש — דער צענ-
 טראַלער לימוד אין דער צוגאַבשול.

3. וואָס קען די מעטאָדיק לערנען פון דער יידישער פאַרגאַנגהייט ז' 60
 ווי אזוי האָבן דורות יידן פאַרשטאַנען דעם ענין דערציונג. — דער דערציונגס-
 אידעאַל אַמאַל און היינט. — דער לערער און די גרויסע נאַציאָנאַלע וויזיע און
 פאַלקסליבע.

קאָפיטל צוויי

אַלגעמיינע אַנווייזונגען וועגן דער באַרייכערונג פון קינדס

שפראַך ז' 66
 דאָס לערנען לייענען און די באַרייכערונג פון דער שפראַך. — דעם לערערס
 שפראַך. — דער לערער דאַרף שטודירן די שפראַך פון די קינדער. — עפענען
 דאָס מויל פון די קינדער! — מיט וואָס פאַר אַ לעקסיקאָן קומען די יידישע
 קינדער אין שול. — דער גרויסער נאָואַטאַר פונעם שפראַך-לימוד ר. הילדע-
 באַנד און זיינע אידעען. — דער שפראַך-זשעני פון ח. נ. ביאַליק. — די ראַל
 פונעם געלעגנהייטלעכן ביים אַנטוויקלען דעם קינדס לשון. — דאָס איבערדער-
 ציילן. — דראַמאַטיזאַציע. — שאַפונגס-שעהן. — דאָס לערנען אויף אויסנוויי-
 ניק. — עקספּראַמט-אינסצעניזאַציעס. — שאַראַדעס. — קאַלעקטיווע דערציילונגען
 און מעשהלעך. — וואָס לאַזט זיך פּראַקטיקירן אין דער צוגאַבשול פון אַמערי-
 קאַנער טיפּ. — וואָס מיינט לערנען שפראַך געלעגנהייטלעך. — די „פּריווילעגיעס“
 און די התחייבותן פון דער יידישער שול אין די אַמעריקעס.

קאָפיטל דריי

די מעטאָדיק פון לייענען

א) דאָס „לייענען מיט דערקלערונגען“ ז' 90
 אפערצעפטיווע איינלייטונג. — מוסטער פון אַ באַאַרבעטונג („דאָס קעלבלי“). —
 פאַרטייטשונג פון ווערטער און אויסדרוקן. — אַנאַליז פון אינהאַלט און פאַ-
 רעם. — די פּראַגע וועגן „פּראַגן“. — מוסטערן פון פּראַגן וועגן „אַנקל מאַזעס“,
 „קיין אַמעריקע“, „מאַטל פייסי דעם חונס“, „אַ בלעטל שיר השירים“. — פאַר-
 גלייך-מעטאָד. — פּרייע לייען-שעהן.

(ב) די טעכניק פון לייענען פ' 102
דאס קלארע, הויכע, אויסדריקלעכע לייענען. — ריטעם און טעמפא ביים פאר-
לייענען. — די פויזעס און דער קלימאקס. — דער „ריכטיקער“ אקצענט, דיא-
לעקט-פראגע. — די לעבעדיקע שפראך און די „שווארצע פינטעלעך“. — לוי-
פיקער לייענען. — פארלייענען. — „נאטן פון אויסדריקלעכן לייענען“. — דאס
כאראלע לייענען און זיינע מעטאדן.

(ג) דאס הויכע און שטילע לייענען פ' 117
די סאציאלע פונקציע פונעם הויך-לייענען. — דיסקאנטקארטלעך וועגן דעם
לייענען פון די שילער. — די ראָל פונעם שטומען לייענען. — שנעלקייט פון
לייענען לויט מאַטעריאַל און לערן-שטופעס. — אויספארשונגען אין סאָויעט-
רוסלאַנד און אין די פאַראייניקטע שטאַטן. — טרענירונג אין שנעלקייט פון
לייענען, מעטאדן.

קאָפּיטל פּיר

אַרטאָגראַפֿיע ז' 124

די ירושה און דער אַרטאָגראַפֿישער תּוהו ובוהו. — וויסנשאַפּטלעכקייט און
אַרטאָגראַפֿיע. — ליטעראַרישע שפּראַך און איינהייטלעכע אויסלייג-סיסטעם. —
דיסקאנטן אין די שולן פון צישאַ. — די פּראַגע וועגן העברעיִשע ווערטער. —
דער קאָמף וועגן נאַטוראַליזירן די העברעיִשע ווערטער — אין צישאַ און
ייוואַ. — די פּראַגע — אין אַרגענטינע און אין די שולן פון אַרבעטער-רינג. — פּע-
דאָגאָמישע מאַטיוון קעגן נאַטוראַליזאַציע. — מעטאָדישע אַנווייזונגען וועגן אַר-
טאָגראַפֿיע-אַרבעט. — אַמעריקאַנער פּאַרשונגען און אויספירן. — וועגן איבער-
שרייבן פון געדרוקטן וואָרט. — דיקטאַנט מיט דערקלערונגען. — אַרטאָגראַפֿישע
געניטונגען. — שאַפּונג-דיקטאַטן. — טאַבעלעס און ווערטער-ביכער. — קאָנטראַל-
דיקטאַטן און דיסקאנט-קארטלעך. — אַרטאָגראַפֿישע פּראַפּילאָקטיק.

קאָפּיטל פּינף

די קולטור פון שריפטלעכן וואָרט

(א) פרייע אינדיווידועלע שאַפּונג ז' 143
דער גלויבן אין די שאַפּונגס-פּעיקייטן פון קינד. — וואָס זאָגן די קעגנער פון
פּרייע שריפּטאַרבעטן. — דערציערישע מאַמענטן. — וועגן וואָס ווילן די קינדער
גערנער שרייבן. — אינטערעסאַנטע עקספּערמענטן אין רוסישע און אַמעריקאַ-
נער שולן. — די נויטיקע אַטמאָספּערע און די ראָל פון לערער. — אַביסל
קינדער-פּסיכאָלאָגיע. — פּרייע שריפּטאַרבעטן אין דער צוגאַב-שול פון די אַמע-
ריקאַנער לענדער. — קעגן די פּאַטענטירטע „טעמעס-שטעלער“. — פּולע פּרייע
הייט ביים אויסקלייבן די טעמעס פאַר געשריפּטן. — די מעטאָדיק פון אינדי-
ווידועלער שאַפּונג. — טעמעס אַלס מוסטערן און צום דערמוטערן די קינדער.
— ניין טיפּן-גרופּעס פון טעמעס. — קינדער שרייבן און פאַרשרייבן פּאַלסס-
מעשהלעך. — וועגן דורכקוקן און אומקערן די קינדער זייערע אַרבעטן. —
„קאָמפּאָזיציע-קאַרטע“ פונעם תּלמיד. — דער עפּעקטיווער פּעדאַגאָג.

(ב) סטיליסטישע געניטונגען ז' 168

קען מען זיך באַגענוגען בלויז מיט פּרייע אינדיווידועלע אַרבעטן? — דער
מאַמענט פון „געצוואַונגענער אַנשטרענגונג“. — סטיליסטישע געניטונגען און
זייערע פאַרשידנאַרטיקע פּאַרמען: באַשרייבונג, איבערדערציילונג, איבערדערצייע-
לונג מיט שינויים, דראַמאַטיזירונג, אַרבעט לויט אַ בילד, פּלאַן און סקעלעט,
קאַמביניר-מעטאָדע, דערציילונג אין דריי טאַנען, טאַגניכער, בריוו, ביאָגראַפֿיעס,
קלאַס-אַרבעט אויף איין טעמע, חיבורים אויף שפּריכווערטער, כאַראַקטעריסטי-
קעס, אַפּהאַנדלונגען, רעפּערטאַטן, רעצעניזעס, געשעפּט-פּאַפּירן, אינטערוויען, איי-
בערעצונגען, מעלדונגען, פּלאַקאַטן. — וואַנט-צייטונגען, ראַדיאָ-צייטונג.

קאָפּיטל זעקס

דער לימוד פון ליטעראַטור

- (א) די צילן פון ליטעראַטור-לימוד ז' 175
שליסט אויס די אַרבעטשול דעם לימוד פון ליטעראַטור? — דער איינציקער קריי-
טערי ביי דער פּראָגע וועגן ליטעראַטור: צי העלפט זי דערגרייכן די אייביק-
מענטשלעכע אידעאַלן. — די ראל פון נאַציאָנאַלער ליטעראַטור בכלל און די ראל
פון ליטעראַטור ביי אונדז. — די ערשטע צישאַקאַנפּערענץ וועגן דעם זעלבן. —
וואָס האָבן געלערנט די מענדעלע-און שלום עליכם-אויסשטעלונגען. — דער לימוד
פון ליטעראַטור אין די יידישע צוגאַבשולן אין די פאַרייניקטע שטאַטן, קאַנאַדע,
אַרגענטינע. — די צילן און מעטאָדן פון ליטעראַטור-לימוד אין די פּראָגראַמען
פון ניו יאָרקער באַאָרד און עדיוקיישאַן.
- (ב) די אַלגעמיינע פּרינציפּן ז' 193
דער „אמת פון שיינקייט“ און דער „אמת פון אינפאַרמאַציע“. — דער גרויסער
וויכוח צווישן עסטעטישן און אידעיש-געזעלשאַפּטלעכן קוק אויף ליטעראַטור. —
די אידעיש-געזעלשאַפּטלעכע און די עסטעטיש-קינסטלערישע שטרעמונגען צווישן
די רוסישע פעדאַגאָגן. — דער סינטעז פון ביידע שטאַנדפּונקטן. — דער קאַמף
אויפן ערשטן אַלרוסלענדישן צוואַמענפאַר פון די רוסיש-לערער (1916); זיין רעזאָ-
לוציע וועגן ליטעראַטור-לימוד. — דער ראַטן פאַרבאַנדישער פעריאָד. — דער
צוגאַנג אין דער ענגלישער ליטעראַטור. — די אוממיטלעכע רעזולטאַטן און דער
ווייטער סך הכל. — די מיינונגס-פאַרשידנהייטן אויף דער צווייטער לערער-
קאַנפּערענץ פון צישאַ. — די רעזאָלוציע פון דער דריטער לערער-קאַנפּערענץ פון
צישאַ. — דער סינטעטישער מעטאָד פון לערנען ליטעראַטור.
- (ג) ווי אַזוי אַוועקצושטעלן דעם לימוד פון ליטעראַטור פ' 208
נישט געשיכטע פון ליטעראַטור, נאָר קינסטלעריש-פּסיכאָלאָגישע שטודירונג לויט
טעמעס. — די אַרבעט איבער אַ טעמע-ציקל. — דער שמועס. — די ראל און
דער כאַראַקטער פון די „פּראָגן“. — דער אַנטייל פון די שילער ביים שטעלן די
פּראָגן. — דריי מינים פּראָגן. — די רעזולטאַטן פון שעפּערישן אַנאַליז.
- (ד) די אַרבעט איבערן אַנאַליז פון ווערק ז' 215
נישט לערנפלאַן, נאָר דערצינגס-פּלאַן — דער פאַראַלגעמיינערנדיקער כאַראַקטער
פון די פּראָגן. — וועגן א"ג „פּלאַן“. — פּלאַן מיט „דראַמאַטיזירטע קעפלעך“. —
אַמעריקאַנער מעטאָדישע פאַרשלאַגן. — אַלגעמיינע סכעמע פון קריטישן אַנאַליז. —
סכעמע פון עסטעטישן אַנאַליז. — סכעמע פון סאַציאַלן אַנאַליז. — היט זיך פאַר
פּילפּוליטיק.
- (ה) דער לימוד פון פּאָעזיע אין אונדזער שול ז' 221
דאָס אַרט פון פּאָעזיע אין דער יידישער ליטעראַטור. — קאָמפּאָזיציעס פון ניו-יאָרקער
תלמידים איבער פּאָעזיע. — אַמעריקאַנער פעדאַגאָגן וועגן פּאָעזיע אינעם קורס
פון ליטעראַטור. — ווי אַזוי דער לערער דאַרף אַנאַליזירן און פּאַרטיפּן זיך אין
אַ ליד. — פּאָעזיע אין קלאַס.
- (ו) כרעסטאַמאַטיע אָדער גאַנצע ווערק? ז' 234
די חסרונות פון דער שול-כרעסטאַמאַטיע. — דאָס גאַנצע ווערק — דער כלי ראשון
פון קינסטלערישער שאַפּונג. — קען מען לערנען אין פּאַלקשול גאַנצע ווערק? —
מיינונג פון אַן אַמעריקאַנער פעדאַגאָג. — די דעבאַטע וועגן כרעסטאַמאַטיעס
אויף דער צישאַ-לערער-קאַנפּערענץ פון 1937. — דער קאַמפּראַמיס-אויסוועג
אין די נייע כרעסטאַמאַטיעס. — דאָס לערנען לויט ציקלען, קאַמפּלעקסן. —
שרייבער-קאַמפּלעקסן אין די עלטערע קלאַסן. — לעקציעס-איבערזיכטן איבער
די וויכטיקסטע תקופות אין דער יידישער ליטעראַטור.
- (ז) דער מעטאָד פון אויסשטעלונגען ז' 243
די מענדעלע-און שלום עליכם-אויסשטעלונג פון צישאַ; זייער אינהאַלט און הויפּט-
אייגנשאַפּטן. — ליטעראַרישע אויסשטעלונג ווי אַ מעטאָד ביים לערנען ליטעראַ-

טור. — די מעטאדיק פון א ליטעראטור־אויסשטעלונג. — טעמעס פאר ליטע־
ראטור־אויסשטעלונגען. — די דערציערישע ווערטן פון אַזאַ אויסשטעלונג. —
די לעבעדיקע שפראך־אַרבעט ביי אַ ליטעראַרישער אויסשטעלונג.

קאָפּיטל זיבן

די אַרבעט איבער דער קינסטלערישער רייכקייט פון דער שפראַך

- (א) אַלגעמיינע באַמערקונגען ז' 250
פאַלקשפראַך און ליטעראַרישע שפראַך. — זייער קעגנזייטיקע באַווירקונג.
- (ב) אַרבעט איבער סינאָנימען ז' 255
די פונקציע פונעם סינאָנים — די קוואַליטעט פון סינאָנימען. — זייער גראַפישע
פאַרשטעלונג. — מעטאָדן און אַרבעט־פראַיעקטן אויפן געביט פון סינאָנימען.
- (ג) אַרבעט איבער עפיטעטן ז' 263
מעטאָדן און אַרבעט־פראַיעקטן. — די פאַרטיילונג פון עפיטעטן אין פאַרשידענע
רובריקן. — אַרבעט איבער אַ געדיכט „אַן עפיטעטן“.
- (ד) אַרבעט איבער פאַרגלייך ז' 266
זאַמלען מאַטעריאַל פון פאַלקספאַרגלייכן. — טיפן פון פאַרגלייכן. — די קוואַלן
פונעם פאַלקספאַרגלייך.
- (ה) בילדערישקייט אין דער פאַלקסשפראַך ז' 268
דער עלעמענט פון וועלטלעכקייט אין פאַלקס לעבן און שפראַך. — זאַמלען אויף
אַ מעטאָדישן וועג געהעריקע מאַטעריאַלן. — דריי גרויסע טעמע־גרופּעס.
- (ו) אַרבעט איבער מעטאָפּאָרן ז' 271
מעטאָדן און אַרבעט־פראַיעקטן. — מעטאָפּאָרן, אויסגעבאָרגטע פון פאַרשידענע
לעבנסטייגערס. — אַלערליי מינים איבערטראַגונגען. — די קוואַלן פון די פאַלקס־
טימלעכע מעטאָפּאָרן.

קאָפּיטל אַכט

דאָס באַרייכערן דעם וואַקאַבולאַר פון די תלמידים

- (א) אַרבעט איבער העברעיזמען ז' 277
העברעיזמען אין פאַלקשפראַך, פאַלקשאָפּונג און ליטעראַטור. — קלאַסיפיקאַ־
ציע פון העברעיזמען. — אומפאַרבייטלעכע און פאַרבייטלעכע העברעיזמען. —
העברעיזמען פון אונדזער צייט. — העברעישיע צונויפזאַצן. — העברעישיע
פאַראַלעליזמען.
- (ב) אַרבעט איבער צונויפזאַצן ז' 281
טיפן פון צונויפזאַצן. — דאָס באַשטיס־וואָרט אינעם צונויפזאַצן. — צונויפזאַצן
פון דער נייער צייט. — יידישע פאַמיליע־נעמען (צונויפזאַצן).
- (ג) צווילינג־אויסדרוקן (פאַראַלעליזמען) ז' 283
סובסטאַנטיווע, אַדיעקטיווע, ווערבאַלע, אַדווערבאַלע פאַראַלעליזמען.
- (ד) אַרבעט איבער נעאַלאָגיזמען ז' 285
אַ ביישפּיל פון אַ נעאַלאָגיום מיט 60 יאָר צוריק. — וואָרטבילדונגען אין דער
פאַעזיע פון די לעצטע 20—30 יאָר. — נעאַלאָגיזמען פון דער סביבה און פון

פאליטיש-געזעלשאפטלעכן לעבן. — מוסטערן פון אַרבעטן אין געביט פון ניין בילדונגען: שאַפן ווערן פון סובסטאַנטיוון, פון אַדיעקטיוון; מיט דער הילף פון פּרעפּיקסן, פּרעפּאָזיציעס. — שאַפן סובסטאַנטיוון פון ווערבן.

- ז) וואַרטגעניטונגען ז' 288
 כאַראַקטער און באַטייט פון די וואַרטגעניטונגען. — מעטאָדישע אָנווייזונגען. — וואַרטגעניטונגען אין די אַמעריקאַנער שולן, זייער כאַראַקטער און מעטאָדיק. — די אויפגאַבן פונעם יידיש-לערער. — מוסטערן פון וואַרטגעניטונגען. — מאַדיר פּיצירונג פון ווערטער מיט דער הילף פון פּרעפּיקסן, פּרעפּאָזיציעס. — זאַמלען ווערטער אַרום אַ באַשטימטן באַגריף.
- ז) אַרבעט מיט אידאָמאַטישע פּראָזעס ז' 295
 מעטאָדיק. — אַ רשימה פון באַנוצטע אידאָמאַטישע פּראָזעס.

קאָפּיטל ניין

מעטאָדיק פונעם גראַמאַטיק-לימוד

- א) צי דאַרף מען לערנען גראַמאַטיק? ז' 298
 די געפאַרן פונעם גראַמאַטיק-לימוד. — די דייטשע און רוסישע מעטאָדיס פון דער לעצטער צייט. — גראַמאַטיק-לימוד אין פּוילישן מלוכה-פּראָגראַם. — די אויפגאַבן פונעם גראַמאַטיק-לימוד.
- ב) דער מעטאָדישער וועג ז' 301
 גראַמאַטיק אין דער אַלטער שול. — די לאַגישע און די פאַרמאָליטישע ריכטונג אין גראַמאַטיק. — די שטעלונג פון דער נייער שול: גראַמאַטיק — אַן ענין פון לעבעדיקער אַבסערוואַציע איבער דער שפּראַך. — עמפּירישער און אינדוקטיווער מעטאָד. — די אַמעריקאַנער מעטאָדיס. — גראַמאַטיק אין דער צישאַ-שול. —
- ג) אַ פאַר פּראָגן פון דער טאַגפּראַקטיק ז' 312
 גראַמאַטיק אין דער אַרבעטער-רינג-שול. — די פאַרמולירונגען פון יודל מאַרק. גראַמאַטיק אַ באַזונדער לימוד? — טערמינאָלאָגיע און כלל, פאַרטיקע דעפיניר ציעס. — מעטאָדישע אָנווייזונגען. — געניטונגען, הייס-אַרבעט. — גראַמאַטישער אַנאַליז.
- ד) אַרבעט-סכעמעס צום גראַמאַטיק-לימוד ז' 314
 סכעמעס צום באַקענען מיטן זאַץ און זיינע הויפּט-טיילן. — אַרבעט סכעמעס און אַכטגעבונגען איבער אַ זאַץ מיט גלייכהאַרטיקע גלידער. — אַרבעט-סכעמעס איבער וואַרטבילדונג. — סכעמעס פון גראַמאַטישן אַנאַליז.
- ה) גראַפּישער מעטאָד ז' 317
 מוסטערן פון גראַפּישע פאַרמירונגען (דיאַגראַמעס) ביים גראַמאַ
- ז) טיק-לימוד ז' 318

קאָפּיטל צען

וועגן קינדער-ליטעראַטור און וועגן קינדער-לייענען

- א) איז פאַראַן אַ ספּעציעלע שאַפונג פאַר קינדער? ז' 322
 די טעאָריע פון קונסטשאַפונג וויסט נישט פון קיין ספּעציפּישע מעטאָדן פאַר דערוואַקסענע און פאַר קינדער באַזונדער. — די פּרינציפּן פון קינסטלערישער שאַפונג. — די צילן און דערציערישע אויפגאַבן פון דער קינדער-ליטעראַטור. — קאָדיע מאַלאַדאָוסקיס ווערק פאַר קינדער.

- (ב) דאָס פּיל־לייענען ז' 331
 היפּערטראַפּיע פּון קינדערשן לייענען. — די אויפגאַבן פּון דער נייער שול בנוגע צום לייענען פּון די קינדער. — נישט פּיל־לייענען, נאַר טיפּ־לייענען, פּיל־געניסן. — די אויפגאַבע פּון די בעסטע קלאַסישע ווערק. — קינדער־זשורנאַלן. — פּון דער קינדער־פּסיכאָלאָגיע.
- (ג) פּראַבלעמען פּון דער יידישער קינדער־ליטעראַטור אין אַמעריקע ז' 338
 35 יאָר קינדער־ליטעראַטור. — סענטימענטאַלע און „טרויעריקע“ ביכער. — היפּערטראַפּיע פּון פּאַנטאַסטיק און נאַציאָנאַל־היסטאָרישן מאַטעריאַל. — קלאַר סיקער און גוטע פּראָזע. — דיספּראָרץ צווישן אינהאַלט און שפּראַך, אינטע־ליגענץ פּון קינדער און זייער יידיש־וואַקאַבולאַר. — וואו איז דער אויסוועג?
- (ד) די אַרגאַניזאַציע פּון זעלבשטענדיקן לייענען ז' 344
 צוגאַב־לייענען צום קורס, אַבליגאַטאָרישער מינימום. — דאָס פּרייע לייענען און זיין רעגולירונג. — רשימות פּון רעקאַמענדירטע ביכער. — פּלאַקאַטן, שער־בלעטלעך. — נאַטיץ־העפטן. — קאַרטאַטעקע פּון רעצענזיעס. — אַנקעטעס. — שטודירט דעם אינטערעס און געשמאַק פּון די קינדער! — זעלבסטקאָנטראָל און „פּאַרהער“.

אָפּרופּן וועגן דער ערשטער אויסגאַבע פון פּאַרלאַג „יידבוך“ י. 5. פּרץ — דריי חסידישע דערציילונגען

י. גלאַטשטיין: („דער יידישער קעמפּער“ — ניו-יאָרק)

„די דריי חסידישע דערציילונגען פון י. ל. פּרץ, וואָס זענען דערשינען אין פּאַרלאַג „יידבוך“ אין בוענאָס איירעס, געהערן צום שטייגער וואונדער-מעשיות, וואָס ס'לוינט זיך צוליב זיי דורכצואַקערן אַלע שוועריקייטן און זיי געבן אונדזערע קינדער אין האַנט אַרײַן. די מעשיות זענען פּראַכטפול גע-כתיבהט און אילומינירט פון פיינעם אַרגענטינער יידישן קינסטלער משה פיי-גענבלום. ער האָט די דערציילונגען אויפגעפאַסט מעשה סופר און ס'איז אַרויס-געקומען אַ וואונדערלעכע מתנה פאַר יידישע קינדער.“

לייביש לערער (ניו-יאָרק):

„ביכער מיט גראַפיק און אַרנאַמענטיק זענען נאַטירלעך זעלטן ביי אונדז. פאַר אונדזער ביכער-מאַרק — אַ לוקסוס. איך פריי זיך מיט אייער ארבעט.“

דער קינסטלער קאָזשען (קאַנאַדע):

„דאָס בוך איז קינסטלעריש. איר האָט אויסגעדריקט אין אייער תנ"ך-שריפט, דעם יידישן טעם, דעם יידישן חן, יידישן סטיל.“

„אידישע צייטונג“ — בוענאָס איירעס 23-3-50:

„דער פּאַרלאַג „יידבוך“ האָט געמאַכט אַ מזליקן אָנהייב. ס'איז אַ נחת צו בלעטערן די אויסגאַבע, פון וועלכער עס אַטעמט מיט אומבאַגרענעצטער ליבשאַפט און פיעטעט צום יידישן וואָרט. די גאַנצע אויסגאַבע מאַכט דעם איינ-דרוק פון אַ ספר אַדער גאָר פון אַן אַלטער קינסטלערישער מגילה.“

„די פרעסע“ — בוענאָס איירעס 2-4-50:

דער פּרץ-אַלבוּם איז אַ פיינע אַרבעט פון טאלאַנטירטן מאַלער משה פייגענבלום. די געכתיבהטע אותיות ליינען זיך לייכט און זיי זענען שייך, און די אילוסטראַציעס אין רויטן קאַליר — רעדן ווערטער. פרצעס רייד מאכן דאָ דעם איינדרוק ווי פון אַ מגילה אַרויסגענומען.

פ. ביזבערג („נייע צייט“, בוענאָס איירעס):

„גוט האָט געטאָן דער פּאַרלאַג „יידבוך“, וואָס האָט דערמעגלעכט א קינסטלער בישׂראל, מ. פייגענבלום, אַרויסצוגעבן אַזאַ ליכטיק בוך, און אפשר מער ספר, פּונװאָנען ס'קוקן אויף דיר אותיות פּורחות און דער נעמיראַווער רבי, דער בטחונדיקער מלמד און די מקובלים, וואָס גייען אויס בנשיקה.“

ייווא — בוונאָס איירעס:

„מיר שיקן אייך איבער אונדזער האַרציקן ייִשר־כּוּח פֿאַר אַרױסגעבן מיט אַזױפּיל פּראַכט, אַלט־ײדישער סטיליזאַציע און קינסטלערישן געשמאַק די דריי דערציילונגען פון פּרצן. מיר װינטשן אַ סך הצלחה דעם פּאַרלאַנג „ײדבוך“.

„אַלױעלטלעכער ײדישער קולטור־קאַנגרעס“ (אַרגענטײנער אָפּטיילונג):

„מיר פּרײען זיך צוזאַמען מיט אייך מיט דעם אָנהײב פון אייער אַרבעט. דער רומרייכער נאָמען פון אונדזער אומשטאַרביקן דיכטער, װאַס באַקרוינט אייער שול, באַקומט דורך דעם אַלבום, דורך די ליניעס פון דעם מאלער די קדושה, װאַס באַפּליגלט זײנע לײענער, זײנע חסידים און זײערע מעשים. אונדזערע הײסטע װאונטשן פון ברכה און הצלחה“.

י. מאמעלאק — קאַנדע-מאַנטרעאל:

„דאָס ספר „דריי חסידישע דערציילונגען“, איז געבונדן װי אַן אַלבום אין בלויע טאָולען, געליישט אין גאַלד, דער שער־בלאַט איז געשניצט, גע־צײכנט װי אַן אַרױן־קודש, מיט פּאַרמאליסטישע לײבן אין װײכע ליניעס. די בלעטער האָבן דעם אױסזען װי פּאַרמעט, געכתיבהט אין צװײ שפּאַלטן, פון מאלער מ. פּײגענבלום. דאָס ספר איז זיכער אַ קרוין־װערק, און מיר װינטשן זיך צו זען זײער פּיל ײדישע ביכער ארױסגעגעבן מיט אַזױפּיל ליבע און פּיעטעט.“

Este libro se terminó de imprimir
el día treinta de Septiembre de 1950
Año del Libertador Gral San. Martín
en los Tall. Gráficos de Zlotoporo Hnos.
G a s c ó n 1 2 3 1 — Buenos Aires

CH. S. KAZDAN

METODIK FUN IDISCHER SCHPRAJ UN LITERATUR

(GUIA DEL IDIOMA Y LITERATURA IDISCH)

E d i t o r i a l

" I D B U J "

de la Asociación Pro-Escuelas Laicas Israelitas en la Argentina

Buenos Aires, 1950

Año del Libertador General San Martín